Ujedinjene nacije CEDAW- A/41/45

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

15. oktobar 1986.

Original : engleski (https://www.refworld.org/legal/general/cedaw/1986/en/26902)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 1

Izveštaji država članica

Inicijalni izveštaji dostavljeni u skladu sa članom 18 Konvencije treba da obuhvataju stanje do dana podnošenja izvještaja. Nakon toga, izvještaji bi trebalo da se dostavljaju najmanje svake četvrte godine nakon roka određenog za podnošenje prvog izvejštaja i trebalo bi da sadrže prepreke na koje se naišlo u punom sprovođenju Konvencije, kao i mjere preduzete u savladavanju tih prepreka.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/42/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Mart-april 1987.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F42%2F38&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 2

Izveštaji država članica

Imajući u vidu činjenicu da je Komitet bio suočen s teškoćama u radu zbog toga što neki inicijalni izvejštaji država članica, dostavljeni u skladu sa članom 18 Konvencije, nisu adekvatno odslikavali informacije koje su se mogle dobiti iz dotične države članice u skladu sa smjernicama,

Preporučuje:

(a) da države članice, prilikom pripremanja izvještaja u skladu sa članom 18 Konvencije, treba u pogledu forme, sadržaja i datuma podnošenja izvještaja da slijede opšte smjernice usvojene u avgustu 1983. godine (CEDAW/C/7);
(b) da države članice treba da primjenjuju opšte preporuke usvojene 1986. u sljedećem:
„Inicijalni izvještaji dostavljeni u skladu sa članom 18 Konvencije treba da obuhvataju stanje do dana podnošenja izvještaja. Nakon toga, izvještaji bi trebalo da se dostavljaju najmanje svake četvrte godine nakon roka određenog za podnošenje prvog izvještaja i trebalo bi da sadrže prepreke na koje se naišlo u punom sprovođenju Konvencije, kao i mjere preduzete u savladavanju tih prepreka.“
(c) da dodatne informacije kojima se dopunjuje izvještaj države članice treba da budu dostavljene Sekretarijatu najmanje tri mjeseca prije zasijedanja na kojem taj izvještaj treba da se razmatra.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/42/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Mart-april 1987.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F42%2F38&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 3

Obrazovanje i kampanje javnog informisanja

Uzimajući u obzir činjenicu da je Komitet za eliminaciju diskriminacije žena razmotrio 34 izvještaja država članica od 1983. godine do danas,

Uzevši potom u obzir činjenicu da, iako su izvještaji stizali iz država na različitim stepenima razvoja, svi, u većoj ili manjoj mjeri, pokazuju da postoje stereotipne predstave o ženama, zahvaljujući društveno-kulturnim faktorima koji uporno podstiču diskriminaciju zasnovanu na razlici polova i sprječavaju sprovođenje člana 5 Konvencije,

Poziva sve države članice da usvoje djelotvorne programe obrazovanja i informisanja javnosti koji će pomoći da se iskorijene predrasude i sadašnja ustaljena praksa koja sprejčava potpuno djelovanje principa društvene ravnopravnosti žena.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/42/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Mart-april 1987.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F42%2F38&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 4

Rezerve

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Komentarišući na svojim zasedanjima izvještaje država članica,

Izražava zabrinutost zbog priličnog broja rezervi koje su nespojive sa ciljem Konvencije,

Pozdravlja odluku država članica da se te rezerve razmotre na sledećem zasijedanju u Njujorku 1988. godine i u tom cilju predlaže da sve zainteresovane države članice preispitaju pomenute rezerve kako bi se one otklonile.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/43/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Februar - mart1988.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F43%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 5

Posebne privremene mjere

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Primijetivši da se iz izvještaja, uvodnih komentara i odgovora država članica može vidjeti da, iako je postignut značajan napredak u pogledu ukidanja i izmjene diskriminacionih zakona, još uvijek postoji potreba da se radi potpunog sprovođenja Konvencije učine određeni koraci koji će obuhvatiti donošenje mjera koje će de facto promovisati ravnopravnost muškaraca i žena,

Podsjećajući na član 4 stav 1 Konvencije,

Preporučuje državama članicama da većem obimu sprovode posebne privremene mjere kao što su pozitivno djelovanje, povlašćen odnos ili proporcionalni sistemi, kako bi se ubrzao proces integracije žena u obrazovanje, ekonomiju, politiku i sistem zapošljavanja.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/43/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Februar - mart1988.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F43%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 6

Efikasni nacionalni mehanizmi i promovisanje Konvencije

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Razmotrivši izvještaje država članica koje su potpisale Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena,

Uzevši u obzir Rezoluciju broj 42/60 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija od 30. novembra 1987. godine,

Preporučuje državama članicama da:

obrazuju i/ili ojačaju, sa odgovarajućim novčanim sredstvima, obavezama i ovlašćenjima, djelotvoran nacionalni mehanizam, institucije i procedure na visokom državnom nivou koje će:
(a) iznositi mišljenje o uticaju svih postupaka vlasti na žene;
(b) sveobuhvatno nadgledati položaj žena;
(c) pomagati u formulisanja novih političkih ciljeva i u djelotvornom sprovođenju strategija i mjera za ukidanje diskriminacije;

preduzimaju odgovarajuće mjere da na jeziku dotične države obezbijede širenje Konvencije, kao i izvještaja u vezi sa članom 18;

traže pomoć generalnog sekretara i Odeljenja za informisanje javnosti kako bi obezbijedile prevode Konvencije i izvještaja Komiteta;

uključe u svoje inicijalne i periodične izvještaje mjere koje su preduzele za sprovođenje ove preporuke.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/43/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Februar – mart 1988.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F43%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 7

Izvori

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Uzevši u obzir rezolucije Generalne skupštine br. 40/39, 41/108, i naročito Rezoluciju broj 42/60 stav 14 u kojem se Komitet i države članice pozivaju da razmotre mogućnost održavanja budućih zasijedanja u Beču,

Imajući u vidu Rezoluciju broj 42/105 Generalne skupštine, i naročito stav 11 kojim se zahtijeva od Generalnog sekretara da ojača saradnju između Centra za ljudska prava Ujedinjenih nacija i Centra za društveni razvoj i humanitarni rad Sekretarijata u vezi sa sprovođenjem ugovora o ljudskim pravima i pružanjem usluga tijelima koja nadgledaju sprovođenje ugovora,

Preporučuje državama članicama da:

nastave da podržavaju prijedloge za jačanje saradnje Centra za ljudska prava Ujedinjenih nacija u Ženevi i Centra za društveni razvoj i humanitarni rad u Beču, u vezi sa funkcionisanjem Komiteta;

podrže prijedloge da se zasijedanja Komiteta održavaju u Njujorku i Beču;

preduzmu sve neophodne i odgovarajuće mjere kako bi Komitetu stavile na raspolaganje adekvatna novčana sredstva i službe koje bi mu pomogle da djeluju u okviru Konvencije;

osoblje s punim radnim vremenom trebalo bi da bude na raspolaganju Komitetu za vrijeme priprema za zasijedanje i tokom zasijedanja;

obezbijede da se dodatni izvještaji i materijal blagovremeno dostavljaju Sekretarijatu kako bi na vrijeme bili prevedeni na zvanične jezike Ujedinjenih nacija i predati Komitetu na razmatranje.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/43/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Februar – mart 1988.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F43%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 8

Primjena člana 8 Konvencije

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Razmotrivši izvještaje država članica dostavljene u skladu sa članom 18 Konvencije,

Preporučuje državama članicama da preduzmu dalje direktne mjere u skladu sa članom 4 Konvencije kako bi obezbijedile potpuno sprovođenje člana 8 Konvencije i kako bi ženama omogućile da ravnopravno s muškarcima i bez ikakve diskriminacije predstavljaju svoju vladu na međunarodnom nivou i da učestvuju u radu međunarodnih organizacija.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/44/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Februar – mart 1989.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F44%2F38&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 9

Statistički podaci u vezi s položajem žena

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Uzevši u obzir činjenicu da su statistički podaci apsolutno neophodni kako bi se shvatio pravi položaj žena u svakoj od država članica koje su potpisale Konvenciju,

Primijetivši da mnoge od država članica koje svoje izvještaje dostavljaju Komitetu na razmatranje ne obezbjeđuju statističke podatke,

Preporučuje državama članicama da učine sve napore kako bi obezbijedile da njihove nacionalne statističke službe, odgovorne za popise stanovništva i druge društvene i ekonomske komentare, formulišu upitnike tako da se podaci mogu razvrstati prema polu, ne samo u pogledu apsolutnih brojeva nego i u pogledu procenata, kako bi zainteresovani korisnici mogli lako pronaći podatke o položaju žena u određenom sektoru koji ih zanima.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/44/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Februar – mart 1989.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F44%2F38&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 10

Deseta godišnjica usvajanja Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Uzevši u obzir činjenicu da se 18. decembra 1989. godine obilježava deseta godišnjica usvajanja Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena,

Uzevši dalje u obzir da se za tih deset godina pokazalo da je Konvencija jedan od najdjelotvornijih dokumenata koje su Ujedinjene nacije usvojile radi promovisanja ravnopravnosti polova u društvima država članica,

Podsjećajući na Opštu preporuku broj 6 (Sedmo zasijedanje, 1988) o efikasnim nacionalnim mehanizmima i promovisanu Konvencije,

Preporučuje da povodom desete godišnjice usvajanja Konvencije države članice razmotre mogućnosti:

- sprovođenja programa koji bi obuhvatali i konferencije i seminare sa ciljem informisanja javnosti o Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena na zvaničnim jezicima i obezbjeđivanja informacija o Konvenciji u svojim zemljama;
- pozivanja nacionalnih organizacija žena da učestvuju u kampanjama informisanja javnosti o Konvenciji i njenom sprovođenju i podsticanja nevladinih organizacija na

nacionalnom, lokalnom i međunarodnom nivou da informišu javnost o Konvenciji i njenom sprovođenju;

- podsticanja mjera kojima bi se obezbeijdilo puno sprovođenje principa Konvencije, a posebno člana 8 koji se odnosi na učestvovanje žena u svim aktivnostima Ujedinjenih nacija i sistema Ujedinjenih nacija;
- da se zahtijeva od Generalnog sekretara da obilježi desetu godišnjicu usvajanja Konvencije tako što će se, u saradnji sa specijalizovanim agencijama, objaviti i širiti u javnosti štampani i drugi materijali o Konvenciji i njenom sprovođenju na svim zvaničnim jezicima Ujedinjenih nacija, pripremiti dokumentarne televizijske emisije o Konvenciji i obezbijediti sva neophodna sredstva Odsjeku za unapređenje žena Centra za društveni razvoj i humanitarni rad Ujedinjenih nacija u Beču da bi pripremio analizu podataka dobijenih od država članica, kako bi se doradio i objavio izvještaj Komiteta (ACONF.116/3), koji je prvi put objavljen za Svetski samit posvećen sagledavanju i procjeni dostignuća Dekade žena Ujedinjenih nacija: ravnopravnost, razvoj i mir, koji je održan u Najrobiju 1985. godine.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/44/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Februar – mart 1989.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F44%2F38&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 11

Tehnička savjetodavna pomoć pri ispunjavanju obaveza izvještavanja

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Imajući u vidu da je, zaključno sa 3. martom 1989. godine, 96 država ratifikovalo Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena,

Uzevši u obzir činjenicu da je do tog datuma primljeno 60 inicijalnih i 19 drugih periodičnih izvještaja,

Primijetivši da je do 3. marta trebalo da bude dostavljeno 36 inicijalnih i 36 drugih periodičnih izvještaja i da oni još uvijek nisu dostavljeni,

Pozdravljajući zahtjev sadržan u Rezoluciji Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj 43/115 stav 9, kojim se traži da Generalni sekretar, u okviru postojećih novčanih sredstava i uzimajući u obzir prioritetnost programa savjetodavnih službi, omogući dalje kurseve obučavanja za one zemlje koje se suočavaju s najvećim teškoćama u ispunjavanju svojih obaveza prema međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima,

Preporučuje državama članicama da podstiču i podržavaju projekte službi za pružanje tehničke savjetodavne pomoći i da u njima učestvuju, uključujući i seminare za obučavanje, kako bi ove službe mogle da, na zahtjev država članica, pružaju pomoć u ispunjavanju obaveza izvještavanja prema članu 18 Konvencije.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/44/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Februar – mart 1989.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F44%2F38&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 12

Nasilje nad ženama

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

S obzirom na to da se čl. 2, 5, 12 i 16 Konvencije zahtijeva od država članica da djeluju kako bi zaštitile žene od bilo koje vrste nasilja unutar porodice, na radnom mestu ili u bilo kojoj drugoj oblasti društvenog života,

Uzevši u obzir Rezoluciju broj 1988/27 Ekonomskog i socijalnog savjeta,

Preporučuje državama članicama da u svoje periodične izvještaje, koje dostavljaju Komitetu, uključe i informacije o:

- zakonima na snazi kojima se štite žene od ispoljavanja bilo koje vrste nasilja u svakodnevnom životu (uključujući seksualno nasilje, zlostavljanje u porodici, seksualno uznemiravanje na radnom mjestu, itd.);
- ostalim mjerama preduzetim protiv ove vrste nasilja;
- postojanju službi pomoći ženama žrtvama nasilja ili zlostavljanja;
- statističkim podacima o ispoljavanju bilo koje vrste nasilja nad ženama i o ženama žrtvama nasilja.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/44/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Februar – mart 1989.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F44%2F38&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 13

Jednaka naknada za rad iste vrijednosti

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Podsjećajući na Konvenciju Međunarodne organizacije rada broj 100, koja se odnosi na jednaku naknadu radnicima muškog i ženskog pola za rad jednake vrijednosti, a koju je ratifikovala većina država članica koje su potpisale Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena,

Podsećajući, takođe, da je razmotrio 51 inicijalni i pet drugih periodičnih izvještaja država članica od 1983. godine do danas,

S obzirom na to da, prema izvještajima država članica, iako je princip jednake naknade za rad jednake vreijdnosti prihvaćen u zakonodavstvu mnogih zemalja, još mnogo toga treba da se uradi kako bi se obezbijedila primjena ovog principa u praksi i prevazišla polarizovanost tržišta prema pripadnosti polovima,

Preporučuje državama članicama koje su potpisale Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena da:

- radi omogućavanja punog sprovođenja Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena podstiču države koje još uvijek nisu potvrdile Konvenciju Međunarodne organizacije rada broj 100 da to učine;

- razmotre mogućnost proučavanja, razvijanja i prihvatanja sistema procjene rada zasnovanih na kriterijumima koji bi bili neutralni u odnosu na pripadnost polovima i koji bi olakšali upoređivanje onih poslova u kojima sada preovlađuju žene s poslovima u kojima preovlađuju muškarci;
- informacije o postignutim uspjesima trebalo bi da budu uključene u izvještaje koji se dostavljaju Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena;
- podrže, u najvećoj mogućoj mjeri, stvaranje mehanizma sprovođenja ovog principa i da podrže napore potpisnika kolektivnih ugovora da, u okviru svojih nadležnosti, obezbijede primjenu principa jednake naknade za rad jednake vrednosti.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/45/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar - februar 1990.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F45%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 14

Obrezivanje žena

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Zabrinut što se nastavlja praksa obrezivanja žena i drugih tradicionalnih postupaka štetnih po njihovo zdravlje,

Primjećujući sa zadovoljstvom da, tamo gdje taj problem postoji, vlade, nacionalne organizacije žena, nevladine organizacije, specijalizovane agencije, kao što su Svjetska zdravstvena organizacija, UNICEF, kao i Komisija za ljudska prava i njen Ogranak za sprečavanje diskriminacije i zaštitu manjina, kontrolišu situaciju pošto su jasno uvidjeli da takvi tradicionalni postupci, kao što je obrezivanje žena, imaju ozbiljne zdravstvene i druge posledice po žene i djecu,

Primjećujući sa interesovanjem studiju Specijalnog izvjestioca za tradicionalne postupke koji utiču na zdravlje žena i djece, kao i studiju Specijalne radne grupe za tradicionalne postupke,

Uviđajući da i same žene čine značajne korake u žigosanju i borbi protiv postupaka koji štete zdravlju i dobrobiti žene,

Ubijeđen da ti značajni koraci koje čine žene i sve zainteresovane grupe treba da dobiju podršku vlada,

Primećujući sa izuzetnom zabrinutošću da postoje stalni kulturni, tradicionalni i ekonomski pritisci koji pomažu da se nastavljaju štetni postupci, kao što je obrezivanje žena,

Preporučuje državama članicama da:

(a) preduzmu odgovarajuće delotvorne mjere kako bi se iskorijenila praksa obrezivanja žena. Takve mjere mogle bi obuhvatati:

(i) obavještavanje univerziteta, medicinskih udruženja ili udruženja za brigu o ranjivim grupama, nacionalnih organizacija žena ili drugih tijela o ovakvim tradicionalnim postupcima;

(ii) pružanje podrške organizacijama žena na nacionalnom ili lokalnom nivou koje djeluju u korist iskorjenjivanja prakse obrezivanja žena i drugih postupaka štetnih po žene;

(iii) podsticanje političara, profesionalaca, vjerskih vođa i vođa drugih zajednica na svim nivoima, uz podršku medija i umjetnika, na saradnju u pokušaju da se utiče na stav prema iskorjenjivanju prakse obrezivanja žena;

(iv) uvođenje odgovarajućih programa obrazovanja i obuke, kao i seminara zasnovanih na nalazima istraživanja o problemima koje izaziva obrezivanje žena;

(b) u okviru brige o zdravlju stanovništva, uvrste u svoje zdravstvene programe odgovarajuće strategije za iskorjenjivanje obrezivanja žena. U takvim strategijama trebalo bi da se predvidi posebna odgovornost medicinskog osoblja, kao i tradicionalnih babica, u vezi sa objašnjavanjem štetnih posledica obrezivanja žena;

(c) zatraže pomoć, informacije i savjete od odgovarajućih organizacija sistema Ujedinjenih nacija, koje će ih podržati i pomoći im u naporima za suzbijanje štetnih tradicionalnih postupaka;

(d) uključe u svoje izvještaje, koje dostavljaju Komitetu, prema čl. 10 i 12 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, informacije o mjerama preduzetim u iskorjenjivanju obrezivanja žena.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/45/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar - februar 1990.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F45%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 15

Izbjegavanje diskriminacije žena u nacionalnim strategijama za prevenciju i kontrolu stečenog sindroma gubitka imuniteta (AIDS)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Uzimajući u obzir informacije koje su mu dostavljene o potencijalnim efektima globalne pandemije stečenog sindroma gubitka imuniteta (AIDS), kao i strategija za njegovo suzbijanje, na ostvarivanje prava žena,

Imajući u vidu izvještaje i materijale koje su pripremile Svjetska zdravstvena organizacija i druge organizacije, organi i tijela Ujedinjenih nacija u vezi sa virusom nedostatka imuniteta kod čovjeka (HIV), a posebno poruku Generalnog sekretara upućenu Komisiji za status žena o efektima AIDS-a na unapređenje položaja žena, kao i Završni dokument Međunarodnog savjetovanja o AIDS-u i ljudskim pravima, koje je održano u Ženevi od 26. do 28. jula 1989.

Imajući u vidu rezoluciju Svjetske zdravstvene skupštine WHA 41.24 o izbjegavanju diskriminacije u odnosu na osobe zaražene HIV-om i osobe oboljele od AIDS-a, od 13. maja 1988. godine, rezoluciju 1989/11 Komisije za ljudska prava o nediskriminaciji u oblasti zdravlja od 2. marta 1989. godine, a posebno Parisku deklaraciju o ženama, djeci i AIDS-u od 30. novembra 1989. godine,

Imajući u vidu da je Svjetska zdravstvena organizacija najavila da će tema Svjetskog dana borbe protiv AIDS-a, 1. decembra 1990. godine, biti „Žene i AIDS“,

Preporučuje:

(a) da države ugovornice pojačaju napore u širenju informacija radi povećanja javne svijesti o riziku od HIV infekcije i AIDS-a, naročito među ženama i djecom, kao i o njegovim posljedicama po njih;

(b) da programi za borbu protiv AIDS-a posvete posebnu pažnju pravima i potrebama žena i djece, kao i faktorima koji se odnose na reproduktivnu ulogu žena i njihov podređen položaj u pojedinim društvima, što ih čini posebno ranjivim na HIV infekciju;

(c) da države ugovornice obezbijede aktivno učešće žena u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i preduzmu mjere za jačanje njihove uloge kao pružateljki njege, zdravstvenih radnica i edukatorki u prevenciji HIV infekcije;

(d) da sve države ugovornice u svoje izvještaje, u skladu sa članom 12 Konvencije, uključe informacije o uticaju AIDS-a na položaj žena, kao i o mjerama preduzetim radi zadovoljavanja potreba onih žena koje su zaražene i sprečavanja posebne diskriminacije žena kao odgovora na AIDS.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/46/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar - februar 1991.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F46%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 16

Neplaćeni rad žena u seoskim i gradskim porodičnim preduzećima

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Imijući u vidu čl. 2 (c) i 11 (c), (d) i (e) Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Opštu preporuku broj 9 (Osmo zasijedanje, 1989) o statističkim podacima u vezi s položajem žena,

Uzimajući u obzir činjenicu da veliki procenat žena u državama članicama radi bez plate, socijalnog osiguranja i društvenih pogodnosti, u poslovnim preduzećima čiji je vlasnik obično neki muški član porodice,

Primijetivši da se izvještaji dostavljeni Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena uglavnom ne bave problemom žena čiji rad u porodičnim preduzećima nije plaćen,

Tvdeći da je neplaćeni rad oblik iskorišćavanja žena suprotan Konvenciji,

Preporučuje državama članicama da:
(a) uključe u svoje izvještaje, koje dostavljaju Komitetu, informacije o pravnom i društvenom položaju žena kojima se ne plaća rad u porodičnim preduzećima;
(b) prikupe statističke podatke o ženama koje rade bez plate, socijalnog osiguranja i društvenih pogodnosti u preduzeću čiji je vlasnik član porodice, i da te podatke unesu u svoj izvještaj, koji dostavljaju Komitetu;

(c) preduzmu neophodne mjere koje će garantovati platu, socijalno osiguranje i društvene pogodnosti ženama koje rade bez tih pogodnosti u preduzeću čiji je vlasnik član porodice.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/46/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar - februar 1991.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F46%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 17

Određivanje mjere i količine neplaćenog rada žena u domaćinstvu i njegovog priznavanja u bruto nacionalnom proizvodu

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Imajući u vidu član 11 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena,

Podsjećajući na stav 120 Dalekosežnih strategija za unapređenje položaja žena, donijetih u Najrobiju,

Tvdeći da će mjerenje i kvantitativno određivanje neplaćenog rada žena u domaćinstvu, koji doprinosi razvoju svake zemlje, pomoći da se *de facto* utvrdi ekonomska uloga žena,

Ubijeđen da takvo mjerenje i kvantitativno određivanje pruža osnovu za stvaranje buduće politike u vezi sa unapređenjem položaja žena,

Primijetivši diskusije Komisije za statistiku, na njenom Dvadeset prvom zasijedanju, o reviziji sistema nacionalnih obračuna koja je u toku razvoja statistike o ženama,

Preporučuje državama članicama da:
(a) podstiču i podržavaju istraživanja i eksperimentalne studije koje će izmjeriti i procijeniti neplaćeni rad žena u domaćinstvu; npr. davanje komentara o iskorišćenom vremenu u okviru

programa nadgledanja domaćinstava i prikupljanje statističkih podataka, razvrstanih prema polu, o vremenu provedenom u domaćinstvu i na tržištu rada;
(b) preduzmu mjere, u skladu s Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Dalekosežnim strategijama za unapređenje položaja žena, donijetim u Najrobiju, kako bi odredile i unijele u bruto nacionalni proizvod neplaćeni rad žena u domaćinstvu;
(c) unesu u svoje izvještaje, koje dostavljaju u skladu sa članom 18 Konvencije, informacije o istraživanjima i eksperimentalnim studijama preduzetim kako bi se izmjerio i procijenio neplaćeni rad u domaćinstvu, kao i informacije o napretku učinjenom u uključivanju neplaćenog rada žena u domaćinstvu u nacionalne obračune.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/46/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar - februar 1991.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F46%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 18

Žene sa invaliditetom

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Razmatrajući naročito član 3 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena,

Razmotrivši više od 60 periodičnih izvještaja država članica, i primijetivši da sadrže nedovoljno informacija o ženama sa invaliditetom,

Zabrinut zbog položaja žena sa invaliditetom koje trpe dvostruku diskriminaciju zbog svojih posebnih uslova života,

Podsjećajući na stav 296 Dalekosežnih strategija za unapređenje položaja žena, donijetih u Najrobiju, pod naslovom „Oblasti koje zahtijevaju posebnu brigu“ u kojem se žene sa invaliditetom tretiraju kao osjetljiva grupa,

Potvrđujući svoju podršku Svjetskom programu za djelovanje u korist osoba sa invaliditetom (1982),

Preporučuje državama članicama da u svojim periodičnim izvještajima dostave informacije o ženama sa invaliditetom i o mjerama preduzetim u vezi s njihovim specifičnim položajem, uključujući i posebne mjere koje im čine jednako dostupno obrazovanje i zapošljavanje, zdravstvene usluge i socijalno osiguranje i koje im omogućuju da učestvuju u svim oblastima društvenog i kulturnog života.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/47/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar - februar 1992.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F47%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 19

Nasilje nad ženama

Opšti podaci

Nasilje zasnovano na polu je oblik diskriminacije koji ozbiljno ograničava mogućnost žena da uživaju prava i slobode na osnovu ravnopravnosti sa muškarcima.

1989. godine, Komitet je preporučio da države članice u svojim izvještajima uključe informacije o nasilju nad ženama i o mjerama koje su uvedene za njegovo suzbijanje (Opšta preporuka 12, Osmo zasijedanje).

Na Desetom zasijedanju, održanom 1991. godine, odlučeno je da se dio Jedanaestog zasijedanja posveti diskusiji i proučavanju člana 6 i drugih članova Konvencije koji se odnose na nasilje nad ženama i na seksualno uznemiravanje i eksploataciju žena. Ova tema je odabrana u pripremi za Svjetsku konferenciju o ljudskim pravima 1993. godine, koju je sazvala Generalna skupština na osnovu Rezolucije 45/155 od 18. decembra 1990.

Komitet je zaključio da svi izvještaji država članica ne odražavaju adekvatno blisku povezanost između diskriminacije žena, nasilja zasnovanog na polu i kršenja ljudskih prava i osnovnih

sloboda. Potpuna primjena Konvencije zahtijeva od država da preduzmu pozitivne mjere koje bi obezbijedile eliminisanje svih oblika nasilja nad ženama.

Komitet je predložio državama članicama da prilikom revizije svojih zakona i politika, i prilikom izvještavanja po Konvenciji, uzmu u obzir sljedeće komentare Komiteta u vezi sa nasiljem zasnovanim na polu.

Opšti komentari

Konvencija u članu 1 definiše pojam diskriminacije žena. Definicija diskriminacije uključuje nasilje zasnovano na polu, tj. nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena ili koje disproporcionalno pogađa žene (u mnogo većoj mjeri nego muškarce). Ono uključuje djela koja nanose fizičku, mentalnu ili seksualnu bol ili patnju, prijetnje takvim djelima, prisilu i druge vidove ograničavanja slobode. Nasilje zasnovano na polu može kršiti određene odredbe Konvencije, bez obzira na to da li te odredbe izričito pominju nasilje.

Nasilje zasnovano na polu, koje umanjuje ili onemogućava ženama uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda prema opštem međunarodnom pravu ili konvencijama o ljudskim pravima, predstavlja diskriminaciju u smislu člana 1 Konvencije. Ova prava i slobode uključuju:

(a) pravo na život;
(b) pravo da se ne bude podvrgnut torturi ili surovom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju;
(c) pravo na jednaku zaštitu prema međunarodnom humanitarnom pravu za vrijeme međunarodnog ili unutrašnjeg oružanog sukoba;
(d) pravo na slobodu i bezbjednost ličnosti;
(e) pravo na jednaku zaštitu pred zakonom;
(f) pravo na ravnopravnost u porodici;
(g) pravo na najviši dostupni standard fizičkog i mentalnog zdravlja;
(h) pravo na pravedne i prihvatljive uslove rada.

Konvencija se odnosi i na nasilje počinjeno od strane javnih vlasti. Takva djela nasilja mogu predstavljati kršenje obaveza države prema opštem međunarodnom pravu o ljudskim pravima i prema drugim konvencijama, pored toga što krše ovu Konvenciju.

Međutim, naglašava se da, prema Konvenciji, se diskriminacija ne svodi samo na djela počinjena od strane ili u ime vlasti (vidi čl. 2 (e), 2 (f) i 5). U članu 2 (e) Konvencije, npr. propisuje se da se države članice obavezuju da preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi suzbile nasilje nad ženama od strane bilo kog lica, organizacije ili preduzeća. Prema opštem međunarodnom pravu i pojedinačnim paktima o ljudskim pravima, države mogu, takođe, biti odgovorne za djela pojedinaca ako ne djeluju s dužnom revnošću da bi spriječile kršenje prava ili da bi istražile i kaznile počinioce nasilnih djela, kao i ako pruže nadoknadu.

Komentari pojedinih članova Konvencije

Članovi 2 i 3

Članovi 2 i 3 uspostavljaju sveobuhvatnu obavezu eliminacije diskriminacije u svim njenim oblicima, pored specifičnih obaveza iz članova 5–16.

Članovi 2(f), 5 i 10(c)

Tradicionalni stavovi prema kojima se žene smatraju podređenim muškarcima ili im se dodjeljuju stereotipne uloge, uporno podstiču široko rasprostranjene prakse uključujući nasilje ili prisilu, kao što su porodično nasilje, zlostavljanje, prisilni brak, sahranjivanje udovica, smrt žene koja nastupi kao posljedica nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja povezanog sa zahtjevima za mirazom, namjerno bacanje kiseline ili druge jake korozivne supstance na ženu i obrezivanje žena. Takve predrasude i prakse mogu opravdati nasilje zasnovano na polu kao oblik kontrole ili zaštite žena. Efekat takvog nasilja na fizički i mentalni integritet žena dovodi do uskraćivanja jednakog uživanja, ostvarivanja i poznavanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Iako se ovaj komentar uglavnom odnosi na stvarno nasilje ili prijetnjom nasiljem, osnovne posljedice ovih oblika nasilja zasnovanog na polu čine da se žene i dalje drže u potčinjenom položaju i doprinose niskom stepenu njihove političke aktivnosti i niskom stepenu obrazovanja, obučenosti i mogućnosti zapošljenja.

Ovi stavovi takođe doprinose širenju pornografije, erotskih fotografija i drugih oblika komercijalnog iskorišćavanja žena kao seksualnih objekata, a ne ličnost, što dodatno doprinosi nasilju zasnovanom na polu.

Član 6

Države članice su po članu 6 u obavezi da preduzmu mjere za suzbijanje svih oblika trgovine ženama i eksploatacije prostitucije žena.

Siromaštvo i nezaposlenost povećavaju mogućnosti trgovine ženama. Osim utvrđenih oblika trgovine, pojavljuju se novi oblici seksualne eksploatacije, kao što su seksualni turizam, regrutacija domaće radne snage iz zemalja u razvoju za rad u razvijenim zemljama i organizovani brakovi žena iz zemalja u razvoju sa stranim državljanima. Ove prakse nisu u skladu sa ravnopravnim uživanjem prava žena i poštovanjem njihovih prava i dostojanstva, a žene stavljaju u poseban rizik od nasilja i zloupotrebe.

Siromaštvo i nezaposlenost prisiljavaju mnoge žene, uključujući i djevojčice, na prostituciju. Prostitucija ih čini posebno ranjivim za nasilje jer njihov status, koji može biti nezakonit, često ih marginalizuje. Potrebna im je jednaka zakonska zaštita protiv silovanja i drugih oblika nasilja.

Ratovi, oružani sukobi i okupacija teritorija često dovode do povećanja prostitucije, trgovine ženama i seksualnog zlostavljanja žena, što zahtijeva specifične zaštitne i kaznene mjere.

Član 11

Ravnopravnost u zapošljavanju može biti ozbiljno ugrožena kada su žene izložene nasilju specifičnom za pol, kao što je seksualno uznemiravanje na radnom mjestu.

Seksualno uznemiravanje obuhvata neželjeno ponašanje seksualno određenog karaktera, poput fizičkog kontakta i nasrtaja, seksualno obojenih komentara, prikazivanja pornografije i seksualnih zahtjeva, bilo riječima ili djelima. Takvo ponašanje može biti ponižavajuće i predstavljati problem za zdravlje i sigurnost; smatra se diskriminatornim kada žena ima opravdane razloge da vjeruje da će njeno prigovaranje biti nepovoljno za njen rad, uključujući mogućnost zapošljavanja ili unapređenja, ili kada stvara neprijateljsko radno okruženje.

Član 12

Države članice su po članu 12 obavezne da preduzmu mjere za osiguranje jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti. Nasilje nad ženama ugrožava njihovo zdravlje i život.

U nekim državama postoje tradicionalne prakse koje, zbog kulture i običaja, štete zdravlju žena i djece. Ove prakse uključuju ograničenja u ishrani za trudnice, naklonost muškoj djeci i obrezivanje ili sakaćenje ženskih genitalija.

Član 14

Žene u ruralnim područjima izložene su nasilju zasnovanom na polu zbog tradicionalnih stavova o podređenoj ulozi žena koje opstaju u mnogim ruralnim zajednicama. Djevojke iz ruralnih sredina posebno su ugrožene nasiljem i seksualnom eksploatacijom kada napuste ruralnu sredinu u potrazi za poslom u gradovima.

Član 16 (i član 5)

Prisilna sterilizacija i prekid trudnoće negativno utiču na fizičko i mentalno zdravlje žena i narušavaju njihovo pravo da odlučuju o broju djece i vremenskom razmaku između porođaja.

Porodično nasilje je jedan od najozbiljnijih oblika nasilja nad ženama. Ono je rasprostranjeno u svim društvima. U porodičnim odnosima žene svih uzrasta izložene su nasilju svih vrsta, uključujući batinanje, silovanje, druge oblike seksualnog nasilja, mentalno nasilje i druge oblike nasilja, koje podstiču tradicionalni načini razmišljanja.. Nedostatak ekonomske nezavisnosti prisiljava mnoge žene da ostanu u nasilnim odnosima. Zanemarivanje porodičnih odgovornosti od strane muškaraca može predstavljati oblik nasilja i prisile. Ovi oblici nasilja ugrožavaju

zdravlje žena i umanjuju im mogućnosti da na ravnopravnim osnovama učestvuju u porodičnom i javnom životu.

Posebne preporuke

U skladu sa ovim komentarima, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena preporučuje:

(a) Države članice treba da preduzmu odgovarajuće i efikasne mjere za prevazilaženje svih oblika nasilja zasnovanog na polu, bez obzira da li je počinjeno javno ili privatno;
(b) Države članice treba da osiguraju da zakoni protiv porodičnog nasilja i zlostavljanja u porodici, silovanja, seksualnog napastovanja i drugih oblika nasilja zasnovanog na polu pružaju adekvatnu zaštitu svim ženama i poštovanje njihovog integriteta i dostojanstva. Žrtvama treba obezbijediti odgovarajuće službe zaštite i podrške. Zaposleni u sudstvu, policiji i drugim javnim službama treba da budu obučeni tako da uviđaju sav značaj i posljedice razlike između polova; takvo obučavanje je od suštinskog značaja za sprovođenje Konvencije;
(c) Države članice treba da podstiču prikupljanje i objavljivanje statističkih podataka i istraživanja o obimu, uzrocima i posljedicama nasilja, te o efikasnosti mjera za sprečavanje i suzbijanje nasilja;
(d) Treba preduzeti efikasne mjere da mediji poštuju i promovišu poštovanje žena;
(e) U svojim izvještajima države članice treba da identifikuju prirodu i rasprostranjenost stavova, običaja i praksi kojima se podstiče nasilje prema ženama, i da odrede vrste nasilja koje iz toga proizilaze. Treba da izvještavaju o mjerama koje su preduzete za prevazilaženje nasilja i efektima tih mjera;
(f) Treba preduzeti efikasne mjere za prevazilaženje ovih stavova i praksi. Države treba da uvedu programe obrazovanja i javnog informisanja radi eliminisanja predrasuda koje ometaju ravnopravnost žena (preporuka br. 3, 1987);
(g) Potrebne su specifične preventivne i kaznene mjere za prevazilaženje trgovine ljudima i seksualne eksploatacije;
(h) Države članice treba da u svojim izvještajima opišu obim svih ovih problema i da ukažu na mjere, uključujući kaznene odredbe, preventivne i rehabilitacione mjere koje su preduzete za zaštitu žena koje se bave prostitucijom ili koje su žrtve trgovine ženama ili drugih oblika seksualnog iskorišćavanja kao i efikasnost tih mjera;
(i) Treba obezbijediti efikasne procedure za žalbe i i pomoć, uključujući i obeštećenje;
(j) Države članice treba da uključe u izvještaje informacije o seksualnom uznemiravanju i mjerama za zaštitu žena od seksualnog uznemiravanja i drugih oblika nasilja ili prisile na radnom mjestu;
(k) Države članice treba da uspostave ili podrže servise za žrtve porodičnog nasilja, silovanja, seksualnog napastovanja i drugih oblika nasilja zasnovanog na polu, uključujući skloništa, posebno obučene zdravstvene radnike, programe rehabilitacije i savjetovanja;
(l) Države članice treba da preduzmu mjere za prevazilaženje takvih praksi i da uzmu u obzir preporuku Komiteta o obrezivanju žena (Preporuka br. 14) prilikom izvještavanja o zdravstvenim pitanjima;

(m) Države članice treba da osiguraju mjere za sprečavanje prisile rađanja i reprodukcije, te da osiguraju da žene ne budu primorane na nesigurne medicinske procedure, poput nelegalnog abortusa, zato što ne postoje odgovarajuće usluge za kontrolu rađanja;
(n) Države članice u svojim izvještajima treba da navedu obim ovih problema i mjere koje su preduzele i njihov efekat;
(o) Države članice treba da osiguraju da usluge za žrtve nasilja budu dostupne ženama u ruralnim područjima i da obezbijede posebne službe za izolovane zajednice tamo gdje je to potrebno;
(p) Mjere zaštite treba da uključuju obuku i mogućnosti zapošljavanja, kao i praćenje uslova rada radnica u domaćinstvu;
(q) Države članice treba da izvještavaju o rizicima za žene u ruralnim područjima, obimu i prirodi nasilja kojem su izložene, njihovim potrebama za podrškom i pristupu uslugama, te efikasnosti mjera za prevazilaženje nasilja;
(r) Mjere potrebne za prevazilaženje porodičnog nasilja treba da uključuju:

(i) Krivične sankcije gdje je potrebno i građanske pravne mjere u slučajevima porodičnog nasilja;

(ii) Zakonske mjere kojima se ne prihvata odbrana povrijeđene časti u vezi sa napadom ili ubistvom članice porodice;

(iii) Službe koje će osigurati sigurnost i zaštitu žrtava porodičnog nasilja, uključujući skloništa i programe savjetovanja i rehabilitacije;

(iv) Rehabilitacione programe za počinioce porodičnog nasilja;

(v) Usluge podrške za porodice u kojima su se pojavili slučajevi incesta ili seksualnog zlostavljanja;

(s) Države članice treba da izvještavaju o obimu porodičnog nasilja i seksualnog zlostavljanja, kao i o preventivnim, kaznenim i remedijalnim mjerama koje su preduzete;
(t) Države članice treba da preduzmu sve pravne i druge mjere potrebne za efikasnu zaštitu žena od nasilja zasnovanog na polu, uključujući:

(i) Efikasne pravne mjere, uključujući kaznene sankcije, građanske mjere i odredbe za naknadu štete radi zaštite žena od svih oblika nasilja, uključujući porodično nasilje, seksualno napastvovanje i seksualno uznemiravanje na radnom mjestu;

(ii) Preventivne mjere, uključujući programe obrazovanja i informisanja javnosti, koji će promijeniti stavove prema ulozi i položaju muškaraca i žena;

(iii) Zaštitne mjere, uključujući skloništa, savjetovanje, rehabilitaciju i podršku za žene koje su žrtve nasilja ili su u riziku od nasilja;

(u) Države članice treba da izvještavaju o svim oblicima nasilja zasnovanog na polu i njihovi izvještaji treba da sadrže podatke o pojavljivanju svakog pojedinačnog oblika nasilja, kao i o posledicama koje takvo nasilje ostavlja na žene;
(v) Izvještaji država članice treba da sadrže informacije o zakonskim, preventivnim i zaštitnim mjerama koje su preduzete za prevazilaženje nasilja nad ženama, kao i o efikasnosti tih mjera.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/47/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar - februar 1992.

Original: engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F47%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 20

Rezerve u odnosu na Konvenciju

Komitet podsjeća na odluku Četvrtog sastanka država članica u vezi s rezervama prema članu 28 (2) Konvencije, koja je pozdravljena u Opštoj preporuci broj 4 ovog komiteta.

Komitet je preporučio da, u okviru priprema za Svjetsku konferenciju o ljudskim pravima 1993. godine, države članice treba da:
(a) postave pitanje valjanosti i pravnih posljedica rezervi prema Konvenciji u kontekstu rezervi prema drugim ugovorima o ljudskim pravima;
(b) ponovo razmotre te rezerve, da bi se ojačao proces implementacije svih ugovora o ljudskim pravima;
(c) razmisle o uvođenju procedure za preispitivanje rezervi koja bi bila slična odgovarajućim procedurama koje su se odnosile na druge ugovore o ljudskim pravima.

Ujedinjene nacije CEDAW/A/49/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar – februar 1994.

Original : engleski (https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=A%2F49%2F38%28SUPP%29&Lang=en)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 21

Jednakost u braku i porodičnim odnosima

1. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (Rezolucija Generalne skupštine 34/180, aneks) potvrđuje jednakost ljudskih prava žena i muškaraca u društvu i u porodici. Konvencija zauzima važno mjesto među međunarodnim ugovorima koji se tiču ljudskih prava.
2. Druge konvencije i deklaracije takođe daju veliki značaj porodici i statusu žene unutar nje. Među njima su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (Rezolucija Generalne skupštine 217/A (III)), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (Rezolucija 2200 A (XXI), aneks), Konvencija o državljanstvu udate žena (Rezolucija 1040 (XI), aneks), Konvencija o pristanku na brak, minimalnom uzrastu za sklapanje braka i registraciji brakova (Rezolucija 1763 A (XVII), aneks), kao i kasnija Preporuka u vezi s ovom konvencijom (Rezolucija 2018 (XX)), te Dalekosežna strategija za unapređivanje položaja žena, usvojena u Najrobiju.
3. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena podsjeća na nepovrediva prava žena koja su već sadržana u navedenim konvencijama i deklaracijama, ali ide dalje prepoznajući značaj kulture i tradicije u oblikovanju razmišljanja i ponašanja muškaraca i žena, te ulogu koju imaju u ograničavanju ostvarivanja osnovnih prava žena.

Pozadina

4. Rezolucijom broj 44/82 Generalna skupština je 1994. godinu proglasila Međunarodnom godinom porodice. Komitet želi da iskoristi ovu priliku da naglasi značaj poštovanja osnovnih prava žena unutar porodice, kao jedne od mjera koje će doprinijeti i podstaći međunarodne aktivnosti u vezi s obilježavanjem ove godine.

5. U okviru obilježavanja Međunarodne godine porodice, Komitet analizira tri člana Konvencije koja imaju poseban značaj za status žena u porodici:

“ Član 9

1. Države članice će dati ženama jednaka prava, kao i muškarcima da stiču, mijenjaju ili zadržavaju svoje državljanstvo. One će obezbijediti posebno da brak sa strancem ili promjena državljanstva od strane supruga tokom braka neće automatski promijeniti državljanstvo supruge, niti će dovesti do toga da ona ostane bez države, niti je primorati da uzme državljanstvo muža.
2. Države članice će dati ženama jednaka prava kao i muškarcima u pogledu državljanstva njihove djece.”

Komentar

6. Državljanstvo je ključno za potpuno učešće u društvu. Uopšteno, države dodjeljuju državljanstvo onima koji su rođeni u toj zemlji. Državljanstvo se takođe može steći po osnovu boravka ili iz humanitarnih razloga, kao što je slučaj sa apatridima. Bez statusa državljanke, žene nemaju pravo glasa niti pravo da budu birane na javne funkcije, a može im biti uskraćen i pristup javnim dobrima, kao i pravo na slobodan izbor mjesta prebivališta. Odrasla žena treba da ima pravo da samostalno promijeni državljanstvo i ono joj ne smije biti proizvoljno oduzeto zbog zaključenja ili prestanka braka, niti zbog promjene državljanstva njenog supruga ili oca.

“ Član 15

1. Države članice će pružiti ženama jednakost sa muškarcima pred zakonom.
2. Države članice će obezbijediti ženama, u građanskim pitanjima, pravno svojstvo identično onome koje imaju muškarci i iste šanse za ostvarenje tog svojstva. One će posebno obezbijediti ženama pravo da zaključuju ugovore i da rukovode imovinom i tretiraće ih jednako u svim fazama sudskih postupaka.
3. Države članice su saglasne da se svi ugovori i svi drugi privatni instrumenti bilo koje vrste sa zakonskim dejstvom, a koji su usmjereni na ograničenje zakonskog svojstva žena smatraju ništavnim.
4. Države članice će pružiti muškarcima i ženama jednaka prava u pogledu zakona koji se odnosi na kretanje lica i slobodu izbora njihovog mjesta boravka i smještaja.”

Komentar

7. Ako žena ne može samostalno zaključivati ugovore, dobiti kredit ili raspolagati finansijskim sredstvima bez saglasnosti supruga ili muškog člana porodice, ona nema pravnu nezavisnost. Takva ograničenja sprečavaju je da bude jedini vlasnik imovine i da upravlja svojim poslovima ili sklapa druge ugovore. Ograničenja ozbiljno ograničavaju sposobnost žene da izdržava sebe i zavisne članove porodice.
8. Pravo žene na pokretanje sudskog postupka u nekim državama je ograničeno zakonom ili pristupom pravnom savjetu, ili sposobnošću da potraži pravdu pred sudovima. U drugim, njen status svjedoka ili njeni dokazi imaju manju težinu od muškaraca. Takvi zakoni ili

običaji ograničavaju pravo žene da efektivno ostvari ili zadrži jednak dio imovine i smanjuju njen status kao nezavisnog i odgovornog člana zajednice.

9. Boravište predstavlja zemlju u kojoj lice namjerava trajno da boravi i čijem se pravnom poretku podvrgava. Odrasla žena treba da ima pravo da samostalno bira i mijenja boravište, bez obzira na bračni status. Ograničenja prava žene da bira boravište kao muškarac mogu joj otežati pristup sudovima ili slobodno ulazak i izlazak iz zemlje.
10. Migrantkinjama koje privremeno žive i rade u drugoj zemlji trebaju biti omogućena ista prava kao muškarcima da im se pridruže supružnici, partneri i djeca.

“ Član 16

1. Države članice će preduzimati sve odgovarajuće mjere za eliminaciju diskriminacije žena po svim pitanjima koja se odnose na brak i porodične odnose, a posebno će obezbijediti, na osnovu jednakosti muškaraca i žena:

a) isto pravo na stupanje u brak;

b) isto pravo na slobodni izbor bračnog druga i na sklapanje braka samo na osnovu njihove slobodne volje i pristanka;

c) ista prava i odgovornosti tokom braka i prilikom njegovog raskida;

d) ista prava i odgovornost kao roditelja, bez obzira na njihovo bračno stanje, a po pitanjima koja se odnose na njihovu djecu; u svim slučajevima interesi djece će biti od prevashodnog značaja;

e) ista prava za slobodno i odgovorno odlučivanje o broju i o redosledu rađanja djece, kao i prava na pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja treba da im omoguće ostvarenje ovih prava;

f) ista prava i odgovornosti u pogledu staranja, brige, i usvajanja djece ili sličnih institucija u kojima ovi koncepti postoje u nacionalnom zakonodavstvu; u svim slučajevima interesi djece su od prevashodnog značaja;

g) ista lična prava za muža i ženu, uključujući i pravo na izbor porodičnog prezimena, profesije i zanimanja;

h) ista prava za oba bračna druga u pogledu svojine, sticanja, upravljanja, vođenja, i raspolaganja imovinom, bilo da je to besplatno ili uz neku vrijednu nadoknadu.

2. Vjeridba i brak djeteta neće imati nikakvo pravno dejstvo i sve pravne radnje, uključujući zakonodavne, donosiće se radi određivanja minimalnih godina starosti za brak i uz obaveznu registraciju brakova u zvaničnim matičnim knjigama.”

Komentar

Javni i privatni život

11. Istorijski posmatrano, na ljudske delatnosti u javnom i privatnom životu različito se gledalo i one su prema tome bile i regulisane. U svim društvima se na delatnosti žena, koje su izvršavale svoje tradicionalne uloge u oblasti privatnog i porodičnog života, dugo gledalo kao na delatnosti niže vrednosti.

12. Pošto su takve aktivnosti od neprocjenjivog značaja za opstanak društva, ne postoji opravdanje za primjenu različitih i diskriminatornih zakona ili običaja prema njima. Izvještaji država potpisnica pokazuju da još uvijek postoje zemlje u kojima de jure jednakost ne postoji. Žene su time spriječene da imaju jednak pristup resursima i da uživaju jednak status u porodici i društvu. Čak i kada de jure jednakost postoji, društva ženama dodjeljuju različite, inferiorne uloge. Na taj način se krše principi pravde i jednakosti sadržani, posebno u članu 16, kao i u članovima 2, 5 i 24 Konvencije.

Različiti oblici porodice

13. Oblik i koncept porodice može varirati od države do države, pa čak i između regiona unutar iste države. Bez obzira na oblik, pravni sistem, religiju, običaje ili tradiciju, tretman žena u porodici, kako u zakonima tako i u privatnom životu, mora biti u skladu s principima jednakosti i pravde za sve ljude, kako je propisano članom 2 Konvencije.

Poligamni brakovi

14. Izvještaji država članica pokazuju da se poligamija praktikuje u nekim zemljama. Poligamni brak krši pravo žene na jednakost s muškarcima i može imati ozbiljne emocionalne i finansijske posljedice za nju i njene zavisne članove porodice, te takvi brakovi treba da budu obeshrabreni i zabranjeni. Komitet sa zabrinutošću primjećuje da neke države članice, čijim se ustavima garantuju jednaka prava muškaraca i žena, dozvoljavaju poligamijske brakove prema ličnom ili običajnom pravu. Time se krše ustavna prava žena i uslovi na kojima se zasniva član 5 Konvencije.

Član 16 (1) (a) i (b)

15. Iako većina država izvještava da njihovi nacionalni ustavi i zakoni usklađeni s Konvencijom, običaji, tradicija i nepostojanje stvarne primene tih zakona su i dalje u suprotnosti s Konvencijom.
16. Pravo žene da bira supružnika i slobodno ulazi u brak ključno je za njen život, dostojanstvo i jednakost. Izvještaji država pokazuju da neke zemlje, na osnovu običaja, religijskih uvjerenja ili etničkog porijekla, dopuštaju prisilne brakove ili ponovne brakove. Druge zemlje pak, dozvoljavaju da se vjenčanje žene uređuje plaćanjem ili naklonšću roditelja mladoženji, a u nekim zemljama siromaštvo prisiljava žene na brakove sa stranim državljanima zbog ekonomske sigurnosti. Uz prihvatanje razložnih ograničenja, zasnovanih, npr. na nedovoljnoj starosti žene ili na krvnom srodstvu sa partnerom, zakonom se mora štititi i sprovoditi pravo žene da bira da li će, kada i za koga da se uda.

Član 16 (1) (c)

17. Izvještaji država pokazuju da mnoge zemlje u svojim pravnim sistemima regulišu prava i obaveze bračnih partnera primjenom principa opšteg prava, religijskog ili običajnog prava, umjesto poštovanja principa Konvencije. Ove varijacije u zakonima i praksi u vezi s brakom imaju široke posljedice za žene, ograničavajući njihova prava na jednak status i

odgovornost u braku. Često se muškarcu dodjeljuje status glave porodice i primarnog donosioca odluka, što krši odredbe Konvencije.

18. Pored toga, faktička zajednica (de facto) često nema nikakvu zakonsku zaštitu. Ženama koje žive u takvim vezama zakonom bi trebalo garantovati ravnopravan status s muškarcima kako u porodičnom životu tako i u podeli prihoda i imovine. Takve žene treba da imaju jednaka prava kao i muškarci kada je u pitanju briga o deci i odgajanje dece ili briga o članovima porodice koji zavise od njih.

Član 16 (1) (d) i (f)

19. Kao što je propisano u članu 5 (b), većina država priznaje zajedničku odgovornost roditelja za brigu, zaštitu i izdržavanje djece. Princip da "interes djeteta mora biti primarni" uključen je u Konvenciju o pravima djeteta (rezolucija 44/25, aneks) i sada je univerzalno prihvaćen. Međutim, u praksi, neke zemlje ne primjenjuju princip jednakog statusa roditelja, posebno kada nisu u braku. Djeca iz takvih zajednica često nemaju isti status kao djeca rođena u braku, a u slučajevima razvoda ili odvojenog života, mnogi očevi ne dijele odgovornost za brigu, zaštitu i izdržavanje djece.

20. Zajednička prava i obaveze roditelja koji su izneseni u Konvenciji treba da se sprovode uz primenu zakona i odgovarajućih vidova starateljstva, nadzora i usvajanja dece. Države članice treba da obezbijede da, prema njihovim zakonima, oba roditelja, bez obzira na njihovo bračno stanje i bez obzira na to da li žive ili ne žive s djecom, imaju jednaka prava i obaveze prema djeci.

Član 16 (1) (e)

21. Obaveze koje žene imaju u vezi s rađanjem i odgajanjem djece utiču na njihovo pravo na obrazovanje, zaposlenje i druge aktivnosti vezane za lični razvoj, kao i na nepravedno opterećenje radom. Broj dece i vremenski razmak između porođaja ima sličan učinak za živote žena i, takođe, utiče na njihovo fizičko i mentalno zdravlje, kao i na zdravlje njihove dece. Zbog ovih razloga, žene imaju pravo da odluče o broju dece i o vremenskom razmaku između porođaja.
22. Neki izvještaji ukazuju na prisilne prakse sa ozbiljnim posljedicama po žene, kao što su prisilne trudnoće, abortusi ili sterilizacija. Odluka o tome da li će žena imati djecu ili ne, mada je poželjno da se donosi uz konsultovanje s bračnim drugom ili partnerom, ipak ne smije biti ograničena od strane supruga, roditelja, partnera ili vlade. Da bi mogle donijeti ispravnu odluku o bezbjednim i pouzdanim kontraceptivnim mjerama, žene treba da budu obaviještene o kontraceptivnim mjerama i njihovoj upotrebi, i da im bude zagarantovano obrazovanje o seksu i pružanje usluga u vezi s planiranjem porodice, kao što je navedeno u članu 10 (b) Konvencije.
23. Opšti je konsenzus da dostupnost odgovarajućih sredstava za dobrovoljnu kontrolu rađanja poboljšava zdravlje, razvoj i blagostanje članova porodice, kao i kvalitet života i zdravlje populacije. Dobrovoljna regulacija rasta stanovništva doprinosi očuvanju životne sredine i održivom ekonomskom i socijalnom razvoju.

Član 16 (1) (g)

24. Stabilna porodica se zasniva na principima pravičnosti, jednakosti i ličnog ostvarenja svakog njenog člana. Svaki od partnernera mora imati pravo da izabere profesiju ili zaposlenje u skladu sa svojim sposobnostima, kvalifikacijama i željama, kao što je propisano članom 11 (a) i (c) Konvencije. Isto tako, svaki od partnera treba da ima pravo da bira svoje ime i da time sačuva svoju individualnost i identitet u zajednici i da se razlikuje od ostalih članova društva. Kada se zakonom ili običajima nalaže ženi da promijeni prezime prilikom sklapanja ili razvoda braka, njoj su ova prava uskraćena.

Član 16 (1) (h)

25. Prava iz ovog člana se preklapaju i dopunjuju prava iz člana 15 (2), koji obavezuje države da ženama daju jednaka prava da zaključuju ugovore i da raspolažu imovinom.
26. Član 15 (1) garantuje ženama jednakost s muškarcima pred zakonom. Pravo na posjedovanje, upravljanje, korišćenje i raspolaganje imovinom ključno je za finansijsku nezavisnost žene i omogućava joj ostvarivanje prihoda i osnovnih životnih potreba za sebe i porodicu.
27. U zemljama koje sprovode agrarnu reformu ili preraspodjelu zemljišta među različitim etničkim grupama, treba voditi računa o pravu žena, bez obzira na bračni status, na njihov jednak udio u posjedovanju preraspoređenog zemljištu .
28. U većini zemalja značajan procenat žena žive same ili su razvedene, a mnoge same snose odgovornost za izdržavanje porodice. Svaka diskriminacija u raspodjeli imovine koja polazi od pretpostavke da muškarac sam snosi odgovornost za izdržavanje žene i djece je nepravedna i nerealisitčna. Prema tome, svaki zakon ili običaj koji muškarcu garantuje pravo na veći dio imovine nakon razvoda braka ili *de facto* veze, ili nakon smrti člana porodice, diskriminacioni je i ozbiljno će uticati na praktičnu sposobnost žene da se razvede od supruga, da izdržava sebe ili svoju porodicu i da živi dostojanstveno kao samostalna osoba.
29. Sva ova prava treba garantovati bez obzira na bračni status žene.

Zajednička imovina supružnika

30. Postoje zemlje koje ne priznaju pravo žena na jednak udio u imovini sa suprugom tokom braka ili de facto zajednice, niti kada taj brak ili zajednica prestanu. Mnoge zemlje priznaju ovo pravo, ali praktična mogućnost njegove primjene može biti ograničena pravnom praksom ili običajem.
31. Čak i kada su ovakva prava zakonski priznata ženama, a sudovi ih primjenjuju, imovinom koju žena posjeduje tokom braka ili nakon razvoda često upravlja muškarac. U mnogim državama, uključujući one sa režimom zajedničke imovine, ne postoji zakonska obaveza da se žena konsultuje prilikom prodaje ili raspolaganja imovinom stečenom tokom braka ili de facto zajednice. Ovo ograničava sposobnost žene da upravlja imovinom ili prihodima od nje.
32. U nekim zemljama, prilikom raspodjele imovine stečene u braku, veći značaj se pridaje finansijskim doprinosima za imovinu stečenu tokom braka, dok se drugim doprinosima,

poput podizanja djece, brige o starijim članovima porodice i obavljanja kućnih poslova, umanjuje značaj. Takvi ženini doprinosi nematerijalne prirode često omogućavaju mužu da zarađuje i stiče imovinu. I finansijski i nefinansijski doprinosi treba da budu isto verednovani.

33. U mnogim zemljama imovina stečena tokom de facto zajednice se ne tretira zakonski na isti način kao imovina stečena tokom braka. Ako veza prestane, žena obično dobija znatno manji udio od partnera. Zakoni i običaji koji diskriminišu žene u vezi s imovinom, bilo da su u braku ili van braka, s djecom ili bez, treba da budu ukinuti i onemogućiti.

Nasljeđivanje

34. Izvještaji država članica treba da sadrže komentare o zakonskim ili običajnim odredbama nasljednog prava koje utiču na status žena, u skladu s Konvencijom i rezolucijom Ekonomsko-socijalnog savjeta 884 D (XXXIV), u kojoj se preporučuje da muškarci i žene u istom stepenu srodstva s preminulim imaju jednaka prava na imovinu i na isti položaj u pogledu nasljeđivanja. Ova odredba još uvijek nije univerzalno primijenjena.

35. U mnogim zemljama zakon i praksa u vezi s nasljeđivanjem i imovinom rezultuju ozbiljnom diskriminacijom žena. Kao rezultat toga, žene često dobijaju manji udio u imovini preminulog supruga ili oca nego što bi dobio udovac ili sin pokojnice ili pokojnika. U nekim slučajevima ženama se dodjeljuju ograničena i kontrolisana prava i primaju prihode samo od imovine preminulog. Često prava nasljeđivanja udovica ne odražavaju principe zajedničkog vlasništva imovine stečene tokom braka. Takve odredbe krše Konvenciju i trebaju biti ukinute.

Član 16 (2)

36. U Bečkoj deklaraciji i Akcionom programu koja je usvojena na zasijedanju Svjetske konferencije o ljudskim pravima, koja je održana u Beču od 14. do 25. juna 1993. godine, države se pozivaju da stave van snage postojeće zakone i odredbe i da suzbiju običaje i postupke koji diskriminišu i nanose zlo ženskom djetetu. Članom 16 (2) i odredbama Konvencije o pravima djeteta unaprijed se zabranjuje državama članicama da dozvole ili daju pravnu važnost braku između maloljetnih osoba. Prema Konvenciji o pravima djeteta, „dijete je svako ljudsko biće ispod 18 godina starosti, osim ako se, prema zakonima koji se odnose na djecu, punoljetstvo ne stiče prije tog doba“. Bez obzira na ovu definiciju, i imajući u vidu odredbe Bečke deklaracije, Komitet smatra da najniže starosno doba za stupanje u brak, kako za muškarca tako i za ženu, treba da bude 18 godina. Kada se muškarac i žena vjenčaju, oni preuzimaju na sebe veliku odgovornost. Stoga ne treba dozvoliti brak preij nego što je dostignuta puna zrelost i sposobnost djelovanja. Prema izvještajima Svjetske zdravstvene organizacije, kada se maloljetna lica, posebno djevojčice, vjenčaju i rađaju djecu, to ima štetne posljedice po njihovo zdravlje i predstavlja prepreku u obrazovanju. Kao posljedica toga, ograničena im je ekonomska nezavisnost.

37. Ovo ne samo da lično utiče na ženu nego ograničava i razvijanje njene sposobnosti i nezavisnosti, a umanjuje joj i mogućnost zapošljavanja, pa tako štetno djeluje i na njenu porodicu i na čitavu zajednicu.

38. U nekim zemljama između muškaraca i žena postoji razlika u starosnom dobu neophodnom za brak. Budući da takve odredbe polaze od pogrešne pretpostavke da se intelektualni razvoj žena ne odvija istom brzinom kao kod muškaraca, ili da je kod žene stepen fizičke i intelektualne razvijenosti nebitan za brak, treba ih ukinuti. U drugim zemljama dozvoljeno je da se djevojčice vjere ili da im članovi porodice ugovaraju vezu. Takve mjere ne samo da su u suprotnosti s Konvencijom, već i s pravom žene da slobodno bira partnera.

39. Države članice treba takođe da zahtijevaju zvanično registrovanje svih brakova, bez obzira na to da li su građanski ili su sklopljeni prema običajnom ili vjerskom pravu. Time će država moći da obezbijedi da se poštuje Konvencija i da se utvrdi ravnopravnost partnera, minimalno starosno doba za brak, zabrana bigamije ili poligamije i zaštita prava djece.

Preporuke – nasilje nad ženama

40. Razmatrajući položaj žena u porodičnom životu, Komitet želi da naglasi da odredbe Opšte preporuke br. 19 (jedanaesta sjednica) o nasilju nad ženama imaju veliki značaj za sposobnost žena da uživaju prava i slobode na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima. Države članice se pozivaju da postupaju u skladu sa tom opštom preporukom kako bi se obezbijedilo da žene, kako u javnom tako i u porodičnom životu, budu slobodne od rodno zasnovanog nasilja koje u tako velikoj mjeri ometa ostvarivanje njihovih prava i sloboda kao pojedinki.

Rezerve

41. Komitet sa zabrinutošću konstatuje broj država ugovornica koje su stavile rezerve na cjelinu ili dio člana 16, naročito kada je rezerva istovremeno stavljena i na član 2, uz obrazloženje da bi poštovanje tih odredaba moglo biti u suprotnosti sa opšteprihvaćenim shvatanjem porodice, zasnovanim, između ostalog, na kulturnim ili vjerskim uvjerenjima ili na ekonomskom ili političkom statusu države.

42. U mnogim ovim zemaljama vjeruje se u patrijarhalnu strukturu porodice koja oca, muža ili sina stavlja u povlašćen položaj. U nekim zemljama u kojima su fundamentalistički i drugi ekstremistički nazori ili pak ekonomske teškoće podstakle povratak starim vrijednostima i tradiciji, položaj žene u porodici je drastično oslabljen. U drugim zemljama, gdje je uviđeno da ekonomski napredak i opšta dobrobit savremenog društva zavisi od ravnopravnog učešća svih odraslih ljudi u njemu, bez obzira na pol, ovakvi tabui i reakcionarne ili ekstremističke ideje sve više slabe.

43. U skladu s članovima 2, 3 i 24, Komitet zahtijeva da sve države članice postepeno napreduju do stepena na kojem će, odbacivši odlučno sve predstave o neravnopravnosti žena u kući, svaka zemlja povući svoju rezervu, posebno u vezi s članovima 9, 15 i 16 Konvencije.

44. Države članice treba odlučno da suzbijaju sve ideje o neravnopravnosti muškaraca i žena koje su potvrđene u zakonima, vjerskim i građanskim zakonima i običajima, i da napreduju do stepena na kojem će rezerve, posebno one u vezi sa članom 16, biti povučene.
45. Komitet je, na osnovu izvještaja država, primijetio da u nekim državama članicama koje su ratifikovale Konvenciju, ili pristale na nju bez rezervi, neki zakoni, naročito oni koji se tiču porodice, nisu u skladu s Konvencijom.
46. U njihovim zakonima i dalje su sadržene mnoge mjere koje diskriminišu žene na osnovu normi, običaja i socio-kulturnih predrasuda. To otežava Komitetu da procijeni i razumije stvarni položaj žena.
47. Uzimajući posebno u obzir čl. 1 i 2 Konvencije, Komitet zahtijeva od ovih država članica da učine sve neophodne napore kako bi sagledale *de facto* stanje u vezi s pomenutim problemima i da u svoje nacinalno zakonodavstvo, koje još uvijek sadrži odredbe koje diskriminišu žene, uvedu mjere koje Komitet zahtijeva.

Izvještaji

48. Uz pomoć komentara iz ove opšte preporuke, države potpisnice u izvještajima treba da:

    (a) ukažu na stepen napretka u uklanjanju svih rezervi na Konvenciju, posebno rezervi u vezi sa članom 16;
    (b) objasne da li su njihovi zakoni u skladu sa Konvencijom, a posebno sa načelima članova 9, 15 i 16, kao i u kojim slučajevima se, usljed vjerskog prava, privatnog prava ili običaja, onemogućava primjena zakona ili Konvencije.

Zakonodavstvo

49. Države članice treba da, kada je to potrebno za poštovanje Konvencije, posebno članova 9, 15 i 16, donesu i primijenjuju odgovarajuće zakonodavstvo.

Podsticanje poštovanja Konvencije

50. Uz pomoć komentara iz ove opšte preporuke, i u skladu s članovima 2, 3 i 24, države potpisnice treba da donesu mjere za potpunu primjenu principa Konvencije, naročito tamo gdje vjersko ili privatno pravo ili običaj dolaze u konflikt s tim principima.

Ujedinjene nacije CEDAW/A/50/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar – februar 1995.

Original : engleski (https://www.refworld.org/legal/general/cedaw/1995/en/66482)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 22

Dopune člana 20 Konvencije

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena,

Primjećujući da će se države članice koje su potpisale Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena sastati tokom 1995. godine, na zahtjev Generalne skupštine, kako bi razmotrile mogućnost dorade člana 20 Konvencije,

Podsjećajući na raniju odluku, donijetu na Desetom zasijedanju, da se obezbijedi djelotvornost rada Komiteta i da se spriječi stvaranje nepoželjnog zaostajanja u razmatranju izvještaja država članica,

Podsjećajući na činjenicu da je Konvencija jedan od međunarodnih ugovora o ljudskim pravima koje je potpisao najveći broj država,

Uzevši u obzir činjenicu da se članovi Konvencije odnose na temeljna ljudska prava žena u svim aspektima njihovog svakodnevnog života i u svim oblastima društva i države,

Zabrinut zbog velikog obima poslova koji očekuje Komitet usled toga što je broj država koje potpisuju Konvenciju sve veći, kao i zbog velikog broja izvještaja koji čekaju na razmatranje, kao što je ukazano u Aneksu I,

Zabrinut takođe zbog velikog vremenskog razmaka koji nastaje između dostavljanja izvještaja država članica i razmatranja tih izvještaja, što stvara potrebu da države obezbjeđuju dodatne informacije kako bi dopunile svoje izvještaje,

Imajući na umu činjenicu da je Komitet za eliminaciju diskriminacije žena jedino tijelo za sprovođenje ugovora o ljudskim pravima čije vrijeme sastajanja ograničava sama Konvencija na kojoj se zasniva, i da sastanci ovog komiteta traju najkraće od svih sastanaka tijela za sprovođenje ugovora o ljudskim pravima, kao što je ukazano u Aneksu II,

Primjećujući da je ograničenje trajanja sjednica, kako je određeno u Konvenciji, postalo ozbiljna prepreka uspješnom radu Komiteta i njegovom djelovanju u okviru Konvencije,

1. Preporučuje državama članicama da razmotre u povoljnom svijetlu dopunjavanje člana 20 Konvencije u vezi sa vremenom sastajanja Komiteta, kako bi se omogućilo da se on sastaje jednom godišnje i da sjednice traju onoliko dugo koliko je potrebno da bi Komitet uspješno funkcionisao u okviru Konvencije, bez ikakvih određenih ograničenja, osim onih o kojima odluči Generalna skupština;
2. Takođe, preporučuje da Generalna skupština, do okončanja procesa dorade Konvencije, izuzetno dozvoli Komitetu da u 1996. godini održi dvije sjednice, od kojih će svaka trajati po tri nedelje, a svakom zasijedanju će prethoditi sastanci radnih grupa;
3. Dalje preporučuje da predsjedavajući Komiteta podnese usmeni izvještaj na sastanku država članica o teškoćama s kojima se Komitet suočio u obavljanju svojih funkcija;
4. Preporučuje da Generalni sekretar dostavi državama članicama tokom sastanka sve neophodne informacije o obimu posla koji Komitet treba da obavi, i slične informacije o ostalim tijelima za sprovođenje konvencija o ljudskim pravima.

Ujedinjene nacije CEDAW/A/52/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar 1997.

Original : engleski (https://docs.un.org/en/A/52/38/REV.1(SUPP))

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 23

Žene u javnom životu

Član 7

"Države članice preduzeće sve odgovarajuće mjere kako bi suzbile diskriminaciju žena u političkom i javnom životu zemlje, a posebno će ženama obezbijediti, pod jednakim uslovima kao i muškarcima, pravo da:

(a) glasaju na svim izborima i javnim izjašnjavanjima i da budu birane u sva tijela koja se biraju na javnim izborima;

(b) učestvuju u formulisanju i sprovođenju državne politike i da obavljaju javne funkcije na svim nivoima vlasti;

(c) učestvuju u radu nevladinih organizacija i udruženja koja se bave javnim i političkim životom zemlje."

Pozadina

1. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena pridaje poseban značaj učešću žena u javnom životu svojih država. U preambuli Konvencije se, između ostalog, navodi:

   „Podsjećajući da diskriminacija žena predstavlja povredu načela ravnopravnosti prava i poštovanja ljudskog dostojanstva, da predstavlja prepreku učešću žena, pod jednakim uslovima kao i muškaraca, u političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom životu njihovih država, da usporava razvoj blagostanja društva i porodice i otežava puni razvoj potencijala žena u službi svojih država i čovječanstva."

2. Konvencija dalje u svojoj preambuli ponavlja značaj učešća žena u donošenju odluka, sledećim riječima:

„Uvjereni da potpuni i cjeloviti razvoj jedne države, dobrobit svijeta i stvar mira zahtijevaju maksimalno učešće žena, pod jednakim uslovima kao i muškaraca, u svim oblastima.“

3. Nadalje, u članu 1 Konvencije, izraz „diskriminacija žena“ tumači se kao: „svako razlikovanje, isključenje ili ograničenje zasnovano na polu koje ima za posljedicu ili za cilj da ugrozi ili poništi priznavanje, uživanje ili ostvarivanje od strane žena ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj, kulturnoj, građanskoj ili bilo kojoj drugoj oblasti, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena.“

4. Druge konvencije, deklaracije i međunarodne analize pridaju veliki značaj učešću žena u javnom životu i uspostavile su okvir međunarodnih standarda ravnopravnosti. Među njima su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima[1], Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima[2], Konvencija o političkim pravima žena[3], Bečka deklaracija[4], stav 13 Pekinške deklaracije i Platforme za akciju[5], opšte preporuke br. 5 i 8 u okviru Konvencije[6], Opšti komentar br. 25 koji je usvojio Komitet za ljudska prava[7], preporuka Savjeta Evropske unije o uravnoteženom učešću žena i muškaraca u procesu donošenja odluka[8], kao i dokument Evropske komisije „Kako stvoriti rodnu ravnotežu u političkom odlučivanju“.[9]

5. Član 7 Konvencije obavezuje države članice da preduzmu sve odgovarajuće mjere radi otklanjanja diskriminacije žena u političkom i javnom životu i da obezbijede da žene uživaju ravnopravnost sa muškarcima u političkom i javnom životu. Obaveza propisana članom 7 odnosi se na sve oblasti javnog i političkog života i nije ograničena samo na oblasti navedene u podstavovima (a), (b) i (c). Politički i javni život jedne države predstavlja širok pojam. On se odnosi na vršenje političke vlasti, naročito zakonodavne,

---

[1] Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj 217(III).

[2] Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj 2200 A(XXI), aneks.

[3] Rezolucija generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj 640 (VII).

[4] *Izvještaj sa Svjetske konferencije o ljudskim pravima, Beč, 14-25. jun 1993.godine* (A/CONF. 157/24 [II deo]), III poglavlje.

[5] I*zvještaj sa Četvrte svjetske konferncije o ženama, Peking, 4-15. septembar1995. godine* (A/CONF. 177/20 i Add. 1), I poglavlje, 1. odluka, aneks I.

[6] Vidi *Zvanični zapis sa zasijedanja Generalne skupštine Ujedinjenih nacija , Čedrdeset treće zasijeanje, dopuna broj 38,* (A/43-38), V poglavlje.

[7] CCPR /21/21/Rev .1 /Add . 7, 27. avgust 1996. godine.

[8] 96 /694 /EC , Brisel, 2. decembar 1996. godine.

[9] Dokument Evropske komisije V/1206/96-EN (mart 1996).

sudske, izvršne i administrativne vlasti. Ovaj pojam obuhvata sve aspekte javne uprave, kao i formulaciju i sprovođenje politike na međunarodnom, nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Takođe, ovaj pojam uključuje i brojne aspekte civilnog društva, uključujući javne odbore i lokalne savjete, kao i aktivnosti organizacija poput političkih partija, sindikata, profesionalnih ili privrednih udruženja, ženskih organizacija, lokalnih organizacija i drugih organizacija koje se bave javnim i političkim životom.

6. Konvencija predviđa da, da bi bila djelotvorna, ova ravnopravnost mora biti ostvarena u okviru političkog sistema u kojem svaki građanin uživa pravo da glasa i da bude biran na stvarnim periodičnim izborima koji se održavaju na osnovu opšteg i jednakog biračkog prava i tajnim glasanjem, na način kojim se garantuje slobodno izražavanje volje biračkog tijela, kako je predviđeno međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, kao što su član 21 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i član 25 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.
7. U Kovenciji se naglašava značaj jednakih mogućnosti i ravnopravnog učešća u javnom životu i procesima donošenja odluka. To je navelo Komitet da ponovo razmotri član 7 i da predloži državama članicama da, prilikom izrade zakona, promijene politike i dostavljanja izvještaja u skladu s Konvencijom, treba da uzmu u obzir ovde navedene komentare i preporuke.

Komentari

8. Javna i privatna sfera ljudske djelatnosti oduvijek su se smatrale različitim i bile su shodno tome uređivane. Ženama je po pravilu bila dodijeljena privatna ili porodična sfera, povezana sa reprodukcijom i podizanjem djece, a u svim društvima su se te aktivnosti tretirale kao manje vrijedne. Nasuprot tome, javni život, koji uživa poštovanje i priznanje, obuhvata širok spektar aktivnosti izvan privatne i porodične sfere. Tokom istorije muškarci su u isti mah i dominirali oblašću javnog života i imali moć da sputavaju i drže u pokornosti žene u oblasti privatnog života.
9. Uprkos centralnoj ulozi žena u održavanju porodice i društva i njihovom doprinosu razvoju, one su bile isključene iz političkog života i procesa donošenja odluka, iako ovi procesi određuju obrazac njihovog svakodnevnog života i budućnost društava. Posebno u vremenima krize, ova isključenost je utišala glasove žena i učinila nevidljivim njihov doprinos i iskustva.
10. U svim državama, najznačajniji faktori koji ograničavaju sposobnost žena da učestvuju u javnom životu bili su kulturne vrijednoste i vjerska uvjerenja, nedostatak odgovarajućih službi i činjenica da muškaraci nijesu prihvatili da dijele obaveze u vezi sa organizacijom domaćinstva i brigom i vaspitanjem djece. U svim državama, kulturne tradicije i vjerska uvjerenja imala su ulogu u ograničavanju žena na privatne sfere djelovanja i u njihovom isključivanju iz aktivnog učešća u javnom životu.
11. Oslobađanje žena od dijela tereta kućnih poslova omogućilo bi im potpunije učešće u životu svojih zajednica. Ekonomska zavisnost žena od muškaraca često ih sprečava da donose važne političke odluke i aktivno učestvuju u javnom životu. Dvostruki teret rada

i ekonomske zavisnosti, kada mu se još doda dug i težak rad koji zahtijeva i političko i javno angažovanje, čini da žene nisu dovoljno aktivne u ovim oblastima.

12. Stereotipi, uključujući i one koje plasiraju mediji, ulogu žena u političkom životu svode na pitanja kao što su zaštita okoline, briga o djeci ili zdravstvo, i ne dozvoljavaju da se ženama povjeri odgovornost za finansije, kontrolu budžeta i rješavanje konflikata. Prepreka može biti i mali broj žena u profesijama iz kojih se biraju političari. U zemljama u kojima su žene vođe, taj njihov položaj je često posljedica uticaja očeva, muževa ili muških rođaka, a ne njihovog ličnog uspjeha na izborima.

Politički sistemi

13. Načelo ravnopravnosti žena i muškaraca potvrđeno je u ustavima i zakonima većine država, kao i u svim međunarodnim ugovorima. Ipak, u posljednjih 50 godina žene nisu postigle potpunu ravnopravnost, a njihova nejednakost dodatno se potvrđuje niskim nivoom učešća u javnom i političkom životu. Politike razvijene i odluke donesene isključivo od strane muškaraca odražavaju samo dio ljudskog iskustva i potencijala. Pravedna i efektivna organizacija društva zahtijeva uključivanje i učešće svih njegovih članova.

14. Nijedan politički sistem ženama nije omogućio i obezbijedio pravo na punu i ravnopravnu participaciju. Iako su demokratski sistemi poboljšali mogućnosti žena za učešće u političkom životu, mnoge ekonomske, društvene i kulturne barijere i dalje ozbiljno ograničavaju njihovo učešće. Čak i istorijski stabilne demokratije nisu u potpunosti integrisale stavove i interese ženskog dijela stanovništva. Društva u kojima su žene isključene iz javnog života i procesa donošenja odluka ne mogu se smatrati demokratskim. Pojam demokratije ima stvarno i dinamično značenje tek kada političko odlučivanje dijele žene i muškarci, uz jednako uvažavanje interesa oba pola. Analiza izvještaja država članica pokazuje da, gdje postoji puno i ravnopravno učešće žena u javnom životu i donošenju odluka, sprovođenje njihovih prava i poštovanje Konvencije značajno se poboljšava.

Posebne privremene mjere

15. Mada je otklanjanje pravnih prepreka neophodno, ono nije dovoljno. Nedostatak potpunog i ravnopravnog učešća žena može biti nenamjeran, kao posledica zastarjelih postupaka i procedura koje nehotično idu u korist muškaraca. Članom 4 Konvencije podstiče se upotreba posebnih privremenih mjera kako bi se obezbijedilo puno dejstvo čl. 7 i 8. Zemlje koje su preduzele djelotvorne privremene strategije u pokušaju da obezbijede ravnopravno učešće muškaraca i žena, sprovele su čitav niz mjera, kao što je izbor, finansijska pomoć i obučavanje žena kandidata, promjene u izbornom procesu, sprovođenje kampanja usmjerenih na ravnopravno učešće muškaraca i žena, određivanje brojčanih ciljeva i kvota i postavljanje žena na javne funkcije kao što su sudije ili druge profesije koje imaju važnu ulogu u svakodnevnom životu svih društava. Formalno otklanjanje prepreka i uvođenje privremenih posebnih mjera koje podstiču ravnopravno učešće muškaraca i žena u javnom životu društva nužni su preduslovi za postizanje

istinske ravnopravnosti u političkom životu. Međutim , da bi se prevazišle posledice vjekovne dominacije muškaraca u javnoj sferi, ženama je takođe potrebna pomoć i podrška svih društvenih sektora za ostvarenje potpunog i efektivnog učešća; u toj podršci treba da prednjače države članice koje su potpisale Konvenciju, kao i političke stranke i zvaničnici. Države članice imaju obavezu da obezbijede da se posebne privremene mjere urede tako da poštuju princip ravnopravnosti i da su u saglasnosti sa ustavnim principima koji garantuju ravnopravnost svim građanima.

Rezime

16. Ključni problem, istaknut u Pekinškoj platformi za akciju, jeste jaz između de jure i de facto, odnosno razlika između prava i stvarne participacije žena u političkom i javnom životu. Istraživanja pokazuju da, ukoliko učešće žena dostigne 30–35% (opšte poznatu kao „kritična masa“), dolazi do stvarnog uticaja na politički stil i sadržaj odluka, a politički život se revitalizuje.

17. Da bi se postigla široka zastupljenost u javnom životu, žene moraju imati punu ravnopravnost u vršenju političke i ekonomske moći; one moraju biti potpuno i ravnopravno uključene u proces donošenja odluka na svim nivoima, kako nacionalno, tako i međunarodno, kako bi doprinosile postizanju ciljeva ravnopravnosti, razvoja i mira. Rodna perspektiva je ključna ukoliko se ti ciljevi žele ostvariti i ukoliko se želi obezbijediti istinska demokratija. Zbog navedenog, od suštinske je važnosti uključiti žene u javni život, kako bi se iskoristio njihov doprinos, osigurala zaštita njihovih interesa i ispunila garancija da uživanje ljudskih prava pripada svim osobama, bez obzira na pol. Puno učešće žena je od suštinskog značaja ne samo za njihovo osnaživanje već i za napredak društva u cjelini.

Pravo glasa i pravo da se bude biran (član 7 [a])

18. Konvencijom se obavezuju države članice da u skladu sa ustavom ili zakonom preduzmu odgovarajuće mjere koje će obezbijediti da žene, na osnovu ravnopravnosti s muškarcima, uživaju pravo da glasaju na svim izborima i referendumima, kao i pravo da budu birane. Ova prava moraju biti ostvarena i *de jure* i *de facto*.
19. Iz izvještaja država članica može se saznati da, iako su skoro sve usvojile ustavne ili druge pravne garancije koje muškarcima i ženama pružaju isto pravo glasa na svim izborima i javnim izjašnjavanjima, u mnogim zemljama žene se i dalje suočavaju s teškoćama u ostvarivanju ovog prava.
20. Činioci koji ometaju ostvarivanje ovih prava su sledeći:

    (a) ženama su često manje nego muškarcima dostupne informacije o kandidatima, o izbornim platformama stranaka i o proceduri glasanja; ove informacije im nisu dostupne krivicom vlade i političkih stranaka. Puno i ravnopravno korišćenje prava glasa onemogućava, između ostalog, nepismenost žena, nedovoljno znanje i razumijevanje političkih sistema i uticaja koje političke inicijative i činovi imaju na njihove živote. To što žene ne razumiju ova prava, obaveze i mogućnosti za promjenu koje pruža pravo glasa, takođe, ukazuje na činjenicu da žene nisu uvijek zavedene u biračke spiskove;

(b) dvostruki teret rada koji žene nose, kao i ekonomska vezanost, često umanjuju vrijeme ili mogućnost da žena prati izbornu kampanju i da slobodno koristi pravo glasa;

(c) u mnogim zemljama tradicija i društveni i kulturni stereotipi ne dozvoljavaju ženama da koriste pravo glasa. Mnogi muškarci kontrolišu ili utiču na glasanje žena ubjeđivanjem ili direktim radnjama, uključujući i glasanje umjesto žene. Svaki takav postupak treba spriječiti;

(d) u nekim zemljama uključivanje žena u javni ili politički život zajednice ometa, između ostalog, ograničavanje slobode kretanja ili prava učešća, preovlađujući negativni stavovi u odnosu na učešće žena u politici i nedostatak povjerenja i podrške ženama kandidatima u biračkom tijelu. Osim toga, neke žene ne žele da se bave politikom i izbjegavaju učešće u političkim kampanjama.

21. Ovi faktori barem djelimično objašnjavaju paradoks da žene, koje čine polovinu biračkog tijela, ne koriste svoju političku moć, ne formiraju blokove koji bi promovisali njihove interese ili mijenjali politiku vlasti, niti uklanjali diskriminatorne politike.

22. Izborni sistem, raspodjela mjesta u skupštini, izbor određene oblasti – svi ovi elementi imaju značajan uticaj na procenat žena izabranih u skupštinu. Političke partije moraju prihvatiti principe jednakih mogućnosti i demokratije i težiti uravnoteženju broja kandidata muškog i ženskog pola.

23. Uživanje prava glasa od strane žena ne smije biti podložno ograničenjima ili uslovima koji se ne primjenjuju na muškarce ili koji imaju nesrazmjeran uticaj na žene. Na primjer, ograničavanje prava glasa na osobe sa određenim nivoom obrazovanja, posjedovanjem minimalnog imovinskog kriterijuma ili pismenosti nije samo nerazumno, već može kršiti univerzalnu garanciju ljudskih prava i vjerovatno nesrazmjerno pogađa žene, čime se krše odredbe Konvencije.

Pravo na učešće u formiranju državne politike (član 7 [b])

24. Učešće žena u formiranju državne politike je, uopšteno gledano, i dalje nedovoljno. Iako je postignut značajan napredak i u nekim državama ostvarena ravnopravnost, u mnogim državama učešće žena je zapravo smanjeno.

25. Član 7 (b) zahtijeva od država članica da obezbijede da žene imaju pravo da u potpunosti učestvuju i budu zastupljene u formulisanju državnih politika u svim sektorima i na svim nivoima. Ovo bi omogućilo uključivanje rodne perspektive u kreiranje javnih politika.

26. Države članice dužne su, kada je to u njihovoj nadležnosti, da imenuju žene na rukovodeće pozicije u procesu odlučivanja, i da konsultuju grupe koje zastupaju gledišta žena i njihove interese i da prihvataju njihove savjete.

27. Države članice su dalje obavezne da identifikuju i uklone prepreke punom učešću žena u formulisanju državnih politika. U ove prepreke spada shvatanje da je dovoljno izabrati simbolične ženske predstavnike, kao i tradicionalna i uobičajena shvatanja koja otežavaju učešće žena. Kada žene nisu široko zastupljene na višim nivoima vlasti ili kada se ne konsultuju adekvatno, vladine politike neće biti sveobuhvatne i efektivne.

28. Iako države članice obično imaju moć da imenuju žene na visoke pozicije u kabinetu vlade i administraciji, političke partije takođe imaju odgovornost da osiguraju uključivanje žena na liste kandidata i njihovu nominaciju u oblastima gdje imaju šansu za izbor. Države članice takođe treba da teže tome da žene budu imenovane u vladine savjetodavne organe pod jednakim uslovima kao i muškarci, i da ti organi, gdje je primjenjivo, uzmu u obzir stavove grupa koje zastupaju žene. Suštinska je odgovornost vlasti da podstiče ove inicijative kako bi vodila i mijenjala javno mnjenje te stavove koji diskriminišu žene ili obeshrabruju njihovo uključivanje u politički i javni život.
29. Mjere koje su neke države članice preduzele kako bi osigurale ravnopravno učešće žena u kabinetu vlade i na administrativnim pozicijama, kao i u sastavima vladinih savjetodavnih tijela, uključuju: usvajanje pravila prema kojem se, kada su potencijalni kandidati jednako kvalifikovani, preferira imenovanje žene; usvajanje pravila da nijedan pol ne smije činiti manje od 40% članova javnog tijela; određivanje kvote za žene u kabinetu i za imenovanja na javne funkcije; konsultacije sa ženskim organizacijama kako bi se osiguralo da kvalifikovane žene budu nominovane za članstvo u javnim tijelima i za javne funkcije; stvaranje i vođenje registara kvalifikovanih žena kako bi se olakšala njihova nominacija za javne funkcije i tijela. Kada se članovi imenuju u savjetodavna tijela po nominaciji privatnih organizacija, države članice treba da podstiču te organizacije da nominiraju kvalifikovane i odgovarajuće žene za članstvo u tim tijelima.

Pravo na javni položaj i na obavljanje svih javnih funkcija (član 7 [b])

30. Analiza izvještaja država članica pokazuje da su ženama nisu dostupne visoke pozicije u kabinetima, državnoj službi i javnoj administraciji, u pravosuđu i pravosudnim sistemima. Žene rijetko bivaju imenovane na ove visoke i uticajne pozicije, a iako se njihov broj u nekim državama povećava na nižim nivoima i u poslovima koji se obično povezuju sa kućom ili porodicom, one čine zanemarljivu manjinu na pozicijama odlučivanja koje se tiču ekonomske politike, razvoja, političkih pitanja, odbrane, mirovnih misija, rješavanja konflikata ili tumačenja ustava i donošenja ustavnih odluka.
31. Izvještaji država članica takođe pokazuju da u nekim slučajevima zakon isključuje žene iz vršenja kraljevskih ovlašćenja, da obavljaju posao sudije u vjerskim ili tradicionalnim sudovima kojima je država dala određenu nadležnost, ili da potpuno učestvuju u vojnom aparatu.Ove odredbe diskriminišu žene, uskraćuju društvu prednosti njihovog doprinosa i vještina u ovim oblastima i u suprotnosti su sa principima Konvencije.

Pravo na učešće u nevladinim, javnim i političkim organizacijama (član 7 [c])

32. Iz periodičnih izvještaja država članica može se vidjeti (u onim rijetkim slučajevima kada su dostavljeni podaci o političkim partijama) da su žene manje zastupljene ili koncentrisane na manje uticajnim položajima nego muškarci. Pošto su političke partije važno sredstvo u donošenju odluka, vlade treba da ih podstaknu da razmotre u kojoj su

mjeri žene ravnopravni učesnici u djelatnostima stranaka i da, tamo gdje to nije slučaj, sagledaju uzroke takvog stanja. Treba ohrabriti političke partije da usvoje djelotvorne mjere, uključujući obezbjeđivanje informacija i finansijskih i drugih sredstava, kojima će se otkloniti prepreke za puno učešće i zastupljenost žena i obezbijediti da žene u praksi imaju ravnopravne mogućnosti da budu stranački zvaničnici i da se kandiduju za izbore.

33. Mjere koje su neke političke partije preduzele obuhvataju: određivanje minimalnog broja (procenta) položaja u izvršnim tijelima za žene, obezbjeđivanje ravnoteže između broja muškaraca i žena kandidovanih za izbore i vođenje računa o tome da ženama ne budu stalno određene najnepovoljnije izborne jedinice ili najnepovoljnija mjesta na stranačkim listama. Države članice treba da obezbijede da se ovakve posebne privremene mjere izričito odobre prema antidiskriminacionom zakonodavstvu ili prema ustavnim garancijama ravnopravnosti.
34. Ostale organizacije kao što su strukovni sindikati i političke partije imaju obavezu da pokažu privrženost principu ravnopravnosti polova u svojim uređenjima, u primjeni tih pravila i u obrazovanju izvršnih odbora u kojima treba da budu ravnomjerno zastupljeni muškarci i žene, kako bi ova tijela mogla iskoristiti ravnopravno učešće svih društvenih sektora i doprinos kako muškaraca tako i žena. Ove organizacije takođe pružaju dragocjene mogućnosti za obučavanje žena u političkim vještinama, učešću u javnom životu i obavljanju uloge vođe, a iste mogućnosti pružaju i nevladine organizacije.

Član 8 (međunarodni nivo)

"Države članice preduzimaju sve podesne mjere da bi obezbijedile ženama mogućnost da pod jednakim uslovima s muškarcima, bez diskriminacije, predstavljaju svoje vlade na međunarodnom nivou, kao i da učestvuju u radu međunarodnih organizacija."

Komentari

35. Prema članu 8, vlade su obavezne da osiguraju prisustvo žena na svim nivoima i u svim oblastima međunarodnih poslova. To zahtijeva njihovo uključivanje u ekonomska i vojna pitanja, u bilateralnu i multilateralnu diplomatiju, kao i u službene delegacije na međunarodnim i regionalnim konferencijama.
36. Analiza izvještaja država članica pokazuje da su žene u većini vlada značajno nedovoljno zastupljene u diplomatskoj i vanjskoj službi, naročito na najvišim pozicijama. Žene se uglavnom raspoređuju u ambasade manjeg značaja za spoljne odnose zemlje, a u nekim slučajevima diskriminisane su prilikom imenovanja zbog bračnog statusa. U drugim slučajevima, beneficije dodijeljene muškim diplomatama nisu dostupne ženama na istim pozicijama. Mogućnosti za angažovanje žena u međunarodnom radu često su uskraćene zbog uvriježenih stavova o njihovim obavezama u kući, kao što je stav, prema kome, žena zbog brige o članovima porodice ne može prihvatiti imenovanje.
37. Mnoge stalne misije pri Ujedinjenim nacijama i drugim međunarodnim organizacijama nemaju žene među diplomatama, a vrlo malo ih je na višim nivoima. Slična situacija postoji i na stručnim sastancima i konferencijama koje uspostavljaju međunarodne i globalne ciljeve, agende i prioritete. Organizacije iz sastava UN sistema i različite ekonomske, političke i vojne strukture na regionalnom nivou postale su značajni

međunarodni javni poslodavci, ali i tu žene ostaju manjina koncentrisana na nižim nivoima.

38. Postoji vrlo malo prilika da žene i muškarci, pod jednakim uslovima, zastupaju vlade na međunarodnom nivou i učestvuju u radu međunarodnih organizacija. To je često rezultat odsustva objektivnih kriterijuma i procedura za imenovanje i unapređenje na odgovarajuće pozicije i u službene delegacije.

39. Globalizacija savremenog svijeta čini uključivanje žena i njihovo učešće u međunarodnim organizacijama, pod jednakim uslovima kao i muškaraca, sve važnijim. Integracija rodne perspektive i ljudskih prava žena u agendu svih međunarodnih tijela predstavlja obavezu vlade. Mnoge ključne odluke o globalnim pitanjima, kao što su mirovno posredovanje i rješavanje konflikata, izdaci za vojsku i nuklearno razoružanje, razvoj i zaštita životne sredine, međunarodna pomoć i ekonomske reforme, donose se uz ograničeno učešće žena. Ovo je u oštrojm kontrastu s njihovim učešćem u ovim oblastima na nevladinom nivou.

40. Uključivanje "kritične mase" (više od 30%) žena u međunarodne pregovore, mirovne aktivnosti, sve nivoe preventivne diplomatije, posredovanje, humanitarnu pomoć, socijalnih pomirenja, mirovne pregovore i međunarodni krivični sistem donosi stvarne promjene. Pri rješavanju oružanih ili drugih konflikata, rodna perspektiva i analiza neophodni su za razumijevanje različitih posljedica po žene i muškarce.[10]

Preporuke
Članovi 7 i 8

41. Države članice treba da osiguraju da njihovi ustavi i zakonodavstvo budu u skladu s principima Konvencije, a posebno sa članovima 7 i 8.

42. Države članice su obavezne da preduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući donošenje odgovarajućeg zakonodavstva u skladu sa svojim ustavom, kako bi osigurale da organizacije poput političkih partija i sindikata, koje možda nisu direktno podložne obavezama iz Konvencije, ne diskriminišu žene i poštuju principe sadržane u članovima 7 i 8.

43. Države članice treba da identifikuju i sprovedu privremene posebne mjere kako bi osigurale ravnopravnu zastupljenost žena u svim oblastima obuhvaćenim članovima 7 i 8.

44. Države članice treba da objasne razloge i učinak svih rezervi na članove 7 ili 8 i navedu da li te rezerve odražavaju tradicionalne, običajne ili stereotipne stavove o ulozi žena u društvu, kao i korake koje preduzimaju da promijene te stavove. Države članice treba da redovno preispituju potrebu za takvim rezervama i da u izvještajima uključe vremenski okvir za njihovo uklanjanje.

---

[10] Vidite stav 141 Platforme za djelovanje, usvojene na Četvrtoj svjetkoj konferenciji o ženama, održanoj u Pekingu od 4. do 15. septembra 1995. godine (A/CONF. 177/20, I poglavlje, 1. odluka, aneks II). Takođe , vidi stav 134 u kojem se navodi sledeće: „Ravnopravan pristup i puno učešće žena u napore za sprečavanje i rešavanje sukoba od suštinskog su značaja za održanje i unapređenje mira i bezbjednosti."

Član 7

45. Mjere koje treba identifikovati, sprovesti i pratiti po efektivnosti, u skladu sa članom 7, stav (a), uključuju:
    (a) postizanje ravnoteže između žena i muškaraca na javno izabranim pozicijama;
    (b) osiguranje da žene razumiju svoje pravo glasa, značaj ovog prava i način njegovog ostvarivanja;
    (c) uklanjanje prepreka za ostvarivanje ravnopravnosti, uključujući nepismenost, jezičke barijere, siromaštvo i ograničenja slobode kretanja žena;
    (d) pružanje podrške ženama koje se suočavaju s takvim ograničenjima u ostvarivanju prava da glasaju i da budu birane.
46. U skladu sa članom 7, stav (b), takve mjere uključuju aktivnosti osmišljene da:
    (a) omoguće ženama punu participaciju u formulisanju politika;
    (b) osiguraju ravnopravno učešće žena u javnim funkcijama;
    (c) obezbijede da procedure regrutacije i imenovanja budu otvorene i pravedne.
47. Prema članu 7, stav (c), takve mjere uključuju aktivnosti osmišljene da:
    (a) osiguraju donošenje djelotvornog zakonodavstva koje zabranjuje diskriminaciju žena;
    (b) podstiču nevladine organizacije i javna i politička udruženja da usvoje strategije koje podržavaju zastupljenost i učešće žena u radu ovih organizacija.
48. Prilikom izvještavanja po članu 7, države članice treba da:
    (a) opišu zakonske odredbe koje ostvaruju prava sadržana u članu 7;
    (b) daju detalje o svim ograničenjima tih prava, bilo da proizilaze iz zakonskih odredbi ili iz tradicionalnih, vjerskih ili kulturnih praksi;
    (c) opišu mjere uvedene da prevaziđu prepreke u ostvarivanju tih prava;
    (d) uključe statističke podatke, razvrstane po polu, pokazujući procenat žena u odnosu na muškarce koje uživaju ta prava;
    (e) opišu vrste političkih poteza u čijem formulisanju učestvuju žene, uključujući programe razvoja, i da ukažu na nivo i razmjere učešća žena;
    (f) prema članu 7, stav (c), opišu stepen učešća žena u nevladinim organizacijama u zemlji, uključujući ženske organizacije;
    (g) analiziraju stepen u kojem država osigurava konsultacije tih organizacija i kakav je uticaj njihovih preporuka na sve nivoe formulisanja I sprovođenja političkih poteza;
    (h) pruže informacije o faktorima koji doprinose nedovoljnoj zastupljenosti žena kao članova i zvaničnika političkih partija, sindikata, poslodavačkih organizacija i profesionalnih udruženja.

Član 8

49. Mjere koje treba identifikovati, sprovesti i pratiti po efektivnosti, u skladu sa članom 8, uključuju aktivnosti osmišljene da obezbijede bolju rodnu ravnotežu u članstvu svih tijela Ujedinjenih nacija, uključujući glavne okomitete Generalne skupštine, Ekonomski i socijalni savjet i ekspertska tijela, uključujući tijela za sprovođenje ugovora, i mjere

koje obezbjeđuju uravnoteženiji odnos polova među onima koji se određuju za nezavisne radne grupe ili se imenuju kao izvjestioci zemlje ili specijalni izvjestioci.

50. Prilikom izvještavanja po članu 8, države članice treba da:
    (a) dostave statistiku, razvrstanu po polu, pokazujući procenat žena u diplomatskoj službi ili redovno angažovanih u međunarodnom zastupanju ili koliko je žena stalno zaduženo za predstavljanje na međunarodnom nivou ili za rad u ime države, uključujući tu i učestvovanje u vladinim delegacijama za međunarodne konferencije i nominovanje za misije očuvanja mira ili rješavanja konflikata, kao i o višim položajima koje žene zauzimaju u relevantnom sektoru;
    (b) opišu napore da uspostave objektivne kriterijume i procedure za imenovanje i unapređenje žena na odgovarajuće pozicije i zvanične delegacije;
    (c) opišu mjere preduzete radi široke distribucije informacija o međunarodnim obavezama vlade koje se odnose na naročito prena državnim i nevladinim organizacijama zadužene za unapređenje položaja žena;
    (d) dostave informacije o diskriminaciji žena zbog njihovih političkih aktivnosti, bilo kao pojedinaca ili kao članova ženskih ili drugih organizacija.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/54/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar - februar 1999.

Original: engleski (https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/reports/20report.pdf)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 24

Član 12 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena – Žene i zdravlje

1. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, potvrđujući da je dostupnost zdravstvene zaštite, uključujući i zdravstvenu zaštitu prilikom porođaja, jedno od osnovnih prava prema Konvenciji o eliminaciji svih oblika disriminacije žena, odlučio je da na Dvadesetom zasijedanju, shodno članu 21, razradi opštu preporuku u vezi sa članom 12 Konvencije.

Opšti podaci

2. Poštovanje člana 12 Konvencije od strane država članica ima presudan značaj za zdravlje i dobrobit žena. Članom 12 Konvencije propisuje se da države članice eliminišu diskriminaciju žena u pogledu dostupnosti zdravstvene zaštite tokom cijelog života, posebno kada je u pitanju planiranje porodice, trudnoća, porođaj i period neposredno nakon porođaja i kasnije. Iz pregledanih izveštaji država članica, dostavljenih u skladu sa članom 18 Konvencije, može se saznati da je pitanje zdravlja žene prihvaćeno kao najvažnija briga u unapređenju zdravlja i dobrobiti žena. Da bi pomogla državama članicama i onima koji se posebno zanimaju i bave pitanjima vezanim za zdravlje žene, u ovoj opštoj preporuci objasniće se kako Komitet shvata član 12 i iznijeti mjere za suzbijanje diskriminacije kako bi se ostvarilo pravo žena na najviši dostupan standard zdravlja.

3. Na nedavno održanim svjetskim konferencijama Ujedinjenih nacija takođe su razmatrani pomenuti ciljevi. Pripremajući ovu opštu preporuku, Komitet je uzeo u obzir relevantne programe djelovanja usvojene na svjetskim konferencijama Ujedinjenih nacija, posebno programe Svjetske konferencije o ljudskim pravima, održane 1993. godine, Međunarodne konferencije o populaciji i razvoju, održane 1994. godine, i Četvrte svjetske konferencije o ženama, održane 1995. godine. Komitet je takođe uzeo u obzir rad Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), Fonda za populaciju Ujedinjenih nacija (UNFPA) i ostalih tijela Ujedinjenih nacija. Osim toga, Komitet je u pripremi ove opšte preporuke sarađivao s velikim brojem nevladinih organizacija čiji se eksperti bave zdravljem žena.
4. Komitet je uočio veliki značaj koji se u dokumentima Ujedinjenih nacija pridaje pravu na zdravlje i na uslove koji omogućavaju postizanje dobrog zdravlja. Među ovim dokumentima su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Konvencija o pravima djeteta i Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije.
5. Komitet se takođe poziva na svoje ranije opšte preporuke o obrezivanju žena, virusu koji izaziva nedostatak imuniteta kod ljudi – stečenom sindromu imunodeficijencije (HIV/ AIDS), ženama sa invaliditetom, nasilju nad ženama i ravnopravnosti u porodičnim odnosima; sve ove preporuke odnose se na pitanja koja su nezaobilazna u obezbjeđivanju punog poštovanja člana 12 Konvencije.
6. Mada biološke razlike između muškaraca i žena mogu dovesti do razlika u zdravstvenom stanju, postoje i društveni činioci koji utiču na zdravstveno stanje muškaraca i žena; oni mogu napraviti razlike i među samim ženama. Imajući to u vidu, posebna pažnja treba da se posveti zdravstvenim potrebama i pravima žena koje pripadaju posebno osjetljivim grupama ili grupama u izrazito nepovoljnom položaju, kao što su žene iseljenici, žene izbjeglice i interno raseljene žene, ženska djeca i starije žene, žene koje se bave prostitucijom, pripadnice autohtonog stanovništva i fizički ili mentalno oboljele žene.
7. Komitet skreće pažnju na to da pravo žena na zdravlje može potpuno da se ostvari samo ako države članice ispune svoju obavezu da poštuju, štite i unapređuju osnovno ljudsko pravo žena na odgovarajuću ishranu tokom cijelog života; pod ovom obavezom podrazumijeva se obezbjeđivanje zaliha bezbjedne i zdrave hrane, prilagođene lokalnim uslovima. U tom cilju, države članice treba da preduzmu mjere koje će olakšati fizički i ekonomski pristup produktivnim resursima, naročito za seoske žene, i da se na druge načine postaraju da, u okviru svoje nadležnosti, zadovolje posebne potrebe žena u ishrani.

Član 12

8. U članu 12 se navodi:
   „1 . Države članice preduzimaju odgovarajuće mjere radi eliminacije diskriminacije žena u oblasti zdravstvene zaštite kako bi, na osnovi ravnopravnosti žena i muškaraca, obezbijedile dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući one koje se odnose na planiranje porodice.

2 . Bez obzira na odredbe stava 1 ovog člana, države članice obezbjeđuju odgovarajuće zdravstvene usluge ženama za vrijeme trudnoće, porođaja i u periodu posle rođenja djeteta, obezbjeđivanjem besplatnih usluga, kada je to potrebno, kao i odgovarajuće ishrane za vrijeme trudnoće i dojenja.“

Konvencijom se predviđa da se države članice bave pitanjem zdravlja žene tokom cijelog njenog života. Stoga će se, za potrebe ove opšte preporuke, pod terminom „žene“ podrazumijevati i ženska djeca i adolescentkinje. U ovoj opštoj preporuci biće iznesena analiza ključnih elemanata člana 12 od strane Komiteta.

Ključni elementi
Član 12 (1)

9. Države članice su u najpovoljnijem položaju da izvještavaju o najkritičnijim zdravstvenim problemima koji pogađaju žene u toj zemlji. Stoga, da bi Komitet mogao procijeniti da li su mjere za suzbijanje diskriminacije žena u oblasti zdravstva odgovarajuće ili ne, države članice moraju izvještavati o zakonima u vezi sa zdravstvom, planovima za žene, uz pouzdane podatke, razvrstane prema polovima, o učestalosti pojavljivanja i štetnosti bolesti i hroničnih stanja opasnih po zdravlje i ishranu žena, kao i o dostupnosti i djelotvornosti preventivnih metoda i metoda liječenja. U izvještajima koji se dostavljaju Komitetu moraju biti uneseni podaci iz kojih se vidi da su zakoni u vezi sa zdravstvom i odgovarajući planovi i strategije zasnovani na nalazima naučnih i etičkih istraživanja i procjena zdravstvenog stanja i potreba žena u toj zemlji; takođe, izvještaji treba da sadrže i podatke o svim etničkim, regionalnim i društvenim varijacijama ili postupcima prouzrokovanih religijom, tradicijom ili kulturom.
10. Komitet podstiče države članice da u svoje izvještaje unesu podatke o bolestima, zdravstvenim stanjima i hroničnim stanjima štetnim po zdravlje koji izazivaju drugačije posledice po žene ili određene grupe žena nego po muškarce, kao i podatke o eventualnim intervencijama države u vezi sa ovim problemom.
11. Mjere preduzete u borbi protiv diskriminacije žena smatraće se neodgovarajućim ako u sistemu zdravstvene zaštite ne postoje službe koje mogu spriječiti, otkriti i liječiti bolesti tipične za žene. Država članica postupa diskriminaciono ako odbija da zakonima utvrdi obavezu pružanja ženama određenih zdravstvenih usluga u vezi s rađanjem. Ako zdravstveni radnici, npr. odbiju da vrše takve usluge na osnovu prigovora savjesti, treba da se preduzmu mjere kojima će se obezbijediti da se žene upućuju na alternativne oblike zdravstvene zaštite.
12. Države članice treba da izvijeste Komitet o tome koliko su, prema njihovom shvatanju, strategije i mjere zdravstvene zaštite usmjerene na ostvarenje prava žena u oblasti zdravstva, iz perspektive potreba i interesa žena, i koliko su usmjerene na poštovanje distinktivnih obilježja i činilaca koji su kod žena drugačiji nego kod muškaraca, kao što su:
(a) biološki činioci koji su kod žena drugačiji nego kod muškaraca, kao što su menstrualni ciklus, reproduktivna funkcija i menopauza. Još jedan primjer za ovo je veći

rizik od izloženosti bolestima koje se prenose seksualnim putem kod žena nego kod muškaraca;

(b) društveno-ekonomski činioci koji su drugačiji za žene uopšte ili za neke određene grupe žena. Odnosi, npr. zasnovani na nejednakoj moći muškaraca i žena, bilo u kući ili na radnom mjestu, mogu negativno uticati na ishranu i zdravlje žena. Žene takođe mogu biti izložene raznim oblicima nasilja koji pogoršavaju njihovo zdravlje. Ženska djeca i adolescentkinje su često podložne seksualnom zlostavljanju od strane starijih muškaraca i članova porodice, što ih dovodi u rizik od nanošenja fizičkih i psihičkih povreda i u rizik od neželjene prijevremene trudnoće. Neki kulturni ili tradicionalni postupci, kao što je sakaćenje ženskih genitalija, takođe, nose sa sobom veliki rizik od smrti ili invaliditeta;

(c) psihosocijalni činioci koji se razlikuju kod muškaraca i žena; oni obuhvataju depresiju uopšte i posebno depresiju nakon raskida veze, kao i druga psihička stanja, npr. ona koja dovode do poremećaja u ishrani, kao što su anoreksija i bulimija;

(d) mada nedovoljna povjerljivost prema pacijentima utiče i na muškarce i na žene, ona može da natjera žene da odustanu od traženja savjeta ili liječenja, pa tako ugrožava zdravlje i dobrobit žena. Zbog tog razloga žene nerado traže da im se pruži medicinska pomoć u slučaju oboljenja genitalnog trakta, kontracepcije, neuspjelog prekida trudnoće i u slučajevima kada su žrtve seksualnog ili fizičkog nasilja.

13. Dužnost država članica da na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena obezbijede jednaku dostupnost službi za zaštitu zdravlja, informacija i obrazovanja, uključuje i obavezu da se poštuju, štite i ostvaruju prava žena na zdravstvenu zaštitu. Države članice dužne su da obezbijede usaglašenost zakona, izvršnog djelovanja i strategija sa ove tri obaveze. Takođe, moraju da stvore sistem koji obezbjeđuje djelotvorne sudske mjere. Ako to ne učine, prekršiće član 12 Konvencije.
14. Pod dužnošću poštovanja ovih prava podrazumijeva se i da države članice neće ometati djelatnosti koje žene preduzimaju da bi zaštitile svoje zdravlje. Države članice treba da izvještavaju o tome kako državni i privatni zdravstveni radnici ispunjavaju svoju obavezu da poštuju prava žena na zdravstvenu zaštitu. Države članice, npr. ne bi trebalo da ženi, zato što nije udata[1], ili zato što je žena, uskraćuju pristup zdravstvenim službama i klinikama na osnovu toga što nema ovlašćenje supruga, partnera, roditelja ili nadležnih vlasti. Među ostale prepreke koje ženama ometaju pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti spadaju i zakoni kojima se proglašavaju za krivično delo određeni medicinski zahvati koji su potrebni samo ženama, ili se kažnjavaju žene koje se podvrgavaju takvim zahvatima.
15. Dužnost poštovanja prava žena na zdravstvenu zaštitu nalaže državama članicama, njihovim izvršnim organima i zvaničnicima da spriječe i sankcionišu pojedinace ili organizacije koji krše ta prava. Pošto je nasilje zasnovano na razlici među polovima problem od presudnog značaja za zdravlje žena, države članice treba da obezbijede:

(a) izglasavanje i sprovođenje zakona i stvaranje odgovarajuće politike, uključujući protokole o zdravstvenoj zaštiti i bolničke procedure, koje će se odnositi na nasilje nad

[1] Vidite *Zvanični zapisi sa zasijedanja Generalne skupštine, Četrdeset deveto zasijedanje, dopuna broj* 38 (A/49/38), I poglavlje, odeljjak A, Opšta preporuka 21, stav 29.

ženama i seksualno zlostavljanje ženske djece, kao i zakonsko obezbjeđivanje odgovarajućih službi zdravstvene zaštite;

(b) da zdravstveni radnici budu obučeni tako da prihvataju i poštuju razlike među polovima kako bi mogli da otkrivaju nasilje zasnovano na razlici među polovima i da se bave njegovim zdravstvenim posledicama;

(c) pravedne procedure zaštite prilikom saslušavanja oštećenog i primjereno kažnjavanje onih profesionalnih zdravstvenioh radnika koji su krivi za seksualno zlostavljanje pacijentkinja;

(d) izglasavanje i sprovođenje zakona kojima će se zabraniti sakaćenje ženskih genitalija i udavanje djevojčica.

16. Države članice treba da obezbijede odgovarajuću zaštitu i medicinske usluge, uključujući savjetovališta i tretmane liječenja od trauma, za žene u izuzetno teškom položaju, kao što su žene zahvaćene vrtlogom oružanih sukoba ili žene izbjeglice.
17. Dužnost da se ostvare pomenuta prava obavezuje države članice da preduzmu odgovarajuće zakonodavne, sudske, administrativne, budžetske, ekonomske i druge mjere, koliko god im to raspoloživa novčana sredstva dozvoljavaju, kako bi obezbijedile ostvarenje prava žena na zdravstvenu zaštitu. Studije poput onih koje ukazuju na visok stepen smrtnosti i oboljelosti među majkama u cijelom svijetu, ili one koje pokazuju da bi veliki broj parova želio da ograniči broj djece, ali im nije dostupan nijedan oblik kontracepcije ili ga ne koriste, značajne su jer ukazuju na ono u čemu bi države članice mogle prekršiti svoje obaveze u obezbjeđivanju zdravstvene zaštite žena. Komitet zahtijeva od država članica da izvijeste o tome šta su učinile u pogledu velikog broja bolesnih i oboljelih žena, posebno ako je ovakvo stanje moguće preduprijediti, kao što je slučaj, npr. s tuberkulozom ili HIV/AIDS. Komitet je zabrinut zbog činjenice da države sve manje ispunjavaju ove obaveze pošto prepuštaju privatnim agencijama funkcije iz oblasti zdravstva koje treba da budu u nadležnosti države. Države članice ne mogu da skinu sa sebe odgovornost za ovu oblast tako što će ustupiti ili prenijeti svoju nadležnost na agencije iz privatnog sektora. Stoga, države članice treba da izvještavaju o onome što su učinile kako bi organizovale postupke vlasti i sve strukture koje imaju bilo kakvu moć u javnosti radi unapređenja i zaštite zdravlja žena. Takođe, treba da dostave informacije o konkretnim mjerama koje su preduzele da bi ograničile kršenje prava žena od strane trećih lica i zaštitile zdravlje žena, kao i o mjerama koje su preduzele da bi obezbijedile postojanje odgovarajućih službi.
18. Problem HIV/AIDS i ostalih bolesti koje se prenose seksualnim putem je od od suštinskog značaja za pravo žena i adolescentkinja na polno zdravlje. Adolescentkinjama i ženama u mnogim zemljama nisu dostupni podaci i službe koji su neophodni u obezbjeđivanju polnog zdravlja. Kao posledica neravnopravnih odnosa među polovima i neravnomjerno raspoređene moći, žene i adolescentkinje često nisu u položaju da ne pristanu na seks ili da insistiraju na zdravim i odgovornim oblicima seksualnog odnosa. Štetni tradicionalni postupci, poput sakaćenja ženskih genitalija, poligamije ili silovanja u braku, takođe mogu izložiti žensku djecu i žene riziku od HIV/AIDS i ostalih bolesti koje se prenose seksualnim putem. Žene koje se bave prostitucijom takođe su izuzetno podložne ovim bolestima. Države članice treba da obezbijede, bez predrasuda ili

diskriminacije, pravo na informisanje o polnom zdravlju, obrazovanju i službama koje su dostupne svim ženama i ženskoj djeci, uključujući i žene i žensku djecu žrtve trgovine ljudima, čak i ako nisu zvanično nastanjeni u toj zemlji. Države članice treba posebno da obezbijede pravo adolescenata oba pola na obrazovanje o seksu i zdravlju vezanom za proces reprodukcije; za ovo obrazovanje treba da bude zaduženo odgovarajuće obučeno osoblje u okviru posebno sačinjenih programa koji će poštovati pravo na tajnost i povjerljivost.

19. Države članice treba da u svojim izvještajima navedu kojim se testovima služe da bi utvrdile da li je ženama dostupna zdravstvena zaštita na osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena, kako bi pokazale da poštuju član 12. Prilikom primjene ovih testova, države članice trebalo bi da imaju na umu odredbe člana 1 Konvencije. Dakle, izvještaji bi trebalo da sadrže i informacije o uticaju koji zdravstvena politika, odgovarajuće procedure, zakoni i protokoli imaju na žene kada se uporede s muškarcima.
20. Žene imaju pravo da ih odgovarajuće obučeno osoblje detaljno informiše o izboru koji imaju prilikom pristajanja na liječenje ili učestvovanje u istraživanju, uključujući korist koju bi mogle imati i potencijalne štetne posledice postupaka koji im se predlažu, kao i mogućnosti koje su im na raspolaganju.
21. Države članice treba da izvještavaju o mjerama koje su preduzele da bi otklonile prepreke s kojima se žene suočavaju kada traže pomoć službi za zaštitu zdravlja, i o mjerama koje su preduzele da bi obezbijedile ženama da blagovremeno koriste usluge pomenutih službi i da im one budu materijalno dostupne. Među ovakve prepreke spadaju zahtjevi ili uslovi koji unaprijed onemogućuju ženi pristup odgovarajućim službama, kao što su visoke cijene medicinskih usluga, zahtjev kojim se traži da liječenje prethodno odobri suprug, roditelj ili bolničke vlasti, velika udaljenost od mesta liječenja i nedostatak prikladnog i pristupačnog oblika javnog prevoza.
22. Države članice takođe treba da izvještavaju o mjerama koje su preduzele da bi obezbijedile dostupnost kvalitetnih usluga zdravstvene zaštite, tako što su ih npr. učinile prihvatljivim za žene. Prihvatljive usluge su one usluge koje se pružaju na način koji obezbjeđuje da žena sama, na osnovu detaljnih informacija, pristane na liječenje ili učešće u istraživanju koje poštuje njeno dostojanstvo, garantuje joj povjerljivost i uzima u obzir njene potrebe i planove. Države članice ne bi trebalo da dozvole bilo kakav oblik prinude, kao što je sterilizacija bez pristanka žene, obavezno testiranje zaraženosti bolestima koje se prenose seksualnim putem ili obavezan test trudnoće kao uslov za zaposlenje, jer takvi postupci krše prava žene na dostojanstvo i na pristanak na osnovu detaljnih informacija.
23. Države članice treba u svojim izvještajima da navedu koje su mjere preduzele da obezbijede blagovremenu dostupnost niza usluga vezanih za planiranje porodice i za polno zdravlje uopšte. Posebna pažnja treba da se posveti zdravstvenom obrazovanju adolescenata. Ono treba da obuhvata i informacije i pružanje savjeta o svim metodima planiranja porodice.[2]

[2] Obrazovanje o zdravlju za adolescente treba, pored toga, da se bavi osobinama polova, nasiljem, prevencijom bolesti koje se prenose seksualnim opštenjem i pravima u oblasti reprodukcije i seksa.

24. Komitet je zabrinut zbog stanja u oblasti zdravstvene zaštite starijih žena ne samo zbog toga što žene često duže žive od muškaraca, pa time imaju i veće izglede da pate od bolesti koje onesposobljuju ili od degenerativnih hroničnih bolesti, kao što su osteoporoza i demencija, nego i zbog toga što se one često brinu o svojim ostarelim supružnicima. Stoga, države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere da bi starijim ženama učinile dostupnim zdravstvene usluge vezane za hendikepe koji su posledica starenja.
25. Žene sa invaliditetom svih starosnih doba često imaju fizičkih teškoća u korišćenju zdravstvenih usluga. Žene s mentalnim oboljenjima su u posebno teškom položaju, iako načelno postoji izvjesno razumijevanje za činjenicu da su žene nesrazmjerno podložne velikom broju mentalnih oštećenja zbog diskriminacije među polovima, nasilja, siromaštva, oružanih sukoba, protjerivanja i drugih oblika društvenih nepravdi. Države članice treba da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile da zdravstvene službe vode računa o nemoćnim ženama i da poštuju njihova ljudska prava i dostojanstvo.

Član 12 (2)

26. U izvještajima takođe treba da se navede koje su mjere države članice preduzele da bi ženama obezbijedile pružanje odgovarajućih usluga vezanih za trudnoću, porođaj, period neposredno nakon porođaja i kasnije. Takođe, treba da se dostave podaci o tome koliko su ove mjere smanjile stepen smrtnosti i oboljelosti među majkama, a naročito u posebno osjetljivim grupama, regionima i zajednicama.
27. Države članice treba da u izvještajima navedu na koji način obezbjeđuju pružanje besplatnih usluga, tamo gdje je to neophodno, kako bi se ženama omogućile bezbjedne trudnoće, porođaji i periodi neposredno nakon porođaja i kasnije. Mnoge žene su izložene riziku od smrti ili trajnih oštećenja od raznih problema prouzrokovanih trudnoćom jer nemaju materijalnih sredstava da obezbijede sebi neophodne usluge, u koje spadaju pomoć prije porođaja, tokom i nakon porođaja. Komitet naglašava da je dužnost država članica da ženama obezbijede pravo na bezbjedno materinstvo i na hitnu medicinsku pomoć prilikom porođaja, i da za ove usluge treba da se odredi najveći mogući iznos u okviru novčanih sredstava koja su na raspolaganju.

Ostali relevantni članovi Konvencije

28. Komitet poziva države članice da, u pripremanju izvještaja o mjerama koje su preduzele u vezi sa članom 12, uoče međusobnu povezanost ovog člana i drugih članova kojima se uređuju pitanja vezana za zdravlje žena. Među ove članove spadaju: član 5 (b), kojim se propisuje da države članice obezbijede da se u porodično vaspitanje uključi i pravilno shvatanje materinstva kao društvene uloge; član 10, kojim se državama članicama nalaže da obezbijede ravnopravnu dostupnost obrazovanja za muškarce i žene, što treba da omogući da žene spremnije traže zdravstvenu zaštitu i da učenice i studentkinje manje napuštaju obrazovne ustanove zbog prijevremene trudnoće; član 10 (h), kojim se

zahtijeva da države članice stave ženama i ženskoj djeci na raspolaganje tokom obrazovanja specifične informacije koje će pomoći da se obezbijedi zdravlje i dobrobit porodice, uključujući tu i informacije i savjete o planiranju porodice; član 11, kojim se reguliše zaštita zdravlja i bezbjednosti žene u radnim uslovima, što obuhvata brigu o reproduktivnoj funkciji žene, posebnu zaštitu od štetnih vrsta poslova tokom trudnoće i obezbjeđivanje plaćenog porodiljskog bolovanja; član 14 stav 2 (b), kojim se zahtijeva od država članica da ženama na selu obezbijede pristup adekvatnom obliku zdravstvene zaštite, uključujući informacije, savjete i usluge pomoći u vezi s planiranjem porodice; alineja (h) istog stava, u kojoj je predviđeno da se države članice obavezuju da preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile odgovarajuće uslove života, prije svega, smještaj u odgovarajućoj kući, postojanje sanitarija, električnih instalacija i vode, prevoza i komunikacije. Ove mjere su od najvećeg značaja u sprečavanju bolesti i unapređenju dobre zdravstvene zaštite; i član 16 stav 1 (e), kojim se zahtijeva od država članica da obezbijede ženama ista prava kao i muškarcima da slobodno i odgovorno odluče o broju djece i vremenskom razmaku između porođaja, i da im budu dostupne informacije, odgovarajuće obrazovanje i sredstva koja će im omogućiti da ta prava koriste. Članom 16 stavom 2 zabranjuje se vjeridba i vjenčanje djece, a to je značajno jer se time sprečavaju fizičke i psihičke posledice koje nastaju zbog preranog rađanja djece.

Preporuke za djelovanje vlasti

29. Države članice treba da sprovedu sveobuhvatnu nacionalnu strategiju koja treba da poboljša zdravlje žena tokom cijelog života. To treba da obuhvati intervencije čiji je cilj ne samo sprečavanje nego i liječenje bolesti i hroničnih stanja koji štetno djeluju na žene; ove mjere treba da predstavljaju reakciju na nasilje nad ženama i treba da obezbijede da sve žene imaju potpun pristup čitavom nizu visokokvalitetnih i materijalno dostupnih oblika zdravstvene zaštite, među koje se ubraja i briga o polnom zdravlju i o reprodukciji.
30. Države članice treba da odrede adekvatna budžetska, kadrovska i administrativna sredstva kako bi obezbijedile da se iz cjelokupnog budžeta za zdravstvo, za zdravlje žena izdvoji odgovarajući dio, koji je jednak dijelu određenom za muškarce, ali uz prihvatanje različitih zdravstvenih potreba žena i muškaraca.
31. Države članice takođe treba da:

    (a) obezbijede da u svim političkim dokumentima i programima koji se tiču zdravlja žena centralno mjesto zauzima gledište koje prihvata i poštuje razlike među polovima, i da uključe žene u procese planiranja, sprovođenja i nadgledanja takvih dokumenata i programa, kao i da uključe žene u proces pružanja zdravstvenih usluga ženama;

    (b) obezbijede otklanjanje svih prepreka koje ženama ometaju pristup službama za zaštitu zdravlja, kao i pristup odgovarajućem obrazovanju i informacijama, između ostalog, i u oblasti zaštite polnog zdravlja i reprodukcije; posebno treba da obezbijede sredstva za programe namijenjene adolescentima sa ciljem sprečavanja i liječanja bolesti koje se prenose seksualnim putem, uključujući i HIV/AIDS;

    (c) postave kao prioritetni zadatak sprečavanje neželjene trudnoće pomoću odgovarajućeg obrazovanja o seksu i planiranju porodice i da smanje stopu smrtnosti

majki, tako što će pružati bezbjednu pomoć u materinstvu i prije porođaja. Čim bude moguće, treba izmijeniti zakone prema kojima je prekid trudnoće krivično djelo, kako bi se ukinule kaznene mjere za žene koje se podvrgnu takvim zahvatima;

(d) nadgledaju pružanje usluga zdravstvene zaštite ženama od strane javnih, nevladinih i privatnih organizacija, kako bi obezbijedile jednaku dostupnost svih ovih vidova pomoći i isti kvalitet usluga;

(e) zahtijevaju od svih medicinskih službi da poštuju prava žena, uključujući pravo na samostalnost, tajnost, povjerljivost, pristanak na osnovu pouzdanih informacija i slobodu izbora;

(f) obezbijede da obrazovni programi zdravstvenih radnika sadrže sveobuhvatne kurseve pod nadležnošću države o zdravlju i pravima žena, i posebno o nasilju zasnovanom na razlici između polova.

Ujedinjene nacije CEDAW- A/59/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Januar 2004.

Original: engleski (https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n04/462/77/pdf/n0446277.pdf)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 25

o članu 4, stavu 1, Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, o privremenim posebnim mjerama

Sadržaj:

I. Uvod (paragrafi 1-2)

II. Osnovni okvir: cilj i svrha Konvencije (paragrafi 3-14)

III. Značenje i obim privremenih posebnih mjera u Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (paragrafi 15-24)

A. Odnos između stavova 1 i 2 člana 4 (paragrafi 15-16)

B. Terminologija (paragraf 17)

C. Ključni elementi člana 4 stav 1 (paragrafi 18-24)

IV. Preporuke državama članicama (paragrafi 25-39)

I. Uvod

1. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena je, na svojoj dvadesetoj sjednici (1999), u skladu sa članom 21 Konvencije, odlučio da izradi opštu preporuku o članu 4, stavu 1, Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. Ova nova opšta preporuka temeljiće se, između ostalog, na prethodnim opštim preporukama, uključujući opštu preporuku br. 5 (sedma sjednica, 1988), o privremenim posebnim mjerama, opštu preporuku br. 8 (sedma sjednica, 1988), o sprovođenju člana 8 Konvencije, i opštu preporuku br. 23 (šesnaesta sjednica, 1997), o ženama u javnom životu, kao i na izvještajima država članica Konvencije i na završnim komentarima Komiteta o tim izvještajima.
2. Cilj ove opšte preporuke je da se pojasni priroda i smisao člana 4, stava 1, kako bi se olakšalo i osiguralo njegovo potpuno sprovođenje od strane država članica Konvencije. Komitet ohrabruje države članice da ovu opštu preporuku prevedu na nacionalne i lokalne jezike i da je široko distribuiraju među zakonodavnom, izvršnom i sudskom vlašću, uključujući njihove administrativne organe, kao i civilnom društvu, uključujući medije, akademsku zajednicu, te udruženja i institucije za ljudska prava i prava žena.

II. Osnovni okvir: cilj i svrha Konvencije

3. Konvencija je dinamički instrument. Od usvajanja Konvencije 1979. godine, Komitet, kao i drugi akteri na nacionalnom i međunarodnom nivou, doprinijeli su, kroz progresivno promišljanje, pojašnjenju i razumijevanju suštinskog sadržaja članova Konvencije, te specifične prirode diskriminacije žena i instrumenata za borbu protiv te diskriminacije.
4. Obim i značenje člana 4, stava 1, moraju se tumačiti u kontekstu ukupnog cilja i svrhe Konvencije, koja je da se uklone svi oblici diskriminacije žena s ciljem postizanja de jure i de facto jednakosti žena i muškaraca u uživanju njihovih ljudskih prava i temeljnih sloboda. Države članice Konvencije imaju pravnu obavezu da poštuju, štite, promovišu i ostvaruju pravo žena na nediskriminaciju, kao i da osiguraju razvoj i unapređenje položaja žena kako bi se njihova pozicija unaprijedila do nivoa de jure i de facto jednakosti sa muškarcima.
5. Konvencija nadilazi koncept diskriminacije koji je sadržan u mnogim nacionalnim i međunarodnim pravnim standardima i normama. Dok takvi standardi i norme zabranjuju diskriminaciju na osnovu pola i štite i muškarce i žene od proizvoljnih, nepravednih i/ili neopravdanih razlika u tretmanu, Konvencija se fokusira na diskriminaciju žena, naglašavajući da su žene trpjele i i dalje trpe različite oblike diskriminacije upravo zato što su žene.
6. Zajedničko čitanje članova 1–5 i 24, koji predstavljaju opšti okvir za tumačenje svih ključnih članova Konvencije, ukazuje da su tri obaveze centralne za napore država članica u eliminaciji diskriminacije žena. Prilikom izvršavanja ovih obaveza, države članice bi trebalo da primijene takav postupak kojim bi se ciljevi obaveza integrisali, a njihov djelokrug proširio i van formalne zakonske obaveze regulisanja ravnopravnosti između žena i muškaraca.

7. Prvo, obaveza država članica je da osiguraju da ne postoji neposredna niti posredna[1] diskriminacija žena u njihovim zakonima, te da žene budu zaštićene od diskriminacije — koju vrše javne vlasti, sudstvo, organizacije, privredni subjekti ili privatna lica — kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi, putem nadležnih sudova, sankcija i drugih pravnih lijekova. Drugo, obaveza država članica je da unaprijede de facto položaj žena kroz konkretne i efikasne politike i programe. Treće, obaveza država članica jeste posvećivanje pitanju preovlađujućih obrazaca odnosa među polovima[2] i, još uvijek veoma prisutnim, stereotipima zasnovanim na pripadnosti polu, koji imaju štetno djelovanje na žene ne samo kroz individualne postupke pojedinaca nego i kroz zakon i djelovanje pravnih i socijalnih struktura i institucija.
8. Po mišljenju Komiteta, puko formalno pravno ili programsko pristupanje nije dovoljno za postizanje de facto ravnopravnosti žena i muškaraca, koju Komitet tumači kao suštinsku ravnopravnost. Osim toga, Konvencija zahtijeva da žene imaju jednaku početnu poziciju i da im se obezbijedi omogućavajuće okruženje za ostvarivanje jednakosti rezultata. Nije dovoljno garantirati ženama tretman identičan tretmanu muškaraca. Naprotiv, biološke, kao i društveno i kulturno konstruisane razlike između žena i muškaraca moraju biti uzete u obzir. U određenim okolnostima neidentičan tretman žena i muškaraca biće neophodan kako bi se odgovorilo na ove razlike. Postizanje cilja suštinske ravnopravnosti takođe zahtijeva efikasnu strategiju usmjerenu na prevazilaženje nedovoljne zastupljenosti žena i preporod resursa i moći između muškaraca i žena.
9. Jednakost rezultata je logička posljedica de facto ili suštinske ravnopravnosti. Ti rezultati mogu biti kvantitativni i/ili kvalitativni; to znači da žene uživaju svoja prava u različitim oblastima u približno jednakom obimu kao muškarci, ostvaruju iste nivoe prihoda, imaju ravnopravan uticaj u odlučivanju i politici, te uživaju slobodu od nasilja.
10. Položaj žena neće biti unaprijeđen sve dok se ne rješavaju osnovni uzroci diskriminacije žena i njihove neravnopravnosti. Životi žena i muškaraca moraju se

---

[1] Posredna diskriminacija žena može nastati kada se zakoni, politike i programi temelje na kriterijumima koji su naizgled rodno neutralni, a čije stvarno dejstvo nanosi štetu ženama. Rodno neutralnim zakonima, politikama i programima se, i bez svjesne namjere, može održavati kontinuitet posledica diskriminacije žena koja je vršena u prošlosti. Takvi zakoni, politike i programi mogu biti nenamjerno modelovani prema obrascu muškog načina života i zbog toga nepotpuni kada je riječ o onim segmentima životnih iskustava žena koja se razlikuju od životnih iskustava muškaraca. Postojanje tih razlika može biti posledica stereotipa u očekivanjima, stavovima i obrascima ponašanja koji se zasnivaju na biološkim razlikama između žena i muškaraca. Takođe, postojanje tih razlika može biti i posledica opšteprisutne podređenosti žena u odnosu na muškarce.

[2] „Pol se definiše kao društveno značenje dato biološkim polnim razlikama. To je ideološki i kulturno sintetizovan pojam, ali se takođe reprodukuje u domenu materijalnih praksi; s druge strane, on i utiče na rezultate tih praksi. On utiče na raspodjelu resursa, bogatstva, rada, odlučivanja i političke moći, uživanje prava u porodici, kao i u javnom životu. Uprkos varijacijama u različitim kulturama i različitim istorijskim periodima, zajednička osobina svih odnosa među polovima širom svijeta jeste asimetrija moći. Tako je pol činilac raslojavanja u društvu i u tom smislu sličan ostalim činiocima raslojavanja, kao što su rasa, klasa, etnička pripadnost, seksualnost i starosno doba. Ovo nam pomaže u razumijevanju socijalnog formiranja polnog identiteta i nejednake strukture moći koja se nalazi u osnovi odnosa među polovima.” *1999 World Survey on the Role of Women in Development*, Ujedinjene nacije, Njujork, strana ix.

sagledavati kontekstualno, a mjere preduzimati prema stvarnoj transformaciji prilika, institucija i sistema, tako da više nisu zasnovani na istorijski određenim muškim paradigmama moći i životnim obrascima.

11. Neophodno je da se napravi razlika između biološki determinisanih stalnih potreba i stalnih iskustava žena, i ostalih potreba koje se mogu smatrati posledicom bilo istorijske ili aktuelne diskriminacije žena od strane pojedinaca, ili dominantne rodne ideologije ili manifestovanja takve diskriminacije u društvenim i kulturnim strukturama i institucijama. Budući da se aktivno preduzimaju mjere radi konačnog eliminisanja diskriminacije žena, moguće je da će se tokom procesa potrebe koje žene imaju mijenjati, ili da će nestati, ili da će se preobraziti u potrebe svojstvene ne samo ženama nego i muškarcima. Zbog svega navedenog, neophodno je da se obezbijedi stalna kontrola zakona, programa i praksi koje su usmjerene na postizanje de facto, odnosno suštinske ravnopravnosti žena, i time prekine kontinuitet nejednakog tretmana, koji se više ne može smatrati opravdanim.

12. Određene grupe žena, osim što trpe diskriminaciju zbog toga što su žene, mogu trpjeti i višestruke oblike diskriminacije na osnovu dodatnih osnova, kao što su rasa, etnička ili vjerska pripadnost, invaliditet, starost, društveni položaj, klasni status ili drugi faktori. Takva diskriminacija može ove grupe žena dovesti u situaciju da budu izložene većem stepenu ugroženosti nego muškaraci. Takođe, neće biti jednaki ni načini ugroženosti. Države članice možda će morati da preduzmu specifične privremene posebne mjere kako bi uklonile takve višestruke oblike diskriminacije žena i njihov složeni negativni uticaj na njih.

13. Pored Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, drugi međunarodni instrumenti za ljudska prava i dokumenti politika usvojeni u okviru Ujedinjenih nacija sadrže odredbe o privremenim posebnim mjerama za podršku postizanju jednakosti. Takve mjere su opisane različitom terminologijom, a značenje i tumačenje tih mjera

takođe varira. Komitet se nada da će ova opšta preporuka o članu 4, stavu 1 doprinijeti pojašnjenju terminologije[3].

14. Cilj ove konvencije jeste i identifikovanje prošlih i sadašnjih društvenih i kulturnih konteksta diskriminacionih dimenzija koje predstavljaju prepreku ženama u ostvarenju njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Takođe, cilj ove konvencije jeste eliminacija svih oblika diskriminacije žena, uključujući i eliminisanje svih uzroka i posledica njihove de facto, odnosno suštinske neravnopravnosti. Zbog toga, primjenu posebnih privremenih mjera shodno Konvenciji treba smatrati jednim od sredstava pomoću kojih se realizuje de facto, odnosno suštinska ravnopravnost žena, a ne izuzetkom od normi kojima se reguliše nediskriminacija i ravnopravnost.

III. Značenje i obim privremenih posebnih mjera u Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Član 4, stav 1

Usvajanje posebnih privremenih mjera od strane država članica, čiji je cilj da se ubrza ostvarenje ravnopravnosti muškaraca i žena de facto, ne smatra se diskriminacijom kako je definisana u ovoj konvenciji, ali ne smije ni na koji način imati za posljedicu nejednaka ili različita mjerila, a ove mjere će prestati da važe kada se ostvari cilj da se svima pruže jednake mogućnosti i tretman.

---

[3] Pogledajte, na primjer, Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, kojom se propisuje primjena posebnih privremenih mjera. Praksa tijela za nadzor sporazuma, uključujući Komitet za ukidanje rasne diskriminacije, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava i Komitet za ljudska prava, pokazuje da ta tijela smatraju primjenu posebnih privremenih mjera obaveznom kako bi se ostvarili ciljevi datih sporazuma. U konvencijama koje su usvojene pod pokroviteljstvom Međunarodne organizacije rada, i raznim dokumentima Organizacije ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu, takođe se eksplicitno ili implicitno predviđaju takve mjere. Potkomisija za unapređenje i zaštitu ljudskih prava razmotrila je ovo pitanje i imenovala specijalnog izvjestioca čiji je zadatak da priprema izvještaje o stanju ljudskih prava na osnovu kojih Potkomisija kasnije djeluje. Komisija za položaj žena je 1992. revidirala upotrebu posebnih privremenih mjera. Dokumenti o rezultatima koji su usvojeni na svjetskim konferencijama Ujedinjenih nacija o ženama, uključujući i Platformu za djelovanje sa Četvrte svjetske konferencije o ženama 1995.godine i njenu reviziju iz 2000.godine, sadrže napomene o pozitivnim akcijama kao sredstvu za postizanje de facto jednakosti. Upotreba posebnih privremenih mjera Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija u oblasti zapošljavanja, uključujući detaljne instrukcije za zapošljavanje, unapređivanje i stažiranje žena u Sekretarijatu, predstavlja praktičan primjer primjene ovih mjera. Svrha ovih mjera je ostvarivanje cilja 50/50 zastupljenosti polova na svim nivoima, a posebno na višim instancama.

Član 4 stav 2

Usvajanje posebnih mjera od strane država članica, uključujući i mjere sadržane u ovoj konvenciji čiji je cilj zaštita materinstva, ne smatra se diskriminacijom.

A. Odnos između stavova 1 i 2 člana 4

15. Jasno je da postoji očigledna razlika imeđu ciljeva „posebnih mjera" navedenih u članu 4 stav 1 i „posebnih mjera" navedenih u stavu 2 ovog člana. U članu 4 stav 1 propisuje se ubrzavanje unapređenja položaja žena do ostvarivanja de facto, odnosno suštinske ravnopravnosti žena i muškaraca, sprovođenje neophodnih strukturnih, društvenih i kulturnih promjena kako bi se ispravili istorijski i aktuelni oblici diskriminacije žena i posledice takve diskriminacije, kao i obeštećenje žena izloženih takvoj diskriminaciji.

16. Članom 4 stav 2 predviđa se nejednak tretman za žene i muškarace na osnovu bioloških razlika koje među njima postoje. Ove mjere su stalne, odnosno ostaju na snazi bar do trenutka dok se u svijetlu naučnih i tehnoloških saznanja, u smislu člana 11 stav 3, ne ukaže opravdana potreba za njihovim preispitivanjem.

B. Terminologija

17. U *travaux préparatoires,* ili pri izradi Konvencije, upotrebljavani su različiti termini za označavanje „posebnih privremenih mjera" navedenih u članu 4 stav 1. I sam Komitet je u svojim prethodnim opštim preporukama upotrebljavao različite termine. Zbog korektivnog, kompenzacionog i unapređujućeg aspekta „posebnih mjera", države članice su sklone izjednačavanju ovog termina s različitim drugim terminima, kao što su: „afirmativna akcija", „pozitivna akcija", „obrnuta diskriminacija" i „pozitivna diskriminacija". Ovo su termini koji se pojavljuju prilikom razmatranja pitanja posebnih privremenih mjera, ili koji su nastali u skladu s različitim praksama u različitim nacionalnim kontekstima[4]. U ovoj opštoj preporuci, i u skladu sa svojom

[4] Termin „afirmativna akcija" upotrebljava se se u Sjedinjenim Američkim Državama i u brojnim dokumentima Ujedinjenih nacija, dok se termin „pozitivna akcija" više upotrebljava u Evropi i, takođe, u brojnim dokumentima Ujedinjenih nacija. Termin „pozitivna akcija", međutim upotrebljava se i u jednom drugačijem smislu u međunarodnom zakonu o ljudskim pravima, kada označava „pozitivnu akciju države" (obavezu države da djeluje, nasuprot njenom uzdržavanju od djelovanja). Prema tome, termin „pozitivna akcija" je dvosmislen utoliko što njegovo značenje nije ograničeno na posebne privremene mjere tumačene u skladu sa članom 4 ove konvencije. Termini „obrnuta diskriminacija" i „pozitivna diskriminacija" u više navrata nisu naišli na odobravanje.

praksom prilikom razmatranja izveštaja država članica, Komitet upotrebljava isključivo termin „posebne privremene mjere", kako je predviđeno u članu 4 stav 1 ove konvencije.

C. Ključni elementi člana 4 stav 1

18. Cilj mjera koje država članica preduzima, u skladu sa članom 4 stav 1 ove konvencije, jeste ubrzavanje ostvarivanja jednakog učešća žena u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj i svakoj drugoj oblasti života. Prema stavu Komiteta, primjena ovih mjera ne predstavlja izuzetak od normi kojima se reguliše nediskriminacija, već se njihovom primjenom upravo ističe činjenica da su posebne privremene mjere dio neophodne strategije država članica usmjerene na postizanje *de facto*, odnosno suštinske ravnopravnosti žena i muškaraca u ostvarivanju ljudskih prava i osnovnih sloboda. Dok primjena posebnih privremenih mjera uglavnom doprinosi otklanjanju štetnih posledica diskriminacije kojoj su žene bile izložene u prošlosti, obaveza da unaprijede položaj žena do ostvarivanja de facto, odnosno suštinske ravnopravnosti ostaje na državama članicama, shodno Konvenciji, bez obzira na to da li jeste ili nije dokazano postojanje vršenja diskriminacije žena u prošlosti. Komitet smatra da usvajanje i sprovođenje mjera predviđenih Konvencijom od strane država članica ne predstavlja diskriminaciju muškaraca.

19. Neophodno je da države članice naprave jasnu razliku između posebnih privremenih mjera preduzetih u skladu sa članom 4 stav 1, koje su usmjerene na jedan konkretan cilj – ubrzavanje ostvarenja de facto, odnosno suštinske ravnopravnosti žena, i ostalih opštih socijalnih politika koje se usvajaju i sprovode kako bi se poboljšala situacija u kojoj se nalaze žene i ženska djeca. Nisu sve mjere koje su povoljne, ili će biti povoljne za ravnopravnost žena – posebne privremene mjere. Stvaranje opštih uslova u kojima će biti moguće zagarantovati ženama i ženskoj djeci njihova građanska, politička, ekonomska, društvena i kulturna prava, a time i pravo na dostojanstven život i nediskriminaciju, ne mogu se nazvati posebnim privremenim mjerama.

20. U članu 4 stav 1 ove konvencije eksplicitno se ističe „privremeni" karakter ovih posebnih mjera. Zbog toga ove mjere ne treba smatrati vječnim, i pored toga što se terminom „privremeno", zapravo, dozvoljava sprovođenje ovih mjera i u veoma dugom periodu. Prilikom određivanja trajanja neke posebne privremene mjere trebalo bi se rukovoditi funkcionalnim rezultatom koji je postignut primjenom takve mjere u rješavanju konkretnog problema, a ne nekim unaprijed utvrđenim rokom. Nakon što se željeni rezultat postigne, a održivost postignutog rezultata dokaže kroz određeni period, sprovođenje posebnih privremenih mjera mora se obustaviti.

21. Iako je u skladu s diskursom ljudskih prava, termin „posebni" takođe zahtijeva precizno objašnjenje. Njegovom upotrebom u određenim situacijama može se steći utisak da su žene i ostale kategorije izložene diskriminaciji slabe i ugrožene i da im se tek pomoću dodatnih ili „posebnih" mjera omogućava učešće i konkurentnost u društvu. Međutim, u formulaciji člana 4 stav 1 termin „posebne" (mjere) označava takvu vrstu mjera koje su osmišljene s namjerom da se njihovim sprovođenjem postigne jedan konkretan – poseban cilj.

22. Termin „mjera" obuhvata čitav niz zakonodavnih, izvršnih, upravnih i drugih regulatornih instrumenata, politika i praksi, kao što su programi pomoći siromašnima i programi podrške; raspodjela i preraspodjela resursa; ciljno angažovanje, zapošljavanje i unapređivanje; nujički ciljevi u okviru utvrđenih rokova; i sistemi kvota. Izbor određene mjere zavisi od konteksta u kojem se član 4 stav 1 primenjuje, kao i od konkretnog cilja koji se želi ostvariti.

23. Usvajanje i sprovođenje posebnih privremenih mjera može izazvati rasprave o stručnosti i vrijednosti ciljne grupe ili pojedinaca. Takođe, razni prigovori mogu biti upićeni na to što žene, navodno manje stručne, dobijaju prednost nad muškarcima, posebno u oblasti obrazovanja, zapošljavanja i politike. Imajući u vidu da je cilj posebnih privremenih mjera ubrzavanje postizanja de facto, odnosno suštinske ravnopravnosti, pitanja stručnosti i vrijednosti, posebno kada je riječ o zapošljavanju u javnim i privatnim sektorima, moraju se pažljivo preispitati kako bi se utvrdilo da li su takva pitanja zasnovana na predrasudama prema određenom polu, uzimajući u obzir činjenicu da su ona normativno i kulturološki ustanovljena. Osim stručnosti i vrijednosti, u procesu angažovanja, odabira ili izbora kandidata za neku javnu ili političku funkciju, i drugi faktori, kao što su demokratska pravda ili izborna volja, mogu takođe imati izvesnu ulogu.

24. Član 4 stav 1, tumačen u vezi sa čl. 1, 2, 3, 4, 5 i 24, mora se primjenjivati u skladu sa čl. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 i 16 u kojima se propisuje da „države članice preduzimaju sve potrebne mjere". U tom smislu, Komitet smatra da su države članice obavezne da donesu i sprovedu posebne privremene mjere u skladu s bilo kojim od ovih članova ako se pokaže da su takve mjere neophodne i podesne za ubrzavanje ostvarivanja cilja (opšteg ili posebnog) de facto, odnosno suštinske ravnopravnosti žena.

4. Preporuke državama članicama

25. Izveštaji država članica treba da sadrže podatke o donošenju ili nedonošenju posebnih privremenih mjera u skladu sa članom 4 stav 1 ove konvencije. Poželjno je da u svojim

izveštajima države članice upotrebljavaju termin „posebne privremene mjere" kako bi se izbegla konfuzija.

26. Neophodno je da države članice naprave jasnu razliku između posebnih privremenih mjera koje su usmjerene na jedan konkretan cilj – ubrzavanje ostvarivanja de facto, odnosno suštinske ravnopravnosti žena, i ostalih opštih socijalnih politika koje se usvajaju i sprovode radi poboljšanja situacije u kojima se nalaze žene i ženska djeca. Države članice moraju da imaju u vidu da ne mogu sve mjere koje su potencijalno povoljne, ili bi bile povoljne za ravnopravnost žena, imati status posebnih privremenih mjera.

27. Države članice su prilkom primjene posebnih privremenih mjera za ubrzavanje ostvarivanje de facto, odnosno suštinske ravnopravnosti žena dužne da izvrše analizu konteksta situacije u kojoj se žene nalaze, kako u okviru ciljne posebne oblasti tako i u okviru svih ostalih sfera života. Države članice bi trebalo da izvrše procjenu potencijalnog uticaja posebnih privremenih mjera na specifičan cilj u okviru njihovih nacionalnih konteksta i usvoje takve posebne privremene mjere koje će prema njihovom mišljenju, biti najadekvatnije za ubrzavanje ostvarivanja de facto, odnosno suštinske ravnopravnosti žena.

28. Države članice su dužne da obrazlože izbor određene vrste mjera, odnosno da navedu razloge zbog kojih su se odlučile za donošenje te, a ne neke druge vrste mjera. Obrazloženje za primjenu odabrane vrste mjera mora da sadrži opis realne životne situacije žena i prikaz uslova i uticaja koji oblikuju njihove živote i mogućnosti, ili opis realne životne situacije posebnih kategorija višestruko diskriminisanih žena i prikaz uslova i uticaja koji oblikuju živote i mogućnosti takvih posebnih kategorija višestruko diskriminisanih žena. U obrazloženju se mora navesti o kojoj se ciljnoj grupi radi, odnosno čiji položaj država članica planira da ubrzano poboljša primjenom posebnih privremenih mjera koje je odabrala. Obrazloženje mora da sadrži i objašnjenje u kakvoj su vezi odabrane posebne privremene mjere sa opštim mjerama i naporima za unapređenje položaja žena.

29. Države članice koje nisu usvojile posebne privremene mjere dužne su da to potkrijepe valjanim razlozima. Valjanim razlozima se neće smatrati uvjeravanja i dokazi o nemoći, niti opravdavanje neaktivnosti preovlađujućim tržišnim ili političkim zakonitostima ponude i potražnje koje su posebno svojstvene privatnom sektoru, privatnim organizacijama ili političkim partijama. Podsjećamo države članice da se u smislu člana 2 ove konvencije, tumačenim u vezi sa svim drugim članovima, država članica Konvencije smatra odgovornom za djelovanje svih navedenih činilaca.

30. Države članice mogu izveštavati o posebnim privremenim mjerama u skladu s većim brojem članova. U skladu sa članom 2, države članice se pozivaju da izvještavaju o

zakonskoj ili drugoj osnovi za takve mjere i da obrazlože pristup koji su odabrale. Države članice se dodatno pozivaju da dostave detaljne podatke o svakom zakonu koji se odnosi na posebne privremene mjere, kao i da ekspilcitno navedu da li se u tim zakonima predviđa da se posebne privremene mjere primjenjuju na dobrovoljnoj bazi ili je njihova primjena definisana kao pravno obavezujuća.

31. Države članice bi trebalo da uvrste u svoje nacionalne ustave ili druge odgovarajuće zakone odredbe kojima će se dozvoliti usvajanje posebnih privremenih mjera. Podsjećamo države članice da zakoni, kao što su sveobuhvatni zakoni o antidiskriminaciji, zakoni o jednakim mogućnostima ili ukazi o jednakosti polova, mogu sadržati smjernice za odabir najoptimalnije vrste posebnih privremenih mjera za ostvarivanje nekog navedenog cilja ili ciljeva u datim oblastima. Takve smjernice mogu takođe biti sadržane i u posebnim zakonima koji se odnose na oblasti obrazovanja ili zapošljavanja. Zakonom kojim se regulišu pitanja nediskriminacije i posebnih privremenih mjera moraju biti obuhvaćeni i državni subjekti i privatna preduzeća i organizacije.

32. Komitet skreće pažnju državama članicama da se posebne privremene mjere takođe mogu temeljiti i na dekretima, političkim direktivama i/ili upravnim smjernicama definisanim i usvojenim od strane državnih, regionalnih ili lokalnih izvršnih organa vlasti, kada je riječ o oblastima obrazovanja i zapošljavanja u javnom sektoru. Takve posebne privremene mjere mogu obuhvatiti političku sferu, državnu službu, zapošljavanje u privatnom sektoru i privatno školstvo. Komitet skreće pažnju državama članicama i na činjenicu da primjena takvih mjera može biti regulisana ugovorom između društvenih partnera u sferi zapošljavanja u javnom ili privatnom sektoru. Takođe, takve mjere mogu i na dobrovoljnoj bazi sprovoditi javna ili privatna preduzeća, organizacije, institucije i političke partije.

33. Komitet još jednom ponavlja da je neophodno da se akcioni planovi za posebne privremene mjere izrađuju, sprovode i evaluiraju u okviru posebnih nacionalnih konteksta, imajući na umu istoriju i specifičnosti konkretnog problema koji se primjenom takvih mjera rešava. Komitet preporučuje državama članicama da u svojim izvještajima dostave detaljne podatke o svim akcionim planovima čiji je cilj omogućavanje pristupa i učešća žena i prevazilaženje njihove nedovoljne zastupljenosti u određenim oblastima, preraspodjela moći i resursa i/ili uvođenje institucijalnih promena kako bi se prevladala istorijska ili aktuelna diskriminacija žena i ubrzalo ostvarivanje de facto ravnopravnosti. U izvještajima je potrebno navesti da li ti akcioni planovi sadrže analizu potencijalnih neželjenih dejstava odabranih mjera i strategiju djelovanja za zaštitu žena od takvih neželjenih dejstava. Države članice u svojim izvještajima moraju opisati rezultate primjene posebnih privremenih mjera i procijeniti moguće uzroke eventualnog neuspjeha.

34. U skladu sa članom 3, države članice se pozivaju da izvještavaju o instituciji/ institucijama koje su odgovorne za izradu, primjenu, evaluaciju i sprovođenje posebnih privremenih mjera. Ova odgovornost može biti dodijeljena i već postojećim nacionalnim institucijama i institucijama čije se osnivanje tek planira, kao što su ministarstva za ženska pitanja, službe za ženska pitanja u okviru ministarstava i kancelarija predsjednika, zaštitnici građana, sudovi i druga javna i privatna tijela koja su ovlašćena da izrađuju posebne programe, da nadgledaju njihovu primjenu i da vrše evaluaciju uticaja i rezultata tih programa. Komitet preporučuje državama članicama da obezbijede učešće žena, naročito ugroženih kategorija žena, u izradi, sprovođenju i evaluaciji takvih programa. Komitet takođe preporučuje saradnju s građanskim društvom i nevladinim organizacijama koje predstavaljaju različite grupe žena.

35. Komitet ponovo skreće pažnju na Opštu preporuku broj 9 o statističkim podacima koji se odnose na položaj žena, i u tom smislu preporučuje državama članicama da obezbijede statističke podatke razvrstane prema polovima kako bi se na osnovu njih ocjenjivao napredak u ostvarivanju de facto, odnosno suštinske ravnopravnosti žena i djelotvornost posebnih privremenih mjera.

36. Prilikom izvještavanja o vrsti posebnih privremenih mjera preduzetih u posebnim oblastima, od država članica se očekuje da njihovo izvještavanje bude u skladu sa odgovarajućim članom/članovima ove konvencije. Izvještavanje u skladu sa odgovarajućim članom/članovima ove konvencije treba da obuhvati i uvrštavanje informacija o konkretnom cilju ili ciljevima, o dinamici sprovođenja, o razlozima zbog kojih su odabrane baš te mjere, o koracima koji su napravljeni kako bi se te mjere učinile dostupne ženama i o instituciji koja je odgovorna za kontrolu sprovođenja ovih mjera i praćenje napretka koji se njima postiže. Od država članica se takođe očekuje da navedu broj žena obuhvaćenih ovim posebnim privremenim mjerama, broj žena kojima je omogućeno učešće u nekoj oblasti zahvaljujući ovim posebnim privremenim mjerama ili obim moći i resursa planiranih za preraspodjelu, odnosno broj žena obuhvaćenih tom preraspodjelom i rok koji je za to određen.

37. Komitet ponovo skreće pažnju na svoje opšte preporuke br. 5, 8 i 23, u kojima se ističe potreba za primjenom posebnih privremenih mjera u oblasti obrazovanja, ekonomije, politike i zapošljavanja, kao i u oblasti predstavljanja vlada na međunarodnom nivou i učešća žena u radu međunarodnih organizacija i u javnom i političkom životu. Neophodno je da države članice, u svojim nacionalnim kontekstima, ojačaju napore u tom smislu (posebno kada je riječ o svim segmentima i nivoima obrazovanja i obuke i zastupljenosti u javnom i političkom životu). Komitet podsjeća da je u svim oblastima, a možda najviše u oblasti zdravstva, važno da države članice prave jasnu razliku između stalnih i privremenih mjera.

38. Podsećamo države članice da se posebne privremene mjere usvajaju radi ubrzanja promjena i ukidanja kulturnih praksi i stereotipnih stavova i obrazaca ponašanja kojima se žene diskriminišu ili stavljaju u nepovoljan položaj. Potrebno je da se posebne privremene mjere sprovode i u oblasti kreditiranja, sporta, razonode, kulture i podizanja svijesti o pravu i zakonima. Ove mjere mogu se usmjeriti, ako to situacija nalaže, na grupu višestruko diskriminisanih žena, uključujući i žene iz seoskih sredina.

39. I pored toga što primjena posebnih privremenih mjera možda neće biti moguća u skladu sa svim članovima ove konvencije, Komitet preporučuje da se usvajanju ovih mjera pristupi u svim situacijama koje uključuju ubrzavanje ostvarivanja jednakog učešća žena i ubrzavanje preraspodjele moći i resursa, kao i onda kada date okolnosti zahtijevaju primjenu ovih mjera kao najoptimalnijeg sredstva za prevazilaženje problema diskriminacije žena.

Ujedinjene nacije CEDAW- C/2009/WP.1/R

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Decembar 2008.

Original: engleski (https://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/GR_26_on_women_migrant_workers_en.pdf)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 26

Migrantkinje radnice[1]

Sadržaj

Uvod (paragrafi 1-5)

Važeći principi ljudskih prava i rodne ravnopravnosti (paragrafi 6-7)

Faktori koji utiču na migraciju žena (paragraph 8)

Problemi ostvarivanja ljudskih prava po osnovu pola i roda koji se tiču migrantkinja (paragrafi 9)

Preporuke za države članice (paragrafi 23-29)

Uvod

1. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena (Komitet), ponovivši da migrantkinje, kao i sve žene, ne bi trebalo da budu diskriminisane ni ujednoj sferi života, je donio odluku na

[1] Komitet prepoznaje doprinos Komiteta za zaštitu prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica tokom izrade ove opšte preporuke.

trideset i drugom zasijedanju (januar 2005.), u skladu sa članom 21. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (Konvencija), da usvoji Opštu preporuku za neke kategorije migrantkinja radnica koje mogu biti izložene riziku od zlostavljanja i diskriminacije.[2]

2. Namjera ove Opšte preporuke je da doprinese ispunjavanju obaveza država članica da poštuju, štite i ispunjavaju ljudska prava radnica migrantkinja, pored pravnih obaveza sadržanih u drugim sporazumima, obavezama koje proizilaze iz planova aktivnosti svjetskih konferencija i važnog rada organa zaduženih za sporazume o migracijama, posebno Komiteta za zaštitu prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.[3] Dok Komitet ističe da Međunarodna konvencija za zaštitu prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica štiti pojedince, uključujući i žene migrante, na osnovu njihovog statusa migranta, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena štiti sve žene, uključujući i žene migrantkinje od polno zasnovane ili rodno zasnovane diskriminacije. Dok migracija predstavlja nove prilike za žene i može biti sredstvo njihovog ekonomskog osnaživanja kroz veće učešće, takođe može da ugrozi njihova ljudska prava i bezbjednost. Prema tome, ova Opšta preporuka ima za cilj da detaljno izloži okolnosti koje doprinose posebnoj ranjivosti mnogih migrantkinja i njihovom suočavanju sa rodno zasnovanom i polno zasnovanom diskriminacijom kao uzrokom i posledicom kršenja njihovih ljudskih prava.

3. Iako države imaju pravo da kontrolišu svoje granice i uređuju migracije, dužne su da to čine uz puno poštovanje svojih obaveza kao ugovorne strane u međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima koje su ratifikovale ili kojima su pristupile. To obuhvata unapređenje bezbjednih migracionih procedura i obavezu poštovanja, zaštite i ostvarivanja ljudskih prava žena tokom cijelog migracionog ciklusa. Te obaveze moraju se sprovoditi uz uvažavanje društvenog i ekonomskog doprinosa radnica migrantkinja njihovim zemljama

---

[2] Komitet za eliminaciju diskriminacije žena prepoznaje i želi da nastavi sa važnim radom na pravima migranata koji obavljaju drugi organi zaduženi za ljudska prava, Specijalni izvestilac za ljudska prava migranata, Razvojni fond Organizacije Ujedinjenih nacija za žene, Odsjek za unapređenje položaja žena, Komisija za status žena, Generalna skupština i pod-komiteti za promovisanje i zaštitu ljudskih prava. Komitet se takođe poziva na svoje prethodne preporuke, kao što je opšta preporuka br. 9 o prikupljanju statističkih podataka o stanju žena, naročito opšta preporuka br. 12 o nasilju nad ženama, opšta preporuka br. 13 o istoj zaradi za isti rad, opšta preporuka br. 15 o izbjegavanju diskriminacije žena u nacionalnim strategijama za sprečavanje i kontrolu sindroma stečene imunodeficijencije (AIDS), opšta preporuka br. 19 o nasilju nad ženama i opšta preporuka 24 o pristupu žena zdravstvenoj zaštiti, kao i zaključni komentari Komiteta pri pregledu izvještaja država članica.

[3] Pored sporazuma i konvencija, navedeni programi i planovi aktivnosti se primjenjuju. Bečka deklaracija i Program djelovanja Ujedinjenih nacija odobren na Svjetskog konferenciji o ljudskim pravima 1993. godine (dio 2. stavovi 33. i 35.). Program djelovanja Međunarodne konferencije u Kairu o stanovništvu i razvoju (poglavlje 3.). Pekinška deklaracija i platforma za djelovanje - Četvrta svjetska konferencija o ženama, Svjetska konferencija protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i netrpeljivosti u periodu avgust-septembar 2001. Plan djelovanja Međunarodne organizacije rada za radnike migrante, 2004.

porijekla i zemljama odredišta, uključujući i doprinos kroz pružanje njege i obavljanje kućnih poslova.

4. Komitet prepoznaje da migrantkinje mogu da se svrstaju u različite kategorije koje se tiču faktora koji su neodvojivi od migracije, svrhe migracije i stalnog mjesta boravka, osjetljivosti na rizik i zlostavljanje, njihov status u zemlji u koju su imigrirale i njihovo ispunjavanje kriterijuma za dobijanje državljanstva. Komitet takođe prepoznaje da ove kategorije ostaju fluidne i da se preklapaju i da je samim tim ponekad teško napraviti jasnu razliku između različitih kategorija. Prema tome, oblast primjene ove opšte preporuke je ograničen na rješavanje situacija sledećih kategorija migrantkinja koje, kao radnice, obavljaju nisko plaćene poslove, mogu biti izložene visokom riziku zlostavljanja i diskriminacije i koje nikada ne ispune kriterijume za dobijanje stalnog boravka ili državljanstva, za razliku od stručnjaka migranata u zemlji u kojoj se zapošljavaju. Kao takve, u mnogim slučajevima, one ne uživaju zakonsku zaštitu datih zemalja bez obzira da li se radi o de jure ili de facto nivou. Ove kategorije migrantkinja su:[4]

(a) Radnice migrantkinje koje samostalno migriraju;
(b) Radnice migrantkinje koje idu zajedno sa svojim supružnikom ili drugim članovima svoje porodice koji su takođe radnici;
(c) Neregistrovane[5] radnice migrantkinje koje mogu potpasti pod bilo koju od ove dvije prethodne kategorije.

Komitet međutim ističe da sve kategorije migrantkinja potpadaju pod oblast primjene obaveza država članica Konvencije i moraju se zaštititi od svih oblika diskriminacije u skladu sa Konvencijom.

5. Iako su migranti i muškarci i žene, migracija nije fenomen koji je rodno neutralan. Položaj migrantkinja se razlikuje od položaja muškaraca migranata po pitanju pravnih migracionih kanala, sektora u kojima migriraju, oblicima zlostavljanja koje pretrpe i posledice istih. Kako bi se razumjeli specifični načini na koji sve ovo utiče na žene, migraciju žena treba proučiti iz perspektive rodne neravnopravnosti, tradicionalnih uloga

[4] Ova opšta preporuka se bavi samo stanjem migrantkinja u kontekstu rada. Iako je realnost da u nekim slučajevima radnice migrantkinje mogu postati žrtve trgovine ljudima zbog različitog stepena ranjivosti sa kojima se suočavaju, ova opšta preporuka se neće baviti okolnostima koje se odnose na trgovinu ljudima. Fenomen trgovine ljudima je kompleksan i iziskuje veću pažnju. Komitet je mišljenja da se ovim fenomenom može obuhvatnije baviti kroz član 6. Konvencije koji uspostavlja obavezu državama članicama „da preduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući zakone, kako bi suzbile sve oblike trgovine ženama i iskorišćavanje prostitucije žena“. Međutim, Komitet ističe da su mnogi elementi ove opšte preporuke relevantni u situaciji kada su radnice migrantkinje žrtve trgovine ljudima.

[5] Neregistrovani radnici su oni radnici migranti koji nemaju važeću boravišnu ili radnu dozvolu. Postoje mnoge okolnosti pod kojima se ovo dešava. Na primer, dati su im lažni papiri od strane lažnih agenata ili su ušli u zemlju sa važećom radnom dozvolom, ali su je naknadno izgubili jer je poslodavac arbitrarno prekinuo radni odnos sa njima, ili su postali neregistrovani jer je poslodavac konfiskovao njihove pasoše. Ponekad radnici produže svoj boravak nakon isteka radne dozvole ili ulaze u državu bez validnih papira.

žena, rodno zasnovanog tržišta rada, univerzalnog javljanja rodno zasnovanog nasilja i globalne feminizacije siromaštva i radne migracije. Integracija rodne perspektive je stoga od suštinske važnosti za analiziranje položaja migrantkinja i razvoja politika za borbu protiv diskriminacije i iskorišćavanja i zlostavljanja.

Važeći principi ljudskih prava i rodne ravnopravnosti

6. Sve radnice migrantkinje imaju pravo na zaštitu svojih ljudskih prava, što podrazumijeva pravo na život, pravo na ličnu slobodu i bezbjednost, pravo da ne budu predmet mučenja, pravo da budu oslobođene ponižavajućeg i nehumanog ophođenja, pravo da ne budu predmet diskriminacije na osnovu pola, rase, etničke pripadnosti, kulturoloških osobenosti, nacionalnosti, jezika, vjere ili drugog statusa, pravo na slobodu od siromaštva, pravo na adekvatne životne standarde, pravo na jednakost pred zakonom i pravo na korist od zakonskih postupaka. Ova prava su propisana Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima i brojnim ugovorima o ljudskim pravima koje su ratifikovale ili kojima su pristupile države članice Ujedinjenih nacija.

7. Radnice migrantkinje takođe imaju pravo na zaštitu od diskriminacije po osnovama iz Konvencije, koja traži od država članica da bez odlaganja preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi eliminisale sve oblike diskriminacije žena i kako bi obezbijedile da one mogu da ostvare i uživaju de jure i de facto prava jednaka pravima muškaraca u svim oblastima.

Faktori koji utiču na migraciju žena

8. Žene trenutno čine približno polovinu ukupne svjetske migrantske populacije. Različiti faktori, kao što su globalizacija, težnja ka traženju novih mogućnosti, siromaštvo, rodno uslovljene kulturne prakse i rodno zasnovano nasilje u zemljama porijekla, prirodne nepogode ili ratovi i unutrašnji oružani sukobi, utiču na migracije žena. Ovi faktori obuhvataju i produbljivanje rodno specifične podjele rada u formalnom i neformalnom proizvodnom i uslužnom sektoru u zemljama odredišta, kao i kulturu zabave usmjerenu na muškarce, koja stvara potražnju za ženama kao zabavljačicama. Kao dio ovog trenda, široko je zabilježen značajan porast broja žena koje migriraju samostalno u svojstvu zaposlenih, odnosno ostvarujući prihode od rada.

Problemi ostvarivanja ljudskih prava po osnovu pola i roda koji se tiču migrantkinja

9. S obzirom na to da do povreda ljudskih prava radnica migrantkinja dolazi u zemljama porijekla, zemljama tranzita i zemljama odredišta, ova opšta preporuka odnosiće se na sve tri situacije u cilju olakšavanja primjene Konvencije, unapređenja prava radnica migrantkinja i postizanja suštinske ravnopravnosti žena i muškaraca u svim sferama

njihovog života. Takođe se podsjeća da je migracija po svojoj prirodi globalni fenomen, koji zahtijeva saradnju država na multilateralnom, bilateralnom i regionalnom nivou.

U zemlji porijekla prije odlaska[6]

10. Čak i prije nego što napuste svoje zemlje, radnice migrantkinje suočavaju se sa brojnim pitanjima iz oblasti ljudskih prava, uključujući potpune zabrane ili ograničenja migracija žena zasnovanih na polnom ili polnom i starosnom, bračnom statusu, trudnoći ili materinskom statusu, ograničenjima koja su specifična za posao ili uslovima da žena mora da ima pismeno odobrenje muških rođaka da dobije pasoš kako bi putovala ili migrirala. Žene ponekad zadržavaju agenti za zapošljavanje koji sa njima vrše obuke za pripremi za odlazak, tokom čega one mogu biti predmet materijalnog, fizičkog, seksualnog ili psihološkog zlostavljanja. Žene takođe mogu da pretrpe posledice ograničenog pristupa obrazovanju, obuci i pouzdanim informacijama o migraciji, što može da dovede do povećane osetljivosti u kontekstu odnosa sa poslodavacem. Mogu im se naplatiti veće takse od strane agenata za zapošljavanje, što često navodi žene, koje su generalno siromašnije od muškaraca, da pretrpe velike finansijske teškoće i da postanu zavisne, recimo ukoliko moraju da pozajme novac od porodice, prijatelja ili zelenaša pod veoma velikim kamatama.

U zemlji porijekla nakon povratka

11. Radnice migrantkinje mogu se suočiti sa rodno zasnovanom diskriminacijom i sa diskriminacijom zasnovanom na polu, uključujući obavezno testiranje na HIV i AIDS za žene koje se vraćaju, moralnu „rehabilitaciju" za mlade žene povratnice i povećane lične i društvene troškove u poređenju sa muškarcima, bez odgovarajućih usluga prilagođenih rodnoj perspektivi. Na primjer, muškarci se mogu vratiti u stabilnu porodičnu situaciju, dok žene mogu zateći raspad porodice po svom povratku, pri čemu se njihovo odsustvo iz doma smatra uzrokom takvog raspada. Takođe se mogu suočiti sa nedostatkom zaštite od oduzimanja imovine od strane agenata za zapošljavanje.

---

[6] Stavovi 10. i 11. opisuju neke od polno i rodno zasnovanih problema ljudskih prava sa kojima se žene suočavaju i zemlji porijekla, i prije odlaska i nakon povratka. Problemi koji se tiču tranzita i života u inostranstvu predmet su stavova 12-22. Ovi odjeljci su ilustrovanog karaktera i nisu previše detaljni. Treba napomenuti da određeni problemi vezani za ljudska prava koji su ovdje opisani mogu da navedu žene da se nedobrovoljno odluče na migraciju u skladu sa relevantnim međunarodnim pravom; u tom slučaju, treba se pozvati na te norme.

U zemlji tranzita

12. Radnice migrantkinje se mogu suočiti sa različitim problemima vezanim za ljudska prava tokom tranzita kroz strane države. Dok putuju sa agentom ili pratiocem, ukoliko agent naiđe na probleme u tranzitu ili nakon dolaska na željenu destinaciju on može da napusti migrantkinje. Žene su takođe u riziku od seksualnog i fizičkog zlostavljanje od strane agenata i pratilaca dok putuju kroz tranzitne zemlje.

U zemlji krajnjeg odredišta

13. Kada stignu u zemlje odredišta, radnice migrantkinje mogu naići na višestruke oblike dejure i de fakto diskriminacije. Postoje zemlje čije vlade ponekad nameću ograničenja ili zabrane zapošljavanja žena u određenim sektorima. Bez obzira na situaciju, radnice migrantkinje suočavaju se sa dodatnim rizicima u odnosu na muškarce zbog okruženja koja nisu osjetljiva na rodne aspekte, koja ne omogućavaju mobilnost žena i koja im pružaju ograničen pristup relevantnim informacijama o njihovim pravima i povlasticama. Rodno određene predstave o prikladnom radu za žene rezultiraju radnim prilikama koje odražavaju porodične i uslužne funkcije pripisane ženama ili koje se nalaze u neformalnom sektoru. U takvim okolnostima, zanimanja u kojima dominiraju žene su, naročito, kućni poslovi ili određeni oblici zabave.

14. Osim toga, u zemljama krajnjeg odredišta, ovakva zanimanja su možda isključena iz pravne definicije radnog odnosa, samim tim lišavaju žene od različitih oblika pravne zaštite. U takvim zanimanjima, radnice migrantkinje imaju problem da pribave obavezujuće ugovore vezano za uslove rada, što ih ponekad dovodi u situaciju da rade prekovremeno bez plaćenog prekovremenog rada. Štaviše, radnice migrantkinje često doživljavaju višestrike oblike diskriminacije i to ne samo diskriminaciju zasnovanu na polu i rodu, već i po osnovu ksenofobije i rasizma. Diskriminacija zasnovana na rasi, etničkoj pripadnosti, kulturološkim osobenostima, nacionalnosti, jeziku, vjeri ili drugom statusu se ispoljava na rodno i polno specifične načine.

15. Zbog diskriminacije na osnovu roda i pola, radnice migrantkinje dobijaju niže plate nego muškarci, ili dožive da uopšte ne budu plaćene, da im se kasni sa plaćanjem do odlaska, ili da im se plate uplate na račune koji im nisu dostupni, na primjer, poslodavci domaćih radnika često čuvaju plate radnika na računu na ime poslodavca. Ukoliko žena i njen supružnik oboje imaju radni status, njene plate se uplaćuju na račun čiji je vlasnik njen supružnik. Radnici u sektoru u kojem su pretežno žene radnici se ne isplaćuju za dane odmora ili nacionalnih praznika. Ili, ukoliko su previše opterećene dugovanjem zbog

naknade koju plaćaju za zapošljavanje, radnice migrantkinje nisu nekad u stanju da napuste lošu situaciju jer nemaju drugi način da isplate svoje dugove. Sa ovakvim prestupima suočavaju se i lokalne žene koje nisu migrantkinje kada se radi o poslovima u kojima su žene većina. Međutim, žene radnice koje nisu migrantkinje imaju bolju radnu mobilnost. Iako je ograničen, one ipak imaju izbor da napuste tako surove poslove i nađu novi posao, dok, u nekim državama, radnica migrantkinja čim napusti posao automatski postaje lice bez dokumenata. Radnice koje nisu migrantkinje, štaviše u slučaju nezaposlenosti imaju određenu ekonomsku zaštitu preko porodične zaštite, dok radnice migrantkinje nemaju ovakav vid zaštite. Radnice migrantkinje samim tim se suočavaju sa rizicima na osnovu pola i roda, kao i na osnovu njihovog migrantskog statusa.

16. Radnice migrantkinje često nisu u stanju da sačuvaju ili prenesu svoju uštađevinu koristeći regularne kanale zbog izolacije (za domaće radnike), komplikovanih procedura, jezičkih barijera ili visokih troškova transakcija. Ovo predstavlja veliki problem jer, generalno, one zarađuju manje od muškaraca. Žene se dodatno suočavaju i sa porodičnim obavezama da svu svoju zaradu daju porodici u stepenu koji se ne očekuje od muškarca. Na primjer, od neudatih žena se očekuje da čak brinu o rođacima kod kuće.

17. Radnice migrantkinje često se suočavaju sa nejednakostima koje ugrožavaju njihovo zdravlje. One nekada nisu u stanju da pristupe zdravstvenoj zaštiti, uključujući usluge reproduktivnog zdravlja zbog toga što im osiguranje ili nacionalni zdravstveni program nisu dostupni, ili moraju da plate nepristupačne takse. Kako žene imaju drugačije zdravstvene potrebe od muškaraca, ovaj aspekt iziskuje posebnu pažnju. Ženama takođe često nedostaju aranžmani koji se tiču bezbjednosti na radu ili bezbjednog putovanja od radnog mjesta do mjesta stanovanja. Kada se obezbjeđuje smještaj, posebno u zanimanjima gdje su dominantne žene, poput fabrike, poljoprivrede ili kućnih poslova, uslovi stanovanja mogu biti loši i prenatrpani, bez tekuće vode ili odgovarajućih sanitarnih objekata, ili mogu biti uskraćeni za privatnost i higijenu. Radnice migrantkinje su ponekad predmet obaveznog testiranja na HIV/AIDS koji predstavljaju diskriminaciju na osnovu pola ili testiranja na druge infekcije bez njihovog pristanka, nakon čega slijedi davanje rezultata testiranja agentima i poslodavcima a ne samim radnicama. Zbog ovoga žena može da izgubi posao ili da bude deportovana ukoliko su rezultati testiranja pozitivni.

18. Diskriminacija može biti posebno izražena kada se radi o trudnoći. Radnice migrantkinje mogu biti izložene obaveznim testovima na trudnoću, nakon čega može uslijediti deportacija ukoliko je test pozitivan; prisilnim abortusima ili uskraćivanju pristupa sigurnim zdravstvenim uslugama i abortusima kada je ugroženo zdravlje majke, pa čak i nakon seksualnog nasilja; odsustvu ili neadekvatnom porodiljskom odsustvu i naknadama, te odsustvu pristupačne akušerske zdravstvene zaštite, što rezultira ozbiljnim zdravstvenim rizicima. Radnice migrantkinje takođe mogu biti otpuštene sa posla nakon

što se utvrdi da su u drugom stanju, što ponekad dovodi do neregularnog imigracionog statusa i deportacije.

19. Radnice migrantkinje mogu biti predmet posebno nepovoljnih uslova kada se radi o njihovom boravku u zemlji. Ponekad nisu u stanju da ostvare benefite iz programa ujedinjenja porodice, koji ne važe za radnike u sektorima u kojima većinu čine žene, kao što su kućni poslovi ili oni poslovi u oblasti zabave. Dozvola za boravak u zemlji u kojoj je žena zaposlena može biti ozbiljno ograničena, posebno za radnice migrantkinje koje obavljaju kućne poslove kada njihov ugovor na određeno vrijeme istekne ili kada poslodavac odluči da joj da otkaz. Ako izgube status imigranta, postaju ugroženije kada je u pitanju nasilje od strane poslodavca ili drugih koji žele da iskoriste situaciju. Ukoliko su pritvorene, mogu da postanu predmet nasilja koje vrše službenici u centrima za zadržavanje.

20. Radnice migrantkinje su ugroženije kada je u pitanju seksualno zlostavljanje, seksualno uznemiravanje i fizičko nasilje, naročito u sektorima u kojima žene čine većinu. Radnice kod kuće su posebno osjetljive kada se radi o fizičkim i seksualnim napadima, lišavanju hrane i spavanja i okrutnosti poslodavaca. Seksualno uznemiravanje radnica migrantkinja u ostalim radnim okruženjima, kao što su farme ili industrijski sektor, predstavlja problem svjetskih razmera (vidjeti E/CN.4/1998/74/Add.1). Radnice migrantkinje, koje migriraju kao supruge muškaraca radnika migranata ili sa članovima porodice, suočavaju se sa dodatnim rizikom od nasilja u porodici od strane njihovih supružnika ili rođaka ukoliko dolaze iz kulture koja vrednuje potčinjenu ulogu žene u porodici.

21. Pristup pravdi takođe može biti ograničen za radnice migrantkinje. U nekim zemljama su nametnuta ograničenja za upotrebu pravnog sistema radnicama migrantkinjama u dobijanju pravnih ljekova za diskriminišuće radne standarde, diskriminaciju pri zapošljavanju ili nasilje zasnovano na rodu ili polu. Osim toga, radnice migrantkinje često nisu kvalifikovane za besplatnu vladinu pravnu pomoć, a postoje i druge poteškoće, kao što je nedostatak odgovora od strane neprijateljski raspoloženih službenika, a ponekad tajnog dogovora između službenika i počinioca. U nekim slučajevima, diplomate počine seksualno uznemiravanje, nasilje i druge oblike diskriminacije nad radnicama migrantkinjama koje obavljaju poslove u domaćinstvu dok uživaju svoj diplomatski imunitet. U neki zemljama, postoje rupe u zakonima koji se odnose na zaštitu radnica migrantkinja. Na primjer, one mogu da izgube radnu dozvolu ako prijave zlostavljanje ili diskriminaciju, a u tom slučaju ne mogu da priušte ostanak u toj zemlji tokom trajanja sudskog procesa, ukoliko do istog dođe. Osim tih zvaničnih prepreka, prepreke u praksi mogu spriječiti pristup pravnom lijeku. Mnoge ne znaju jezik zemlje i ne znaju koja su njihova prava. Radnice migrantkinje nemaju mobilnost jer ih poslodavac ograniči na rad na radnom mjestu ili mjestu gdje žive, zabrani im upotrebu telefona ili im zabrani da se priključuju grupama ili kulturnim udruženjima. Često nemaju dovoljno

znanja o svojim ambasadama ili dostupnim uslugama, jer dostupnost tih informacija im zavisi od poslodavca ili supružnika. Na primjer, veoma je teško za migrantkinju koja obavlja poslove u domaćinstvu koja je rijetko van kontrole poslodavca čak i da se prijavi ambasadi ili popuni prijavu. Zbog toga žene ni nemaju kontakt sa spoljnim svijetom i nemaju načina da se žale, tako da trpe nasilje i zlostavljanje tokom dugih perioda prije nego što slučaj ne izbije na vidjelo. Pored toga, zadržavanje pasoša od strane poslodavaca ili strah od oduzimanja imovine ukoliko se radnica migrantkinja zaposli u sektoru koji je povezan sa kriminalnim mrežama sprečava je da podnese prijavu.

22. Neregistrovane radnice migrantkinje su posebno ranjive na iskorišćavanje i zloupotrebu zbog svog neregularnog imigracionog statusa, što dodatno pogoršava njihovu isključenost i rizik od eksploatacije. One mogu biti iskorišćavane kao prisilna radna snaga, a njihov pristup minimalnim radnim pravima može biti ograničen zbog straha od prijave. Takođe mogu biti izložene uznemiravanju od strane policije. Ukoliko budu uhapšene, obično se protiv njih pokreće krivični postupak zbog povreda imigracionih propisa i smještaju se u pritvorske centre, gdje su izložene riziku seksualne zloupotrebe, nakon čega slijedi deportacija.

Preporuke za države članice[7]

Zajedničke odgovornosti država porijekla i država krajnjeg odredišta

23. Zajedničke odgovornosti država porijekla i država krajnjeg odredišta sadrže:

(a) Formulisanje sveobuhvatne rodno osetljive politike zasnovane na pravima:

Države članice treba da koriste Konvenciju i opšte preporuke kako bi formulisale rodno osetljivu politiku o pravima na osnovu ravnopravnosti i odsustva diskriminacije kako bi uredile i upravljale svim aspektima i fazama migracije, olakšale pristup radnica migrantkinja mogućnostima u inostranstvu tako što će promovisati bezbjednu migraciju i obezbijediti zaštitu prava radnica migrantkinja (članovi 2(a) i 3.);

(b) Aktivno uključivanje radnica migrantkinja i relevantnih nevladinih organizacija: države članice treba da teže aktivnom uključivanju radnica migrantkinja i relevantnih nevladinih organizacija u formulisanje, sprovođenje, praćenje i evaluaciju politike (član 7(b));

[7] Članovi navedeni za svaku preporuku odnose se na članove Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.

(c) Istraživanje, prikupljanje podataka i analizu: države članice treba da sprovedu i podrže kvantitativno i kvalitativno istraživanje, prikupljanje podataka i analizu kako bi odredile probleme i potrebe radnica migrantkinja u svakoj fazi migracionog procesa kako bi promovisale prava radnica migrantkinja i formulisale relevantne politike (član 3.).

Odgovornosti karakteristične za državu porijekla

24. Države porijekla moraju da poštuju i štite ljudska prava svojih državljanki koje migriraju radi posla. Mjere koje se zahtijevaju podrazumevaju ali nisu ograničene na sledeće:

(a) Ukidanje diskriminatorne zabrane ili ograničenja migracija: Države članice treba da ukinu zabrane i diskriminatorna ograničenja koja se odnose na migraciju žena na osnovu pola, starosne dobi, bračnog statusa, trudnoće ili statusa majke. Treba da ukinu ograničenja koja zahtijevaju od žena da pribave odobrenje supružnika ili muškog staratelja za dobijanje pasoša ili putovanje. (član 2 (f));

(b) Obrazovanje, podizanje svijesti i obuka sa standardizovanim sadržajem: Države članice treba da razviju odgovarajuće programe obrazovanja i podizanja svijesti uz blisku konsultaciju sa datim nevladinim organizacijama, specijalistima za rod i migraciju, žene radnice sa iskustvom u migraciji i pouzdanim agencijama za zapošljavanje. Po ovom pitanju države članice treba da (član 3, 5, 10. i 14.):

1) Obezbijede ili olakšaju besplatne ili pristupačne programe informisanja i obuke o rodu i pravima prije odlaska iz zemlje, čime će se podići svijest radnica migrantkinja o potencijalnom izrabljivanju, uključujući: preporučene sadržaje ugovora o radu, zakonska prava i prava u zemljama zaposlenja, procedure za pokretanje formalnih i neformalnih mehanizama obeštećenja, procese kojima se dobijaju informacije o poslodavcima, kulturološkim uslovima u zemljama krajnjeg odredišta, upravljanje stresom, prvu pomoć i hitne mjere, uključujući telefonske brojeve u domaćoj ambasadi za hitne slučajeve i usluge; informacije o bezbjednosti tokom tranzita, uključujući snalaženje na aerodromima i u avionu i informacije o opštem i reproduktivnom zdravlju, uključujući prevenciju HIV/ AIDS-a. Ovakvi programi obuke treba da budu usmjereni na žene koje su potencijalne radnice migrantkinje kroz programe efikasnog rada na terenu i održavanje obuka na decentralizovanim lokacijama tako da budu dostupne ženama;

2) Dostave spisak autentičnih, pouzdanih agencija za zapošljavanje i stvore jedinstveni informacioni sistem o dostupnim poslovima u inostranstvu;

3) Pruže informacije o metodama i procedurama za migraciju radi posla za žene radnice koje žele da migriraju nezavisno od agencija za zapošljavanje;

4) Zahtevaju od agencija za zapošljavanje da učestvuju u programima obuke i podizanja svijesti i upoznaju ih sa pravima radnica migrantkinja, oblicima diskriminacije zasnovane na rodu i polu, izrabljivanjem žena sa kojim mogu da se suoče i odgovornostima agencija prema ženama;

5) Promovišu podizanje svijesti zajednice o troškovima i benefitima svih oblika migracija za žene i sprovedu aktivnosti interkulturalnog podizanja svijesti za opštu populaciju, u kojima treba istaći rizike, opasnost i mogućnosti migracije, pravo žena na sopstvene prihode u interesu obezbjeđivanja sopstvene sigurnosti i potrebe da se održi ravnoteža između odgovornosti žene prema porodici i njene odgovornosti za samu sebe. Ovakav program podizanja svijesti mogao bi se sprovesti preko programa formalnog i neformalnog obrazovanja;

6) Podstaknu medije, sektor za informisanje i komunikacije da doprinesu podizanju svijesti o pitanjima migracije, uključujući doprinos koji radnice migrantkinje imaju u privredi, podložnosti žene na izrabljivanje i diskriminaciju i različitih mjesta na kojima dolazi do ovakvog izrabljivanja;

(c) Uredbe i monitoring sistemu, i to:

1) Države članice treba da usvoje uredbe i osmisle monitoring sisteme kako bi obezbijedile da agencije za zapošljavanje i angažovanje poštuju prava svih radnica migrantkinja. Države članice treba u svoje zakone da uvrste sveobuhvatnu definiciju neregularnog zapošljavanja zajedno sa odredbom o pravnim sankcijama za kršenje zakona od strane agencija za zapošljavanje (član 2(e));

2) Države potpisnice treba takođe da sprovedu programe akreditacije kako bi obezbedile dobru praksu među agencijama za zapošljavanje (član 2(e));

(d) Zdravstvene usluge: države članice treba da obezbijede pružanje standardizovanih i autentičnih zdravstvenih sertifikata ukoliko to zahtijeva država krajnjeg odredišta i budući poslodavci kako bi obezbijedili zdravstveno osiguranje za radnice migrantkinje. Sva potrebna testiranja na HIV/AIDS prije odlaska ili zdravstvena ispitivanja prije odlaska moraju se izvršiti uz poštovanje ljudskih prava žena migrantkinja. Posebnu pažnju treba posvetiti dobrovoljnosti, pružanju besplatnih ili pristupačnih usluga i problemu stigmatizacije (članovi 2(f) i 12.);

(e) Putne isprave: države članice treba da obezbijede da žene imaju jednak i nezavistan pristup putnim ispravama (član 2 (d));

(f) Pravna i administrativna pomoć: države članice treba da obezbijede dostupnost pravne pomoći koja se dovodi u vezu sa migracijom zbog posla. Na primjer, pravni ljekovi treba da stoje kako bi se obezbijedilo da ugovori o radu budu važeći i da štite prava žena po ravnopravnoj osnovi sa muškarcima (članovi 3. i 11.);

(g) Osiguravanje novčanih pošiljki: države potpisnice treba da uspostave mjere kojima će se osigurati novčane pošiljke radnica migrantkinja i pružanje informacija i pomognu ženama da pristupe zvaničnim finansijskim institucijama za slanje novca kući i podstaknu ih da učestvuju u programima štednje (članovi 3. i 11.);

(h) Olakšano pravo na povratak: države članice treba da obezbijede da žene koje žele da se vrate u svoju zemlju porijekla mogu to da urade bez prinude i zlostavljanja (član 3.);

(i) Službe za žene nakon povratka: države članice treba da osmisle ili nadgledaju sveobuhvatne socijalno-ekonomske, psihološke i pravne službe koje imaju za cilj da olakšaju reintegraciju žena koje su se vratile. One treba da nadgledaju pružaoce usluga kako bi se obezbijedilo da ne iskorišćavaju osjetljiv položaj žena koje su se vratile sa rada u inostranstvu, i treba da imaju mehanizme žalbe kako bi zaštitile žene od oduzimanja imovine od strane onih koji ih zapošljavaju, poslodavaca ili bivših supružnika (članovi 2(c) i 3.);

(j) Diplomatska i konzularna zaštita: države članice moraju adekvatno da obuče i nadgledaju svoje diplomate i konzularno osoblje kako bi se postarale da ispunjavaju svoju ulogu u pružanju zaštite prava radnica migrantkinja u inostranstvu. Ovakva zaštita treba da sadrži kvalitetne usluge podrške dostupne migrantkinjama, uključujući blagovremeno obezbjeđivanje tumača, medicinske njege, savjetovališta, pravne pomoći i zbrinjavanja kada je potrebno. Kada države članice imaju posebne obaveze u skladu sa međunarodnim običajnim pravom ili sporazumima kao što je Bečka konvencija o konzulatnim odnosima, ove obaveze se moraju u potpunosti sprovoditi po pitanju radnica migrantkinja (član 3.);

Odgovornosti karakteristične za države tranzita

25. Države članice kroz čije teritorije migrantkinje prolaze treba da preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile da se njihove teritorije ne koriste za omogućavanje kršenja prava migrantkinja radnica. Mjere koje se od njih traže da sprovedu mogu da podrazumijevaju, ali se ne ograničavaju na sljedeće:
(a) Obuku, praćenje i nadzor državnih službenika: Države članice treba da obezbijede da njihova granična policija i imigracioni službenici budu adekvatno obučeni, nadzirani i praćeni u pogledu rodno osetljive prakse bez diskriminacije dok rade sa ženama migrantkinjama (član 2 tačka (d));
(b) Zaštitu od kršenja prava migrantkinja radnica koje se dešavaju pod njihovom jurisdikcijom: Države članice treba da preduzmu aktivne mjere radi sprečavanja, gonjenja i kažnjavanja svih oblika kršenja ljudskih prava povezanih sa migracijama koje se dešavaju pod njihovom jurisdikcijom, bez obzira na to da li su ih počinili organi javne vlasti ili privatna lica. Države članice treba da obezbijede ili olakšaju pružanje usluga i pomoći u situacijama u kojima žene koje putuju sa agentom ili pratiocem ostanu napuštene, da ulože sve napore u pronalaženju počinilaca i da protiv njih pokrenu pravne postupke (član 2 tačke (c) i (e)).

Odgovornosti karakteristične za države krajnjeg odredišta

26. Države članice u državama u kojima migrantkinje rade treba da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile jednaka prava radnica migrantkinja bez diskriminacije, uključujući i unutar njihove sopstvene zajednice. Mjere koje se zahtevaju podrazumijevaju ali se ne ograničavaju na sledeće:

(a) Ukidanje diskriminatornih ograničenja i zabrana u oblasti imigracije: države članice treba da ukinu potpune zabrane i diskriminatorna ograničenja u vezi sa imigracijom žena. Treba da se postaraju da vizni režimi indirektno ne diskriminišu žene tako što ograničavaju pristup radnicama migrantkinjama zapošljavanju u određenim kategorijama posla u kojima muškarci čine većinu, ili tako što isključuju određene poslove u kojima žene čine većinu iz viznih planova. Osim toga, potrebno je da ukinu zabrane kojima se zabranjuje radnicama migrantkinjama da stupe u brak sa državljaninom ili licem sa stalnim boravkom, da zatrudne ili obezbijede sebi nezavisno mjesto stanovanja (član 2(f));

(b) Pravna zaštita prava radnica migrantkinja: države članice treba da obezbijede da ustavno i građansko zakonodavstvo, kao i radni propisi, garantuju migrantkinjama radnicama ista prava i zaštitu koja se pruža svim radnicima u zemlji, uključujući pravo na organizovanje i slobodno udruživanje. Posebno, treba da obezbijede da zanimanja u kojima dominiraju migrantkinje radnice, kao što su kućni poslovi i određeni oblici zabavne djelatnosti, budu obuhvaćena radnim zakonodavstvom, uključujući propise o zaradama i radnom vremenu, zaštiti zdravlja i bezbjednosti na radu, kao i propise o praznicima, godišnjim odmorima i odsustvima. Zakoni treba da sadrže mehanizme za praćenje uslova rada žena migrantkinja, naročito u onim poslovima u kojima su one većina (članovi 2(a) i 11.);

(c) Pristup pravnim sredstvima zaštite: Države članice treba da se postaraju da radnice migrantkinje imaju mogućnost da pristupe pravnom lijeku kada su im prava uskraćena. Posebne mjere sadrže, ali se ne ograničavaju na sledeće (članovi 2(c), (f) i 3.):

1) Proglašeni i doneseni zakoni i uredbe koje sadrže adekvatne pravne ljekove i mehanizme žalbe i uspostavljaju lako dostupne mehanizme za rješavanje sporova, štite i registrovane i neregistrovane radnice migrantkinje od diskriminacije ili polno zasnovanog izrabljivanja i zlostavljanja;

2) Ukidanje ili izmjene i dopune zakona koji sprečavaju radnicama migrantkinjama da koriste sudove ili druge mehanizme pravne zaštite. To uključuje zakone o gubitku radne dozvole, koji rezultira gubitkom prihoda i mogućom deportacijom od strane imigracionih vlasti kada radnica podnese žalbu zbog iskorišćavanja ili zloupotrebe i dok traje ispitivanje slučaja. Države članice treba da uvedu fleksibilnost u procesu

promjene poslodavca ili sponzora bez deportacije u slučajevima kada se radnice žale na zlostavljanje;

3) Obezbjeđenje uslova da radnice migrantkinje imaju pristup pravnoj pomoći i sudovima i regulatornim sistemima zaduženim za sprovođenje zakona o radu i zapošljavanju, uključujući i besplatnu pravnu pomoć;

4) Pružanje privremenog smještaja za radnice migrantkinje koje žele da napuste poslodavca, supruga ili druge rođake koji ih zlostavljaju, kao i obezbjeđivanje prostora za bezbjedan smeštaj tokom suđenja;

(d) Pravna zaštita za slobodu kretanja: države potpisnice treba da se postaraju da poslodavci i posrednici u zapošljavanju ne mogu da konfiskuju niti unište putne isprave ili lična dokumenta koja pripadaju ženama migrantkinjama. Države članice treba takođe da preduzmu korake kako bi prekinule praksu prisilnog odvajanja ili zaključavanja u kući radnica migrantkinja, posebno onih koje rade u domaćinstvima. Policijski službenici treba da budu obučeni da zaštite prava radnica migrantkinja od ovakve vrste zlostavljanja (član 2 (e));

(e) Planovi za ponovno spajanje porodice bez diskriminacije: države članice treba da se postaraju da planovi za ponovno spajanje porodice za radnike migrante ni na koji način ih direktno ili indirektno ne diskriminišu na osnovu pola (član 2.(f));

(f) Uredbe o boravku bez diskriminacije: kada se dozvola za boravak radnica migrantkinja zasniva na pokroviteljstvu poslodavca odnosno supružnika, države potpisnice treba da donesu uredbe kojima se uređuje nezavistan status boravka. Uredbama se treba omogućiti legalni boravak ženi koja napusti poslodavca ili supružnika koji je zlostavlja ili koja dobije otkaz jer se žalila na zlostavljanje (član 2(f));

(g) Obuka i podizanje svijesti: Države članice treba da obezbijede obavezne programe za podizanje svijesti vezane za prava radnica migrantkinja i obuku o rodnoj osjetljivosti za relevantne javne i privatne agencije za zapošljavanje i poslodavce i relevantne državne službenike, kao što su službenici krivičnog prava, granična policija, imigracione službe i socijalne službe i pružaoci zdravstvene zaštite (član 3.);

(h) Monitoring sistemi: države članice treba da usvoje uredbe i osmisle monitoring sisteme tako da se postaraju da agenti za zapošljavanje i poslodavci poštuju prava svih radnica migrantkinja. Države članice treba blisko da prate agencija za zapošljavanje i krivično ih gone u slučaju nasilja, prisile, obmane ili izrabljivanja (član 2(e));

(i) Pristup službama: države članice treba da se postaraju da jezički i kulturološki približe rodno osjetljive službe dostupne za radnice migrantkinje, uključujući programe za učenje jezika i usvajanje vještina, hitna skloništa, zdravstvene službe, policijske službe, rekreacione programe i programe osmišljene posebno za izolovane radnice migrantkinje

kao što su one koje rade u domaćinstvima i one koje su izdvojene kod kuće, osim žrtava nasilja u porodici. Neophodno je pružiti hitne i socijalne usluge žrtvama zlostavljanja, bez obzira na njihov imigracioni status (članovi 3, 5. i 12.);

(j) Prava radnica migrantkinja u pritvoru, bez obzira da li se radi o registrovanim ili neregistrovanim licima: države članice treba da se postaraju da radnice migrantkinje koje se nalaze u pritvoru ne trpe diskriminaciju ili rodno zasnovano nasilje, a da trudnice i dojilje kao i žene lošeg zdravstvenog stanja imaju pristup odgovarajućim službama. Države treba da pregledaju, eliminišu ili reformišu zakone, uredbe ili politike koje dovode do neproporcionalnog broja radnica migrantkinja koje su u pritvoru iz razloga vezanih za migraciju (članovi 2(d) i 5.);

(k) Socijalna inkluzija radnica migrantkinja: države članice treba da usvoje politike i programe sa ciljem da se radnicama migrantkinjama omogući da se integrišu u novo društvo. Ovi napori treba da uvaže kulturološki identitet radnica migrantkinja i zaštite njihova ljudska prava, u skladu sa Konvencijom (član 5.);

(l) Zaštita neregistrovanih radnica migrantkinja: situacija neregistrovanih žena iziskuje posebnu pažnju. Bez obzira na nedostatak imigracionog statusa neregistrovanih radnica migrantkinja, države članice imaju obavezu da zaštite njihova osnovna ljudska prava. Neregistrovane radnice migrantkinje moraju da imaju pristup pravnim ljekovima i pravdi u slučaju ugroženosti života i okrutnog i ponižavajućeg tretmana, ili ako su prinuđene na prisilan rad, ako se suočavaju sa neispunjavanjem osnovnih potreba, uključujući hitne medicinske slučajeve ili trudnoću i materinstvo, ili ako su fizički ili seksualno zlostavljane od strane poslodavca ili drugih. Ukoliko su uhapšene ili privedene, države članice moraju da obezbijede neregistrovanim radnicama migrantkinjama humani tretman i obezbijede im pristup adekvatnom sudskom postupku, uključujući i besplatnu pravnu pomoć. U tom smislu, države članice treba da opozovu ili izvrše izmjene i dopune zakona i praksi kojim se neregistrovane radnice migrantkinje sprječavaju da koriste sudove i druge sisteme obeštećenja. Ukoliko je deportacija neizbježna, države članice treba svaki slučaj pojedinačno da posmatraju, sa dužnim uzimanjem u obzir rodno povezane okolnosti i rizike od kršenja ljudskih prava u zemlji porijekla (članovi 2(c), (e), i (f));

Bilateralna i regionalna saradnja

27. Mjere koje su potrebne sadrže ali se ne ograničavaju na sledeće:

(a) Bilateralne i regionalne sporazume: države članice, koje šalju ili primaju ili su države tranzita, treba da sklope bilateralne ili regionalne sporazume ili memorandume o razumijevanju kojima se štite prava radnica migrantkinja kao što je objašnjeno u ovoj opštoj preporuci (član 3.);

(b) Najbolju praksu i razmjenu informacija, i to:

(1) Države članice se takođe podstiču da razmjenjuju svoje iskustvo najbolje prakse i relevantne informacije radi promovisanja pune zaštite prava radnica migrantkinja (član 3.);

(2) Države članice treba da sarađuju na pružanju informacija o počiniocima kršenja prava radnica migrantkinja. Kada im se dostave informacije o počiniocima na njihovoj teritoriji, države članice treba da preduzmu mjere da ispitaju, procesuiraju i kazne iste (član 2 (c)).

Preporuke u vezi sa monitoringom i izveštavanjem

28. Države članice treba u svojim izvještajima da uključe informacije o pravnom okviru, politikama i programima koje su sprovele radi zaštite prava radnica migrantkinja, uzimajući u obzir rodno i polno zasnovane probleme ljudskih prava navedene u stavovima od 10. do 22. i da se vode preporukama datim u stavovima od 23. do 27. ove opšte preporuke. Treba prikupiti adekvatne podatke o sprovođenju i efikasnosti zakona, politika i programa i činjeničnom stanju radnica migrantkinja, tako da ove informacije u izvještajima imaju pun smisao. Ove informacije treba dostaviti u skladu sa najadekvatnijim članovima Konvencije, vodeći se sugestijama datim za sve preporuke.

Ratifikacija ili pristupanje relevantnim sporazumima o ljudskim pravima

29. Države članice se podstiču da ratifikuju sve međunarodne instrumente relevantne za zaštitu ljudskih prava radnica migrantkinja, naročito Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/27

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

16. decembar 2010.

Original : engleski (https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/27)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 27

Starije žene i zaštita njihovih ljudskih prava

Uvod

1. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena (u daljem tekstu: „Komitet“), zabrinut zbog višestrukih oblika diskriminacije kojima su izložene starije žene, kao i činjenice da se prava starijih žena ne razmatraju sistematski u izvještajima država potpisnica, odlučio je na svojoj četrdeset drugoj sjednici, održanoj od 20. oktobra do 7. novembra 2008. godine, u skladu sa članom 21 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (u daljem tekstu: „Konvencija“), da usvoji opštu preporuku o starijim ženama i zaštiti njihovih ljudskih prava.
2. U svojoj odluci 26/III od 5. jula 2002. godine, Komitet je prepoznao da je Konvencija „važan instrument za rješavanje posebnih pitanja vezanih za ljudska prava starijih žena“ [1]. Opšta preporuka br. 25 o članu 4, stav 1 Konvencije (privremene posebne mjere) takođe prepoznaje da je starost jedna od osnova po kojima žene mogu trpjeti različite oblike diskriminacije. Naročito, Komitet je prepoznao potrebu za statističkim podacima, razvrstanim prema starosnoj dobi i polu, kako bi se bolje procijenio položaj starijih žena.
3. Programu djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju, Komitet potvrđuje ranije preuzete obaveze u pogledu prava starijih žena, sadržane, između ostalog, u u Bečkom međunarodnom planu djelovanja o starenju[2], Pekinškoj deklaraciji i

[1] Vidjeti *Zvanični zapisnik Generalne skupštine, pedeset i sedmo zasijedanje, Dodatak br. 38* (A/57/38, Prvi dio, poglavlje I, odluka 26/3, i poglavlje VII, stavovi 430-436.).

[2] *Izvještaj Svjetske skupštine o starenju, Beč, 26. jul-6. avgust 1982.* (Publikacija Ujedinjenih nacija, Izdanje br, E.I.16), poglavlje VI, odjeljak A.

platformi za akciju[3], Principima Ujedinjenih nacija za starija lica (rezolucija Generalne skupštine 46/91, aneks), Programu djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju[4], Madridskom međunarodnom planu akcije o starenju iz 2002. godine[5], Opštem komentaru br. 6 Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima starijih osoba (1995), kao i Opštem komentaru br. 19 o pravu na socijalnu sigurnost (2008).

Osnovne informacije

4. Prema postojećim podacima Ujedinjenih nacija pokazuju procjenjuje se da će za 36 godina na svijetu biti više ljudi koji su stariji od 60 godina nego djece mlađe od 15 godina. Procjena je da će do 2050. godine broj starijih ljudi biti preko 2 milijarde, ili 22 procenta svjetske populacije, što predstavlja duplo više od sadašnjih 11 procenata stanovništva koje je starije od 60 godina.
5. Rodna dimenzija starenja pokazuje da žene u prosjeku žive duže od muškaraca i da više starijih žena nego starijih muškaraca žive same. Dok na svakih 100 žena starijih od 60 godina dolaze 83 muškarca, na svakih 100 žena starijih od 80 godina dolazi svega 59 muškaraca. Osim toga, statistički podaci Odjeljenja Ujedinjenih nacija za ekonomska i socijalna pitanja ukazuju na to da je 80 odsto muškaraca starijih od 60 godina u braku, dok je procenat starijih žena koje su udate samo 48 procenata.[6]
6. Ovo nevjerovatno demografsko starenje, nastalo usljed poboljšanja životnog standarda i osnovnih sistema zdravstvene zaštite, kao i smanjenja fertiliteta i produženja životnog vijeka, može se smatrati uspješnim ishodom razvojnih napora i trendom koji će se nastaviti, čineći dvadeset prvi vijek vijekom starenja. Međutim, ovakve demografske promjene imaju duboke implikacije na ljudska prava i povećavaju hitnost rješavanja problema diskriminacije kojoj su starije žene izložene, na sveobuhvatniji i sistematičniji način kroz Konvenciju.
7. Pitanje starenja zajedničko je i razvijenim zemljama i zemljama u razvoju. Očekuje se da će udio starijih osoba u manje razvijenim zemljama porasti sa 8 odsto u 2010. godini na

---

[3] *Izvještaj sa Četvrte svjetske konferencije o ženama, Peking, 4-15. septembar 1995.* (Publikacija Ujedinjenih nacija, Izdanje br. E.96.IV.13) poglavlje 1, rezolucija 1, aneksi 1 i 2.

[4] *Izvještaj sa Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju, Kairo 5-13- septembra 1994.* (Publikacija Ujedinjenih nacija, Izdanje br. E .95 .XIII .18) poglavlje 1, rezolucija 1, aneks

[5] *Izvještaj sa Druge svjetske skupštine o starenju, Madrid, 8-12. april 2002 1995* (Publikacija Ujedinjenih nacija, Izdanje br. E .02.IV .4), poglavlje 1, rezolucija 1, aneks 2.

[6] Odsjek Ujedinjenih nacija za ekonomska i socijalna pitanja, Starenje stanovništva i razvoj, Grafikon iz 2009. dostupno na http://www.un.org/esa/population/publications/ageing/ageing2009.htm .

20 odsto do 2050. godine[7], dok će se udio djece smanjiti sa 29 na 20 odsto[8]. Broj starijih žena koje žive u manje razvijenim regionima će porasti za 600 miliona u periodu od 2010. do 2050[9]. Ova demografska promjena predstavlja veliki izazov za zemlje u razvoju. Starenje društva je dobro utemeljen trend i značajna karakteristika u većini razvijenih zemalja.

8. Starije žene ne predstavljaju homogenu grupu. One imaju veliko bogatstvo različitih iskustava, znanja, sposobnosti i vještina; međutim, njihov ekonomski i socijalni položaj zavisi od niza demografskih, političkih, ekoloških, kulturnih, društvenih, individualnih i porodičnih faktora. Doprinos starijih žena u javnom i privatnom životu, kao liderki u svojim zajednicama, preduzetnica, njegovateljki, savjetnica, medijatorki, među ostalim ulogama, neprocjenjiv je.

Svrha i cilj

9. Ova opšta preporuka o starijim ženama i unapređenju njihovih prava razmatra odnos između članova Konvencije i procesa starenja. Ona identifikuje višestruke oblike diskriminacije sa kojima se žene suočavaju dok stare, definiše sadržaj obaveza koje države potpisnice treba da preuzmu u vezi sa dostojanstvenim starenjem i pravima starijih žena, te uključuje preporuke javnih politika usmjerene na integrisanje odgovora na pitanja i potrebe starijih žena u nacionalne strategije, razvojne inicijative i mjere pozitivne akcije, kako bi starije žene mogle u potpunosti da učestvuju u društvu bez diskriminacije i na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima.
10. Opšta preporuka takođe daje smjernice državama potpisnicama za uključivanje položaja starijih žena u njihove izvještaje o sprovođenju Konvencije. Eliminacija svih oblika diskriminacije starijih žena može se postići jedino kroz puno poštovanje i zaštitu njihovog dostojanstva, kao i njihovog prava na integritet i samoodređenje.

Posebne oblasti interesovanja

11. Iako i muškarci i žene doživljavaju diskriminaciju kako stare, starije žene starenje doživljavaju na drugačiji način. Uticaj rodne neravnopravnosti tokom cijelog životnog

---

[7] Ibid.

[8] Odsjek Ujedinjenih nacija za ekonomska i socijalna pitanja, Podjela stanovništva, Svjetska populacija, Izgledi: Baza podataka o pregledu stanovništva iz 2008, http://esa.un.org/unpp/index.asp?panel = 1 .

[9] Ibid.

vijeka dodatno se pojačava u starosti i često je zasnovan na duboko ukorijenjenim kulturnim i društvenim normama. Diskriminacija kojoj su starije žene izložene često je rezultat nepravedne raspodjele resursa, zlostavljanja, zanemarivanja i ograničenog pristupa osnovnim uslugama.

12. Konkretni oblici diskriminacije nad starijim ženama mogu se znatno razlikovati u zavisnosti od socioekonomskih okolnosti i različitih sociokulturnih okruženja, te od stepena jednakosti mogućnosti i izbora u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, zdravlja, porodičnog i privatnog života. U mnogim zemljama, nedostatak telekomunikacionih vještina, pristupa adekvatnom stanovanju, socijalnim uslugama i internetu, kao i usamljenost i izolacija, predstavljaju ozbiljne probleme za starije žene. Starije žene koje žive u ruralnim područjima ili urbanim slamovima često trpe ozbiljan nedostatak osnovnih sredstava za život, sigurnosti prihoda, pristupa zdravstvenoj zaštiti, informacija o svojim pravima i mogućnosti njihovog ostvarivanja.

13. Diskriminacija koju doživljavaju starije žene često je višedimenzionalna, pri čemu starosna dob dodatno pojačava druge oblike diskriminacije zasnovane na rodu, etničkom porijeklu, invaliditetu, nivou siromaštva, seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, migrantskom statusu, bračnom i porodičnom statusu, pismenosti i drugim osnovima. Starije žene koje pripadaju manjinskim, etničkim ili autohtonim grupama, koje su interno raseljene ili bez državljanstva, često trpe nesrazmjerno visok stepen diskriminacije.

14. Mnoge starije žene suočavaju se sa zanemarivanjem jer se više ne smatraju korisnim u svojim proizvodnim i reproduktivnim ulogama, te se doživljavaju kao teret za svoje porodice. Udovice i razvedene žene dodatno trpe veću diskriminaciju, dok nedostatak ili ograničen pristup zdravstvenim uslugama za bolesti i stanja kao što su dijabetes, kancer, hipertenzija, bolesti srca, katarakta, osteoporoza i Alchajmerova bolest sprečavaju starije žene da u potpunosti uživaju svoja ljudska prava.

15. Potpuni razvoj i napredak žena mogu se ostvariti jedino kroz pristup zasnovan na životnom ciklusu, koji prepoznaje i rješava različite faze života žena – od djetinjstva, preko adolescencije i odraslog doba, do starosti – kao i uticaj svake od tih faza na ostvarivanje ljudskih prava starijih žena. Prava sadržana u Konvenciji primjenjuju se u svim fazama života žene. Međutim, u mnogim zemljama diskriminacija po osnovu starosti i dalje se toleriše i prihvata na individualnom, institucionalnom i nivou javnih politika, a mali broj država ima zakonodavstvo koje zabranjuje diskriminaciju po osnovu starosti.

16. Rodni stereotipi, tradicionalne i običajne prakse mogu imati štetne posljedice po sve oblasti života starijih žena, naročito onih sa invaliditetom, uključujući porodične odnose, uloge u zajednici, način prikazivanja u medijima, stavove poslodavaca, zdravstvenu zaštitu i druge pružaoce usluga, te mogu dovesti do fizičkog nasilja, kao i psihičkog, verbalnog i finansijskog zlostavljanja.

17. Starije žene često su diskriminisane kroz ograničenja koja otežavaju njihovo učešće u političkim procesima i donošenju odluka. Na primjer, nedostatak ličnih dokumenata ili prevoza može spriječiti starije žene da glasaju. U nekim zemljama starijim ženama nije

dozvoljeno da osnivaju ili učestvuju u udruženjima ili drugim nevladinim grupama koje se zalažu za njihova prava. Takođe, obavezna starosna granica za odlazak u penziju može biti niža za žene nego za muškarce, što može predstavljati diskriminaciju prema ženama, uključujući i one koje predstavljaju svoje vlade na međunarodnom nivou

18. Starije žene sa izbjegličkim statusom, žene bez državljanstva ili tražiteljke azila, kao i one koje su migrantkinje ili interno raseljene osobe, često se suočavaju sa diskriminacijom, zlostavljanjem i zanemarivanjem. Starije žene pogođene prisilnim raseljavanjem ili apatridijom (koje nemaju državljanstvo) mogu patiti od posttraumatskog stresnog poremećaja, koji zdravstveni radnici često ne prepoznaju ili ne liječe. Starijim izbjeglicama i interno raseljenim ženama ponekad se uskraćuje pristup zdravstvenoj zaštiti zbog nedostatka pravnog statusa ili ličnih dokumenata i/ili zato što su preseljene daleko od zdravstvenih ustanova. One se takođe mogu suočiti sa kulturološkim i jezičkim barijerama u pristupanju ovim službama.
19. Poslodavci često smatraju starije žene kao neisplativu investiciju za obrazovanje i stručnu obuku. Starije žene takođe nemaju jednake mogućnosti za učenje savremenih informacionih tehnologija, niti resurse za njihovo pribavljanje. Mnogim siromašnim starijim ženama, naročito onima sa invaliditetom i onima koje žive u ruralnim područjima, uskraćeno je pravo na obrazovanje te dobijaju malo ili nimalo formalnog ili neformalnog obrazovanja. Nepismenost i nedovoljna numerička pismenost mogu ozbiljno ograničiti puno učešće starijih žena u javnom i političkom životu, ekonomiji, kao i pristup nizu usluga, prava i rekreativnih aktivnosti.
20. Žene su manje zastupljene u formalnom sektoru zapošljavanja. Žene takođe imaju tendenciju da budu manje plaćene od muškaraca za isti rad ili rad jednake vrijednosti. Štaviše, rodno zasnovana diskriminacija u zapošljavanju tokom čitavog životnog vijeka ima kumulativni efekat u starosti, primoravajući starije žene da se suoče sa nesrazmjerno nižim prihodima i penzijama, ili čak potpunim izostankom penzije, u poređenju sa muškarcima. U Opštem komentaru br. 19, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava priznaje da će u većini država biti neophodne penzije koje nijesu zasnovane na doprinosima, s obzirom na to da je malo vjerovatno da će svi biti obuhvaćeni doprinosnim sistemima (stav 4 (b)), dok član 28, stav 2 (b) Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom predviđa socijalnu zaštitu za starije žene, posebno one sa invaliditetom. Kako je visina starosne penzije obično usko povezana sa zaradama tokom aktivnog radnog vijeka, starije žene često na kraju imaju niže penzije u odnosu na muškarce. Pored toga, starije žene su posebno pogođene diskriminacijom po osnovu starosti i pola, što rezultira različitom obaveznom starosnom granicom za odlazak u penziju u odnosu na muškarce. Žene bi trebalo da imaju mogućnost izbora starosne granice za odlazak u penziju, kako bi se zaštitilo pravo starijih žena da nastave da rade ukoliko to žele i da, gdje je primjenljivo, akumuliraju penziona prava ravnopravno sa muškarcima. Poznato je da se mnoge starije žene staraju o zavisnoj djeci, bračnim ili vanbračnim partnerima ili starijim roditeljima i rođacima, a ponekad su i jedine njegovateljke. Finansijski i emocionalni trošak ovog neplaćenog rada njege rijetko se prepoznaje.

21. Pravo starijih žena da same donose odluke i daju saglasnost kada je u pitanju zdravstvena zaštita nije uvijek ispoštovano. Socijalne usluge, uključujući dugotrajnu njegu, za starije žene mogu biti nesrazmjerno smanjene kada se smanjuju javni izdaci. Period nakon menopauze, nakon reprodukcije i druga starosno i rodno povezana fizička i mentalna stanja i bolesti često nisu u fokusu istraživanja, akademskih studija, javnih politika i službi. Informacije o seksualnom zdravlju i HIV/AIDS-u rijetko se pružaju u obliku koji je prihvatljiv, pristupačan i odgovarajući za starije žene. Mnoge starije žene nemaju privatno zdravstveno osiguranje ili su izuzete iz državnog osiguranja jer nisu doprinosile sistemu tokom svog radnog vijeka u neformalnom sektoru ili pružajući neplaćenu njegu

22. Starije žene često nemaju pravo na porodične beneficije ako nisu roditelj ili zakonske starateljice djece o kojoj brinu.

23. Mikro krediti i finansijski programi obično imaju starosna ograničenja ili druge kriterijume koji sprječavaju starije žene da im pristupe. Mnoge starije žene, posebno one koje su ograničene na svoje domove, ne mogu učestvovati u kulturnim, rekreativnim i zajedničkim aktivnostima, što ih ostavlja izolovanim i negativno utiče na njihovo blagostanje. Često se ne posvećuje dovoljno pažnje zahtjevima za samostalno življenje, kao što su lična pomoć, adekvatno stanovanje, uključujući pristupačne stambene aranžmane i pomagala za mobilnost.

24. U mnogim zemljama većina starijih žena živi u ruralnim područjima gdje je pristup uslugama još teži zbog njihove starosti i nivoa siromaštva. Mnoge starije žene primaju neredovna, nedovoljna primanja ili novčanu pomoć od svoje djece koja rade kao migranti. Odbijanje njihovog prava na vodu, hranu i stanovanje dio je svakodnevnog života mnogih siromašnih, starijih žena na selu. Starije žene često nisu u stanju da priušte sebi odgovarajuću hranu zbog kombinacije faktora, kao što su visoke cijene hrane i nedostatak prihoda – usljed diskriminacije u zapošljavanju – socijalne zaštite i pristupa resursima. Nedostatak pristupa prevozu može spriječiti starije žene da koriste socijalne usluge ili učestvuju u zajedničkim i kulturnim aktivnostima. Takav nedostatak pristupa često je rezultat niskih prihoda starijih žena i neadekvatne javne politike u obezbjeđivanju pristupačnog javnog transporta koji zadovoljava potrebe starijih žena.

25. Klimatske promene drugačije utiču na žene, posebno na starije žene koje su zbog psiholoških razlika, fizičke sposobnosti, starosti i roda, kao i društvenih normi i uloga i nejednake raspodele pomoći i resursa vezanim za društvenu hijerarhiju, u naročito nepovoljnijem položaju kada je u pitanju suočavanje sa prirodnim katastrofama. Njihov ograničen pristup resursima i procesima donošenja odluka povećava njihovu osetljivost na klimatske promene.

26. Prema nekim zakonima i običajnom pravu, žene nemaju pravo da nasljeđuju i upravljaju porodičnom imovinom nakon smrti supruga. Neki pravni sistemi to opravdavaju time što

udovicama pružaju druga sredstva ekonomske sigurnosti, kao što je novčana podrška sa imanja pokojnika. Međutim , u stvarnosti, ova pomoć se retko sprovodi u delo, a udovice se često ostavljaju u oskudici. Prema nekim zakonima starije udovice se naročito diskriminišu, a neke udovice su žrtve „otimanja imovine“.

27. Starije žene su posebno ranjive na eksploataciju i zlostavljanje, uključujući ekonomsko iskorišćavanje, kada im se pravna sposobnost prenese na advokate ili članove porodice bez njihove saglasnosti.

28. Opšta preporuka Komiteta br. 21 (1994) navodi da „[p]oligamni brak krši pravo žena da budu ravnopravne s muškarcima i može imati tako ozbiljne emocionalne i finansijske posljedice po ženu i njene izdržavane članove porodice tako da takvi brakovi treba da budu spriječeni i zabranjeni“ (stav 14). Ipak, poligamija se i dalje praktikuje u mnogim državama potpisnicama, a mnoge žene žive u poligamnim zajednicama. Starije supruge često bivaju zanemarene u poligamnim brakovima kada se više ne smatraju reproduktivno ili ekonomski aktivnim.

Preporuke

Opšte

29. Države potpisnice moraju prepoznati da su starije žene važan resurs za društvo i imaju obavezu da preduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavstvo, kako bi eliminisale diskriminaciju starijih žena. Države potpisnice treba da usvoje rodno osetljive i starosno orijentisane politike i mere, uključujući privremene posebne mjere, u skladu sa članom 4. stav 1 Konvencije i opštim preporukama br 23 (1997.) i br. 25 (2004.) Komiteta, kako bi se osiguralo da starije žene u potpunosti i efikasno učestvuju u političkom, društvenom, kulturnom i građanskom životu i svim ostalim oblastima njihove zajednice.

30. Države potpisnice imaju obavezu da osiguraju potpuni razvoj i napredak žena tokom čitavog životnog ciklusa, kako u vremenima mira, tako i u periodima konflikta, kao i u slučaju bilo koje ljudske i/ili prirodne katastrofe. Države potpisnice treba da osiguraju da sve pravne odredbe, politike i intervencije usmjerene na potpuni razvoj i napredak žena ne diskriminišu starije žene.

31. Obaveze država potpisnica treba da uzmu u obzir višedimenzionalnu prirodu diskriminacije nad ženama i osiguraju da princip rodne ravnopravnosti važi tokom čitavog životnog ciklusa žena, kako u zakonodavstvu, tako i u njegovoj praktičnoj

primjeni. U tom pogledu, države potpisnice se pozivaju da ukinu ili izmijene postojeće zakone, propise i običaje koji diskriminišu starije žene, i da osiguraju da zakonodavstvo zabranjuje diskriminaciju po osnovu starosti i pola.

32. Kako bi podržale pravnu reformu i formulisanje politika, države potpisnice se pozivaju da prikupljaju, analiziraju i objavljuju podatke razvrstane po starosti i polu, kako bi imale informacije o položaju starijih žena, uključujući one koje žive u ruralnim područjima, područjima konflikta, pripadaju manjinskim grupama i imaju invaliditet. Takvi podaci posebno treba da se fokusiraju, između ostalog, na siromaštvo, nepismenost, nasilje, neplaćen rad, uključujući njegu osoba koje žive sa ili su pogođene HIV-om/AIDS-om, migracije, pristup zdravstvenoj zaštiti, stanovanju, socijalnim i ekonomskim beneficijama i zapošljavanju.

33. Države potpisnice treba da obezbijede starijim ženama informacije o njihovim pravima i načinu kako da pristupe pravnim službama. One treba da obučavaju policiju, sudstvo kao i pružaoce pravnih i dodatnih pravnih usluga o pravima starijih žena i rade na senzibilizaciji i obuci javnih organa i ustanova o rodnim i starosnim pitanjima koja utiču na starije žene. Informacije, pravne službe, efikasni pravni lekovi i obeštećenje moraju jednako biti dostupni i pristupačni i starijim ženama sa invaliditetom.

34. Države potpisnice treba da omoguće starijim ženama da traže nadoknadu ili da rešavaju slučajeve kršenja njihovih prava, uključujući pravo na upravljanje imovinom, i da osiguraju da starije žene ne budu lišene svoje pravne sposobnosti na proizvoljnoj ili diskriminatorskoj osnovi.

35. Države potpisnice treba da osiguraju da mjere za ublažavanje klimatskih promjena i smanjenja rizika od katastrofa budu rodno odgovorne i osetljive na potrebe i ranjivosti starijih žena. Države potpisnice takođe treba da olakšaju učešće starijih žena u procesima donošenja odluka o ublažavanju i prilagođavanju klimatskim promjenama.

Stereotipi

36. Države potpisnice imaju obavezu da eliminišu negativne stereotipe i modifikuju socijalne i kulturne obrasce ponašanja koji su zasnovani na predrasudama i koji su štetni po žene, kako bi se smanjilo fizičko, seksualno, psihološko, verbalno i ekonomsko zlostavljanje koje starije žene, uključujući i one sa invaliditetom, doživljavaju zbog negativnih stereotipa i kulturnih praksi.

Nasilje

37. Države potpisnice imaju obavezu da kreiraju zakone u kojima se prepoznaje i zabranjuje nasilje, uključujući porodično nasilje, seksualno nasilje i nasilje u institucijama, nad starijim ženama, uključujući i žene sa invaliditetom. Države potpisnice imaju obavezu da istraže, krivično gone i kažnjavaju svaki čin nasilja nad starijim ženama, uključujući i one koji su počinjeni kao rezultat tradicionalnih praksi i uverenja.

38. Države potpisnice treba da obrate posebnu pažnju na nasilje koje trpe starije žene u periodima oružanih sukoba, uticaj oružanih sukoba na život starijih žena i doprinos koji starije žene mogu dati u mirovnom rješavanju sukoba i procesima pomirenja. Države potpisnice treba da uzmu u obzir položaj starijih žena prilikom rješavanja pitanja seksualnog nasilja, prisilnog raseljavanja i uslova za izbjeglice tokom oružanih sukoba. Države potpisnice treba da uzmu u obzir relevantne rezolucije Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbjednosti pri rješavanju ovih pitanja, uključujući, posebno, rezolucije Savjeta bezbjednosti 1325 (2000), 1820 (2008) i 1889 (2009).

Učešće u javnom životu

39. Države potpisnice imaju obavezu da osiguraju starijim ženama mogućnost učestvovanja u javnom i političkom životu, da obavljaju javne funkcije na svim nivoima i da starije žene posjeduju potrebnu dokumentaciju za registraciju za glasanje i kandidovanje na izborima.

Obrazovanje

40. Države potpisnice imaju obavezu da obezbijede jednake mogućnosti u oblasti obrazovanja za žene svih uzrasta i da se postaraju da starije žene imaju pristup obrazovanju odraslih i mogućnostima za cjeloživotno učenje, kao i pristup informacijama o obrazovanju koje im je potrebno radi blagostanja njih i njihovih porodica.

Poslovne i penzione pogodnosti

41. Države potpisnice imaju obavezu da olakšaju učešće starijih žena u plaćenom radu bez diskriminacije po osnovu starosti i pola. Države potpisnice treba da obezbijede posebnu pažnju u rješavanju problema sa kojima se starije žene mogu suočiti tokom radnog vijeka,

i da ne budu primorane na prijevremeno penzionisanje ili slične situacije. Države potpisnice treba takođe da prate uticaj rodnih razlika u platama na starije žene.

42. Države potpisnice imaju obavezu da osiguraju da starosna granica za penzionisanje u javnom i privatnom sektoru ne diskriminiše žene. Shodno tome, države potpisnice imaju obavezu da osiguraju da politike odlaska u penziju nijesu diskriminatorne ni na koji način, čak ni kada žene odluče da se prijevremeno penzionišu, i da sve starije žene koje su bile aktivne imaju pristup adekvatnim penzijama. Države potpisnice treba da preduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući, kada je potrebno, privremene posebne mjere, kako bi se garantovale takve penzije.
43. Države potpisnice treba da osiguraju da starije žene, uključujući i one koje imaju odgovornost za brigu o djeci, imaju pristup odgovarajućim socijalnim i ekonomskim beneficijama, kao što su naknade za čuvanje djece, kao i pristup svakoj potrebnoj podršci u slučaju njege starijih roditelja ili rodbinie
44. Države potpisnice treba da obezbijede adekvatne penzije koje nisu zasnovane na doprinosima, na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima, svim ženama koje nemaju drugu penziju ili imaju nedovoljnu sigurnost prihoda, a državna pomoć treba da bude dostupna i pristupačna starijim ženama, posebno onima koje žive u udaljenim ili seoskim područjima.

Zdravlje

45. Države potpisnice treba da usvoje sveobuhvatnu zdravstvenu politiku koja ima za cilj da zaštiti zdravstvene potrebe starijih žena u skladu sa opštom preporukom Komiteta br. 24 (1999.) o ženama i zdravlju. Ovakva politika treba da obezbijedi pristupačnu i dostupnu zdravstvenu zaštitu svim starijim ženama, gdje je to moguće, ukidanjem korisničkih taksi, obukom zdravstvenih radnika/ca o gerijatrijskim bolestima, obezbjeđenjem ljekova za liječenje hroničnih i nezaraznih bolesti povezanih sa starenjem, dugoročnu zdravstvenu i socijalnu njegu, uključujući njegu koja omogućava samostalan život i palijativnu njegu. Pružanje dugoročne njege treba da sadrži intervencije kojima se promovišu bihejvioralne promjene i promjene načina života kako bi se odložilo javljanje zdravstvenih problema, kao što su zdrave prehrambene navike i aktivan životni stil, te pristupačan pristup zdravstvenim uslugama, uključujući preventivne preglede i liječenje bolesti, naročito onih koje su najzastupljenije među starijim ženama. Zdravstvene politike takođe moraju da obezbijede pružanje zdravstvene zaštite starijim ženama, uključujući i žene sa invaliditetom, koja je zasnovana na slobodnom i informisanom pristanku osobe o kojoj se radi.

46. Države potpisnice treba da usvoje posebne programe prilagođene fizičkim, mentalnim, emocionalnim i zdravstvenim potrebama starijih žena, sa posebnim fokusom na žene koje pripadaju manjinskim grupama i žene sa invaliditetom, kao i na žene koje brinu o unucima/kama i drugim mladim članovima/icama porodice zbog migracije mladih odraslih osoba, te na žene koje brinu o članovima porodice koji žive sa ili su zaraženi/e HIV/AIDS-om.

Ekonomsko osnaživanje

47. Države potpisnice imaju obavezu da eliminišu diskriminaciju u svim njenim oblicima nad starijim ženama u ekonomskom i socijalnom životu. Sve prepreke zasnovane na starosti i rodu u pristupu poljoprivrednim kreditima i zajmovima treba da budu uklonjene, a treba obezbediti pristup adekvatnoj tehnologiji za starije žene poljoprivrednice i mala domaćinstva. Države potpisnice treba da obezbijede posebne sisteme podrške i mikro kredite bez kolaterala, kao i da podstiču mikropreduzetništvo za starije žene. Treba kreirati rekreativne sadržaje za starije žene i pružiti terenske usluge starijim ženama koje su ograničene na svoje domove. Države potpisnice treba da obezbijede pristupačan i odgovarajući prevoz kako bi starije žene, uključujući one koje žive u ruralnim područjima, mogle učestvovati u ekonomskom i socijalnom životu, uključujući aktivnosti u zajednici

Društvene pogodnosti

48. Države potpisnice treba da preduzmu neophodne mjere kako bi starije žene imale pristup adekvatnom stanovanju koje zadovoljava njihove specifične potrebe, a sve prepreke, arhitektonske i druge, koje ometaju mobilnost starijih osoba i dovode do prisilne izolacije, treba ukloniti. Države potpisnice treba da obezbijede socijalne usluge koje omogućavaju starijim ženama da ostanu u svojim domovima i žive samostalno što duže je moguće. Zakoni i prakse koje negativno utiču na pravo starijih žena na stanovanje, zemlju i imovinu treba da budu ukinuti. Države potpisnice treba takođe da zaštite starije žene od prisilnih iseljenja i beskućništva.

Starije žene na selu i ostale osetljive starije žene

49. Države potpisnice treba da osiguraju da starije žene budu uključene i zastupljene u procesima planiranja ruralnog i urbanog razvoja. Države potpisnice treba da osiguraju dostupnost pristupačne vode, električne energije i drugih komunalnih usluga starijim

ženama. Politike usmjerene na povećanje pristupa sigurnoj vodi i adekvatnim sanitarnim uslovima treba da osiguraju da pripadajuće tehnologije budu pristupačne i da ne zahtijevaju prekomjernu fizičku snagu.

50. Države potpisnice treba da usvoje odgovarajuće rodno i starosno osetljive zakone i politike kako bi obezbijedile zaštitu starijih žena sa izbjegličkim statusom ili koje su bez državljanstva, kao i one koje su interno raseljene ili su migrantkinje.

Brak i porodični život

51. Države potpisnice imaju obavezu da ukinu sve zakone koji diskriminišu starije žene u oblasti bračnih odnosa i u slučaju razvoda, uključujući pitanja imovine i nasljeđivanja.

52. Države potpisnice moraju da opozovu sve zakone koji diskriminišu starije udovice po pitanju imovine i nasljeđivanja, te ih zaštite od oduzimanja zemljišta. Moraju da usvoje zakone po kojima se nasljeđuje bez testamenta u skladu sa obavezama iz Konvencije. Osim toga, treba da preduzmu mjere za prestanak praksi koje primoravaju starije žene na brak protiv njihove volje, i osiguraju da nasljeđivanje ne bude uslovljeno prinudnim brakom sa bratom preminulog supruga ili bilo kojom drugom osobom.

53. Države potpisnice treba da obeshrabre i zabrane poligamne zajednice, u skladu sa Opštom preporukom br. 21 i obezbijede da se nakon smrti supruga u poligamnoj zajednici, njegova imovina podijeli podjednako među njegovim suprugama i njihovom djecom.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/28

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Decembar 2010.

Original: engleski (https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/28)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 28

Osnovne obaveze Država članica prema članu 2. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

I Uvod

1. U okviru ove opšte preporuke, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena („Komitet“) želi da razjasni oblast primjene i značenje člana 2. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena („Konvencija“), koja pruža načine na koje države članice mogu na nacionalnom nivou da sprovedu suštinske odredbe Konvencije. Komitet podstiče države članice da prevedu ovu opštu preporuku na svoj nacionalni i lokalni jezik i da je podijele svim sektorima Vlade, civilnom društvu, uključujući medije, akademsku zajednicu i organizacije i institucije zadužene za ljudska prava i prava žena.
2. Konvencija predstavlja dinamični instrument kojim se prilagođava razvoj međunarodnog prava. Od prve sjednice održane 1982. godine, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena i drugi akteri na državnom i međunarodnom nivou su doprinijeli razjašnjavanju i razumijevanju suštinskog sadržaja članova Konvencije, posebnu prirodu diskriminacije žena i različitih instrumenata koji su potrebni za borbu protiv ovakve diskriminacije.
3. Konvencija je dio sveobuhvatnog međunarodnog pravnog okvira ljudskih prava usmjerenog na to da svima obezbijedi uživanja svih ljudskih prava i da ukine sve oblike diskriminacije žena na osnovu pola i roda. Povelja Ujedinjenih nacija, Univerzalna

deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Konvencija o pravima djeteta, Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica i Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom sadrže eksplicitne odredbe kojima se jemči ravnopravnost žena sa muškarcima u uživanju prava koja se obezbjeđuju u njima, dok su ostali međunarodni sporazumi o ljudskim pravima, kao što je Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, eksplicitno zasnovani na ideji odsustva diskriminacije na osnovu pola i roda. Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR) br. 100 (1951.) u pogledu jednakosti plaćanja muške i ženske radne snage za rad jednake vrijednosti, br. 111 (1958.) u pogledu diskriminacije u zapošljavanju i zanimanju i br. 156 (1981) u pogledu jednakih mogućnosti i jednakog tretmana žena i muškaraca radnika: Radnici sa porodičnim obavezama, Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju, Deklaracija o ukidanju diskriminacije žena, Bečka deklaracija i Program djelovanja, Program djelovanja iz Kaira i Deklaracija iz Pekinga i Platforma za djelovanje takođe doprinose međunarodnom pravnom režimu jednakosti žena i muškaraca i odsustvo diskriminacije. Na isti način, obaveze države koje su pristupile ovom regionalnom sistemu ljudskih prava komplementarne su univerzalnom okviru ljudskih prava.

4. Cilj Konvencije je da ukine sve oblike diskriminacije žena na osnovu pola. Ona jemči ženama jednako priznavanje, uživanje i realizovanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, građanskom, porodičnom i svakom drugom polju, bez obzira na njihov bračni status i na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima.

5. Iako se Konvencija odnosi samo na polno zasnovanu diskriminaciju, tumačenje člana 1. zajedno sa članovima 2 (f) i 5(a) pokazuje da Konvencija pokriva rodno zasnovanu diskriminaciju žena. Termin „pol“ se ovdje odnosi na biološku razliku između muškarca i žene. Termin „rod“ se odnosi na društveno izgrađeni identitet, atribute i uloge za žene i muškarce i društveno socijalno i kulturološko značenje ovih bioloških razlika koji dovode do hijerarhijskih odnosa između muškaraca i žena i raspodjele moći i prava kojim se favorizuju muškarci, a žene stavljaju u nepovoljniji položaj. Ovakvo socijalno pozicioniranje žena i muškaraca rezultat je političkih, ekonomskih, kulturoloških, socijalnih, vjerskih, ideoloških i ekoloških faktora i može se promijeniti pomoću kulture, društva i zajednice. To da se Konvencija odnosi na rodno zasnovanu diskriminaciju vidi se iz definicije diskriminacije sadržane u članu 1. U ovoj definiciji se ističe da svako pravljenje razlike, isključivanje odnosno ograničavanje koje može da dovede do efekta ili namjere da se smanji ili da se poništi priznavanje, uživanje ili realizovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane žena predstavlja diskriminaciju, čak i kada diskriminacija nije namjerna. To bi značilo da identični ili neutralni tretman žena i muškaraca može da dovede do diskriminacije žena, ukoliko takav tretman dovede do ili stvori efekte da se

ženama onemogući neko pravo jer nisu prepoznati prethodno postojeći rodno zasnovani nepovoljni položaj i neravnopravnost koju žene trpe. Stavovi Komiteta o ovom pitanju potkrijepljeni su njegovim izvještajima, njegovim opštim preporukama, odlukama, predlozima i izjavama, uzimanjem u obzir individualne komunikacije i ponašanja na upitnicima u okviru Opcionalnog protokola.

6. Član 2. je od suštinske važnosti za punu implementaciju Konvencije, jer se njime određuje priroda opših pravnih obaveza država članica. Obaveze sadržane u članu 2. neodvojivo su vezane za sve druge suštinske odredbe Konvencije, jer države članice imaju obavezu da se postaraju da su sva prava sadržana u Konvenciji u potpunosti ispoštovana na nacionalnom nivou.

7. Član 2. Konvencije treba čitati zajedno sa članovima 3, 4, 5. i 24. i u cilju određivanja diskriminacije sadržane u članu 1. Osim toga, oblast primjene opštih obaveza sadržanih u članu 2. takođe treba tumačiti u kontekstu opštih preporuka, zaključnih zapažanja, stavova i drugih izjava Komiteta, uključujući izvještaje o procedurama ispitivanja, i odluke o pojedinačnim slučajevima. Duh Konvencije pokriva druga prava koja nisu eksplicitno pomenuta u Konvenciji, ali koja imaju uticaj na postizanje ravnopravnosti muškaraca i žena, čiji uticaj predstavlja oblik diskriminacije žena.

II Priroda i oblast primjene obaveza država članica

8. Član 2. poziva države članice da osude diskriminaciju žena u „svakom njenom obliku“, dok se član 3. poziva na odgovarajuće mjere koje države članice treba da sprovedu „u svim poljima“, kako bi obezbijedile puni razvoj i napredak žena. Kroz ove odredbe, u Konvenciji se ističe pojava novih oblika diskriminacije koji nisu bili prepoznati u vrijeme njene izrade.

9. Prema članu 2. države članice moraju u svim apsektima da riješe svoje pravne obaveze iz Konvencije kako bi poštovale, zaštitile i realizovale prava žena bez diskriminacije i uživanje ravnopravnosti. Obaveza poštovanja zahtijeva od država članica da se uzdrže od donošenja zakona, politika, uredbi, programa, administrativnih procedura i institucionalnih struktura koje na direktan ili indirektan način dovode do poništavanja ravnopravnog uživanja građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturoloških prava žena. Obaveza zaštite zahtijeva od država članica da zaštite žene od diskriminacije koju vrše privatni akteri i da preduzmu korake koji su direktno usmjereni na ukidanje običajnih i svih drugih praksi koje su zasnovane na predrasudama i koje njeguju stav inferiornosti ili superiornosti jednog od polova, i stereotipne uloge žena i muškaraca. Obaveza realizovanja prava žena zahtijeva od država članica da preduzmu najraznolikije

korake kako bi se postarale da žene i muškarci uživaju jednaka prava de jure i de facto, uključujući, gdje je to moguće, usvajanje privremenih posebnih mjera u skladu sa članom 4. stavom 1 Konvencije i opštom preporukom br. 25 za član 4. stav 1. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, o privremenim posebnim mjerama. Države članice treba da uzmu u obzir to da moraju da ispune svoje pravne obaveze prema svim ženama kroz osmišljavanje javnih politika, programa i institucionalnih okvira koji imaju za cilj zadovoljavanje posebnih potreba žena što dovodi do punog razvoja njihovog potencijala na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima.

10. Države članice imaju obavezu da ne dovode do diskriminacije žena svojim postupcima ili greškama; dodatno su u obavezi da aktivno reaguju na diskriminaciju žena, bez obzira na to da li je postupak ili greška rezultat državnog ili privatnog aktera. Diskriminacija se može javiti i zbog nemogućnosti države da preduzme neophodne pravne mjere kako bi obezbijedila puno ostvarivanje prava žena, nemogućnosti da usvoji nacionalne politike s ciljem da se postigne ravnopravnost između muškaraca i žena i zbog nemogućnosti da se sprovedu relevantni zakoni. Na isti način, države članice imaju međunarodnu odgovornost da kreiraju i stalno unapređuju baze statističkih podataka i analizu svih oblika diskriminacije žena generalno, a naročito diskriminacije žena koje pripadaju posebno osjetljivim grupama.

11. Obaveze država članica ne prestaju da važe tokom perioda oružanih sukoba ili u vanrednom stanju koje je posledica političkih dešavanja ili prirodnih katastrofa. Ovakve situacije imaju dubok uticaj i velike posledice na ravnopravno uživanje i ostvarivanje osnovnih prava od strane žena. Države članice treba da usvoje strategije i preduzmu mjere za rješavanje posebnih potreba žena u periodima oružanih sukoba i vanrednog stanja.

12. Iako su predmet međunarodnog prava, države primarno vrše teritorijalnu nadležnost. Obaveze država članica međutim važe bez diskriminacije kako državljana tako i onih koji nisu njeni državljani, uključujući izbjeglice, tražioce azila, radnike migrante i lica bez državljanstva, koji se nađu na njenoj teritoriji ili pod njenom kontrolom, čak i ako se ne nalaze na njenoj teritoriji. Države članice su odgovorne za sve svoje aktivnosti koje utiču na ljudska prava, bez obzira na to da li se pogođena lica nalaze na njenoj teritoriji.

13. Član 2. nije ograničen na zabranu diskriminacije žena do koje na direktan ili indirektan način dovedu države članice. Član 2. takođe nameće dužnu pažnju države članice sprečavanju diskriminacije u privatnom sektoru. U nekim slučajevima, postupci ili greške privatnih aktera mogu se prema međunarodnom pravu pripisati državi. Države članice su stoga u obavezi da se postaraju da privatni akteri ne vrše diskriminaciju žena kao što je to definisano u Konvenciji. Odgovarajuće mjere koje su države članice u obavezi da preduzmu sadrže uređivanje aktivnosti privatnih aktera po pitanju obrazovnih, radnih i

zdravstvenih politika i praksi, radnih uslova i radnih standarda, kao i drugih oblasti u kojima privatni akteri pružaju usluge ili podršku, kao što je bankarstvo i smještaj.

III Opšte obaveze sadržane u članu 2.

A. Uvodna rečenica člana 2.

14. Uvodna rečenica člana 2. glasi: „Države članice osuđuju diskriminaciju žena u svim vidovima, saglasne su da sprovode svim odgovarajućim sredstvima koja im stoje na raspolaganju i bez odlaganja, politiku otklanjanja diskriminacije žena“.

15. Prva obaveza država članica koja se pominje u dijelu člana 2. je obaveza da „se osudi diskriminacija žena u svim vodovima“. Države članice imaju direktnu i stalnu obavezu da osuđuju diskriminaciju. U obavezi su da svom stanovništvu i međunarodnoj zajednici potvrde apsolutno protivljenje svim oblicima diskriminacije žena na svim nivoima i svim sektorima Vlade i njihovu posvećenost da ukinu diskriminaciju žena. Termin „diskriminacija u svim vidovima“ jasno obavezuje državu članicu da bude ažurna u osuđivanju svih oblika diskriminacije, uključujući oblike koji nisu eksplicitno pomenuti u Konvenciji ili se mogu naknadno javiti.

16. Države članice su u obavezi da poštuju, štite i ispunjavaju pravo na odsustvo diskriminacije žena i da obezbijede razvoj i napredak žena kako bi mogle da unaprijede svoj položaj i ostvare svoja prava de jure i de facto ili suštinsku ravnopravnost sa muškarcima. Države članice će se postarati da ne postoji ni indirektna ni direktna diskriminacija žena. Direktna diskriminacija žena predstavlja drugačije tretiranje koje je eksplicitno zasnovano na polnoj i rodnoj diskriminaciji. Indirektna diskriminacija žena se javlja kada zakon, politika, program ili praksa djeluje neutralna kada se radi o muškarcima i ženama, ali u praksi ima efekat diskriminacije po žene zbog toga što prethodno postojeće nejednakosti nisu riješene na izgled neutralnim mjerama. Štaviše, indirektna diskriminacija može da pogorša postojeće nejednakosti zahvaljujući nemogućnosti da se reorganizuju strukturni i istorijski obrasci diskriminacije i nejednaki odnos snaga između muškaraca i žena.

17. Države članice takođe imaju obavezu da se postaraju da žene budu zaštićene od diskriminacije koju vrše javni organi, sudstvo, organizacije, preduzeća ili pojedinci, u javnoj i privatnoj sferi. Ovakvu zaštitu pružaju nadležni sudovi i druge javne ustanove, a sprovodi se preko kažnjavanja i pravnih ljekova, gdje je to primjenljivo. Države članice treba da se postaraju da svi organi vlade i tijela budu u potpunosti svjesni načela ravnopravnosti i odsustva diskriminacije na osnovu pola i roda i da se uspostave i sprovedu adekvatne obuke i programi za podizanje svijesti po ovom pitanju.

18. Intersekcionalnost je osnovni koncept razumijevanja oblasti primjene opštih obaveza država članica sadržanih u članu 2. Diskriminacija žena na osnovu pola i roda neodvojivo je povezana sa dugim faktorima koji pogađaju žene, kao što su rasa, etnička pripadnost, vjera ili uvjerenje, zdravlje, status, starost, klasa, kasta i seksualna orijentacija i rodni identitet. Diskriminacija na osnovu pola ili roda može da utiče na žene koje pripadaju određenim grupama u drugačijoj mjeri ili na drugačiji način nego na muškarce. Države članice moraju da pravno prepoznaju ove međusobno povezane oblike diskriminacije i njihov kombinovani negativni uticaj na žene i zabrane ih. Takođe je potrebno da usvoje i da primjenjuju politike i programe osmišljene za ukidanje ovakvih pojava, uključujući, gdje je to moguće, privremene posebne mjere u skladu sa članom 4. stavom 1. Konvencije i opštom preporukom br. 25.

19. Diskriminacija žena na osnovu pola i roda podrazumijeva, kao što je navedeno u opštoj preporuci br. 19 o nasilju nad ženama, rodno-zasnovano nasilje, odnosno, nasilje nad ženom zbog toga što je ona žena ili nasilje koje nesrazmerno pogađa žene. Takvo nasilje predstavlja oblik diskriminacije koji ozbiljno ograničava mogućnost žena da, na osnovu ravnopravnosti sa muškarcima, uživaju i ostvaruju svoja ljudska prava i osnovne slobode. Ona podrazumijeva djela koja nanose fizičku, mentalnu ili seksualnu štetu ili patnju, prijetnje da će se ova djela obistiniti, prinudu i ostale oblike oduzimanja slobode, nasilje do kojeg dolazi u porodici ili porodičnoj zajednici ili u okviru međuljudskih odnosa ili nasilje počinjeno ili tolerisano od strane države ili njenih službenika bez obzira na to gdje se desi. Rodno -zasnovano nasilje može da prekrši posebne odredbe Konvencije, bez obzira na to da li se u ovim odredbama nasilje eksplicitno pominje. Države članice imaju punu odgovornost i obavezu da spriječe, ispitaju, krivično gone i kažnjavaju ovakve postupke rodno-zasnovanog nasilja.

20. Obaveza ispunjavanja podrazumijeva i obavezu država članica da olakšaju pristup i postaraju se da dođe do punog ostvarivanja prava žena. Ljudska prava žena treba realizovati promovisanjem de facto ili suštinske ravnopravnosti kroz sva odgovarajuća sredstva, uključujući konkretne i efikasne politike i programe koji imaju za cilj da unaprijede položaj žena i unaprijede ovu ravnopravnost, uključujući gdje je to potrebno usvajanje privremenih posebnih mjera u skladu sa članom 4. stavom 1. i opštom preporukom br. 25.

21. Države članice su posebno u obavezi da promovišu jednaka prava djevojčica jer su djevojčice dio veće zajednice žena i osjetljivije su na diskriminaciju u nekim oblastima kao što je pristup osnovnom obrazovanju, trgovina ljudima, loše ophođenje, izrabljivanje i nasilje. Sve ove situacije u kojima se javlja diskriminacija postaju gore kada su žrtve adolescenti. Prema tome, države treba da obrate posebnu pažnju na posebne potrebe djevojčica (adolescentkinja) tako što će obezbijediti edukaciju o seksualnom i

reproduktivnom zdravlju i sprovesti programe koji imaju za cilj sprečavanje HIV/AIDS, seksualnog iskorišćavanja i trudnoću tinejdžerki.

22. Sastavni dio načela ravnopravnosti između muškaraca i žena ili rodne ravnopravnosti je koncept da svako ljudsko biće, bez obzira na pol, ima slobodu da razvije svoje lične sposobnosti, izgrađuje svoju poslovnu karijeru i određuje svoj izbor bez ograničenja koja nameću stereotipi, rigidne rodne uloge i predrasude. Države članice se pozivaju da isključivo koriste koncepte ravnopravnosti žena i muškaraca ili rodnu ravnopravnost, a da ne koriste koncept rodne pravičnosti u sprovođenju svojih obaveza iz Konvencije. Ovaj drugi koncept se koristi u nekim jurisdikcijama kako bi se pozvalo na pravičan tretman žena i muškaraca, u skladu sa njihovim pojedinačnim potrebama. To može da podrazumijeva ravnopravan tretman, ili tretman koji je različit ali se smatra ekvivalentnim u smislu prava, koristi, obaveza i mogućnosti.

23. Države članice su takođe saglasne da „koriste sva odgovarajuća sredstva“ u primjeni politike ukidanja diskriminacije žena. Ova obaveza da se preduzimaju određene mjere i primijeni određeni način postupanja omogućava državi članici znatan stepen fleksibilnosti u kreiranju politika prilagođenih njenom pravnom, političkom, ekonomskom, administrativnom i institucionalnom okviru, kao i u prevazilaženju posebnih prepreka i otpora uklanjanju diskriminacije nad ženama u toj državi članici. Svaka država članica mora da bude u stanju da opravda adekvatnost posebnih sredstava koja je odabrala i pokaže da li će postići ženjeni efekat i rezultat. Na kraju, na Komitetu je da odredi da li je država članica zaista usvojila sve potrebne mjere na nacionalnom nivou kako bi postigla puno ostvarivanje prava prepoznatih u Konvenciji.

24. Glavni element uvodne faze člana 2. jeste obaveza država članica da sprovode politiku ukidanja diskriminacije žena. Ovaj uslov je suštinska i važna komponenta opšte pravne obaveze države članice da sprovede Konvenciju. To znači da država članica mora bez odlaganja da procijeni de jure i de facto situaciju žena i preduzme konkretne korake kako bi formulisala i sprovela politiku koja je bez sumnje usmjerena da postigne cilj potpunog ukidanja svih oblika diskriminacije žena i ostvarivanje suštinske ravnopravnosti žena sa muškarcima. Akcenat je na napretku: počev od evaluacije situacije do formulisanja i početnog usvajanja sveobuhvatnog seta mjera, do nadogradnje ovih mjera kontinuirano u cilju njihove efikasnosti i novih odnosno nastajućih problema, kako bi se postigli ciljevi Konvencije. Ovakva politika mora da sadrži ustavne i zakonodavne garancije, uključujući usklađenost sa pravnim odredbama na domaćem nivou i izmjene i dopune neusklađenih pravnih odredbi. Ona takođe mora da uključi druge odgovarajuće mjere, kao što su sveobuhvatni akcioni planovi i mehanizmi za praćenje i sprovođenje istih, što pruža okvir za praktičnu realizaciju načela formalne i suštinske ravnopravnosti žena i muškaraca.

25. Politika mora da bude sveobuhvatna tako da se primenjuje na sve životne sfere, uključujući one koje nisu izričito navedene u tekstu Konvencije. Ona mora da važi i za

javnu i za privatnu ekonomsku sferu, kao i na domaću sferu i da obezbijedi da svi sektori Vlade (izvršni, zakonodavni i pravosudni) i svi nivoi Vlade preuzmu svoju odgovornost za sprovođenje. Ona treba da sadrži čitav niz mjera koje su adekvatne i neophodne u posebnim okolnostima za državu članicu.

26. Politika mora da prepozna žene u okviru jurisdikcije države članice (uključujući one koje nisu državljanke, migrantkinje, izbjeglice, tražioce azila i žene bez državljanstva) kao nosioce prava, sa posebnim akcentom na grupama žena koje su najviše marginalizovane i koje trpe različite međusobno povezane oblike diskriminacije.

27. Politika mora obezbijediti da žene, kako pojedinačno tako i kao grupe, imaju pristup informacijama o svojim pravima po Konvenciji i da budu u mogućnosti da ta prava djelotvorno promovišu i ostvaruju. Država članica treba takođe da obezbijedi da žene mogu aktivno učestvovati u izradi, sprovođenju i praćenju politike. U tom cilju, potrebno je opredijeliti sredstva kako bi organizacije za ljudska prava i nevladine organizacije za prava žena bile adekvatno informisane, na odgovarajući način konsultovane i uopšte osposobljene da imaju aktivnu ulogu u početnom i kasnijem razvoju politike.

28. Politika mora biti usmjerena na djelovanje i rezultate, u smislu da treba da uspostavi pokazatelje, mjerila i vremenske okvire, obezbijedi adekvatne resurse za sve relevantne aktere i na drugi način omogući tim akterima da daju svoj doprinos ostvarivanju dogovorenih mjerila i ciljeva. U tom cilju, politika mora biti povezana sa redovnim vladinim budžetskim procesima kako bi se obezbijedilo da svi aspekti politike budu adekvatno finansirani. Politika treba da predvidi mehanizme za prikupljanje relevantnih podataka razvrstanih po polu, da omogući efikasan monitoring, olakša kontinuiranu evaluaciju i omogući reviziju ili dopunu postojećih mjera, kao i identifikaciju novih mjera koje mogu biti odgovarajuće. Nadalje, politika mora obezbijediti postojanje snažnih i fokusiranih tijela (nacionalnog mehanizma za žene) u okviru izvršne vlasti, koja će preduzimati inicijative, koordinirati i nadzirati pripremu i sprovođenje zakonodavstva, politika i programa neophodnih za ispunjavanje obaveza države ugovornice u skladu sa Konvencijom. Ove institucije treba da budu ovlašćene da pružaju savjete i analize neposredno najvišim nivoima vlasti. Politika takođe treba da obezbijedi uspostavljanje nezavisnih institucija za praćenje, kao što su nacionalne institucije za ljudska prava ili nezavisne komisije za prava žena, ili da se postojećim nacionalnim institucijama dodijeli mandat za unapređenje i zaštitu prava garantovanih Konvencijom. Konačno, politika mora uključiti privatni sektor, uključujući privredne subjekte, medije, organizacije, lokalne zajednice i pojedince, te obezbijediti njihovo učešće u usvajanju mjera kojima će se ostvariti ciljevi Konvencije u privatnoj ekonomskoj sferi.

29. Riječi „bez odlaganja“ jasno ukazuju da je obaveza država članica da, svim odgovarajućim sredstvima, sprovode svoju politiku neposredne prirode. Ova formulacija je bezuslovna i ne ostavlja prostor za odloženu ili namjerno postepenu primjenu obaveza

koje države preuzimaju ratifikacijom ili pristupanjem Konvenciji. Iz toga proizlazi da se odlaganje ne može opravdati ni po jednom osnovu, uključujući političke, društvene, kulturne, vjerske, ekonomske, finansijske ili druge razloge, niti ograničenja koja postoje unutar države. Ukoliko se država članica suočava sa ograničenim resursima ili joj je potrebna tehnička ili druga stručna podrška radi olakšavanja sprovođenja obaveza iz Konvencije, ona je dužna da, po potrebi, zatraži međunarodnu saradnju kako bi prevazišla navedene teškoće.

B. Pod -stavovi od (a) do (g)

30. Član 2. ističe obavezu država članica da sprovedu Konvenciju na opšti način. Njegovi suštinski zahtjevi daju okvir za sprovođenje posebnih obaveza prepoznatih u članu 2. stavovima od (a) do (g) i svim osnovnim članovima Konvencije.

31. U članu 2. stavovi (a), (f) i (g) predstavljaju obavezu država članica da pružaju pravnu zaštitu i ukinu odnosno izmijene i dopune diskriminišuće zakone i uredbe kao dio politike ukidanja diskriminacije žena. Države članice moraju da se postaraju da, preko ustavnih izmjena i dopuna ili drugih odgovarajućih zakonskih sredstava, načela ravnopravnosti između muškaraca i žena i odsustva diskriminacije budu sadržani u domaćem zakonu sa veoma važnim i primjenljivim statusom. One takođe moraju da donesu zakone kojima se zabranjuje diskriminacije u svim sferama života žena iz Konvencije i tokom čitavog njihovog životnog vijeka. Države članice imaju obavezu da preduzmu korake kako bi modifikovale ili ukinule postojeće zakone, uredbe, običaje i prakse koje predstavljaju diskriminaciju žena. Određene grupe žena, uključujući žene lišene slobode, izbjeglice, tražiteljke azila i žene migrantkinje, žene bez državljanstva, lezbijke, žene sa invaliditetom, žene žrtve trgovine ljudima, udovice i starije žene posebno su osjetljive na diskriminaciju u građanskim i kaznenim zakonima, uredbama i običajnom pravu i praksama. Ratifikacijom Konvencije i pristupanjem istoj, države članice preuzimaju na sebe da u svoje domaće pravne sisteme inkorporiraju Konvenciju i da joj i na drugačije načine daju određeni pravni legitimitet u okviru svog domaćeg pravnog poretka kako bi obezbijedile primjenljivost njenih odredbi na nacionalnom nivou. Pitanje direktne primjenljivosti odredbi Konvencije na nacionalnom nivou pitanje je ustavnog prava i zavisi od statusa sporazuma u okviru domaćeg pravnog poretka. Komitet, međutim, smatra da prava na nediskriminaciju i jednakost u svim sferama života žena tokom čitavog životnog vijeka, kako su zajamčena Konvencijom, mogu biti dodatno zaštićena u onim državama u kojima je Konvencija automatski ili kroz posebnu inkorporaciju dio domaćeg pravnog sistema. Komitet poziva one države članice u kojima Konvencija nije sastavni dio domaćeg pravnog poretka da razmotre njenu inkorporaciju kako bi

Konvencija postala dio domaćeg prava, na primjer kroz opšti zakon o jednakosti, s ciljem olakšavanja pune realizacije prava iz Konvencije, u skladu sa članom 2.

32. Stav (b) sadrži obavezu država članica da obezbijede da zakonodavstvo kojim se zabranjuje diskriminacija i promoviše jednakost žena i muškaraca pruža odgovarajuće pravne ljekove ženama koje su izložene diskriminaciji protivno Konvenciji. Ova obaveza zahtijeva da države članice obezbijede obeštećenje ženama čija su prava iz Konvencije povrijeđena. Bez obezbijeđenog obeštećenja obaveza pružanja odgovarajućeg pravnog lijeka nije ispunjena. Takvi pravni ljekovi treba da obuhvataju različite oblike obeštećenja, uključujući novčanu naknadu, restituciju, rehabilitaciju i povrat na prethodnu poziciju; mjere zadovoljenja, kao što su javno izvinjenje, javne komemoracije i garancije da se isto neće ponoviti; izmjene relevantnih zakona i praksi; kao i procesuiranje počinilaca kršenja ljudskih prava žena.

33. Prema odredbama stava (c), države članice moraju da se postaraju da sudovi moraju da primenjuju načelo ravnopravnosti kao što je sadržano u Konvenciji i da tumače zakon, u mjeri u kojoj je to najviše moguće, u skladu sa obavezama koje su države članice preuzele Konvencijom. Međutim, u slučajevima kada to nije moguće, sudovi treba da ukažu nadležnim organima na svaku nesaglasnost između domaćeg prava, uključujući nacionalno, vjersko i običajno pravo, i obaveza države članice prema Konvenciji, jer domaći zakoni nikada ne smiju biti korišćeni kao opravdanje za neispunjavanje međunarodnih obaveza država članica.

34. Države članice moraju da obezbijede da žene mogu da se pozovu na načelo ravnopravnosti kao osnov za podnošenje pritužbi na postupke diskriminacije suprotne Konvenciji, počinjene od strane javnih službenika ili privatnih subjekata. Države članice moraju nadalje obezbijediti da žene imaju pristup pristupačnim, dostupnim i pravovremenim pravnim lijekovima, uz pružanje pravne pomoći i asistencije po potrebi, koji će biti rješavani na pravednom suđenju pred nadležnim i nezavisnim sudom ili tribunalom, kada je to primjenjivo. U slučajevima kada diskriminacija prema ženama predstavlja i povredu drugih ljudskih prava, kao što su pravo na život i tjelesni integritet, na primjer u slučajevima porodičnog i drugog nasilja, države ugovornice su obavezne da pokrenu krivični postupak, izvedu počinioca ili počinioce pred lice pravde i izreknu odgovarajuće kaznene sankcije. Države članice treba u finansijskom smislu da podrže nezavisna udruženja i centre koji pružaju pravnu pomoć ženama, u njihovom radu da edukuju žene o njihovim pravima na ravnopravnost i pružanju pomoći u ostvarivanju pravnih ljekova za slučajeve diskriminacije.

35. Stav (d) uspostavlja obavezu država članica da se uzdrže od uključivanja u bilo kakvu aktivnost ili praksu direktne ili indirektne diskriminacije žena. Države članice moraju da se postaraju da državne institucije, službenici, zakoni i politike ne diskriminišu žene niti

direktno niti indirektno. Takođe moraju da se postaraju da svi zakoni, politike ili aktivnosti koje utiču ili dovode do stvaranja diskriminacije budu ukinuti.

36. Stav (e) uspostavlja obavezu država članica da eliminišu diskriminaciju od strane javnih ili privatnih aktera. Vrste mjera koje se mogu uzeti u obzir kao adekvatne za ovo ne ograničavaju se na ustavne ili zakonske mjere. Države članice takođe treba da usvoje mjere koje omogućavaju praktično eliminisanje diskriminacije žena i omogućavaju ravnopravnost žena i muškaraca. To podrazumijeva mjere koje: obezbjeđuju da žene mogu da ulože žalbu zbog kršenja njihovih prava iz Konvencije i imaju pristup efikasnim pravnim ljekovima; omogućavaju ženama aktivnu uključenost u formulisanju i sprovođenju mjera; omogućavaju odgovornost Vlade na domaćem nivou; promovišu edukaciju i podršku za ostvarivanje ciljeva Konvencije kroz obrazovni sistem i u zajednici; podstiču rad nevladinih organizacija za ljudska prava i prava žena; uspostavljaju neophodne institucije za ljudska prava ili druge aparate; i pružaju adekvatnu administrativnu i finansijsku podršku kako bi se obezbijedilo da usvojene mjere zapravo dovedu do praktičnih promjena u životu žena. Obaveze nalažu državama članicama da uspostave pravnu zaštitu prava žena na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima, da preko nadležnih nacionalnih tribunala i drugih javnih institucija obezbijede efikasnu zaštitu žena od bilo kakve diskriminacije i da preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi eliminisale diskriminaciju žena od strane bilo kojeg lica, organizacije ili preduzeća, računajući takođe i postupanja nacionalnih korporacija koje posluju van države.

IV Preporuke Državama članicama

A. Implementacija

37. Kako bi zadovoljile uslove „adekvatnosti“, sredstva koja države članice usvoje moraju da riješe sve aspekte njihovih opštih obaveza iz Konvencije da poštuju, štite, promovišu i ostvaruju prava žena na odsustvo diskriminacije i prava na uživanje ravnopravnosti sa muškarcima. Prema tome „adekvatna sredstva“ i „adekvatne mjere“ koje se pominju u članu 2. i drugim članovima Konvencije sadrže mjere koje državama članicama omogućavaju:

    (a) Uzdržavanje od izvršavanja, podržavanja ili tolerisanja bilo koje prakse, politike ili mjere koja krši Konvenciju (poštovanje);

(b) Preduzimanje koraka kako bi spriječile, zabranile i kaznile kršenje Konvencije od strane trećih strana, uključujući kršenje u porodici i u zajednici, i kako bi omogućile obeštećenje žrtvama ovakvog kršenja (zaštita);

(c) Promovisanje opšteg poznavanja svojih obaveza iz Konvencije i podrške njihovom ispunjavanju (promovisanje);

(d) Usvajanje privremenih posebnih mjera kojima se postiže odsustvo polne diskriminacije i rodna ravnopravnost u praksi (ispunjavanje).

38. Države članice takođe treba da usvoje druge odgovarajuće mjere za implementaciju kao što su:

(a) promovisanje ravnopravnosti žena kroz formulisanje i sprovođenje nacionalnih planova djelovanja i drugih relevantnih politika i programa u skladu sa Deklaracijom iz Pekinga i Platformom djelovanja, i dodjela adekvatnih ljudskih i finansijskih resursa;

(b) uspostavljanje kodeksa ponašanja za državne službenike kako bi se obezbijedilo poštovanje načela ravnopravnosti i odsustva diskriminacije;

(c) obezbeđivanje toga da se izvještaji o sudskim odlukama koje važe za odredbe Konvencije o načelima ravnopravnosti i odsustva diskriminacije distribuiraju javnosti;

(d) sprovođenje posebne edukacije i programa obuke o načelima i odredbama Konvencije za sve vladine agencije, državne službenike i sudstvo;

(e) Uključivanje svih medija u programe javnog obrazovanja o ravnopravnosti žena i muškaraca, kao i obezbjeđivanje toga da naročito žene postanu svjesne svojih prava na ravnopravnost bez diskriminacije, o mjerama koje je države članice preduzimaju za sprovođenje Konvencije i zaključnih zapažanja Komiteta o izvještajima država članica;

(f) razvijanje i uspostavljanje validnih pokazatelja statusa i napretka u ostvarivanju ljudskih prava žena i uspostavljanje i održavanje baza podataka klasifikovanih prema polu i srodnih posebnim odredbama Konvencije.

B. Odgovornost

39. Odgovornost država članica da sprovedu svoje obaveze iz člana 2. važi za svako djelovanje ili odsustvo djelovanja svih grana vlasti. Decentralizacija vlasti, putem

prenosa ili delegiranja ovlašćenja u jedinicama vlasti, kako u unitarnoj tako i u federalnoj državi, ni na koji način ne umanjuje niti oslobađa od direktne odgovornosti nacionalnu ili saveznu vladu države članice za ispunjavanje obaveza prema svim ženama koje se nalaze u njenoj nadležnosti. U svim okolnostima, država članica koja ratifikuje ili pristupi Konvenciji ostaje odgovorna za punu implementaciju na cjelokupnoj svojoj teritoriji koja je pod njenom nadležnošću. U svakom procesu prenosa nadležnosti, države članice moraju da se postaraju da nadležni organi na koje je prenijela nadležnosti imaju potrebne finansijske, ljudske i druge resurse kako bi efikasno i potpuno sprovele obaveze države članice iz Konvencije. Vlade država članica moraju da zadrže svoju nadležnost da zatraže punu usklađenost sa Konvencijom i moraju da uspostave trajne mehanizme koordinacije i praćenja kako bi se postarale da se Konvencija poštuje i primjenjuje za sve žene u okviru njene nadležnosti bez diskriminacije. Osim toga, moraju da postoje garancije kako bi se osiguralo da decentralizacija ili prenos nadležnosti ne dovodi do diskriminacije u vezi sa uživanjem prava od strane žena u različitim regionima.

40. Efikasna implementacija Konvencije zahteijva da država članica bude odgovorna prema svojim građanima i drugim članicama zajednice kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Kako bi se ova funkcija odgovornosti efikasno sprovela, moraju postojati odgovarajući mehanizmi i institucije.

C. Rezerve

41. Komitet smatra da je član 2 suština obaveza država članica iz Konvencije. Stoga Komitet smatra da su, u principu, rezerve na član 2 ili na njegove stavove nespojive sa svrhom i ciljem Konvencije, te stoga nedozvoljene u skladu sa članom 28, stav 2. Države članice koje su uvele rezerve na član 2 ili na njegove stavove treba da objasne praktične posljedice tih rezervi na sprovođenje Konvencije i da navedu mjere preduzete u cilju kontinuiranog praćenja rezervi, sa ciljem njihovog povlačenja što je prije moguće.

42. Činjenica da je država članica uvela rezervu na član 2 ili na njegove stavove ne oslobađa je potrebe da ispunjava svoje ostale obaveze iz međunarodnog prava, uključujući obaveze iz drugih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima koje je država ratifikovala ili kojima je pristupila, kao i obaveze proistekle iz međunarodnog običajnog prava u vezi sa eliminacijom diskriminacije žena. U slučaju nesaglasnosti između rezerve na odredbe Konvencije i sličnih obaveza prema drugim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima koje je država ratifikovala ili kojima je pristupila, država članica treba da preispita svoje rezerve na Konvenciju s ciljem njihovog povlačenja.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/29

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Oktobar 2013.

Original:engleski (https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/29)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 29

o članu 16 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (Ekonomske posledice braka, porodičnih odnosa i njihovog prestanka)

I Osnovne informacije

1. Kako je navedeno u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, porodica je osnovna jedinica društva.[1] Ona je društvena i pravna tvorevina i, u različitim državama, i vjerska tvorevina. Takođe, ona je i ekonomska tvorevina. Istraživanja porodične ekonomije utvrdila su da porodične strukture, rodno uslovljena podjela rada unutar porodice i porodični zakoni utiču na ekonomsko blagostanje žena u istoj mjeri kao i strukture tržišta rada i radno zakonodavstvo. Žene, naime, često ne uživaju u jednakoj mjeri u ekonomskoj imovini i dobitima svoje porodice, obično snose veće posljedice raspada porodice nego muškarci i mogu ostati bez sredstava za život nakon udovištva, naročito ako imaju djecu, a posebno u slučajevima kada država obezbjeđuje malo ili nimalo ekonomskih mehanizama ekonomske sigurnosti.

[1] Rezolucija 217 A (III), član 16 stav 3.

2. Neravnopravnost u porodici podstiče sve aspekte diskriminacije žena i često se opravdava ideologijom, tradicijom i kulturom. Ispitivanjem izvještaja država članica otkriveno je da se u mnogim državama prava i obaveze vjenčanih partnera upravljaju principima građanskog i opšteg prava, vjerskog ili običajnog prava i praksama, ili nekom kombinacijom ovih zakona i praksi koji diskriminišu žene i nisu usklađeni sa principima definisanim u Konvenciji.
3. Mnoge države članice koje imaju ovakve pravne aranžmane uzimaju sa rezervom sve ili djelove članova 2. i 16. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena je ponovo sa brigom istakao stepen ovih rezervi koje smatra nevažećim jer nisu u skladu sa ciljem i svrhom Konvencije. Komitet stalno poziva ove države članice da povuku svoju rezervu i postaraju se da se njihovi pravni sistemi, bilo građanski, vjerski, običajni ili etnički ili neke kombinacije istih usklade sa Konvencijom generalno, a naročito sa članom 16.
4. Ekonomske posljedice braka, razvoda, razdvojenosti i smrti po žene predmet su sve veće zabrinutosti Komiteta. Istraživanja sprovedena u pojedinim državama pokazala su da, iako muškarci nakon razvoda i/ili razdvojenosti obično trpe manje, ako ne i minimalne, gubitke prihoda, mnoge žene doživljavaju znatan pad prihoda domaćinstva i povećanu zavisnost od sistema socijalne zaštite, tamo gdje oni postoje. Na globalnom nivou, domaćinstva na čijem su čelu žene najčešće su pogođena siromaštvom. Na njihov položaj neminovno utiču globalna kretanja, kao što su tržišna ekonomija i njene krize; sve veće uključivanje žena u plaćeni rad i njihova koncentracija u slabije plaćenim poslovima; trajna nejednakost u prihodima unutar država i između njih; rast stope razvoda i faktičkih zajednica; reforme sistema socijalne sigurnosti ili uspostavljanje novih sistema; te, iznad svega, postojanost siromaštva žena. Uprkos doprinosu žena ekonomskom blagostanju porodice, njihova ekonomska inferiornost prožima sve faze porodičnih odnosa, često usljed njihove odgovornosti za izdržavana lica.
5. Bez obzira na šarenolike ekonomske aranžmane u okviru porodice, i u razvijenim i u zemljama u razvoju žene generalno imaju isto iskustvo kada se radi o slabijoj ekonomskoj moći od muškaraca u porodičnim odnosima i nakon prekida ovih odnosa. Sistemi socijalne sigurnosti, nominalno osmišljeni da poboljšaju ekonomski status možda takođe diskriminišu žene.

II Svrha i oblast primene opšte preporuke

6. Član 16 Konvencije predviđa eliminaciju diskriminacije žena pri sklapanju braka, tokom trajanja braka i pri njegovom prestanku, bilo razvodom ili smrću. Godine 1994. Komitet je usvojio Opštu preporuku br. 21, koja je detaljnije razradila mnoge aspekte člana 16, kao i njegovu povezanost sa članovima 9 i 15. Opšta preporuka br. 21 posebno ističe da se u članu 16 stav 1 tačka (h) eksplicitno pominju ekonomski aspekti braka i njegovog prestanka. Ova opšta preporuka nadograđuje principe iznesene u Opštoj preporuci br. 21, kao i u drugim relevantnim opštim preporukama, poput Opšte preporuke br. 27, te u

jurisprudenciji Komiteta. Ona koristi definiciju diskriminacije sadržanu u članu 1 Konvencije i poziva države članice da preduzmu zakonske i političke mjere predviđene članom 2 Konvencije i Opštom preporukom br. 28. Takođe, integriše društvene i pravne promjene koje su se desile od usvajanja Opšte preporuke br. 21, poput donošenja zakona o registrovanim partnerstvima i/ili faktičkim zajednicama od strane pojedinih država članica, kao i povećanja broja parova koji žive u ovakvim zajednicama.

7. Pravo žena na ravnopravnost u porodici univerzalno je priznata kako je potvrđeno datim opštim komentarima drugih organa zaduženih za ljudska prava: Opšti komentar broj 28 Komiteta za ljudska prava o jednakim pravima između muškaraca i žena (posebno stavovi 23-27.) i Opšti komentar br. 19 o zaštiti porodice, pravu na brak i ravnopravnosti supružnika; i Opšti komentar br. 16 Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava o jednakim pravima muškaraca i žena na uživanje svih ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava (posebno stav 27.) i Opšti komentar broj 20 o odsustvu diskriminacije u ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Važni svjetski politički dokumenti poput Platforme za djelovanje[2] iz Pekinga i Milenijumski razvojni ciljevi takođe se pozivaju na ravnopravnost u porodici kao osnovnom principu.[3]
8. Komitet je dosledno donio zaključak da ukidanje diskriminacije žena zahtijeva od država članica da obezbijede suštinsku i formalnu ravnopravnost. Formalna ravnopravnost se može postići usvajanjem rodno neutralnih zakona i politika, koji ravnopravno tretiraju žene i muškarce. Suštinska ravnopravnost se može postići jedino kada države članice ispitaju primjenu i efekte zakona i politika i postaraju se da zaista obezbijede ravnopravnost, uzimajući u obzir nepovoljniji položaj žena i njihovu isključenost. Po pitanju ekonomskih dimenzija porodičnih odnosa, pristup suštinske ravnopravnosti mora se pozabaviti pitanjima kao što je diskriminacija u obrazovanju i zapošljavanju, kompatibilnost radnih uslova i porodičnih potreba, i uticaj rodnih stereotipa i rodnih uloga na ekonomski kapacitet žena.
9. Ova opšta preporuka poslužiće državama članicama kao vodič za ostvarivanje de jure i de facto režima ravnopravnosti, u okviru kojeg se ekonomske koristi i troškovi porodičnih odnosa, kao i ekonomske posljedice njihovog prestanka, ravnopravno raspoređuju između muškaraca i žena. Uspostaviće se norma za procjenu sprovođenja Konvencije od strane država članica po pitanju ekonomske ravnopravnosti u porodici.

III Ustavni i pravni okvir

---

[2] *Izvještaj sa četvrte svjetske konferencije o ženama, Peking, 4-15 septembar 1995.* (Publikacija Ujedinjenih nacija, Izdanje br.E .96 .IV .13), poglavlje I, rezolucija 1, aneks II, stav 61.

[3] Vidjeti rezoluciju 55/2; vidjeti takođe i Milenijumski projekat, Cilj br. 3, dostupno na http:// www.unmillenniumproject. org/goals/index.htm.

10. Ustavni i pravni okvir mnogih država članica i dalje omogućavaju da su zakoni o ličnom statusu (vezano za brak, razvod, raspodjelu bračne imovine, nasljedstvo, starateljstvo, usvajanje i druga slična pitanja) izuzeti iz ustavnih odredbi kojima se zabranjuje diskriminacija ili ostavljaju pitanje ličnog statusa etničkih i vjerskih zajednica u okviru države članice da o njemu odluči. U tim slučajevima, ustavne odredbe o jednakosti pred zakonom i zabrani diskriminacije ne štite žene od diskriminatornih posljedica braka zasnovanog na običajnom pravu i vjerskim propisima. Neke države članice su usvojile ustave koji sadrže odredbe o jednakoj zaštiti i borbi protiv diskriminacije ali nisu revidirale ili usvojile zakone kojima bi se ukinuli diskriminatorni aspekti režima porodičnog prava, koji se uređuju građanskim zakonikom, vjerskim pravom, etničkim običajnim pravom ili kombinacijom zakona i praksi. Svi ovi ustavni i pravni okviri su diskriminatorni, i u suprotnosti sa članom 2 u vezi sa članovima 5, 15. i 16. Konvencije.
11. Države članice treba da garantuju ravnopravnost žena i muškaraca u svom ustavu i treba da ukinu svako ustavno izuzimanje koje bi služilo u svrhu zaštite ili očuvanja diskriminatornih zakona i praksi po pitanju porodičnih odnosa.

Višestruki sistemi porodičnog prava

12. Neke države članice imaju višestruke pravne sisteme u okviru kojih se na pojedince primjenjuju različiti propisi o ličnom statusu na osnovu identitetskih obilježja, kao što su etnička pripadnost ili vjeroispovijest. Neke, ali ne sve od tih država članica, imaju i građanski pravni zakonik koji se može primjenjivati u određenim okolnostima ili kako to izaberu strane.. U određenim državama, međutim, pojedinci nemaju mogućnost izbora u pogledu primjene propisa o ličnom statusu zasnovanih na identitetu.
13. Obim u kojem su pojedinci slobodni da izaberu svoju vjersku ili običajnu pripadnost i praksu varira, kao i stepen njihove slobode da osporavaju diskriminaciju žena sadržanu u zakonima i običajima njihove države ili zajednice.
14. Komitet je dosljedno izražavao zabrinutost da propisi i običaji o ličnom statusu zasnovani na identitetu održavaju diskriminaciju žena, kao i da samo postojanje višestrukih pravnih sistema predstavlja diskriminaciju žena. Nepostojanje individualnog izbora u pogledu primjene ili poštovanja određenih propisa i običaja dodatno produbljuje ovu diskriminaciju.
15. Države članice treba da usvoje pismane porodične zakonike ili zakone o ličnom statusu kojima se pruža ravnopravnost supružnika ili partnera bez obzira na njihov vjerski ili etnički identitet ili zajednicu, u skladu sa Konvencijom i opštim preporukama Komiteta. U odsustvu jedinstvenog porodičnog zakona, sistem zakona o ličnom statusu treba da obezbijedi pojedincima izbor primjene vjerskog prava, etničkog običajnog ili građanskog prava u bilo kojoj fazi odnosa. Zakoni koji se tiču ličnog statusa treba da sadrže osnovno načelo ravnopravnosti žena i muškaraca i treba u potpunosti da budu usklađeni sa odredbama Konvencije kako bi se eliminisala sva diskriminacija žena u svim pitanjima koja se tiču braka i porodičnih odnosa.

IV Različiti oblici porodice

16. U opštoj preporuci br. 21 stavu 13. Komitet potvrđuje da porodice mogu imati različite oblike i podvlači obavezu ravnopravnosti u porodici u svim sistemima „i po zakonu i privatno“.
17. Izjave drugih organa u sistemu Ujedinjenih nacija potvrđuju shvatanje da koncept „porodice“ mora da se razumije u širokom smislu“.[4] Komitet za ljudska prava u stavu 27. svoje opšte preporuke br.28 prihvata „različite oblike porodice“. U svom izvještaju o održavanju Međunarodne godine porodice, Generalni sekretar potvrđuje da „porodica može imati različite oblike i funkcije između i u okviru država“.[5]
18. Države članice su u obavezi da riješe polno i rodno zasnovane aspekte diskriminacije za sve različite oblike porodice i porodičnih odnosa. Što se tiče diskriminacije žena, države moraju riješiti patrijarhalnu tradiciju i stavove i pozabaviti se porodičnim pravom i politikom sa istom pažnjom koja se posvećuje „javnim“ aspektima života pojedinca i zajednice.
19. Brak se može sklopiti putem različitih običaja, ceremonija i rituala koje država može odobriti. Građanski brak odobrava isključivo država i on je registrovan. Vjerski brak se sklapa putem izvođenja određenih rituala koji su propisani vjerskim pravom. Običajni brakovi se sklapaju obavljanjem rituala propisanih od strane zajednice strana koje u brak stupaju.
20. Neke države članice ne zahtijevaju registraciju vjerskog i običajnog braka kako bi bili važeći. Neregistrovani brakovi mogu se potkrijepiti izradom predbračnog ugovora, svjedočenjem svedoka rituala ili na drugi način, u skladu sa okolnostima.
21. Neke države članice koje priznaju poligamne brakove, bilo u okviru vjerskog ili običajnog prava, takođe određuju građanski brak kao monogamni. Gdje ne postoji građanski brak, žene u zajednici koja praktikuje poligamiju nemaju izbora osim da stupe u brak koji barem ima potencijal, ako već nije, da bude poligaman, bez obzira na njenu želju. Komitet je zaključio u svojoj opštoj preporuci br. 21 da je poligamija u suprotnosti sa Konvencijom i mora se „obeshrabriti i zabraniti“.
22. U nekim državama članicama, zakon propisuje registrovana partnerstva i određuje prava i obaveze i jedne i druge strane. Države mogu da prošire socijalne i poreske benefite na registrovana partnerstva u različitom stepenu.
23. De facto zajednice nisu registrovane i često nemaju nikakva prava. Međutim, pojedine države priznaju de facto zajednice i uspostavljaju jednaka prava i obaveze za takve zajednice, čiji se obim i intenzitet mogu razlikovati.
24. Određeni oblici veza (naime, istopolne veze) nisu pravno, društveno ili kulturološki prihvaćene u velikom broju država članica. Međutim, u onima u kojima jesu, bilo da se

---

[4] Vidjeti opšti komentar br. 4 Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava, o pravima na adekvatno stanovanje (član 11 (1) Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima), stav 6.

[5] A /50 /370 , stav 14.

radi o de facto zajednici, registrovanom partnerstvu ili braku, država članica treba da obezbijedi zaštitu ekonomskih prava žena u tim vezama.

Običajni /vjerski neregistrovani brakovi

25. Registracijom braka se štite prava supružnika u smislu imovinskih pitanja nakon okončanja braka smrću ili razvodom. Konvencija obavezuje države članice da uspostave i u potpunosti sprovedu sistem registracije brakova. Međutim, mnoge države članice ili nemaju pravni uslov registracije braka ili ne sprovode postojeće uslove registracije, a u tim slučajevima pojedinci ne bi trebalo da se kažnjavaju zbog neregistrovanja, uključujući i slučajeve kada nedostatak obrazovanja i infrastrukture otežava registraciju.
26. Države članice treba da uspostave pravni uslov za registraciju braka i sprovedu efikasne aktivnosti za podizanje svijesti u tom cilju. Moraju da obezbijede implementaciju u vidu edukacije o uslovima i da obezbijede infrastrukturu kako bi registracija postala pristupačna svima u okviru njihove jurisdikcije. Države članice treba da obezbijede uspostavljanje dokaza o braku i drugim sredstvima osim registracije gdje tako okolnosti zahtevaju. Država mora da zaštiti prava žena u ovim brakovima, bez obzira da li su registrovani ili ne.

Poligamni brakovi

27. Komitet ponovo potvrđuje stav 14. svoje opšte preporuke br. 21 u kojem se navodi da „su poligamni brakovi u suprotnosti sa pravom žena na ravnopravnost s muškarcima i mogu imati ozbiljne emotivne i finansijske posledice za nju i članove porodice koji su od nje zavisni, tako da takve brakove treba obeshrabriti i zabraniti“. Od usvajanja ove opšte preporuke, Komitet stalno izražava svoju zabrinutost zbog nastavka sa poligamnim brakovima u mnogim državama članicama. U svojim zaključnim zapažanjima Komitet je istakao ozbiljne posledice poligamije po ljudska prava i ekonomsko blagostanje žena i njihove djece i stalno poziva na njeno ukidanje.
28. Države članice bi trebalo da preduzmu sve zakonske i političke mjere koje su potrebne za ukidanje poligamnih brakova. Bez obzira na sve to, kao što je navedeno u opštoj preporuci Komiteta br. 27 „poligamija se i dalje praktikuje u mnogim državama članicama, i mnoge žene su u poligamnim zajednicama“. U skladu s tim, što se tiče žena u već postojećim poligamnim brakovima, države članice treba da preduzmu potrebne mjere kako bi se zaštitila ekonomska prava žena.

Registrovana partnerstva

29. Države članice koje omogućavaju registrovane partnerske zajednice moraju osigurati jednaka prava, obaveze i tretman partnera u ekonomskim pitanjima koja su uređena zakonodavstvom o tim partnerskim zajednicama. Preporuke navedene u nastavku primjenjuju se i u državama članicama koje priznaju registrovane partnerske zajednice u svom pravnom sistemu, uz odgovarajuća prilagođavanja.

De facto zajednice

30. Žene stupaju u de facto zajednicu iz različitih razloga. Neke države članice pružaju pravni okvir za prepoznavanje de facto zajednica u nekom trenutku, kao što je nakon smrti partnera ili prekida veze. Tamo gdje ovakav pravni okvir ne postoji, žene su često izložene ekonomskim rizicima kada se završi period zajedničkog života, uključujući situacije kada su oboje doprinijeli održavanju domaćinstva i sticanju ostale imovine.
31. Komitet je u svojoj Opštoj preporuci br. 21 utvrdio da ukidanje diskriminacije žena u de facto zajednicama spada u obaveze država članica prema članu 16. stav 1. U državama članicama u kojima takve zajednice postoje, a u odnosima u kojima nijedan od partnera nije u braku sa drugom osobom niti u registrovanoj partnerskoj zajednici sa drugom osobom, Komitet preporučuje da država ugovornica razmotri položaj žena u ovim zajednicama, kao i položaj djece proizašle iz njih, i preduzme neophodne mjere za osiguranje zaštite njihovih ekonomskih prava.U državama u kojima su de facto zajednice priznate zakonom, preporuke navedene u nastavku primjenjuju se i na ove zajednice, uz odgovarajuća prilagođavanja.

V Ekonomski aspekti formiranja porodice

32. Države članice treba da pojedincima koji stupaju u brak pruže informacije o ekonomskim posledicama bračnog odnosa i njegovog potencijalnog prekida razvodom ili smrću. U slučajevima u kojima države članice omogućavaju registrovana partnerstva, ove informacije je potrebno pružiti i njima.

Plaćanje ili povlastice kao uslov braka

33. U opštoj preporuci br. 21, stav 16. Komitet ističe da neke države članice „dozvoljavaju sklapanje braka radi plaćanja ili povlastica“ što predstavlja kršenje prava žena na slobodan izbor supružnika. „Plaćanje ili povlastice“ se odnose na isplaćivanje gotovinom, robom ili stokom koja se daje mladi ili njenoj porodici od strane mladoženje ili njegove porodice, ili kada to daje mlada ili njena porodica mladoženji ili njegovoj porodici. Ova praksa ni na koji način ne bi trebalo da bude uslov kako bi brak bio važeći, a ovakvi sporazumi ne bi trebalo da budu priznati od strane države članice kao validni.

Ugovori : predbračni i postbračni sporazumi

34. U nekim pravnim sistemima brak ili drugi priznati oblici zajednice mogu se sklapati isključivo pisanim ugovorom. Neki sistemi omogućavaju sklapanje ugovornih sporazuma o imovini prije ili tokom trajanja braka. Države moraju osigurati da žene ne budu lišene zaštite koju bi im pružale standardne ili zakonske odredbe o braku, zbog ozbiljne neravnopravnosti u pregovaračkoj moći.

35. Kada države članice priznaju mogućnost sklapanja privatnih sporazuma po pitanju raspodjele bračne i druge imovine nakon prekida braka, treba da preduzmu mjere kojima bi garantovale odsustvo diskriminacije, poštovanje javnog reda, sprečavanje zloupotrebe nejednake pregovaračke moći i zaštitu svakog supružnika od zloupotrebe moći pri sklapanju ovakvih ugovora. Ove zaštitne mjere mogu da sadrže zahtjev da se ovakvi sporazumi napišu ili podvrgnu nekim drugim formalnim zahtjevima i da se predvidi retroaktivno poništenje ili da se pruže finansijski ili drugi pravni ljekovi ukoliko se utvrdi da ugovor zloupotrebljava jednu stranu.

VI Ekonomski aspekti tokom trajanja veze

36. Određen broj država članica zadržao je diskriminatorni sistem upravljanja imovinom tokom braka. Neke države su zadržale zakone u kojima se navodi da je muškarac glava kuće i samim tim mu se daje i uloga jedinog ekonomskog subjekta.
37. U slučajevima gdje je režim zajedničke imovine norma, čime nominalno polovina bračne imovine pripada ženama, one i dalje nemaju pravo na upravljanje imovinom. U mnogim pravnim sistemima, žene često zadržavaju pravo da samostalno upravljaju imovinom koju posjeduju i mogu da stvaraju i upravljaju dodatnom odvojenom imovinom tokom braka. Međutim, imovina stečena ekonomskom aktivnošću žene smatra se da pripada bračnom domaćinstvu i ženama nije priznato pravo da njome upravljaju. Ovo može biti slučaj čak i kad se radi o ženinoj sopstvenoj plati.
38. Države članice treba da obezbijede jednaki pristup za oba supružnika bračnoj imovini i jednakim pravnim kapacitetom da njome upravljaju. Treba da se postaraju da pravo žene da posjeduje, stiče, upravlja, rukovodi i uživa zasebnu odnosno nebračnu imovinu bude jednako pravu muškarca.

VII Ekonomske i finansijske posledice nakon završetka veze

Osnove za razvod i finansijske posledice

39. U nekim pravnim sistemima postoji direktna veza između razloga za razvod i finansijskih posljedica razvoda. Režimi razvoda zasnovani na krivici mogu uslovljavati finansijska prava odsustvom krivice. Takvi režimi se mogu zloupotrijebiti od strane supruga kako bi se izbjegla bilo kakva finansijska obaveza prema supruzi. U mnogim pravnim sistemima suprugama prema kojima je izrečena presuda o razvodu zasnovanom na krivici ne dodjeljuju se finansijska primanja. Režimi razvoda zasnovani na krivici mogu uključivati različite standarde krivice za supružnike, npr. zahtjev za dokazivanjem veće nevjere kod supruga nego kod supruge kao osnove za razvod. Ekonomiski režimi zasnovani na krivici često djeluju na štetu supruge, koja je obično finansijski zavisna od supruga.

40. Države članice bi trebalo da:
    - Revidiraju odredbe koje povezuju osnove za razvod sa finansijskim posledicama kako bi uklonile mogućnost da suprug zloupotrijebi ove odredbe i uz pomoć njih izbjegne finansijske obaveze prema supruzi.
    - Revidiraju odredbe koje se tiču razvoda zbog krivice kako bi obezbijedile naknadu za doprinos koji je supruga pružila ekonomskom blagostanju porodice tokom braka.
    - Uklone razlike u standardima krivice za suprugu i za supruga, kao što je traženje dokaza većeg nevjerstva od strane supruga nego od strane supruge kao osnovu za razvod.
41. Neki pravni režimi zahtijevaju od supruge ili njene porodice da vrati suprugu ili njegovoj porodici svu ekonomsku dobit u formi novčane naknade, imovinske prednosti ili drugog oblika dobiti koji su bili element sklapanja braka, a koja ne nameću jednake ekonomske uslove za supruga koji se razvodi. Države članice treba da uklone sve proceduralne uslove za isplatu radi dobijanja razvoda koji ne važe podjednako za supruga i za suprugu.
42. Države članice treba da odvoje principe i procedure okončavanja braka od onih koji se odnose na ekonomske aspekte okončavanja braka. Besplatna pravna pomoć treba da bude dostupna ženi koja nema sredstva da plati sudske troškove i advokatske takse, kako nijedna žena ne bi bila primorana da se odrekne svojih ekonomskih prava kako bi dobila razvod.

Prekid braka rastavljanjem i razvodom

43. Većina zakona, običaja i praksi koje se tiču finansijskih posledica prekida braka mogu se grubo klasifikovati u dvije kategorije: podjela imovine i izdržavanje nakon razvoda ili rastavljanja. Režimi podjele imovine i izdržavanja nakon prekida braka često favorizuju supruga bez obzira na to da li zakoni djeluju neutralno, zahvaljujući rodnim pretpostavkama koje su povezane sa klasifikovanjem bračne imovine koja se dijeli, nedovoljnim priznanjem nefinansijskog doprinosa, nedostatku pravnog kapaciteta žene da upravlja imovinom i rodno zasnovanim porodičnim ulogama. Osim toga, zakoni, običaji i prakse koji se odnose na upotrebu porodične kuće i sitne nepokretne imovine nakon prekida braka jasno imaju uticaj na ekonomski status žena nakon prekida braka.
44. Ženama može biti zabranjeno da traže svoja prava na imovinu zbog nedostatka priznatog kapaciteta da posjeduju ili upravljaju imovinom, ili zbog toga što režim o imovini ne priznaje imovinu stečenu tokom braka kao predmet diobe između dvije strane. Prekinuto obrazovanje i istorijat zapošljavanja i odgovornosti brige o djeci često onemogućavaju ženama da dođu do plaćenog posla (oportunitetni trošak) koji je dovoljan da bi ona izdržavala porodicu nakon prekida braka. Ovi socijalni i ekonomski faktori takođe sprečavaju žene koje žive u režimu odvojene imovine da tokom braka uvećaju svoju ličnu imovinu.
45. Vodeći princip bi trebalo da bude da ekonomske prednosti i nedostaci vezani za veze i njihovo prekidanje treba da snose podjednako obje strane. Podjela uloga i funkcija tokom zajedničkog života supružnika ne bi trebala da dovede do lošijih ekonomskih posledica ni po jednu stranu.

46. Države članice su u obavezi da obezbijede, nakon razvoda i/ili rastavljanja, ravnopravnost strana u podjeli cjelokupne imovine stečene tokom braka. Države članice treba da priznaju vrijednost indirektnih, uključujući nematerijalnih, doprinosa u smislu sticanja imovine stečene tokom braka.
47. Države članice treba da obezbijede jednaki formalan i de facto pravni kapacitet posjedovanja i upravljanja imovinom. Kako bi se postigla i formalna i suštinska ravnopravnost po pitanju imovinskih prava nakon prekida braka, države članice se snažno podstiču da obezbijede:
    - Priznavanje prava korišćenja u imovini koja se odnosi na sredstva za život ili naknadu kako bi se obezbijedila zamjena sredstava za život vezana za imovinu.
    - Adekvatan smještaj kao zamjenu za korišćenje porodičnog doma.
    - Jednakost u okviru imovinskih režima dostupnih za parove (zajednička imovina, zasebna imovina, hibrid), pravo na odabir imovinskog režima i razumijevanje posledica svakog režima.
    - Uključivanje izračunavanja trenutne vrijednosti odloženih naknada, penzije ili drugih plaćanja nakon prekida braka koja proizilaze iz doprinosa tokom braka, kao što su polise životnog osiguranja, kao dio bračne imovine koja je predmet deobe.
    - Vrednovanje nematerijalnih doprinosa bračnoj imovini koja je predmet podjele, uključujući brigu o domaćinstvu i porodici, gubitak ekonomskog oportuniteta i materijalne i nematerijalne doprinose razvoju karijere supružnika i drugoj ekonomskoj aktivnosti i razvoju njegovog ili njenog ljudskog kapitala.
    - Uzimanje u obzir isplatu supružnika nakon prekida veze kao metod obezbjeđivanja jednakosti finansijskog ishoda.
48. Države članice treba da sprovedu istraživanje i političke studije o ekonomskom statusu žena u porodici i nakon prekida porodičnih odnosa i da rezultate objave u obliku koji je pristupačan.

Imovinska prava nakon smrti

49. Mnoge države članice, po zakonu ili običaju, ne dozvoljavaju udovicama ravnopravnost sa udovcima u smislu nasleđivanja, što ih ostavlja ekonomski osjetljivim nakon smrti supružnika. Neki pravni sistemu formalno pružaju udovicama sredstva ekonomske sigurnosti, preko isplata od strane muških rođaka ili na osnovu nekretnina preminulog. Međutim, u praksi, ove obaveze se ne sprovode.
50. Prema običajnim oblicima domaćinstva, koji mogu da ograniče pojedinačnu kupovinu ili transfer i mogu biti predmet prava na korišćenje, nakon smrti supruga, supruzi ili suprugama se može reći da ostave zemlju ili da se od njih traži da se udaju za brata preminulog supruga kako bi ostale na posjedu. Postojanje potomaka ili nepostojanje potomaka može biti glavni faktor za sklapanje takvih brakova. U nekim državama članicama, udovice su predmet „oduzimanja imovine“ ili „prisvajanja imovine“, pri čemu rođaci preminulog supruga, pozivajući se na običajno pravo, oduzimaju udovici i njenoj djeci imovinu stečenu tokom braka, uključujući imovinu na koju se običajno pravo ne odnosi. Istjeruju udovicu iz njene porodične kuće i potražuju svu sitnu pokretnu imovinu,

a zatim ignorišu istodobnu običajnu odgovornost da izdržavaju udovicu i djecu. U nekim državama članicama, udovice su marginalizovane ili se protjeruju u drugu zajednicu.

51. Prava onog supružnika koji nadživi drugog na isplatu socijalne sigurnosti (penzije i isplate za lica sa invaliditetom) i sistemi za penzije zasnovane na doprinosima igraju veliku ulogu u državama članicama u kojima parovi uplaćuju značajne iznose u ove sisteme tokom veze. Države članice su u obavezi da obezbijede ravnopravnost žena i muškaraca u smislu benefita supružnika ili onog ko nadživi svog supružnika od socijalne sigurnosti i penzionog sistema.
52. Zakoni ili prakse nekih država članica ograničavaju korišćenje testamenta da se prevaziđu diskriminatorni zakoni i običaji i poveća udio žene u nasledstvu. Države članice su u obavezi da usvoje zakone koji se odnose na kreiranje testamenta kojim se omogućava jednako pravo žena i muškaraca kao lica koja ostavljaju testament, kao naslednici i korisnici.
53. Države članice su u obavezi da usvoje zakone o sukcesiji koji su u skladu sa načelima Konvencije. Ovi zakoni treba da obezbijede:
    - Jednaki tretman žena i muškaraca koji nadžive svog supružnika.
    - Da prema običajnom nasleđivanju pravo ili nadležnost korišćenja zemljišta ne može biti uslovljena prisilnim vjenčavanjem sa bratom pokojnog supruga (obaveza da se oženi bratovljeva udovica) ili drugom osobom, ili postojanjem ili nepostojanjem maloljetne djece iz tog braka.
    - Da je zabranjeno istjerivanje sa posjeda lica koje je nadživjelo svog supruga.
    - Da je „istjerivanje sa posjeda/oduzimanje posjeda“ krivično djelo i da se počinioci moraju propisno krivično goniti.

VIII Rezerve

54. U svojoj izjavi iz 1998. godine o rezervama prema Konvenciji,[6] Komitet je izrazio zabrinutost zbog broja i prirode rezervi. U stavu 6. se posebno navodi da:

> Članove 2. i 16. Komitet smatra ključnim odredbama Konvencije. Iako su neke države članice povukle rezerve na ove članove, Komitet je posebno zabrinut zbog broja i stepena rezervi vezane za ove članove.

Što se tiče člana 16. Komitet je posebno naveo u stavu 17. da:

> Nikakva tradicionalna, vjerska ili kulturološka praksa niti neusaglašeni domaći zakoni ne mogu da opravdaju kršenje Konvencije. Komitet takođe ostaje uvjeren da rezerve prema članu 16. koje su uložene zbog nacionalnih, tradicionalnih,

[6] A /53 /38 /Rev .1 , drugi dio.

vjerskih ili kulturoloških razloga nisu u skladu sa Konvencijom i stoga su nedopustive i potrebno ih je revidirati i modifikovati ili povući.

55. Što se tiče rezervi koje se odnose na verske zakone i prakse, Komitet prepoznaje da je od 1998. godine veliki broj država članica modifikovale svoje zakone kako bi obezbedile ravnopravnost barem kada se radi o porodičnim odnosima. Komitet nastavlja da preporučuje državama članicama da „uzmu u obzir iskustva država sa sličnim verskim kontekstom i pravnim sistemima koje su uspešno prilagodile domaće zakone obavezama koje proističu iz međunarodnih pravno obavezujućih instrumenata, u cilju povlačenja rezervi“.[7]

---

[7] CEDAW /C /ARE /CO /1 (2010), o zaključnim zapažanjima, Ujedinjeni Arapski Emirati, stav 46.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/30

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Novembar2013.

Original:engleski (https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/30)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 30

o ženama u prevenciji sukoba, konfliktnim situacijama i post-konfliktnim situacijama

Sadržaj:

I. Uvod

II. Oblast primjene opšte preporuke

III. Primjena Konvencije na prevenciju sukoba, konfliktne i post-konfliktne

A. Teritorijalna i ekstrateritorijalna primjena Konvencije

B. Primjena Konvencije za vladine i nevladine aktere

C. Usklađenost Konvencije sa međunarodnim humanitarnim, izbjegličkim i krivičnim

D. Konvencija i Rezolucija Savjeta bezbjednosti o ženama, miru i bezbjednosti

IV. Konvencija i prevencija sukoba, konfliktne i post-konfliktne situacije

A. Žene i prevencija sukoba

B. Žene u konfliktnom i post-konfliktnom kontekstu

V. Zaključak

A. Monitoring i izvještavanje

B. Ratifikacija ili pristupanje sporazumu

I. Uvod

1. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena je na svojoj četrdeset i sedmoj sjednici 2010. godine u skladu sa članom 21. Konvencije o eliminaciju svih oblika diskriminacije žena, donio odluku da usvoji opštu preporuku o ženama u prevenciji sukoba, konfliktnim i post-konfliktnim situacijama. Primarni cilj i svrha ove opšte preporuke je da se pruže autoritativne smjernice državama članicama o zakonima, politikama i drugim odgovarajućim mjerama kojima se obezbjeđuje potpuna usklađenost sa njihovim obavezama iz Konvencije da štite, poštuju i ostvaruju ljudska prava žena. Ona se nadovezuje na načela iz prethodno usvojenih opštih preporuka.
2. Zaštita ljudskih prava žena u svakom trenutku, unapređivanje suštinske rodne ravnopravnosti prije, tokom i nakon sukoba i obezbjeđivanje toga da se raznoliko iskustvo žena u potpunosti ugradi u sve procese izgradnje mira, održavanje mira i ponovnog uspostavljanja mira, važni su ciljevi Konvencije. Komitet ponavlja da obaveze država članica nastavljaju da važe tokom sukoba ili vanrednog stanja bez diskriminacije između državljana i onih koji to nisu na njihovoj teritoriji ili pod njihovom kontrolom, čak i kada se ne nalaze na teritoriji države članice. Komitet je ponovo izrazio zabrinutost u vezi sa rodnim uticajem konflikta i isključivanja žena iz procesa prevencije sukoba, post-konfliktnoj tranziciji i procesa ponovne izgradnje mira i zbog činjenice da se u izvještajima država članica ne daju dovoljne informacije o primjeni Konvencije u ovakvim situacijama.
3. Opšta preporuka posebno usmjerava države članice u vezi sa implementacijom njihovih obaveza postupanja sa dužnom pažnjom u vezi sa postupcima pojedinaca ili lica koja ugrožavaju prava sadržana u Konvenciji, i daje sugestije na koji način države članice mogu da se bave pravima žena u oblastima pogođenim sukobima.

II. Oblast primjene opšte preporuke

4. Opšta preporuka pokriva primjenu Konvencije na prevenciju sukoba, međunarodnih i nemeđunarodnih oružanih sukoba, situacijama strane okupacije i drugih oblika okupacije i post-konfliktnih faza. Osim toga, preporuka pokriva ostale situacije zabrinutosti, kao što su unutrašnji nemiri, dugotrajni građanski sukobi slabog intenziteta, politički sukobi, etničko i građansko nasilje, vanredno stanje i suzbijanje masovnih pobuna, rat protiv terorizma i organizovanog kriminala, koji se nužno ne klasifikuju kao oružani sukob u skladu sa međunarodnim humanitarnim pravom a koji dovode do ozbiljnog kršenja prava žena i od posebnog su značaja za Komitet. U svrhu ove opšte preporuke, konfliktne i post-konfliktne faze su ponekad razdvojene, s obzirom da mogu da podrazumijevaju različite izazove i mogućnosti po pitanju rješavanja pitanja ljudskih prava žena i djevojaka. Komitet međutim ističe da prelazak iz konfliktne u post-konfliktnu fazu često nije linearan i može da podrazumijeva obustavljanje sukoba a zatim ponovno vraćanje u konflikt, a takav ciklus može da se nastavi duže vrijeme.

5. Ovakve situacije su usko povezane sa krizama internog raseljavanja, odsustvom državljanstva i naporima izbjegličkog stanovništva u procesima repatrijacije. U tom smislu, Komitet ponavlja svoje zapažanje iz opšte preporuke br. 28 da države članice ostaju odgovorne za sve svoje postupke koji utiču na prava državljana i onih koji to nisu, interno raseljenih lica, izbjeglica, tražilaca azila i lica bez državljanstva, na njihovoj teritoriji ili pod njihovom kontrolom, čak i kada se ne nalaze na njihovoj teritoriji.
6. Žene nisu homogena grupa i njihovo iskustvo sukoba i karakteristične potrebe u post-konfliktnom kontekstu su različite. Žene nisu pasivni posmatrači niti su samo žrtve ili meta. One su uvijek tokom istorije imale i dan danas imaju ulogu boraca, kao dio organizovanog civilnog društva, kao braniteljke ljudskih prava, kao članice pokreta otpora i kao aktivne učesnice kako u formalnim tako i u neformalnim procesima izgradnje mira i oporavka. Države članice moraju da riješe sve aspekte svojih obaveza iz Konvencije kako bi eliminisale diskriminaciju žena.
7. Diskriminacija žena je takođe sačinjena od međusobno povezanih oblika diskriminacije, kao što je istaknuto u opštoj preporuci br. 28. S obzirom na to da Konvencija odražava pristup životnog ciklusa, države članice takođe treba da se pozabave pravima i različitim potrebama djevojaka pogođenih sukobima koje se javljaju usled rodno zasnovane diskriminacije.

III. Primjena Konvencije na prevenciju sukoba, konfliktne i post-konfliktne situacije

A. Teritorijalna i ekstrateritorijalna primjena Konvencije

8. Komitet ponovo ističe opštu preporuku br. 28 u smislu da obaveze država članica takođe važe i ekstrateritorijalno za lica pod njihovom kontrolom, čak i onda kada se ta lica ne nalaze na njihovoj teritoriji i da su države članice odgovorne za sve svoje aktivnost koje utiču na ljudska prava, bez obzira da li se pogođena lica nalaze na njihovoj teritoriji.
9. U konfliktnim i post-konfliktnim situacijama, države članice su u obavezi da primjenjuju Konvenciju i druge međunarodne standarde ljudskih prava i međunarodno humanitarno pravo kada sprovode teritorijalnu ili ektrateritorijalnu jurisdikciju, bilo individualno, na primjer, u jednostranim vojnim akcijama, ili kao članovi međunarodnih ili međuvladinih organizacija ili koalicija, na primjer, kao dio međunarodnih mirovnih snaga. Konvencija se primjenjuje na širok spektar situacija, uključujući sve one u kojima država vrši jurisdikciju, kao što su okupacija i drugi oblici upravljanja stranom teritorijom, na primjer upravljanje teritorijom od strane Ujedinjenih nacija; na nacionalne kontingente koji čine dio međunarodne operacije održavanja ili uvođenja mira; na lica zarobljena od strane aktera države, kao što su vojska ili vojne misije, izvan njene teritorije; na zakonite ili nezakonite vojne aktivnosti na teritoriji druge države; na bilateralnu ili multilateralnu donatorsku pomoć usmjerenu na prevenciju sukoba i humanitarnu pomoć, ublažavanje posljedica sukoba ili postkonfliktni oporavak; učešće kao treće strane u mirovnim

procesima i procesima pregovora; i u formiranju trgovinskih sporazuma sa državama pogođenim sukobom.

10. Konvencija takođe obavezuje države članice da urede i nadziru aktivnosti domaćeg civilnog sektora koji su pod njihovom efektivnom kontrolom, a koji djeluju van teritorije države. Komitet je u Opštoj preporuci br. 28 ponovo potvrdio obavezu iz člana 2 tačka (e) Konvencije da se eliminiše diskriminacija od strane bilo kog javnog ili privatnog aktera, koja se proteže i na postupanja nacionalnih korporacija koje djeluju van teritorije države. Ovo obuhvata slučajeve u kojima bi aktivnosti nacionalnih korporacija u konfliktom pogođenim područjima dovele do zloupotrebe ženskih prava i slučajeva koji pozivaju na utvrđivanje mehanizama odgovornosti i nadzor za ličnu bezbjednost i bezbjednost drugih izvođača koji posluju u zonama sukoba.
11. Postoje slučajevi u kojima države članice takođe imaju i ekstrateritorijalne obaveze međunarodne saradnje, kao što je određeno međunarodnim pravom, kao što su zakoni o ženama sa invaliditetom (član 32. Konvencije o pravima lica sa invaliditetom), djevojkama u oružanim sukobima (član 24 (4) Konvencije o pravima djeteta i prva dva opciona protokola uz nju) i uživanje ekonomskih, socijalni i kulturnih prava bez diskriminacije (članovi 2 (1), 11 (1), 22. i 23. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima). U ovim slučajevima, ekstrateritorijalna primjena Konvencije iziskuje od država da se usklade sa Konvencijom pri izvršavanju ovih obaveza.
12. Komitet predlaže da države članice:
    (a) Primjenjuju Konvenciju i druge međunarodne instrumente za ljudska prava i humanitarno pravo sveobuhvatno u vršenju teritorijalne i ektrateritorijalne jurisdikcije, bilo da postupaju pojedinačno ili kao članice međunarodne ili međuvladine organizacije ili koalicije;
    (b) Regulišu aktivnosti svih domaćih nevladinih aktera u okviru njihove efikasne kontrole koji posluju ekstrateritorijalno i obezbijede da oni u potpunosti poštuju Konvenciju;
    (c) Poštuju, štite i ostvaruju prava zagarantovana Konvencijom koja važi ekstrateritorijalno, u svojstvu okupacione sile u situacijama strane okupacije.

B. Primjena Konvencije za vladine i nevladine aktere

13. Na prava žena u prevenciji sukoba, konfliktnim i post-konfliktnim procesima utiču različiti faktori, uključujući individualno djelovanje države (na primjer kao država u okviru čijih granica dođe do sukoba, susjedna država uključena u regionalni sukob ili država uključena u jednostrane prekogranične vojne manevre), djelovanje države kao članice međunarodne ili međuvladine organizacije (na primjer, doprinos međunarodnim mirovnim snagama ili kao donatori koji daju novac preko međunarodnih finansijskih institucija kako bi podržale mirovne procese) i koalicije i nevladini akteri, kao što su oružane grupe, paravojske, korporacije, privatni vojni ugovarači, organizovane kriminalne grupe i osvetnici. U konfliktnom i post-konfliktnom kontekstu, državne

institucije su često oslabljene ili određene vladine funkcije obavljaju druge vlade, međuvladine organizacije ili čak nevladine grupe. Komitet ističe da, u ovim slučajevima, može doći i do istovremenih i dodatnih obaveza prema Konvenciji za različite aktere koji su uključeni.

14. Odgovornost države po Konvenciji takođe nastaje ukoliko se postupci ili propuštanja nedržavnog aktera mogu u skladu sa međunarodnim pravom, pripisati državi. Kada država članica deluje kao član međunarodne organizacije u prevenciji sukoba, konfliktnim ili post-konfliktnim procesima, država članica ostaje odgovorna za svoje obaveze iz Konvencije u okviru svoje teritorije i ekstrateritorijalno i takođe je odgovorna za usvajanje mera kako bi obezbijedila da su politike i odluke ovih organizacija u skladu sa njenim obavezama iz Konvencije.
15. Komitet je takođe ponovo istakao da Konvencija zahtijeva od država članica da regulišu djelovanje nevladinih aktera u okviru obaveze zaštite, pri čemu države moraju primjenjivati odgovarajuću pažnju i savjesnost (due diligence) kako bi spriječile, istražile, kaznile i obezbijedile obeštećenje za postupke koje su počinili pojedinci ili lica kojima se krše prava sadržana u Konvenciji. U svojim opštim preporukama br. 19 . i 28. Komitet je istakao obavezu postupanja sa dužnom pažnjom u zaštiti žena od nasilja i diskriminacije, ističući da pored ustavnih i zakonodavnih mjera država članica mora da obezbijedi adekvatnu administrativnu i finansijsku podršku za sprovođenje Konvencije.
16. Pored zahtjeva državama članicama da regulišu nevladine aktere, međunarodno humanitarno pravo sadrži relevantne obaveze koje obavezuju nevladine aktere, kao strane u oružanom sukobu (na primjer, pobunjenike i pobunjeničke grupe) kao što je to slučaj u zajedničkom članu 3. u Ženevskim konvencijama iz 1949. i Protokolu uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine, u vezi sa zaštitom žrtava oružanih sukoba koji nisu mešunarodni. Prema međunarodnom zakonu o ljudskim pravima, iako nevladini akteri ne mogu biti članice Konvencije, Komitet ističe da, u određenim okolnostima, posebno kada oružana grupa sa prepoznatljivom političkom strukturom vrši znatnu kontrolu nad teritorijom i stanovništvom, nevladini akteri su u obavezi da poštuju međunarodna ljudska prava. Komitet ističe da masovno kršenje humanitarnog prava može da uključi i krivičnu odgovornost, uključujući i članove i lidere nevladinih oružanih grupa i privatnih vojnih ugovarača.
17. Komitet preporučuje državama članicama da:
    (a) Obezbijede obeštećenje za postupke pojedinaca ili lica, kao dio obaveze postupanja sa dužnom pažnjom;
    (b) Odbiju sve oblike umanjenja zaštite prava žena kako bi se zadovoljili nevladini akteri kao što su teroristi, pojedinci ili oružane grupe;
    (c) Se uključe sa nevladinim akterima u sprečavanje zloupotrebe ljudskih prava koja se tiče njihovih aktivnosti u oblastima pogođenim sukobima, naročito svih oblika rodno zasnovanog nasilja; adekvatno pomoći nacionalnim korporacijama u procjeni i rješavanju povišenih rizika zloupotrebe ženskih prava; i uspostavljanje efikasnog mehanizma odgovornosti;
    (d) Koriste rodno osjetljive prakse (na primjer žene policajce) u ispitivanju kršenja tokom i nakon sukoba kako bi se odredili i procesuirali vladini i nevladini počinioci kršenja.

18. Komitet takođe poziva nevladine aktere kao što su oružane grupe:
    (a) Da poštuju prava žena u konfliktnim i post-konfliktnim situacijama, u skladu sa Konvencijom;
    (b) Da se posvete poštovanju kodeksa ponašanja o ljudskim pravima i zabrani svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

C. Usklađenost Konvencije sa međunarodnim humanitarnim, izbjegličkim i krivičnim pravom

19. U svim kriznim situacijama, bilo da se radi o međunarodnom ili nemeđunarodnom oružanom sukobu, vanrednim situacijama, stranoj okupaciji ili drugim situacijama koja predstavlja prijetnju kao što je politički sukob, prava žena su zagarantovana režimom međunarodnog prava koji se sastoji od komplementarne zaštite u skladu sa Konvencijom i međunarodnim humanitarnim, izbjegličkim i krivičnim pravom.
20. U situacijama koje ispunjavaju uslov prema definiciji nemeđunarodnog ili međunarodnog oružanog sukoba, Konvencija i međunarodno humanitarno pravo važe istovremeno i njihova različita zaštita je komplementarna, ne isključuje jedna drugu. Prema međunarodnom humanitarnom pravu, žene koje su pogođene oružanim sukobima imaju pravo na opštu zaštitu koja važi i za žene i za muškarce i na neku ograničeno posebnu zaštitu, najprije zaštitu od silovanja, prisilne prostitucije i drugih oblika bludnih radnji; prioritet u raspodjeli paketa pomoći budućim majkama, majkama i majkama koje doje u međunarodnim oružanim sukobima; u pritvoru u odvojenim kvartovima od muškaraca i pod direktnim nadzorom žena; i zaštitu od smrtne kazne za trudnice ili majke zavisne ili male djece.
21. Međunarodno humanitarno pravo takođe nameće obavezu okupacionim snagama koje se primjenjuju istovremeno sa Konvencijom i drugim međunarodnim pravom za ljudska prava. Međunarodno humanitarno pravo takođe zabranjuje državi da prebacuje dio sopstvenog civilnog stanovništva na teritoriju koju je okupirala. Prema međunarodnom humanitarnom pravu, žene pod okupacijom imaju pravo na opšte oblike zaštite i sledeće posebne vrste zaštite: zaštita od silovanja, prisilne prostitucije ili drugih oblika bludnih radnji; slobodan prolaz paketa sa osnovnom garderobom namenjenom za buduće majke i materinsku njegu; bezbjedne ili neutralizovane zone koje se uspostavljaju kako bi štitile civilno stanovništvo, uključujući naročito buduće majke i majke djece mlađe od 7 godina; i zatočeništvo u odvojenim kvartovima od muškaraca i pod direktnim nadzorom žena. Žene kao zatočeni civili moraju da dobijaju sanitarne potrepštine i da ih pretresaju žene.
22. Odredbe Konvencije kojima se zabranjuje diskriminacija žena podržavaju i dopunjuju međunarodni režim pravne zaštite za izbjeglice i raseljena lica i lica bez državljanstva, žene i djevojke u različitim okruženjima, naročito zbog toga što izričitih odredbi o rodnoj ravnopravnosti nema u relevantnim međunarodnim sporazumima, posebno u Konvenciji iz 1951. koja se tiče Statusa izbjeglica i njenog Protokola iz 1967.
23. Prema Konvenciji, obaveze država članica da sprečavaju, ispituju i kažnjavaju trgovinu ljudima i seksualno i rodno zasnovano nasilje pojačane su međunarodnim krivičnim pravom, uključujući sudsku praksu međunarodnih i mješovitih krivičnih tribunala i

rimskog Statuta Međunarodnog krivičnog suda, u skladu sa kojima zarobljeništvo tokom trgovine ženama i djevojkama, silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja istovjetne ozbiljnosti može da predstavlja ratni zločin, zločin protiv čovječnosti ili postupak mučenja, ili da predstavlja genocid. Međunarodno krivično pravo, uključujući definisanje rodo zasnovanog nasilja, posebno seksualnog nasilja, mora se takođe tumačiti u skladu sa Konvencijom i drugim međunarodno priznatim instrumentima za ljudska prava bez nepovoljnog pravljenja razlika među polovima.

24. Komitet preporučuje da države članice, pri ispunjavanju svojih obaveza iz Konvencije, dužnu pažnju posvete komplementarnim oblicima zaštite za žene i djevojke koji proističu iz međunarodnog humanitarnog, izbjegličkog i krivičnog prava.

D. Konvencija i Agenda Savjeta bezbjednosti o ženama, miru i bezbjednosti

25. Komitet prepoznaje da su različite tematske rezolucije Savjeta bezbjednosti, naročito 1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013) i 2122 (2013), pored rezolucija kao što je 1983 (2011), koja pruža posebne smjernice o uticaju HIV-a i AIDS-a na žene u konfliktnom i post-konfliktnom kontekstu, ključni politički okviri za unapređenje zalaganja za žene, mir i bezbjednost.
26. S obzirom na to da su sve oblasti koje su predmet zabrinutosti u ovim rezolucijama pokrivene suštinskim odredbama Konvencije, njihovo sprovođenje mora biti zasnovano na modelu suštinske ravnopravnosti i pokriti sva prava iz Konvencije. Komitet ponavlja da postoji potreba za usklađenim i integrisanim pristupom koji stavlja sprovođenje Agende Savjeta bezbjednosti o ženama, miru i bezbednosti u širi okvir sprovođenja Konvencije i njenog Opcionog protokola.
27. Konvencija sadrži proceduru izvještavanja, prema članu 18. prema kojoj države članice moraju da izvještavaju o mjerama koje su usvojile radi sprovođenja odredbi Konvencije, uključujući prevenciju sukoba, konfliktne i post-konfliktne situacije. Uključivanje u proceduru izvještavanja informacije o sprovođenju obaveza Savjeta bezbjednosti može dovesti do usklađivanja Konvencije i agende Savjeta, a samim tim i situacije da proširi, ojača i operacionalizuje rodnu ravnopravnost.
28. Komitet predlaže državama članicama da:
    (a) Osiguraju da nacionalni akcioni planovi i strategije za sprovođenje Rezolucije Savjeta bezbjednosti 1325 (2000) i narednih rezolucija budu u skladu sa Konvencijom, te da se za njihovu implementaciju opredijele odgovarajući budžeti;
    (b) Osiguraju da sprovođenje obaveza Savjeta bezbjednosti odražava model suštinske ravnopravnosti i uzima u obzir uticaj konfliktnog i post-konfliktnog konteksta na sva prava zajamčena Konvencijom, pored kršenja koja se tiču nasilja zasnovanog na rodnoj osnovi u vezi sa sukobom, uključujući seksualno nasilje;
    (c) Sarađuju sa svim mrežama Ujedinjenih nacija, odsjecima, agencijama, fondovima i programima vezanim za cjelokupan spektar konfliktnih procesa,

uključujući prevenciju sukoba, sukob, rješavanje sukoba i post-konfliktni oporavak, kako bi se postigao efekat odredbi Konvencije;

(d) Unaprijede saradnju sa civilnim društvom i nevladinim organizacijama koje rade na sprovođenju Agende Savjeta bezbjednosti o ženama, miru i bezbjednosti.

IV. Konvencija i prevencija sukoba, konfliktne i post-konfliktne situacije

A. Žene i prevencija sukoba

29. Države članice Konvencije su obavezne da se fokusiraju na prevenciju sukoba i svih oblika nasilja. Ova prevencija sukoba sadrži efikasne sisteme ranog upozorenja za prikupljanje i analizu informacija otvorenog izvora, preventivnu diplomatiju i posredovanje, kao i napore koji se ulažu u prevenciju početnih uzroka sukoba. Ona takođe podrazumijeva i snažno i efikasno regulisanje trgovine oružjem, pored odgovarajuće kontrole nad plasmanom postojećeg i često nedozvoljenog konvencionalnog oružja, uključujući ručno oružje, radi sprečavanja njihove upotrebe u svrhu činjenja ili olakšavanja ozbiljnih djela rodno zasnovanog nasilja. Postoji korelacija između povećane pojave rodno zasnovanog nasilja i diskriminacije i nastanka sukoba. Na primjer, brz porast nastanka seksualnog nasilja može poslužiti kao rano upozorenje da će doći do sukoba. U skladu s tim, napori koji se ulažu u eliminisanje rodno zasnovanog nasilja takođe doprinose dugoročnoj prevenciji sukoba, njegovoj eskalaciji i ponovnom javljanju nasilja u post-konfliktnoj fazi.
30. Bez obzira na značaj koji prevencija sukoba ima za prava žena, napori koji se ulažu u prevenciju sukoba često ne podrazumijevaju iskustva žena kao nerelevantna za predviđanje sukoba, dok je učešće žena u prevenciji sukoba malo. Komitet je prethodno istakao nizak stepen učešća žena u institucijama koje rade na preventivnoj diplomatiji i globalnim pitanjima kao što su vojni izdaci i nuklearno razoružavanje. Osim što nije u skladu sa Konvencijom, ove mjere za sprečavanje sukoba koje ne uzimaju u obzir faktor roda ne mogu adekvatno da predvide niti spriječe sukob. Jedino uključivanjem ženskih aktera i korišćenjem rodnih analiza sukoba države članice mogu da osmisle odgovarajući odgovor.
31. Konvencija zahtijeva da politike prevencije budu nediskriminatorne, te da mjere usmjerene na sprečavanje ili ublažavanje sukoba ne nanose štetu ženama, bilo namjerno ili nenamjerno, niti da stvaraju ili učvršćuju rodnu neravnopravnost. Intervencije koje preduzimaju centralne vlade ili treće države u procesima lokalnog održavanja mira treba da poštuju a ne da podrivaju lidersku ulogu žena i njihove uloge u očuvanju mira na lokalnom nivou.
32. Komitet je prethodno istakao da širenje konvencionalnog oružja, naročito ručnog oružja, uključujući preusmjereno oružje iz legalne trgovine, može imati direktan ili indirektan uticaj na žene kao žrtve konfliktnog rodno zasnovanog nasilja, kao žrtve porodičnog nasilja i takođe kao protivnici ili učesnici u pokretima otpora.
33. Komitet predlaže da države članice treba da:

(a) Podstaknu i podrže formalne i neformalne napore žena u prevenciji sukoba;

(b) Obezbijede jednako učešće žena u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim organizacijama, kao i u neformalnim, lokalnim procesima i procesima na nivou zajednice, zaduženim za preventivnu diplomatiju;
(c) Uspostave sisteme ranog upozorenja i usvoje rodno specifične mjere bezbjednosti kako bi spriječile eskalaciju rodno zasnovanog nasilja i drugo kršenje prava žena;
(d) Uključe rodno povezane indikatore i referentne vrijednosti u okviru upravljanja rezultatima ovih sistema ranog upozorenja;
(e) Se pozabave rodnim uticajem međunarodnog transfera oružja, naročito ručnog i nedozvoljenog oružja, uključujući ratifikaciju i sprovođenje Sporazuma o trgovini oružjem.

B. Žene u konfliktnom i post-konfliktnom kontekstu

1. Rodno zasnovano nasilje (članovi 1-3. i 5 (a))

34. Nasilje nad ženama i djevojkama je oblik diskriminacije koji je zabranjen Konvencijom i predstavlja kršenje ljudskih prava. Sukobi pogoršavaju postojeće rodne nejednakosti, stavljajući ženu pod veći rizik od različitih oblika rodno zasnovanog nasilja kako od strane vladinih tako i od strane nevladinih aktera. Nasilje povezano sa sukobima se dešava svuda, u kući, zatvoru i kampovima za interno raseljene žene i izbjeglice; dešava se u svakom trenutku, na primjer, tokom obavljanja dnevnih aktivnosti kao što je odlazak po vodu i drva ili odlazak u školu ili na posao. Postoje brojni počinioci rodno zasnovanog nasilja povezanog sa sukobima. To su članovi vladinih oružanih snaga, paravojne grupe, nevladine oružane grupe, mirovnjaci i civili. Bez obzira na karakter oružanog sukoba, njegovo trajanje ili uključene aktere, žene i djevojke su sve više namjerno mete ili predmet različitih oblika nasilja i zlostavljanja, od arbitrarnog ubijanja, mučenja i sakaćenja, seksualnog nasilja, prisilnih brakova, prisilne prostitucije, do prisilnog okončanja trudnoće i sterilizacije.
35. Nesporno je da, dok su svi civili ugroženi oružanim sukobom, žene i djevojke se primarno i sve više targetiraju za seksualno nasilje, „uključujući to kao taktiku ratovanja kako bi se ponizila, dominiralo, usadio strah, rastjeralo i/ili nasilno protjeralo civilno stanovništvo određene zajednice ili etničke grupe“, i da se ovaj oblik seksualnog nasilja nastavlja i nakon prestanka nemira (vidjeti rezoluciju 1820 (2008) Savjeta bezbjednosti). Za većinu žena u post-konfliktnom okruženju, nasilje ne prestaje sa zvaničnim prekidom vatre ili potpisivanjem mirovnog sporazuma već se često povećava u post-konfliktnom okruženju. Komitet priznaje da se u mnogim izvještajima potvrđuje da, dok se oblici i mjesta nasilja mijenjaju, što znači da dolazi do toga da nasilje nije više potpomognuto od strane države, svi oblici rodno zasnovanog nasilja, naročito seksualnog nasilja eskaliraju nakon sukoba. Nemogućnost sprečavanja, ispitivanja i kažnjavanja svih oblika rodno zasnovanog nasilja, pored ostalih faktora kao što je neefikasno razoružanje, demobilizacija i proces reintegracije, mogu dovesti do nastavka nasilja nad ženama nakon sukoba.
36. Za vrijeme trajanja i nakon sukoba, posebne grupe žena i djevojaka su posebno pod rizikom od nasilja, naročito seksualnog nasilja, kao što su interno raseljena lica i

izbjeglice; branioci ljudskih prava žena; žene različite kaste, etničkog, nacionalnog ili vjerskog identiteta, ili druge manjine, koje su često predmet napada kao simbolični predstavnici svojih zajednica; udovice; i žene sa invaliditetom. Žene borci i žene u vojsci takođe su podložne seksualnom napadu od strane vladinih i nevladinih oružanih grupa i pokreta otpora.

37. Rodno zasnovano nasilje dovodi i do brojnih dodatnih povreda ljudskih prava, uključujući napade državnih ili nedržavnih aktera na braniteljke ljudskih prava žena, čime se podriva ravnopravno i suštinsko učešće žena u političkom i javnom životu. Rodno zasnovano nasilje povezano sa sukobima ima širok spektar fizičkih i psiholoških posljedica po žene, kao što su povrede i invaliditet, povećan rizik od infekcije HIV-om, kao i rizik od neželjene trudnoće kao posljedice seksualnog nasilja. Postoji snažna povezanost između rodno zasnovanog nasilja i HIV-a, uključujući namjerno prenošenje HIV-a, koje se putem silovanja koristi kao oružje rata.
38. Komitet preporučuje državama članicama da:
    (a) Zabrane sve oblike rodno zasnovanog nasilja od strane vladinih i nevladinih aktera, uključujući zakonodavstvo, politike i protokole;
    (b) Spriječe, ispitaju i kazne sve oblike rodno zasnovanog nasilja, naročito seksualnog nasilja koje počine vladini i nevladini akteri, i sprovedu politiku nulte tolerancije;
    (c) Obezbijede pristup pravdi za žene i djevojke; usvoje rodno osjetljive procedure za rješavanje rodno zasnovanog nasilja, naročito seksualnog nasilja; sprovedu rodno osjetljive obuke i usvoje kodekse ponašanja i protokole za policiju i vojsku, uključujući mirovne misije; i jačaju kapacitete sudstva, uključujući u okviru mehanizama tranzicione pravde, kako bi se obezbijede njegova nezavisnost, nepristrasnost i integritet;
    (d) Prikupe podatke i standardizuju metode prikupljanja podataka, o pojavi i rasprostranjenosti rodno zasnovanog nasilja, naročito seksualnog nasilja, u različitim okruženjima i u skladu sa različitim kategorijama žena;
    (e) Dodijele adekvatne resurse i usvoje efikasne mjere kako bi se obezbijedilo da žrtve rodno zasnovanog nasilja, naročito seksualnog nasilja, imaju pristup medicinskom liječenju, mentalnoj njezi i podršci psihologa;
    (f) Razviju i distribuiraju standardne operativne procedure i mehanizme upućivanja kako bi povezali aktere zadužene za bezbjednost sa pružaocima usluga vezanim za rodno zasnovano nasilja, uključujući jednošalterski sistem ponude zdravstvenih, pravnih i psiholoških usluga za žrtve seksualnog nasilja, višenamjenske centre u zajednici koje povezuju direktnu pomoć sa ekonomskim i socijalnim osnaživanjem i reintegracijom, i mobilne klinike;
    (g) Ulože u tehničku ekspertizu i dodijele resurse kako bi riješile drugačije potrebe žena i djevojaka koje su pretrpjele nasilje, uključujući uticaj seksualnog nasilja na reproduktivno zdravlje;
    (h) Se postaraju da mjere nacionalne prevencije i odgovora sadrže posebne intervencije za rodno zasnovano nasilje i HIV.

2. Trgovina ljudima (član 6.)

39. Trgovina ženama i djevojkama, što predstavlja rodno zasnovanu diskriminaciju, postaje izraženije tokom i nakon sukoba zahvaljujući razaranju političkih, ekonomskih i socijalnih struktura, visokom stepenu nasilja i povećanom militarizmu. Konfliktne i post-konfliktne situacije mogu dovesti do posebnih struktura ratne potražnje za seksualnim, ekonomskim i vojnim iskorišćavanjem žena. Regioni pogođeni sukobima mogu biti oblasti porijekla, tranzita ili destinacije kada govorimo o trgovini ženama i djevojkama, dok se oblici trgovine razlikuju u zavisnosti od regiona, posebnog ekonomskog i političkog konteksta i uključenih vladinih i nevladinih aktera. Žene i djevojke koje žive u kampovima za interno raseljena lica ili izbjeglice, ili se u njih vraćaju, kao i one koje tragaju za izvorima prihoda, posebno su izložene riziku od trgovine ljudima.
40. Do trgovine ljudima takođe može doći i kada treće države žele da ograniče priliv migranata iz sukobom zahvaćenih oblasti putem mjera kao što su zabrana, protjerivanje i pritvor. Restriktivne, polno specifične karakteristične ili diskriminatorne migracione politike koje ograničavaju mogućnosti ženama i djevojkama da pobjegnu iz sukobom zahvaćenih zona povećava njihovu osjetljivost na iskorišćavanje i trgovinu.
41. Komitet preporučuje državama članicama da:
    (a) Sprečavaju, procesuiraju i kažnjavaju za trgovinu ljudima i slično kršenje ljudskih prava do čega dolazi u okviru njihovih jurisdikcija, bez obzira da li su počinioci javni organi ili pojedinci, i usvoje posebne zaštitne mjere za žene i djevojke, uključujući one koje su interno raseljene ili izbjegle;
    (b) Usvoje politiku nulte tolerancije, zasnovanu na međunarodnim standardima ljudskih prava u oblasti trgovine ljudima i seksualne eksploatacije i zlostavljanja, koja obuhvata, između ostalog, pripadnike nacionalnih oružanih snaga, mirovne snage, graničnu policiju, službenike za migracije i humanitarne aktere, te obezbijede tim grupama rodno senzitivnu obuku za identifikovanje i zaštitu ranjivih žena i djevojaka;
    (c) Usvoje sveobuhvatnu rodno osetljivu migracionu politiku zasnovanu na pravima, koja obezbeđuje da žene i djevojke koje dolaze iz oblasti zahvaćenim sukobom ne postanu predmet trgovine;
    (d) Usvoje bilateralne ili regionalne sporazume i druge oblike saradnje kako bi se zaštitila prava žena i djevojaka koje su pretrpjele trgovinu ljudima i kako bi se olakšalo gonjenje počinilaca.

3. Učešće (članovi 7-8.)

42. Dok žene često imaju vodeće uloge tokom trajanja sukoba kao glave porodice, mirotvorci, politički lideru i borci, Komitet je ponovo izrazio zabrinutost zbog toga što se njihov glas potiskuje i marginalizuje u post-konfliktnom i tranzicionom periodu i procesima oporavka. Komitet ponovo potvrđuje da uključivanje kritične mase žena u međunarodne pregovore, aktivnosti izgradnje mira i svim nivoima preventivne diplomatije, posredovanja, humanitarnu pomoć, društveno pomirenje i mirovne pregovore na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, kao i u sistem krivične

pravde, može donijeti promjenu. Na nacionalnom nivou, jednako, svrsishodno i efikasno učešće žena u različitim granama vlasti, njihovo postavljanje na liderske pozicije u vladinim sektorima i njihova sposobnost da učestvuju kao aktivne članice civilnog društva preduslov je za kreiranje društva u kojem vlada demokratija, mir i rodna ravnopravnost.

43. Neposredne posledice sukoba mogu da stvore stratešku priliku za države članice da usvoje zakonske i političke mjere kako bi eliminisale diskriminaciju žena u političkom i javnom životu zemlje i obezbijedile da žene imaju jednake mogućnosti da učestvuju u novim, post-konfliktnim strukturama vlasti. U mnogim slučajevima, međutim, promovisanje rodne ravnopravnosti i učešće žena u procese donošenja odluka nisu prepoznati kao prioriteti zvaničnog završetka sukoba i može se skrajnuti kao nešto što nije u skladu sa ciljevima stabilizacije. Puno učešće i uključenost žena u formalnoj izgradnji mira i post-konfliktnoj rekonstrukciji i socijalno ekonomskom razvoju često se ne računaju zbog duboko ukorijenjenih stereotipa, koji se ogledaju u tradicionalno muškom vođstvu vladinih i nevladinih grupa, koje isključuju žene iz svih aspekata donošenja odluka, pored rodno zasnovanog nasilja i drugih oblika diskriminacije žena.
44. Ispunjavanje obaveza država članica radi obezbjeđivanja jednake zastupljenosti žena u političkom i javnom životu (član 7.) i na međunarodnom nivou (član 8.) iziskuje mjere, uključujući privremene specijalne mjere iz člana 4 (1), za rešavanje ovog šireg konteksta rodne diskriminacije i nejednakosti u oblastima pogođenim sukobima, pored posebnih i višestrukih prepreka jednakoj zastupljenosti žena koje su povezane sa dodatnim ograničenjima koja se dovode u vezu sa sukobima po pitanju mobilnosti, bezbjednosti, prikupljanja sredstava, vođenja kampanja i tehničkih vještina.
45. Realizovanje ovih obaveza odnosi se naročito na države članice na čijoj teritoriji je do sukoba došlo, pored drugih država članica koje su uključene u procese izgradnje mira kojima se osigurava da su žene zastupljene u njihovim institucijama i da podržavaju učešće žena u mirovnim procesima. Njihova realizacija zajedno sa rezolucijom 1325 (2000) Savjeta bezbjednosti o ženama, miru i bezbjednosti, garantuje svrsishodno učešće žena u procesima koji se tiču prevencije, upravljanja i rešavanja sukoba.
46. Komitet preporučuje da države članice treba da:
    (a) Se postaraju da zakonodavni, izvršni, administrativni i drugi regulatorni instrumenti ne ograničavaju učešće žena u prevenciji, upravljanju i rešavanju sukoba;
    (b) Se postaraju da žene budu jednako zastupljene na svim nivoima odlučivanja u nacionalnim ustanovama i mehanizmima, uključujući oružane sile, policiju, sudove i prelazne mehanizme pravde (sudske i vansudske) koje se bave zločinima počinjenim tokom sukoba;
    (c) Se postaraju da žene, organizacije civilnog društva sa fokusom na pitanjima žena i predstavnici civilnog društva budu ravnopravno uključeni u sve mirovne pregovore i post-konfliktnu ponovnu izgradnju i rekonstrukciju;
    (d) Omoguće ženama obuke u oblasti liderstva kako bi se postarale da njihovo učešće bude efikasno u post-konfliktnim političkim procesima.

47. Komitet preporučuje da treće države koje učestvuju u procesima rešavanja sukoba, bilo individualno ili kao članice međunarodnih ili međuvladinih organizacija i koalicija:
    (a) Uključe žene u pregovore i posredovanje kao delegate, uključujući i više nivoe;
    (b) Pruže tehničku pomoć procesima rešavanja sukoba zemljama koje izlaze iz sukoba kako bi se promovisalo efikasno učešće žena.

4. Pristup obrazovanju, zapošljavanju i zdravstvu i žene sa sela (članovi 10-12. i 14.)

48. Cjelokupan raspad državne javne infrastrukture i infrastrukture pružalaca usluga jedan je od najvećih i direktnih posledica oružanih sukoba, koji dovodi do nedostatka pružanja osnovnih usluga stanovništvu. U ovakvim situacijama, žene i djevojke su u prvoj liniji udara, podnoseći teret socijalno ekonomskih dimenzija sukoba. U oblastima pogođenim sukobom, škole su zatvorene zahvaljujući nesigurnosti, okupirane od strane državnih i nedržavnih oružanih grupa ili uništene, što sve onemogućava djevojkama pristup školi. Ostali faktori koji onemogućavaju djevojkama pristup obrazovanju uključuju ciljane napade i prijetnje usmjerene protiv njih i njihovih nastavnika od strane nedržavnih aktera, kao i dodatne obaveze u oblasti brige o drugima i kućnih poslova koje su prinuđene da preuzmu.
49. Isto tako, žene su primorane da traže alternativne izvore sredstava za život jer opstanak porodice u velikoj mjeri zavisi od njih. Iako tokom sukoba žene preuzimaju uloge koje su prethodno pripadale muškarcima u sektoru formalnog zaposlenja, nije rijetkost za žene u post-konfliktnom okruženju da izgube poslove u formalnom sektoru i vrate se domaćinstvu ili neformalnom sektoru. U post-konfliktnom okruženju, stvaranje zapošljavanja je glavni prioritet za izgradnju održive post-konfliktne ekonomije; međutim, inicijative za otvaranje radnih mjesta u formalnom sektoru mahom zanemaruje žene jer je fokus na ekonomskim mogućnostima za demobilisane muškarce. Imperativ je da programi post-konfliktne rekonstrukcije vrednuju i podržavaju doprinos žena u neformalnim i produktivnim oblastima ekonomije gdje se nalazi većina ekonomskih djelatnosti.
50. U konfliktom zahvaćenim oblastima, pristup osnovnim uslugama kao što je zdravstvena njega, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, prekinut je zahvaljujući neadekvatnoj infrastrukturi i nedostatku stručnog medicinskog osoblja, osnovnih ljekova i medicinskog materijala. Zbog toga, žene i djevojke su pod većim rizikom od neplanirane trudnoće, ozbiljnih seksualnih i reproduktivnih povreda i dobijanju seksualno prenosivih infekcija, uključujući HIV i AIDS, kao rezultat seksualnog nasilja koje se dovodi u vezu sa sukobima. Prekid ili odsustvo zdravstvenih usluga, u kombinaciji sa ograničenom mobilnošću žena i slobode kretanja, dodatno podrivaju ravnopravan pristup žena zdravstvenoj zaštiti, koja je zagarantovana članom 12(1). Nejednaka moć i loše rodne norme disproporcionalno stavljaju žene i djevojke u nepovoljniji položaj kada je u pitanju HIV infekcija i ovi faktoru postaju izraženiji u konfliktnim i post-konfliktnim situacijama. Stigma koja se dovodi u vezu sa HIV-om i diskriminacija takođe je ukorijenjena i ima duboke implikacije za prevenciju HIV-a, liječenje, njegu i podršku naročito u kombinaciji sa stigmom koja se dovodi u vezu sa rodno zasnovanim nasiljem.

51. Žene na selu su često neproporcionalno pogođene nedostatkom adekvatnih zdravstvenih i socijalnih usluga i nejednakim pristupom zemlji i prirodnim resursima. Na sličan način, njihov položaj u konfliktnom okruženju predstavlja poseban izazov po pitanju njihovog zapošljavanja i reintegracije, jer se oni često pogoršaju prekidom usluga, što dovodi do nesigurnosti u snabdijevanju hranom, neadekvatnog skloništa, lišavanja slobode i onemogućenog pristupa vodi. Udovice, žene sa invaliditetom, starije žene, samice bez porodične podrške i domaćinstva kojima upravljaju žene posebno su osjetljivi na povećane ekonomske poteškoće zahvaljujući njihovoj nepovoljnoj situaciji, a često nemaju posao i sredstva ni prilike za ekonomski opstanak.
52. Komitet preporučuje da države članice treba da:
    (a) Razviju programe za konfliktom pogođene djevojke koje ranije napuste školu kako bi se reintegrisale u školu ili univerzitet što prije; uključe u brz oporavak i rekonstrukciju školske infrastrukture; preduzmu mjere za sprečavanje pojave napada na djevojke i njihove nastavnike; i obezbijede da se počinioci ovih djela nasilja brzo ispitaju, procesuiraju i kazne;
    (b) Se postaraju da strategije ekonomskog oporavka promovišu rodnu ravnopravnost kao neophodni uslov za održivu post-konfliktnu ekonomiju i da im akcenat bude na ženama koje rade i u formalnom i u neformalnom sektoru; osmisle posebne intervencije kako bi osnažile mogućnosti ekonomskog osnaživanja žena, naročito žena na selu i drugih grupa žena u nepovoljnom položaju; obezbijede da žene budu uključene u osmišljavanje ovih strategija i programa i u njihovom praćenju; i efikasno riješe sve barijere ravnopravnom učešću žena u ovim programima;
    (c) Obezbijede da zdravstvena zaštita u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja obuhvata pristup informacijama o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima; psihosocijalnu podršku; usluge planiranja porodice, uključujući hitnu kontracepciju; usluge zdravstvene zaštite majki, uključujući antenatalnu zdravstvenu zaštitu, porođaj uz prisustvo stručnog zdravstvenog osoblja, prevenciju vertikalnog prenosa i hitnu akušersku zdravstvenu zaštitu; usluge bezbjednog prekida trudnoće; postabortivnu zdravstvenu zaštitu; prevenciju i liječenje HIV/AIDS-a i drugih polno prenosivih infekcija, uključujući postekspozicionu profilaksu; kao i zdravstvenu zaštitu radi liječenja povreda, poput fistule, nastalih usljed seksualnog nasilja, komplikacija tokom porođaja ili drugih komplikacija u oblasti reproduktivnog zdravlja, između ostalog;
    (d) Obezbijede da žene i djevojke, uključujući one koje su posebno osjetljive na HIV, imaju pristup osnovnim zdravstvenim uslugama i informacijama, uključujući prevenciju HIV-a, liječenje, njegu i podršku;
    (e) Koordiniraju svim aktivnostima sa relevantnim akterima iz humanitarne i razvojne zajednice radi obezbjeđivanja sveobuhvatnog pristupa koji ne dovodi do dupliranja napora u oblastima obrazovanja, zapošljavanja i zdravstva, te koji dopire do ugroženih populacija, uključujući stanovništvo u udaljenim i ruralnim područjima.

5. Raseljavanje, izbjeglice i tražioci azila (članovi 1-3. i 15.)

53. Komitet je prethodno istakao da Konvencija važi u svakoj fazi ciklusa raseljavanja i da situacije prisilnog raseljavanja i ostanak bez državljanstva često drugačije pogađaju žene nego muškarce i da postoje rodno zasnovana diskriminacija i nasilje. Interno i eksterno raseljavanje sadrži posebne rodne dimenzije koje se javljaju u svim fazama tokom ciklusa raseljavanja; tokom bježanja, nastanjivanja i povratka u konfliktom zahvaćenu oblast, gdje su žene i djevojke posebno osjetljive na prisilno raseljavanje. Osim toga, one su često predmet strašnog kršenja ljudskih prava tokom bijega i u fazi raseljavanja, kao u unutar i van kampova, uključujući rizike koji se odnose na seksualno nasilje, trgovinu ljudima i regrutovanje djevojaka u oružane sile i pobunjeničke grupe.
54. Raseljene žene žive u strepnji u konfliktnom i post-konfliktnom okruženju zahvaljujući nejednakom pristupu obrazovanju, sticanju prihoda i aktivnostima za unapređivanje vještina; lošoj reproduktivnoj njezi; isključivanju iz procesa odlučivanja, što postaje izraženije zbog struktura u kojima je liderstvo muškaraca dominantnije; i lošem okruženju i infrastrukturi, kako u kampu tako i van njega. Ovakva situacija krajnjeg siromaštva i neravnopravnosti može ih dovesti u situaciju da pružaju seksualne usluge u zamjenu za novac, sklonište, hranu ili druge stvari u okolnostima pod kojima postaju sklone iskorišćavanju, nasilju i HIV infekciji i drugim seksualno prenosivim bolestima.
55. Žene izbjeglice imaju različite i dodatne potrebe u odnosu na muškarce, usljed svojih iskustava kao izbjeglica. Žene izbjeglice suočavaju se sa sličnim pitanjima u pogledu pomoći i zaštite kao i interno raseljene žene, te stoga mogu imati koristi od sličnih rodno osjetljivih intervencija usmjerenih na zadovoljenje njihovih potreba. Komitet priznaje raznolikost unutar ovih grupa, posebne izazove sa kojima se mogu suočiti, kao i pravne, društvene i druge implikacije konteksta njihovog internog ili eksternog raseljavanja, nedostatke međunarodne pomoći koja im je pružena i potrebu za odgovorima usmjerenim na njihove specifične potrebe.
56. Traganje za trajnim rešenjima nakon raseljavanja zbog sukoba često isključuje perspektivu raseljenih žena, bilo da je razlog to što se oslanjaju na odlučivanje koje vrši član porodice ili zajednice u kojoj je glas žene marginalizovan, ili to što su trajna rešenja deo post-konfliktnih procesa koji isključuju žene. Osim toga, žene tražioci azila iz sukobom zahvaćenih oblasti mogu se suočiti sa rodnim barijerama kada je u pitanju azil, jer se njihova priča možda ne uklapa u tradicionalne obrasce progona, koji se u velikoj mjeri posmatraju iz perspektive muškarca.
57. Komitet preporučuje da države članice treba da:
    (a) Preduzmu sve preventivne mjere koje su potrebne kako bi se obezbijedila zaštita od prisilnog raseljavanja, pored zaštite ljudskih prava raseljenih žena i djevojaka, uključujući pristup osnovnim uslugama, tokom bježanja, raseljavanja i u kontekstu trajnih rešenja;
    (b) Se pozabave posebnim rizicima i specifičnim potrebama različitih grupa interno raseljenih žena koje su predmet višestrukih i međusobno povezanih oblika diskriminacije, uključujući žene sa invaliditetom, starije žene, djevojke, udovice, žene koje upravljaju domaćinstvom, trudnice, žene koje žive sa HIV-om/AIDS-om, žene na selu, urođeničke žene, žene koje pripadaju etničkoj, nacionalnoj, seksualnoj ili vjerskoj manjini i žene koje štite ljudska prava;

(c) Promovišu značajno uključivanje i učešće interno raseljenih žena i žena izbjeglica u svim procesima odlučivanja, uključujući sve aspekte koji se odnose na planiranje i sprovođenje programa pomoći i upravljanje kampom, odlukama koje se tiču trajnih rešenja i procesa koji se odnose na post-konfliktne procese;

(d) Obezbijede zaštitu i pomoć za interno raseljene žene i djevojke, kao i žene i djevojke izbjeglice, uključujući njihovu zaštitu od rodno zasnovanog nasilja, prisilnog braka i dječijih brakova; obezbijede njihov ravnopravan pristup uslugama i zdravstvenoj zaštiti i puno učešće u raspodjeli zaliha kao i razvoju i sprovođenju programa pomoći kojima se uzimaju u obzir njihove specifične potrebe; pruže zaštitu od raseljavanja urođenika, žena sa sela i pripadnica manjina koje su posebno zavisne od zemlje; i obezbijede obrazovanje i sticanje prihoda i da su dostupne aktivnosti obuke i sticanja vještina;

(e) Usvoje političke mjere za zaštitu i prevenciju rodno zasnovanog nasilja, pored mehanizama odgovornosti, u svim kontekstima raseljavanja, bilo u kampovima, naseljima ili van kampova;

(f) Ispitaju i procesuiraju svaku pojavu rodno zasnovane diskriminacije i nasilja koje nastanu u svim fazama ciklusa raseljavanja zbog sukoba;

(g) Obezbijede interno raseljenim ženama i djevojkama, kao i ženama i djevojkama izbjeglicama koje su žrtve rodno zasnovanog nasilja, uključujući seksualno nasilje, besplatan i direktan pristup medicinskim uslugama, pravnoj pomoći i sigurnom okruženju; obezbijede pristup ženskim pružaocima zdravstvene zaštite i usluga, kao što su reporduktivno zdravlje i odgovarajuće savjetovalište; i obezbijede da vojni i civilni organi koji postoje u kontekstu raseljavanja dobiju odgovarajuću obuku o izazovima zaštite, ljudskim pravima i potrebama raseljenih žena;

(h) Obezbijede da su potrebe za hitnom humanitarnom pomoći i uslovi zaštite dopunjeni dugoročnim strategijama za podršku socijalno-ekonomskim pravima i mogućnostima za život interno raseljenih žena i žena izbjeglica, unaprijeđenim liderstvom i učešćem kako bi se one osnažile da odaberu trajnija rešenja koja odgovaraju njihovim potrebama;

(i) Obezbijede da svaki masivan priliv izbjegličkog i raseljenog stanovništva, uključujući žene i djevojke, bude adekvatno riješen i da zaštita i zadovoljavanje potreba ne trpe zbog nedovoljno jasnih nadležnosti međunarodnih agencija ili zbog ograničenih sredstava.

6. Državljanstvo i odsustvo državljanstva (članovi 1-3. i 9.)

58. Pored povećanog rizika sa kojim se suočavaju interno raseljena lica, izbjeglice i tražioci azila, sukob može biti i povod kao i posledica ostajanja bez državljanstva, što posebno pogađa žene koje su naročito osjetljive na različite oblike zlostavljanja kako u privatnom tako i u javnom okruženju. Odsustvo državljanstva se javlja kada se ženino iskustvo tokom sukoba prožima sa diskriminacijom po pitanju prava na državljanstvo, kao recimo kada postoje zakoni koji od žene zahtijevaju promjenu državljanstva nakon sklapanja

braka ili ispisa iz državljanstva ili kada im se odbija mogućnost da prenesu državljanstvo na drugoga. .

59. Žene mogu ostati bez državljanstva kada ne mogu da dokažu svoje državljanstvo zbog neophodnih dokumenata kao što su lična dokumenta i izvod iz matične knjige rođenih koja im se ne izdaju ili koje su izgubili ili su uništeni u sukobu, a nisu ponovo izdati u njihovo ime. Odsustvo državljanstva može takođe nastati i kao rezultat situacije u kojima se ženama uskraćuje mogućnost da prenesu svoje državljanstvo na djecu zbog rodno diskriminirajućih nacionalnih zakona.
60. Žene i djevojke bez državljanstva suočavaju se sa povećanim rizikom od zlostavljanja u vrijeme sukoba zbog toga što ne uživaju zaštitu koja proističe iz državljanstva, uključujući konzularnu pomoć i zbog toga što se mnoge vode kao neregistrovane i/ili pripadaju etničkoj, vjerskoj ili jezičkoj manjini. Odsustvo državljanstva takođe dovodi do široko rasprostranjenog uskraćivanja osnovnih ljudskih prava i sloboda u post-konfliktnom periodu. Na primjer, ženama se može uskratiti pristup zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju i drugim socijalno ekonomskim i kulturnim pravima kada vlada ograniči usluge samo na državljane u periodu ograničenih resursa. Žene koje su lišene državljanstva takođe su često isključene iz političkih procesa i učešća u novoj vladi i upravljanju državom, nasuprot članovima 7. i 8. Konvencije.
61. Komitet preporučuje da države članice treba da:
    (a) Obezbijede da se mjere za sprečavanje ostajanja bez državljanstva primjenjuju na sve žene i djevojke i da se odnose na populaciju koja je naročito sklona ostajanju bez državljanstva tokom sukoba, kao što su interno raseljene žene, izbjeglice, tražioci azila i lica žrtve trgovine ljudima;
    (b) Obezbijede da mjere za zaštitu žena i djevojke bez državljanstva ostanu da važe prije, tokom i nakon sukoba;
    (c) Garantuju ženama i djevojkama pogođenim sukobima jednaka prava na dobijanje dokumenata neophodnih kako bi ostvarile svoja zakonom zagarantovana prava i pravo na posjedovanje ovih dokumenata koja se izdaju na njihovo ime i da obezbijede brzo izdavanje ili zamjenu dokumenata bez nametanja neosnovanih uslova, kao što je recimo uslov da se raseljene djevojke i žene vrate u mjesto porijekla kako bi pribavile dokumenta;
    (d) Obezbijede pojedinačnu dokumentaciju, uključujući migracije tokom post-konfliktnog perioda, za interno raseljene žene, izbjeglice i žene koje traže azil, kao I za odvojene djevojaka ili djevojke bez pratnje, i obezbijede jednaku registraciju svih porođaja, brakova i razvoda.

7. Brak i porodični odnosi (članovi 15-16.)

62. Neravnopravnost u bračnim i porodičnim odnosima utiče na žene u konfliktnim i post-konfliktnim situacijama. U ovakvim situacijama žene i djevojke mogu biti primorane na sklapanje braka radi zadovoljavanja oružanih grupa ili zbog post-konfliktnog siromaštva koje ih primorava da se udaju zbog finansijske sigurnosti, što utiče na njihova prava da biraju supružnika i slobodnom voljom stupe u brak, što je zagarantovano članom 16 (1)(a) i 16 (1)(b). Tokom trajanja sukoba, djevojke su

posebno podložne prisilnim brakovima, lošoj praksi koju oružane grupe masovno primjenjuju. Porodice takođe primoravaju djevojke na brak kao rezultat siromaštva i pogrešnog shvatanja da će ih brak zaštititi od silovanja.

63. Ravnopravan pristup imovini, kao što je zagarantovano članom 16 (1)(ž), naročito je kritičan u post-konfliktnim situacijama, zbog toga što stan i zemlja su od suštinske važnosti za oporavak, naročito za žene u domaćinstvima na čijem su čelu žene, čiji broj teži da se poveća tokom kriznih perioda zahvaljujući tome što se porodice razdvajaju i žene postaju udovice. Ograničeni i nejednak pristup žena imovini postaje naročito izražen u post-konfliktnim situacijama, naročito kada se raseljene žene koje su izgubile svoje muževe ili bliske muške rođake vrate kući gdje se suočavaju sa situacijom da nemaju zakonsko pravo nad sopstvenom zemljom, a samim tim ni sredstva za život i da zarade.
64. Prisilna trudnoća, abortusi ili sterilizacija žena u konfliktom pogođenim oblastima krše brojna prava žena, uključujući i pravo iz člana 16 (1)(d) da slobodnom voljom i pod svojom odgovornošću odlučuju o broju i razmaku između djece.
65. Komitet ponavlja svoje preporuke br. 21 . i 29. i dodatno preporučuje da države članice treba da:
    (a) Spriječe, ispitaju i kazne rodno zasnovano nasilje kao što su prisilni brakovi, trudnoće, abortusi ili sterilizacija žena i djevojaka u oblastima zahvaćenim sukobom;
    (b) Usvoje rodno osetljive zakone i politike kojima se priznaje posebno nepovoljan položaj sa kojim se žene suočavaju pri traženju svojih prava na nasledstvo i njihovu zemlju u post-konfliktnom kontekstu, uključujući gubitak ili uništenje tapija za zemljište i druge dokumentacije zahvaljujući konfliktu.

8. Reforma sektora bezbjednosti i razoružavanje, demobilizacija i reintegracija (članovi 1-3, 5. (a) i 7.)

66. Razoružavanje, demobilizacija i reintegracija dio su šireg okvira reformi sektora bezbjednosti i među prvim bezbjednosnim inicijativama koje se pokreću u post-konfliktnom i tranzicionom periodu. Bez obzira na to, programi razoružanja, demobilizacije i reintegracije rijetko se razvijaju ili sprovode u koordinaciji sa inicijativama za reformu sektora bezbjednosti. Nedostatak koordinacije često podriva prava žena, kao recimo u slučaju kada se amnestijom odredi nalog da se olakša reintegracija bivših boraca na položaje u sektoru bezbjednosti koji su počinili rodno zasnovano nasilje. Žene su takođe isključene iz položaja u okviru novoformiranih institucija sektora bezbjednosti zahvaljujući nedostatku planiranja i koordinacije u reformi sektora bezbjednosti i inicijativama razoružanja, demobilizacije i reintegracije. Neadekvatni procesi provjere dodatno otežavaju rodno senzitivnu reformu sektora bezbjednosti, koja je ključna za razvoj nediskriminatornih, rodno odgovornih institucija sektora bezbjednosti koje odgovaraju na sigurnosne potrebe žena i djevojaka, uključujući ugrožene grupe.
67. Na kraju sukoba, žene se suočavaju sa posebnim izazovima kao žene bivši borci i žene i djevojke koje se dovode u vezu sa oružanim grupama kao izaslanice, kuvarice,

medicinske sestre, negovateljice, prisilne radnice i supruge. Programi razoružanja, demobilizacije i reintegracije, sa tradicionalnim muškim strukturama oružanih grupa, često ne odgovaraju na drugačije potrebe žena i djevojaka, ne konsultuju ih i takođe ih isključuju. Nije rijetkost za žene bivše borce da budu isključene iz spiskova za razoružanje, demobilizaciju ili reintegraciju. Ovakvi programi takođe ne uspijevaju da prepoznaju status djevojaka koje se dovode u vezu sa oružanim grupama tako što se karakterišu kao izdržavana lica, a ne kao oteta lica ili tako što bi se isključile one koje nisu imale vidljive uloge u borbi. Mnoge žene borci trpe rodno zasnovano nasilje, posebno seksualno nasilje, što dovodi do djece koje se rađaju nakon silovanja, do visokog stepena seksualno prenosivih bolesti, odbacivanja ili stigme od strane porodica i druge traume. Programi razoružavanja, demobilizacije i reintegracije često ne uspijevaju da se bave njihovim iskustvom i psihološkim traumama kroz koje su prošle. Kao posledica toga, one nisu u stanju da se uspješno reintegrišu u život porodice i zajednice.

68. Čak i kada su žene i djevojke uključene u proces razoružanja, demobilizacije i reintegracije, podrška je neadekvatna, puna rodnih stereotipa i ograničava njihovo ekonomsko osnaživanje tako što im se omogućava razvoj samo onih tradicionalnih ženskih vještina. Programi razoružanja, demobilizacije i reintegracije takođe ne uspijevaju da se nose sa psihološkom traumom koje su žene i djevojke doživjele u konfliktnim i post-konfliktnim situacijama. To za uzvrat dovodi do dodatnog kršenja prava, zbog toga što društvena stigma žena, izolacija i ekonomsko slabljenje može primorati neke žene da ostanu u statusu u kojem se iskorišćavaju (sa onima koji su ih zarobili) ili da ih nagoni na nove ukoliko moraju da se okrenu nezakonitim aktivnostima kako bi izdržavale sebe i lica koja od njih zavise.
69. Komitet predlaže da države članice treba da:
    (a) Razviju i sprovedu programe razoružanja, demobilizacije i reintegracije u koordinaciji sa i okviru reforme sektora bezbjednosti;
    (b) Pokrenu rodno osjetljivu i rodno odgovornu reformu sektora bezbjednosti koja će dovesti do reprezentativnih institucija sektora bezbjednosti koje se bave različitim bezbjednosnim iskustvima i prioritetima žena; i zajedno rade sa ženama i organizacijama žena;
    (c) Se postaraju da reforma sektora bezbjednosti bude predmet inkluzivnog nadzora i mehanizama odgovornosti sa sankcijama, uključujući provjeru bivših boraca; uspostave specijalizovane protokole i jedinice za ispitivanje rodno zasnovanog nasilja; i pojačaju rodnu ekspertizu i ulogu žene u nadgledanju sektora bezbjednosti;
    (d) Obezbijede jednako učešće žena u svim fazama razoružanja, demobilizacije i reintegracije, od pregovaranja mira i uspostavljanja nacionalnih institucija do osmišljavanja i sprovođenja programa;
    (e) Se postaraju da programi razoružavanja, demobilizacije i reintegracije posebno akcenat stave na žene i djevojke i žene i djevojke koje se dovode u vezu sa oružanim grupama kao korisnice i da prepreke koje postoje za njihovo jednako učešće budu riješene; i da se postaraju da im se pruži psihološka i druga podrška;

(f) Se postaraju da se procesi razoružavanja, demobilizacije bave drugačijim potrebama žena kako bi se omogućila starosno osjetljiva i rodno osetljiva podrška u razoružavanju i reintegraciji, uključujući rešavanje posebnih problema mladih majki i njihove djece bez posebnog izdvajanja i izlaganja daljoj stigmi.

9. Ustavne i izborne reforme (članovi 1-5 (a), 7. i 15.)

70. Post-konfliktna izborna reforma i proces izgradnje ustava predstavljaju glavnu mogućnost kreiranja temelja rodne ravnopravnosti u periodu tokom i nakon tranzicije. I proces i ideja ovih reformi može uspostaviti presedan za učešće žena u društvenom, ekonomskom i političkom životu u post-konfliktnom periodu, pored pružanja pravne osnove na osnovu koje zagovornici ženskih prava mogu da traže druge vrste rodno odgovornih reformi koje se događaju u periodima tranzicije. Važnost rodne perspektive u post-konfliktnoj izbornoj i ustavnoj reformi takođe je istaknuta u rezoluciji 1325 (2000) Savjeta bezbednosti.
71. Tokom procesa izrade ustava, ravnopravno i suštinsko učešće žena je od osnovne važnosti za uključivanje prava žena u ustavne garancije. Države članice moraju da osiguraju da novi ustav sadrži načelo ravnopravnosti žena i muškaraca i odsustvo diskriminacije u skladu sa Konvencijom. Da bi žene uživale svoja ljudska prava i osnovne slobode na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima, važno je da im se pruži jednaka startna pozicija, preko usvajanja privremenih posebnih mjera za ubrzavanje de facto ravnopravnosti.
72. Izborna reforma i procesi izrade ustava u post-konfliktnom kontekstu predstavljaju set jedinstvenih izazova za obezbjeđivanje učešća žena i promovisanja rodne ravnopravnosti, s obzirom na to da dizajni izbornih sistema nisu uvek rodno neutralni. Izborna pravila i procedure koje određuju koje interesne grupe su predstavljene u tijelima koja se bave izradom ustava i drugim izbornim tijelima u post-konfliktnom periodu od kritične su važnosti za garantovanje uloge žena u javnom i političkom životu. Oduke o izboru izbornog sistema važne su kako bi se prevazišla rodna pristrasnost koja podriva učešće žena. Suštinski napredak u ravnopravnom učešću žena kao kandidata i glasača, pored održavanja slobodnih i pravičnih izbora, nije moguć bez preduzimanja odgovarajućih mjera, uključujući kreiranje izbornog sistema i usvajanja privremenih posebnih mjera za unapređenje učešća žena kao kandidata i obezbjeđivanja adekvatnih sistema registracije glasača i da žene glasači i politički kandidati nisu predmet nasilja od strane državnih ili privatnih aktera.
73. Komitet preporučuje da države članice treba da:
    (a) Obezbijede jednako učešće žena u procesima izrade ustava i usvoje rodno osetljive mehanizme za javno učešće i davanje doprinosa u tim procesima.
    (b) Obezbijede da ustavna reforma i druge pravne reforme sadrže ljudska prava žena u skladu sa Konvencijom i zabranu diskriminacije žena, koja obuhvata i direktnu i indirektnu diskriminaciju u javnim i privatnim sferama, u skladu sa članom 1. Konvencije, i takođe sadrže odredbe kojima se zabranjuju svi oblici diskriminacije žena;

(c) Obezbijede da novi ustav omogućava privremene posebne mjere, koje važe za državljane i one koji nisu državljani, i garantuje da ljudska prava žena nisu predmet umanjivanja u vanrednom stanju;
(d) Obezbijede da izborne reforme sadrže načelo rodne ravnopravnosti i garantuju jednaku zastupljenost žena preko usvajanja privremenih posebnih mjera kao što su kvote, uključujući kvote za grupe žena u nepovoljnom položaju; usvoje proporcionalnu zastupljenost izbornog sistema; i daju nadležnost organima za upravljanje izbornim procesom kako bi obezbijedili usklađenost preko sankcionisanja;
(e) Obezbijede registrovanje i glasanje žena glasača, kao što je omogućavanje glasanja poštom, gdje je to izvodljivo, i uklanjanje svih prepreka, uključujući adekvatan i pristupačan broj biračkih mjesta;
(f) Usvoje politiku nulte tolerancije za sve oblike nasilja koje podriva učešće žena, uključujući ciljano nasilje od strane državnih i nedržavnih aktera nad ženama koje se kandiduju za javnu funkciju ili ženama koje ostvaruju svoje pravo na glasanje.

10. Pristup pravdi (članovi 1-3, 5. (a) i 15.)

74. Kada se sukob završi, društvo se suočava sa kompleksnim zadatkom suočavanja sa prošlošću, što podrazumijeva potrebu da se oni koji krše ljudska prava smatraju odgovornim za njihove postupke, ukidanjem nekažnjavanja, vraćanje vladavine prava i rešavanje svih potreba preživjelih kroz pružanje pravde uz reparaciju. Izazovi koji se odnose na pristup pravdi posebno su veliki i akutni u konfliktnim i post-konfliktnim situacijama jer formalni pravosudni sistemi više ili ne postoje ili funkcionišu sa malim stepenom efikasnosti ili učinkovitosti. Postojeći pravosudni sistemi često više krše prava žena nego što ih štite, što može da odvrati žrtve od traženja pravde. Sve prepreke sa kojima se žene suočavaju u pristupu pravdi pred državnim sudovima prije sukoba, kao što su zakonske, proceduralne, institucionalne, socijalne i praktične prepreke, pored rodne diskriminacije, postaju izraženije tokom sukoba, nastavljaju se tokom post-konfliktnog perioda i idu ruku pod ruku sa raspadom policijskih i sudskih struktura čime se ženama negira ili onemogućava pristup pravdi.
75. Nakon sukoba, prelazni mehanizmi pravde uspostavljaju se sa ciljem da se riješi pređašnja zloupotreba ljudskih prava, rešavanjem suštinskih uzroka sukoba, olakšavanjem prelaska iz perioda sukoba u period demokratskog upravljanja, institucionalizovanjem državnog aparata osmišljenog da štiti i unapređuje osnovna ljudska prava i slobode, obezbjeđivanjem pravde i odgovornosti za sva kršenja ljudskih prava i humanitarnog prava i staranjem da se ista ne ponove. Kako bi se postigli ovi višestruki ciljevi, uspostavljaju se privremeni sudske i/ili vansudski mehanizmi, uključujući komisije za utvrđivanje istine i hibridne sudove, bilo da zamijene nacionalni pravosudni sistem ili da doprinesu njegovom radu.
76. Nečuvena i sveopšta kršenja do kojih dođe tokom sukoba često ostaju nekažnjena od strane prelaznih mehanizama pravde i normalizuju se u post-konfliktnom okruženju. Napori koji se ulažu kako bi se pojačali odnosno dopunili domaći pravosudni sistemu bez obzira na prelazne mehanizme pravde, iznevjerili su žene i dalje to čine tako što ne

pružaju pravdu i odštetu kako treba za sve povrede koje su pretrpjele, samim tim podstiču nekažnjavanje koje uživaju počinioci koji su prekršili ljudska prava žena. Prelazni mehanizmi pravde nisu u potpunosti uspjeli da se pozabave rodnim uticajem sukoba i uzmu u obzir međusobnu zavisnost i međusobnu povezanost svih oblika kršenja ljudskih prava do kojih dođe tokom sukoba. Za većinu žena, prioriteti post-konfliktne pravde ne treba da se ograničavaju samo na prestanak kršenja civilnih i političkih prava, već da sadrže kršenja svih prava, uključujući ekonomsko, socijalno i kulturno pravo.

77. Obaveze država članica u skladu sa Konvencijom iziskuju od njih da se pozabave svim kršenjima ljudskih prava žena, pored osnovnih strukturnih rodno i polno zasnovanih oblika diskriminacije koji potkrepljuju ova kršenja. Pored pružanja obeštećenja ženama za rodno zasnovano kršenje prava koje su pretrpjele tokom sukoba, prelazni mehanizmi pravde imaju potencijal da obezbijede transfomrativnu promjenu u životu žena. Sudeći po njihovoj važnoj ulozi u postavljanju temelja za novo društvo, ovakvi mehanizmi predstavljaju jedinstvenu priliku za države članice da postave temelj za postizanje suštinske rodne ravnopravnosti rešavanjem već postojeće i ukorijenjene diskriminacije koja onemogućava ženama da uživaju svoja prava iz Konvencije.
78. Iako su međunarodni tribunali doprinijeli prepoznavanju i procesuiranju rodno zasnovanih zločina, brojni izazovi postoje kako bi se ženama obezbijedio pristup pravdi, kao i mnoge proceduralne, institucionalne i socijalne barijere koje i dalje onemogućavaju ženama da učestvuju u procesima međunarodne pravde. Pasivno pomirenje sa prethodnim nasiljem potkrepljuje kulturu ćutanja i stigme. Procesi pomirenja kao što su komisije za utvrđivanje istine i pomirenje često ženama koje su sve to preživjele pružaju mogućnost da izađu na kraj sa svojom prošlošću u bezbjednom okruženju i predstavljaju zvaničnu istorijsku evidenciju. Međutim, oni nikad ne treba da se koriste kao zamjena za istragu i krivično gonjenje počinilaca kršenja ljudskih prava počinjena nad ženama i djevojkama.
79. Komitet ponovo ističe da obaveze država članica takođe zahtijevaju od njih da obezbijede pravo žena na pravni lijek, koje obuhvata pravo na adekvatnu i efikasnu reparaciju za kršenje njihovih prava iz Konvencije. Procjena rodne dimenzije štete koju su pretrpjele od suštinske je važnosti za to da se ženama obezbijedi adekvatna, efikasna i brza reparacija za kršenja prava sa kojima su se suočile tokom sukoba, bez obzira na to da pravni lijek naloži nacionalni ili međunarodni sud ili se isti obezbijedi putem administrativnih programa reparacije. Umjesto ponovnog uspostavljanja situacije koja je postojala prije kršenja ženskih prava, mjere reparacije treba da transformišu strukturne nejednakosti koje su dovele do kršenja ženskih prava, odgovore na posebne potrebe žena i spriječe njihovo ponovno nastajanje.
80. U mnogim državama koje izađu iz sukoba, postojeći neformalni mehanizmi pravde predstavljaju jedini oblik pravde koji je dostupan ženama i može poslužiti kao vrijedan instrument nakon sukoba. S obzirom na to da procesi i odluke ovih mehanizama mogu diskriminisati žene, od ključne je važnosti pažljivo razmotriti njihovu ulogu u olakšavanju pristupa pravdi za žene, uključujući definisanje vrste kršenja koja će se rješavati i mogućnost osporavanja njihovih odluka u okviru formalnog pravosudnog sistema.

81. Komitet preporučuje da države članice treba da:

(a) Obezbijede sveobuhvatni pristup prelaznim mehanizmima pravde da inkorporiraju i sudske i vansudske mehanizme, uključujući komisije za utvrđivanje istine i reparacije, koji su rodno osetljivi i promovišu prava žena;

(b) Obezbijede da suštinski aspekti prelaznih mehanizama pravde garantuju ženama pristup pravdi tako što se daje nadležnost organima da se bave svim rodno zasnovanim kršenjima, tako što se odbija amnestija za rodno zasnovano kršenje i tako što se ostvaruje usklađenost sa preporukama i/ili odlukama prelaznih mehanizama pravde;

(c) Obezbijede da podrška procesima pomirenja ne dovede do opštih amnestija za kršenje ljudskih prava, posebno seksualnog nasilja nad ženama i djevojkama, te da takvi procesi pojačavaju napore u borbi protiv nekažnjivosti za takve zločine;

(d) Obezbijede da se zabrane svi oblici diskriminacije žena kada se ponovo uspostavi vladavina prava tokom pravne reforme, uspostave krivične, civilne i disciplinske sankcije gdje je to adekvatno i uključe posebne mjere sa ciljem da zaštite žene od svakog čina diskriminacije;

(e) Obezbijede da žene budu uključene u osmišljavanje, rad i praćenje prelaznih mehanizama pravde na svim nivoima kako bi se garantovalo da se njihovo iskustvo u sukobu uzme u obzir, njihove specijalne potrebe i prioriteti zadovolje i sva kršenja koja su pretrpjele budu riješena, i da se obezbijedi njihovo učešće u osmišljavanju svih programa reparacije;

(f) Usvoje odgovarajuće mehanizme kako bi se ženama olakšala puna saradnja i učešće u prelaznim mehanizmima pravde, uključujući i zaštitu njihovog identiteta tokom javnih ročišta i davanja izjava koje od njih uzimaju žene stručnjaci;

(g) Pruže efikasne i blagovremene pravne ljekove za različite vrste kršenja koje su žene pretrpjele i obezbijedi pružanje adekvatnih i sveobuhvatnih reparacija i riješe sva rodno zasnovana kršenja prava, uključujući kršenje seksualnih i reproduktivnih prava, porodično i seksualno zarobljavanje, prisilne brakove i prisilno raseljavanje, seksualno nasilje i kršenje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava;

(h) Usvoje rodno osjetljive procedure kako bi se izbjegla ponovna viktimizacija i stigma, uspostave posebne jedinice zaštite i šaltere u policijama zadužene za rodna pitanja, povjerljivo i pažljivo pokrenu istrage i obezbijedi da, tokom istrage i suđenja, jednaki značaj bude dat svedočenju žena i djevojaka kao i muškarcima;

(i) Se bore protiv nekažnjivosti kršenja prava žena i obezbijede da svako kršenje ljudskih prava bude adekvatno ispitano, procesuirano i kažnjeno tako što će se počinilac dovesti pred lice pravde;

(j) Unaprijede krivičnu odgovornost, uključujući pružanje nezavisnosti, nepristrasnosti i integritet pravosudnom sistemu, tako što će se pojačati kapaciteti, medicinsko i sudsko osoblje za prikupljanje i čuvanje forenzičkih dokaza koji se odnose na seksualno nasilje u konfliktnom i post-konfliktnom kontekstu, i tako što će se unaprijediti saradnja sa drugim pravosudnim sistemima, uključujući Međunarodni krivični sud;

(k) Unaprijede pristup pravdi ženama, uključujući pružanje pravne pomoći i uspostavljanje specijalizovanih sudova, kao što su sudovi za porodično nasilje, pružanje mobilnih sudova za kampove i naselja i udaljena mjesta i pružanje adekvatnih mjera zaštite za žrtve i svjedoke, uključujući neotkrivanje identiteta i pružanje zaštite;
(l) Se direktno uključe sa neformalnim mehanizmima pravde i podstaknu odgovarajuće reforme, gdje je potrebno, kako bi se ovi procesi uskladili sa ljudskim pravima i standardima rodne ravnopravnosti i kako bi se iskorijenila diskriminacija žena.

V. Zaključak

82. Pored svega što je prethodno navedeno, Komitet državama članicama upućuje preporuke koje su navedene u nastavku.

A. Monitoring i izvještavanje

83. Države članice treba da izvještavaju o pravnom okviru, politikama i programima koje su sprovele kako bi obezbijedile ljudska prava žena u prevenciji sukoba, konfliktnim i post-konfliktnim situacijama. Države članice treba da prikupljaju, analiziraju i objavljuju statističke podatke klasifikovane po polu, pored trendova tokom vremena, u vezi sa ženama, mirom i bezbjednošću. Izvještaji država članica treba da se bave aktivnostima u okviru i van svoje teritorije u oblastima pod njihovom nadležnošću, pored svojih aktivnosti koje preduzimaju samostalno i kao članice međunarodnih ili međuvladinih organizacija i koalicija koje se tiču žena i prevencije sukoba, konfliktnih i post-konfliktnih situacija.
84. Države članice treba da dostave informacije o sprovođenju agende Savjeta bezbjednosti o ženama, miru i bezbjednosti, a naročito rezolucija
1325 (2000), 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013) i 2122 (2013), uključujući posebno izvještavanje o usklađenosti sa svim dogovorenim referentnim vrijednostima Ujedinjenih nacija ili indikatora razvijenih kao dio te agende.
85. Komitet takođe pozdravlja podneske relevantnih misija Ujedinjenih nacija uključenih u administraciju stranih teritorija o stanju prava žena na teritorijama pod njihovom upravom, u onoj mjeri u kojoj se one odnose na prevenciju sukoba, konfliktne i post-konfliktne situacije.
86. Prema članu 22. Konvencije, Komitet poziva specijalizovane agencije da podnesu izvještaje o sprovođenju Konvencije o prevenciji sukoba, konfliktnim situacijama i post-konfliktnim situacijama.

B. Ratifikacija ili pristupanje sporazumu

87. Države članice se podstiču da ratifikuju sve međunarodne instrumente relevantne za zaštitu prava žena u prevenciji sukoba, konfliktnim situacijama i post-konfliktnim situacijama:
    (a) Opcioni protokol uz Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1999);
    (b) Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta i učešću djece u oružanom sukobu (2000);
    (c) Protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. koje se odnose na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba (1977);
    (d) Konvenciju o statusu izbjeglica (1951) i njen Protokol (1967);
    (e) Konvenciju o Statusu lica bez državljanstva (1954) i Konvenciju o smanjenju apatridnosti (1961);
    (f) Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (2000);
    (g) Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda (1998);
    (h) Sporazum o trgovini oružjem (2013).

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Konvencija o pravima djeteta

Novembar 2014.

Original: engleski (https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/31/CRC/C/GC/18)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena **Komitet za prava djeteta**

Zajednička opšta preporuka br. 31 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena i br. 18 Komiteta za prava djeteta

o štetnim postupcima

Sadržaj:

I. Uvod
II. Cilj i oblast primjene zajedničke opšte preporuke/opšteg komentara
III. Obrazloženje za zajedničku opštu preporuku/opšti komentar
IV. Normativni sadržaj Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Konvencije o pravima djeteta
V. Kriterijumi za određivanje štetnih postupaka
VI. Uzroci, oblici i manifestovanje štetnih postupaka
A. Sakaćenje ženskih genitalija
B. Dječiji i/ili prisilni brakovi
C. Poligamija
D. Zločini počinjeni u ime takozvane časti
VII. Sveobuhvatni okvir za rješavanje štetnih postupaka
A. Prikupljanje podataka i monitoring
B. Zakoni i njihovo sprovođenje
C. Prevencija štetnih postupaka
D. Zaštitne mjere i odgovarajuće usluge
VIII. Diseminacija i korišćenje zajedničke opšte preporuke/opšteg komentara i izvještavanje o njenoj primjeni
IX. Ratifikacija sporazuma ili pristupanje i reserve

I. Uvod

1. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Konvencija o pravima djeteta sadrže pravno obavezujuće dužnosti koje se odnose uopšteno i posebno na eliminisanje štetnih postupaka. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena i Komitet za prava djeteta, u okviru izvršavanja svojih nadzornih mandata, kontinuirano skreću pažnju na ove štetne postupke koji utiču na žene i djecu, naročito djevojčice. Upravo zbog tog preklapanja nadležnosti i zajedničke posvećenosti sprečavanju, odgovaranju i uklanjanju štetnih postupaka, gdje god i u bilo kojem obliku da se oni javljaju, Komiteti su odlučili da izrade ovu zajedničku opštu preporuku/opšti komentar.

II. Cilj i oblast primjene zajedničke opšte preporuke/opšteg komentara

2. Cilj ove zajedničke opšte preporuke/opšteg komentara je da pojasni obaveze država članica Konvencije tako što pruža autoritativnu smjernicu po pitanju zakona, politike i drugih odgovarajućih mjera koje se moraju preduzeti kako bi se obezbijedila puna usklađenost sa njihovim obavezama u skladu sa Konvencijama za eliminisanje štetnih postupaka.
3. Komiteti potvrđuju da štetni postupci pogađaju odrasle žene, i direktno i/ili zahvaljujući dugoročnom uticaju ih postupaka kojima su bile izložene kao djevojčice. Ova zajednička opšta preporuka/opšti komentar stoga dodatno obrazlaže obaveze država članica Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena iz aspekta relevantnih odredbi za eliminisanje štetnih postupaka koji utiču na prava žena.
4. Štaviše, Komiteti prepoznaju da su i dječaci takođe žrtve nasilja, štetnih postupaka i predrasuda i da se njihova prava moraju uzeti u obzir kako bi se zaštitili i kako bi se spriječilo rodno zasnovano nasilje i nastavljanje sa tim predrasudama i rodnom nejednakosti kasnije u njihovom životu. Prema tome, ovdje se poziva na obaveze država članica Konvencije o pravima djeteta po pitanju štetnih postupaka koji se javljaju pri diskriminaciji koji utiču na dječake u smislu njihovog uživanje svojih prava.
5. Ovu zajedničku opštu preporuku/opšti komentar treba čitati u vezi sa relevantnim opštim preporukama i opštim komentarima koje su donijeli komiteti, a naročito sa Opštom preporukom br. 19 o nasilju nad ženama Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, kao i sa Opštim komentarom br. 8 o pravu djeteta na zaštitu od tjelesnog kažnjavanja i drugih surovih ili ponižavajućih oblika kažnjavanja i

Opštim komentarom br. 13 o pravu djeteta na slobodu od svih oblika nasilja Komiteta za prava djeteta**.** Sadržaj opšte preporuke br. 14 o obrezivanju žena, Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, ažuriran je ovom zajedničkom opštom preporukom/opštim komentarom.

III. Obrazloženje za zajedničku opštu preporuku/opšti komentar

6. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena i Komitet za prava djeteta dosledno ističu da su štetne prakse duboko ukorijenjene u društvenim stavovima prema kojima se žene i djevojčice smatraju inferiornim u odnosu na muškarce i dječake na osnovu stereotipnih uloga. Oni takođe ističu rodnu dimenziju nasilja i pokazuju da polno i rodno zasnovani stavovi i stereotipi, neravnopravna podjela moći, neravnopravnost i diskriminacija nastavljaju da šire praksu koja često sadrži nasilje ili prinudu. Važno je podsjetiti na to da su komiteti zabrinuti zbog toga što se ove prakse takođe koriste za opravdavanje rodno zasnovanog nasilja kao oblik „zaštite“ odnosno kontrole žena[1] i djece kod kuće ili u zajednici, u školi ili drugim obrazovnim ustanovama i okruženjima i širem društvu. Osim toga, komiteti skreću pažnju državama članicama na činjenicu da se polno i rodno zasnovana diskriminacija međusobno prepliće sa ostalim faktorima koji pogađaju žene[2] i djevojčice, naročito one koje pripadaju ili se smatraju da pripadaju, grupama u nepovoljnom položaju i koje su samim tim pod većim rizikom od toga da postanu žrtve štetnih postupaka.
7. Štetni postupci su stoga zasnovani na diskriminaciji na osnovu pola, roda i starosti, između ostalog, i često se opravdavaju pozivajući se na socijalno-kulturološke i vjerske običaje i vrijednosti, pored pogrešnih shvatanja koja se tiču nekih grupa žena i djece u nepovoljnom položaju. U suštini, štetni postupci se često dovode u vezu sa ozbiljnim oblicima nasilja ili su sami po sebi oblik nasilja nad ženama i djecom. Dok priroda i rasprostranjenost ovih postupaka varira od regiona i kulture, najrasprostranjeniji i dobro dokumentovani su sakaćenje ženskih genitalija, dječiji i/ili prisilni brakovi, poligamija, zločini počinjeni iz takozvane časti, ili nasilje povezano sa mirazom. S obzirom na to da se ove prakse često prijavljuju komitetima, a u nekim slučajevima su značajno smanjeni putem zakonskih i programskih pristupa, ovdje se koriste kao ključni ilustrovani primjeri.
8. Štetni postupci predstavljaju pojavu koja je široko rasprostranjena u brojnim zajednicama u većini država. Određene štetni postupci prisutni su i u regionima ili

[1] Opšta preporuka br. 19, stav 11. Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena; Opšti komentar br. 9 Komiteta o pravima djeteta o pravima djece sa invaliditetom, stavovi 8, 10. i 79; i Opšti komentar br. 15 Komiteta o pravima djece o pravu djeteta na uživanje najviših standarda zdravlja, stavovi 8. i 9.

[2] Opšta preporuka br. 28 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena o osnovnim obavezama država članica u skladu sa članom 2. Konvencije, stav 18.

državama u kojima prethodno nijesu bili evidentirani, prvenstveno kao posljedica migracionih kretanja, dok se u drugim državama, u kojima su takvi postupci ranije bili iskorijenjeni, ponovo javljaju usljed djelovanja faktora poput oružanih sukoba i drugih kriznih situacija.

9. Mnoge druge prakse koje su prepoznate kao štetne i dalje su jako povezane i potkrepljuju socijalno konstruisane rodne uloge i sisteme patrijarhalnih odnosa i ponekad odražavaju negativno shvatanje ili diskriminatorno uvjerenje po pitanju određenih grupa žena i djece u nepovoljnom položaju, uključujući pojedince sa invaliditetom ili albinizmom. Ove prakse obuhvataju, ali nisu ograničene na: zanemarivanje djevojčica (što je povezano sa favorizovanjem dječaka), ekstremna ograničenja u ishrani, i tokom trudnoće (prisilno hranjenje, prehrambene zabrane), provjera nevinosti i srodne prakse, vezivanje, pravljenje ožiljaka, žigosanje/ nanošenje plemenskih oznaka, tjelesno kažnjavanje, kamenovanje, nasilne inicijacione obrede, prakse u vezi sa udovicama, optužbe za vještičarenje, čedomorstvo i incest.[3] Takođe, obuhvataju tjelesne modifikacije koje se izvode radi uljepšavanja ili pripreme za brak djevojčica i žena (kao što je gojenje, izolacija, upotreba usnih diskova, produžetak vrata pomoću vratnih prstenova)[4] ili u pokušaju da se djevojčice zaštite od prijevremene trudnoće ili seksualnog uznemiravanja i nasilja (kao što je vezivanje grudi). Osim toga, mnoge žene i mnoga djeca sve više se podvrgavaju medicinskim tretmanima i/ili plastičnoj hirurgiji kako bi zadovoljili društvene norme tijela, a ne iz medicinskih ili zdravstvenih razloga, te su mnogi pod pritiskom da budu modno mršavi/e, što je dovelo do epidemije poremećaja ishrane i zdravstvenih problema.

IV. Normativni sadržaj Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena i Konvencije o pravima deteta

10. Iako je problem štetnih praksi bio manje poznat u trenutku izrade konvencija, obje konvencije sadrže odredbe koje obuhvataju štetne postupke kao oblik kršenja ljudskih prava i obavezuju države članice da preduzmu korake kako bi se postarale da se ti postupci spriječe i eliminišu. Osim toga, komiteti se sve više bave rješavanjem ovog problema pri čitanju izvještaja država članica, u dijalozima sa državama članicama i njihovim zaključnim zapažanjima. Ovaj

[3] Vidjeti Opštu preporuku br. 19, stav 11. Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, i Opšti komentar br. 13, stav 29. Komiteta za prava djeteta.

[4] Vidjeti A/61/299, stav 46.

problem su komiteti dodatno razvili u svojim opštim preporukama i opštim komentarima.[5]

11. Države članice konvencija imaju dužnost da ispune svoje obaveze da poštuju, štite i ostvaruju prava žena i djece. One takođe imaju obavezu da sa dužnom pažnjom[6] spriječe postupke koji onemogućavaju priznavanje, uživanje ili ostvarivanje prava žena i djece i postaraju se da privatni akteri ne vrše diskriminaciju nad ženama i djevojčicama, uključujući rodno zasnovano nasilje, a u vezi sa Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, ili bilo kojih oblika nasilja nad djecom, a u vezi sa Konvencijom o pravima djeteta.
12. U konvencijama su određene obaveze država članica da uspostave dobro definisani pravni okvir kako bi se obezbijedili zaštita i promovisanje ljudskih prava. Važan prvi korak u tome jeste inkorporiranje instrumenata u nacionalne zakonodavne okvire. Oba komiteta ističu da zakoni koji imaju za cilj eliminisanje štetnih postupaka moraju da sadrže odgovarajuće mjere za određivanje budžeta, sprovođenje, monitoring i efikasnu primjenu.[7]
13. Osim toga, obaveza zaštite zahtijeva od država članica da uspostave pravne strukture kako bi se obezbijedilo da štetni postupci budu brzo, nepristrasno i nezavisno ispitani, da postoji efikasno sprovođenje zakona i da postoje efikasni pravni ljekovi za one kojima je ovim postupcima nanijeta šteta. Komiteti pozivaju države članice da izričito zabrane zakonom i adekvatno sankcionišu ili inkriminišu štetne postupke, u skladu sa ozbiljnošću prekršaja i nanijete štete, omoguće sredstva prevencije, zaštite, oporavka, reintegracije i obeštećenja za žrtve i da se bore protiv nekažnjivosti štetnih postupaka.
14. S obzirom na to da se uslov za efikasno rešavanje štetnih praksi nalazi među glavnim obavezama država članicama koje proističu iz ove dvije konvencije, rezerve prema relevantnim članovima[8], koji u velikoj mjeri ograničavaju ili kvalifikuju obaveze država članica da poštuju, štite i ostvaruju prava žena i djece

---

[5] Do danas, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena se pozivao na štetne postupke u devet svojih opštih preporuka: br. 3 o implementaciji člana 5. Konvencije, br. 14, br. 19, br. 21 o jednakosti u braku i porodičnim odnosima, br. 24 o ženama i zdravlju, br. 25 o privremenim specijalnim mjerama, br. 28 o osnovnim obavezama država članica iz člana 2. Konvencije, br. 29 o ženama u sprečavanju sukoba, konfliktnim situacijama i post-konfliktnim situacijama. Komitet za prava djeteta pruža neiscrpnu listu štetnih postupaka u svojim opštim komentarima br. 8 i br. 13.

[6] Dužna pažnja se treba razumjeti kao obaveza država članica konvencija da spriječe nasilje ili kršenje ljudskih prava, zaštite žrtve i svedoke od kršenja, ispitaju i kazne odgovorne, uključujući i privatne aktere i omoguće pristup obeštećenju za kršenje ljudskih prava. Vidjeti Opštu preporuku Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena br. 19 stav 9; 29 stav 13; 30 stav 15; mišljenja i odluke Komiteta o individualnim komunikacijama i istragama; i Opšti komentar Komiteta za prava djeteta br. 13, stav 5.

[7] Opšta preporuka Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena br. 28, stav 38(a), njegova zaključna zapažanja i Opšti komentar Komiteta za prava djeteta br. 13, stav 40.

[8] Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, članovi 2, 5. i 16. i Konvencija o pravima deteta, članovi 19. i 24(3).

da žive slobodno bez štetnih praksi, nisu u skladu sa ciljem i svrhom ove dvije konvencije i nedopustive su prema članu 28(2) Konvencije o eliminaciji svih oblike diskriminacije žena i prema članu 51(2) Konvencije o pravima djeteta.

V. Kriterijumi za određivanje štetnih postupaka

15. Štetni postupci predstavljaju postupke i oblike ponašanja koji se ponavljaju, a zasnovani su na diskriminaciji na osnovu, između ostalog, pola, roda i starosti, pored višestrukih i/ili međusobno povezanih oblika diskriminacije koja obično podrazumijeva nasilje i dovodi do fizičkih i/ili psiholoških patnji i štete. Šteta do koje dovede ovakve prakse žrtvama prevazilazi direktne fizičke i mentalne posledice i često ima za cilj ili svrhu da naškodi uvažavanje, uživanje i ostvarivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda žena i djece. Postoji takođe negativan uticaj po njihovo dostojanstvo, fizički, psihološki i moralni integritet i razvoj, učešće, zdravlje, obrazovanje i ekonomski i društveni status. Postupci su stoga predmet pažnje u radu oba komiteta.
16. U svrhu ove zajedničke opšte preporuke/opšteg komentara, postupci bi trebalo da zadovolje sledeće kriterijume da bi se smatrali štetnim:
(a) Predstavljaju unižavanje dostojanstva i/ili integriteta pojedinca i kršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda sadržanih u dvije konvencije;

(b) Predstavljaju diskriminaciju žena ili djece i štetne su u tome što kao rezultat stvaraju negativne posledice po njih kao pojedince ili grupe, uključujući fizičko, psihološko, ekonomsko i socijalno nasilje i/ili štetu i ograničavaju njihove kapacitete da u potpunosti učestvuju u društvu ili da razviju i dostignu svoj puni potencijal;

(c) Oni predstavljaju tradicionalne prakse koje se iznova javljaju ili nove koje se tek pojavljuju koje su definisane i/ili se održavaju uz pomoć društvenih normi u kojima postoji muška dominacija i neravnopravnost žena i djece, na osnovu pola, roda, starosti i drugih međusobno povezanih faktora;

(d) Nametnuti su ženama i djeci od strane članova porodice, zajednice, ili društva u cjelini, bez obzira na to da li žrtva daje ili je u stanju da da apsolutni, slobodni i informisani pristanak.

VI. Uzroci, oblici i manifestovanje štetnih postupaka

17. Uzroci štetnih postupaka su višedimenzionalni i sadrže stereotipne polno i rodno zasnovane uloge, pretpostavljenu superiornost ili inferiornost jednog od polova,

pokušaje da se izvrši kontrola nad tijelom i seksualnošću žena i djevojčica, društvene nejednakosti i rasprostranjenost muške dominacije u strukturama vlasti. Napori koji se ulažu na promjenu postupaka se moraju usmjeriti na one osnovne sistemske i strukturne uzroke tradicionalnih štetnih postupaka koji ili se iznova javljaju ili tek nastaju, na osnaživanje djevojčica i žena i dječaka i muškaraca da doprinesu transformaciji tradicionalnih kulturoloških stavova koji tolerišu štetne postupke, na to da se podstiču ovakve promjene i jačaju kapaciteti zajednice kako bi podržala ove procese.

18. Uprkos naporima da se suzbiju štetni postupci, ukupan broj žena i djevojčica koje su pogođene ostaje izuzetno visok i može se povećavati, uključujući, na primjer, situacije sukoba i posljedice tehnološkog razvoja, kao što je široka upotreba društvenih mreža. Analizom izvještaja država strana, komiteti su primijetili da članovi zajednica koje praktikuju štetne prakse, a koji su se preselili u zemlje odredišta putem migracija ili radi traženja azila, često i dalje praktikuju štetne prakse. Društvene norme i kulturna uvjerenja koja podržavaju ovakve štetne postupke opstaju i ponekad se posebno naglašavaju unutar zajednice u nastojanju da se očuva kulturni identitet u novom okruženju, naročito u zemljama odredišta gdje rodne uloge ženama i djevojčicama pružaju veću ličnu slobodu.

A. Sakaćenje ženskih genitalija

19. Sakaćenje ženskih genitalija, obrezivanje žena ili odsijecanje ženskih genitalija je praksa kojom se djelimično ili potpuno uklanjaju ženske genitalije ili na drugi način povređuju ženskih genitalni organi iz nemedicinskih, odnosno razloga koji nisu zdravstvene prirode. U kontekstu ove zajedničke opšte preporuke/opšteg komentara, koristi se izraz sakaćenje ženskih genitalija. Sakaćenje ženskih genitalija se vrši u svakom regionu, a u nekim državama predstavlja uslov za stupanje u brak i vjeruje se da je to efikasna metoda kontrolisanja seksualnost kod žena i djevojčica. Ima različite direktne i/ili dugoročne zdravstvene posledice, uključujući ozbiljan bol, šok, infekcije i komplikacije tokom porođaja (što pogađa i majku i dijete), dugoročne ginekološke problem kao što je fistula, psihološki efekti i smrt. Svjetska zdravstvena organizacija i Dječiji fond Ujedinjenih nacija procjenjuju da je između 100 miliona i 140 miliona djevojčica i žena u svijetu podvrgnuto nekoj vrsti sakaćenja ženskih genitalija.

B. Dječiji i/ili prisilni brakovi

20. Dječiji brakovi, za šta se isto koristi termin prijevremeni brakovi, je brak u kojem je jedna od strana mlađa od 18 godina. Ogromna većina dječijih brakova, kako formalnih tako i neformalnih, uključuje djevojčice, iako su ponekad i njihovi supružnici mlađi od 18 godina. Dječiji brak se smatra oblikom prisilnog braka, gdje jedna i/ili obje strane nisu dale apsolutni, slobodni i informisani pristanak. Kao stvar poštovanja kapaciteta djeteta i njegove autonomije u donošenju odluka

koje se tiču njegovog ili njenog života, brak zrelog, sposobnog djeteta mlađeg od 18 godina može se dozvoliti u posebnim okolnostima, pod uslovom da je dijete napunilo barem 16 godina i da ovakve odluke donese sud na osnovu legitimnih osnova izuzetka definisanih zakonom i na osnovu dokaza o zrelosti, bez poštovanja kulture i tradicije.

21. U nekim kontekstima, djeca bivaju zaručena ili stupaju u brak veoma mlada i, u mnogim slučajevima, mlade djevojčice su prisiljene da se udaju za čovjeka koji može biti decenijama stariji od njih. Dječiji fond Ujedinjenih nacija je 2012. godine izdao izvještaj da je skoro 400 miliona žena između 20 i 49 godina starosti širom svijeta stupilo u brak ili zajednicu prije nego što su napunile 18 godina[9]. Komiteti su stoga posebnu pažnju posvetili slučajevima u kojima se djevojčice udaju protiv apsolutnog, slobodnog i informisanog pristanka, kao što su slučajevi kada su djevojčice previše mlade da u fizičkom i psihološkom smislu budu spremne za život odraslih ili da donose razumne i informisane odluke i samim tim nisu spremne da daju pristanak na brak. Drugi primjeri sadrže slučajeve u kojima staratelji imaju pravnu nadležnost da daju pristanak za brak djevojčica u skladu sa običajnim ili ustavnim pravom, kada se djevojčice udaju protivno pravu na slobodno stupanje u brak.
22. Dječiji brakovi su često praćeni prijevremenom i čestom trudnoćom i porođajima, što dovodi do većeg porođajnog morbiditeta i mortaliteta nego što je to prosjek. Smrt koja se dovodi u vezu sa trudnoćom je vodeći uzrok mortaliteta kod djevojčica između 15 i 19 godina starosti, bilo da su u braku ili ne, širom svijeta. Smrtnost novorođenčadi među djecom veoma mladih majki je viša (ponekad čak i duplo viša) nego kod starijih majki. U slučajevima dječijeg i/ili prisilnog braka, naročito u onim brakovima gdje je suprug značajno stariji od supruge, i gdje djevojčice imaju ograničeno obrazovanje, djevojčice su generalno ograničene kada je u pitanju odlučivanje o sopstvenom životu. Dječiji brak takođe doprinosi višem stepenu napuštanja školovanja, naročito među djevojčicama, primoranom isključivanju iz škole i povećanom riziku od nasilja u porodici, pored ograničenja uživanja prava na slobodu kretanja.
23. Prisilni brakovi su brakovi u kojima je jedan odnosno oba partnera nisu izrazili svoj apsolutni i slobodni pristanak na zajednicu. Prisilni brakovi su brakovi u kojima jedna i/ili obje strane nisu lično izrazile svoj pun i slobodan pristanak na sklapanje braka. Oni se mogu manifestovati u različitim oblicima, uključujući dječije brakove, kao što je prethodno navedeno, brakove u zamjenu ili trgovinu (npr. baad i baadal), servilne brakove i leviratske brakove (prisiljavanje udovice da se uda za rođaka svog preminulog muža). U nekim kontekstima, prisilni brak može nastati kada je silovatelju dozvoljeno da izbjegne krivičnu odgovornost tako što se oženi žrtvom, obično uz saglasnost njene porodice. Prisilni brakovi se mogu događati i u kontekstu migracija, radi osiguranja da se djevojčica uda unutar zajednice porijekla porodice ili kako bi članovima proširene porodice ili drugim

[9] Vidjeti www.apromiserenewed.org

osobama omogućili dokumenta za migraciju i/ili boravak u određenoj zemlji odredišta. Prisilni brakovi se sve češće koriste i od strane oružanih grupa tokom sukoba, ili mogu predstavljati način da se djevojčica spasi od siromaštva nakon sukoba[10]. Prisilni brak se takođe može definisati kao brak u kojem jednoj strani nije dozvoljeno da ga prekine ili napusti. Prisilni brakovi često rezultiraju time da djevojčice gube ličnu i ekonomsku autonomiju, pokušavajući da pobjegnu ili pribjegavaju samopovređivanju ili samoubistvu kako bi izbjegle ili pobjegle iz braka.

24. Isplata miraza i cijene mlade, koja varira od zajednice do zajednice, može povećati osjetljivost žena i djevojčica na nasilje i druge štetne postupke. Suprug ili članovi njegove porodice mogu ući u fizičko ili psihološko nasilje, uključujući ubistvo, spaljivanje ili napad korišćenjem kiseline, ukoliko se ne ispune očekivanja po pitanju isplate miraza ili njegove veličine. U nekim slučajevima, porodice su saglasne sa privremenim „brakom“ svoje ćerke u zamjenu za finansijsku dobit, što se takođe smatra ugovorenim brakom, koji je oblik trgovine ljudima. Države članice Opcionalnog protokola Konvencije o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji imaju izričite obaveze po pitanju dječijeg i/ili prisilnog braka uz plaćanje miraza ili cijene mlade jer predstavljaju trgovinu djecom u skladu sa članom 2(a) Protokola.[11] Komitet za eliminaciju diskriminacije žena je više puta ponovio da dozvoljavanje ugovaranja brakova uz plaćanje ili korist predstavlja kršenje prava na slobodan izbor supružnika i u svojoj opštoj preporuci br. 29 ističe da ovakva praksa ne bi trebalo da bude uslov za brak kako bi on bio validan i da ovakvi sporazumi ne bi trebalo da budu priznati od strane država članica kao važeći.

C. Poligamija

25. Poligamija je suprotna dostojanstvu žena i djevojčica i povređuje njihova ljudska prava i slobode, uključujući pravo na ravnopravnost i zaštitu unutar porodice. Poligamija se razlikuje u različitim, ali i unutar istih pravnih i društvenih konteksta, a njen uticaj uključuje štetu po zdravlje supruga, shvaćeno kao fizičko, mentalno i socijalno blagostanje, materijalnu štetu i uskraćivanje koje supruge mogu pretrpjeti, kao i emocionalnu i materijalnu štetu za djecu, često sa ozbiljnim posljedicama po njihov dobrobit.
26. Dok su mnoge države članice odlučile da zabrane poligamiju, ona se i dalje praktikuje u nekim državama, legalno ili nelegalno. Iako su tokom istorije poligamne porodice bile funkcionalne u nekim poljoprivrednim društvima kao način osiguravanja veće radne snage za pojedinačne porodice, studije su pokazale

[10] Opšta preporuka Komiteta za eliminisanje diskriminacije žena br. 30, stav 62.

[11] Vidjeti takođe i član 3(1)(a)(i).

da poligamija zapravo često dovodi do povećanog siromaštva u porodici, naročito u seoskim predjelima.

27. I žene i djevojčice se nalaze u poligamnim zajednicama, pri čemu dokazi pokazuju da su djevojčice znatno češće udate ili vjerene za mnogo starije muškarce, što povećava rizik od nasilja i povrede njihovih prava. Koegzistencija zakonskih propisa sa vjerskim, ličnim statusnim i tradicionalnim običajnim zakonima i praksama često doprinosi opstanku ove prakse. U nekim državama strankama, međutim, poligamija je dozvoljena građanskim zakonodavstvom. Ustavne i druge odredbe koje štite pravo na kulturu i religiju ponekad su također korišćene za opravdavanje zakona i praksi koje omogućavaju poligamne zajednice.
28. Države članice Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena imaju izričite obaveze da obeshrabre i zabrane poligamiju zbog toga što je u suprotnosti sa Konvencijom[12]. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena takođe tvrdi da poligamija ima značajne posljedice po ekonomsko blagostanje žena i njihove djece.[13]

D. Zločini počinjeni u ime takozvane časti

29. Zločini počinjeni u ime takozvane časti postupci su nasilja koji su disproporcijalno, iako ne isključivo, počinjeni nad djevojčicama i ženama jer članovi porodice smatraju da će neko ponašanje na koje se sumnja, predviđa ili koje se zaista dogodi, dovesti do sramote porodici ili zajednici. Ovakvi oblici ponašanja podrazumijevaju ulazak u seksualne odnose prije braka, odbijanje pristanka na ugovoreni brak, ulazak u brak bez dozvole roditelja, preljubu, traženje razvoda, oblačenje na način koji se smatra neprihvatljivim za zajednicu, rad van kuće ili odbijanje da se prilagodi stereotipnim rodnim ulogama. Zločini u ime takozvane časti se takođe mogu počiniti nad djevojčicama i ženama zbog toga što su bile žrtve seksualnog nasilja.
30. Ovi zločini podrazumijevaju ubistvo i često ih izvrši supružnik, ženski ili muški rođak ili član zajednice žrtve. Umjesto da se posmatra kao krivično djelo počinjeno nad ženom, zločini počinjeni u ime takozvane časti često se sankcionišu od strane zajednice kao sredstvo očuvanja i/ili vraćanja integriteta njenim kulturološkim, tradicionalnim, običajnim ili vjerskim normama nakon navodnih prestupa. U nekim kontekstima, nacionalni zakoni ili njihova praktična primjena ili odsustvo iste, omogućavaju da se odbrana časti predstavi kao oslobađajuća ili olakšavajuća okolnost za počinioce ovih zločina, što dovodi do smanjenih kazni ili nekažnjavanja. Osim toga, krivično gonjenje za ovakve slučajeve često ometa

[12] Opšte preporuke br. 21 , 28. i 29. Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena.

[13] Opšta preporuka br. 29 , stav 27 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena.

nevoljnost od strane pojedinaca koji su upoznati sa slučajem da pruže potkrepljujuće dokaze.

VII. Sveobuhvatni okvir za rješavanje štetnih postupaka

31. Obje konvencije sadrže posebne reference za eliminisanje štetnih postupaka. Države članice Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena u obavezi su da isplaniraju i usvoje odgovarajuće zakone, politike i mjere i obezbijede da njihova implementacija efikasno odgovori na specifične prepreke, barijere i otpor prema eliminaciji diskriminacije koja pospješuje štetne postupke i nasilje nad ženama (članovi 2. i 3.). Međutim, države članice moraju da budu u stanju da pokažu direktnu relevantnost i adekvatnost mjera koje su preduzele kako bi se obezbijedilo prvo i osnovno da se ne krše ljudska prava žena, i pokažu da li će ove mjere dovesti do ženjenih efekata i rezultata. Osim toga, obaveza država članica da sprovode ovakvu ciljanu politiku je od direktne važnosti i države članice ne mogu da opravdaju kašnjenje ni po kojem osnovu, ni kulturološkom ni vjerskom osnovu. Države članice su takođe u obavezi da preduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući privremene specijalne mjere (član 4(1))[14] kako bi modifikovale društvene i kulturološke obrasce ponašanja muškaraca i žena, s ciljem da se postigne eliminisanje predrasuda i običajnih i drugih praksi koje su zasnovane na ideji inferiornosti ili superiornosti jednog od polova ili na stereotipnim ulogama muškaraca i žena (član 5(a)) i da obezbijede da vjeridba i brak djeteta nema pravno dejstvo (član 16(2)).
32. Konvencija o pravima djeteta, s druge strane, obavezuje države članice da preduzmu sve efikasne i odgovarajuće mjere sa ciljem ukidanja tradicionalnih praksi koje su štetne po zdravlje djece (član 24(3)). Osim toga, pravo je djeteta da se zaštiti od svih oblika nasilja, uključujući fizičko, seksualno ili psihološko nasilje (član 19.) i zahtijeva se od država članica da se postaraju da nijedno dijete ne bude predmet mučenja ili drugih oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg tretiranja ili kažnjavanja (član 37 (a)). Za to važe četiri opšta načela Konvencije kad se radi o pitanju štetnih postupaka, Za pitanje štetnih praksi primjenjuju se četiri opšta principa Konvencije, i to: zaštita od diskriminacije (član 2), obezbjeđivanje najboljeg interesa djeteta (član 3 stav 1)[15], zaštita prava na život, opstanak i razvoj (član 6), kao i pravo djeteta da bude saslušano (član 12).

---

[14] Opšta preporuka br. 25, stav 38. Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena.

[15] Opšti komentar br. 14 Komiteta za prava djeteta o pravu djeteta da se njegovi ili njeni najbolji interesi najprije uzmu u obzir.

33. U oba slučaja, efikasna prevencija i eliminisanje štetnih postupaka iziskuje uspostavljanje dobro definisane sveobuhvatne i lokalno relevantne strategije zasnovane na pravima, koja sadrži pravne i političke mjere podrške, uključujući društvene mjere koje su kombinovane sa isto takvom političkom posvećenošću i odgovornošću na svim nivoima. Obaveze iz konvencija pružaju osnovu za razvoj sveobuhvatne strategije za eliminisanje štetnih postupaka, čiji su elementi dati ovdje.
34. Ovakva sveobuhvatna strategija mora da postane vodeća i koordinisana kako na vertikalnom tako i na horizontalnom nivou i integrisana u nacionalne napore da se spriječe i eliminišu svi oblici štetnih postupaka. Horizontalna koordinacija iziskuje organizaciju u svim sektorima, uključujući obrazovanje, zdravstvo, pravosuđe, socijalnu zaštitu, sprovođenje zakona, imigraciju i azil i komunikacije i medije. Na sličan način, vertikalna koordinacija iziskuje organizaciju između aktera na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou i tradicionalnih i vjerskih organa. Kako bi se proces pojednostavio, treba uzeti u obzir raspodjelu odgovornosti za rad postojećim i posebno uspostavljenim organima visokog nivoa, u saradnji sa svim relevantnim akterima.
35. Implementacija bilo koje sveobuhvatne strategije nužno zahtijeva pružanje adekvatnih organizacionih, ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa propraćenih odgovarajućim mjerama i instrumentima, kao što su uredbe, politike, planovi i budžeti. Osim toga, države članice su u obavezi da obezbijede postojanje nezavisnog monitoring mehanizma za praćenje napretka u zaštiti žena i djece od štetnih postupaka i ostvarivanju njihovih prava.
36. Strategije koje imaju za cilj eliminisanje štetnih postupaka takođe treba da sadrže širok spektar drugih aktera, uključujući nacionalne nezavisne institucije za ljudska prava, zdravstvo, obrazovanje i stručnjake za sprovođenje zakona, članove civilnog društva i one koji su uključeni i prakse.

A. Prikupljanje podataka i monitoring

37. Redovno i sveobuhvatno prikupljanje, analiza, diseminacija i korišćenje kvantitativnih i kvalitativnih podataka od ključnog su značaja za obezbjeđivanje efikasnih politika, izradu odgovarajućih strategija i formulisanje mjera, kao i za procjenu uticaja, praćenje ostvarenog napretka ka eliminaciji štetnih praksi i identifikovanje ponovo pojavljujućih i novih štetnih praksi. Dostupnost podataka omogućava sagledavanje trendova i uspostavljanje relevantnih veza između politika i efikasne implementacije programa od strane državnih i nedržavnih aktera, kao i odgovarajućih promjena u stavovima, oblicima ponašanja, praksama i stopama rasprostranjenosti. Podaci razvrstani prema polu, uzrastu, geografskom području, socioekonomskom statusu, nivou obrazovanja i drugim ključnim faktorima od suštinskog su značaja za identifikovanje visoko rizičnih i ugroženih grupa žena i djece, što će usmjeravati kreiranje politika i preduzimanje mjera radi suzbijanja štetnih postupaka.

38. Uprkos navedenom priznanju, razvrstani podaci o štetnim postupcima i dalje su ograničeni i rijetko uporedivi među državama i tokom vremena, što rezultira ograničenim razumijevanjem obima i razvoja ovog problema, kao i otežanom identifikacijom adekvatno prilagođenih i ciljanih mjera.

39. Komitet predlaže da države članice Konvencije:

(a) Daju prioritet redovnom prikupljanju, analizi, diseminaciji i korišćenju kvantitativnih i kvalitativnih podataka o štetnim postupcima, razvrstanih prema polu, uzrastu, geografskom području, socioekonomskom statusu, nivou obrazovanja i drugim ključnim faktorima, te da obezbijede adekvatne resurse za sprovođenje tih aktivnosti. Redovni sistemi prikupljanja podataka trebalo bi da se uspostave i/ili održavaju u sektorima zdravstvene i socijalne zaštite, obrazovanja, kao i u pravosudnom sistemu i sektorima za sprovođenje zakona, u vezi sa pitanjima zaštite;

(b) prikupljaju podatke korišćenjem nacionalnih demografskih i indikatorskih istraživanja i popisa stanovništva, koji mogu biti dopunjeni podacima iz nacionalno reprezentativnih anketa domaćinstava. Kvalitativna istraživanja trebalo bi sprovoditi putem fokus-grupnih diskusija, detaljnih intervjua sa ključnim informantima iz širokog spektra zainteresovanih strana, strukturisanog posmatranja, socijalnog mapiranja i drugih odgovarajućih metodologija.

B. Zakoni i njihovo sprovođenje

40. Ključni element svake sveobuhvatne strategije jeste razvoj, donošenje, sprovođenje i monitoring relevantnih zakona. Svaka država članica je u obavezi[16] da pošalje jasnu poruku osude štetnih postupaka, omogući pravnu zaštitu za žrtve, omogući državnim i nedržavnim akterima da štite žene i djecu koja su pod rizikom, obezbijedi adekvatne odgovore i njegu i omogući dostupno obeštećenje i ukine nekažnjavanje.
41. Međutim, samo donošenje zakona nije dovoljno za efikasno suzbijanje štetnih praksi. U skladu sa zahtjevima dužne pažnje, zakonodavstvo se stoga mora dopuniti sveobuhvatnim skupom mjera radi omogućavanja njegove primjene i sprovođenja, kao i obezbjeđivanja praćenja, nadzora i evaluacije ostvarenih rezultata.

[16] Vidjeti Konvenciju o eliminacijisvih oblika diskriminacije žena, članovi 2(a)-(v), 2 (đ) i 5. i Opšti komentar br. 13 Komiteta za prava djeteta.

42. Nasuprot njihovim obavezama iz obje konvencije, mnoge države članice zadržavaju pravne odredbe kojima se opravdava, omogućava ili dovodi do štetnih postupaka, kao što je zakon koji omogućava dječije brakove, omogućava odbranu takozvane časti kao opravdavajući ili ublažavajući faktor za zločine počinjene nad djevojčicama i ženama ili omogućava počiniocu silovanja i/ili drugih seksualnih zločina da izbjegne kažnjavanje tako što će oženiti žrtvu.
43. U državama članicama sa više pravnih sistema, čak i gdje su štetni postupci zakonima izričito zabranjeni, zabrana se ne sprovodi efikasno jer postoje običajni, tradicionalni ili vjerski zakoni koji podržavaju ovakve postupke.
44. Predrasude i slabi kapaciteti za rešavanje prava žena i djece među sudijama u običajnim i vjerskim sudovima ili tradicionalnim mehanizmima donošenja odluka i uvjerenja da pitanja koja potpadaju pod djelokrug ovih običajnih sistema ne bi trebalo da budu predmet revizije ili kontrole od strane države članice ili drugih pravosudnih organa uskraćuju ili ograničavaju pristup pravdi žrtvama štetnih postupaka.
45. Potpuno i inkluzivno učešće relevantnih aktera u izradi nacrta zakona protiv štetnih praksi može da obezbijedi da se primarni problemi koji se tiču ovih postupaka precizno identifikuju i riješe. Uključivanje i traženje doprinosa od zajednica koje praktikuju ove postupke, drugih relevantnih aktera i članova civilnog društva predstavlja ključ ovog procesa. Međutim, treba voditi računa da preovlađujući stavovi i društvene norme koje podržavaju štetne postupke ne oslabe napore za donošenje i sprovođenje zakona.

46. Mnoge države članice su preduzele korake kako bi decentralizovale vlast kroz prenos i delegiranje nadležnosti, ali ovo ne bi trebalo da umanji ili negira obavezu sprovođenja zakona kojim se zabranjuju štetni postupci i da isti važi za čitavu teritoriju njihove nadležnosti. Moraju se uspostaviti zaštitne mjere kako bi se obezbijedilo da prenos ili delegiranje nadležnosti ne dovede do diskriminacije po pitanju zaštite žena i djece od štetnih postupaka u različitim regionima i kulturološkim zonama. Organi kojima se nadležnost prenese treba da budu opremljeni ljudskim, finansijskim, tehničkim i drugim resursima koji su potrebni za efikasno sprovođenje zakona koji ima za cilj da eliminiše štetne postupke.
47. Kulturološke grupe koje su uključene u štetne postupke mogu da doprinesu širenju ovakvih praksi i van nacionalnih granica. Kada se ovo dogodi, potrebno je sprovesti odgovarajuće mjere da se ova praksa zaustavi.
48. Nacionalne ustanove za ljudska prava imaju ključnu ulogu u promovisanju i zaštiti ljudskih prava, uključujući pravo pojedinca da bude oslobođen od štetnih postupaka i u podizanju svijesti javnosti o njihovim pravima.
49. Pojedinci koji pružaju usluge ženama i djeci, posebno medicinsko osoblje i nastavnici, imaju jedinstvenu poziciju da identifikuju realne ili potencijalne žrtve štetnih postupaka. Međutim, oni su često obavezani pravilima povjerljivosti što može biti u suprotnosti sa njihovim obavezama da prijave realnu pojavi štetnih

postupaka ili potencijal da do njih dođe. Ovo se mora prevazići posebnim uredbama prema kojima bi za njih bilo obavezno da prijave ovakve pojave.

50. Kada su medicinski stručnjaci ili vladino osoblje ili javni službenici uključeni ili su saučesnici u sprovođenju ovih štetnih postupaka, njihov status i odgovornost, uključujući prijavljivanje, treba posmatrati kao otežavajuću okolnost u određivanju krivičnih sankcija ili sprovođenju sankcija kao što je gubitak stručne licence ili okončanje ugovora, čemu treba da prethodi davanje upozorenja. Sistematska obuka relevantnih stručnjaka smatra je efikasnom preventivnom mjerom.
51. Iako sankcije krivičnog zakona moraju dosledno da se sprovode na način na koji se doprinosi sprečavanju i eliminisanju štetnih postupaka, države članice takođe moraju da uzmu u obzir i potencijalne prijetnje i negativan uticaj po žrtve, uključujući i čin odmazde.
52. Novčana naknada možda neće biti ostvariva u područjima sa visokom učestalošću štetnih postupaka. U svim slučajevima, međutim, žene i djeca pogođeni štetnim praksama treba da imaju pristup pravnim sredstvima zaštite, uslugama podrške i rehabilitacije, kao i socijalnim i ekonomskim mogućnostima.
53. Najbolji interes djeteta i zaštita prava djevojčica i žena treba uvijek da budu uzeti u obzir i neophodno je da postoje uslovi kako bi im se omogućilo da iskažu svoje mišljenje i da njihovo mišljenje ima određenu težinu. Treba obratiti posebnu pažnju na potencijalni kratkoročni i dugoročni uticaj koji na djecu ili žene ima prekid dječijeg i/ili prisilnog braka i vraćanje miraza i novca plaćenog za mladu.
54. Države članice, a posebno zvaničnici zaduženi za imigraciju i azil, treba da budu svjesni toga da žene i djevojčice možda bježe iz svojih država porijekla kako bi izbjegle podvrgavanje štetnim postupcima. Ovi zvaničnici treba da dobiju odgovarajuću kulturološku, pravnu i rodno osjetljivu obuku o koracima koje treba preduzeti radi zaštite ovih žena i djevojaka.
55. **Komiteti preporučuju da države članice konvencija usvoje ili dopune zakone sa ciljem da se efikasno riješe i eliminišu štetni postupci. Čineći to, one treba da se postaraju:**

    (a) **Da proces izrade zakona bude u potpunosti inkluzivan i participativan. U tu svrhu one treba da sprovedu ciljano zagovaranje i podizanje svijesti i upotrebu mjera mobilizacije kako bi prikupile informacije o znanju šire javnosti i podršku za izradu, usvajanje, diseminaciju i implementaciju zakona;**

    (b) **Da zakon bude u potpunosti u skladu sa relevantnim obavezama određenim u Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Konvenciji o pravima djeteta i drugim međunarodnim standardima za ljudska prava kojim se zabranjuju štetni postupci i da oni imaju prednost u odnosu na običajno, tradicionalno ili vjersko pravo koje dozvoljava, podstiče ili propisuje štetne postupke, naročito u državama sa više pravnih sistema;**

(c) **Da ukinu bez odlaganja sve zakone koji podstiču, dozvoljavaju ili dovode do štetnih postupaka, uključujući tradicionalne, običajne ili vjerske zakone i sve zakone prema kojima je prihvatljiva odbrana časti kao odbrana odnosno olakšavajuća okolnost za vršenje zločina u ime takozvane časti;**

(d) **Da zakoni budu usklađeni i sveobuhvatni i obezbijede detaljne smjernice za sprečavanje, zaštitu, podršku i usluge praćenja i pomoći žrtvama, uključujući njihov fizički i psihološki oporavak i društvenu reintegraciju i da budu propraćeni adekvatnim civilnim i/ili administrativnim zakonskim odredbama;**

(e) **Da se zakonom adekvatno rješavaju, uključujući i pružanje osnova za usvajanje privremenih specijalnih mjera, ključni uzroci štetnih postupaka, uključujući diskriminaciju na osnovu pola, roda, starosti i drugih međusobno povezanih faktora, sa fokusom na ljudska prava i potrebe žrtava i u potpunosti uzme u obzir najbolji interes djece i žena;**

(f) **Da minimalni zakonski uzrast za stupanje u brak za djevojčice i dječake, sa ili bez roditeljskog pristanka, bude 18 godina. Kada se dozvoli stupanje u brak ispod ovog uzrasta pod posebnim okolnostima, apsolutni minimum godina ne smije biti ispod 16 godina starosti, osnove za dobijanje dozvole moraju biti legitimne i strogo definisane zakonom, a brak mora dozvoliti samo sud na osnovu apsolutnog, slobodnog i informisanog pristanka djeteta ili oba djeteta, koji se moraju pojaviti lično na sudu;**

(g) **Da pravni uslovi za registraciju braka budu uspostavljeni i da se efikasna implementacija obezbijedi putem podizanja svijesti, obrazovanja i postojanja adekvatne infrastrukture kako bi registrovanje postalo dostupno svim licima u okviru njihove jurisdikcije;**

(h) **Da nacionalni sistem obaveznog, pristupačnog i besplatnog registrovanja rađanja bude uspostavljen kako bi se štetne prakse efikasno preduprijedile, uključujući i dječije brakove;**

(i) **Da nacionalne ustanove zadužene za ljudska prava imaju nadležnost da razmatraju pojedinačne žalbe i peticije i sprovode istragu, uključujući one koje se podnose u ime ili direktno od strane žena i djece, na povjerljiv, rodno osjetljiv način i način prilagođen djetetu;**

(j) **Da je obavezno po zakonu za profesionalce i ustanove koje rade za ili sa djecom i ženama, prijavi incident ili rizik od incidenta ukoliko imaju opravdanu osnovu da vjeruju da se radi o štetnom postupku koji se desio ili**

se može desiti. Odgovornost obaveznog prijavljivanja treba da obezbijedi zaštitu privatnosti i povjerljivosti onih koji prijavljuju;

(k) **Da sve inicijative za izradu i izmjenu krivičnih zakona moraju ići ruku pod ruku sa zaštitnim mjerama i uslugama za žrtve i one koji su pod rizikom od podrvrgavanja štetnim postupcima;**

(l) **Da se zakonom uspostavi nadležnost za prekršaje štetnih postupaka koja važi za državljane države članice i oni koji tu borave čak i ako su prekršaji počinjeni u države u kojoj se isti ne smatraju zločinom;**

(m) **Da zakoni i politike koje se odnose na imigraciju i davanje azila prepoznaju rizik od podvrgavanja štetnim postupcima ili gonjenja kao rezultat ovih postupaka kao osnovu za davanje azila. Treba uzeti u obzir, od slučaja do slučaja, i pružanje zaštite rođaku koji je u pratnji djevojčice ili žene;**

(n) **Da zakon sadrži odredbe o redovnoj evaluaciji i monitoringu, uključujući pitanja sprovođenja, primjene i daljeg praćenja rezultata;**

(o) **Da žene i djeca koji su podvrgnuti štetnim postupcima imaju ravnopravan pristup pravdi, uključujući rešavanje pravnih i praktičnih prepreka za pokretanje pravnog postupka, kao što je ograničen rok, i da počinioci i oni koji pomaži ili odobravaju ove štetne postupke snose odgovornost;**

(p) **Da zakon sadrži obavezne zabrane ili zaštitne mjere kojima bi se štitili oni koji su pod rizikom od štetnih postupaka i omogućava njihovu bezbjednost i mjere za zaštitu žrtava od odmazde;**

(q) **Da žrtve nasilja imaju jednak pristup pravnim ljekovima i odgovarajućim reparacijama u praksi.**

C. Prevencija štetnih praksi

56. Jedan od prvih koraka u borbi protiv štetnih postupaka je prevencije. Oba komiteta su istakla da se prevencija najbolje može postići preko pristupa koji je zasnovan na pravima kako bi se izmijenile društvene i kulturološke norme, osnažile žene i djevojčice, izgradili kapaciteti svih relevantnih stručnjaka koji su u redovnom kontaktu sa žrtvama, potencijalnim žrtvama i počiniocima štetnih postupaka na svim nivoima, kao i podizanjem svijesti o uzrocima i posledicama štetnih praksi, uključujući dijalog sa relevantnim akterima.

1. Uspostavljanje socijalnih i kulturoloških normi zasnovanih na pravima

57. Socijalna norma je dodatni faktor i socijalna determinanta određenih praksi u zajednici koja može biti pozitivna i da jača njen identitet i koheziju ili negativna i da potencijalno dovede do štete. Takođe je društveno pravilo ponašanja nešto na šta članovi zajednice treba da obrate pažnju. Ovim se kreira i održava kolektivni osjećaj društvene obaveze i očekivanja što uslovljava ponašanje pojedinačnih članova zajednice, čak i ako se lično ne slažu sa tom praksom. Na primjer, gdje sakaćenje ženskih genitalija predstavlja socijalnu normu, roditelji su motivisani da se slože da se ona izvrši nad njihovim ćerkama jer vide da to i drugi roditelji rade i vjeruju da drugi to od njih isto očekuju. Normu ili praksu često nastavljaju druge žene u zajednici koje su se već podvrgle proceduri i vrše dodatni pritisak na mlađe žene da se usklade sa praksom ili rizikuju da se podvrgnu ostracizmu (izopštavanju), budu izbjegavane ili stigmatizovane. Ovakvo marginalizovanje može dovesti do gubitka važne ekonomske i socijalne podrške kao i socijalne mobilnosti. S druge strane, ukoliko se pojedinci usklade svoje ponašanje sa socijalnom normom, očekuju nagradu, na primjer preko uključivanja i pohvale. Izmjena socijalnih normi koje potkrepljuju i opravdavaju štetne postupke iziskuje da se ta očekivanja izmijene i modifikuju.
58. Socijalne norme su međusobno povezane, što znači da se štetni postupci ne mogu riješiti izolovano, već u okviru šireg konteksta na osnovu opšteg shvatanja toga na koji način su prakse povezane sa drugim kulturološkim i socijalnim normama i drugim praksama. Ovo pokazuje potrebu da se usvoji pristup zasnovan na pravima koji je utemeljen na priznavanju toga da su prava nedjeljiva i međusobno zavisna.
59. Osnovni izazov koji se mora adresirati jeste činjenica da se štetni postupci mogu doživljavati kao korisne za žrtvu, članove njene porodice i zajednice. Shodno tome, postoje značajna ograničenja kod pristupa koji se fokusira isključivo na promjenu individualnog ponašanja. Umjesto toga, postoji potreba za sveobuhvatnim i sveobuhvatnim pristupom zasnovanim na kolektivu ili zajednici. Kulturalno osjetljive intervencije, koje jačaju ljudska prava i omogućavaju zajednicama koje praktikuju štetne prakse da zajednički istraže i dogovore alternativne načine ostvarivanja svojih vrijednosti i očuvanja ili proslave tradicija bez nanošenja štete i kršenja ljudskih prava žena i djece, mogu dovesti do održivog i široko rasprostranjenog eliminisanja štetnih praksi i kolektivnog usvajanja novih društvenih normi. Javne manifestacije kolektivne predanosti alternativnim praksama mogu pomoći u jačanju njihove dugoročne održivosti. U tom smislu, aktivno uključivanje vođa zajednice je od ključnog značaja.
60. **Komiteti preporučuju da države članice konvencija treba da obezbijede da svi napori koji se ulože za prevazilaženje štetnih postupaka i za preispitivanje i izmjenu osnovnih socijalnih normi budu sveobuhvatni, zasnovani na**

zajednici i utemeljeni u pristupu zasnovanom na pravima koji sadrži aktivno učešće svih relevantnih aktera, naročito žena i djevojčica.

2. Osnaživanje žena i djevojčica

61. Države članice imaju obavezu da preispitaju i izmijene patrijarhalne ideologije i strukture koje ograničavaju žene i djevojčice da u potpunosti ostvare svoja ljudska prava i slobode. Kako bi djevojčice i žene prevazišle socijalno isključivanje i siromaštvo sa kojima se suočavaju, što povećava njihovu osjetljivost na iskorišćavanje, štetne postupke i druge oblike rodno zasnovanog nasilja, potrebno je da budu obezbijeđene vještinama i kompetencijama koje su potrebne za potvrdu njihovih prava, uključujući donošenje samostalnih odluka i izbora o sopstvenom životu uz punu informisanost o pravima koje im pripadaju. U ovom kontekstu, obrazovanje je važan instrument za osnaživanje žena i djevojčica u traženju svojih prava.
62. Postoji jasna korelacija između niskog stepena obrazovanja djevojčica i žena i rasprostranjenosti štetnih praksi. Države članice konvencija imaju obaveze da obezbijede univerzalno pravo na kvalitetno obrazovanje i stvore okruženje koje će omogućiti djevojčicama i ženama da postanu nosioci promjene (Konvencija o pravima djeteta, članovi 28-29; Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, član 10.). To podrazumijeva pružanje univerzalnog, besplatnog i obaveznog upisivanja u osnovnu školu i obezbjeđivanje redovnog pohađanja nastave, obeshrabrivanje napuštanja školovanja, eliminisanje postojećih rodnih nejednakosti i pružanje podrške pristupu za djevojčice iz najmarginalizovanijih grupa, uključujući one koje žive u udaljenim i seoskim zajednicama. U sprovođenju ovih obaveza, treba obratiti pažnju na to da škole i njihova okruženja budu bezbjedni, prilagođeni djevojčicama i pogodni za optimalan učinak.
63. Završetak osnovnog i srednjeg obrazovanja djevojčicama pruža kratkoročne i dugoročne koristi tako što doprinosi sprečavanju dječijeg braka i trudnoće u adolescenciji i nizak stepen smrtnosti i morbiditeta kod novorođenčadi i majki, i priprema žene i djevojčice za to da traže svoje pravo na slobodu od nasilja i bolje mogućnosti za efikasno učešće u svim sferama života. Komiteti dosledno podstiču države članice da preduzmu mjere kako bi poboljšale upis i ostanak u srednjem obrazovanju, uključujući mjere kojima bi se učenici podsticali da završe osnovnu školu, ukinule školske takse za osnovnu i srednju školu, promovisao jednak pristup srednjoškolskom obrazovanju, uključujući tehničko stručno obrazovanje i posvećivanje pažnje tome da srednjoškolsko obrazovanje bude obavezno. Pravo adolescentkinja na nastavak studija, tokom i nakon trudnoće, može se zagarantovati preko politika vraćanja u obrazovanje bez diskriminacije.
64. Za djevojčice van škole, neformalno obrazovanje je često njihov jedini put do učenja i treba da im se obezbijedi osnovno obrazovanje i nastava u oblasti

životnih vještina. To predstavlja alternativu formalnom školovanju za one koje nisu završile osnovnu ili srednju školu i može im se omogućiti putem radio programa i drugih medija, uključujući digitalne medije.

65. Žene i djevojčice su u mogućnosti da steknu sopstvena ekonomska sredstva putem obuke u oblasti vještina za život i preduzetništvo i steknu korist iz programa koji nude ekonomske podsticaje kako bi odložile udaju do 18 godine, kao što su stipendije, programi mikro kredita ili planovi štednje (Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, članovi 11. i 13.; Konvencija o pravima djeteta, član 28.). Komplementarni programi za podizanje svijesti od suštinske su važnosti za komuniciranje prava žena na rad van kuće i preispitivanja tabua o ženama i poslu.

66. Ostala sredstva kojima se podstiče osnaživanje žena i djevojčica je sticanje sopstvenih socijalnih sredstava. Ovo se može olakšati preko kreiranja bezbjednih prostora gdje djevojčice i žene mogu da se povezuju sa vršnjakinjama, mentorima, nastavnicima i vođama zajednice i izraze svoje mišljenje, progovore, artikulišu sopstvene aspiracije i probleme i učestvuju u donošenju odluka koje se tiču njihovog života. Ovo im može pomoći da razviju samopoštovanje i samo-efikasnost, komunikacijske, pregovaračke vještine i vještine rešavanja problema i svest o svojim pravima što može biti od posebnog značaja za djevojčice migrantkinje. S obzirom na to da muškarci tradicionalno zauzimaju pozicije u vlasti i imaju uticaja na svim nivoima, njihovo uključivanje je od suštinske važnosti kako bi se obezbijedilo da djeca i žene imaju podršku i posvećenu uključenost njihovih porodica, zajednica, civilnog društva i donosioca politika.
67. Djetinjstvo i rana adolescencija su trenuci kada najkasnije treba početi sa pružanjem pomoći i djevojčicama i dječacima kako bi se izmijenili rodno zasnovani stavovi i usvojile pozitivnije uloge i oblici ponašanja kod kuće, u školi i širem društvu. To znači olakšana diskusija sa njima o socijalnim normalama, stavovima i iskustvima koja se dovode u vezu sa tradicionalnim ulogama muškaraca i žena i rodno i polno povezanim stereotipima, kao i rad sa njima kako bi se pružila podrška u ličnoj i socijalnoj promjeni koja ima za cilj eliminisanje rodne neravnopravnosti i promovisanje značaja vrednovanja obrazovanja, posebno obrazovanja djevojčica kako bi se eliminisali štetni postupci koji naročito pogađaju djevojčice u dobu pred-adolescencije i adolescencije.
68. Žene i djevojčice u adolescenciji koje su bile ili su još uvijek pod rizikom do podvrgavanja štetnim postupcima suočavaju se sa značajnim rizicima po svoje seksualno i reproduktivno zdravlje, naročito u kontekstu gde se već susreću sa barijerama pri odlučivanju o ovim pitanjima zbog nedostatka adekvatnih informacija i službi, uključujući usluge prilagođene adolescentima. Posebnu pažnju stoga treba posvetiti tome da žene i djevojčice dobiju pristup preciznim informacijama o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima i uticajima štetnih postupaka kao i pristup adekvatnim i povjerljivim službama. Obrazovanje

prilagođeno uzrastu koje sadrži naučno utemeljene informacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju doprinosi osnaživanju djevojčica i žena u donošenju informisanih odluka i traženju svojih prava. U tom cilju, pružaoci zdravstvene njege i nastavnici sa adekvatnim znanjem, razumijevanjem i vještinama igraju ključnu ulogu u prenosu informacija, čime se sprečavaju štetni postupci i prepoznaju žene i djevojčice koje su žrtve ili su pod rizikom da postanu žrtve i pruža im se pomoć.

69. **Komiteti preporučuju da države članice konvencija treba da:**

(a) Obezbijede univerzalno, besplatno i obavezno osnovno obrazovanje koje je prilagođeno djevojčicama, uključujući onim u udaljenim i seoskim područjima, uzmu u obzir da srednje obrazovanje bude obavezno dok se istovremeno pružaju podsticaji za trudne djevojčice i majke adolescentkinje da završe srednju školu i uspostave politike za povratak školovanju bez diskriminacije;

(b) **Obezbijede da djevojčice i žene imaju obrazovne i ekonomske mogućnosti u bezbjednom okruženju i obezbijede okruženje u kojem one mogu da razviju svoje samopouzdanje, svijest o svojim pravima i komunikacijske, pregovaračke vještine i vještine rešavanja problema;**

(c) **Uvrste u nastavni plan i program informacije o ljudskim pravima, uključujući i one o ženama i djeci, rodnoj ravnopravnosti i samosvijesti i doprinesu eliminisanju rodnih stereotipa i njeguju okruženje bez diskriminacije;**

(d) **Obezbijede da škole pružaju informacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlja i pravima, koje su prilagođene uzrastu, kao i rodnim odnosima i odgovornom seksualnom ponašanju, prevenciji HIV-a, ishrani i zaštiti od nasilja i štetnih postupaka;**

(e) **Obezbijede pristup programima neformalnog obrazovanja za djevojčice koje su napustile redovno školovanje ili koje se nikad nisu upisale u školi i nepismene su i prate kvalitet ovih programa;**

(f) **Uključe muškarce i dječake u kreiranje podsticajnog okruženja koje podržava osnaživanje žena i djevojčica.**

3. Razvoj kapaciteta na svim nivoima

70. Jedan od primarnih izazova u eliminisanju štetnih postupaka odnosi se na nedostatak svijesti ili kapaciteta relevantnih stručnjaka, uključujući stručnjake koji rade u direktnom kontaktu sa ljudima, da adekvatno razumiju, prepoznaju i

odgovore na pojavu ili rizike od štetnih postupaka. Sveobuhvatni, holistički i efikasni pristup izgradnji kapaciteta treba da ima za cilj da angažuje uticajne lidere, kao što su tradicionalne i vjerske vođe i što je više moguće relevantnih stručnih grupa, uključujući zdravstvene, prosvjetne i socijalne radnike, nadležne za azil i imigraciju, policiju, javne tužioce, sudije i političare na svim nivoima. Njima je potrebno pružiti precizne informacije o praksi i važećim normama ljudskih prava i standardima sa ciljem da se promoviše promjena stavova i oblika ponašanja njihovih grupa i šire zajednice.

71. Tamo gdje postoje alternativni mehanizmi za rešavanje sporova odnosno tradicionalni sistemi pravde, treba pružiti obuku o ljudskim pravima i štetnim postupcima onima koji su odgovorni za njihovo upravljanje. Osim toga, policijski službenici, javni tužioci i drugi službenici zaduženi za sprovođenje zakona treba da se obuče za sprovođenje novih ili postojećih zakona prema kojima se štetni postupci smatraju zločinima, kako bi oni bili svjesni prava žena i djece i kako bi bili osjetljivi na nepovoljni status žrtve.
72. U država članicama u kojima je rasprostranjenost štetnih postupaka primarno ograničena na imigrantske zajednice, pružaoci zdravstvene zaštite, nastavnici i stručnjaci za njegu djece, socijalni radnici, policijski službenici, migracioni službenici i pravosuđe moraju da se upoznaju i obuče kako da prepoznaju djevojčice i žene koje su bile ili su pod rizikom da budu podvrgnute štetnim postupcima i koji to koraci treba da se naprave i šta treba uraditi kako bi se zaštitile.
73. **Komiteti preporučuju državama članicama konvencija da:**

(a) **Svim relevantnim stručnjacima koji rade u direktnom kontaktu sa ljudima pruže informacije o štetnim postupcima i važećim normama i standardima za ljudska prava i postaraju se da oni dobiju adekvatnu obuku kako bi spriječili, prepoznali i odgovorili na pojavu štetnih praksi, uključujući ublažavanje negativnih efekata po žrtve i pružanje pomoći žrtvama da dobiju pristup pravnim ljekovima i odgovarajućim uslugama;**

(b) **Obezbijede obuku pojedincima koji su uključeni u alternativne sisteme rešavanja sporova i tradicionalne sisteme pravde da adekvatno primjenjuju ključne principe ljudskih prava, naročito najbolji interes djeteta i učešće djece u upravnim i sudskim postupcima;**

(c) **Obezbijede obuku za svo osoblje koje sprovodi zakon, uključujući pravosuđe, o novim i postojećim zakonima kojima se zabranjuju štetni postupci i obezbijede da su svjesni prava žena i djece i njihovih uloga u gonjenju počinilaca i zaštiti žrtava štetnih praksi;**

(d) **Sprovedu specijalizovane programe podizanja svijesti i obuke za pružaoce zdravstvene zaštite koji rade sa imigrantskim zajednicama za rešavanje jedinstvenih zdravstvenih potreba djece i žena koje su podvrgnute**

sakaćenju ženskih genitalija ili drugim štetnim praksama i obezbijede specijalizovanu obuku takođe i za stručnjake u okviru službi za brigu o djeci i službi čiji su fokus prava žena, obrazovanje, kao i policijski i sudski sektor, političari, radnici u medijima koji rade sa djevojčicama i ženama migrantkinjama.

4. Podizanje svijesti, javni dijalog i manifestovanje posvećenosti

74. Kako bi preispitale socijalno-kulturološke norme i stavove koji predstavljaju osnovu štetnih postupaka, uključujući muški dominantne strukture moći, diskriminaciju zasnovanu na polu i rodu, kao i hijerarhije zasnovane na starosnoj dobi, oba komiteta redovno preporučuju da države članice sprovode sveobuhvatne kampanje javnog informisanja i podizanja svijesti, koje su dio dugoročnih strategija za eliminisanje štetnih postupaka.
75. Mjere za podizanje svijesti treba da sadrže precizne informacije iz pouzdanih izvora o štetnosti određenih praksi i ubjedljivim dokazima o tome zašto bi ih trebalo eliminisati. U tom smislu, masovni mediji mogu da vrše važnu ulogu u stvaranju novog razmišljanja, naročito putem pristupa žena i djece informacijama i materijalu koji imaju za cilj promovisanje njihovog socijalnog i moralnog blagostanja i fizičkog i mentalnog zdravlja, u skladu sa obavezama iz obje konvencije kojima se oni štite od štetnih postupaka.
76. Pokretanje kampanja za podizanje svijesti može stvoriti priliku da se započne sa javnim raspravama o štetnim postupcima sa ciljem da se kolektivno ispitaju alternativna rešenja koja ne nanose štetu niti krše ljudska prava žena i djece i da se dođe do saglasnosti da socijalne norme koje potkrepljuju i podržavaju štetne postupke mogu i treba da se promijene. Kolektivni ponos zajednice u određivanju i usvajanju novih načina da se ispune njihove glavne vrijednosti obezbijediće posvećenost i održivost novih socijalnih normi koje ne nanose štetu niti krše ljudska prava.
77. Najefikasniji napori jesu inkluzivni koji okupljaju relevantne aktere na svim nivoima, naročito djevojčice i žene iz pogođenih zajednica i dječake i muškarce. Štaviše, ovi napori iziskuju aktivno učešće i podršku lokalnih lidera, uključujući i dodjelu adekvatnih resursa. Uspostavljanje ili jačanje postojećih partnerstava sa relevantnim akterima, institucijama, organizacijama i socijalnim mrežama (vjerskim i tradicionalnim vođama, stručnjacima i civilnim društvom) može pomoći izgradnji mostova između konstituenata.
78. Pažnju treba posvetiti i diseminaciji informacija o pozitivnim iskustvima koja su uslijedila nakon eliminisanja štetnih praksi u okviru lokalne zajednice ili dijaspore ili u okviru zajednica koje praktikuju pomenute postupke iz istog geografskog regiona sa sličnim karakteristikama, kao i razmjeni dobre prakse, uključujući druge regione. To može poprimiti oblik lokalne, nacionalne ili regionalne

konferencije ili događaja, posjeta liderima zajednice ili korišćenje audiovizualnih alata. Osim toga, aktivnosti za podizanje svijesti treba pažljivo osmisliti tako da precizno odražavaju lokalni kontekst, ne dovedu do kontra efekata ili njegovanja stigme i/ili diskriminacije žrtava i/ili zajednica koje praktikuju određene prakse.

79. Glavni mediji i mediji na nivou zajednice mogu biti važni partneri u podizanju svijesti i dosezanju do stanovništva kada se radi o eliminaciji štetnih praski, uključujući i zajedničke inicijative sa vladama radi organizovanja debata ili emisija, priprema i emitovanje dokumentaraca i razvoj obrazovnih programa za radio i televiziju. Internet i društveni mediji takođe mogu biti vrijedan instrument za pružanje informacija i prilika za debatu, dok se mobilni telefoni mogu više koristiti za prenos poruka i angažovanje ljudi svih uzrasta. Lokalni mediji mogu da posluže kao koristan forum za informacije i dijalog i mogu da uključe radio, ulično pozorište, muziku, umjetnost, poeziju i lutkarsko pozorište.
80. U državama članicama sa efikasnim i važećim zakonima za borbu protiv štetnih postupaka, postoji rizik da zajednice koje praktikuju te postupke krenu da se kriju i odlaze u inostranstvo kako bi sprovele ove postupke. Države članice u kojima se nalaze te zajednice koje praktikuju date postupke treba da podržavaju kampanje za podizanje svijesti povodim štetnog uticaja na žrtve ili one koji su pod rizikom, kao i pravnim implikacijama kršenja, dok se istovremeno sprečava diskriminacija i stigma protiv ovih zajednica. U tom cilju, treba preduzeti korake kako bi se olakšala socijalna integracija ovih zajednica.
81. **Komitete preporučuju da države članice konvencija treba da:**

(a) **Razviju i usvoje sveobuhvatne programe za podizanje svijesti kako bi preispitale i izmijenile kulturološke i socijalne stavove, tradiciju i običaje koji podstiču oblike ponašanja koje podržava štetne postupke;**

(b) **Se postaraju da programi za podizanje svijesti pruže precizne informacije i jasne i jedinstvene poruke iz pouzdanih izvora o negativnom uticaju štetnih postupaka prema ženama, djeci, a naročito djevojčicama, njihovim porodicama i društvu u cjelini. Ovi programi treba da uključe socijalne medije, internet i alate za komunikaciju i diseminaciju u zajednici;**

(c) **Preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi se postarale da se stigma i diskriminacija ne podstiču protiv žrtava i/ili imigrantskim ili manjinskim zajednicama koje praktikuju ove postupke;**

(d) **Obezbijede da programi za podizanje svijesti budu usmjereni na državne strukture koje uključuju donosioce odluka i sve relevantne programske radnike i ključne stručnjake koji rade u lokalnoj i nacionalnoj vladi i vladinim agencijama;**

(e**) Obezbijede da zaposleni u nacionalnim institucijama za ljudska prava budu u potpunosti svjesni i upoznati za implikacijama štetnih postupaka u**

kontekstu ljudskih prava u državi članici i da dobiju podršku za promovisanje eliminisanja ovih postupaka;

(f) Iniciraju javne rasprave radi prevencije i podsticanja eliminacije štetnih postupaka, kroz uključivanje svih relevantnih aktera u pripremu i sprovođenje mjera, uključujući lokalne lidere, stručnjake, organizacije na lokalnom nivou i vjerske zajednice. Aktivnosti treba da afirmišu pozitivne kulturološke principe zajednice koji su u skladu sa ljudskim pravima, kao i da uključe informacije o iskustvima uspješne eliminacije štetnih postupaka u zajednicama koje su ih ranije praktikovala, a imaju slične društvene i kulturne karakteristike;

(g) Izgrade ili podrže efikasna partnerstva sa glavnim medijima radi podrške implementaciji programa za podizanje svijesti i promovisanja javnih rasprava i podsticanja kreiranja i opservacija samo-regulatornih mehanizama koji poštuju privatnost pojedinaca.

D. Zaštitne mjere i odgovarajuće usluge

82. Ženama i djeci žrtvama štetnih postupaka potrebne su hitne službe podrške, uključujući medicinske, psihološke i pravne usluge. Hitne medicinske usluge mogu biti najhitnije i najočiglednije, s obzirom na to da neki štetni postupci pomenuti ovdje sadrže nanošenje ekstremnog fizičkog nasilja, pa je medicinska intervencija neophodna kako bi se tretirala ozbiljna šteta ili spriječila smrt. Žrtvama sakaćenja ženskih genitalija ili drugih štetnih postupaka takođe je potrebno medicinsko liječenje ili hirurške intervencije za rešavanje kratkoročnih i dugoročnih fizičkih posledica. Postupanje u vezi sa trudnoćom i porođajem kod žena ili djevojčica koje su podvrgnute sakaćenju ženskih genitalija mora biti uključeno u osnovnu i kontinuiranu obuku za babice, ljekare i druge obučene radnike zadužene za porođaje.
83. Nacionalne zaštitne sisteme ili, ako ih nema, tradicionalne strukture treba izmijeniti kako bi se prilagodile djeci i kako bi bile rodno osjetljive sa adekvatnim resursima za pružanje svih potrebnih usluga zaštite ženama i djevojčicama koje se suočavaju sa visokim rizikom od nasilja, uključujući i bježanje djevojčica od kuće kako bi izbjegle sakaćenje ženskih genitalija, prisilni brak ili zločine počinjene u ime takozvane časti. Treba posvetiti pažnju uspostavljanju SOS telefonske linije koje se lako pamte, koje su besplatne, dostupne 24 časa i dobro poznate širom države. Odgovarajuće bezbjednosne i sigurnosne mjere moraju biti dostupne žrtvama, uključujući posebno osmišljena privremena skloništa ili specijalizovane službe u okviru skloništa za žrtve nasilja. S obzirom na to da su počinioci štetnih

postupaka često supružnici žrtava, članovi porodice ili članovi zajednice, zaštitne službe treba da premjeste žrtve izvan zajednice ukoliko postoji razlog da se vjeruje da nisu bezbjedne tamo. Nenadgledane posjete se moraju izbjegavati, naročito kada se radi o slučaju odbrane časti. Psihološka podrška se takođe mora pružiti za tretiranje direktne i dugoročne psihološke traume žrtava, što podrazumijeva poremećaj post-traumatskog stresa, anksioznost i depresiju.

84. Kada žena ili djevojčica koja je podvrgnuta ili koja odbija da se podvrgne praksi napusti svoju porodicu ili zajednicu u potrazi za skloništem, njena odluka da se vrati mora da bude podržana adekvatnim nacionalnim zaštitnim mehanizmima. Pomažući joj da napravi slobodan i informisan izbor, potrebno je da mehanizmi obezbijede njen bezbjedan povratak i reintegraciju zasnovanu na principu njenog najboljeg interesa, uključujući izbjegavanje reviktimizacije. Ovakve situacije iziskuju detaljno praćenje i monitoring kako bi se obezbijedilo da žrtve budu zaštićene i da uživaju svoja prava u kratkom i dugom roku.
85. Žrtve koje traže pravdu zbog kršenja njihovih prava kao rezultat štetnih postupaka često se suočavaju sa stigmom, rizikom od reviktimizacije, uznemiravanja i eventualne odmazde. Stoga je potrebno preduzeti korake kako bi se obezbijedilo da su prava djevojčica i žena zaštićena tokom čitavog pravnog procesa, u skladu sa članovima 2 (v) i 15 (2) i (3) Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, i da se djeci obezbijedi efikasno učešće u sudskim postupcima kao dio njihovog prava da im se čuje glas u skladu sa članom 12. Konvencije o pravima djeteta.
86. Mnogi migranti imaju nesiguran ekonomski i pravni status, što povećava njihovu ranjivost na sve oblike nasilja, uključujući štetne postupke. Žene i djeca migranti često nemaju pristup adekvatnim uslugama po istim osnovama kao državljani.
87. **Komitet preporučuje da države članice konvencija treba da:**

(a) **Obezbijede da se zaštitne službe izmijene i imaju adekvatne resurse kako bi pružile svu neophodnu prevenciju i zaštitu djeci i ženama koje su, ili su pod rizikom da postanu, žrtve štetnih postupaka;**

(b) **Uspostave besplatnu, dvadesetčetvoročasovnu telefonsku SOS liniju koju opslužuju obučeni savjetnici, radi omogućavanja žrtvama da prijave slučajeve u kojima postoji vjerovatnoća da će doći do štetne prakse ili u kojima je takva praksa već izvršena, kao i kako bi se uputile potrebnim službama i kako bi im se pružile tačne informacije o štetnim postupcima;**

(c) **Razviju i sprovedu programe jačanja kapaciteta za sudske službenike, uključujući sudije, advokate, tužioce i sve relevantne zainteresovane strane, u vezi sa njihovom ulogom u zaštiti, primjeni zakonodavstva koje zabranjuje diskriminaciju, te primjeni zakona na način osjetljiv na rod i starosnu dob, u skladu sa odredbama;**

(d) **Obezbijede da djeca koja učestvuju u pravnim procesima imaju pristup odgovarajućim uslugama prilagođenim djeci kako bi se zaštitila njihova prava i bezbjednost i ograničili mogući negativni uticaji postupaka. Zaštitno djelovanje može da sadrži ograničen broj puta koliko pojedinac može davati izjave i nezahtijevanje od pojedinca da se suoči sa počiniocem ili počiniocima. Ostali koraci mogu da podrazumijevaju postavljanje štićenika *ad litem* (posebno gdje je počinilac roditelj ili pravni štićenik) i da se obezbijedi da dijete žrtva ima pristup adekvatnim informacijama prilagođenim djetetu o procesu i da u potpunosti zna šta da očekuje;**

(e) **Obezbijede da žene migrantkinje i djeca imaju ravnopravan pristup službama, bez obzira na njihov pravni status.**

VIII. Diseminacija i korišćenje zajedničke opšte preporuke/opšteg komentara i izvještavanje o njenoj primjeni

88. Države članice treba da vrše diseminaciju ove zajedničke opšte preporuke/opšteg komentara parlamentima, vladama i pravosuđu, na nacionalnom i lokalnom nivou. Takođe je treba približiti djeci i ženama kao i svim relevantnim stručnjacima i akterima, uključujući i one koji rade za i sa djecom (tj. sudijama, pravnicima, policijskim službenicima i drugim sprovodiocima zakona, nastavnicima, starateljima, socijalnim radnicima, zaposlenima u državnim ili privatnim socijalnim ustanovama i skloništima i pružaocima zdravstvene zaštite) i civilnog društva u cjelini. Treba je prevesti na relevantne jezike i verzije koje su prilagođene i djeci, a i formati dostupni licima sa invaliditetom takođe treba da budu obezbijeđeni. Konferencije, seminari, radionice i drugi događaji treba da se održavaju radi razmjene dobre prakse o tome koji je najbolji način da se sprovede. Takođe je treba inkorporirati u formalnu obuku prije i nakon zapošljavanja za sve relevantne stručnjake i nastavno osoblje i treba je obezbijediti svim nacionalnim institucijama za ljudska prava, organizacijama žena i drugim nevladinim organizacijama za ljudska prava.
89. Države članice treba da u svoje izvještaje u skladu sa konvencijama uključe informacije o prirodi i stepenu zastupljenosti stavova, običaja i socijalnih normi koje podstiču štetne postupke i o mjerama koje se predlažu ovom zajedničkom opštom preporukom/opštim komentarom koje su sprovele i njihovim efektima.

IX. Ratifikacija sporazuma ili pristupanje i rezerve

90. Države članice se podstiču da ratifikuju sledeće instrumente:
    (a) Opcioni protokol uz Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena;
    (b) Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji;
    (c) Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o učešću djece u oružani sukobima;
    (d) Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o komunikacionoj proceduri.

91. Države članice treba da revidiraju i modifikuju ili povuku sve rezerve prema članovima 2, 5. i 16. ili podstavovima, Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i članovima 19. i 24 (3) Konvencije o pravima djeteta. Komitet o eliminaciji diskriminacije žena smatra da rezerve prema ovim članovima u suštini nisu u skladu sa ciljem i svrhom konvencija i samim tim su nedopustive prema članu 28 (2) Konvencije o eliminacije svih oblika diskriminacije žena.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/32

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Novembar 2014.

Original: engleski (https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/32)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 32

o dimenzijama izbjegličkog statusa, azilu, državljanstvu i apatridiji žena

I. Uvod

1. U ovoj opštoj preporuci, Komitet za eliminaciju diskriminacije žena ima za cilj da pruži autoritativne smjernice državama članicama po pitanju zakona, politika i odgovarajućih mjera kako bi se obezbijedila implementacija njihovih obaveza iz Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Opcionog protokola uz nju, po pitanju odsustva diskriminacije i rodne ravnopravnosti u smislu izbjegličkog statusa, azila, državljanstvu i apatridije žena.
2. Konvencija je dinamičan instrument koji doprinosi i prilagođava se razvoju međunarodnog prava. Ova opšta preporuka se nadograđuje na ranijoj opštoj preporuci Komiteta br. 19 o nasilju nad ženama, br. 26 o migrantkinjama radnicama, br. 28 o osnovnim obavezama država članica iz člana 2. Konvencije i br. 30 o ženama u prevenciji sukoba, konfliktnim situacijama i post-konfliktnim situacijama, kao i na izvještajima država članica iz Konvencije i zaključnim zapažanjima Komiteta. Takođe, ova preporuka se nadograđuje na razmatranje pojedinačnih komunikacija od strane Komiteta, kao i na sprovođenje njegovih upita iz Opcionog protokola.
3. U odjeljku III. Komitet teži da obezbijedi da obaveze države članice Konvencije koje se odnose na rodnu ravnopravnost i odsustvo diskriminacije ispune u kontekstu žena

tražilaca azila i izbjeglica tokom ciklusa raseljavanja, sa fokusom na procesima traženja azila. U odjeljku IV. Komitet teži da obezbijedi da države članice Konvencije poštuju načela rodne ravnopravnosti i odsustva diskriminacije u kontekstu prava žena na državljanstvo, uključujući pravo na sticanje, promjenu i zadržavanje svog državljanstva i prenosa svog državljanstva na svoju djecu i supružnike.

II. Oblast primjene opšte preporuke

4. Oblast primjene i svrha ove opšte preporuke se mora odrediti u kontekstu cjelokupne oblasti primjene i svrhe Konvencije, a to je da se eliminišu svi oblici diskriminacije žena u priznavanju, uživanju i ostvarivanju svih ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturološkom, građanskom i bilo kom drugom polju, bez obzira na njihov bračni status. U okviru ove ukupne oblasti primjene, cilj ove opšte preporuke je da usmjeri države članice kako da se pozabave svim aspektima svojih obaveza iz Konvencije i preuzmu svoje obaveze u poštovanju, zaštiti i ispunjavanju prava žena izbjeglica, tražilaca azila i žena bez državljanstva na odsustvo diskriminacije i suštinske ravnopravnosti, u periodu mira, u slučajevima međunarodnog i nemeđunarodnog oružanog sukoba i u slučajevima okupacije.
5. Konvencija, kao rodno specifičan instrument za ljudska prava, pokriva druga prava koja nisu eksplicitno pomenuta u njoj, ali imaju uticaj na postizanje ravnopravnosti žena i muškaraca.[1] Kao takva, Konvencija pruža rodno osjetljivo tumačenje zakona o ljudskim pravima i zaštiti žena od polno i rodno zasnovane diskriminacije u smislu svih ljudskih prava sadržanih u Univerzalnog deklaraciji o ljudskim pravima i drugim instrumentima za ljudska prava.[2] Komitet je obrazložio ovakvu primjenu Konvencije u kontekstu zabrane nasilja nad ženama kao oblika diskriminacije žena u svojoj opštoj preporuci br. 19, u kojoj je nabrojao neke od onih zaštićenih prava, uključujući pravo na život i pravo da ne bude predmet mučenja ili okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja. Ova opšta preporuka posebno se bavi primjenom Konvencije u vezi sa pravom na azil sadržano u članu 14. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, načela zabrane vraćanja izbjeglica i tražilaca azila u skladu sa postojećim obavezama iz međunarodnih instrumenata za izbjeglice i ljudska prava i prava na državljanstvo iz člana 9. Konvencije i zaštiti od apatridije.
6. Komitet je u prethodnim preporukama razjasnio da članovi 1, 2 (f) i 5 (a) Konvencije kada se čitaju zajedno pokazuju da Konvencija pokriva polno i rodno zasnovanu diskriminaciju žena. Komitet je objasnio da primjena Konvencije na rodno zasnovanoj diskriminaciji važi za definiciju diskriminacije sadržane u članu 1, gdje se ističe da svako

[1] Opšta preporuka br. 28 o osnovnim obavezama država članica iz člana 2. Konvencije, stav 7.

[2] Opšta preporuka br. 28, stav 3 i opšta preporuka br. 25 o članu 4. stavu 1. Konvencije o privremenim specijalnim mjerama, stav 13.

razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje koje ima efekat ili svrhu narušavanja ili poništavanja priznavanja, uživanja ili ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda žena predstavlja diskriminaciju. Diskriminacija žena zasnovana na polu i/ili rodu često je neodvojivo povezana i propraćena drugim faktorima koji pogađaju žene, kao što je rasa, etnička pripadnost, vjera ili uvjerenje, zdravlje, starost, klasa, kasta, to što su lezbijke, biseksualne ili transrodne osobe ili imaju drugi status.[3] Diskriminacija na osnovu pola ili roda može uticati na žene koje pripadaju ovim grupama u različitim stepenima i na različite načine nego na muškarce. Države članice moraju pravno da prepoznaju ove oblike diskriminacije koji se međusobno prepliću i njihove prateće negativne uticaje na ove žene i da ih zabrane.

7. Komitet ističe da su iskustva žena tokom raseljavanja, od azila do integracije, povratka ili nastanjivanja u trećoj državi, kao i iskustv ažena bez državljanstva, oblikovana djelovanjem ili nedjelovanjem različitih aktera. Države članice imaju primarnu odgovornost za to da obezbijede da žene tražioci azila, izbjeglice i žene podnositeljke zahtjeva za državljanstvo i žene bez državljanstva na njihovoj teritoriji ili pod njihovom kontrolom ili jurisdikcijom, čak i ako se ne nalaze na njihovoj teritoriji, nisu izložene kršenju njihovih prava iz Konvencije, uključujući i slučajeve kada njihova prava krše pojedinci i nedržavni akteri.[4]
8. U kontekstu azila, izbjegličkog statusa, državljanstva i apatridije, obaveza poštovanja iziskuje od država članica da se uzdrže od uključivanja u aktivnosti diskriminacije žena koje direktno ili indirektno dovode do poricanja ravnopravnog uživanja njihovih prava u odnosu na muškarce i da obezbijede da državni organi, zvaničnici, agenti, institucije i drugi akteri koji djeluju u ime države djeluju u skladu sa tom obavezom.[5] Države članice takođe imaju obavezu postupanja sa dužnom pažnjom kada su u pitanju zakoni i druge mjere neophodne za sprečavanje i ispitivanje djela diskriminacije žena koja podstiču nedržavni akteri, da gone i adekvatno kažnjavaju počinioce ovih djela i da obezbijede reparaciju ženama koje su žrtve diskriminacije. Obaveza zaštite iziskuje od država članica da, između ostalog, preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi se postarale da državni i privatni akteri na nezakonit način ne naruše prava žena. Obaveza ispunjavanja podrazumijeva obavezu država članica da olakšaju pristup i obezbijede punu realizaciju prava žena. Tako se zahtijeva od država članica da promovišu de facto ili suštinsku ravnopravnost sa muškarcima preko svih odgovarajućih sredstava, uključujući posebne i efikasne politike i programe koji imaju za cilj unapređivanje položaja žena i postizanje ravnopravnosti, i to, gdje je moguće, putem usvajanja privremenih posebnih mjera u skladu sa članom 4 (1) Konvencije i opštom preporukom br. 25.

---

[3] Opšta preporuka br. 28, stavovi 5. i 18.

[4] Opšta preporuka br. 28 i opšta preporuka br. 30 o ženama u prevenciji sukoba, konfliktnim situacijama i post-konfliktnim situacijama.

[5] Opšta preporuka br. 28, stav 9.

III. Veza između Konvencije, međunarodnog prava ljudskih prava i međunarodnog izbjegličkog prava

9. Konvencija je dio opšteg pravnog okvira međunarodnih ljudskih prava koji funkcioniše istovremeno sa međunarodnim izbjegličkim pravom i zakonima koji se tiču statusa lica bez državljanstva i smanjenja apatridije. Postoji važna međusobna veza između međunarodnog prava ljudskih prava, uključujući Konvenciju, Konvencije iz 1951. godine o statusu izbjeglica i njenog Protokola iz 1967. godine, Konvencije iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva i Konvencije iz 1961. godine o smanjenju apatridije. Zajednički cilj ova dva zaštitna režima treba da obezbijedi komplementarnu i kumulativnu zaštitu izbjeglica, tražioca azila i lica bez državljanstva.
10. Odredbe Konvencije podržavaju i dopunjavaju međunarodni pravni režim zaštite za žene i djevojčice izbjeglice i žene bez državljanstva, naročito zbog toga što odredbi koje se posebno odnose na rodnu ravnopravnost nema u relevantnim međunarodnim sporazumima, naročito u Konvenciji iz 1951. godine koja se odnosi na status izbjeglica i njenog Protokola iz 1967. godine, i Konvenciji iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva i Konvenciji iz 1961. godine o smanjenju apatridije.[6]
11. S obzirom na to da je Konvencija primjenljiva u svakoj fazi ciklusa raseljavanja, ona služi da se zabrani polno zasnovana i rodno zasnovana diskriminacija u svakom trenutku: tokom procedure određivanja izbjegličkog statusa, tokom povratka ili procesa ponovnog nastanjivanja i tokom procesa integracije za žene kojima je odobren azil. Ona takođe važi i za procese određivanja apatridnosti i procese koji se tiču sticanja, zadržavanja ili promjene državljanstva kod žena, ili prenosa njihovog državljanstva na njihovu djecu i supružnike.

IV. Primjena zabrane diskriminacije i rodne ravnopravnosti na međunarodno izbegličko pravo

A. Opšti komentari

[6] Vidjeti UNHCR „Smjernice o apatridiji br. 4: Pružanje prava svakom djetetu da stekne državljanstvo u skladu sa članovima 1-4. Konvencije iz 1961. o smanjenju apatridije“ (HCR/GS/12/04), stavovi 13-15- Dostupno na www.refworld.org/docid/50d460c72.html .

12. Iako konstatuje da definicija izbjeglice prema Konvenciji o statusu izbjeglica iz 1951. godine propisuje kriterijume za utvrđivanje statusa izbjeglice u odnosu na lica koja su izričito obuhvaćena tom konvencijom, Komitet napominje da se ova opšta preporuka odnosi na sve žene kojima je potrebna međunarodna zaštita u skladu sa Konvencijom i da ima za cilj primjenu zaštite predviđene Konvencijom na sve žene u kontekstu izbjegličkog statusa i azila. Međutim, kriterijumi sadržani u definiciji pojma „izbjeglica“ iz Konvencije iz 1951. godine od značaja su za identifikaciju žena kojima je potrebna međunarodna zaštita. Istovremeno, Komitet konstatuje da su regionalni instrumenti u oblasti izbjegličkog prava i nacionalna zakonodavstva prihvatili, ali i proširili definiciju datu u Konvenciji iz 1951. godine, tako da ona obuhvata širi krug lica kojima je potrebna međunarodna zaštita zbog, između ostalog, međunarodnih ili unutrašnjih (ne-međunarodnih) oružanih sukoba i okupacije, događaja koji ozbiljno narušavaju javni poredak, teških povreda ljudskih prava ili opšteg nasilja.[7]

13. Komitet ističe da tražioci azila traže međunarodnu zaštitu na osnovu činjenice da se ne mogu vratiti u svoju zemlju porijekla zbog postojanja osnovanog straha od progona ili zbog rizika da budu izloženi zlostavljanju ili drugom obliku ozbiljne štete. Takođe konstatuje da, u skladu sa članom 1A(2) Konvencije o statusu izbjeglica iz 1951. godine, razlozi progona moraju biti povezani sa jednim od pet osnova navedenih u toj konvenciji: rasom, vjerom, nacionalnošću, pripadnošću određenoj društvenoj grupi ili političkim mišljenjem. Progon zasnovan na polu ili rodu nije izričito naveden u tekstu Konvencije. Ova opšta preporuka ima za cilj da obezbijedi da države članice primjenjuju rodnu perspektivu prilikom tumačenja svih pet osnova, da koriste rod kao relevantan faktor pri priznavanju pripadnosti određenoj društvenoj grupi u svrhu odobravanja statusa izbjeglice prema Konvenciji iz 1951. godine, kao i da dodatno uvedu druge osnove progona, i to pol i/ili rod, u nacionalno zakonodavstvo i politike koje se odnose na izbjeglice i tražioce azila. Treba imati u vidu da se, u drugim međunarodnim, nacionalnim i regionalnim kontekstima, azil obezbjeđuje i licima koja se ne mogu vratiti u svoje zemlje porijekla zbog, između ostalog, prijetnji po njihov život ili izloženosti mučenju ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju. Ovi oblici komplementarne zaštite takođe su obuhvaćeni ovom preporukom.

---

[7] Vidjeti Konvenciju Organizacije Afričke Unije koja se odnosi na posebne aspekte problema izbjeglica u Africi iz 1969. godine, član 1(2), koji glasi: „Termin „izbjeglica“ takođe se odnosi i na svako lice koje je, zahvaljujući stranoj agresiji, okupaciji, dominaciji stranih sila ili događajima kojima se ozbiljno narušava javni red u bilo kojem dijelu države porijekla ili nacionalnosti, primorano da napusti svoje mjesto stanovanja kako bi zatražilo zaštitu na drugom mjestu van svoje države porijekla ili nacionalnosti“: Deklaracija iz Kartaheni o izbjeglicama, usvojene Kolokvijumom za međunarodnu zaštitu izbjeglica u Centralnoj Americi, Meksiku i Panami, održanom u Kartaheni de Indias, Kolumbija od 19. do 22. novembra 1984. godine, navodi u odjeljku III (3) da „definicija ili koncept izbjeglice koji se preporučuje za upotrebu u regionu je one koja, pored elemenata iz Konvencije iz 1951. godine i Protokola iz 1967. godine, u izbjeglice ubraja lica koja su izbjegla iz svoje države jer su im život, bezbjednost ili sloboda bili ugroženi opštim nasiljem, stranom agresijom, unutrašnjim sukobima, masivnim kršenjem ljudskih prava ili drugim okolnostima kojima je ozbiljno narušen javni red”. Osim toga, direktiva 2011/95/EU Evropskog parlamenta i Savjeta Evropske unije od 13. decembra 2011. godine odnosi se na standarde za kvalifikovanje državljana trećih zemalja ili lica bez državljanstva za korisnike međunarodne zaštite, za jedinstveni status izbjeglice ili lica koje se kvalifikuje za supsidijarnu zaštitu i za sadržaj pružene zaštite.

14. Postoji mnogo razloga zašto su žene primorane da napuste svoje domove i traže azil u drugim zemljama. Pored pogoršanih ili kumulativnih oblika diskriminacije žena koji dovode do gonjenja, žene se suočavaju sa kršenjem njihovih prava tokom ciklusa raseljavanja. Komitet prepoznaje da raseljavanje koje potiče od oružanih sukoba, rodno povezanih gonjenja i drugih ozbiljnih kršenja ljudskih prava koja pogađaju žene sadrže postojeće izazove za eliminisanje diskriminacije žena. On takođe priznaje postojanje drugih oblika iskorišćavanja zajedno sa raseljavanjem, kao što je trgovina ljudima u svrhu seksualnog ili radnog iskorišćavanja, ropstva i služenja. Komitet stoga ponavlja obavezu država članica da tretiraju žene sa poštovanjem i uvažavanjem, štite i poštuju njihova prava iz Konvencije u svakoj fazi ciklusa raseljavanja[8], kao i da obezbijede uživanje trajnih rešenja, uključujući integraciju i/ili ponovno nastanjivanje u državi u koju odlaze i/ili dobrovoljno vraćanje u svoju državu porijekla.

15. Rodno povezani oblici gonjenja su oblici gonjenja koji su usmjereni protiv žena zbog toga što su žene ili koji neproporcionalno više pogađaju žene.[9] Komitet smatra da je razumijevanje načina na koji se krše prava žena ključno za određivanje ovih oblika gonjenja. Komitet ističe da nasilje nad ženama koje predstavlja zabranjeni oblik diskriminacije žena jeste jedan od glavnih oblika gonjenja sa kojim se žene suočavaju u kontekstu izbjegličkog statusa i azila. Ovakvo nasilje, kao i drugi rodno povezani oblici gonjenja, mogu da prekrše određene odredbe Konvencije. Ovakvi oblici su prepoznati kao legitimni osnov za međunarodnu zaštitu u zakonu i u praksi.[10] Oni mogu da sadrže prijetnje sakaćenja ženskih genitalija, prisilnog/prijevremenog braka, prijetnje nasiljem i/ili takozvanim „zločinom iz časti“, trgovinom ženama[11], napada kiselinom, silovanja, kao i druge oblike seksualnog napada, ozbiljne oblike nasilja u porodici, nametanja smrtne kazne ili drugog fizičkog kažnjavanja koje postoji u diskriminatornom sistemu pravde, prisilnu sterilizaicju[12], političko ili vjersko proganjanje zbog feminističkih stavova ili drugih stavova i gonjenja zbog neuklapanja u rodno propisane socijalne norme i običaje ili zbog traženja svojih prava iz Konvencije.
16. Traženje azila po osnovu roda može se dovesti u vezu sa drugim propisanim osnovama diskriminacije, uključujući starost, rasu, etničku pripadnost/nacionalnost, vjeru, zdravlje, klasu, kastu, to što su lezbijke, biseksualne orijentacije ili transrodne osobe i drugi

---

[8] Riječ „raseljavanje“ u ovoj opštoj preporuci se odnosi na ona lica koja su pobjegla i prešla granicu svoje zemlje.

[9] Vidjeti definiciju rodno zasnovanog nasilja u stavu 6. opšte preporuke br. 19 o nasilju nad ženama. Vidjeti takođe i UNHCR, „Smjernice o međunarodnoj zaštiti: rodno povezano gonjenje u okviru konteksta iz člana 1A(2) Konvencije iz 1951. godine i/ili njenog Protokola iz 1967. godine u vezi sa statusom izbjeglica“, smjernica br. 1 (HCR/GIP/02/01), stavovi 3, 9, 16. i 17.

[10] Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, član 2. i Opšta preporuka br. 28, stav 9.

[11] O trgovini ljudima kao osnovi za davanje izbjegličkog statusa, vidjeti UNHCR „Smjernice o međunarodnoj zaštiti: primjena člana 1A(2) Konvencije iz 1951. i/ili Protokola iz 1967. koji se odnosi na status izbjeglica kao žrtve trgovine ljudima i lica pod rizikom od trgovine ljudima“, smjernica br. 7 (HCR/GIP/06/07).

[12] Opšta preporuka br. 19, stav 22; Opšta preporuka br. 21 o ravnopravnosti u braku i porodičnim odnosima, stav 22; i komunikacija br. 4 /2004. A.S. protiv Mađarske, mišljenja usvojena od strane Komiteta 14. avgusta 2006.

status[13]. Komitet je zabrinut što mnogi sistemi za azil nastavljaju da tretiraju traženje azila od strane žena kroz mušku perspektivu, što može dovesti do toga da se njihovo traženje statusa izbjeglice ne ispita adekvatno ili da se odbije. Iako se rod ne pominje posebno u definiciji izbjeglice iz Konvencije iz 1951. godine koja se odnosi na status izbjeglica, on može da utiče ili diktira vrstu gonjenja ili štete koju žena pretrpi kao i razloge za ovakav tretman. Definicija iz Konvencije iz 1951. godine ako se adekvatno protumači pokriva rodno povezane zahtjeve za status izbeglice[14]. Mora se istaći da procedure odobravanja azila koje ne uzimaju u obzir posebne situacije ili potrebe žena, mogu da naškode opštem odlučivanju o njihovim zahtjevima. Na primjer, nadležni organi za azil mogu da razgovaraju samo sa muškarcem „koji je glava kuće“, mogu da ne obezbijede ispitivače istog pola i tumače kako bi se ženama omogućilo da predstave svoje zahtjeve u bezbjednom i rodno osetljivom okruženju ili mogu da razgovaraju sa ženama tražiocima azila u prisustvu njihovih supruga ili muških članova porodice koji zapravo mogu biti izvor njihovih žalbi.

B. Načelo zabrane vraćanja

17. Načelo zabrane vraćanja izbjeglica predstavlja ključ zaštite izbjeglica i predstavlja normu običajnog međunarodnog prava. Od njegove formalne kodifikacije u Konvenciji iz 1951. u vezi sa statusom izbjeglica, razvija se i integriše se u međunarodnim instrumentima za ljudska prava, naime Konvenciji protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja (član 3.) i Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (član 7.). Osima toga, zabrana vraćanja u rizik od okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja kodifikovana je u brojnim regionalnim sporazumima za ljudska prava i međunarodnim neobavezujućim dokumentima[15].
18. Imajući u vidu da su velika većina država postale članice međunarodnih instrumenata kojima se zabranjuje vraćanje tražilaca azila i izbjeglica, pored praksi država i, između ostalog, prakse kojom su države koje nisu potpisnice Konvencije iz 1951. koja se odnosi na status izbjeglica domaćini velikog broja izbjeglica, često u situacijama masovnog priliva, zabrana vraćanja izbjeglica, kao što je definisano u članu 33. Konvencije i

---

[13] Vidjeti fusnotu gore; komunikacija br. 19/2008, *Sesilija Kel protiv Kanade,* mišljenja usvojena od strane Komiteta 28. februara 2012. stav 10.2

[14] UNHCR, „Smjernice o međunarodnoj zaštiti: rodno povezano gonjenje“, stav 6 (vidjeti fusnotu 9 gore).

[15] Vidjeti, na primjer, Povelju iz 2000. o osnovnim pravima Evropske unije, član 19(2); Principe iz 1966. o tretiranju izbjeglica, usvojene od strane Azijsko-afričkog pravnog konsultativnog komiteta (član III (3)); Deklaraciju o teritorijalnom azilu, usvojenu od strane Generalne skupštine u rezoluciji 2132 (XXII) (član 3.); Konvenciju Organizacije Afričke unije o specifičnim aspektima izbegličkih problema u Africi (član II (3)); Američku konvenciju o ljudskim pravima iz 1969. godine (član 22(8)); Deklaraciju iz Kartahene o izbjeglicama (stav 5.). Osim toga, odredbe o zabrani vraćanja iz člana 33 (1) Konvencije iz 1951. u vezi sa izbjegličkim statusom takođe su inkorporirane u sporazume o ekstradiciji i brojnim konvencijama protiv terorizma na svjetskom i regionalnom nivou.

dopunjeno obavezama o zabrani vraćanja u skladu sa međunarodnim pravom ljudskih prava[16], predstavlja pravilo običajnog međunarodnog prava. [17]

19. Član 3. Konvencije protiv mučenja zabranjuje slanje lica u državu gdje postoje snažne osnove da se vjeruje da bi to lice bilo ugroženo tako što bi bilo predmet mučenja. Komitet za zabranu mučenja, u svom opštem komentaru br. 2 eksplicitno navodi rodno zasnovano nasilje i zlostavljanje u okviru obima primjene Konvencije protiv mučenja[18]. Članovi 6. i 7. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima takođe pokrivaju obavezu država da ne vrše ekstradiciju, deportovanje, protjerivanje ili drugi oblik izbacivanja lica sa svoje teritorije kada postoje čvrste osnove da se vjeruje da postoji realan rizik od nepopravljive štete u državi u koju će ili bi moglo biti protjerano. Komitet za ljudska prava je dalje naveo da apsolutna zabrana mučenja koja je dio običajnog međunarodnog prava sadrži, kao osnovnu posledičnu komponentu, zabranu vraćanja u rizik od mučenja, što podrazumijeva zabranu svakog povratka pojedinca tamo gdje bi bio izložen riziku od mučenja, lošeg tretiranja ili arbitrarnog lišavanja života.
20. Prema tim odredbama o ljudskim pravima, nijedan tražilac azila ili izbjeglica se ne može protjerati ili vratiti ni na jedan način u granice teritorije gde su mu ugroženi život ili sloboda ili pravo da bude oslobođen mučenja ili drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg tretiranja ili kažnjavanja.
21. Komitet ističe da Konvencija, kao instrument za sprečavanje diskriminacije žena, ne sadrži eksplicitnu odredbu o zabrani vraćanja. U okviru svog rada na pojedinačnim komunikacijama iz Opcionog protokola, Komitet mora da se pozabavi primjedbama država članica u smislu da Komitet nema nadležnost da se bavi predmetima podnesenim u ime tražilaca azila čije su prijave odbijene na nacionalnom nivou ali koji tvrde da bi bili izloženi riziku od polno zasnovanog i/ili rodno zasnovanog nasilja i gonjenja ukoliko bi se nasilno vratili u državu porijekla. U svom odgovoru Komitet je istakao[19], između ostalog, da, prema međunarodnom pravu za ljudska prava, princip zabrane vraćanja nameće dužnost državama da se uzdrži od vraćanja lica jurisdikciji u kojoj se mora suočiti sa ozbiljnim kršenjem ljudskih prava, arbitrarnom lišavanju života ili mučenju ili drugom okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kažnjavanju. Osim toga, Komitet podsjeća da su građanska i politička prava i slobode, uključujući pravo na život i pravo na nepodvrgavanje mučenju ili lošem tretmanu, implicitno pokrivena Konvencijom i da su samim tim države članice u obavezi da ne vrše ekstradiciju, deportovanje, protjerivanje ili drugo izbacivanje lica sa svoje teritorije na teritoriju druge

---

[16] UNHCR, Deklaracija Država članica za Konvenciju iz 1951. godine i njen Protokol iz 1967. o statusu izbjeglica, usvojenu 13. decembra 2001. (HCR/MMSP/2001/09).

[17] UNHCR, „Savjetodavno mišljenje o ekstrateritorijalnoj primjeni obaveza o zabrani vraćanja u skladu sa Konvencijom iz 1951. o statusu izbjeglica i njenog Protokola iz 1967“ (2007.), stav 15.

[18] Vidjeti komunikaciju br. 35/2011, *M.E.N. protiv Danske,* odluka o neprihvatljivosti usvojena od strane Komiteta 26. jula 2013. stav 8.8

[19] Vidjeti na primjer komunikaciju br. 33/2011, *M.N.N. protiv Danske,* odluka o neprivhatljivosti donijeta od strane Komiteta 15. jula 2013. stav. 8.5 ff

države gdje postoje čvrste osnove da se vjeruje da postoji realan rizik od nanošenja nepopravljive štete.

22. Komitet dalje smatra da će se, prema članu 2 (g) Konvencije, države članice suzdržati od uključivanja u bilo koju aktivnost odnosno praksu diskriminacije žena i da će obezbijediti da državni organi i ustanove djeluju u skladu sa tom obavezom. Ta dužnost obuhvata obavezu država članica da štite žene od izlaganja realnom, ličnom i pretpostavljenom riziku od ozbiljnih oblika diskriminacije žena, uključujući rodno zasnovano nasilje, bez obzira da li se radi o posledicama do kojih dođe van teritorijalnih granica države članice koja lice šalje: ukoliko država članica donese odluku o licu pod njenom jurisdikcijom, a neizostavna i predvidljiva posledica toga bude da će osnovna prava lica prema Konvenciji biti ozbiljno ugrožena u drugoj jurisdikciji, može se smatrati da je država članica prekršila Konvenciju. Predvidljivost posledice bi značila da postoji kršenje od strane države članice, čak i kada bi do posledice došlo tek kasnije.
23. Komitet je zbog toga mišljenja da države članice imaju obavezu da obezbijede da nijedna žena ne bude protjerana ili vraćena u drugu državu gdje bi joj bio ugrožen život, fizički integritet, sloboda i bezbjednost ili gdje bi bila pod rizikom od ozbiljnih oblika diskriminacije, uključujući ozbiljne oblike rodno zasnovanog gonjenja ili rodno zasnovanog nasilja. Ono što se smatra ozbiljnim oblicima diskriminacije žena, uključujući rodno zasnovano nasilje, zavisiće od okolnosti svakog slučaja.[20]

C. Komentari o posebnim članovima Konvencije

24. Članovi 1-3, 5 (a) i 15. uspostavljaju obavezu za države članice da obezbijede da nijedna žena ne trpi diskriminaciju tokom procesa odobravanja azila, počevši od trenutka dolaska na granicu. Žene tražioci azila imaju pravo da se njihova prava iz Konvencije poštuju; imaju pravo da se prema njima ophodi bez diskriminacije i sa poštovanjem i uvažavanjem u svakom trenutku tokom procedure odobravanja azila i kasnije uključujući i proces traženja trajnog rešenja kada joj se status azila odredi od strane države koja je prihvata. Država koja je prihvata ima odgovornost prema ženama kojima je odobren status azilanata kada se radi o pomaganju, između ostalog, i da nađu odgovarajući smještaj, obuku i/ili poslovnu priliku, pružanje pravne, medicinske, psihološke podrške za žrtve trauma i u ponudi časova jezika i drugih mjera kojim bi joj se olakšala integracija. Osim toga, žene tražioci azila čije su prijave za azil odbijene treba da imaju dostojanstven proces povratka bez diskriminacije.
25. Član 2 (c) Konvencije zahtijeva da državna procedura odobravanja azila omogući ženama da predaju svoje zahtjeve za azil i da isti budu procijenjeni na ravnopravnom osnovu na pravičan, nepristrasan i blagovremen način. Rodno osetljivi pristup bi trebalo da se primijeni u svakoj fazi procesa odobravanja azila. To znači da zahtjevi žena za azil treba da budu određeni sistemom azila koji je informisan, u svim aspektima svoje politike i rada, temeljnim razumijevanjem posebnih oblika diskriminacije ili progona i kršenja ljudskih prava koje žene doživljavaju na osnovu pola ili roda. Zbog sramote, stigme ili

[20] Vidjeti ibid, stav 8.9

traume, neke žene nerado otkrivaju ili identifikuju istinski obim progona koji su pretrpjele ili strah. Potrebno je uzeti u obzir činjenicu da one mogu nastaviti da se plaše osoba na vlasti ili odbijanja i/ili odmazde od strane porodice i/ili zajednice. U svakom slučaju, one bi trebalo da imaju pravo na žalbu protiv prvostepenih odluka o azilu.

26. Osim toga, članovi 2, 15(1) i 16 iziskuju od država članica da priznaju da žene mogu samostalno da podnesu zahtjeve za azil. U tom smislu, njihove tvrdnje se mogu zasnivati na strahovima koji se tiču njihove djece. Na primjer, zahtjev za izbjeglički status može proisteći iz straha da će njihove ćerke pretrpjeti sakaćenje ženskih genitalija, ili da će biti prisiljene na brak ili biti podvrgnute teškoj društvenoj izopštenosti i isključenosti iz zajednice zbog toga što su djevojčice[21]. Zahtjev za zaštitu djeteta takođe treba razmotriti na osnovu sopstvenih zasluga na način koji je prilagođen djeci u najboljem interesu djeteta[22]. Kada je glavni podnosilac zahtjeva priznat kao izbjeglica, drugi članovi porodice bi obično takođe trebalo da dobiju status izbjeglice („izvedeni status“).
27. Šteta nanesena ženama i djevojčicama često potiče od nedržavnih aktera, uključujući članove porodice, susjede ili društvo u cjelini. U takvim slučajevima, član 2 (e) Konvencije zahtijeva da države ugovornice preuzmu obavezu dužne pažnje i obezbijede da žene budu djelotvorno zaštićene od štete koju mogu nanijeti nedržavni akteri[23]. Nije dovoljno težiti vertikalnoj rodnoj ravnopravnosti pojedinačne žene u odnosu na javne organe; države moraju djelovati i radi obezbjeđivanja nediskriminacije na horizontalnom nivou, uključujući i unutar porodice. Šteta nanesena od strane nedržavnih aktera predstavlja progon u slučajevima kada država nije u mogućnosti ili nije voljna da spriječi takvu štetu ili da zaštiti podnosioca zahtjeva zbog diskriminatornih državnih politika ili praksi[24].
28. Komitet je upoznat sa činjenicom da su, u slučajevima u kojima progon vrše nedržavni akteri, države prijema isticale mogućnost unutrašnje alternative bijega, prema kojoj lice nije izloženo riziku od progona od strane nedržavnih aktera ukoliko se premjesti u bezbjedan dio države porijekla. Komitet podsjeća da članovi 2 (d) i (e) Konvencije zahtijevaju od država članica da obezbijede zaštitu žena od diskriminacije koju proizvode nedržavni akteri, te, u kontekstu žene izbjeglice, ističe da je suština izbjegličkog statusa pružanje djelotvorne zaštite ženi izbjeglici. Takođe konstatuje da, ukoliko države prijema razmatraju primjenu unutrašnje alternative bijega, ta mogućnost mora biti podvrgnuta strogim uslovima, uključujući sposobnost žene da bezbjedno putuje do predmetnog

---

[21] UNHCR , „Smjernice o izbjegličkim zahtjevima koji se odnose na sakaćenje ženskih genitalija“ (Ženeva, 2009.), stav 12.

[22] Za više informacija o dječijim zahtjevima za azil, vidjeti UNHCR, „Smjernice o međunarodnoj zaštiti: dječiji zahtjevi za azil iz članova 1(A)2, i 1(F) iz Konvencije iz 1951. i/ili Protokola iz 1967. koji se odnosi na izbjeglički status“, smjernica br. 8 (2009) (HCR/GIP/09/08); Komitet za prava djeteta, opšti komentar br. 6 o tretmanu djece bez pratnje i djece odvojene od roditelja van njihove države porijekla; i opšti komentar br. 14 o pravu djeteta na to da se najprije uzme u obzir njegov najbolji interes (član 3. stav 1.).

[23] Opšta preporuka br. 19, stavovi 9. i 10.

[24] UNHCR, „Smjernice o međunarodnoj zaštiti: rodno povezani progon“, stav 19 (vidjeti fusnotu 9. gore).

područja, da joj se omogući ulazak u to područje i da se u njemu nastani[25]. Države takođe treba da uzmu u obzir rodne aspekte i rizike u procjeni da li je interno preseljenje dozvoljeno[26]. Teškoće sa kojima se žene suočavaju u premještanju u druge djelove zemlje porijekla mogu uključiti zakonska, kulturna i/ili društvena ograničenja ili zabrane za žene koje putuju ili žive same, praktičnu realnost kao što su problemi obezbjeđivanja smještaja, brige o djeci i ekonomski opstanak bez podrške porodice ili zajednice i rizik od uznemiravanja i iskorišćavanja, uključujući seksualno iskorišćavanje i nasilje.

29. Komitet priznaje da su, u skladu sa međunarodnim pravom, vlasti zemlje porijekla prvenstveno odgovorne za pružanje zaštite građanima, uključujući i to da se osigura da žene uživaju svoja prava iz Konvencije, i da samo onda kada takva zaštita nije dostupna, međunarodna zaštita se poziva da zaštiti osnovna ljudska prava koja su ozbiljno ugrožena. Međutim, Komitet napominje da činjenica da žena koja traži azil nije tražila zaštitu države ili da je podnijela žalbu vlastima prije njenog odlaska iz zemlje porijekla ne bi trebalo da dovede u pitanje njen zahtjev za azil, naročito tamo gdje se nasilje nad ženama toleriše ili postoji obrazac neodgovoaranja na žalbe žena na zlostavljanje. Ne bi bilo realno zahtijevati od nje da traži zaštitu prije svog odlaska. Ona takođe možda nema povjerenje u pravosudni sistem i pristup pravdi ili postoji strah od zlostavljanja, uznemiravanja ili odmazde zbog takvih žalbi[27].
30. U skladu sa Konvencijom, države članice su u obavezi da preduzmu proaktivne mjere kako bi se postarale da se pravno priznatim osnovama za progon, uključujući one navedene u Konvenciji iz 1951. o izbjegličkom statusu (rasa, vjera, nacionalnost, pripadnost određenoj društvenoj grupi i političko mišljenje), da rodno osjetljivo tumačenje. Osim toga, rod se može koristiti kao faktor prepoznavanja pripadnosti određenoj socijalnoj grupi ili kao prepoznatljiva osobina ove grupe u svrhu davanja izbjegličkog statusa u skladu sa Konvencijom iz 1951. Države članice se takođe podstiču da svom nacionalnom zakonodavstvu dodaju pol i/ili rod kao dodatni osnov za izbjeglički status.
31. Komitet konstatuje da se zahtjevi žena za azil redovno svrstavaju pod osnov „društvene grupe“ u definiciji izbjeglice, što može pojačati stereotipne predstave o ženama kao zavisnim žrtvama. Član 5. Konvencije zahtijeva od država članica da izvrše procjenu zahtjeva žene za azil bez predrasuda i stereotipnih predstava o ženama koje se temelje na inferiornosti ili superiornosti jednog od polova. Rodni stereotipi utiču na pravo žena na

---

[25] *Salah Šekh protiv Holandije,* prijava br. 1948/04, presuda od 11. januara 2007. Evropskog suda za ljudska prava, pomenuto u slučaju *Slučaj Sufi i Elmi protiv Ujedinjenog Kraljevstva,* prijave br. 8319/07 i 11449/07, presuda od 28. juna 2011. Evropskog suda za ljudska prava, stav 266.

[26] UNHCR, „Smjernice za međunarodnu zaštitu: „unutrašnji bijeg ili alternativa preseljenja“ u okviru konteksta člana 1A(2) Konvencije iz 1951. i/ili Protokola iz 1967. u vezi sa izbjegličkim statusom“, smjernica br. 4 (HCR/GIP/ 03/04); UNHCR, „Smjernica o izbjegličkim zahtjevima koji se odnose na sakaćenje ženskih genitalija“, stavovi 28-32 (vidjeti fusnotu 21 gore).

[27] Komunikacija br. 5/2005, *Šahide Goekce (preminula) protiv Austrije,* mišljenja usvojena od strane Komiteta 6. avgusta 2007. komunikacija br 6/2005, *Fatma Vildirim (preminula) protiv Austrije,* mišljenja usvojena od strane Komiteta 6. avgusta 2007.

pravičan i nepristrasan proces azila, a organi zaduženi za davanje azila moraju da preduzmu mjere predostrožnosti da ne stvaraju standarde koji su zasnovani na unaprijed izgrađenom pojmu rodno zasnovanog nasilja i progona[28]. Osim toga, žene su aktivni činioci koji imaju važnu ulogu kao politički lideri, članovi vlada ili opozicionih grupa, novinari, branioci ljudskih prava i aktivisti, advokati i sudije. One su ciljane zbog svojih političkih mišljenja i/ili aktivnosti, uključujući i izražavanje ženskih prava. Shodno tome, član 7. Konvencije nalaže državama članicama da preduzmu mjere kako bi ostvarile jednakost žena u političkom i javnom životu. Stoga može biti prikladno da žene podnesu zahtjeve za azil na osnovu rodno zasnovanog progona ili zbog političkih, vjerskih, rasnih i etničkih razloga, uključujući situacije u kojima su bile primorane da napuste svoju zemlju porijekla zbog strane agresije, okupacije, strane dominacije ili ozbiljnih građanskih sukoba[29].

32. Prema članovima 2 (c) i 15 (1) Konvencije, države članice moraju da preduzmu korake kako bi eliminisale diskriminaciju žena u javnim i privatnim sferama i treba da potvrde ravnopravnost žena i muškaraca pred sudom. U tom cilju, države treba da preduzmu pozitivne mjere kako bi obezbijedile da žene ne trpe diskriminaciju i da im se pruža efikasna pravna zaštita tokom trajanja procesa odobrenja azila, uključujući i pravnu pomoć, pravno zastupanje i pomoć, po potrebi[30].
33. Članovi 3 i 10–13 Konvencije nalažu da ženama koje traže azil i ženama izbjeglicama bude, bez diskriminacije, obezbijeđeno pravo na smještaj, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i drugu podršku, uključujući hranu, odjeću i neophodne socijalne usluge, u skladu sa njihovim posebnim potrebama kao žena. Osim toga, žene izbjeglice treba da dobiju izvore sredstava za život i mogućnost da se zaposle[31]. Obaveze sadrže pružanje informacija o njihovim pravima i praktičnim informacijama o tome kako da dobiju pristup ovim uslugama na jeziku koji im je razumljiv. S obzirom na visok nivo nepismenosti među ženama u nekim društvima, potrebna je posebna pomoć.
34. Rodnu osjetljivost treba uzeti u obzir u aranžmanima prijema, uzimajući u obzir specifične potrebe žrtava seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja, traume i mučenja ili zlostavljanja i drugih posebno ranjivih grupa žena i djevojčica[32]. Aranžmani prijema takođe treba da omoguće ujedinjenje porodice na njenoj teritoriji, naročito u kontekstu

---

[28] Komunikacija br. 18/2008, *Karen Tajag Vertido protiv Filipina,* mišljenja usvojena od strane Komiteta 16. jula 2010. stavovi 8.4 i 8.9(iv); komunikacija br. 20/2008, *V.K. protiv Bugarske,* mišljenja usvojena od strane Komiteta 25. jula 2011.

[29] Opšta preporuka br. 28, stavovi 10. i 11.

[30] Ibid, stav 34; vidjeti takođe Konvenciju iz 1951. o izbjegličkom statusu, članovi 16. i 25.

[31] Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, član 25; vidjeti i Konvenciju iz 1951. o statusu izbjeglica, članovi 13. i 17-23.

[32] Izvršni Komitet za program Komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice, zaključak br. 93 (LIII) o prihvatanju tražilaca azila u kontekstu pojedinačnih sistema za azil, stav (b) (iii).

prihvatnih centara[33]. Kao opšte pravilo, trudnice i majke koje doje, gdje obje imaju posebne potrebe, ne bi trebalo da budu u pritvoru[34]. U slučajevima gdje je pritvor žena tražilaca azila neizbježan, potrebno je obezbijediti zasebne prostorije i materijale kojima će se zadovoljiti higijenske potrebe žena. Treba podsticati angažovanje žena čuvara i stražara. Svi zaposleni zaduženi za rad sa ženama u pritvoru treba da prođu obuku o rodno specifičnim potrebama i ljudskim pravima žena[35]. U skladu sa članovima 1, 2, 5(a) i 12. Konvencije, nezadovoljavanje specifičnih potreba žena u imigracionom pritvoru moglo bi se smatrati diskriminacijom u okviru značenja Konvencije[36]. Najmanje u svrhu izbjegavanja nasilja nad ženama, potrebne su odvojene prostorije za muškarce i za žene u pritvoru, osim u slučajevima porodičnih jedinica, a treba obezbijediti i alternativne mjere pritvora [37].

D. Posebne preporuke Komiteta[38]

35. Države članice treba da preispitaju i povuku sve eventualne rezerve na Konvenciju; razmotre ratifikaciju Opcionalnog protokola uz Konvenciju; te razmotre pristupanje Konvenciji o statusu izbjeglica iz 1951. godine i Protokolu iz 1967. godine, kao i drugim relevantnim međunarodnim i regionalnim instrumentima. One treba da uklone sve rezerve na ove instrumente, donesu zakon o azilu u skladu sa ovim instrumentima i primjenjuju ih na komplementaran način.

---

[33] Ibid, stav (b)(iv); Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, stav 16.

[34] Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje sa ženama u zatvoru i mjere koje se ne odnose na pritvor žena (Pravila iz Bankoka) (Rezolucija 65/229, Generalne skupštine, aneks), pravilo 42; UNHCR, *Smjernice o važećim kriterijuma i standarda za pritvor tražilaca azila i alternative za pritvor* (Ženeva, 2012).

[35] Pravila iz Bankoka, pravila 5, 19 i 33(1); UNHCR *Smjernice o važećim kriterijuma i standarda za pritvor tražilaca azila i alternative za pritvor,* stav 9.3

[36] Komunikacija br. 23/2009, *Inga Abramova protiv Belorusije,* mišljenja usvojena od strane Komiteta 25. jula 2011, stavovi 7.5 i 7.7; vidjeti i Pravila iz Bankoka i opštu preporuku br. 24 o ženama i zdravlju, stav 6.

[37] Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, član 9. Komitet za ljudska prava je potvrdio obavezu da se uzmu u obzir manje invazivna sredstva za postizanje istih ciljeva (vidjeti komunikaciju br. 900/1999, *C. protiv Australije, mišljenja usvojena od strane Komiteta za ljudska prava 28. oktobra 2002, stav 8.2. Vidjeti i UNHCR* Smjernice o važećim kriterijuma i standarda za pritvor tražilaca azila i alternative za pritvor, stav 9.3

[38] Komitet priznaje da ogromna većina izbjeglica odlazi u zemlje u razvoju koje su preopterećene i nemoćne da se izbore sa izazovima koje sa sobom nosi veliki priliv izbjeglica. Komitet podsjeća da je zaštita izbjeglica kolektivna odgovornost. Prema tome, i bez kompromitovanja ili podrivanja obaveza država članica, on poziva međunarodnu zajednicu, naročito one države koje ne primaju izbjeglice, da pokažu svoju solidarnost tako što će podijeliti teret pomažući onim državama koje primaju izbjeglice u ispunjavanju njihovih međunarodnih obaveza. One bi, između ostalog, trebalo da preduzmu proaktivne mjere kao što je davanje adekvatne tehničke i finansijske pomoći državama koje primaju izbjeglice, kako bi se olakšali izazovi koje sa sobom nose masivan priliv izbjeglica i finansijski podržale Ujedinjene nacije i druge međunarodne ili regionalne agencije kojima je povjerena zaštita izbjeglica i pružanje usluga izbjeglicama.

36. Države koje su članice regionalnih izbjegličkih ili azilskih instrumenata treba da se postaraju da poštuju pravo žena kojima je potrebna međunarodna pomoć i primjenjuju te instrumente na rodno osetljiv način. Takođe treba da se postaraju da žene uživaju koristi od ovih instrumenata bez diskriminacije i na osnovu suštinske ravnopravnosti[39].
37. Države članice treba da usvoje zakone i druge mjere za poštovanje principa zabrane vraćanja, u skladu sa postojećim obavezama iz međunarodnog prava, i da preduzmu sve mjere koje su potrebne kako bi se obezbijedilo da žrtve ozbiljnih oblika diskriminacije, uključujući rodno povezane oblike progona, kojima je potrebna zaštita, bez obzira na njihov status ili boravak, ne budu vraćene ni pod kojim okolnostima u bilo koju državu u kojoj bi im život bio ugrožen ili gdje bi bile predmet ozbiljnih oblika diskriminacije, uključujući i rodno zasnovano nasilje, ili mučenja ili nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja[40].
38. Države članice treba da tumače definiciju izbeglice iz Konvencije iz 1951. u vezi sa statusom izbeglica u skladu sa obavezama ravnopravnosti i odsustva diskriminacije[41]; da u potpunosti integrišu rodno povezani pristup u tumačenju svih pravno priznatih osnova; da klasifikuju rodno povezane žalbe na osnovu pripadnosti određenoj društvenoj grupi, gdje je to potrebno; i da uzmu u obzir dodavanje pola odnosno roda, kao i razloga što je žena lezbijka, biseksualne orijentacije ili transrodna osoba i druge statuse na listu osnova za traženje izbjegličkog statusa u njihovom nacionalnom zakonu za azil.
39. Države članice treba da izvještavaju Komitet o svojoj nacionalnoj politici i zakonu po pitanju tražilaca azila i izbjeglica i prikupe, analiziraju i objave statističke podatke klasifikovane po polu, kao i trendove kada se radi o zahtjevima za azil, zemljama porijekla, razlozima za traženje azila i stepen davanja azila.
40. Države članice treba da se postaraju da se pruže adekvatni ljudski i finansijski resursi za implementaciju Konvencije kada se radi o tražiocima azila i izbjeglicama, uključujući rodno povezane aspekte implementacije i da zatraže tehničke savjete i pomoć po potrebi.
41. Države članice treba da sarađuju sa svim agencijama Ujedinjenih nacija, naročito sa Kancelarijom Visokog komesara za izbjeglice Ujedinjenih nacija (UNHCR) u vezi sa sistemom azila i procedura kako bi se primijenile odredbe Konvencije i drugih

---

[39]Konvencija Organizacije Afričke unije o posebnim aspektima problema izbjeglica u Africi iz 1969.; Deklaracija iz Kartahene o izbjeglicama iz 1984. i direktiva 2011/95/EU Evropskog parlamenta i Savjeta Evropske unije 13. decembra 2011 o standardima za kvalifikovanje državljana trećih zemalja ili lica bez državljanstva kao korisnika međunarodne zaštite, za jedinstven status izbjeglice ili lica koja se kvalifikuju za supsidijarnu zaštitu, kao i sadržaj dodijeljene zaštite.

[40] Vidjeti Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, član 61. i Konvenciju iz 1951. o izbjegličkom statusu, član 33.

[41] Vidjeti UNHCR smjernice o međunarodnoj zaštiti, uključujući „Smjernice o međunarodnoj zaštiti: rodno povezani progon u kontekstu člana 1A(2) Konvencije iz 1951. i/ili njenog Protokola iz 1967. o statusu izbjeglica“, smjernica br.1 (HCR/GIP/02/01); „Smjernice o međunarodnoj zaštiti: „Pripadnost određenoj društvenoj grupi“ u okviru konteksta člana 1A(2) Konvencije iz 1951. i njenog Protokola iz 1967. o statusu izbejglica“, smjernica br. 2 (HRC/GIP/02/02); i „Smjernice o međunarodnoj zaštiti br. 9: zahtjevi za status izbjeglice na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta u kontekstu člana 1A(2) Konvencije iz 1951 i/ili njenog Protokola iz 1967. o statusu izbjeglica“ (HRI/GIP/12/09).

instrumenata za izbjeglice sa ciljem da se promovišu prava žena tražilaca azila i izbjeglica[42]. One treba da sarađuju sa civilnim društvom i lokalnim nevladinim organizacijama koje pružaju podršku ženama tražiteljkama azila i ženama izbjeglicama.

42. Procedura država članica za davanje azila treba da obezbijedi da žene mogu da podnesu samostalne zahtjeve za azil i da budu saslušane odvojeno, čak i kada su dio porodičnog traženja azila. Države članice treba da prihvate da, kada je glavnom podnosiocu zahtjeva priznat status izbjeglice, drugi članovi porodice takođe treba da dobiju status izbjeglice („izvedeni status"). Kao što dijete može da dobije izvedeni status izbjeglice ako se status izbjeglice odobri roditelju, roditelju bi trebalo dodijeliti izvedeni status izbjeglice ako se djetetu odobri status izbjeglice.[43] Od suštinske je važnosti da se ženama kojima je dodijeljen status izbjeglice, bez obzira na osnovu njihovog prava ili su status dobile kao izvedeni status, izdaju individualna dokumenta kojim bi mogle da dokažu svoj status, da se zaštite od vraćanja i da im se obezbijede adekvatna prava.
43. Države članice ne treba da smatraju da ženi tražiocu azila nedostaje kredibilitet ako nema dokumentaciju da podrži svoj zahtjev za azil. Umjesto toga, treba da uzmu u obzir to da žene u mnogim državama nemaju dokumentaciju u svojoj državi porijekla i da potraže uspostavljanje kredibiliteta uz pomoć nekih drugih sredstava.
44. Države članice treba da se postaraju da njihova granična policija i imigracioni službenici budu adekvatno obučeni, kontrolisani i praćeni za rodno osjetljive prakse bez diskriminacije pri postupanju sa ženama tražiocima azila i izbjeglicama. Treba da obezbijede da usvoje i sprovedu rodno osjetljivi pristup adekvatnog sistema identifikovanja za žene tražioce azila i izbjeglice koji nije zasnovan na predrasudama i stereotipima o ženama, uključujući žrtve trgovine ljudima i/ili seksualnog iskorišćavanja[44].
45. Države članice treba da prepoznaju da je trgovina ljudima bitan dio rodno povezanog progona, što dovodi do toga da žene i djevojčice koje su žrtve trgovine ljudima ili se boje da ne postanu žrtve istog treba da budu informisane i da efikasno realizuju svoje pravo na pristup proceduri traženja azila bez diskriminacije ili nekih preduslova. Države članice se podstiču da klasifikuju žrtve trgovine ljudima koje potpadaju pod osnov „društvene grupe" u definiciji izbjeglice u skladu sa UNHCR „Smjernicama o međunarodnoj zaštiti: primjena člana 1A(2) Konvencije iz 1951. i/ili Protokola iz 1967 koji se tiče statusa izbjeglica o žrtvama trgovine ljudima i lica koja su pod rizikom od toga da postanu

---

[42] Konvencija iz 1951. o statusu izbjeglica, član 35; Protokol iz 1967. uz Konvenciju iz 1951. o statusu izbjeglica, član 2; Status Kancelarije visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice (Rezolucija Generalne skupštine 428 (5), aneks), stav 8.

[43] Izvršni komitet programa Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice, zaključak br. 88 (L) o zaštiti izbjegličkih porodica, stav (b) (iii); UNHCR, „Smjernice o međunarodnoj zaštiti: dječiji zahtjevi za azil", stav 9 (vidjeti fusnotu 22 gore).

[44] Komunikacija br.15/2007, *Zen Zen Zeng protiv Holandije,* mišljenja usvojena od strane Komiteta 27. oktobra 2008. stav 9.1(a); vidjeti takođe i Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, član 5; i Opšta preporuka br. 25, stav 7.

predmet trgovine“ i preporučuje im se da preduzmu mjere kako se žene i djevojčice ne bi vraćale na mjesta gdje im prijeti rizik od toga da ponovo postanu predmet trgovine.

46. Države članice treba da uspostave adekvatne mehanizme skrininga za rano identifikovanje žena tražilaca azila kojima je potreban posebna zaštita i pomoć, uključujući žene sa invaliditetom, djevojčice bez pratnje[45], žrtve trauma, žrtve trgovine ljudima i/ili prisilne prostitucije, žrtve seksualnog nasilja i žrtve mučenja i/ili lošeg tretiranja[46].
47. Države članice treba da obezbijede da ispitivači i donosioci odluka na svim nivoima prođu neophodnu obuku, imaju određene instrumente i smjernice kako da odlučuju o rodno povezanim zahtjevima za azil. Prepoznajući relevantne odredbe Konvencije, države članice treba da razviju politike u skladu sa ovom opštom preporukom i sa UNHCR „Smjernicama o međunarodnoj zaštiti: rodno povezano gonjenje u kontekstu člana 1A(2) iz Konvencije iz 1951. i/ili njenog Protokola iz 1967. o statusu izbjeglica“.
48. Države članice treba da se postaraju da se tokom trajanja procedure odobravanja azila i tokom procesa ispitivanja žena za davanje izbjegličkog statusa, obezbijedi adekvatan standard života, uključujući bezbjedan smještaj, sanitarne i zdravstvene potrepštine, hrana, odjeća i neophodne socijalne službe, pored izvora sredstava za život i mogućnosti zapošljavanja za žene koje traže azil i izbjeglice, i obezbijede adekvatne mehanizme monitoringa i žalbi u prihvatnim centrima[47].
49. Države članice treba da prepoznaju u svojim zakonima da traženje azila nije nezakonit čin i da žene koje traže azil ne treba da se kažnjavaju (uključujući pritvor) zbog nelegalnog ulaska ili boravka ukoliko su se prijavile nadležnim organima bez odlaganja i pokazale dobar razlog za svoj nelegalni ulazak ili boravak[48]. Kao opšte pravilo, pritvor za trudnice i majke koje doje, gdje obje imaju specifične potrebe, treba da se izbjegava, dok djecu ne bi trebalo držati u pritvoru sa njihovim majkama osim ako to nije jedini način da se porodica drži na okupu i osim ako to nije u najboljem interesu djeteta. Alternative pritvoru, uključujući oslobađanje sa ili bez uslova, treba da se uzme u obzir u svakom pojedinačnom slučaju i posebno kada nisu dostupne odvojene prostorije za žene i/ili porodice.
50. Države članice treba da uvedu proceduralne garancije u procedurama davanja azila kako bi se postarale da žene tražioci azila mogu da predstave svoje slučajeve na ravnopravnoj osnovi i bez diskriminacije. Države članice treba da obezbede:

---

[45] Komitet o pravima djeteta, Opšti komentar br. 6 o postupanju sa djecom bez pratnje i djecom koja su odvojena od roditelja van teritorije njihove zemlje porijekla, stav 31(i).

[46] Izvršni Komitet programa Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice, zaključak br. 93 (LIII) o prihvatanju tražilaca azila u kontekstu pojedinačnih sistema za azil, stav (b) (iii).

[47] Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, članovi 2(c) i (f) i 3.

[48] Konvencija iz 1951. o statusu izbeglica, član 31.

(a) Da žene tražioci azila imaju pravo na nezavisnu prijavu za azil i da, u tom smislu, budu ispitane odvojeno, bez prisustva muških članova porodice, kako bi imale priliku da predstave svoj slučaj;

(b) Da žene tražioci azila dobiju informacije o statusu procesa odlučivanja i načinu na koji mogu da dobiju pristup istom, pored pravnog savjeta, na način i na jeziku koji razumiju. Treba da budu obaviještene o svom pravu i da, na zahtjev, dobiju ženskog ispitivača i tumača;

(c) Da žene tražioci azila imaju pristup nadležnim pravnim zastupnicima unaprijed prije inicijalnog razgovora za azil. Gdje je to potrebno, treba im se omogućiti pravna podrška i to besplatno. Djevojčice bez pratnje ili koje su odvojene od roditelja moraju u svim slučajevima da dobiju kvalifikovanog pravnog zastupnika i staratelja koji će im pomoći tokom procedure dobijanja azila i koji će obezbijediti poštovanje njihovih najboljih interesa[49];

(d) Da ispitivači koriste tehnike i procedure koje su osjetljive na rod, starost i druge međusobno povezane faktore diskriminacije i nepovoljnog položaja koji čine kršenje ljudskih prava sa kojima se suočavaju žene izbjeglice i tražioci azila;

(e) Da se uspostavi atmosfera razgovora u kojoj će se pružati podrška kako bi podnosilac zahteva mogao da da iskaz, uključujući i otkrivanje osetljivih i ličnih informacija, naročito za one koje su preživele traumu, mučenje i/ili loše ophođenje i seksualno nasilja, kao i da se za razgovor obezbedi dovoljno vremena;

(f) Da se pruži briga o djetetu tokom razgovora tako da podnosilac zahtjeva ne mora da predstavi svoj zahtjev, koji sadrži osjetljive informacije, u prisustvu djeteta;

(g) Da, dok žena podnositeljka zahtjeva za azil normalno snosi teret dokazivanja svog slučaja za azil, dužnost da potvrdi i procijeni sve relevantne činjenice je zajedno i na podnositeljki zahtjeva i na ispitivaču. Prag za prihvatanja zahtjeva za azil treba da se odredi ne prema vjerovatnosti već prema razumnoj vjerovatnoći da podnosilac zahtjeva ima dobro utemeljen razlog za strah od progona ili da će biti izložena progonu nakon povratka;

(h) Da, u nekim slučajevima, na procenjivaču je da koristi sva sredstva koja mu stoje na raspolaganju da pribavi neophodne dokaze kako bi se prijava za azil podržala, uključujući traženje i prikupljanje rodno povezanih informacija iz pouzdanih vladinih i nevladinih izvora o ljudskim pravima u zemlji porijekla;

---

[49] Videti Opšti komentar br. 6 Komiteta za prava djeteta, o postupanju sa djecom bez pratnje i djecom odvojenom od roditelja van granica zemlje porijekla, stavovi 21, 33, 36. i 39; Izvršni Komitet programa Visokog Komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice, zaključak br. 107 (LVIII) o djeci pod rizikom, stav (g) (viii).

(i) Da kasnije objelodanjivanje događaja seksualnog nasilja ili drugih traumatičnih događaja od strane podnosioca zahtjeva tokom procedure odobravanja azila ne dovodi automatski do drugačije procjene njenog kredibiliteta. Oklijjevanje da se identifikuje istinskih stepen gonjenja koji je pretrpjela ili kojeg se plaši može biti rezultat osjećaja sramote, stigme ili traume. Izjave koje se tiču povjerljive prirode razgovora, uključujući informacije koje žena pruži a koje se neće davati članovima njene porodice bez njenog pristanka, treba da postane standardna praksa;

(j) Da mehanizmi za upućivanje na psihološko savjetovanje i druge usluge podrške, po potrebi, i prije i nakon razgovora za azil, budu omogućeni;

(k) Da se odluka, ukoliko se zahtjev odbije, obrazloži i podnositeljka zahtjeva mora da ima mogućnost ulaganja žalbe nadležnom organu;

(l) Da se, u kontekstu trajnih rešenja, dobrovoljni povratak kući iz egzila izbjeglica i njihova održiva bezbjedna reintegracija vrše sa dostojanstvom i da se obezbijedi socijalna i ekonomska sigurnost izbeglica[50]. Države koje priznaju izbjeglički status ženama podnositeljkama zahtjeva treba da obezbijede da se lokalna integracija vrši na osnovu ravnopravnosti i odsustva diskriminacije i da se žene tretiraju sa dostojanstvom.

V. Odsustvo diskriminacije i rodna ravnopravnost u procesima određivanja državljanstva i apatridije

A. Opšti komentari

51. Konvencija je značajan instrument u međunarodnim naporima za sprječavanje i smanjenje apatridije zbog toga što ona posebno utiče na žene i djevojčice po pitanju prava na državljanstvo[51]. Konvencija zahtijeva punu zaštitu ravnopravnosti žena po pitanju državljanstva. Državljanstvo je pravna obaveza između pojedinca i države i od ključne je važnosti za puno učešće u društvu. Državljanstvo je takođe od ključne važnosti za garantovanje realizovanja i uživanja drugih prava, uključujući i pravo na ulazak i trajni

[50] Izvršni Komitet programa Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice, zaključak br. 109 (LXI) o dugotrajnim izbjegličkim situacijama.

[51] Lice bez državljanstva definisano je običajnim međunarodnim pravom i u članu 1(1) Konvencije iz 1954. o statusu lica bez državljanstva kao lice koje „se ne smatra državljaninom nijedne države u skladu sa njenim zakonom“. Međunarodna pravna komisija je uzela u obzir definiciju iz člana 1(1) Konvencije iz 1954. da predstavlja dio običajnog međunarodnog prava (A/61/10, poglavlje 4, stav 49). Videti i UNHCR, *Priručnik o zaštiti lica bez državljanstva: prema Konvenciji iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva* (Ženeva, 2014.)

boravak na teritoriji države i da se vrati u tu državu iz inostranstva. Član 9. Konvencije je prema tome od osnovne važnosti za uživanje punog spektra ljudskih prava od strane žena. Dok ljudska prava uživaju svi, bez obzira na nacionalni status, u praksi je državljanstvo često preduslov za uživanje osnovnih ljudskih prava. Bez državljanstva, djevojčice i žene su predmet složene diskriminacije kao žene i kao nedržavljanke ili kao lica bez državljanstva.

52. Član 9(2) Konvencije omogućava da žene imaju ista prava kao muškarci da stiču, zadrže ili promijene svoje državljanstvo, bez obzira na brak i razvod i ono što njihovi supruzi rade sa svojim državljanstvom. Žene takođe, u skladu sa Konvencijom, mogu da prenesu svoje državljanstvo na svoju djecu pod istim uslovima kao njihovi supruzi, bilo da se nalaze u sopstvenoj državi ili inostranstvu.
53. Bez statusa državljanina ili građanina[52], žene i djevojčice bez državljanstva često su marginalizovane, lišene prava glasa ili da budu na javnoj funkciji i može im se odbiti pristup javnim beneficijama, izbor prebivališta i slobodno kretanje, pored pristupa različitim pravima i beneficijama koje imaju na osnovu statusa državljanina, uključujući pravo na obrazovanje, zdravstvenu njegu, imovinu ili zapošljavanje.
54. Zakon o državljanstvu može direktno ili indirektno da diskriminiše žene. Zakonske odredbe koje djeluju kao rodno neutralne u praksi mogu imati disproporcionalne i negativne efekte po uživanje prava na državljanstvo od strane žena. Žene i dalje više nego muškarci traže promjenu državljanstva u državljanstvo svog supruga stranca nakon vjenčanja za stranca i stoga imaju veći rizik od apatridije ukoliko postoji nedostatak u zakonu o državljanstvu koji omogućava ili zahtijeva da se odreknu svog državljanstva bez prethodnog sticanja ili dobijanja potvrde da će steći državljanstvo supruga. Zabrana dvojnog državljanstva u mnogim zakonima o državljanstvu povećava vjerovatnoću apatridije. U mnogim primjerima, ženama nije dozvoljeno da prenose svoje državljanstvo na supruga koji je stranac. Polno ili rodno zasnovana diskriminacija u zakonima o državljanstvu nastavlja da ima značajan i štetan uticaj na uživanje ljudskih prava od strane žena i njihove djece. Rodna neravnopravnost nastavlja da postoji u zakonima o državljanstvu i praksama značajnog broja država i može dovesti žene do toga da ostanu bez državljanstva. Rodna neravnopravnost takođe može da dovede do toga da djeca ostanu bez državljanstva kada je njihovim majkama zabranjeno, na jednakoj osnovi kao i očevima, da prenesu svoje državljanstvo na svoju djecu. Na ovaj način, diskriminacija žena može dovesti do ciklusa apatridije koja se može prenositi sa generacije na generaciju[53].
55. Zahtjevi za naturalizaciju takođe mogu indirektno da diskriminišu žene jer se od njih može tražiti da ispune uslove ili kriterijume koje je ženama teže ispuniti nego muškarcima, kao što je sticanje znanja jezika domaćina, što može biti teže za žene, uključujući žene bez državljanstva koje su pretrpjele prethodnu ili trenutnu prepreku u

---

[52] Termini „državna pripadnost“ i „državljanstvo“ se koriste naizmjenično.

[53] UNHCR, „Smjernice o apatridiji br. 4: pružanje svakom djetetu pravo na državljanstvo“, stavovi 13-15. (vidjeti fusnotu 6 gore).

realizovanju svog prava na pristup formalnom obrazovanju. Drugi uslovi kao što je ekonomska samodovoljnost ili vlasništvo nad imovinom mogu takođe biti teži za žene da ih kao pojedinke ispune. Stanje odsustva državljanstva nakon stupanja u brak sa stranim državljaninom i uslovi naturalizacije, kao što je pomenuto u stavu 54. gore, mogu dovesti do toga da žena postane zavisna od muškarca u ekonomskom, socijalnom, kulturnom i jezičkom smislu i za uzvrat izlože ženu povećanom riziku od iskorišćavanja.

56. Registrovanje rođenja je takođe usko povezano za uživanjem prava na državljanstvo od strane žena i njihove djece. Registrovanje rođenja predstavlja dokaz identiteta lica i sticanje državljanstva ili na osnovu porijekla (*jus sanguinis*) ili na osnovu mjesta rođenja (*jus soli*). U praksi, neposredna diskriminacija, kulturološke prakse i siromaštvo često su razlog zašto je majkama nemoguće, naročito neudatim majkama, da registruju svoju djecu pod jednakim uslovima kao očevi. Neregistrovanje rođenja djeteta može naškoditi ili poništiti djetetovo efektivno uživanje različitih prava, kao što je pravo na državljanstvo, na ime i identitet, na jednakost pred zakonom i priznavanje pravnog svojstva.
57. Diskriminatorni zakoni ili prakse mogu dovesti do toga da žene i njihova djeca ne mogu da pristupe dokumentaciji koja dokazuje njihov identitet i državljanstvo. U odsustvu dokaza identiteta i državljanstva, žena i njihova djeca se mogu suočiti sa ograničenjima po pitanju slobode kretanja, problemima u dobijanju pristupa diplomatskoj zaštiti, produženom pritvoru dok se čeka određivanje dokaza identiteta i državljanstva i, na kraju, do situacije u kojoj ih nijedna država ne smatra svojim državljanima tako da ostanu na kraju bez državljanstva.
58. Kako državljanstvo ima kritičnu važnost za puno učešće žena u društvu[54], značajan broj i priroda rezervi koje neke države članice imaju prema članu 9. Konvencije, podrivaju cilj i svrhu Konvencije. Pravo na državljanstvo i odsustvo diskriminacije sadržano u mnogim drugim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima[55], koji podržavaju jednako pravo žena na državljanstvo, takođe postavljaju pitanje validnosti i pravnog efekta ovih rezervi. Komitet sa interesovanjem primjećuje tendenciju povlačenja ili barem ograničavanja rezervi u odnosu na član 9, kao i povezanu tendenciju država strana da u zakonima o državljanstvu uvedu formalnu ravnopravnost između muškaraca i žena, čime se umanjuje rizik od diskriminacije žena, posebno žena i djece bez državljanstva.

B. Komentari o posebnim članovima Konvencije

[54] Vidjeti preporuku br. 21, stav 6.

[55] Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, član 15; Međunarodni pakt o civilnim i političkim pravima, članovi 2, 3 24. i 26; Konvencija o pravima djeteta, član 7; Međunarodna konvencija o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije, član 5; Konvencija o pravima lica sa invaliditetom, član 18; i Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, član 29.

59. Član 9. Konvencije određuje da žene uživaju prava na sticanje, promjenu ili zadržavanje svog državljanstva i prenos svog državljanstva na svoju djecu jednako kao i muškarci. Komitet tumači da se ovo pravo takođe odnosi i na supružnike[56].
60. Članom 9(1) se od država članica zahtijeva da se postaraju da ni brak sa stranim državljaninom niti promjena državljanstva od strane supruga tokom braka automatski ne promijeni državljanstvo supruge, ne dovede do toga da ona ostane bez državljanstva ili je primora da prihvati državljanstvo supruga. Žene često ostaju bez državljanstva kao rezultat diskriminatornih zakona i praksi u kojima, recimo, državljanstvo žene se automatski gubi nakon stupanja u brak sa stranim državljaninom i ona ne može da stekne državljanstvo svog supruga na osnovu braka; ukoliko njen suprug promijeni svoje državljanstvo, ostane bez državljanstva ili umre; ili kada se njen brak završi razvodom.
61. Članom 9(2) Konvencije se od država članica zahtijeva da se postaraju da žene i muškarci imaju jednaka prava kada prenose svoje državljanstvo na svoju djecu. Neispunjavanje ove obaveze iz člana 9(2) od strane države članice stavlja pod rizik djecu da ostanu bez državljanstva. Zakoni o državljanstvu koji jemče državljanstvo samo preko muškog roditelja takođe krše član 9(2) i dovode djecu u situaciju da ostanu bez državljanstva ukoliko:
    (a) je otac lice bez državljanstva;

    (b) zakoni države iz koje dolazi otac ne dozvoljavaju prenos državljanstva u određenim okolnostima, kao recimo u slučaju kada se dijete rodi u inostranstvu;

    (c) je otac nepoznat ili nije vjenčan s majom u trenutku djetetovog rođenja;

    (d) otac nije u stanju da ispuni administrativne korake za prenos svog državljanstva ili pribavi potrebne dokaze o državljanstvu za svoju djecu jer je, recimo, preminuo, nasilno odvojen od svoje porodice ili ne može da ispuni traženu dokumentaciju ili druge uslove;

    (e) otac nije voljan da ispuni administrativne korake kako bi prenio svoje državljanstvo ili pribavio dokaz o državljanstvu za svoju djecu, na primjer ukoliko je napustio porodicu.

62. Članovi 1-3. Konvencije takođe podržavaju pravo žena na korist, po jednakom osnovu kao muškarci, od naturalizacije za sebe i svog supružnika. Diskriminacija žena po ovom pitanju šteti smanjenju apatridije. Isto važi i kada žena nije u stanju da prenese svoje državljanstvo na svog supruga koji nema državljanstvo. Takođe može dovesti i do dodatnih rizika od apatridije u slučaju kada se djeca rode van ovih zajednica.

C. Posebne preporuke

[56] CEDAW /C /KWT /CO /3 -4 , stav 37.

63. U cilju gore navedenog, Komitet preporučuje državama članicama, koje to još uvijek nisu učinile, da:

(a) Pregledaju i povuku svoje rezerve prema članu 9. Konvencije jer nisu u skladu sa ciljem i svrhom Konvencije i samim tim su nedopustive prema članu 28(2)[57];

(b) Pregledaju i reformišu svoje zakone o državljanstvu kako bi obezbijedile ravnopravnost muškaraca i žena po pitanju sticanja, mijenjanja i zadržavanja državljanstva i kako bi omogućile ženama da prenesu svoje državljanstvo na svoju djecu i na svog supružnika koji je strani državljanin i kako bi se postarale da sve prepreke praktičnoj primjeni ovih zakona budu uklonjene u potpunosti u skladu sa članovima 1-3. i 9. Konvencije;

(c) Opozovu zakone kojima se određuje automatsko sticanje državljanstva nakon stupanja u brak ili automatsko gubljenje državljanstva žene kao rezultat promjene bračnog statusa ili nacionalnosti njenog supruga;

(d) Uzmu u obzir dozvoljavanje dvojnog državljanstva gdje žena stupi u brak sa stranim državljaninom i za djecu rođenu u ovakvim zajednicama, naročito u situacijama u kojima pravni režim omogućava da dvojno državljanstvo vodi ka apatridiji;

(e) Spriječe apatridiju putem zakonodavnih odredbi kojima se gubitak ili odricanje od državljanstva uslovljava posjedovanjem ili sticanjem drugog državljanstva i omogućava ponovno sticanje državljanstva za žene koje su ostale bez državljanstva zahvaljujući odsustvu ovih zaštitnih mjera;

(f) Promovišu svijest nedavnih pravnih i političkih dešavanja kojima se ženama daje jednako pravo kao i muškarcima na sticanje, promjenu ili zadržavanje svog državljanstva ili da se ženama omogući prenos državljanstva na njihovu djecu i njihove supruge koji su strani državljani;

(g) Riješe indirektnu diskriminaciju u zakonima o državljanstvu koja se javlja, recimo, u uslovima naturalizacije koji mogu biti teži za ženu da ih u praksi ispuni nego muškarcu;

(h) Ratifikuju ili pristupe Konvenciji iz 1954. godine o statusu lica bez državljanstva i Konvenciji iz 1961. godine o smanjenju apatridije;

(i) Se uzdrže od usvajanja i sprovođenja mjera koje lišavaju žene njihovog državljanstva i ostavljaju ih bez državljanstva;

[57] Opšte preporuke br. 4, 20 i 28.

(j) Sarađuju sa UNHCR-om u okviru svog rada na prepoznavanju, smanjenju i sprečavanju apatridije i zaštite lica bez državljanstva, naročito žena bez državljanstva;

(k) Prikupljaju, analiziraju i distribuiraju statističke podatke klasifikovane po polu o licima bez državljanstva na sopstvenim teritorijama;

(l) Sprovedu efikasne mjere kako bi se postarale da žene i djevojčice imaju jednak pristup ličnim dokumentima, uključujući dokaz o državljanstvu;

(m) Preduzmu mjere kako bi postigle blagovremenu registraciju svih rađanja i, u tom smislu, preduzmu mjere da podignu svijest, naročito u seoskim i udaljenim područjima na njihovoj teritoriji, o važnosti registrovanja rođenja djece kako bi se obezbijedilo da se djeca registruju i da djevojčice ostvare koristi na osnovu istih prava kao i dječaci.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/33

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

avgust 2015.

Original: engleski (https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/33)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 33
o dostupnosti žena pravdi

Sadržaj

I. Uvod i oblast primjene

II. Opšta pitanja i preporuke o pristupu žena pravdi

A. Pravednost, dostupnost, pristupačnost, dobar kvalitet, pružanje pravnih ljekova i odgovornost pravosudnih sistema

B. Diskriminatorni zakoni, procedure i prakse

C. Stvaranje stereotipa i rodna pristrasnost u pravosudnom sistemu i značaj izgradnje kapaciteta

D. Obrazovanje i podizanje svijesti o uticaju stereotipa

E. Pravna pomoć i javna odbrana

F. Resursi

III. Preporuke za određene oblasti prava

A. Ustavno pravo

B. Građansko pravo

C. Porodično pravo

D. Krivično pravo

E. Upravno, socijalno i radno pravo

IV. Preporuke za posebne mehanizme

A. Specijalizovani sudski/kvazi sudski sistemi i međunarodni/regionalni pravosudni sistemi

B. Alternativni procesi rešavanja sporova

C. Nacionalne institucije za ljudska prava i kancelarije zaštitnika građana

D. Pluralni sistem pravde

V. Povlačenje rezervi na Konvenciju

VI. Ratifikacija Opcionog protokola Konvencije

I. Uvod i oblast primjene

1. Pravo na pristup žena pravdi od osnovne je važnosti za ostvarivanje svih prava iz Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. Ono je osnovni element vladavine prava i dobrog vladanja, uz nezavisnost, nepristrasnost, integritet i kredibilitet pravosuđa, borbu protiv nekažnjivosti i korupcije, i jednako učešće žena u pravosuđu i drugim mehanizmima za sprovođenje zakona. Pravo na pristup pravdi je multidimenzionalno. Ono obuhvata pravednost, dostupnost, pristupačnost, dobar kvalitet, pružanje pravnih ljekova za žrtve i odgovornost pravosudnih sistema. U svrhu ove opšte preporuke, svako pozivanje na „žene“ treba razumjeti kao pozivanje ujedno na žene i djevojčice, osim ako drugačije nije posebno naznačeno.
2. U ovoj opštoj preporuci, Komitet se bavi obavezama država članica da obezbijede ženama pristup pravdi. Ove obaveze obuhvataju zaštitu prava žena od svih oblika diskriminacije sa ciljem da se one osnaže kao pojedinci i kao imaoci prava. Efikasan pristup pravdi optimizira emancipatorski i transformativni potencijal zakona.
3. U praksi, Komitet je primijetio brojne prepreke i ograničenja koja onemogućavaju žene da realizuju svoje pravo na pristup pravdi po jednakim osnovama, uključujući nedostatak efikasne sudske zaštite koju nudi država članica u odnosu na sve dimenzije pristupa pravosuđu. Ove prepreke se javljaju u strukturnom kontekstu diskriminacije i neravnopravnosti zahvaljujući faktorima kao što su kreiranje rodnih stereotipa, diskriminatorni zakoni, međusobno povezana ili složena diskriminacija, proceduralni ili dokaznim zahtjevima i praksama, kao i nemogućnost da se sistematski obezbijedi da sudski mehanizmi budu u fizičkom, ekonomskom i kulturološkom smislu pristupačni ženama. Sve ove prepreke predstavljaju uporno kršenje ljudskih prava žena.
4. Oblast primjene ove opšte preporuke sadrži procedure i kvalitet pravde za žene na svim nivoima pravosudnog sistema, uključujući specijalizovane i kvazi sudske mehanizme. Kvazi sudski mehanizmi obuhvataju sve aktivnosti javnih administrativnih agencija ili organa, slične onima koje sprovodi pravosuđe, koji imaju pravni efekat i mogu da utiču na zakonska prava, obaveze i privilegije.
5. Oblast primjene prava na pristup pravdi takođe sadrži sisteme pluralne pravde. Termin „sistem pluralne pravde“ odnosi se na koegzistenciju unutar države članice nacionalnih zakona, uredbi, procedura i odluka s jedne strane i vjerskog, običajnog, urođeničkog zakona ili zakona zajednice sa druge strane. Prema tome, sistemi pluralne pravde sadrže višestruke izvore prava, bilo da se radi o formalnom ili neformalnom, državnom ili nedržavnom ili mješovitom, sa kojima se žene mogu suočiti u ostvarivanju svog prava na pristup pravdi. Vjerski, običajni, urođenički sistem pravde i sistem pravde zajednice – na koji se u ovoj opštoj preporuci poziva kao na tradicionalni sistem pravde — država može formalno da prizna, uz pristanak države, da funkcioniše sa ili bez eksplicitnog statusa, ili funkcije izvan regulatornog okvira države.
6. Međunarodni i regionalni sporazumi i deklaracije o ljudskim pravima i većina ustava sadrže garancije koje se tiču polne/rodne jednakosti pred zakonom i obaveze prema

kojima svako može ostvariti korist od jednake zaštite zakona[1]. U članu 15. Konvencije se navodi da žene i muškarci moraju imati jednaka prava pred zakonom i da ravnopravno ostvaruju korist na osnovu zakona. Članom 2. je određeno da države članice moraju da preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi garantovale suštinsku ravnopravnost muškaraca i žena u svim oblastima života, uključujući i uspostavljanjem nadležnih nacionalnih sudova i drugih javnih ustanova, kako bi se obezbijedila efikasna zaštita žena od bilo kakvog čina diskriminacije. Sadržaj i oblast djelovanja te odredbe je detaljnije razrađena u opštoj preporuci Komiteta br. 28 o osnovnim obavezama država članica iz člana 2. Konvencije. U članu 3. se pominje potreba da odgovarajućim mjerama kojima bi se obezbijedilo da žene mogu da ostvare i uživaju svoja ljudska prava i osnovne slobode na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima.

7. Diskriminacija može biti usmjerena protiv žena na osnovu njihovog pola ili roda. Rod se odnosi na društveno izgrađen identitet, atribute i uloge žena i muškaraca i kulturološko značenje nametnuto od strane društva na osnovu bioloških razlika, koje se stalno odražavaju u pravosudnom sistemu i ustanovama. Prema članu 5 (a) Konvencije, države članice imaju obavezu da otkriju i otklone osnovne društvene i kulturološke prepreke, uključujući rodne stereotipe, koji onemogućavaju ženama da ostvaruju i traže svoja prava i otežavaju im pristup efikasnim pravnim ljekovima.
8. Diskriminacija žena, zasnovana na rodnim stereotipima, stigmi, štetnim i patrijarhalnim kulturološkim normama i rodno zasnovanom nasilju, koje naročito pogađa žene, ima negativan uticaj na mogućnost žena da dobiju pristup pravdi pod jednakim osnovana sa muškarcima. Osim toga, diskriminacija žena je složena od međusobno povezanih faktora koji neke žene pogađaju u stepenu odnosno na način koji je mnogo drugačiji od onih koji pogađaju muškarce ili druge žene. Osnove za međusobno povezanu ili složenu diskriminaciju mogu da sadrže etničku pripadnost/rasu, urođenički ili manjinski status, boju, socijalno ekonomski status odnosno kastu, jezik, vjeru ili uvjerenje, politički stav, nacionalno porijeklo, bračni odnosno materinski status, starost, urbanu/seosku sredinu, zdravstveno stanje, invaliditet, vlasništvo nad imovinom i identitet kao lezbijke, biseksualne osobe ili transrodne žene ili interseksualne osobe. Ovi međusobno povezani faktori dodatno otežavaju ženama iz ovih grupa pristup pravdi[2].
9. Ostali faktori koji otežavaju ženama pristup pravdi jesu nepismenost, trgovina ljudima, oružani sukobi, status tražioca azila, interno raseljavanje, apatridija, migracija, kada je žena nosilac domaćinstva, udovica, kada živi sa HIV-om, kada je lišena slobode, kriminalizacija prostitucije, geografska udaljenost i stigma žena koja se bore za svoja prava. Ti branioci ljudskih prava i organizacije su često meta zbog toga što se njihov rad mora isticati i njihova prava na pristup pravdi zaštititi.

---

[1] Vidjeti na primjer, članove 7. i 8. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, članove 2. i 14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i članove 2 (2) i 3. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Na regionalnom nivou, Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija o ljudskim pravima), Američka konvencija o ljudskim pravima i Afrička povelja o ljudskim i narodnim pravima sve sadrže relevantne odredbe.

[2] Vidjeti stav 18. opšte preporuke br. 28.

10. Komitet je zabilježio mnogo primjera negativnog uticaja međusobno povezanih oblika diskriminacije na pristup pravdi, uključujući neefikasne pravne ljekove, za posebne grupe žena. Žene koje pripadaju ovim grupama često ne prijavljuju kršenje njihovih prava nadležnim organima iz straha da će biti ponižene, stigmatizovane, uhapšene, deportovane, mučene ili da će pretrpjeti neki oblik nasilja, pa i od strane službenika koji sprovode zakon. Komitet je takođe istakao da, kada žene iz ovih grupa ulože žalbu, nadležni organi često ne izvrše obavezu postupanja sa dužnom pažnjom u smislu istrage, gonjenja i kažnjavanja počinilaca i/ili pružanja pravnih lekova[3].
11. Osim članova 2(v), 3, 5(a) i 15. Konvencije, države članice imaju druge obaveze iz sporazuma koje se odnose na to da svim ženama moraju obezbijediti pristup edukaciji i informisanju o njihovim pravima i pravnim ljekovima koji postoje i načinu na koji da do njih dođu, i pristupe nadležnim, rodno osjetljivim sistemima za rešavanje sporova, kao i jednak pristup efikasnim i blagovremenim pravnim ljekovima[4].
12. Mišljenje i preporuke Komiteta u vezi sa koracima koje treba napraviti kako bi se prevazišle prepreke sa kojima se žene suočavaju u dobijanju pristupa pravdi, potkrijepljene su njegovim iskustvom u razmatranju izvještaja država članica, analizom pojedinačnih komunikacija i sprovođenja upitnika iz Opcionog protokola uz Konvenciju. Osim toga, poziva se i na rad drugih mehanizama Ujedinjenih nacija za ljudska prava, nacionalnih institucija za ljudska prava, organizacija civilnog društva u oblasti obezbjeđivanja pristupa pravdi, uključujući udruženja žena na nivou zajednice i akademske istraživače.

II. Opšta pitanja i preporuke o pristupu žena pravdi

A. Pravednost, dostupnost, pristupačnost, dobar kvalitet, pružanje pravnih ljekova i odgovornost pravosudnih sistema

13. Komitet je zapazio da koncentracija sudova i kvazi sudskih organa u glavnim gradovima, njihova nepristupačnost u seoskim i udaljenim predjelima, vrijeme i novac koji su potrebni da bi se do njih došlo, kompleksnost postupaka, fizičke barijere za žene sa invaliditetom, nedostatak kvalitetnog, rodno odgovornog pravnog savjetovanja, uključujući pravnu pomoć, kao i često isticani nedostaci u kvalitet pravosudnih sistema (npr. Rodno neosjetljive presude ili odluke zahvaljujući nedostatku obuke, odlaganju i predugom trajanju postupaka, korupciji) zajedno sprečavaju žene da dođu do pravde.

---

[3] Vidjeti, na primjer, zaključna zapažanja o Bahamima (CEDAW/C/BHS/CO/1-5, stav. 25 (d)), Kostarika (CEDAW/C/CRI/CO/5-6, stavovi 40-41), Fidži (CEDAW/C/FJI/CO/4, stavovi 2425), Kirgistan (A/54/38/Rev.1, prvi dio, stavovi. 127 -128), Republika Koreja (CEDAW/C/KOR/CO/6, stavovi 19-20, i CEDAW/C/KOR/CO/7, stav 23 (d)) i Uganda (CEDAW/C/UGA/CO/7, stavovi 43-44).

[4] Vidjeti, posebno opšte preporuke br. 19 , 21, 23, 24, 26, 27, 29 i 30.

14. Šest međusobno povezanih osnovnih komponenata – pravednost, dostupnost, pristupačnost, dobar kvalitet, pružanje pravnih ljekova žrtvama i odgovornost pravosudnih sistema – su samim tim neophodne. Dok razlike u postojećim pravnim, socijalnim, kulturnim, političkim i ekonomskim uslovima zahtevaju različitu primenu ovih osobina u svakoj državi članici, osnovni elementi pristupa su univerzalno relevantni i direktno primjenljivi. U skladu s tim:
    a) Pravednost zahtijeva neometan pristup žena pravdi i njihovoj sposobnosti i mogućnosti da traže svoja prava kao zakonska prava u skladu sa Konvencijom;
    b) Dostupnost zahtijeva uspostavljanje sudova, kvazi sudskih organa ili drugih organa u državi članici u urbanim, seoskim i udaljenim predjelima, kao i njihovo održavanje i finansiranje;
    c) Pristupačnost zahtijeva da svi pravosudni sistemu, bilo formalni ili kvazi formalni, budu bezbjedni, finansijski pristupačni i fizički dostupni za žene i budu prilagođeni i adekvatni za potrebe žena, uključujući one koje se susreću sa međusobno povezanim ili složenim oblicima diskriminacije;
    d) Dobar kvalitet pravosudnih sistema zahtijeva da sve komponente sistema budu usklađene sa međunarodnim standardima stručnosti, efikasnosti, nezavisnosti i nepristrasnosti[5], te da pružaju blagovremene, adekvatne i efikasne pravne ljekove koji se sprovode i koji vode ka održivom rodno osjetljivom rešavanju sporova za sve žene. Takođe zahtijeva da pravosudni sistemi budu konteksualizovani, dinamični, participativni, otvoreni za inovativne praktične mjere, rodno osjetljivi i da uzmu u obzir rastuće zahtjeve žena za ostvarivanje pravde;
    e) Pružanje pravnih ljekova zahtijeva od pravosudnih sistema da ženama omoguće održivu zaštitu i smisleno obeštećenje za svu štetu koju su pretrpjele (videti član 2.); i
    f) Odgovornost pravosudnih sistema je da obezbijede putem monitoringa garanciju da funkcioniše u skladu sa principima pravednosti, dostupnosti, pristupačnosti, dobrog kvaliteta i pružanja pravnih ljekova. Ova odgovornost pravosudnih sistema takođe se odnosi na monitoring aktivnosti stručnjaka u pravosudnom sistemu i njihove pravne odgovornosti kada prekrše zakon.

15. Što se tiče pravednosti, Komitet preporučuje državama članicama:

a) Da se postaraju da se prava i korelativna pravna zaštita priznaju i inkorporiraju u zakon, čime će se unaprijediti rodna odgovornost pravosudnog sistema;

b) Da unaprijede neometan pristup žena pravosudnim sistemima i time ih osnaže da postignu ravnopravnost *de jure* i *de facto*;

c) Da obezbijede da stručnjaci u pravosudnom sistemu rešavaju slučajeve na rodno osjetljiv način;

d) Da obezbijede nezavisnost, nepristrasnost, integritet i kredibilitet pravosuđa i borbu protiv nekažnjivosti;

[5] Vidjeti Osnovne principe o nezavisnosti pravosuđa, podržanieod strane Generalne skupštine u njenoj rezoluciji 40/32.

e) **Da rešavaju problem korupcije u pravosudnim sistemima kao važan element eliminisanja diskriminacije žena u pristupu pravdi;**
f) **Da se suprotstave i uklone prepreke za učešće žena kao stručnjakinja u svim organima i na svim nivoima sudskih i kvazi sudskih sistema i pružalaca usluga vezanih za pravosuđe i preduzmu korake, uključujući privremene posebne mjere, kako bi obezbijedile da žene budu ravnopravno zastupljene u pravosuđu i drugim mehanizmima za sprovođenje zakona, kao nosilac pravosudnih funkcija, sudija, tužilac, javni branilac, advokat, administrator, posrednik, službenik za sprovođenje zakona, sudski i kazneni službenik, i stručnjak kao i u svojstvu ostalih stručnjaka;**
g) **Da revidiraju pravila tereta dokazivanja kako bi se osigurala jednakost između stranaka u svim oblastima gdje odnos moći lišava žene pravičnog tretiranja njihovih slučajeva od strane pravosuđa;**
h) **Da sarađuju sa civilnim društvom i organizacijama u zajednici u cilju razvoja održivih mehanizama za podršku ženama u pristupu pravdi i ohrabre nevladine organizacije i organizacije civilnog društva da učestvuju u parnicama koje se tiču prava žena;**
i) **Da se osigura da braniteljice ljudskih prava mogu da dobiju pristup pravdi i dobiju zaštitu od uznemiravanja, prijetnji, odmazde i nasilja.**

16. **Što se tiče dostupnosti pravosudnih sistema, Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da obezbijede stvaranje, održavanje i razvoj sudova, tribunala i drugih organa, po potrebi, koji ženi garantuju pravo na pristup pravdi bez diskriminacije na cijeloj teritoriji države članice, uključujući udaljene, seoske i izolovane predjele, uzimajući u obzir uspostavljanje mobilnih sudova, naročito radi pružanja usluga ženama koje žive u udaljenim, seoskim i izolovanim područjima, kao i kreativnom korišćenju savremenih informaciono-tehnoloških rešenja, kada je to moguće;**
    b) **U slučajevima nasilja nad ženama, da obezbijede pristup finansijskoj pomoći, kriznim centrima, skloništima, telefonskim linijama i medicinskim i psiho-socijalnim uslugama i uslugama savjetovanja;**
    c) **Da obezbijede da pravila o zastupanju omogućavaju grupama i organizacijama civilnog društva koje imaju interes u datom slučaju da pokreću peticije i učestvuju u postupcima;**
    d) **Da uspostave mehanizam nadzora od strane nezavisnih inspektora kako bi se obezbijedilo adekvatno funkcionisanje pravosudnog sistema i riješili svi slučajevi diskriminacije žena počinjeni od strane stručnjaka u pravosudnom sistemu.**
17. **Što se tiče pristupačnosti pravosudnih sistema, Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da uklone ekonomske barijere pristupanja pravdi tako što će obezbijediti pravnu pomoć i postarati se da takse za izdavanje i popunjavanje**

dokumenata, kao i sudski troškovi, budu smanjeni za žene sa niskim primanjima i da žene koje žive u siromaštvu budu oslobođene istih;

b) Uklone jezičke barijere tako što će obezbijediti nezavisne i stručne usluge prevođenja i tumačenja, po potrebi, i obezbijediti individualnu pomoć za nepismene žene kako bi im se zagarantovalo puno razumijevanje sudskih i kvazi sudskih procesa;

c) Da razvoju ciljane aktivnosti na terenu i distribuiraju putem, na primjer, posebnih jedinica ili šaltera posvećenim ženama, informacije o pravnim mehanizmima, procedurama i pravnim sredstvima koja su dostupna, u različitim formatima i na jezicima zajednice. Ove aktivnosti i informacije treba prilagoditi svim etničkim i manjinskim grupama u stanovništvu i osmisliti ih zajedno u saradnji sa ženama iz ovih grupa, a naročito, organizacijama žena i drugim organizacijama;

d) Da obezbijede pristup internetu i drugim informacionim i komunikacionim tehnologijama (IKT) kako bi se poboljšao pristup žena pravosudnim sistemima na svim nivoima, i razmotrio razvoj digitalne infrastrukture, uključujući video konferencije, kako bi se olakšalo održavanje sudskih ročišta i razmjena, prikupljanje i podrška podataka i informacija među akterima;

e) Da se postaraju da fizičko okruženje i lokacija sudskih i kvazi sudskih institucija i drugih službi budu prijatne, bezbjedne i pristupačne svim ženama, uzimajući u obzir stvaranje rodnih jedinica kao komponenti pravosudnih institucija, dok se posebna pažnja posvećuje pokrivanju troškova prevoza do sudskih i kvazi sudskih institucija u drugim uslugama za žene bez dovoljnih sredstava;

f) Da uspostave centre za pristup pravdi, kao što su „jednošalterski centri“ koji sadrže niz pravnih i socijalnih usluga, kako bi se smanjio broj koraka koje žena treba da preduzme kako bi dobila pristup pravdi. Takvi centri mogli bi pružati pravne savjete i pomoć, započinjati pravne postupke i koordinirati usluge podrške za žene u oblastima kao što su nasilje nad ženama, porodična pitanja, zdravlje, socijalna sigurnost, zapošljavanje, imovina i imigracija. Ovakvi centri moraju da budu pristupačni svim ženama, uključujući one koje žive u siromaštvu i/ili seoskim i udaljenim predjelima;

g) Obrate posebnu pažnju na pristup pravosudnim sistemima za žene sa invaliditetom.

18. Što se tiče dobrog kvaliteta pravosudnih sistema, Komitet preporučuje državama članicama:

a) Da se postaraju da pravosudni sistemi budu dobrog kvaliteta i da se drže međunarodnih standarda kompetencija, efikasnosti, nezavisnosti i nepristrasnosti kao i međunarodne sudske prakse;

b) **Da usvoje indikatore kako bi mjerili pristup žena pravdi[6];**
c) **Da obezbijede inovativni i transformativni pravosudni pristup i okvir, uključujući ulaganje u šire institucionalne reforme, po potrebi;**
d) **Da blagovremeno pruže odgovarajuće i efikasne pravne ljekove koji se sprovode i koji dovode do održivog rodno osjetljivog rešavanja sporova za sve žene;**
e) **Da implementiraju mehanizme koji će osigurati da su dokazna pravila, istrage i druge pravne i kvazi sudske procedure nepristrasne i da na njih ne utiču rodni stereotipi ili predrasude;**
f) **Kada je to potrebno radi zaštite privatnosti žena, bezbjednosti i drugih ljudskih prava da osiguraju da se, na način koji je u skladu sa propisanim postupkom i pravičnim postupkom, sudski postupak može voditi u tajnosti u cjelini ili djelimično, ili da se svjedočenja daju na daljinu ili upotrebom komunikacione opreme, tako da samo zainteresovane strane mogu dobiti pristup tom sadržaju. Treba dozvoliti upotrebu pseudonima ili drugih mjera zaštite identiteta takvih žena u svim fazama sudskog procesa. Države članice treba da garantuju mogućnost preduzimanja mjera za zaštitu privatnosti i ugleda žrtava kroz zabranu snimanja i emitovanja slika u slučajevima kada to može narušiti dostojanstvo, emocionalno stanje i sigurnost djevojčica i žena;**
g) **Da zaštite žene podnosioce žalbi, svjedoke, optužene i zatvorenike od prijetnji, uznemiravanja i drugih oblika štete prije, tokom i nakon sudskih postupaka, te obezbijede budžete, resurse, smjernice i nadzor i zakonodavne okvire koji su potrebni da bi se osiguralo da zaštitne mjere efikasno funkcionišu[7].**

19. Što se tiče pružanja pravnih ljekova, Komitet preporučuje državama članicama:

a) **Da obezbijede i sprovedu odgovarajuće i blagovremene pravne ljekove za slučajeve diskriminacije žena i da osiguraju da žene imaju pristup svim dostupnim sudskim i vansudskim sredstvima;**
b) **Da se postaraju da su pravni ljekovi adekvatni, djelotvorni, blagovremeno pripisani, holistički i proporcionalni težini pretrpljene štete. Pravni ljekovi bi trebalo da sadrže, po potrebi, restituciju (ponovno uspostavljanje), naknadu štete (bilo da se pruža u obliku novca, robe ili usluga) i rehabilitaciju**

---

6 Vidjeti, na primjer, Indikatore Ujedinjenih nacija o nasilju nad ženama (vidjeti E/CN.3/2009/13) i indikatore napretka za mjerenje sprovođenja Inter-američke konvencije o prevenciji, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama (Konvencija iz Belema do Para), usvojena 21. maja 2013.

7 Treba slijediti međunarodne smjernice i najbolje prakse u zaštiti žrtava i njihovih porodica od zastrašivanja, odmazde i ponovljene viktimizacije. Vidjeti, na primjer, član 56. Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

(medicinska i psihološka njega i druge socijalne usluge)[8]. Pravni ljekovi u vidu naknade za štetu u građanskoj parnici i krivične sankcije ne bi trebalo da budu međusobno isključivi;

c) **Da u potpunosti uzmu u obzir neplaćene porodične i njegovateljske aktivnosti žena u procjeni štete u svrhu određivanja odgovarajuće naknade za štetu u svim građanskim, krivičnim, upravnim ili drugim postupcima;**

d) **Da stvore posebna sredstva za žene kako bi se osiguralo da žene dobiju adekvatnu reparaciju u situacijama u kojima pojedinci ili subjekti odgovorni za kršenje njihovih ljudskih prava nisu u stanju ili ne žele da pruže takvu naknadu;**

e) **U slučajevima seksualnog nasilja u konfliktnim ili post-konfliktnim situacijama, da propišu institucionalne reforme, ukinu diskriminatorno zakonodavstvo i donesu zakone koji predviđaju odgovarajuće sankcije, u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava i odrede mjere reparacije, u bliskoj saradnji sa ženskim organizacijama i civilnim društvom, da pomognu u prevazilaženju diskriminacije koja je prethodila sukobu[9];**

f) **Da osiguraju da se vansudski pravni ljekovi, kao što su javna izvinjenja, javna komemoracija i garancije da se ne ponavljaju djela, koje garantuju komisije za istinu, pravdu i pomirenje, ne koriste kao zamjena za istragu i gonjenje počinilaca kada dođe do kršenja ljudskih prava tokom sukoba ili nakon sukoba; da odbace amnestije za kršenje ljudskih prava zasnovano na polu, kao što je seksualno nasilje nad ženama, i odbace zakonska ograničenja za krivično gonjenje takvih oblika kršenja (vidjeti opštu preporuku br. 30 o ženama u prevenciji sukoba, konfliktnim situacijama i post-konfliktnim situacijama);**

g) **Da obezbijede djelotvorne i blagovremene pravne ljekove i obezbijede da oni djeluju na različite vrste povreda koje žene pretrpe, kao i adekvatnu reparaciju i da obezbijede učešće žena u osmišljavanju svih programa reparacije, kao što je istaknuto u opštoj preporuci br. 30[10].**

20. **Što se tiče odgovornosti pravosudnih sistema, Komitet preporučuje državama članicama:**

a) **Da razviju efikasne i nezavisne mehanizme za praćenje i monitoring pristupa žena pravdi kako bi se postarale da pravosudni sistemu budu u skladu sa principima pravednosti, dostupnosti, pristupačnosti, dobrog kvaliteta i efikasnosti pravnih ljekova, uključujući periodične revizije/preglede**

---

8 Vidjeti stav 32. opšte preporuke br. 28 u kojem se ističe da „ovakvi pravni ljekovi treba da sadrže različite oblike reparacije kao što je novčana kompenzacija, restitucija, rehabilitacija i povratak na posao; mjere zadovoljavanja, kao što su javna izvinjenja, javni memorijali i garancije neponavljanja djela; promjene u relevantnim zakonima i praksi; i privođenje pravdi počinilaca kršenja ljudskih prava žena“.

9 Vidjeti Deklaraciju iz Najrobija o pravu žena i djevojčica na pravni lijek i reparaciju.

10 Vidjeti A/HRC/14/22.

autonomije efikasnosti i transparentnosti sudskih, kvazi sudskih i upravnih organa koji donose odluke koje se tiču prava žena;

b) Da obezbijede da se slučajevi utvrđenih diskriminatornih praksi i postupaka od strane pravosudnih stručnjaka efikasno rješavaju kroz disciplinske i druge mjere;

c) Da kreiraju posebnu jedinicu za primanje žalbi, peticija i sugestija u vezi sa svim osobljem koje podržava rad pravosudnog sistema, uključujući društvene, socijalne i zdravstvene radnike kao i tehničke stručnjake;

d) Da podaci treba da sadrže ali ne i da se ograničavaju na:

(i) Broj i geografska rasprostranjenost sudskih i kvazi sudskih organa;

(ii) Broj muškaraca i žena koji rade u organima za sprovođenje zakona i sudskim i kvazi sudskim institucijama na svim nivoima;

(iii) Broj i geografsku rasprostranjenost muškaraca i žena advokata, uključujući advokate koji pružaju pravnu pomoć;

(iv) Prirodu i broj slučajeva i žalbi uloženih sudskim, kvazi sudskim i upravnim organima, klasifikovanih prema polu podnosioca žalbe;

(v) Prirodu i broj slučajeva riješenih od strane formalnih i neformalnih sudskih sistema, klasifikovanih prema polu podnosioca žalbe;

(vi) Prirodu i broj slučajeva u kojima je pravna pomoć i/ili javna odbrana zatražena, prihvaćena i pružena, klasifikovanih prema polu podnosioca žalbe;

(vii) Dužinu procedura i njihovi ishodi, klasifikovanih prema polu podnosioca žalbe;

e) Da sprovedu i omoguće kvalitativne studije i kritičku rodnu analizu svih pravosudnih sistema, u saradnji sa organizacijama civilnog društva i akademskim institucijama, kako bi se istakla praksa, procedure i sudska praksa koja promoviše ili ograničava potpuni pristup žena pravdi;

f) Sistematski primijeni nalaze tih analiza kako bi se razvili prioriteti, politike, zakonodavstvo i procedure kako bi se osiguralo da su sve komponente pravosudnog sistema rodno osjetljive, prilagođene korisnicima i odgovorne.

B. Diskriminatorni zakoni, procedure i prakse

21. Države članice često imaju ustavne odredbe, zakone, propise, procedure, običaje i prakse koje se zasnivaju na tradicionalnim rodnim stereotipima i normama i stoga su diskriminatorne i onemogućavaju ženama puno uživanje svojih prava u skladu sa Konvencijom. Komitet stoga dosledno poziva države članice, u svojim zaključnim zapažanjima, da preispitaju svoje zakonodavne okvire i izmijene i/ili ukinu odredbe koje diskriminišu žene. Ovo je u skladu sa članom 2. Konvencije koji sadrži obavezu država

članica da usvoje odgovarajuće pravne i druge mjere za eliminisanje svih oblika diskriminacije žena od strane javnih vlasti i nedržavnih aktera, bilo da se radi o pojedincima, organizacijama ili preduzećima.

22. Žene se, međutim, suočavaju sa mnogim poteškoćama u pristupu pravdi kao rezultat direktne i indirektne diskriminacije, kako je definisano u stavu 16. Opšte preporuke br. 28. Takva nejednakost je očigledna ne samo u diskriminirajućem sadržaju i/ili uticaju zakona, propisa, procedura, običaja i prakse, već i u nedostatku kapaciteta i svijesti sudskih i kvazi sudskih institucija kako bi se adekvatno rešavali slučajevi kršenja ljudskih prava žena. U svojoj Opštoj preporuci br. 28, Komitet stoga ističe da pravosudne institucije moraju da primjenjuju princip suštinske ili *de facto* ravnopravnosti, kako je sadržano u Konvenciji, i tumače zakone, uključujući nacionalne, vjerske i običajne zakone, u skladu sa tom obavezom. Član 15. obuhvata obaveze država članica da osiguraju da žene uživaju suštinsku jednakost sa muškarcima u svim oblastima zakona.
23. Međutim, mnoga zaključna zapažanja Komiteta i mišljenja iz Opcionog protokola pokazuju da diskriminatorna proceduralna i dokazna pravila i nedostatak dužne pažnje u prevenciji, istrazi, gonjenju, kažnjavanju i pružanju pravnih ljekova za kršenje prava žena dovode do nepoštovanja obaveza da se ženama obezbijedi jednak pristup pravdi.
24. Posebnu pažnju treba posvetiti djevojčicama (uključujući male djevojčice i adolescentkinje, gde je to primenjivo) jer se suočavaju sa specifičnim preprekama u pristupu pravdi. Često im nedostaje socijalna ili pravna sposobnost da donose značajne odluke o svom životu u oblastima koje se odnose na obrazovanje, zdravlja i seksualna i reproduktivna prava. One mogu biti prisiljene na brak ili podvrgnute štetnim postupcima i različitim oblicima nasilja.
25. **Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da obezbijede da se načelu jednakosti pred zakonom da značaj tako što će se preduzeti koraci za ukidanje svih postojećih zakona, procedura, propisa, sudske prakse, običaja i prakse koji direktno ili indirektno diskriminišu žene, posebno u pogledu pristupa pravdi i ukidanja diskriminatornih prepreka pristupu pravdi, uključujući:**
        (i) **Obavezu ili potrebu žena da traže dozvolu od članova porodice ili zajednice prije pokretanja pravnog postupka;**
        (ii) **Stigmatizaciju žena koje se bore za svoja prava od strane aktivnih učesnika u pravosudnom sistema;**
        (iii) **Pravila o potvrđivanju koja diskriminišu žene kao svedoke, podnosioce tužbi i optužene, koja od njih zahtijevaju da podnesu veći teret dokazivanja od muškaraca kako bi se utvrdilo krivično djelo ili potražio pravni lijek;**
        (iv) **Procedure koje isključuju ili priznaju lošiji status svedočenja žena;**
        (v) **Nedostatak mjera za obezbjeđivanje jednakih uslova između muškaraca i žena tokom pripreme, vođenja i nakon okončanja predmeta;**

(vi) **Neadekvatno upravljanje predmetima i prikupljanje dokaza u predmetima koje je pokrenula žena, što je dovelo do sistematskog propusta u istrazi slučajeva;**

(vii) **Prepreke sa kojima se suočavaju u prikupljanju dokaza koji se odnose na pojavu kršenja ženskih prava koja se javljaju na internetu i u upotrebi IKT-a i novih društvenih medija;**

b) **Da obezbijede da djevojčice imaju na raspolaganju nezavisne, bezbjedne, efikasne, pristupačne mehanizme prilagođeni djeci za podnošenje pritužbi i prijavljivanja. Takvi mehanizmi treba da budu uspostavljeni u skladu sa međunarodnim normama, posebno sa Konvencijom o pravima djeteta. I da imaju osoblje koje je obučeno na odgovarajući način, koje radi na efikasan i rodno osjetljiv način, u skladu sa opštim komentarom br. 14 Komiteta za prava djeteta, tako da se najbolji interesi djevojčica uzmu kao primarni apsekt;**

c) **Da preduzmu mjere kako bi se izbjeglo marginalizovanje djevojčica zbog sukoba i dovođenja u nepovoljan položaj unutar njihovih porodica i posledičnog nedostatka podrške za njihova prava, te ukinu pravila i prakse koje zahtijevaju odobrenje roditelja ili supružnika za pristup uslugama kao što su obrazovanje i zdravlje, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje, kao i pravnim uslugama i pravosudnom sistemu;**

d) **Da zaštite žene i djevojčice od tumačenja vjerskih tekstova i tradicionalnih normi koje stvaraju prepreke njihovom pristupu pravdi i dovode do diskriminacije protiv njih.**

C. Stvaranje stereotipa i rodna pristrasnost u pravosudnom sistemu i značaj izgradnje kapaciteta

26. Stvaranje stereotipa i rodna pristrasnost u pravosudnom sistemu imaju dalekosežne posledice za puno uživanje ljudskih prava žena. Oni ometaju pristup žena pravdi u svim oblastima prava i mogu imati negativan uticaj na žene žrtve nasilja. Stvaranje stereotipa iskrivljuje percepciju i dovodi do odluka zasnovanih na unaprijed stvorenim uvjerenjima i mitovima a ne na relevantnim činjenicama. Sudije često usvajaju stroge standarde o tome šta smatraju prikladnim ponašanjem za žene i kažnjavaju one koji se ne slažu sa ovim stereotipima. Stvaranje stereotipa takođe utiče i na kredibilitet koji se daje ženskom glasu, argumentima i svjedočenjima kao stranaka u svedoka. Ovakvo stvaranje stereotipa može dovesti do toga da sudije pogrešno tumače ili pogrešno primenjuju zakone. Ovo ima dalekosežne posledice, na primer, u krivičnom pravu, gde dovodi do toga da se počinioci ne smatraju zakonski odgovorni za kršenje ženskih prava, čime se podržava kultura nekažnjavanja. U svim oblastima prava, stereotipi ugrožavaju nepristrasnost i integritet pravosudnog sistema, što može dovesti do pogrešnih sudskih presuda, uključujući i reviktimizaciju podnosioca tužbe.
27. Sudije, nosioci pravosudnih funkcija i arbitari nisu jedini akteri u pravosudnom sistemu koji primenjuju, pojačavaju i održavaju stereotipe. Tužioci, policijski službenici i drugi

akteri često dozvoljavaju da stereotipi utiču na istrage i suđenja, posebno u slučajevima rodno zasnovanog nasilja, gdje stereotipia podrivaju tvrdnje žrtava/preživelih i istovremeno podržavaju odbranu koju je angažovao navodni počinilac. Stvaranje stereotipa stoga prožima i istragu i suđenje i oblikuje konačnu presudu.

28. Žene bi trebalo da budu u stanju da se oslone na pravosudni sistem bez mitova i stereotipa, kao i na sudstvo čija nepristrasnost nije ugrožena tim pristrasnim pretpostavkama. Uklanjanje stereotipa u pravosudnom sistemu ključni je korak u osiguravanju jednakosti i pravde za žrtve i preživjele.
29. **Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da preduzmu mjere, uključujući programe podizanja svijesti i izgradnje kapaciteta za sve zaposlene u pravosudnom sistemu i studente prava, kako bi se eliminisali rodni stereotipi i uključila rodna perspektiva u sve aspekte pravosudnog sistema;**
    b) **Da uključe druge stručnjake, posebno pružaoce zdravstvene zaštite i socijalne radnike, koji potencijalno igraju važnu ulogu u slučajevima nasilja nad ženama i u porodičnim pitanjima, u programe podizanja svijesti i izgradnje kapaciteta;**
    c) **Da se postaraju da programi podizanja kapaciteta posebno riješe:**
        (i) **Pitanje kredibiliteta i težine ženskih glasova, argumenata i svjedočenja, u svojstvu stranaka i svjedoka;**
        (ii) **Nefleksibilne standarde koje sudije i tužioci često razvijaju za ono što smatraju odgovarajućim ponašanjem za žene;**
    d) **Da razmotre promovisanje dijaloga o negativnom uticaju stereotipa i rodne pristrasnosti u pravosudnom sistemu i potrebu za boljim rezultatima u pravosuđu za žene koje su žrtve/preživjele nasilje;**
    e) **Da podignu svijest o negativnom uticaju stereotipa i rodne pristrasnosti i podstaknu zagovaranje rešavanja stereotipa i rodne pristrasnosti u pravosudnim sistemima, posebno u slučajevima rodno zasnovanog nasilja;**
    f) **Da obezbijede programe za izgradnju kapaciteta za sudije, tužioce, advokate i službenike za sprovođenje zakona za primjenu međunarodnih pravnih instrumenata koji se odnose na ljudska prava, uključujući Konvenciju i sudsku praksu Komiteta, i za primjenu zakona kojima se zabranjuje diskriminacija žena.**

D. Obrazovanje i podizanje svijesti o uticaju stereotipa

30. Pružanje obrazovanja iz rodne perspektive i podizanje javne svijesti kroz civilno društvo, medije i korišćenje IKT-a su ključni za prevazilaženje višestrukih oblika diskriminacije i stereotipa koji utiču na pristup pravosuđu i osiguravanje djelotvornosti i efikasnosti pravde za sve žene.
31. Član 5 (a) Konvencije propisuje da države članice moraju preduzeti sve odgovarajuće mjere za izmjenu društvenih i kulturnih obrazaca ponašanja, s ciljem da se eliminišu predrasude i običaji i sve druge prakse koje se temelje na ideji inferiornosti ili

superiornosti jednog od polova. U svojoj Opštoj preporuci br. 28 Komitet je naglasio da se sve odredbe Konvencije moraju čitati zajedno kako bi se osiguralo da se svi oblici rodne diskriminacije osude i eliminišu[11].

1. Obrazovanje iz rodne perspektive

32. Žene koje nisu svjesne svojih ljudskih prava nisu u mogućnosti da podnesu zahtjev za ispunjavanje tih prava. Komitet je primijetio, posebno tokom razmatranja periodičnih izvještaja koje su dostavile države članice, da često ne garantuju da žene imaju jednak pristup programima obrazovanja, informisanja i pravne pismenosti. Osim toga, svijest muškaraca o ženskim ljudskim pravima je takođe neophodna za garantovanje odsustva diskriminacije i jednakosti, a naročito za garantovanje pristupa pravdi žena.
33. **Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da razviju rodnu ekspertizu, uključujući i povećanje broja savjetnika za rodna pitanja, uz učešće organizacija civilnog društva, akademskih institucija i medija;**
    b) **Da šire materijal u više formata radi informisanja žena o njihovim ljudskim pravima i dostupnosti mehanizama za pristup pravdi i informisanje žena o njihovim pravima na podršku, pravnu pomoć i socijalne službe koje su povezane sa pravosudnim sistemima;**
    c) **Da integrišu i nastavne planove i programe na svim nivoima obrazovanja, obrazovne programe o ženskim pravima i rodnoj ravnopravnosti, uključujući programe pravne pismenosti, koji naglašavaju ključnu ulogu ženskog pristupa pravdi i ulogu muškaraca i dječaka kao zagovornika i relevantnih aktera.**

2. Podizanje svijesti preko civilnog društva, medija i informacionih i komunikacionih tehnologija

34. Civilno društvo, mediji i IKT igraju važnu ulogu i u jačanju i u stvaranju rodnih stereotipa kao i u prevazilaženju istih.
35. **Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da istaknu ulogu koju mediji i IKT mogu da odigraju u eliminisanju kulturnih stereotipa o ženama u vezi sa njihovim pravom na pristup pravdi, obraćajući posebnu pažnju na izazove kulturnih stereotipa o diskriminaciji i nasilju na osnovu pola, uključujući nasilje u porodici, silovanje i druge oblike seksualnog nasilja;**
    b) **Da razviju i primijene mjere za podizanje svijesti medija i stanovništva, u bliskoj saradnji sa zajednicama i organizacijama civilnog društva, o pravu žena da imaju pristup pravdi. Takve mjere treba da budu višedimenzionalne**

[11] U stavu 7. je navedeno da član 2. Konvencije treba da se čita zajedno sa članovima 3, 4, 5. i 24. i u smislu definisanja diskriminacije sadržane u članu 1.

i usmjerene na djevojčice i žene, kao i na dječake i muškarce, i treba da uzmu u obzir relevantnost i potencijal IKT-a za transformaciju kulturnih i društvenih stereotipa;

c) **Da podrže i uključe medije i ljude koji rade sa IKT-om u kontinuirani javni dijalog o ljudskim pravima žene generalno i u kontekstu pristupa pravdi;**

d) **Da preduzmu korake za promovisanje kulture i društvenog okruženja u kojem se traženje pravde od strane žena smatra legalnim i prihvatljivim, a ne kao razlog za dodatnu diskriminaciju i/ili stigmatizaciju.**

E. Pravna pomoć i javna odbrana

36. Ključni element u garantovanju ekonomskog pristupa žena pravosudnim sistemima je pružanje besplatne ili jeftine pravne pomoći, savjeta i zastupanja u sudskim i kvazi sudskim procesima u svim oblastima prava.

37. **Komitet preporučuje državama članicama:**

a) **Da institucionalizuju sisteme pravne pomoći i javne odbrane koji su pristupačni, održivi i prilagođeni potrebama žena, da osiguraju da se takve usluge pružaju na pravovremen, kontinuirane i efikasan način u svim fazama sudskih ili kvazi sudskih postupaka, uključujući alternativne mehanizme za rešavanje sporova i procese restorativne pravde i da obezbijede nesmetan pristup pružalaca pravne pomoći i javnih odbrana svim relevantnim dokumentima i drugim informacijama, uključujući izjave svjedoka;**

b) **Da se postaraju da pružaoci pravne pomoći i javne odbrane budu kompetentni i rodno osjetljivi, poštuju povjerljivost i imaju dovoljno vremena da odbrane svoje klijente;**

c) **Da sprovode programe informisanja i podizanja svijesti za žene o postojanju pravne pomoći i javnih usluga odbrane i uslovima za njihovo ostvarivanje korišćenjem IKT kako bi se olakšali ti programi;**

d) **Da razviju partnerstva sa kompetentnim nevladinim pružaocima pravne pomoći i/ili da obuče pomoćnike advokata da pružaju ženama informacije i pomoć u vođenju sudskih i kvazi sudskih procesa i tradicionalnih pravosudnih sistema;**

e) **U slučajevima porodičnih sporova ili kada žena nema jednak pristup porodičnim prihodima, primjena imovinskog cenzusa radi utvrđivanja prava na besplatnu pravnu pomoć i usluge javne odbrane treba da se zasniva na stvarnim prihodima ili raspoloživoj imovini žene.**[12]

[12] Načela Ujedinjenih nacija i smjernice o pristupu pravnoj pomoći u krivičnim pravosudnim sistemima, smjernica 1(f): "Ako se procjena sredstava obračunava na osnovu prihoda domaćinstva, a pojedinačni članovi porodice su u sukobu jedni sa drugima ili nemaju jednak pristup porodičnim primanjima, samo se računa prihod lica za koje važi pravna pomoć."

F. Resursi

38. Visokokvalifikovani ljudski resursi, u kombinaciji sa odgovarajućim tehničkim i finansijskim resursima, neophodni su kako bi se osigurala pravednost, dostupnost, pristupačnost, dobar kvalitet, pružanje pravnih ljekova za žrtve i odgovornost pravosudnih sistema.
39. **Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da obezbijede adekvatnu budžetsku i tehničku pomoć i dodijele visokokvalifikovane ljudske resurse svim djelovima pravosudnih sistema, uključujući specijalizovane sudske, kvazi sudske i administrativne organe, alternativne mehanizme za rešavanje sporova, nacionalne institucije za ljudska prava i kancelarije zaštitnika građana;**
    b) **Da zatraže podršku od spoljnih izvora, kao što su specijalizovane agencije sistema Ujedinjenih nacija, međunarodne zajednice i civilnog društva, kada su nacionalni resursi ograničeni, uz istovremeno obezbjeđivanje da se, na srednji i dugi rok, dodijele adekvatni državni resursi pravnim sistemima kako bi se osigurala njihova održivost.**

III. Preporuke za određene oblasti prava

40. S obzirom na raznolikost institucija i pravosudnih aranžmana širom svijeta, neki elementi stavljeni pod jednu oblast prava u jednoj zemlji mogu biti postavljeni pod drugu oblast u drugoj zemlji. Na primjer, definicija diskriminacije može ali ne mora biti uključena u Ustav; nalog za zaštitu može se pojaviti pod porodičnim zakonom i/ ili prema krivičnom pravu; a azil i izbjeglička pitanja mogu se ticati upravnih sudova ili kvazi sudskih organa. Od države članice se traži da za ovo razmotre stavove u daljem tekstu.

A. Ustavno pravo

41. Komitet je uočio da su, u praksi, države ugovornice koje su usvojile ustavne garancije koje se odnose na suštinsku ravnopravnost između muškaraca i žena i koje su u svoje nacionalne pravne poretke inkorporirale međunarodno pravo ljudskih prava, uključujući Konvenciju, bolje osposobljene da obezbijede rodnu ravnopravnost u pristupu pravdi. U skladu sa članovima 2(a) i 15. Konvencije, države članice treba da ugrade princip ravnopravnosti muškaraca i žena u svoj nacionalni ustav ili druge odgovarajuće zakone, i da uspostave nadležne nacionalnih sudove i druge javne institucije, te da preduzmu mjere kako bi obezbijedile ostvarivanje tog principa u svim oblastima javnog i privatnog života, kao i u svim oblastima prava.
42. **Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da obezbijede eksplicitnu ustavnu zaštitu za formalnu i suštinsku ravnopravnost i za odsustvo diskriminacije u javnoj i privatnoj sferi,**

uključujući u pogledu svih pitanja ličnog statusa, porodičnog, bračnog i naslednog prava i u svim oblastima prava;

b) **Kada se odredbe međunarodnog prava ne primjenjuju direktno, da u potpunosti uključe međunarodno pravo o ljudskim pravima u njihov ustavni i zakonodavni okvir kako bi se pristup pravdi efikasno garantovao ženama;**

c) **Da stvore strukture koje su neophodne da bi se osigurala dostupnost i pristupačnost mehanizama sudske revizije i praćenja kako bi se nadgledalo sprovođenje svih osnovnih prava, uključujući pravo na suštinsku rodnu ravnopravnost.**

B. Građansko pravo

43. U nekim zajednicama žene ne mogu da pristupe pravosudnim sistemima bez pomoći muškog rođaka, a društvene norme ometaju njihovu mogućnost samostalnog rada izvan domaćinstva. Član 15. Konvencije određuje da su žene i muškarci jednaki pred zakonom i da države članice moraju da pruže ženama pravnu sposobnost u građanskim pitanjima identičnu kao i muškarcima i iste mogućnosti za ostvarivanje te sposobnosti. Procedure i pravni ljekovi građanskog prava kojima žene treba da imaju pristup podrazumijevaju one iz oblasti ugovornog prava, privatnog zapošljavanja, naknade štete za ličnu povredu, zaštite potrošača, nasljednog prava, prava na zemljište i imovinskih prava.

44. **Komitet preporučuje državama članicama:**

a) **Da ukinu sve rodno zasnovane prepreke u pristupu postupcima iz građanskog prava, kao što je zahtjev da žena dobije dozvolu od sudskih ili administrativnih organa ili članova porodice prije započinjanja pravnog postupka, ili da dostave dokumenta koja se tiču identiteta ili vlasništva nad imovinom;**

b) **Da sprovedu odredbe iz člana 15(3) Konvencije da se svi ugovori i svi drugi privatni instrumenti bilo koje vrste sa pravnim dejstvom usmjerenim na ograničavanje polovne sposobnosti žena smatraju ništavnim;**

c) **Da usvoje pozitivne mjere kako bi se osigurala sloboda žena da sklapaju ugovore i druge sporazume privatnog prava.**

C. Porodično pravo

45. Nejednakost u porodici zasniva se na svim drugim aspektima diskriminacije žena i često se opravdava u ime ideologije, tradicije i kulture. Komitet je u više navrata naglašavao da porodični zakoni i mehanizmi njihove primjene moraju da budu usklađeni sa načelom ravnopravnosti iz članova 2, 15. i 16 Konvencije.[13]

46. **Komitet preporučuje državama članicama:**

a) **Da usvoje pisane porodične zakonike ili zakone o ličnom statusu koji predviđaju jednak pristup pravdi između supružnika ili partnera bez obzira**

[13] Vidjeti naročito Opštu preporuku br. 29 o članu 16. Konvencije (ekonomske posledice braka, porodičnih odnosa i njihovo okončavanje).

na njihov vjerski ili etički identitet ili zajednicu, u skladu sa Konvencijom i opštim preporukama Komiteta;[13]

b) **Da razmotre stvaranje, unutar istog institucionalnog okvira, rodno osjetljivih porodičnih sudskih i kvazi sudskih mehanizama za rešavanje pitanja kao što su rešavanje pitanja imovine, prava na zemljište, nasleđivanje, razvod braka i starateljstvo nad djecom; i**

c) **U okruženjima u kojima ne postoji jedinstveni porodični zakonik, a u kojima postoje višestruki sistemi porodičnog prava, kao što su građansko, autohtono, vjersko i običajno pravo, obezbijediti da zakoni o ličnom statusu omogućavaju pojedincu da samostalno izabere koji će porodični zakon primjenjivati u bilo kojoj fazi odnosa. Državni sudovi bi trebalo da preispitaju odluke koje su doneli drugi organi u tom pogledu.**

D. Krivično pravo

47. Krivični zakoni su posebno važni u osiguravanju toga da žene mogu da ostvaruju svoja ljudska prava, uključujući njihovo pravo na pristup pravdi, na osnovu jednakosti. Države članice su u obavezi, prema članovima 2. i 15. Konvencije, da osiguraju da žene imaju pristup zaštiti i pravnim sredstvima koje nudi krivično pravo, i da nisu izložene diskriminaciji u kontekstu tih mehanizama, bilo kao žrtve ili kao počinioci krivičnih djela. Neki krivični zakoni ili akti odnosno zakonici o krivičnim procedurama diskriminišu žene tako što:
    a) Kriminalizuju oblike ponašanja koji nisu kriminalizovani ili kažnjeni tako oštro ako ih vrše muškarci;
    b) Kriminalizuju oblike ponašanja koje mogu da obavljaju samo žene, kao što je abortus;
    c) Ne uspijevaju da kriminalizuju ili da postupaju sa dužnom pažnjom u sprečavanju i obezbjeđivanju obeštećenja za zločine koji neproporcionalno ili isključivo utiču na žene;
    d) Zatvaraju žene u zatvorima zbog sitnih prekršaja i/ili nemogućnosti plaćanja kaucije u tim slučajevima.
48. Komitet je takođe naglasio činjenicu da žene pate od diskriminacije u krivičnim predmetima zbog nedostatka rodno osjetljivih alternativna pritvora, zbog neispunjavanja specifičnih potreba žena u pritvoru i odsustva rodno osjetljivog monitoringa, i nezavisnih mehanizama za reviziju[14]. Sekundarna viktimizacija žena od strane sistema krivičnog pravosudnog sistema utiče na njihov pristup pravosuđu, zbog njihove povećane ranjivosti na psihičko i fizičko zlostavljanje i prijetnje tokom hapšenja, ispitivanja i pritvaranja.
49. Žene su takođe nesrazmjerno kriminalizovane zbog svoje situacije ili statusa, kao što su uključenost u prostituciji, kao migrantkinje, optužene za preljubu, ako se identifikuju kao

[14] Komunikacija br. 23/2009, *Abramova protiv Belorusije,* mišljenja usvojena 25. jula 2011; videti Pravila Ujedinjenih nacija o postupanju prema ženama zatvorenicima i nezatvorske mere za žene prestupnice (Pravila iz Bankoka), usvojena na Generalnog skupštini rezolucijom 65/229.

lezbejke, biseksualne osobe ili transrodne žene ili interseksualne osobe, nakon što izvrše abortus ili zato što pripadaju drugoj grupi koja se suočava sa diskriminacijom.

50. Komitet primjećuje da mnoge zemlje imaju kritične nedostatke obučenog policijskog, pravnog i forenzičkog osoblja koje je u stanju da rešava zahtjeve krivičnih istraga.

51. **Komitet preporučuje državama članicama:**

a) **Da sa dužnom pažnjom spriječe, istraže, kazne i obezbijede odštetu za sve zločine počinjene nad ženama, bilo od strane državnih ili nedržavnih aktera;**

b) **Da osiguraju da su zakonska ograničenja u skladu sa interesima žrtava;**

c) **Da preduzmu efikasne mjere za zaštitu žena od sekundarne viktimizacije u njihovoj interakciji sa organima za sprovođenje zakona i pravosudnim organima, i da razmotre osnivanje specijalizovanih jedinica za ravnopravnost polova u okviru organa za sprovođenje zakona, krivičnim sistemima i tužilaštvima;**

d) **Da preduzmu odgovarajuće mjere za stvaranje okruženja koje podstiče žene da potražuju svoja prava, prijavljuju zločine počinjene protiv njih i aktivno učestvuju u procesima krivičnog prava i preduzimaju mjere za sprječavanje odmazde protiv žena koje pribjegavaju pravosudnom sistemu. Treba tražiti konsultacije sa grupama žena i organizacijama civilnog društva kako bi se razvili zakoni, politike i programi u tim oblastima;**

e) **Da preduzmu mjere, uključujući usvajanje zakona, kako bi se žene zaštitile od zločina i prekršaja na internetu;**

f) **Da se uzdrže od uslovljavanja pružanja podrške i pomoći ženama, uključujući odobravanje boravišnih dozvola, u saradnji sa pravosudnim organima u slučajevima trgovine ljudima i organizovanog kriminala**[15]**;**

g) **Da koriste povjerljiv i rodno osjetljiv pristup kako bi se izbjegla stigmatizacija, uključujući sekundarnu viktimizaciju u slučajevima nasilja, tokom svih pravnih postupaka, uključujući tokom ispitivanja, prikupljanja dokaza i drugih postupaka koji se odnose na istragu;**

h) **Da revidiraju pravila dokazivanja i njihovo sprovođenje, posebno u slučajevima nasilja nad ženama, i da usvoje mjere s dužnim poštovanjem prava na pravično suđenje žrtvama i optuženicima u krivičnom postupku, kako bi se osiguralo da dokazni zahtjevi nisu pretjerano restriktivni, nefleksibilni ili pod uticajem rodnih stereotipa;**

i) **Da unaprijede odgovor krivičnog pravosuđa na nasilje u porodici, uključujući i snimanje hitnih poziva, pravljenje fotografskih dokaza uništenja imovine i znakova nasilja i razmatranja izvještaja ljekara ili socijalnih radnika, koji mogu pokazati kako nasilje, čak i ako je počinjeno bez svjedoka, ima materijalne posljedice po fizičko, mentalno i socijalno blagostanje žrtava;**

j) **Da preduzmu korake kako bi se garantovalo da žene nisu podvrgnute nepotrebnim odlaganjima u zahtjevima za izdavanje zaštitnog naloga i da se svi**

---

[15] Vidjeti *Preporučeni principi i smjernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima* (Publikacija Ujedinjenih nacija, Izdanje br. E.10.XIV.1).

slučajevi diskriminacije zasnovani na polu koji podliježu krivičnom zakonu, uključujući slučajeve nasilja, saslušavaju na pravovremen i nepristrasan način;

k) **Da razviju protokole za policiju i zdravstvene ustanove za prikupljanje i čuvanje forenzičkih dokaza u slučajevima nasilja nad ženama i da obuče dovoljan broj policijskih, pravnih i forenzičkih službenika za kompetentno vođenje krivičnih istraga;**

l) **Da ukinu diskriminatornu kriminalizaciju i preispitaju i prate sve krivične postupke kako bi se osiguralo da oni direktno ili indirektno ne diskriminišu žene; da dekriminalizuju oblike ponašanja koji se ne kriminalizuju ili kažnjavaju tako strogo ako ih vrše muškarci; da dekriminalizuju oblike ponašanja koje mogu da vrše samo žene, kao što je abortus; i da postupaju sa dužnom pažnjom kako bi spriječile i osigurale odštetu za zločine koji nesrazmjerno ili isključivo utiču na žene, bilo da ih vrše državni ili nedržavni akteri;**

m) **Da blisko prate procedure izricanja kazni i da ukinu svaki oblik diskriminacije žena u kaznama predviđenim za određene zločine i prekršaje i pri utvrđivanju podobnosti za uslovno puštanje na slobodu ili prijevremeno puštanje iz pritvora;**

n) **Da se postaraju da postoje mehanizmi za monitoring mjesta pritvora, da se posebna pažnja posveti stanju žena u zatvoru i da se primjenjuju međunarodne smjernice i standardi za postupanje prema ženama u pritvoru**[16]**;**

o) **Da čuvaju precizne podatke i statistiku o broju žena u svakom pritvoru, razlozima i trajanju njihovog pritvora, da li su trudne ili u pratnji bebe ili djeteta, njihovom pristupu pravnim, zdravstvenim i socijalnim uslugama i njihovom pravu na i korišćenju dostupnih procesa preispitivanja predmeta, nezatvorskih alternativama i mogućnostima obuke;**

p) **Da koriste preventivni pritvor kao krajnje sredstvo i za što je moguće kraće vrijeme, i da izbjegavaju preventivni ili post-sudski pritvor za manje prekršaje i za nemogućnost plaćanja kaucije u tim slučajevima.**

E. Upravno, socijalno i radno pravo

52. U skladu sa članovima 2. i 15. Konvencije, dostupnost i pristupačnost sudskih i kvazi sudskih mehanizama i pravnih ljekova prema upravnom, socijalnom i radnom pravu treba da budu zagarantovani ženama na osnovu jednakosti. Predmetna područja koja imaju tendenciju da spadaju u domen upravnog, socijalnog i radnog prava, a od posebnog su značaja za žene, uključuju zdravstvene usluge, pravo na socijalnu sigurnost, radne odnose, uključujući jednaku naknadu, jednake mogućnosti za zapošljavanje i unapređenje, jednake naknade za državne službenike, stanovanje i određivanje zona

[16] Vidjeti Pravila iz Bankoka, kao i Smjernice o pravdi u pitanjima koja se tiču djece žrtava i svjedoka zločina, koje je usvojio Ekonomski i socijalni savjet u rezoluciji 2005/20.

zemljišta, bespovratna sredstva, subvencije i stipendije, fondove za naknadu, upravljanje internet resursima i politiku, migraciju i azil[17].

53. **Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da obezbijede da nezavisna revizija, sprovedena u skladu sa međunarodnim standardima, bude dostupna za sve odluke organa uprave;**
    b) **Da se postaraju da odluka o odbijanju zahtjeva bude obrazložena i da je podnosilac zahtjeva u mogućnosti da se žali nadležnom organu protiv odluke i da je primjena svih prethodnih odluka organa uprave obustavljena do dalje sudske kontrole. Ovo je od posebnog značaja u oblasti azila i migracionog prava, gdje podnosilac žalbe može biti deportovan prije nego što dobije priliku da njegov slučaj bude saslušan;**
    c) **Da koriste administrativni pritvor samo u posebnim slučajevima, kao krajnje sredstvo, na ograničeni vremenski period, kada je to neophodno i razumno u pojedinačnom slučaju, srazmjerno legitimnog svrsi i u skladu sa nacionalnim zakonom i međunarodnim standardima; da osiguraju da sve odgovarajuće mjere, uključujući djelotvornu pravnu pomoć i procedure, budu na snazi kako bi se ženama omogućilo da ospore zakonitost njihovog pritvora; da obezbijede redovno preispitivanje takvog pritvora u prisustvu pritvorenika; i da osiguraju da uslovi administrativnog pritvora budu u skladu sa relevantnim međunarodnim standardima za zaštitu prava žena lišenih slobode.**

IV. Preporuke za posebne mehanizme

A. Specijalizovani sudski/kvazi sudski sistemi i međunarodni/regionalni pravosudni sistemi

54. Drugi specijalizovani sudski i kvazi sudski mehanizmi[18], uključujući radne sudove[19], sudove za imovinske zahtjeve, izborne i vojne sudove, inspektorate i upravne organe[20], takođe imaju obavezu da se pridržavaju međunarodnih standarda nezavisnosti, nepristrasnosti i efikasnosti i odredbi međunarodnog prava ljudskih prava, uključujući članove 2, 5 (a) i 15. Konvencije.
55. Prelazne i post-konfliktne situacije mogu da dovedu do povećanih izazova za žene koje žele da ostvare svoje pravo na pristup pravdi. U svojoj Opštoj preporuci br. 30 Komitet je

---

[17] Vidjeti Opštu preporuku br. 32 o rodno povezanim dimenzijama izbjegličkog statusa, azila, državljanstva i apatridije žena.

[18] U zavisnosti od države, oblasti su pokrivene opštim ili specijalizovanim pravosudnim sistemima.

[19] Što se tiče pristupa žena pravdi, relevantne konvencije Međunarodne radne organizacije sadrže Konvenciju o inspekciji rada 1947 (br. 81), Konvencija o migraciji zbog zapošljena (revidirana), 1949 (br. 97), Konvencija o radnoj inspekciji (poljoprivreda), 1969 (br. 129), Konvencija o urođeničkim i plemenskim narodima, 1989 (br. 169), i Konvencija o domaćim radnicima, 2011 (br. 189).

[20] Vidjeti nacrt principa koji važe za sprovođenje pravde u vojnim tribunalima (vidjeti E/CN.4/2006/58).

istakao specifične obaveze država članica u vezi sa pristupom pravdi za žene u takvim situacijama.

56. **Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da preduzmu sve odgovarajuće korake kako bi se osiguralo da su svi specijalizovani sudski i kvazi sudski mehanizmi dostupni i pristupačni ženama i da izvršavaju svoju nadležnost pod istim uslovima kao i redovni sudovi;**
    b) **Da obezbijede nezavisno praćenje i reviziju oduka specijalizovanih sudskih i kvazi sudskih mehanizama;**
    c) **Da uspostave programe, politike i strategije kako bi se olakšalo i garantovalo ravnopravno učešće žena na svim nivoima u tim specijalizovanim sudskim i kvazi sudskim mehanizmima;**
    d) **Da sprovedu preporuke o pristupu žena pravdi u prelaznim i post-konfliktnim situacijama koje su navedene u stavu 81. Opšte preporuke br. 30, zauzimajući sveobuhvatan, inkluzivan i participativan pristup mehanizmima prelazne pravde;**
    e) **Da obezbijede nacionalnu implementaciju međunarodnih instrumenata i odluka međunarodnih i regionalnih pravosudnih sistema koji se odnose na prava žena i da uspostave mehanizme za praćenje primjene međunarodnog prava.**

B. Alternativni procesi rešavanja sporova

57. Mnoge jurisdikcije su usvojile obavezne ili opcione sisteme za posredovanje, pomirenje, arbitražu i zajedničko rešavanje sporova, kao i za pregovore o olakšavanju i interesovanju. Ovo se posebno odnosi na oblasti porodičnog prava, nasilja u porodici, maloljetničke pravde i radnog prava. Postupci alternativnog rešavanja sporova ponekad se nazivaju neformalnom pravdom, koji su povezani, ali funkcionišu izvan formalnih sudskih postupaka. Neformalni procesi alternativnog rešavanja sporova uključuje i neformalne domorodačke sudove i alternativno rešavanje sporova zasnovano na vođstvu, gdje vođe i drugi čelnici zajednica rešavaju međuljudske sporove, uključujući razvod braka, starateljstvo nad djecom, i sporove oko zemljišta. Iako ovakvi procesi mogu da pruže veću fleksibilnost i smanje troškove i odlaganje za žene koje traže pravdu, oni takođe mogu da dovedu do dodatnih kršenja njihovih prava i nekažnjavanja počinilaca, jer oni često djeluju na osnovu patrijarhalnih vrijednosti, što negativno utiče na pristup žena sudskoj reviziji i pravnim ljekovima.

58. **Komitet preporučuje državama članicama:**
    a) **Da informišu žene o njihovim pravima na posredovanje, pomirenje, arbitražu i zajedničko rešavanje sporova;**
    b) **Da garantuju da alternativni postupci rešavanja sporova ne ograničavaju pristup žena sudskim ili drugim pravnim ljekovima u bilo kojoj oblasti prava i ne dovede do daljeg kršenja njihovih prava;**
    c) **Da se postaraju da se slučajevi nasilja nad ženama, uključujući i nasilje u porodici, ni pod kojim okolnostima ne upućuju na alternativne postupke rešavanja sporova.**

C. Nacionalne institucije za ljudska prava i kancelarije zaštitnika građana

59. Razvoj nacionalnih institucija za ljudska prava i kancelarija zaštitnika građana može otvoriti nove mogućnosti za žene da dobiju pristup pravdi.
60. **Komitet preporučuje državama članicama:**

a) Da preduzmu korake:

(i) **Kako bi obezbijedile adekvatne resurse za stvaranje i održivi rad nezavisnih nacionalnih institucija za ljudska prava, u skladu sa principima koji se odnose na status nacionalnih institucija za promovisanje i zaštitu ljudskih prava (Pariski principi);**

(ii) **Kako bi obezbijedile da sastav i aktivnosti tih institucija budu rodno osjetljivi;**

b) **Da obezbijede nacionalnim institucijama za ljudska prava širok mandat i ovlašćenje da razmatraju žalbe koje se tiču ljudskih prava žena;**

c) **Da omoguće ženama pristup individualnim procesima podnošenja zahtjeva u kancelarijama zaštitnika građana i nacionalnim institucijama za ljudska prava na osnovu jednakosti i da pruže mogućnosti ženama da podnesu zahtjeve koji se tiču višestrukih i međusobno povezanih oblika diskriminacije; i**

d) **Da obezbijede nacionalnim institucijama za ljudska prava i kancelarijama zaštitnika građana odgovarajuće resurse i podršku za sprovođenje istraživanja.**

D. Pluralni sistem pravde

61. Komitet napominje da državni zakoni, uredbe, procedure i odluke ponekad mogu da koegzistiraju, u okviru date države članice, zajedno sa vjerskim, običajnim, autohtonim zakonima i praksama zajednice. To dovodi to postojanja pluralnog sistema pravde. Stoga postoje višestruki izvori prava koji se mogu formalno priznati kao dio nacionalnog pravnog poretka ili funkcionisati bez izričite pravne osnove. Države članice imaju obaveze prema članovima 2, 5(a) i 15. Konvencije i drugim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima da se postaraju da se ženska prava podjednako poštuju i da su žene zaštićene od kršenja ljudskih prava koristeći sve komponente pluralnog sistema pravde[21].
62. Prisustvo pluralnih sistema pravde može, samo po sebi, da ograniči pristup žena pravdi kroz održavanje i jačanje diskriminatornih društvenih normi. U mnogim kontekstima, bez obzira na raspoloživost višestrukih mogućnosti za dobijanje pristupa pravdi u pluralnim sistemima pravde, žene nisu u mogućnosti da efikasno koriste izbor foruma. Komitet je primijetio da, u nekim državama članicama u kojima sistemi porodičnog i/ili ličnog prava zasnovani na običajima, vjeri ili društvenim normama, koegzistiraju zajedno sa sistemima građanskog prava, žene nisu upoznate sa oba sistema ili nemaju slobodu da odlučuju o tome koji režim se primjenjuje na njih.

[21] Vidjeti posebno Opštu preporuku br. 29.

63. Komitet je posmatrao niz modela kroz koje se prakse koje su ugrađene u pluralne sisteme pravde mogu uskladiti sa Konvencijom kako bi se smanjilo neslaganje zakona i kako bi se garantovalo da žene imaju pristup pravdi. Oni podrazumijevaju usvajanje zakona koji jasno definišu odnos između postojećih pluralnih sistema pravde, stvaranja državnih mehanizama revizije, i formalno priznavanje i kodiranje vjerskih, običajnih, autohtonih, društvenih i drugih sistema. Zajednički napori država članica i nedržavnih aktera biće neophodni kako bi se ispitali načini na koje pluralni sistemi pravde mogu zajedno da rade na jačanju zaštite prava žena[22].
64. **Komitet preporučuje državama članicama, da u saradnji sa nedržavnim akterima:**
    a) **Preduzmu hitne korake, uključujući i izgradnju kapaciteta i programe obuke o Konvenciji i ženskim pravima, za osoblje pravosudnog sistema, kako bi se osiguralo da vjerski, običajni, autohtoni i društveni sistemi pravde usklade svoje norme, procedure i prakse sa standardima ljudskih prava sadržanih u Konvenciji i drugim međunarodnim instrumentima za ljudska prava;**
    b) **Donesu zakone koji će regulisati odnose između mehanizama unutar pluralnog sistema pravde kako bi se smanjila mogućnost sukoba;**
    c) **Obezbijede zaštitu od kršenja ljudskih prava žena tako što će omogućiti pregled aktivnosti svih komponenti pluralnog sistema pravde od strane državnih sudova ili upravnih organa, sa posebnom pažnjom na seoske sudove i tradicionalne sudove;**
    d) **Obezbijede da žene imaju realan i informisan izbor u vezi sa važećim zakonom i pravosudnim forumom u kojem bi one više voljele da se njihovi zahtjevi čuju;**
    e) **Obezbijede dostupnost usluga pravne pomoći ženama kako bi im se omogućilo da potražuju svoja prava u različitim pluralnim sistemima pravde angažovanjem kvalifikovanog lokalnog pomoćnog osoblja za pružanje te pomoći;**
    f) **Obezbijede ravnopravno učešće žena na svim nivoima u organima uspostavljenim za praćenje, evaluaciju i izveštavanje o radu pluralnih sistema pravde;**
    g) **Podstiču konstruktivni dijalog i formalizuju veze između pluralnih sistema pravde, uključujući i usvajanje procedura za razmjenu informacija među njima.**

V. Povlačenje rezervi prema Konvenciji

65. Mnoge države imaju rezerve prema:
    a) Članu 2 (c), u kojem se navodi da države članice imaju obavezu da uspostave pravnu zaštitu prava žena na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima i da osiguraju, putem nadležnih nacionalnih sudova i drugih javnih institucija, efikasnu zaštitu žena od svakog oblika diskriminacije;

[22] Međunarodna organizacija za razvoj prava *Pristup pravdi: Modeli, strategije i najbolja praksa za osnaživanje žena* (Rim , 2013.).

b) Članu 5 (a), u kojem se navodi da će države članice preduzeti sve odgovarajuće mjere za izmjenu socijalnih i kulturnih obrazaca ponašanja muškaraca i žena, s ciljem postizanja eliminacije predrasuda i običajnih i svih drugih praksi koje se temelje na ideji o inferiornosti ili superiornosti jednog od polova ili o stereotipnim ulogama muškaraca i žena;
c) Članu 15, u kojem se navodi da države članice daju ženama pravni kapacitet u građanskim pitanjima identičan onom koji daju muškarcima i iste mogućnosti za ostvarivanje tog kapaciteta, i da će dati ženama jednaka prava da zaključuju ugovore i da upravljaju imovinom i tretiraju žene ravnopravno u svim fazama postupka u sudovima i tribunalima;
d) Članu 16, u kojem se navodi da će države članice preduzeti sve odgovarajuće mjere kako bi eliminisale diskriminaciju žena u svim pitanjima koja se odnose na brak i porodične odnose.

66. **U smislu osnovne važnosti pristupa žena pravdi, Komitet preporučuje državama članicama da povuku svoje rezerve prema Konvenciji, naročito prema članovima 2 (c), 5 (a), 15. i 16.**

VI. Ratifikacija Opcionog protokola uz Konvenciju

67. Opcioni Protokol uz Konvenciju stvara dodatni međunarodni pravni mehanizam koji omogućava ženama da podnesu tužbu u vezi sa navodnim kršenjem prava utvrđenih u Konvenciji i da omoguće Komitetu da sprovodi istrage o navodnim teškim ili sistematskim kršenjima prava određenih u Konvenciji, čime se učvršćuje pravo žena na pristup pravdi. Kroz svoje odluke o pojedinačnim komunikacijama izdatim na osnovu Opcionog protokola, Komitet je proizveo značajnu sudsku praksu u vezi sa pristupom žena pravdi, uključujući u vezi sa nasiljem nad ženama[23], ženama u pritvoru, zdravljem[24] i zapošljavanjem.[25]

68. Komitet preporučuje državama članicama:

a) Da ratifikuju Opcioni protokol;
b) Da sprovedu i podstaknu stvaranje i širenje informativnih i obrazovnih programa, resursa i aktivnosti, na različitim jezicima i formatima, kako bi se žene, organizacije civilnog društva i institucije upoznale sa procedurama koje su dostupne za unapređenje pristupa žena pravosuđu kroz Opcioni protokol.

---

[23] See communication No. 19/2008, *Kell v. Canada*, views adopted on 28 February 2012; communication No.20/2008, *V.K. v. Bulgaria*, views adopted on 25 July 2011; communication No. 18/2008, *Vertido v. the Philippines*, views adopted on 16 July 2010; communication No. 6/2005, *Yildirim v. Austria*, views adopted on 6 August 2007; communication No. 5/2005, *Goekce v. Austria*, views adopted on 6 August 2007; and communication No. 2/2003, *A.T. v. Hungary*, views adopted on 26 January 2005.

[24] See communication No. 17/2008, *Teixeira v. Brazil*, views adopted on 25 July 2011.

[25] See communication No. 28/2010, *R.K.B. v. Turkey*, views adopted on 24 February 2012.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/34

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Mart 2016.

Original:engleski (https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/34)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 34
o pravima žena na selu

Sadržaj:

I. Uvod

II. Osnovne informacije

III. **Sveobuhvatne obaveze država članica da poštuju, štite i ostvaruju prava žena na selu**

A. Primjena članova 1 i 2

B. Član 14, stav 1

C. Član 14, stav 1, koji se čitaju zajedno sa članovima 3, 4, stav 1, 5, stav (a), 6, 9, 15 i 16

IV. **Obaveze država članica u vezi sa posebnim aspektima prava žena na selu**

A. Pravo na učešće i ostvarivanje koristi od ruralnog razvoja (čl. 14, st. 2 (a))

B. Zdravstvene usluge (čl. 14, st. 2 (b), u vezi sa čl. 12)

C. Ekonomski i društveni život (čl. 14, st. 2 (c), u vezi sa čl. 11, st. 1 (e) i 2 (b), i čl. 13 (a))

D. Obrazovanje (čl. 14, st. 2 (d), u vezi sa čl. 10 (a))

E. Zapošljavanje (čl. 14, st. 2 (e), u vezi sa čl. 11)

F. Politički i javni život (čl. 14, st. 2 (a) i 2 (f), u vezi sa čl. 7)

G. Zemljište i prirodni resursi (čl. 14, st. 2 (g), u vezi sa čl. 13)

H. Adekvatni uslovi za život (čl. 14, st. 2 (h))

I. Žene na selu u razvijenim zemljama

V. Podaci o položaju žena na selu

VI. Rezerve i izjave

VII. Širenje informacija i izvještavanje

I. Uvod

1. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena prepoznaje ključni doprinos žena na selu i hitnu potrebu za unapređenjem priznavanja i zaštite njihovih ljudskih prava. U prethodnim zaključnim zapažanjima i opštim preporukama, Komitet je prepoznao različite načine na koje žene na selu trpe diskriminaciju. U ovoj opštoj preporuci, Komitet pojašnjava obaveze država članica da obezbijede ostvarivanje prava žena na selu, sa posebnim osvrtom na član 14. Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, u kojem se prepoznaje specifičan položaj žena na selu i ističe posebna obaveza država članica da prepoznaju, promovišu i štite njihova prava.
2. Član 14. je jedina odredba u jednom međunarodnom sporazumu o ljudskim pravima koja se posebno odnosi na žene na selu. Međutim, sva prava prema Konvenciji primjenjuju se na žene na selu, a član 14. mora se tumačiti u kontekstu Konvencije u cjelini. Prilikom izvještavanja, države članice treba da se bave svim članovima koji imaju uticaj na uživanje prava žena i djevojčica na selu. Shodno tome, ova opšta preporuka bavi se vezama između člana 14. i drugih odredbi Konvencije. Budući da se mnogi od ciljeva održivog razvoja bave stanjem žena na selu i pružaju važnu priliku za unapređenje kako indikatora procesa tako i indikatora ishoda, posebna namjera ove opšte preporuke je da pruži smjernice državama članicama u vezi sa sprovođenjem njihovih obaveza po pitanju žena na selu. Dok se Opšta preporuka br. 34 fokusira na žene na selu u zemljama u razvoju, neke od njenih komponenti se takođe odnose na stanje žena na selu u razvijenim zemljama. Prepoznato je da žene na selu, čak i u razvijenim zemljama, trpe diskriminaciju i izazove u različitim oblastima, uključujući ekonomsko osnaživanje, učešće u političkom i javnom životu, pristup uslugama, kao i radnu eksploataciju žena migrantkinja koje rade na selu.

II. Osnovne informacije

3. Trenutno, žene na selu predstavljaju četvrtinu svjetske populacije. One imaju ključnu ulogu u održavanju i poboljšanju životnih uslova i jačanju seoskih zajednica. Poslednjih godina Komitet je razvio značajnu sudsku praksu o pravima žena na selu i izazovima sa kojima se one suočavaju, posebno u zaključnim zapažanjima. Nekoliko konferencija Ujedinjenih nacija prepoznalo je ulogu žena na selu u poljoprivredi, ruralnom razvoju, proizvodnji hrane i smanjenju siromaštva[1]. Dakle, postoji potreba za dodatnom pažnjom posvećenom ženama na selu, kao što je prepoznato u Ciljevima održivog razvoja.
4. Komitet prepoznaje da se žene na selu i dalje suočavaju sa sistematičnim i stalnim preprekama za potpuno uživanje svojih ljudskih prava i da se u mnogim slučajevima stanje pogoršalo. U mnogim državama, prava i potrebe žena na selu ostaju bez dovoljne pažnje ili su ignorisane u zakonima, nacionalnim i lokalnim politikama, budžetima i

[1] 15. oktobar je određen kao Međunarodni dan žena na selu. Prioritetna tema pedeset i šeste sjednice Komisije o statusu žena na selu bilo je osnaživanje žena na selu i njihova uloga u iskorjenjivanju siromaštva i gladi, razvoju i gorućim izazovima.

investicionim strategijama na svim nivoima. Čak i kada postoje, zakoni i politike koji uzimaju u obzir stanje žena na selu i predviđaju posebne mjere za njihovo rešavanje, one se često ne sprovode.

5. Na globalnom nivou i uz nekoliko izuzetaka, prema svakom indikatoru roda i razvoja za koji postoje podaci, žene na selu su u lošijem položaju nego muškarci na selu i žene i muškarci u gradskim sredinama[2] i žene na selu nesrazmjerno su više pogođene siromaštvom i isključivanjem. Suočavaju se sa sistemskom diskriminacijom u pristupu zemljištu i prirodnim resursima. One snose najveći teret neplaćenog rada zbog stereotipnih rodnih uloga, nejednakosti unutar domaćinstva i nedostataka infrastrukture i usluga, uključujući proizvodnju hrane i poslovima njege i brige. Čak i kada su formalno zaposlene, one su najčešće uključene u posao koji je nesiguran, opasan, slabo plaćen i nije pokriven socijalnom zaštitom. Manje je vjerovatno da će biti obrazovane i izložene su povećanom riziku da budu žrtve trgovine ljudima i prisiljene na rad, kao i na dječiji brak i/ili prinudni brak i druge štetne postupke (vidjeti CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18). Veća je vjerovatnoća da će se razboljeti, patiti od neuhranjenosti ili da će umrijeti od uzroka koji se mogu sprečiti, a posebno su u nepovoljnom položaju u pogledu pristupa zdravstvenoj zaštiti.
6. Žene iz ruralnih područja su takođe sklonije da budu isključene iz rukovodećih i odlučujućih pozicija na svim nivoima. One su neproporcionalno više pogođene nasiljem zasnovanim na polu i nemaju pristup pravdi i efikasnim pravnim ljekovima. Jasno je da se važnost osnaživanja, samostalnog odlučivanja i pozicija žena na selu u odlučivanju i upravljanju ne smije zanemariti. Kada je tako, države članice ugrožavaju sopstveni napredak.

III. Sveobuhvatne obaveze država članica da poštuju, štite i ostvaruju prava žena na selu

A. Primjena članova 1. i 2.

7. Definicija diskriminacije sadržana u članu 1. Konvencije primjenjuje se na sve žene i odnosi se na sve oblike diskriminacije, što znači da ona očigledno važi i za žene na selu. Član 2. predviđa da će države članice osuditi diskriminaciju žena u svim njenim oblicima i da je neraskidivo povezan s svim ostalim materijalnim odredbama Konvencije, uključujući član 14. Da bi se uskladili sa članom 2. u vezi sa ženama na selu, države članice se moraju uzdržati od djelovanja i nedjelovanja kojima se one diskriminišu.
8. Diskriminatorni ili na drugi način neadekvatni pravni okvir, složeni pravni sistemi, konfliktna i post-konfliktna okruženja, nedostatak informacija i sociološka i kulturološka ograničenja mogu zajedno dovesti do toga da pravda za žene na selu nije dostupna.

[2] Vidjeti *Žene u svijetu 2010: Trendovi i statistika* (Publikacija Ujedinjenih nacija, Izdanje br. E .10.XVII.11). Dostupno na unstats.un.org/unsd.

Faktori koji doprinose diskriminatornim stereotipima i praksama, posebno u seoskim područjima, uključuju paralelno i postojanje često preklapajućih i suprotstavljenih zakonskih, običajnih i vjerskih zakona i nadležnosti. Mnoge žene i djevojčice na selu žive u zajednicama u kojima se neformalni mehanizmi pravde koriste za rešavanje sporova. Iako im ovi vidovi mogu biti pristupačniji, pravila i mehanizmi koji nisu u skladu sa Konvencijom moraju se uskladiti s njom i sa opštom preporukom br. 33(2015) o pristupu žena pravdi.

9. **Države članice treba da osiguraju da pravni okviri budu bez diskriminacije i da garantuju pristup pravdi ženama na selu, u skladu sa Opštom preporukom br. 33, uključujući:**
    (a) **Sprovođenje analize rodnog uticaja postojećih zakona kako bi se procijenio njihov uticaj na žene na selu;**
    (b) **Donošenje zakona kojim bi se regulisao odnos između različitih mehanizama unutar pluralnih sistema pravde kako bi se smanjila neusklađenost zakona i kako bi se osiguralo da žene na selu mogu da ostvare svoja prava;**
    (c) **Povećanje svijesti i zakonske pismenosti među ženama na selu, tako što će im se pružati informacije o njihovim zakonskim pravima i postojanju pluralnih sistema pravde (gdje je to relevantno);**
    (d) **Obezbjeđivanje besplatnog ili pristupačnog pristupa pravnim uslugama i pravnoj pomoći;**
    (e) **Promovisanje zakonskog osnaživanja žena na selu, uključujući i preko kvazi sudskih i sudskih postupaka koji se odnose na rodna pitanja;**
    (f) **Smanjenje prepreka pristupu pravdi za žene na selu tako što će se obezbijediti formalni i neformalni pravosudni mehanizmi i alternativne metode za rešavanje sporova;**
    (g) **Obezbjeđivanje fizičkog pristupa sudovima i drugim pravosudnim mehanizmima, na primjer kroz pružanje mobilnih sudova koji su dostupni ženama na selu;**
    (h) **Obezbjeđivanje obuke za pravosuđe, advokate, službenike za sprovođenje zakona, pomoćnike advokata, tradicionalne lidere i druge relevantne organe i zvaničnike u seoskim predjelima o pravima žena na selu i negativnom uticaju diskriminacije protiv njih.**

10. Diskriminacija žena na selu ne može se u potpunosti razumjeti bez uzimanja u obzir makroekonomskih korijena rodne nejednakosti. Države često ne priznaju ulogu koju žene i djevojčice na selu imaju u neplaćenom radu, njihov doprinos bruto domaćem proizvodu, a time i održivom razvoju. Bilateralni i multilateralni sporazumi o trgovini, porezima i drugim ekonomskim i fiskalnim politikama mogu imati značajan negativan uticaj na živote žena na selu. Pitanje zaštite životne sredine, uključujući klimatske promjene i prirodne katastrofe, često izazvane neodrživom upotrebom prirodnih resursa, kao i lošom praksom upravljanja otpadom, takođe imaju štetan uticaj na dobrobit žena na selu. Rodno neutralne politike, reforme i zakoni mogu podržati i ojačati postojeću nejednakost koja je povezana sa svim prethodno navedenim.

11. **Države članice treba da se postaraju da makroekonomske politike, uključujući trgovinsku, fiskalnu i investicionu politiku, kao i bilateralni i multilateralni sporazumi, budu u skladu sa potrebama žena na selu i da ojačaju proizvodne i investicione kapacitete žena malih proizvođača. One bi trebalo da se pozabave negativnim i različitim uticajima ekonomske politike, uključujući poljoprivrednu i opštu liberalizaciju trgovine, privatizaciju i komodifikaciju zemljišta, vode i prirodnih resursa, na živote žena na selu i ostvarivanje njihovih prava. Na sličan način, razvojni partneri bi takođe trebalo da se postaraju da njihove politike razvojne pomoći budu fokusirane na specifične potrebe žena na selu.**
12. **Države članice bi trebalo da se bave specifičnim prijetnjama koje se ženama na selu nameću zbog klimatskih promjena, prirodnih katastrofa, degradacije zemljišta i tla, zagađenja vode, suše, poplava, dezertifikacije, pesticida i agrohemikalija, ekstraktivne industrije, monokultura, biopiraterije i gubitka biodiverziteta, naročito agro-biodiverziteta. One bi trebalo da ublaže i smanje te prijetnje i postaraju se da žene na selu imaju sigurno, čisto i zdravo okruženje. One bi trebalo da efikasno rešavaju uticaj takvih rizika na žene na selu tako što će planirati i sprovoditi sve politike koje se tiču životne sredine, klimatskih promjena, smanjenja rizika od nepogoda, spremnosti i upravljanja, i da obezbijede puno učešće žena na selu u osmišljavanju, planiranju i sprovođenju ovih politika. Države članice takođe treba da obezbijede zaštitu i bezbjednost žena i djevojčica na selu u svim fazama nepogoda i drugih kriza, počevši od ranog upozorenja do pružanja pomoći, oporavka, rehabilitacije i rekonstrukcije.**
13. **Države članice treba da regulišu aktivnosti domaćih nedržavnih aktera u okviru njihove nadležnosti, uključujući i one kada rade ekstrateritorijalno. Opšta preporuka br. 28 (2010) o osnovnim obavezama država članica u skladu da članom 2. ponovo potvrđuje zahtjev iz člana 2 (d) da se eliminiše diskriminacija od strane bilo kog javnog ili privatnog aktera, koji se odnosi i na postupke nacionalnih korporacija koje djeluju ekstrateritorijalno. Država članice treba da podrže ekstrateritorijalne obaveze u odnosu na žene na selu, između ostalog: da se ne miješaju, direktno ili indirektno, u uživanje njihovih prava; da preduzimaju regulatorne mjere za sprečavanje bilo kog aktera pod njihovom nadležnošću, uključujući privatne aktere, kompanije i pravne subjekte, da krše ili zloupotrebljavaju prava žena na selu van njihove teritorije; i da obezbjeđuju da međunarodna saradnja i razvojna pomoć, bilo bilateralna ili multilateralna, unaprijedi prava žena na selu van njihove teritorije. Odgovarajući i efikasni pravni ljekovi bi trebalo da budu dostupni pogođenim ženama na selu kada je država članica prekršila svoje ekstrateritorijalne obaveze.**
14. U skladu sa Opštom preporukom br. 28, države članice treba da priznaju da žene na selu nisu homogena grupa i da se često suočavaju sa oblicima diskriminacije koji se međusobno prepliću. Mnoge žene iz autohtone populacije i žene afričkog porijekla žive na selu i trpe diskriminaciju na osnovu njihove etničke pripadnosti, jezika i tradicionalnog načina života. Žene na selu koje pripadaju drugim etničkim manjinama ili vjerskim manjinama, kao i glave domaćinstva, mogu takođe da se suoče sa većom

stopom siromaštva i drugim oblicima socijalne isključenosti. Žene koje rade na selu, uključujući seljake, stočare, migrante, ribare i žene bez zemlje, takođe nesrazmjerno više trpe različite oblike diskriminacije. Kao što je prepoznato u Opštoj preporuci br. 18 (1991) o ženama sa invaliditetom, dok se žene sa invaliditetom suočavaju sa jedinstvenim izazovima u svim oblastima života, to je naročito izraženo kod onih žena koje žive na selu. Diskriminacija se može dodatno pogoršati u seoskim predjelima zbog nedostatka odgovarajućeg pristupa, između ostalog, vodi, sanitarnim uslovima, električnoj energiji, zdravstvenoj zaštiti, brizi o djeci i starima, kao i inkluzivnom i kulturološki prilagođenom obrazovanju. Kao što je prepoznato u Opštoj preporuci br, 27 (2010) o starijim ženama i zaštiti njihovih ljudskih prava, starije žene i udovice mogu takođe da trpe stigmu i izolaciju u seoskim područjima, što ih izlaže većem riziku od zlostavljanja. Osim toga, žene na selu, uključujući i glave domaćinstava, koje žive u područjima pogođenim sukobima, suočavaju se sa bezbjednosnim problemima i daljim preprekama u uživanju svojih prava.

15. **Države članice treba da ukinu sve oblike diskriminacije usmjerene protiv marginalizovanih grupa žena na selu u nepovoljnom položaju. Na primjer, države članice bi trebalo da se postaraju da grupe žena na selu koje su marginalizovane i u nepovoljnom položaju, uključujući one koje pripadaju autohtonim grupama, žene afričkog porijekla, etničke i vjerske manjine, glave domaćinstava, seljanke i žene koje se bave stočarstvom, ribolovom, žene bez zemlje, migrantkinje i žene na selu u sukobom pogođenim oblastima, budu zaštićene od međusobno povezanih oblika diskriminacije i da imaju pristup obrazovanju, zapošljavanju, vodi i sanitarnim uslovima, zdravstvenim uslugama, itd. Države članice treba da razviju politike i programe koji obezbjeđuju jednako uživanje prava žena sa invaliditetom u seoskim sredinama, uključujući i obezbjeđivanje pristupačnosti infrastrukture i usluga. Države članice trba na sličan način da obezbijede i da starije žene na selu imaju pristup socijalnim uslugama i adekvatnu zaštitu, kao i ekonomske resurse i da se osnaže da žive dostojanstveno, kao i da im se omogući pristup finansijskim uslugama i socijalnoj sigurnosti.**

B. Član 14. stav 1.

16. Prema članu 14. stavu 1. države članice su dužne da uzmu u obzir posebne probleme sa kojima se suočavaju žene na selu i značajnu ulogu koju one igraju u ekonomskom opstanku porodice, uključujući njihov rad u neplaćenom sektoru privrede. Inskluzivni i održivi razvoj mora podržavati prava žena na selu, naglašavajući njihovu ulogu kao ključnih aktera i potpuno uvažavajući ekonomsku vrijednost njihovog plaćenog i neplaćenog rada.
17. **Države članice treba da promovišu inkluzivni i održivi ekonomski razvoj koji omogućava ženama na selu uživanje njihovih prava i:**

a) **Prepoznaju njihov ključni doprinos lokalnoj i nacionalnoj ekonomiji i proizvodnji hrane, kao i dobrobiti njihovih porodica i zajednice, uključujući i kroz neplaćeni rad na porodičnom imanju, u skladu sa Opštom preporukom br. 17 (1991) o mjerenju i određivanju količine neplaćenih aktivnosti koje žene obavljaju kod kuće i njihovom priznavanju u bruto nacionalnom proizvodu;**
b) **Promovišu njihovo osnaživanje i osiguraju njihovu ekonomsku i socijalnu nezavisnost, posebno stvaranjem povoljnog okruženja u skladu sa Opštom preporukom br. 25 (2004) o privremenim posebnim mjerama, uključujući kroz programe i politike usmjerene na poboljšavanje ekonomskih uslova žena na selu;**
c) **Postaraju se da su u stanju da efikasno i direktno iskoriste ekonomske i socijalne programe tako što će ih uključiti u izradu i razvoj svih relevantnih planova i strategija, kao što su one koje se odnose na zdravstvo, obrazovanje, zapošljavanje i socijalnu sigurnost.**

C. Član 14, stav 1, koji se čitaju zajedno sa članovima 3, 4, stavom 1, 5, stavom (a), 6, 9, 15. i 16.

18. Članom 3. je predviđeno da države članice preduzimaju sve odgovarajuće mjere, u svim oblastima, uključujući zakonodavstvo, kako bi osigurale pun razvoj i napredak žena.
19. **Države članice treba da usvoje efikasne zakone, politike, propise, programe, administrativne procedure i institucionalne strukture kako bi osigurale puni razvoj i napredak žena na selu, u cilju garantovanja ostvarivanja i uživanja ljudskih prava i osnovnih sloboda na osnovu jednakosti sa muškarcima.**
20. Član 4, stav 1. predviđa usvajanje privremenih posebnih mjera od strane država članica u cilju ubrzavanja suštinske ravnopravnosti. Takve mjere mogu uključivati preraspodjelu uloga i resursa za donošenje odluka. Opšta preporuka br. 25 ističe da, kada je to potrebno, te mjere treba da budu usmjerene na žene koje su izložene višestrukoj diskriminaciji, uključujući i žene na selu.
21. **Države članice treba da razviju i sprovedu privremene posebne mjere za ubrzavanje postizanja suštinske ravnopravnosti za žene na selu u svim oblastima u kojima su nedovoljno zastupljene ili se nalaze u nepovoljnom položaju, uključujući politički i javni život, obrazovanje, zdravlje i zapošljavanje.**
22. Član 5(a) se odnosi na eliminisanje diskriminatornih stereotipa i praksi, koje su često rasprostranjenije u seoskim područjima. Žene i djevojčice na selu često se nalaze u nepovoljnom položaju zbog štetnih postupaka (vidjeti CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18, stav 9), kao što su dječiji i/ili prisilni brakovi, poligamija i sakaćenje ženskih genitalija, koji ugrožavaju zdravlje žena i njihovo blagostanje i mogu ih podstaći na migraciju kako bi izbjegle takve postupke, što ih potencijalno izlaže drugim rizicima. One su dodatno u nepovoljnijem položaju zbog praksi kao što je nasljeđivanje dugova predaka, što produžava cikluse siromaštva, kao i zbog diskriminatornih stereotipa i s njima povezanih praksi koje ih sprečavaju da ostvaruju prava na zemljište, vodu i prirodne resurse, poput muškog prvenstva u nasljeđivanju i nezakonitog oduzimanja imovine udovicama.

23. U skladu sa Opštom preporukom br. 31 (2014) o štetnim postupcima, države članice treba da eliminišu štetne postupke, uključujući dječije i/ili prisilne brakove, sakaćenje ženskih genitalija i nasleđivanja duga predaka, koji negativno utiču na zdravlje, blagostanje i dostojanstvo žena i djevojčica na selu. One treba da eliminišu diskriminatorne stereotipe, uključujući i one koji ugrožavaju jednaka prava žena na selu na zemlju, vodu i druge prirodne resurse. U tom smislu, države članice treba da usvoje niz mjera, uključujući programe informisanja i podrške, kampanje za podizanje svijesti i medijske kampanje u saradnji sa tradicionalnim liderima i civilnim društvom, kako bi eliminisale štetne postupke i stereotipe.

24. U Opštoj preporuci br. 19 (1992) o nasilju nad ženama, navodi se da su žene na selu izložene riziku od nasilja zbog tradicionalnih stavova u vezi sa podređenom ulogom žena koji su prisutni u seoskim zajednicama. Djevojčice iz seoskih zajednica izložene su posebnom riziku od nasilja, seksualnog iskorišćavanja i uznemiravanja kada napuste seosku zajednicu tražeći zaposlenje u gradovima. Zaštitnice ljudskih prava žena na selu često su izložene riziku od nasilja tokom rada, na primjer, kako bi zaštitile žrtve, preobrazile lokalne običaje ili osigurale prava na prirodne resurse.

25. Države članice treba da spriječe i eliminišu sve oblike nasilja nad ženama i djevojčicama na selu i, u skladu sa opštim preporukama br. 19 i br. 33:

a) Podignu svijest žena i muškaraca, djevojčica i dječaka na selu kao i lokalnih, verskih i društvenih lidera, o pravima žena i devojčica na selu, s ciljem eliminisanja diskriminatornih društvenih stavova i praksi, posebno onih koji odobravaju rodno zasnovano nasilje;

b) Preduzmu efikasne mjere usmjerene na sprečavanje, istraživanje, krivično gonjenje i kažnjavanje djela nasilja nad ženama i djevojčicama na selu, uključujući žene i djevojčice migrantkinje sa sela, bilo da su počinjena od strane državnih, nedržavnih aktera ili privatnih lica;

c) Postaraju se da žrtve koje žive u seoskim područjima imaju efikasan pristup pravosuđu, uključujući pravnu pomoć, kao i kompenzaciju i druge oblike obeštećenja ili reparacije, i da vlasti na svim nivoima u seoskim područjima, uključujući pravosuđe, sudske administratore i državne službenike, imaju potrebna sredstva i političku volju da odgovore na nasilje nad ženama i djevojčicama na selu i zaštite ih od odmazde prilikom prijavljivanja zlostavljanja;

d) Postaraju se da su integrisane usluge za žrtve, uključujući skloništa za hitne slučajeve i sveobuhvatne zdravstvene usluge, dostupne ženama i djevojčicama na selu. Takve usluge treba da izbjegnu stigmu i zaštite privatnost i dostojanstvo žrtava;

e) Sprovedu mjere za sprečavanje i rešavanje prijetnji i napada na braniteljke ljudskih prava žena na selu, s posebnim naglaskom na one koji se bave pitanjima vezanim za zemljište i prirodne resurse, zdravlje žena, uključujući seksualna i reproduktivna prava, ukidanje diskriminatornih običaja, kao i rodno zasnovano nasilje.

26. Član 6. koji se odnosi na suzbijanje trgovine ženama i eksploatacije prostitucije ima poseban značaj za žene i djevojčice na selu, uključujući žene i djevojčice autohtonog

porijekla, koje se suočavaju sa specifičnim rizicima jer žive u udaljenim područjima. Ekonomske poteškoće seoskog života, uz nedostatak informacija o trgovini ljudima i načinima djelovanja trgovaca ljudima, mogu ih učiniti posebno podložnim, posebno u oblastima pogođenim sukobima.

27. **Države članice bi trebalo da se pozabave osnovnim uzrocima trgovine ženama tako što će ekonomski osnažiti žene na selu i podići svijest u ruralnim područjima o rizicima da ih vrbuju trgovci ljudima i o načinima na koji trgovci ljudima deluju. Države članice bi trebalo da osiguraju da zakoni o borbi protiv trgovine ljudima riješe socijalne i ekonomske izazove sa kojima se suočavaju žene i djevojčice na selu i da obezbijede rodno odgovornu obuku o mjerama prevencije, zaštiti i pomoći žrtvama za pravosuđe, policiju, graničare i druge službenike koji sprovode zakon i socijalne radnike, posebno u ruralnim područjima i autohtonim zajednicama.**
28. Članom 9. je predviđeno da države članice daju ženama jednaka prava kao i muškarcima da steknu, promijene ili zadrže svoje državljanstvo. Žene na selu i njihova djeca mogu biti lišeni svojih prava ako nisu priznati kao državljani svojih država. Njihova apatridija je često posljedica diskriminišućeg zakonodavstva u kojem žene ne mogu prenijeti svoje državljanstvo na svoju djecu i supruga koji je strani državljanin ili mogu da rizikuju da izgube državljanstvo kroz brak sa stranim državljaninom ili kao posledicu razvoda. Pored toga, identifikacioni dokumenti teže se dobijaju u ruralnim područjima, posebno zbog nedostatka rođenja djece ili izvoda iz knjige vjenčanih, razvedenih ili umrlih..
29. **U skladu sa Opštom preporukom br. 32 (2014) o rodnim dimenzijama izbjegličkog statusa, azila, državljanstva i apatridije žena, države članice treba da obezbijede da žene na selu mogu da steknu, promijene ili zadrže ili odustanu od svog državljanstva, ili da ga prenesu na svoju djecu i supruga koji je strani državljanina pod istim uslovima kao i muškarci, kao i da budu svjesne svojih prava u tom smislu. Države članice bi takođe trebalo da obezbijede ženama na selu pristup ličnim dokumentima (kao što su lična karta, pasoš i broj socijalnog osiguranja) i da osiguraju da su postupci civilne registracije, uključujući rođenje, brak, razvod ili smrt, dostupni u ruralnim područjima.**
30. Član 15. predviđa jednakost žena i muškaraca pred zakonom i identičnu pravnu sposobnost u građanskim pitanjima, tako da, na primjer, žene na selu imaju istu pravnu sposobnost kao i muškarci da zaključuju ugovore i upravljaju imovinom nezavisno od supruga ili muškog staratelja.
31. **Države članice treba da se postaraju da su žene na selu jednake pred zakonom i da imaju istu pravnu sposobnost kao i muškarci u građanskim pitanjima, uključujući zaključivanje ugovora i upravljanje imovinom nezavisno od supruga ili muškog staratelja.**
32. Članom 16. predviđena je jednakost žena u braku i porodičnim odnosima, što mnoge žene na selu ne uživaju zbog diskriminatornih društvenih normi, praksi i zakona, pluralnih sistema pravde tamo gdje oni postoje, ili zbog neprimenjivanja relevantnih zakona. Djevojčice iz seoskih zajednica izložene su posebnom riziku od dječijeg i/ili prisilnog braka i prijevremene trudnoće. Žene na selu su takođe nesrazmjerno više

pogođene poligamijom, što ozbiljno ugrožava ravnopravnost u braku i porodičnim odnosima.

33. **Države članice treba da usklade zakon o ličnom statusu i zakon o porodici sa članom 16. u skladu sa opštim preporukama br. 21 (1994) o jednakosti u braku i porodičnim odnosima i br. 29 (2013) o ekonomskim posledicama braka, porodičnim odnosima i njihovom okončanju, da garantuju da žene na selu imaju jednaka prava u braku, uključujući i bračnu imovinu nakon razvoda ili smrti supružnika, kao i na izdržavanje ili alimentaciju, i da podižu svijest o pravima žena u braku u seoskim područjima.**
34. **Države članice treba da preduzmu korake kako bi spriječile i zabranile dječije i/ili prisilne brakove među ženama i djevojčicama na selu, uključujući upotrebu reformi i sprovođenje zakona kojima se zabranjuju takvi postupci u ruralnim oblastima, medijske kampanje, posebno u cilju podizanja svijesti kod muškaraca, pružanje programa prevencije u školama, uključujući sveobuhvatnu edukaciju o seksualnom i reproduktivnom zdravlju prilagođenu uzrastu, kao i pružanje socijalnih i zdravstvenih usluga za udate djevojke i djevojčice na selu ili koje su izložene riziku od dječijeg i/ili prisilnog braka. Pored toga, države članice treba da obeshrabre i zabrane praksu poligamije, koja može biti češća u ruralnim područjima.**

IV. Obaveze država članica u vezi sa posebnim aspektima prava žena na selu

A. Pravo na učešće i korist od ruralnog razvoja (član 14, stav 2 (a))

35. Žene na selu moraju se smatrati pokretačima održivog razvoja. Bez obzira na vitalnu ulogu žena na selu u poljoprivredi i ruralnom razvoju, politike i inicijative često nisu rodno osjetljive, a žene na selu često nemaju koristi od podsticajnih okvira. Prava žena na selu se takođe često ne uzimaju u obzir prilikom razoružavanja, demobilizacije i reintegracije u konfliktnim i post-konfliktnim okruženjima.
36. **Države članice treba da uspostave institucionalne, pravne i političke okvire kako bi se osiguralo da politike koje se tiču ruralnog razvoja, poljoprivrede i voda, kao i šumarstva, stočarstva, ribarstva i akvakulture, budu rodno odgovorne i da imaju adekvatne budžete. Države članice treba da obezbijede:**

a) **Integraciju rodne perspektive i uključivanje u glavne tokove svih politika, strategija, planova (uključujući i operativne planove) i programa za ruralni razvoj, tako što će omogućiti ženama na selu da djeluju i budu vidljive kao interesne grupe, donosioci odluka i korisnici, u skladu sa Dobrovoljnim smjernicama o odgovornom upravljanju zemljištem, ribarstvom i šumama u kontekstu nacionalne sigurnosti hrane, Dobrovoljnim smjernicama za osiguravanje održivog malog ribarstva u kontekstu sigurnosti hrane i iskorjenjivanja siromaštva, Opštom preporukom br. 23 (1997) o političkom i javnom životu, i Ciljevima održivog razvoja. Države članice**

treba da osiguraju da te politike, strategije, planovi i programi imaju monitoring zasnovan na dokazima, kao i jasne okvire za evaluaciju;

b) Uspostavljanje rodnih jedinica sa višim osobljem u ministarstvima relevantnim za ruralni razvoj, uz podršku odgovarajućih budžeta, institucionalnih procedura, okvira odgovornosti i efikasnih mehanizama koordinacije;

c) Zaštitu prava žena na selu, posebno kada se planiraju programi ruralnog razvoja vezani za razoružavanje, demobilizaciju i reintegraciju u konfliktnim i post-konfliktnim sredinama, u skladu sa Opštom preporukom br. 30 (2013) o ženama u prevenciji sukoba, konfliktnim situacijama i post-konfliktnim situacijama.

B. Zdravstvene usluge (član 14, stav 2 (b), čitati sa članom 12)

37. Pristup zdravstvenoj zaštiti, uključujući seksualnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu, često je krajnje ograničen za žene na selu, uključujući starije žene i žene sa invaliditetom, zbog preovlađujućih društvenih normi i patrijarhalnih stavova, nedovoljnih budžetskih izdvajanja za zdravstvene službe na selu, nedostatka infrastrukture i obučenog osoblja, nedostatka informacija o modernim metodama kontracepcije, udaljenosti i nedostatka saobraćaja. Nedostatak pristupa adekvatnoj hrani i ishrani, bezbjednoj pijaćoj vodi, kanalizaciji i upravljanja otpadnim vodama dovodi do povećanih zdravstvenih rizika. Neka stanja, kao što je akušerska fistula, takođe su češći među ženama u seoskim sredinama i rezultiraju direktno iz nedostatka pristupa hitnim zdravstvenim službama koje su zadužene za obavljanje carskih rezova i indirektno od prevremene trudnoće i neuhranjenosti.
38. Smrtnost i morbiditet majki su nesrazmerno visoku u mnogim seoskim područjima. Dječiji brakovi izlažu djevojčice na selu ranoj trudnoći i značajno doprinose smrtnosti majki, posebno u zemljama u razvoju. Na globalnom nivou, prisustvo kvalifikovanog osoblja za porođaj i medicinskog osoblja je niže u ruralnim nego u urbanim područjima, što dovodi do neadekvatne prenatalne, perinatalne i postnatalne zdravstvene zaštite. Postoji veća stopa nezadovoljenih potreba za usluge planiranja porodice i kontracepcije zbog siromaštva, nedostatka informacija i ograničene dostupnosti i pristupačnosti usluga. Žene u seoskim sredinama češće pribjegavaju nebezbjednom abortusu u odnosu na žene u gradovima, što dovodi u opasnost njihove živote i ugrožava njihovo zdravlje. Čak i u zemljama u kojima je abortus legalan, restriktivni uslovi, uključujući i nerazumne periode čekanja, često ometaju pristup ženama na selu. Kada je abortus nezakonit, uticaj na zdravlje je još veći.
39. **Države članice treba da štite pravo žena i djevojčica na selu na adekvatnu zdravstvenu zaštitu i da obezbijede:**

a) Da su visokokvalitetne zdravstvene usluge i ustanove fizički dostupne i finansijski pristupačne ženama u ruralnim područjima, uključujući starije žene, nositeljke domaćinstava i žene sa invaliditetom (uz obezbjeđivanje besplatnih usluga kada je to potrebno), kulturno prihvatljive za njih i da u njima radi obučeno medicinsko osoblje. Usluge treba da obuhvate: primarnu zdravstvenu zaštitu, uključujući

planiranje porodice; pristup kontracepciji, uključujući hitnu kontracepciju, kao i bezbjedan abortus i visokokvalitetnu postabortivnu njegu, bez obzira na to da li je abortus zakonom dozvoljen; prenatalne, perinatalne, postnatalne i akušerske usluge; usluge prevencije i liječenja HIV-a, uključujući hitne intervencije nakon silovanja; usluge mentalnog zdravlja; savjetovanje o ishrani, kao i o ishrani odojčadi i male djece; mamografiju i druge ginekološke preglede; prevenciju i liječenje nezaraznih bolesti, kao što je rak; pristup esencijalnim ljekovima, uključujući terapiju za ublažavanje bola; kao i palijativnu njegu;

b) **Adekvatno finansiranje sistema zdravstvene zaštite u seoskim područjima, posebno u pogledu seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava;**
c) **Da se ukinu zakoni i propisi koji postavljaju prepreke za pristup žena na selu zdravstvenoj zaštiti, uključujući i usluge seksualnog i reproduktivnog zdravlja, posebno za one zakone koji kriminalizuju abortus ili zahtijevaju period čekanja ili pristanak treće strane na abortus;**
d) **Sistematsko i redovno praćenje zdravstvenog i nutritivnog statusa trudnica i mladih majki, posebno majki u adolescenciji i njihovih beba. U slučaju loše uhranjenosti ili nedostatka pristupa vodi za piće, dodatni obroci i voda za piće se moraju sistemski obezbijediti tokom trudniće i dojenja;**
e) **Da seoske zdravstvene ustanove imaju adekvatne usluge za vodu i sanitarne usluge;**
f) **Da su informacije o zdravstvenoj zaštiti široko rasprostranjene na lokalnim jezicima i dijalektima kroz različite medije, uključujući i pisane, putem ilustracija, i usmeno, uključujući i informacije o, između ostalog: higijeni; sprečavanju zaraznih, nezaraznih i polno prenosivih bolesti; zdravom stilu života i ishrani; planiranju porodice i koristi od odlaganja rađanja; zdravlju tokom trudnoće; dojenju i njegovom uticaju na zdravlje djeteta i majke; i potrebi da se eliminiše nasilje nad ženama, uključujući seksualno i porodično nasilje i štetni postupci;**
g) **Efikasno regulisanje oglašavanja i plasmana zamjene za majčino mlijeko i sprovođenje i praćenje Međunarodnog kodeksa za oglašavanja i plasmana zamjene za majčino mlijeko;**
h) **Rodno odgovornu i kulturno odgovornu obuku zdravstvenih radnika u zajednici i tradicionalnih babica, pružanje mobilnih klinika koje pružaju pristupačne zdravstvene usluge u udaljenim seoskim područjima, kao i poboljšano zdravstveno obrazovanje za seoske zajednice, uključujući obrazovanje o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima kako žena tako i muškaraca;**
i) **Ulaganje u programe zajednice i mikro zdravstveno osiguranja kako bi se podržale žene u seoskim područjima, uključujući negovatelje, kako bi se zadovoljile njihove zdravstvene potrebe.**

C. Ekonomski i socijalni život (član 14, stav 2 (c), čitati sa članom 11, stavovi 1 (e) i 2 (b), i članom 13 (a))

40. Član 14, stav 2 (c) predviđa da države članice treba da osiguraju da žene u seoskim područjima imaju koristi od programa socijalne zaštite. Međutim, većina žena na selu ima ograničene mogućnosti na formalnom tržištu rada i vjerovatnije je da će biti uključene u aktivnosti koje nisu regulisane zakonom o radu i zakonima o socijalnoj zaštiti vezanim za formalno zapošljavanje. Stoga su izložene povećanim rizicima i potrebne su mjere socijalne zaštite koje uzimaju u obzir njihovu situaciju.
41. **Kako bi se eliminisala diskriminacija žena u seoskim područjima u ekonomskom i društvenom životu, države članice treba da:**

a) Se postaraju da žene na selu koje su uključene u neplaćeni rad ili su u neformalnom sektoru imaju pristup socijalnoj zaštiti koja nije zasnovana na plaćanju doprinosa u skladu sa Opštom preporukom br. 16 (1991) o neplaćenom radu žena radnica u seoskim i gradskim porodičnim preduzećima i da one koje su zapošljene u formalnom sektoru imaju pristup pogodnostima socijalnog osiguranja zasnovanog na doprinosima na osnovu svog prava, bez obzira na bračni status;

b) Usvojiti rodno odgovorne nivoe socijalne zaštite kako bi se osiguralo da sve žene u seoskim područjima imaju pristup osnovnoj zdravstvenoj zaštiti, ustanovama za brigu o djeci i bezbjednim prihodima, u skladu sa članom 14. stavovima 2 (b) i (h), i Preporukom o socijalnoj zaštiti, 2012 (br. 202) Međunarodne organizacije rada.

D. Obrazovanje (član 14, stav 2 (d), čitati zajedno sa članom 10 (a))

42. Širom svijeta, žene i djevojke u seoskim sredinama imaju niži nivo pismenosti i ugrožene su kada je u pitanju pristup obrazovanju i obuci. Djevojčice na selu mogu biti žrtve dječijeg i/ili prisilnog braka i iskusiti seksualno uznemiravanje i nasilje u obrazovnim ustanovama i izvan njih, što ih može primorati da napuste školu. Njihovo pohađanje škole često se ograničava i kućnim poslovima, kao što su rad u domaćinstvu i brizi, uključujući poslove u kuhinji, brigu o djeci, rad na imanju i nabavku vode i ogrijeva, veliku udaljenost škole od kuće i neadekvatnu vodu, toalete i sanitarne uslove u školi, čime se ne zadovoljavaju potrebe djevojaka koje imaju menstrualni ciklus. U nekim regionima, učenici i nastavnici u školama za djevojčice suočavaju se sa prijetnjama i napadima protivnika obrazovanju djevojčica.
43. **Države članice treba da štite pravo djevojaka na selu i žena na obrazovanje i postaraju se da:**

a) **Visokokvalitetno obrazovanje bude dostupno i pristupačno za sve žene i djevojčice na selu, uključujući i one sa invaliditetom, tako što će unaprijediti obrazovnu infrastrukturu u seoskim područjima, povećati broj kvalifikovanih nastavnika, uključujući žene, i obezbijediti da osnovno obrazovanje bude obavezno i besplatno i da se obrazovanje pruža na lokalnim jezicima i na kulturološki prilagođen način;**

b) **Se sistemska obuka pruži nastavnom osoblju na svim nivoima obrazovnog sistema o pravima djevojčica i žena u seoskim područjima i o potrebi borbe protiv rodne i polne diskriminacije, etničkih i drugih stereotipa koji ograničavaju obrazovne mogućnosti žena i djevojaka na selu. Trebalo bi preispitati nastavne planove i**

programe kako bi se uklonili diskriminatorni stereotipi o ulogama i odgovornostima žena i muškaraca u porodici i društvu;

c) **Se sprovodi podizanje svijesti kako bi se promijenili negativnih stavovi u seoskim područjima prema obrazovanju djevojčica i da se pruža podsticaj za podršku djevojčicama na selu i njihovim roditeljima u ublažavanju direktnih i indirektnih troškova obrazovanja, uključujući stipendije i finansijsku podršku, zajmove i gotovinske prenose, i prevoz;**
d) **Postoje programi kako unutar tako i izvan školskog sistema, kako bi se smanjilo upošljavanja djevojaka na selu za neplaćeni rad, što predstavlja prepreku za pohađanje škole, i zaštititi dejvojčice na selu od radnog iskorišćavanja, dječijeg i/ili prisilnog braka i rodnog nasilja, uključujući seksualno nasilje i zlostavljanje;**
e) **Tamo gdje se djevojčice i nastavnici suočavaju sa napadima protivnika obrazovanju djevojčica, zaštita obrazovnih institucija je prioritet bezbjednosnih snaga;**
f) **Se djevojke i žene na selu podstiču da izaberu netradicionalne oblasti studiranja i karijere, kao što su matematika, informatika, prirodne i poljoprivredne nauke i tehnologije, uključujući karijerno vođenje i programe akademskog savjetovanja koji se mogu primijeniti kako kod kuće tako i u zajednici – mikropreduzetničke aktivnosti;**
g) **Trudnice u seoskim školama ne budu protjerane tokom trudniće iz škole i da im se zabrani povratak nakon porođaja, i da im budu dostupne ustanove za čuvanje djece i sobe za dojenje, kao i savjetovališta o brizi o djeci i dojenju;**
h) **Škole u seoskim područjima imaju adekvatne objekte snabdjevene vodom, odvojene, sigurne i zaštićene toalete za djevojčice i da pružaju edukaciju o higijeni i sredstva za menstrualnu higijenu, s posebnim naglaskom na djevojčice sa invaliditetom;**
i) **Se za žene na selu obezbijede programi opismenjavanja odraslih;**
j) **Obuka na radnom mjestu bude prilagođena i usmjerena na profesionalne potrebe žena u seoskim područjima, a žene u seoskim područjima da imaju jednak pristup tehničkom i stručnom obrazovanju i obuci za vještine, kao što su održive poljoprivredne prakse, zdravlje životinja i unapređenje stočarstva.**

44. Pored obuke i obrazovanja, član 14. stav 2(d) takođe predviđa da žene u seoskim područjima mogu da imaju pogodnosti od usluga u zajednici i savjetodavnih službi koje imaju važnu ulogu u obrazovanju za poljoprivrednike, produktivnost gazdinstva i ekonomsko osnaživanje žena te usluge često ne odgovaraju na prioritete, kapacitete i potrebe žena na selu i nedovoljno promovišu njihov pristup tehničkom znanju.
45. **Države članice treba da unaprijede osmišljavanje i pružanje visokokvalitetnih usluga poljoprivrednog savjetovanja, uvažavajući žene kao poljoprivrednike i klijente. Ovakve službe treba da se postaraju da muškarci i žene dobijaju stručnu pomoć u osmišljavanju i sprovođenju rodno odgovornog programa i da se redovno obučavaju o ženskim pravima, rodnoj ravnopravnosti, rodnoj analizi i rodno odgovornom stvaranju programa. Države članice treba da usvoje, sprovedu i redovno nadgledaju i ocjenjuju rodno osjetljive politike i programe poljoprivrednog razvoja i ruralnog savjetovanja.**

46. **Države članice treba da promovišu zastupljenost seoskih žena u službama za savjetovanje u poljoprivredi tako što će se zapošljavati veći broj žena kao savjetnica i tako što će se osigurati da organizacione politike podržavaju prava, potrebe i aspiracije žena. Države članice takođe treba da povećaju procenat obrazovnih sadržaja koji se pružaju putem savjetodavnih službi koje su relevantne za žene u ruralnim područjima, zapošljavanjem dodatnih žena naučnica u istraživanjima u poljoprivredi.**
47. **Države članice treba posebno da promovišu pristup žena a selu tehničkim znanjima o tehnikama ubiranja plodova, očuvanju, skladištenju, preradi, pakovanju, marketingu i preduzetništvu.**

E. Zapošljavanje (član 14, stav 2 (e), čitati zajedno sa članom 11)

48. Žene na selu imaju ograničene mogućnosti zapošljavanja i imaju tendenciju da rade izuzetno dugo u niskokvalifikovanim, honorarnim, sezonskim, slabo plaćenim ili neplaćenim poslovima, kućnim aktivnostima i poljoprivredi. One su nesrazmjerno zastupljene u neformalnom sektoru, i nisu pokrivene socijalnom zaštitom. Nejednak pristup prilikama za diversifikaciju prihoda često dovodi do toga da su žene na selu siromašnije od muškaraca na selu.
49. Žene na selu su zastupljene među poljoprivrednim radnicima u mnogim regionima, izlažući se tako povećanim zdravstvenim rizicima povezanim sa nepravilnom i širokom upotrebom đubriva i pesticida od strane različitih aktera, što dovodi do bolesti, prijevremene smrti, komplikacija u trudnoći, poremećaja fetusa i fizičkih i razvojnih poremećaja kod odojčadi i djece. Ovi rizici postaju ozbiljniji zbog njihovog neučešća u poljoprivrednim zadrugama, poljoprivrednim organizacijama i organizacijama potrošača, upravljanju zemljištem i organizacijama radnika na selu i njihovom ograničenom pristupu savjetodavnim uslugama.
50. **Države članice treba u potpunosti da uključe pravo na pristojne radne uslove i princip jednake zarade za rad jednake vrijednosti u svoje pravne i političke okvire, obraćajući posebnu pažnju na situaciju i zastupljenost žena u radnoj snazi, u skladu sa opštim preporukama br. 13 (1989) o jednakoj naknadi za rad jednake vrednosti i br. 23.**
51. **Države članice treba da ojačaju lokalne seoske ekonomije, kroz promovisanje socijalnih i solidarnih ekonomija, i da stvore lokalne mogućnosti za zapošljavanje i sredstva za život žena na selu u kontekstu održivog razvoja. One bi trebalo da preispitaju relevantne zakone, propise i politike koje ograničavaju pristup žena na selu pristojnom zapošljavanju i da eliminišu prakse koje diskriminišu žene na seoskom tržištu rada, kao što je neangažovanje žena za određene poslove.**
52. **Države članice bi trebalo dodatno da osiguraju pravo na zapošljavanje žena u ruralnim područjima:**

a) **Tako što će omogućiti prelazak žena na selu iz neformalne ekonomije u formalnu, uključujući poljoprivredni sektor, kroz implementaciju Preporuke o prelasku iz**

neformalne u formalnu ekonomiju, 2015 (br. 204) Međunarodne organizacije rada, čime će se obezbijediti mogućnost za siguran prihod i poboljšanje uslova života;

b) Tako što će proširiti mogućnosti za žene na selu da upravljaju preduzećima i drugim kompanijama, uključujući i mikrokreditne firme;

c) Tako što će unaprijediti uslove rada na selu, kao i plaćeno porodiljsko odsustvo; određivanje plata tokom života, uz hitnu pažnju usmjerenu na neformalni sektor i preduzimanje mjera za sprečavanje seksualnog uznemiravanja, eksploatacije i drugih oblika zlostavljanja na radnom mjestu;

d) Tako što će zaštititi prava radnica na selu da kolektivno pregovaraju kako bi osigurale pristojne radne uslove;

e) Tako što će zaštititi zdravlje i bezbjednost žena na selu preduzimanjem zakonskih i drugih mjera za zaštitu od izloženosti štetnim hemikalijama. One treba da dobiju informacije o zdravstvenim ekološkim uticajima upotrebe i izlaganja hemikalijama, posebno opasnim hemikalijama, pesticidima i drugim proizvodima koji se koriste u poljoprivredi i u ekstraktivnim i drugim industrijama. Države članice treba da razviju i sprovedu programe informisanja javnosti o tim uticajima i alternativama i obezbijede da se nikakvo korišćenje, skladištenje ili odlaganje opasnih materija ili supstanci ne odvija bez izričitog pristanka žena na selu i njihovih zajednica;

f) Tako što će pružiti socijalnu sigurnost ženama na selu, takođe i u slučaju bolesti ili invaliditeta;

g) Tako što će promovisati aktivno i efikasno angažovanje žena na selu kao proizvođača, preduzetnika, dobavljača, radnika i potrošača u lokalnim i globalnim lancima i tržištima, takođe i promovisanjem razvoja kapaciteta za osiguravanje kvaliteta i standarda i javne nabavke;

h) Tako što će pružati usluge brige o djeci i druge usluge u ruralnim područjima, uključujući solidarnost i usluge njege u zajednici, kako bi se ublažio teret neplaćenog njegovanja koje žene obavljaju u ruralnim područjima, čime bi se olakšalo i njihovo učešće u plaćenom radu i čime bi im se omogućilo da doje tokom radnog vremena;

i) Tako što će osmisliti i sprovoditi ciljane mjere za promovisanje zapošljavanja žena na selu u njihovim naseljima, posebno kroz stvaranje aktivnosti koje stvaraju prihod.

F. Politički i javni život (član 14, stavovi 2 (a) i 2 (f), čitati zajedno s članom 7)

53. Žene na selu imaju pravo da učestvuju u donošenju odluka na svim nivoima i u razgovorima na nivou zajednice sa visokim vlastima, ali su neadekvatno zastupljene kao izabrani zvaničnici, kao državni službenici, u uslugama ruralnog razvoja, upravljanja vodama, šumarstvu ili ribarstvu, u zadrugama i u zajednicama ili većima starešina. Njihovo ograničeno učešće može biti posledica nedostatka obrazovanja, jezičkog ograničenja i pismenosti, ograničene mobilnosti i prevoza, sukoba i bezbjednosnih problema, zaduženja da se ode po vodu ili drugih zaduženja. Ograničeno poznavanje

relevantnih pravnih, političkih i institucionalnih procedura takođe može ograničiti njihovo efikasno učešće u procesima donošenja odluka.

54. **Kako bi obezbijedile aktivno, slobodno, efikasno, smisleno i informisano učešće žena na selu u političkom i javnom životu, kao i na svim nivoima odlučivanja, države članice treba da sprovedu opšte preporuke br. 23 i 25, a naročito:**

a) **Da utvrde kvote i ciljeve za zastupljenost žena na selu na pozicijama odlučivanja, posebno u parlamentima i organima upravljanja na svim nivoima, uključujući tijela za upravljanje zemljištem, šumarstvom, ribarstvom i vodama, kao i upravljanje prirodnim resursima. U tom smislu, treba da postoje jasni ciljevi i vremenski okviri kako bi se dostigla suštinska jednakost žena i muškaraca;**
b) **Da se postaraju da žene na selu i njihove organizacije mogu uticati na formulisanje politike, implementaciju i nadzor na svim nivoima i u svim oblastima koje ih se tiču, uključujući i učešće u političkim strankama i lokalnim i samoupravnim organima kao što su opštinski i seoski savjeti. Države članice treba da osmisle i primijene alate za praćenje učešća žena u ruralnim područjima u svim javnim entitetima kako bi se iskorijenila diskriminacija;**
c) **Da riješe nejednakost odnosa moći između žena i muškaraca, uključujući i donošenje odluka i političkih procesa na nivou zajednice i uklone prepreka za učešće žena na selu u životu zajednice kroz uspostavljanje efikasnih i rodno osjetljivih struktura za donošenje odluka u ruralnim područjima. Države članice treba da razviju akcione planove koji će se baviti praktičnim preprekama za učešće žena na selu u životu zajednice i sprovoditi kampanje za podizanje svijesti o važnosti njihovog učešća u donošenju odluka u zajednici;**
d) **Da obezbijede učešće žena na selu u razvoju i sprovođenju svih poljoprivrednih i ruralnih strategija razvoja i da su u stanju da efikasno učestvuju u planiranju i donošenju odluka koje se odnose na seosku infrastrukturu i usluge, uključujući vodu, kanalizaciju, transport i energiju, kao i u poljoprivrednim zadrugama, organizacijama poljoprivrednih proizvođača, seoskim radničkim organizacijama, grupama za samopomoć i agro proizvodnim subjektima. Žene na selu i njihovi predstavnici treba da budu u mogućnosti da direktno učestvuju u procjeni, analizi, planiranju, osmišljavanju, budžetiranju, finansiranju, implementaciji, praćenju i evaluaciji svih poljoprivrednih i ruralnih razvojnih strategija;**
e) **Da se postaraju da se projekti ruralnog razvoja sprovode tek nakon što se sprovedu anticipativne rodne analize i analize uticaja na životnu sredinu uz puno učešće žena na selu i nakon dobijanja njihovog slobodnog, prethodnog informisanog pristanka. Rezultati participatornih procena smatraju se osnovnim kriterijumima za donošenje bilo koje odluke u vezi sa sprovođenjem takvih projekata. Treba preduzeti djelotvorne mjere za ublažavanje mogućih negativnih uticaja na životnu sredinu i rod;**
f) **Da u slučaju da se država članica nalazi u konfliktnoj ili post-konfliktnoj situaciji, obezbijedi učešće žena na selu kao donosioca odluka u procesima izgradnje mira, u skladu sa Opštom preporukom br. 30.**

G. Zemljište i prirodni resursi (član 14, stav 2 (g), čitati zajedno sa članom 13)

55. Žene na selu često imaju ograničena prava nad zemljištem i prirodnim resursima. U mnogim regionima, one trpe diskriminaciju u vezi sa pravom nad zemljištem koju uglavnom kontrolišu muškarci.

1. Zemljište i prirodni resursi

56. Komitet smatra da su prava žena u seoskim područjima na zemljište, prirodne resurse, uključujući vodu, seme i šume i ribe, osnovna ljudska prava. Barijere koje ih sprečavaju da uživaju ova prava često uključuju diskriminatorne zakone, nedostatak usklađenosti zakona i njihovu neefikasnu primjenu na nacionalnom i lokalnom nivou, kao i diskriminatorne kulturološke stavove i prakse.
57. **Države članice treba da preduzmu sve mjere, uključujući privremene posebne mjere, neophodne za postizanje suštinske jednakosti žena na selu u odnosu na zemljište i prirodne resurse, i da osmisle i sprovedu sveobuhvatnu strategiju za rješavanje diskriminatornih stereotipa, stavova i praksi koje ometaju njihovo pravo na zemlju i prirodne resurse.**
58. **Države članice treba da obrate posebnu pažnju na običajne sisteme, koji često regulišu upravljanje zemljištem, rukovođenje i transfer, posebno u seoskim sredinama, i postaraju se da oni ne diskriminišu žene na selu. One treba da podižu svijest o pravima žena na selu po pitanju zemljišta, vode i drugih prirodnih resursa među tradicionalnim, vjerskim i običajnim vođama, zakonodavcima, pravosuđem, advokatima, organima za sprovođenje zakona, upraviteljima zemljišta, medijima i drugim relevantnim akterima.**
59. **Države članice treba da se postaraju da zakonodavstvo garantuje prava žena na selu na zemljište, vodu i druge prirodne resurse na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima, bez obzira na njihov građanski i bračni status ili muškog staratelja ili lica koje za njih garantuje, i da imaju punu pravnu sposobnost. One bi trebalo da osiguraju da žene autohtonog stanovništva u ruralnim područjima kao i muškarci iz autohtone populacije imaju jednak pristup vlasništvu i posedovanju i kontroli nad zemljom, vodom, šumama, ribnjacima, akvakulturom i drugim resursima koje su tradicionalno posjedovali, zauzimali ili na neki drugi način koristili ili nabavljali tako što će ih štititi od diskriminacije i oduzimanja imovine. Osim toga, države članice bi trebalo**
    a) **Promovišu pristupa žena na selu značajnom učešću u poljoprivrednim zadrugama, u kojima žene mogu biti članovi ili jedini članovi;**
    b) **Unaprijede ulogu žena na selu u ribarstvu i akvakulturi, kao i njihovo znanje o održivom korišćenju ribolovnih resursa i promovisati njihov pristup šumama i održivim šumskim resursima, uključujući siguran pristup drvetu za ogrijev i šumskim resursima koji se ne tiču drveta;**
    c) **Ojačaju običajne i zakonske institucije i mehanizme za odbranu ili zaštitu prava žena na zemljište, vodu i druge prirodne resurse, uključujući usluge paralegalnog rada u zajednici.**

2. Politike o poljoprivredi i zemljištu i organska proizvodnja

60. Posledice industrijske poljoprivrede često su bile štetne za poljoprivrednice u seoskim područjima i uključivale su degradaciju tla i eroziju, iscrpljivanje vode i korišćenje profitabilnih usjeva na štetu lokalnog uzgajanja hrane. Kontroverzna upotreba genetski modifikovanih organizama i patentiranje genetski promenjenih usjeva takođe su povezani sa povećanom industrijalizacijom poljoprivrede. Međutim, žene na selu se češće bave organskom proizvodnjom i održivom poljoprivrednom proizvodnjom.
61. Globalne prehrambene, energetske, finansijske i ekološke krize dovele su do povećane prodaje i zakupa zemljišta u vlasništvu države ili drugih aktera lokalnim, domaćim i stranim investitorima. Takvi sporazumi, često praćeni ekspropriacijom, doveli su žene na selu u rizik od prisilnog iseljavanja i povećanog siromaštva i dodatno su smanjili njihov pristup i kontrolu nad zemljištem, teritorijom i prirodnim resursima, kao što su voda, drvo i ljekovito bilje. Raseljavanje negativno utiče na žene u seoskim područjima na više načina, a one često trpe i polno zasnovano nasilje u tom kontekstu.
62. **Države članice treba da sprovode poljoprivredne politike koje podržavaju poljoprivrednike u seoskim područjima, prepoznaju i štite prirodna dobra, promovišu organsku proizvodnju i štite žene na selu od štetnih pesticida i đubriva. One bi trebalo da osiguraju da žene u seoskim područjima imaju efikasan pristup poljoprivrednim resursima, uključujući visokokvalitetno sjeme, alate, znanje i informacije, kao i opremu i resurse za organsku proizvodnju. Pored toga, države članice bi trebalo da:**

a) **Poštuju i štite tradicionalno i ekološko znanje o poljoprivredi koje žene na selu imaju, posebno prava žena da očuvaju, koriste i razmjenjuju tradicionalno i domaće sjeme;**
b) **Zaštite i sačuvaju autohtone i endemske biljne vrste koje su izvor hrane i ljekova i spriječe patentiranje od strane nacionalnih i transnacionalnih kompanija u mjeri u kojoj to ugrožava prava žena na selu. Država članice treba da zabrane ugovorne uslove o obaveznoj kupovini biljaka čije je sjeme sterilno („terminatorsko sjeme“), čime se sprečavaju žene na selu da očuvaju plodno sjeme;**
c) **Obezbijede da sticanje zemljišta, uključujući ugovore o zakupu zemljišta, ne narušava prava žena na selu ili da dovodi do prinudnog iseljavanja i da zaštite žene na selu od negativnih uticaja sticanja zemljišta od strane nacionalnih i transnacionalnih kompanija, razvojnih projekata, ekstraktivnih industrija i megaprojekata;**
d) **Pribave slobodan i informisan pristanak žena na selu prije odobravanja bilo kakvog sticanja zemljišta ili projekata koji utiču na seosko zemljište ili teritoriju i resurse, uključujući one koji se odnose na zakup i prodaju zemljišta, eksproprijaciju zemljišta i preseljenje. Kada dođe do takvog sticanja zemljišta, ono treba da bude u skladu sa međunarodnim standardima, a ženama na selu treba obezbijediti adekvatnu nadoknadu;**
e) **Usvoje i efikasno sprovedu zakone i politike koje ograničavaju količinu i kvalitet seoskog zemljišta koje se nudi za prodaju ili zakup trećim državama ili kompanijama.**

3. Hrana i ishrana

63. Žene na selu imaju ključnu ulogu u ostvarivanju sigurnosti hrane, smanjenju siromaštva, neuhranjenosti i gladi, kao i u unapređenju ruralnog razvoja, međutim njihov doprinos često ostaje neplaćen, nepriznat i nedovoljno podržan. Žene na selu su među onima koje su najviše pogođene nesigurnom hanom, izložene nestabilnim cijenama hrane, neuhranjenosti i gladi, te su naročito ranjive u situacijama rasta cijena hrane

64. Države članice treba da obezbijede ostvarivanje prava ruralnih žena na hranu i adekvatnu ishranu u okviru koncepta prehrambenog suvereniteta, kao i da im osiguraju ovlašćenja za upravljanje i kontrolu nad njihovim prirodnim resursima.

65. Države članice treba da obrate pažnju na nutricionističke potrebe žena na selu, posebno trudnica i dojilja, tako što će uspostaviti djelotvorne politike koje obezbjeđuju da žene na selu imaju pristup adekvatnoj hrani i ishrani, uzimajući u obzir Dobrovoljne smjernice za podršku progresivnom ostvarivanju prava na adekvatnu hranu u kontekstu Nacionalne bezbjednosti hrane.

66. Države članice treba da usvoje zakone, politike i mjere za promovisanje i zaštitu različitih lokalnih poljoprivrednih metoda i proizvoda žena na selu i njihovog pristupa tržištu. One treba da obezbijede raznolikost usjeva i ljekovitost resursa kako bi se poboljšala bezbjednost i zdravlje hrane žena na selu kao i pristup stočarstvu.

4. Finansijske usluge, uključujući poljoprivredne kredite, zajmove i osiguranje

67. Pristup finansijskim uslugama pod pravičnim uslovima je ključan za razvoj preduzeća žena na selu i za njihove strategije stvaranja prihoda i sredstava za život kao proizvođača i preduzetnika. Ograničenja u pristupu žena finansijskim uslugama uključuju: pravne i političke prepreke, koje možda ne dozvoljavaju ženama da se same prijave za kredit; diskriminatorni stavovi koji sprečavaju žene da imaju bankovne račune ili sklapaju ugovore bez pristanka muškog rođaka; i zahtjevi za sredstva obezbjeđenja koja ženama na selu nedostaju.

68. **Države članice treba da promovišu prelazak na formalne finansijske usluge i da obezbijede pristup kreditima ženama na selu, kao i zajmovima, bračnoj štednji, osiguranju i domaćim platnim uslugama na jednakoj osnovi kao muškarcima na selu i da promovišu njihove ekonomske, finansijske i poslovne vještine. Države članice treba da se postaraju da žene u seoskim područjima imaju jednak pristup:**

a) Mobilnim finansijskim uslugama i uslugama kojima upravlja zajednica koje bi trebalo da se bave potrebama žena na selu, na primjer davanje kredita ženama kojima nedostaju sredstva obezbjeđenja, korišćenje pojednostavljene, jeftine bankarske prakse i da se ženama na selu olakša pristup formalnim pružaocima finansijskih usluga;

b) Informacijama o finansijskim uslugama i ustanovama;

c) Programima za izgradnju finansijskih vještina korišćenjem inovativnih metoda kojima se uzima u obzir problemi nepismenosti.

69. **Države članice treba da se postaraju da finansijske usluge, uključujući kredite i zajmove, uključuju mehanizme za rodno odgovorno ponašanje i da ne budu uskraćene ženama na selu jer im nedostaje muški žirant. Procedure registracije treba da budu prilagođene vremenskim i mobilnim izazovima sa kojima se suočavaju mnoge žene u seoskim područjima. Krediti i zajmovi za poljoprivredu trebalo bi da omoguće nedovoljno iskorišćenu prirod malih poljoprivrednih gazdinstava kojima upravljaju mnoge žene poljoprivrednice tako da se žene na selu koje nemaju formalna prava ad zemljom i dalje imaju pristup njima.**

5. Tržišta i marketinški objekti

70. Da bi poljoprivrednice i žene proizvođači na selu prodale svoju robu i uspješno se bavile proizvodnjom, moraju imati pristup tržištima i marketinškim objektima i razviti efikasne marketinške vještine. Međutim, javna i privatna diskriminacija, kao i ograničeni mobilnost i vrijeme, mogu poslužiti tome da se žene na selu isključe kada se radi o upotrebi marketinških objekata i lanaca snabdijevanja. Žene na selu takođe imaju tendenciju da budu nedovoljno zastupljene u tržišnim komitetima i često imaju malo doprinosa u osmišljavanju, stvaranju, korišćenju i unapređivanju lokalnih marketinških objekata.
71. **Države članice treba da se postaraju da žene na selu imaju pristup tržištima i marketinškim objektima i da se, kao poljoprivrednici i proizvođači, izričito konsultuju o njihovim problemima u vezi sa pristupom i efikasnim korišćenjem tržišta, tako da marketinški objekti mogu bolje da odgovore na njihove potrebe. Države članice takođe treba da nastoje da unaprijede svoje marketinške vještine i svoje vještine da dodaju vrijednosti svojih proizvoda, uključujući i ciljane aktivnosti na terenu.**
72. **Države bi takođe trebalo da razviju posebne programe podrške i poljoprivredne programe i savjetodavne usluge kako bi promovisale ekonomske i preduzetničke vještine žena na selu i poboljšale njihove kapaciteta za dobijanje pristupa tržištima i lancima vrijednosti.**

6. Tehnologija

73. Smanjenje radnog vremena i napora žena na selu kroz infrastrukturu i tehnološke inovacije je posebno važno. U tom smislu, potrebna im je tehnologija za poljoprivredu, navodnjavanje i sakupljanje vode i poljoprivredna oprema koja štedi rad. Štaviše, pristup informacionim i komunikacionim tehnologijama (IKT) za žene na selu, kao i mobilnim mrežama jednako je važan jer se time unapređuju njihove marketinške i druge vještine.
74. **Države članice treba da obezbijede da tehnologije koje štede radnu snagu i ekologiju, uključujući tehnologiju za poljoprivredu, navodnjavanje i sakupljanje vode, i tehnologiju za smanjenje tereta neplaćenog domaćeg i produktivnog rada, budu dostupne i pristupačne ženama na selu i stvaraju povoljna okruženja koja poboljšavaju njihov pristup tehnologijama, uključujući IKT, u seoskim područjima.**

Žene na selu treba da se konsultuju prilikom razvoja takve tehnologije i treba promovisati njihov pristup takvim inovativnim tehnološkim rešenjima.

7. Informaciona i komunikaciona tehnologija

75. IKT (uključujući radio, televiziju, mobilne telefone, računare i internet) igraju važnu ulogu u osnaživanju žena i djevojčica na selu povezujući ih sa širim svijetom i pružajući im lak pristup informacijama i obrazovanju. Različiti oblici tehnologije mogu zadovoljiti različite potrebe, od uključivanja u internet zajednice do korišćenja prednosti učenja na daljinu, Međutim, žene i djevojčice na selu su nesrazmjerno više pogođene rodnim jazom u pristupu IKT-u što je važna dimenzija digitalnog jaza. Za žene i djevojčice na selu, siromaštvo, geografska izolovanost, jezička barijera, nedostatak kompjuterske pismenosti i diskriminatorni rodni stereotipi mogu ugroziti pristup IKT-u.
76. **Države članice treba da usvoje mjere za promovisanje rodne ravnopravnosti u sektoru IKT-a i da poboljšaju pristup IKT-u za žene i djevojčice na selu, kao i da razviju odnosno prošire inicijative za povećanje njihovih IKT veština, na primjer, kroz razvoj centara znanja u selu ili zajednici. Države članice takođe treba da istraže podizanje svijesti javnosti i obuku putem tehnologija mobilne telefonije, koja ima potencijal da dopre do žena i djevojaka na selu.**

8. Zemljišna i agrarna reforma, otkup zemljišta i preseljenje

77. Zemljišna i agrarna reforma često isključuju žene na selu i ne sprovode se na rodno odgovoran način. Reformske politike vezane za zemljište ponekad su naklonjene muškarcima, kao što je recimo registrovanje zemljišta samo na muško ime, plaćanje nadoknada uglavnom u njihovo ime ili kompenzacija za ograničeno korišćenje zemljišta (što je rezultiralo gubitkom zemljišta, gubitkom upotrebe ili gubitkom vrijednosti zemljišta) samo na osnovu aktivnosti muškaraca.
78. **Države članice treba da daju prednost jednakim pravima žena na selu kada govorimo o zemljištu, kada preduzimaju reforme vezane za zemljište i agrarnu politiku, i smatraju je specifičnim i centralnim ciljem reforme. One treba:**

a) **Da osiguraju da programi za zemljišnu i agrarnu reformu integrišu rodno specifične ciljeve, zadatke i mjere, i unaprijede i formalnu i suštinsku ravnopravnost, na primjer kroz zajedničko imenovanje, i da zahtijevaju pristanak žene za prodaju ili hipoteku nad zemljištem u zajedničkom vlasništvu ili za obavljanje finansijskih transakcija povezanih sa zemljištem;**
b) **Da priznaju i uključe jednaka prava žena na selu u svaki oblik distribucije zemljišta, registracije i imenovanja odnosno planova sertifikacije;**
c) **Da formalno prepoznaju i preispitaju pravne norme, tradicije, običaje i sisteme zemljišnog posjeda autohtonih žena, s ciljem eliminisanja diskriminatornih odredbi;**
d) **Da razviju i sprovedu mjere, uključujući privremene posebne mjere, kako bi se ženama na selu omogućilo da imaju korist od javne raspodjele, zakupa ili korišćenja zemljišta, vodenih resursa, ribnjaka i šuma, kao i od politike agrarne reforme, ruralnih investicija i upravljanja prirodnim resursima u seoskim područjima.**

Ženama na selu bez zemlje treba dati prednost u raspodeli javnog zemljišta, ribnjaka i šuma.

H. Adekvatni uslovi za život (član 14. stav 2(h))

1. Stanovanje

79. Pravo na adekvatno stanovanje posebno je zabrinjavajuće u seoskim područjima, gdje su osnovna infrastruktura i usluge često nedostupni ili lošeg kvaliteta. Mnoge od mjera koje štite prava nad zemljištem žena na selu (recimo, priznavanje pravnog kapaciteta žene, priznavanje sigurnosti zakupa i ukidanje diskriminacije žena pri registrovanju i davanju osnova za vlasništvo) mogu se primijeniti kako bi se zaštitilo njihovo pravo na adekvatno stanovanje (vidjeti A/HRC/19/53). Međutim, mogu se preduzeti i dodatne mjere za poboljšavanje uslova stanovanja u seoskim područjima iz perspektive rodno osjetljivih situacija.
80. **Države članice treba da se pozabave stanovanjem kao dijelom ukupnog ruralnog razvoja i osiguraju da se mjere razviju uz konsultacije sa ženama na selu. Države članice treba da unaprijede kvalitet ruralnog stanovanja kroz osmišljavanje i sprovođenje ciljanih politika i programa koji uzimaju u obzir specifične potrebe žena na selu. Takvi napori treba da budu u skladu sa međunarodnim standardima za stambena prava, uključujući osnovne principe i smjernice za iseljavanje i raseljavanje zasnovane na razvoju (A/HRC/4/18, aneks I), i treba da sadrže jake mjere za efikasnu zaštitu žena na selu od prisilnog iseljavanja od strane državnih i nedržavnih aktera.**

2. Voda, sanitarni uslovi i energija

81. Prava žena i djevojčica na selu na vodu i sanitarne uslove nisu samo osnovna prava sama po sebi, već i ključ za ostvarivanje širokog sprektra drugih prava, uključujući pravo na zdravlje, hranu, obrazovanje i učešće.
82. Žene i djevojčice na selu su među onima koje su najviše pogođene nedostatkom vode; situacija koja se pogoršava nejednakim pristupom prirodnim resursima i nedostatkom infrastrukture i službi. Žene i djevojčice na selu često su u obavezi da pješače veliku razdaljinu kako bi došle do vode, ponekad se izlažući povećanom riziku od seksualnog nasilja i napada. Zahvaljujući lošoj seoskoj infrastrukturi i službama u mnogim regionima, žene na selu često troše četiri do pet sati dnevno (ili više) na odlazak po vodu iz nekada loših izvora, noseći teške kontejnere i trpeći akutne fizičke probleme i suočavajući se sa bolestima uzrokovanim korišćenjem nebjezbedne vode. Postoje različiti oblici jeftinih i efikasnih tehnologija koje mogu ublažiti teret, uključujući tehnologiju bušenja bunara, sisteme za vađenje vode, tehnologiju za ponovnu upotrebu otpadnih voda, tehnologiju navodnjavanja koja štedi radnu snagu, sisteme za sakupljanje kišnice i kućne sisteme za prečišćavanje vode.
83. U odsustvu toaleta ili poljskih toaleta, žene i djevojke na selu takođe moraju da hodaju i pređu veliku razdaljinu u potrazi za privatnošću. Nedostatak adekvatnih sanitarnih uslova

takođe povećava rizik od lošeg zdravstvenog stanja. Da bi se ova situacija popravila, žene i djevojčice na selu moraju imati fizički i ekonomski pristup sanitarnim uslovima koji su sigurni, higijenski, bezbjedni, društveno i kulturološki prihvatljivi.

84. Pristup električnoj energiji i drugim oblicima energije je za žene na selu često ograničen. Odgovornost za sakupljanje i korišćenje biomase za proizvodnju energije i prateći rizici po zdravlje i bezbjednost, prvenstveno je na ženama i djevojčicama. One su tradicionalno odgovorne za zadovoljavanje energetskih potreba domaćinstva i, kao glavni potrošači energije na nivou domaćinstva, vjerovatno će biti više pogođene povećanim troškovima ili nestašicom resursa. Iako se u članu 14. stavu 2 (h) konkretno pominje električna energija, važno je prepoznati da žene na selu mogu imati i druge potrebe za energijom, na primjer za kuvanje, grijanje, hlađenje i transport.
85. **Države članice treba da obezbijede da žene na selu imaju pristup osnovnim uslugama u javnim dobrima, uključujući:**
    a) **Dovoljnu, bezbjednu, prihvatljivu i fizički pristupačnu vodu za ličnu i kućnu upotrebu i navodnjavanje;**
    b) **Adekvatne sanitarne uslove i higijenu, koji omogućavaju ženama i djevojkama kontrolisanje menstrualne higijene i to da imaju pristup ulošcima;**
    c) **Održive i obnovljive izvore energije, uključujući proširenje usluga elektroenergetske mreže na ruralna područja i razvoj solarne energije i drugih održivih izvora energije uz primjenu tehnologija niske cijene.**

3. Saobraćaj

86. Saobraćaj i pristup putevima predstavljaju značajne izazove za žene na selu i utuču na njihovo uživanje različitih prava, uključujući pravo na pristup obrazovanju, mogućnostima za život i zdravstvenoj zaštiti. Geografska udaljenost, nepristupačni tereni, nedostatak infrastrukture i pristup javnom prevozu mogu ograničiti svakodnevnu mobilnost. Čak i kada su u seoskim područjima dostupne alternative saobraćaja, troškovi putovanja ili opasnost od seksualnog uznemiravanja i nasilja mogu poslužiti kao snažna destimulacija ženama na selu da ih koriste. Shodno tome, one često provode sate pješačeći, što im stvara druge probleme u smislu većeg utroška vremena i rizika po zdravlje i bezbjednost.
87. **Države članice bi trebalo da analiziraju zahtjeve za saobraćajnim uslugama u ruralnim područjima, klasifikovane prema polu, da obezbijede to da politike i programi sektora saobraćaja rešavaju potrebe za mobilnost žena na selu i pruže im sigurna, pristupačna i dostupna prevozna sredstva.**

I. Žene na selu u razvijenim zemljama

88. Žene na selu u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju često se suočavaju sa sličnim izazovima u smislu siromaštva i isključenosti i mogu imati slične potrebe u smislu dostupnih usluga, socijalne zaštite i ekonomskog osnaživanja. Kao i u mnogim zemljama u razvoju, seoske ekonomije u razvijenim zemljama imaju tendenciju da favorizuju muškarce, a politike ruralnog razvoja u razvijenim zemljama ponekad mogu posvetiti malo pažnje ženskim potrebama i pravima. Žene na selu u razvijenim zemljama (i u zemljama u razvoju) i dalje iziskuju ciljane politike i programe koji promovišu i garantuju uživanje njihovih prava. Mnoge preporuke date u prethodnim poglavljima biće relevantne za situaciju žena na selu u razvijenim zemljama. Ipak, postoje jedinstvena pitanja koja zaslužuju posebnu pažnju.
89. Na primjer, mnoge radnice migrantkinje u razvijenim zemljama su zaposlene u poljoprivredi i često se suočavaju sa ozbiljnim kršenjem svojih ljudskih prava, uključujući nasilje, iskorišćavanje i uskraćivanje pristupa uslugama, uključujući i zdravstvenu zaštitu. Pored toga, prelazak na industrijsku poljoprivredu u mnogim razvijenim zemljama ima tendenciju da marginalizuje male poljoprivrednike, što ima neproporcionalno veći uticaj na žene na selu. Stoga postoji potreba da se olakšaju i podrže alternativni i rodno odgovorni programi razvoja poljoprivrede koji omogućavaju ženama malim proizvođačima da učestvuju u poljoprivedi i ruralnom razvoju i da imaju korist od toga. Pored toga, iako seoske zajednice u razvijenim zemljama često mogu biti dobro povezane sa socijalnim uslugama i imaju pristup saobraćajnoj infrastrukturu, vodi, kanalizaciji, tehnologiji, obrazovanju i sistemima zdravstvene zaštite, između ostalog, situacija nije jednaka u svim seoskim zajednicama. Na mnogim mjestima, takav pristup primjetno nedostaje, a žene koje žive u ruralnim zajednicama doživljavaju ne samo uskraćivanje tih prava, već i povećan teret rada na njezi. Ovo se posebno odnosi na periferne ili udaljene seoske zajednice, uključujući i one iz autohtone populacije, koje su izolovane i imaju tendenciju da se suoče sa višim stepenom siromaštva.
90. **Države članice treba da osiguraju sprovođenje Opšte preporuke br. 26 (2009) o radnicama migrantkinjama, sa posebnim osvrtom na žene na selu koje rade kao sezonske radnice migrantkinje. U tom smislu, one treba da osiguraju pravnu zaštitu prava žena sa sela koje rade kao radnice migrantkinje i pristup pravnim ljekovima, štiteći i dokumentovane i nedokumentovane seoske radnice migrantkinje od diskriminacije ili seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja.**
91. **Države članice treba da olakšaju i podrže alternativne i rodno odgovorne programe razvoja poljoprivrede koji omogućavaju ženama proizvođačima da učestvuju u poljoprivredi i ruralnom razvoju i da imaju korist od toga. Takvi programi treba da podržavaju poljoprivredna gazdinstva kojim upravljaju žene i žene kao poljoprivrednice i promovišu tradicionalne poljoprivredne prakse žena.**
92. **Države članice bi trebalo da poboljšaju životnu situaciju žena na selu, posebno žena iz autohtone populacije, koje žive u perifernim regionima, koji su siromašniji, izolovaniji i manje povezani sa socijalnim uslugama. One treba da daju prednost razvoju tih ruralnih zajednica, angažujući lokalne žene u izradi i implementaciji planova ruralnog razvoja.**

V. Podaci o stanju žena na selu

93. Osnovni izazov za implementaciju člana 14. je opšti nedostatak razvrstanih podataka o stanju žena na selu, što onemogućava adekvatno praćenje i sprovođenje njihovih prava prema Konvenciji.
94. **Države članice treba da prikupljaju, analiziraju, koriste i šire podatke o položaju žena na selu, razvrstane po polu, starosti, geografskoj lokaciji, invaliditetu i socijalno-ekonomskom statusu, manjinama ili drugom statusu. Ovakvi podaci, uključujući i indikatore cilja održivog razvoja, trebalo bi da se koriste za informisanje i osmišljavanje mjera, uključujući privremene specijalne mjere, čiji je cilj postizanje suštinske jednakosti za žene na selu u svim sferama života. Ti podaci bi takođe trebalo da sadrže informacije o položaju žena na selu, kao i specifičnim grupama žena na selu koje se suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije i specifičnim preprekama u pristupu svojim pravima.**

VI. Rezerve i izjave

95. Rezerve prema bilo kojem članu Konvencije, a naročito članovima 2 (f), 5(a), 7, 9. i 14-16., mogu imati nesrazmjerno veći uticaj na žene na selu. Primjeri uključuju rezerve kojima se ograničava ili na drugi način štetno utiče na njihovu sposobnost da uživaju pravo na stanovanje, zemljište i imovinu, kao što su one koje se odnose na nasleđivanje ili prenošenje, kao i rezerve koje ograničavaju njihovo pravo na političko učešće.
96. **Države članice koje su uložile rezerve trebalo bi u svojim periodičnim izvještajima da dostave Komitetu informacije o specifičnim efektima tih rezervi na uživanje prava žena na selu, kao što je navedeno u Konvenciji, i da naznače korake koje su preduzele kako bi zadržale te rezerve pod kontrolom sa ciljem da ih povuku što je to prije moguće.**

VII. Širenje informacija i izvještavanje

97. **Komitet podstiče države članice da prevedu ovu opštu preporuku na nacionalne i lokalne jezike, uključujući i autohtone i manjinske jezike i da je plasiraju svim vladinim sektorima, civilnom društvu, medijima, akademskim institucijama i organizacijama žena, uključujući organizacije žena u seoskim područjima. Komitet preporučuje da, tokom pripreme svojih periodičnih izveštaja, posebno u vezi sa članom 14. države članice konsultuju grupe žena na selu, kao i organizacije poljoprivrednica, žena proizvođača i seoske zadruge.**

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/35

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Jul 2017.

Original: engleski
(https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/35)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 35

O rodno-zasnovanom nasilju nad ženama, ažuriranje Opšte preporuke br. 19

I. Uvod

Zahvalnice

Komitet izražava zahvalnost za vrijedan doprinos više od 100 organizacija civilnog društva i ženskih organizacija, država članica Konvencije, predstavnika akademske zajednice, tijela Ujedinjenih nacija i drugih relevantnih aktera, koji su dostavili svoje stavove i komentare tokom izrade ove opšte preporuke. Komitet takođe izražava zahvalnost Specijalnoj izvjestiteljki za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice, za njen rad u okviru mandata i doprinos ovoj opštoj preporuci.

1. U svojoj Opštoj preporuci br. 19 (1992) o nasilju nad ženama, usvojenoj na jedanaestoj sjednici[1], Komitet je pojasnio da diskriminacija žena, u smislu člana 1 Konvencije, obuhvata i rodno zasnovano nasilje, odnosno „nasilje usmjereno protiv žene zato što je žena ili koje nesrazmjerno pogađa žene“, te da takvo nasilje predstavlja povredu njihovih ljudskih prava.

[1] Iako je pitanje nasilja nad ženama prvi put razmatrano u Opštoj preporuci br. 12 (1989) o nasilju nad ženama, tek je u Opštoj preporuci br. 19 Komitet dao detaljan i sveobuhvatan prikaz nasilja nad ženama i postavio osnov za svoj dalji rad u ovoj oblasti.

2. Tokom više od 25 godina, države članice su u svojoj praksi prihvatile tumačenje Komiteta. Postojanje pravnog mišljenja (opinio juris) i državne prakse ukazuje na to da je zabrana rodno zasnovanog nasilja nad ženama evoluirala u načelo običajnog međunarodnog prava. Opšta preporuka br. 19 bila je ključni katalizator tog procesa[2].

3. Imajući u vidu navedeni razvoj, kao i rad Specijalne izvjestiteljke za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice, kao i ugovornih tijela za ljudska prava[3] i nosilaca posebnih procedura Savjeta za ljudska prava[4], Komitet je odlučio da obilježi dvadeset pet godina od usvajanja Opšte preporuke br. 19 pružanjem dodatnih smjernica državama članicama, sa ciljem ubrzanja eliminacije rodno zasnovanog nasilja nad ženama.

4. Komitet prepoznaje da su organizacije civilnog društva, posebno ženske nevladine organizacije, davale prioritet eliminaciji rodno zasnovanog nasilja nad ženama; njihove

---

[2] Tokom decenija nakon usvajanja Opšte preporuke br. 19, većina država članica unaprijedila je svoje zakonodavne i političke mjere radi rješavanja različitih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Vidjeti izvještaj Generalnog sekretara o pregledu i ocjeni sprovođenja Pekinške deklaracije i Platforme za akciju i ishod dvadeset treće specijalne sjednice Generalne skupštine (E/CN.6/2015/3), stavovi 120–139.
Pored toga, dokazi u praksi država koje nijesu članice, kao što su Iran (Islamska Republika), Palau, Somalija, Sudan, Tonga i Sjedinjene Američke Države, uključuju sljedeće: usvajanje nacionalnog zakonodavstva o nasilju nad ženama (Sjedinjene Američke Države 1994; Somalija 2012); upućivanje i prihvatanje poziva Specijalnoj izvjestiteljki za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice (posjete Sjedinjenim Američkim Državama 1998. i 2011; Somaliji 2011; i Sudanu 2015); prihvatanje različitih preporuka za jačanje zaštite žena od nasilja datih u okviru univerzalnog periodičnog pregleda Savjeta za ljudska prava; kao i podržavanje ključnih rezolucija Savjeta za ljudska prava o eliminaciji nasilja nad ženama, uključujući rezoluciju 32/19 od 1. jula 2016.
Državna praksa u rješavanju rodno zasnovanog nasilja nad ženama ogleda se i u ključnim političkim dokumentima i regionalnim ugovorima usvojenim na multilateralnim forumima, kao što su Bečka deklaracija i Program djelovanja (1993), Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (1993), kao i Pekinška deklaracija i Platforma za akciju (1995) i njeni petogodišnji pregledi; te regionalnim konvencijama i planovima djelovanja, kao što su Interamerička konvencija o sprečavanju, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama (1994), Protokol uz Afričku povelju o ljudskim i pravima naroda o pravima žena u Africi (2003) i Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011).
Drugi relevantni međunarodni instrumenti obuhvataju Deklaraciju o eliminaciji nasilja nad ženama i eliminaciji nasilja nad djecom u okviru Asocijacije država jugoistočne Azije; Arapsku strategiju za borbu protiv nasilja nad ženama 2011–2030; kao i usaglašene zaključke pedeset sedme sjednice Komisije o statusu žena o eliminaciji i prevenciji svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama (E/2013/27, poglavlje I, odjeljak A).
Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda, Rezolucija Savjeta bezbjednosti 1325 (2000) i naknadne rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti, kao i brojne rezolucije Savjeta za ljudska prava, uključujući rezoluciju 32/19 od 1. jula 2016, sadrže posebne odredbe o rodno zasnovanom nasilju nad ženama.
Sudske odluke međunarodnih sudova, koje predstavljaju pomoćno sredstvo za utvrđivanje običajnog međunarodnog prava, takođe potvrđuju ovaj razvoj (vidjeti A/71/10, poglavlje V, odjeljak C, zaključak 13). Primjeri uključuju presudu Evropskog suda za ljudska prava u predmetu *Opuz protiv Turske* (predmet br. 33401/02), presuda od 9. juna 2009, u kojoj je Sud bio vođen onim što je označio kao „razvoj normi i principa u međunarodnom pravu“ (stav 164), kroz niz međunarodnih i komparativnih materijala o nasilju nad ženama; kao i presudu Međuameričkog suda za ljudska prava u predmetu *González i dr. („Polje pamuka“) protiv Meksika*, presuda od 16. novembra 2009.

[3] Vidjeti, na primjer, Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 28 (2000) o jednakosti prava muškaraca i žena; Komitet protiv torture, Opšti komentar br. 2 (2007) o sprovođenju člana 2 Konvencije protiv torture i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka; Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Opšti komentar br. 22 (2016) o pravu na seksualno i reproduktivno zdravlje; kao i Komitet za prava osoba sa invaliditetom, Opšti komentar br. 3 (2016) o ženama i djevojčicama sa invaliditetom.

[4] Posebno, Radna grupa za pitanje diskriminacije žena u zakonodavstvu i praksi i Specijalni izvjestilac za torturu i druge okrutne, nečovječne ili ponižavajuće kazne ili postupke.

aktivnosti imale su značajan društveni i politički uticaj, doprinoseći prepoznavanju ovog nasilja kao povrede ljudskih prava, kao i donošenju zakona i politika za njegovo suzbijanje.

5. U svojim zaključnim zapažanjima povodom periodičnih izvještaja država članica[5], kao i kroz prateće postupke, opšte preporuke, izjave, te stavove i preporuke po pojedinačnim predstavkama[6] i istragama[7] prema Opcionom protokolu, Komitet osuđuje rodno zasnovano nasilje nad ženama u svim njegovim oblicima, bez obzira gdje se dešava. Kroz ove mehanizme, Komitet je dodatno razradio standarde za eliminaciju takvog nasilja i obaveze država članica u tom pogledu.

6. Uprkos navedenim pomacima, rodno zasnovano nasilje nad ženama - bilo da ga vrše države, međuvladine organizacije ili nedržavni akteri, uključujući privatna lica i oružane grupe[8] - i dalje je rasprostranjeno u svim državama, uz visok stepen nekažnjivosti. Ono se ispoljava kroz kontinuum različitih, međusobno povezanih i ponavljajućih oblika, u različitim okruženjima, od privatne do javne sfere, uključujući i tehnološki posredovana okruženja[9], te u savremenom globalizovanom svijetu prevazilazi državne granice.

---

[5] Od usvajanja Opšte preporuke br. 19, Komitet je usvojio gotovo 600 zaključnih zapažanja, od kojih većina sadrži izričite reference na rodno zasnovano nasilje nad ženama

[6] Posebno, predstavke br. 2/2003, *A.T. protiv Mađarske*, stavovi usvojeni 26. januara 2005; br. 4/2004, *A.S. protiv Mađarske*, stavovi usvojeni 14. avgusta 2006; br. 6/2005, *Yildirim (preminula) protiv Austrije*, stavovi usvojeni 6. avgusta 2007; br. 5/2005, *Goekce (preminula) protiv Austrije*, stavovi usvojeni 6. avgusta 2007; br. 18/2008, *Vertido protiv Filipina*, stavovi usvojeni 16. jula 2010; br. 20/2008, *V.K. protiv Bugarske*, stavovi usvojeni 25. jula 2011; br. 23/2009, *Abramova protiv Bjelorusije*, stavovi usvojeni 25. jula 2011; br. 19/2008, *Kell protiv Kanade*, stavovi usvojeni 28. februara 2012; br. 32/2011, *Jallow protiv Bugarske*, stavovi usvojeni 23. jula 2012; br. 31/2011, *S.V.P. protiv Bugarske*, stavovi usvojeni 12. oktobra 2012; br. 34/2011, *R.P.B. protiv Filipina*, stavovi usvojeni 21. februara 2014; br. 47/2012, *González Carreño protiv Španije*, stavovi usvojeni 16. jula 2014; br. 24/2009, *X. i Y. protiv Gruzije*, stavovi usvojeni 13. jula 2015; br. 45/2012, *Belousova protiv Kazahstana*, stavovi usvojeni 13. jula 2015; br. 46/2012, *M.W. protiv Danske*, stavovi usvojeni 22. februara 2016; i br. 58/2013, *L.R. protiv Republike Moldavije*, stavovi usvojeni 28. februara 2017.

[7] Vidjeti izvještaj o Meksiku koji je Komitet izradio u skladu sa članom 8 Fakultativnog protokola uz Konvenciju i odgovor Vlade Meksika. Dostupno na: http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2f2005%2fOP.8%2fMEXICO&Lang=en; izvještaj o istrazi koja se odnosi na Kanadu (CEDAW/C/OP.8/CAN/1); kao i sažetak istrage koja se odnosi na Filipine (CEDAW/C/OP.8/PHL/1).

[8] Ovo obuhvata sve vrste oružanih grupa, kao što su pobunjeničke snage, bande i paravojne formacije.

[9] Vidjeti Rezoluciju Generalne skupštine 68/181, pod nazivom „Unapređenje Deklaracije o pravu i odgovornosti pojedinaca, grupa i organa društva da promovišu i štite univerzalno priznata ljudska prava i osnovne slobode: zaštita braniteljki ljudskih prava“; izvještaj Radne grupe za širokopojasni internet i rodnu ravnopravnost Komisije za širokopojasni internet za održivi razvoj, kojom zajednički predsjedavaju Program Ujedinjenih nacija za razvoj i Entitet Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UN Women), pod nazivom „Sajber nasilje nad ženama i djevojčicama: globalni alarm“, oktobar 2015; kao i usaglašene zaključke pedeset sedme sjednice Komisije o statusu žena o eliminaciji i prevenciji svih oblika nasilja nad ženama i djevojčicama (E/2013/27, poglavlje I, odjeljak A).

7. U mnogim državama, zakonodavni okvir koji se odnosi na rodno zasnovano nasilje nad ženama ili ne postoji, ili je nedovoljan, ili se ne primjenjuje adekvatno. Slabljenje pravnih i političkih okvira usmjerenih na eliminaciju rodne diskriminacije ili nasilja, često opravdavano tradicijom, kulturom, religijom ili fundamentalističkom ideologijom, kao i značajno smanjenje javne potrošnje (često u okviru tzv. mjera štednje nakon ekonomskih i finansijskih kriza), dodatno slabe odgovor država. U kontekstu sužavanja demokratskog prostora i posljedičnog narušavanja vladavine prava, svi ovi faktori doprinose rasprostranjenosti rodno zasnovanog nasilja nad ženama i stvaranju kulture nekažnjivosti.

II. Obim

8. Ova opšta preporuka dopunjuje i ažurira smjernice za države članice utvrđene u Opštoj preporuci br. 19 i treba je tumačiti zajedno sa njom.
9. Pojam „nasilje nad ženama“, kako je definisan u Opštoj preporuci br. 19 i drugim međunarodnim instrumentima i dokumentima, stavlja naglasak na činjenicu da je takvo nasilje rodno zasnovano. Shodno tome, u ovoj preporuci koristi se termin „rodno zasnovano nasilje nad ženama“ kao precizniji izraz koji izričito ukazuje na rodne uzroke i posljedice nasilja. Ovaj termin dodatno učvršćuje razumijevanje nasilja kao društvenog, a ne individualnog problema, koji zahtijeva sveobuhvatne odgovore, koji prevazilaze reakcije na pojedinačne događaje, pojedinačne počinioce i pojedinačne žrtve/preživjele.
10. Komitet smatra da je rodno zasnovano nasilje nad ženama jedno od osnovnih društvenih, političkih i ekonomskih sredstava putem kojih se održava podređeni položaj žena u odnosu na muškarce i njihove stereotipne uloge. Tokom svog rada, Komitet je jasno istakao da takvo nasilje predstavlja ključnu prepreku ostvarivanju suštinske ravnopravnosti žena i muškaraca, kao i uživanju ljudskih prava i osnovnih sloboda žena, kako su utvrđena Konvencijom.
11. U Opštoj preporuci br. 28 (2010) o osnovnim obavezama država članica prema članu 2 Konvencije, navedeno je da obaveze država obuhvataju poštovanje, zaštitu i ispunjenje prava žena na nediskriminaciju i uživanje jednakosti de jure (zakonske) i de facto (činjenične)[10]. Opseg tih obaveza u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem nad ženama u određenim kontekstima razrađen je u Opštoj preporuci br. 28 i drugim opštim preporukama, uključujući Opštu preporuku br. 26 (2008) o ženama migrantkinjama; Opštu preporuku br. 27 (2010) o starijim ženama i zaštiti njihovih ljudskih prava; Opštu preporuku br. 30 (2013) o ženama u prevenciji sukoba, tokom sukoba i u

[10] Opšta preporuka 28, stav 9. Druga UN ugovorna tijela za ljudska prava takodje koriste tu tipologiju, odnosno CESCR, Opšti komentar br. 12 (1999. godina).

postkonfliktnim situacijama; Zajedničku opštu preporuku br. 31 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena / Opšti komentar br. 18 Komiteta za prava djeteta (2014) o štetnim praksama; Opštu preporuku br. 32 (2014) o rodnim aspektima statusa izbjeglica, azila, državljanstva i apatridije žena; Opštu preporuku br. 33 (2015) o pristupu žena pravdi; i Opštu preporuku br. 34 (2016) o pravima žena na selu. Dalji detalji o relevantnim elementima ovih preporuka mogu se naći u navedenim dokumentima.

12. U Opštoj preporuci br. 28 i Opštoj preporuci br. 33, Komitet je potvrdio da je diskriminacija žena neraskidivo povezana sa drugim faktorima koji utiču na njihov život. Komitet je, u svojoj praksi, istakao da ti faktori obuhvataju etničku pripadnost/ rase, autohtoni ili manjinski status, boju kože, socioekonomski status i/ili kastu, jezik, religiju ili uvjerenje, političko mišljenje, nacionalno porijeklo, bračni status, materinstvo, roditeljski status, starosnu dob, urbanu ili ruralnu sredinu, zdravstveno stanje, invaliditet, vlasništvo nad imovinom, seksualnu orijentaciju (lezbejke, biseksualne, transrodne ili interseks osobe), nepismenost, traženje azila, status izbjeglice, interno raseljene ili apatridne osobe, udovištvo, migracioni status, vođenje domaćinstva, život sa HIV/AIDS-om, lišenje slobode, prostituciju, kao i trgovinu ženama, situacije oružanog sukoba, geografsku udaljenost i stigmatizaciju žena koje se bore za svoja prava, uključujući braniteljke ljudskih prava[11]. Shodno tome, imajući u vidu da žene trpe različite i ukrštene oblike diskriminacije, koji imaju otežavajući negativni efekat, Komitet priznaje da rodno zasnovano nasilje može različito pogađati pojedine žene, odnosno na različite načine, što znači da su potrebni odgovarajući pravni i politički odgovori.[12]
13. Komitet podsjeća na član 23 Konvencije, kojim se predviđa da će se sve odredbe nacionalnog zakonodavstva ili međunarodnih ugovora, osim Konvencije, koje su povoljnije za ostvarivanje ravnopravnosti žena i muškaraca, primjenjivati umjesto obaveza iz Konvencije, a samim tim i preporuka iz ove opšte preporuke. Komitet napominje da djelovanje država članica u suzbijanju rodno zasnovanog nasilja nad ženama može biti pogođeno rezervama koje one zadržavaju prema Konvenciji. Takođe

---

[11] Opšta preporuka br. 33, stavovi 8 i 9. Druge opšte preporuke relevantne za ukrštene oblike diskriminacije obuhvataju Opštu preporuku br. 15 (1990) o izbjegavanju diskriminacije žena u nacionalnim strategijama za prevenciju i kontrolu AIDS-a, Opštu preporuku br. 18 (1991) o ženama sa invaliditetom, Opštu preporuku br. 21 (1994) o ravnopravnosti u braku i porodičnim odnosima, Opštu preporuku br. 24 (1999) o ženama i zdravlju, Opštu preporuku br. 26 (2008) o ženama migrantkinjama, Opštu preporuku br. 27 (2010) o starijim ženama i zaštiti njihovih ljudskih prava, Opštu preporuku br. 30, Zajedničku opštu preporuku br. 31/Opšti komentar br. 18, Opštu preporuku br. 32 i Opštu preporuku br. 34.
Komitet se takođe bavio ukrštenim oblicima diskriminacije u svojim stavovima u predmetima *Jallow protiv Bugarske*, *S.V.P. protiv Bugarske*, *Kell protiv Kanade*, *A.S. protiv Mađarske*, *R.P.B. protiv Filipina* i *M.W. protiv Danske*, između ostalog, kao i u istragama, posebno onima koje se odnose na Meksiko (2005) i Kanadu (2015) (vidjeti fusnotu 7 iznad).

[12] Opšta preporuka br. 28, stav 18; kao i izvještaj o istrazi koja se odnosi na Kanadu (CEDAW/C/OP.8/CAN/1), stav 197.

napominje da, kao tijelo za ljudska prava, može ocjenjivati dopuštenost rezervi koje države članice[13] stavljaju, te ponavlja svoj stav da su rezerve, naročito na član 2 ili član 16[14] - čije je poštovanje posebno važno za eliminaciju rodno zasnovanog nasilja nad ženama - nespojive sa ciljem i svrhom Konvencije i stoga nedopuštene prema članu 28 stav 2[15]

14. Rodno zasnovano nasilje pogađa žene tokom cijelog njihovog životnog ciklusa[16] i, shodno tome, upućivanja na žene u ovom dokumentu obuhvataju i djevojčice. Takvo nasilje ima više oblika, uključujući radnje ili propuste koji imaju za cilj ili mogu dovesti do smrti[17] ili fizičke, seksualne, psihološke ili ekonomske štete ili patnje žena, prijetnje takvim radnjama, uznemiravanje, prinudu i proizvoljno lišenje slobode[18]. Rodno zasnovano nasilje nad ženama je pod uticajem, a često i pogoršano kulturnim, ekonomskim, ideološkim, tehnološkim, političkim, vjerskim, društvenim i ekološkim faktorima, što se ogleda, između ostalog, u kontekstu raseljavanja, migracija, globalizacije ekonomskih aktivnosti, uključujući globalne lance snabdijevanja, ekstraktivne i offshoring industrije, militarizacije, strane okupacije, oružanih sukoba, nasilnog ekstremizma i terorizma. Rodno-zasnovano nasilje nad ženama je takođe pogođeno političkim, ekonomskim i društvenim krizama, građanskim nemirom, humanitarnim hitnim situacijama, prirodnim katastrofama, uništenjem ili degradacijom prirodnih resursa. Štetne prakse[19] i zločini nad ženama braniocima ljudskih prava,

---

[13] Komisija za međunarodno pravo, *Vodič za praksu u vezi sa rezervama na međunarodne ugovore* (A/65/10/Add.1, poglavlje IV, odjeljak F, stav 3.2).

[14] Izjava Komiteta o rezervama (A/53/38/Rev.1, dio II, poglavlje I, odjeljak A, stav 12); vidjeti takođe Opštu preporuku br. 29 (2013) o ekonomskim posljedicama braka, porodičnih odnosa i njihovog prestanka, stavovi 54–55. U svojim zaključnim zapažanjima o izvještajima država ugovornica podnesenim u skladu sa Konvencijom, Komitet je takođe ukazao da su rezerve na članove 2, 7, 9 i 16, kao i opšte rezerve, nespojive sa predmetom i ciljem Konvencije.

[15] Opšta preporuka br. 28, stavovi 41–42.

[16] Vidjeti Opštu preporuku br. 27 i zajedničku Opštu preporuku br. 31 / Opšti komentar br. 18.

[17] Smrti koje proizlaze iz rodno zasnovanog nasilja obuhvataju ubistva, ubistva počinjena u ime takozvane „časti“, kao i prisilna samoubistva. Vidjeti izvještaj o istrazi u vezi sa Mexico; kao i izvještaj o istrazi u vezi sa Canada(CEDAW/C/OP.8/CAN/1); te zaključna zapažanja Komiteta o sljedećim periodičnim izvještajima država ugovornica: Chile (CEDAW/C/CHL/CO/5-6 i Corr.1); Finland (CEDAW/C/FIN/CO/7); Guatemala (CEDAW/C/GUA/CO/7); Honduras (CEDAW/C/HND/CO/7-8); Iraq (CEDAW/C/IRQ/CO/4-6); Mexico (CEDAW/C/MEX/CO/7-8); Namibia(CEDAW/C/NAM/CO/4-5); Pakistan (CEDAW/C/PAK/CO/4); South Africa (CEDAW/C/ZAF/CO/4); Turkey(CEDAW/C/TUR/CO/7); i United Republic of Tanzania (CEDAW/C/TZA/CO/7-8), između ostalih.

[18] Opšta preporuka br. 19, stav 6, i Opšta preporuka br. 28, stav 19.

[19] Zajednička opšta preporuka br. 31 / Opšti komentar br. 18.

političarkama[20], aktivistkinjama ili novinarkama su takođe oblici rodno-zasnovanog nasilja nad ženama koje su pogođene takvim kulturnim, ideološkim i političkim faktorima.

15. Pravo žena na život bez rodno zasnovanog nasilja nerazdvojivo je i međuzavisno sa drugim ljudskim pravima, uključujući pravo na život, zdravlje, slobodu i sigurnost ličnosti, jednakost i jednaku zaštitu u okviru porodice, slobodu od mučenja, okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, kao i slobodu izražavanja, kretanja, učešća, okupljanja i udruživanja.
16. Rodno zasnovano nasilje nad ženama može, u određenim okolnostima, predstavljati mučenje ili okrutno, nečovječno ili ponižavajuće postupanje, uključujući u slučajevima silovanja, nasilja u porodici ili štetnih praksi[21]. U određenim slučajevima, pojedini oblici rodno zasnovanog nasilja nad ženama mogu takođe predstavljati međunarodna krivična djela[22].
17. Komitet prihvata stav drugih ugovornih tijela za ljudska prava i nosilaca mandata posebnih procedura da je, prilikom utvrđivanja kada radnje rodno zasnovanog nasilja nad ženama predstavljaju mučenje ili okrutno, nečovječno ili ponižavajuće postupanje[23], potreban rodno osjetljiv pristup kako bi se razumio nivo bola i patnje koje žene[24] trpe, te da su uslovi u pogledu svrhe i namjere za kvalifikaciju takvih radnji kao

---

[20] Vidjeti publikaciju Inter-Parliamentary Union pod nazivom „Seksizam, uznemiravanje i nasilje nad ženama parlamentarkama“ (oktobar 2016).

[21] Izvještaj Specijalnog izvjestioca o mučenju i drugim okrutnim, nečovječnim ili ponižavajućim postupcima ili kaznama (A/HRC/31/57); izvještaj Specijalnog izvjestioca (A/HRC/7/3), stav 36; zaključna zapažanja Komiteta protiv mučenja o sljedećim periodičnim izvještajima država ugovornica prema Konvenciji protiv mučenja: Burundi (CAT/C/BDI/CO/1); Guyana (CAT/C/GUY/CO/1); Mexico (CAT/C/MEX/CO/4); Peru (CAT/C/PER/CO/5-6); Senegal (CAT/C/SEN/CO/3); Tajikistan (CAT/C/TJK/CO/2); i Togo (CAT/C/TGO/CO/1); Komitet za ljudska prava, Opšti komentar br. 28 (2000) o jednakosti prava muškaraca i žena; zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava o sljedećim periodičnim izvještajima država ugovornica prema Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima: Slovakia (CCPR/CO/78/SVK); Japan(CCPR/C/79/Add.102); i Peru (CCPR/CO/70/PER), između ostalih.

[22] Uključujući takva krivična djela protiv čovječnosti i ratne zločine kao što su silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja uporedive težine, u skladu sa članovima 7 (1) (g), 8 (2) (b) (xxii) i 8 (2) (e) (vi) Rome Statute of the International Criminal Court.

[23] Izvještaj Specijalnog izvjestioca o mučenju i drugim okrutnim, nečovječnim ili ponižavajućim postupcima ili kaznama (A/HRC/31/57), stav 11.

[24] Na primjer, kako bi se razumjelo da je „teška patnja žrtve inherentna silovanju, čak i kada ne postoje dokazi o fizičkim povredama ili bolesti. … Žene žrtve silovanja takođe trpe složene posljedice psihološke i društvene prirode.“ Inter-American Court of Human Rights, Fernández Ortega i dr. protiv Mexico, presuda od 30. avgusta 2010, stav 124. Vidjeti takođe izvještaje Specijalnog izvjestioca o mučenju i drugim okrutnim, nečovječnim ili ponižavajućim postupcima ili kaznama (A/HRC/31/57), stav 8, i (A/HRC/7/3), stav 36.

mučenja ispunjeni kada su radnje ili propusti rodno specifični ili su izvršeni nad osobom na osnovu pola[25].

18. Povrede seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava žena, kao što su prisilna sterilizacija, prisilni abortus, prisilna trudnoća, kriminalizacija abortusa, uskraćivanje ili odlaganje bezbjednog abortusa i/ili postabortivne njege, prisilno nastavljenje trudnoće, kao i zlostavljanje i neprimjereno postupanje prema ženama i djevojčicama koje traže informacije, robu i usluge u vezi sa seksualnim i reproduktivnim zdravljem, predstavljaju oblike rodno zasnovanog nasilja koji, u zavisnosti od okolnosti, mogu predstavljati mučenje ili okrutno, nečovječno ili ponižavajuće postupanje[26].
19. Komitet smatra da je rodno zasnovano nasilje nad ženama ukorijenjeno u rodno uslovljenim faktorima, kao što su ideologija muškog prava i privilegije nad ženama, društvene norme u vezi sa muškošću, kao i potreba da se uspostavi muška kontrola ili moć, da se nametnu rodne uloge ili da se spriječi, obeshrabri ili kazni ono što se smatra neprihvatljivim ponašanjem žena. Ovi faktori takođe doprinose eksplicitnom ili implicitnom društvenom prihvatanju rodno zasnovanog nasilja nad ženama, koje se često još uvijek smatra privatnim pitanjem, kao i široko rasprostranjenoj nekažnjivosti u tom pogledu.
20. Rodno zasnovano nasilje nad ženama javlja se u svim prostorima i sferama ljudske interakcije, bilo javnim ili privatnim, uključujući kontekste porodice, zajednice, javnih prostora, radnog mjesta, slobodnog vremena, politike, sporta, zdravstvenih usluga i obrazovanja, kao i u redefinisanim javnim i privatnim prostorima kroz tehnološki posredovana okruženja[27], kao što su savremeni oblici nasilja koji se dešavaju na internetu i u drugim digitalnim okruženjima. U svim tim okruženjima, rodno zasnovano nasilje nad ženama može biti posljedica radnji ili propusta državnih ili nedržavnih aktera, koji djeluju na teritoriji ili van nje, uključujući i ekstrateritorijalne vojne

---

[25] Komitet protiv mučenja, predstavka br. 262/2005, V.L. protiv Switzerland, mišljenje usvojeno 20. novembra 2006; izvještaji Specijalnog izvjestioca o mučenju i drugim okrutnim, nečovječnim ili ponižavajućim postupcima ili kaznama (A/HRC/31/57), stav 8, i (A/HRC/7/3).

[26] Izvještaj Specijalnog izvjestioca o mučenju i drugim okrutnim, nečovječnim ili ponižavajućim postupcima ili kaznama (A/HRC/31/57); Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, predstavka br. 22/2009, L.C. protiv Peru, mišljenje usvojeno 17. oktobra 2011, stav 8.18; te Komitet za ljudska prava, predstavke br. 2324/2013, Mellet protiv Ireland, mišljenje usvojeno 31. marta 2016, stav 7.4, i br. 2425/2014, Whelan protiv Ireland, mišljenje usvojeno 17. marta 2017.

[27] Vidjeti izvještaj generalnog sekretara pod naslovom „Detaljna studija o svim oblicima nasilja nad ženama“ (A/61/122/Add.1 i Corr.1).

aktivnosti država, bilo pojedinačno ili kao članice međunarodnih ili međuvladinih organizacija ili koalicija[28], ili ekstrateritorijalne aktivnosti privatnih korporacija[29].

III. Obaveze država članica u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem nad ženam

21. Rodno zasnovano nasilje nad ženama predstavlja diskriminaciju žena u smislu člana 1 Konvencije i stoga aktivira sve obaveze iz Konvencije. Član 2 predviđa da je opšta obaveza država članica da, svim odgovarajućim sredstvima i bez odlaganja, vode politiku eliminacije diskriminacije žena, uključujući rodno zasnovano nasilje nad ženama. To je obaveza neposredne prirode; odlaganja se ne mogu opravdati ni po kom osnovu, uključujući ekonomske, kulturne ili vjerske razloge. U Opštoj preporuci br. 19 navedeno je da se ova obaveza, u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem nad ženama, sastoji iz dva aspekta odgovornosti države: za nasilje koje proizilazi iz radnji ili propusta države ili njenih aktera, s jedne strane, i za radnje nedržavnih aktera, s druge strane.

A. Odgovornost za radnje ili propuste državnih aktera

22. U skladu sa Konvencijom i opštim međunarodnim pravom, država članica odgovorna je za radnje ili propuste svojih organa i agenata koji predstavljaju rodno zasnovano nasilje nad ženama[30], uključujući radnje ili propuste službenih lica u izvršnoj, zakonodavnoj i sudskoj vlasti. Član 2 tačka (d) Konvencije propisuje da države članice, kao i njihovi organi i agenti, treba da se uzdrže od svakog akta ili prakse direktne ili indirektne diskriminacije žena i da obezbijede da javne vlasti i institucije postupaju u skladu sa tom obavezom. Pored obezbjeđivanja da zakoni, politike, programi i procedure ne diskriminišu žene, države članice moraju uspostaviti efikasan i pristupačan pravni i institucionalni okvir za rješavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama koje vrše državni akteri, bilo na njihovoj teritoriji ili van nje.
23. Države članice su odgovorne za sprječavanje takvih radnji ili propusta svojih organa i agenata, uključujući kroz obuku i donošenje, sprovođenje i nadzor pravnih propisa, administrativnih pravila i kodeksa ponašanja, kao i za sprovođenje istraga, krivično gonjenje i izricanje odgovarajućih pravnih ili disciplinskih sankcija, kao i za obezbjeđivanje reparacije, u svim slučajevima rodno zasnovanog nasilja nad ženama, uključujući i ona koja predstavljaju međunarodna krivična djela, kao i u slučajevima

---

[28] Na primjer, kao dio međunarodnih mirovnih snaga. Vidjeti Opštu preporuku br. 30, stav 9.

[29] Zaključna zapažanja Komiteta o periodičnim izvještajima Switzerland (CEDAW/C/CHE/CO/4-5) i Germany(CEDAW/C/DEU/CO/7-8).

[30] Vidjeti Komisiju za međunarodno pravo, članke o odgovornosti država za međunarodno protivpravna djela, član 4, Postupanje organa države. Vidjeti takođe Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine, koji se odnosi na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba, član 91.

propusta, nemara ili nečinjenja javnih organa[31]. Pri tome treba uzeti u obzir raznolikost žena i rizike ukrštene diskriminacije.

B. Odgovornost za radnje ili propuste nedržavnih aktera

24. U skladu sa opštim međunarodnim pravom, kao i međunarodnim ugovorima, radnje ili propusti privatnog aktera mogu, u određenim slučajevima, angažovati međunarodnu odgovornost države, uključujući sljedeće:

1. Radnje ili propusti nedržavnih aktera koji se mogu pripisati državi

(a) Radnje ili propusti privatnih aktera kojima je, prema pravu te države, povjereno vršenje elemenata javne vlasti, uključujući privatna tijela koja pružaju javne usluge, kao što su zdravstvena zaštita ili obrazovanje, ili upravljaju mjestima lišenja slobode, smatraju se radnjama koje se mogu pripisati samoj državi[32], kao i radnje ili propusti privatnih agenata koji postupaju po uputstvima ili pod rukovodstvom ili kontrolom te države[33], uključujući i kada djeluju u inostranstvu;

2. Obaveza postupanja sa dužnom pažnjom u vezi sa radnjama ili propustima nedržavnih aktera

(b) Član 2 tačka (e) Konvencije izričito propisuje da države članice treba da preduzmu sve odgovarajuće mjere radi eliminacije diskriminacije žena od strane bilo kog lica, organizacije ili preduzeća[34]. Ova obaveza, koja se često naziva obavezom postupanja sa dužnom pažnjom, predstavlja temelj Konvencije u cjelini[35], te će države članice snositi odgovornost ukoliko ne preduzmu sve odgovarajuće mjere da spriječe, istraže, procesuiraju, kazne i obezbijede reparacije za radnje ili propuste nedržavnih aktera koji rezultiraju rodno zasnovanim nasiljem nad ženama[36], uključujući i radnje koje preduzimaju korporacije koje djeluju van teritorije države. Posebno, države članice su dužne da

---

[31] Vidjeti prethodnu fusnotu 6 i Opštu preporuku br. 33.

[32] Vidjeti Komisiju za međunarodno pravo, članke o odgovornosti država za međunarodno protivpravna djela, član 5, Postupanje lica ili subjekata koji vrše elemente državne vlasti.

[33] Ibid, član 8, Postupanje koje je usmjereno ili kontrolisano od strane države.

[34] Opšta preporuka br. 28, stav 36.

[35] Ibid, stav 13

[36] Opšta preporuka br. 19, stav 9.

preduzmu neophodne korake kako bi spriječile povrede ljudskih prava koje u inostranstvu vrše korporacije nad kojima mogu imati uticaj[37], bilo putem regulatornih mjera ili korišćenjem podsticaja, uključujući ekonomske podsticaje[38]. U okviru obaveze postupanja sa dužnom pažnjom, države članice moraju usvojiti i sprovoditi različite mjere za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama koje vrše nedržavni akteri, uključujući postojanje zakona, institucija i sistema za rješavanje takvog nasilja, kao i obezbjeđivanje da oni efikasno funkcionišu u praksi i da ih podržavaju svi državni organi koji savjesno primjenjuju zakon[39]. Propust države članice da preduzme sve odgovarajuće mjere radi sprječavanja rodno zasnovanog nasilja nad ženama u situacijama kada njeni organi znaju ili su morali znati za rizik od takvog nasilja, ili propust da sprovede istragu, krivično gonjenje i kažnjavanje počinilaca, te da obezbijedi reparaciju žrtvama/preživjelima, predstavlja prećutno odobravanje ili podsticanje takvog nasilja[40]. Takvi propusti ili nečinjenja predstavljaju povredu ljudskih prava.

25. Pored toga, i međunarodno humanitarno pravo i pravo ljudskih prava priznaju direktne obaveze nedržavnih aktera u određenim okolnostima, uključujući kao strana u oružanom sukobu. Te obaveze obuhvataju, između ostalog, zabranu mučenja, koja predstavlja dio običajnog međunarodnog prava i ima karakter imperativne norme (jus cogens)[41].
26. Opšte obaveze opisane iznad obuhvataju sve oblasti djelovanja države, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, kao i sve nivoe vlasti — savezni, nacionalni, subnacionalni, lokalni i decentralizovani — kao i djelovanje privatizovanih javnih službi koje vrše javna ovlašćenja. One zahtijevaju donošenje pravnih normi, uključujući na ustavnom nivou, kao i osmišljavanje javnih politika, programa, institucionalnih okvira i mehanizama nadzora usmjerenih na eliminaciju svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama, bez obzira na to da li ga vrše državni ili nedržavni akteri.

---

[37] Vidjeti Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br. 16 (2013) o obavezama država u vezi sa uticajem poslovnog sektora na prava djeteta, st. 43–44, kao i Mastrihtska načela o ekstrateritorijalnim obavezama država u oblasti ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava

[38] Vidjeti, na primjer, Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Opšti komentar br. 14 (2000) o pravu na najviši mogući standard zdravlja, stav 39.

[39] Goekce (pok.) protiv Austrije, stav 12.1.2, i V.K. protiv Bugarske, stav 9.4.

[40] Opšta preporuka br. 19, stav 9.

[41] Opšta preporuka br. 30

Takođe zahtijevaju, u skladu sa članom 2 tačka (f) i članom 5 tačka (a) Konvencije, usvajanje i sprovođenje mjera za iskorjenjivanje predrasuda, stereotipa i praksi koje predstavljaju osnovne uzroke rodno zasnovanog nasilja nad ženama.

Uopšteno, i bez prejudiciranja posebnih preporuka datih u narednom dijelu, ove obaveze obuhvataju sljedeće:

Zakonodavni nivo

(a) U skladu sa članom 2 tačke (b), (c), (e), (f) i (g) i članom 5 tačka (a), države su dužne da usvoje zakonodavstvo kojim se zabranjuju svi oblici rodno zasnovanog nasilja nad ženama i djevojčicama, te da usklade nacionalno pravo sa Konvencijom.

U tom zakonodavstvu, žene koje su žrtve/preživjele takvog nasilja treba da budu prepoznate kao nositeljke prava. Zakonodavstvo treba da sadrži rodno osjetljive i starosno prilagođene odredbe, kao i efikasnu pravnu zaštitu, uključujući sankcije za počinioce i reparacije za žrtve/preživjele.

Konvencija predviđa da se sve postojeće norme religijskog, običajnog, autohtonog i zajedničkog pravnog sistema moraju uskladiti sa njenim standardima, te da se ukinu svi zakoni koji predstavljaju diskriminaciju žena, uključujući one koji uzrokuju, podstiču ili opravdavaju rodno zasnovano nasilje ili održavaju nekažnjivost za takva djela.

Takve norme mogu biti dio zakonskog, običajnog, vjerskog, autohtonog ili opšteg prava, ustavnog, građanskog, porodičnog, krivičnog ili upravnog prava, kao i dokaznih i procesnih pravila, uključujući odredbe zasnovane na diskriminatornim ili stereotipnim stavovima ili praksama koje dopuštaju rodno zasnovano nasilje nad ženama ili ublažavaju kazne u tom kontekstu.

Izvršni nivo

(b) U skladu sa članom 2 tačke (c), (d) i (f) i članom 5 tačka (a), države članice dužne su da usvoje i obezbijede odgovarajuća budžetska sredstva za različite institucionalne mjere, u koordinaciji sa relevantnim granama vlasti.

Takve mjere obuhvataju izradu ciljanih javnih politika, uspostavljanje i sprovođenje mehanizama nadzora, kao i osnivanje i/ili finansiranje nadležnih nacionalnih tijela.

Države članice treba da obezbijede pristupačne, dostupne i adekvatne usluge radi zaštite žena od rodno zasnovanog nasilja, sprječavanja njegovog ponavljanja i obezbjeđivanja ili finansiranja reparacija za sve žrtve/preživjele[42].

Države članice takođe moraju eliminisati institucionalne prakse i individualno ponašanje javnih službenika koje predstavlja rodno zasnovano nasilje nad ženama ili koje to nasilje toleriše, kao i ono koje dovodi do nepostupanja ili nemarnog postupanja.

---

[42] Vidjeti prethodnu fusnotu 5 i Opštu preporuku br. 33.

To uključuje sprovođenje adekvatnih istraga i izricanje sankcija za neefikasnost, saučesništvo i nemar javnih organa odgovornih za prijavljivanje, sprječavanje ili istragu takvog nasilja ili za pružanje usluga žrtvama/preživjelima.

Na izvršnom nivou moraju se preduzeti i odgovarajuće mjere za izmjenu ili ukidanje običaja i praksi koje predstavljaju diskriminaciju žena, uključujući one koje opravdavaju ili podstiču rodno zasnovano nasilje nad ženama[43].

Sudski nivo

(c) U skladu sa članom 2 tačke (d) i (f) i članom 5 tačka (a), svi sudski organi dužni su da se uzdrže od svakog akta ili prakse diskriminacije ili rodno zasnovanog nasilja nad ženama i da strogo primjenjuju sve krivičnopravne odredbe kojima se takvo nasilje sankcioniše, obezbjeđujući da svi pravni postupci u predmetima koji se odnose na navode o rodno zasnovanom nasilju nad ženama budu nepristrasni, pravični i neosjetljivi na rodne stereotipe ili diskriminatorno tumačenje pravnih normi, uključujući međunarodno pravo[44].

Primjena unaprijed formiranih i stereotipnih shvatanja o tome šta predstavlja rodno zasnovano nasilje nad ženama, kakve bi trebalo da budu reakcije žena na takvo nasilje i koji standard dokaza je potreban za njegovo dokazivanje, može uticati na prava žena na jednakost pred zakonom, pravično suđenje i djelotvorno pravno sredstvo, kako je utvrđeno u članovima 2 i 15 Konvencije[45].

IV. PREPORUKE

27. Nadovezujući se na Opštu preporuku br. 19 i rad Komiteta od njenog usvajanja, Komitet poziva države članice da unaprijede sprovođenje svojih obaveza u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem nad ženama, bilo na svojoj teritoriji ili van nje. Komitet ponavlja svoj poziv državama članicama da ratifikuju Fakultativni protokol uz Konvenciju i da preispitaju sve preostale rezerve na Konvenciju sa ciljem njihovog povlačenja.
28. Komitet takođe preporučuje da države članice preduzmu sljedeće mjere u oblastima prevencije, zaštite, krivičnog gonjenja i kažnjavanja, reparacije, prikupljanja podataka i praćenja, kao i međunarodne saradnje, kako bi se ubrzalo eliminisanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama.

---

[43] Vidjeti Zajedničku opštu preporuku br. 31 / Opšti komentar br. 18.

[44] Vertido protiv Filipina, stav 8.9 (b); R.P.B. protiv Filipina, stav 8.3; i Opšta preporuka br. 33, st. 18 (e), 26 i 29.

[45] Vidjeti Opštu preporuku br. 33

Sve mjere treba sprovoditi uz pristup usmjeren na žrtvu/preživjelu, uz priznavanje žena kao nositeljki prava i unapređenje njihove autonomije, uključujući razvojne kapacitete djevojčica od djetinjstva do adolescencije.

Pored toga, mjere treba da budu osmišljene i sprovedene uz učešće žena, uzimajući u obzir posebne situacije žena pogođenih ukrštenim oblicima diskriminacije.

A. Opšte zakonodavne mjere

29. Komitet preporučuje da države članice sprovedu sljedeće zakonodavne mjere:

(a) obezbijede da svi oblici rodno zasnovanog nasilja nad ženama u svim sferama, koji predstavljaju povredu njihove fizičke, seksualne ili psihološke cjelovitosti, budu kriminalizovani i da bez odlaganja uvedu, ili ojačaju, pravne sankcije srazmjerne težini djela, kao i građanskopravna sredstva zaštite;

(b) obezbijede da svi pravni sistemi, uključujući pluralne pravne sisteme, štite žrtve/ preživjele rodno zasnovanog nasilja nad ženama i da im obezbijede pristup pravdi i djelotvornom pravnom sredstvu, u skladu sa Opštom preporukom br. 33;

(c) ukinu, uključujući u običajnom, vjerskom i autohtonom pravu, sve pravne odredbe koje diskriminišu žene i koje time uspostavljaju, podstiču, olakšavaju, opravdavaju ili tolerišu bilo koji oblik rodno zasnovanog nasilja, naročito:

(i) odredbe koje dopuštaju ili opravdavaju rodno zasnovano nasilje nad ženama, uključujući dječji ili prisilni brak i druge štetne prakse, medicinske intervencije bez pristanka žena sa invaliditetom, kriminalizaciju abortusa, seksualne orijentacije ili prostitucije, kao i odredbe koje nesrazmjerno pogađaju žene;

(ii) diskriminatorna dokazna pravila i postupke, uključujući prakse zasnovane na „časti“, religiji ili muškoj privilegiji, kao i pravne odbrane ili olakšavajuće okolnosti koje proizilaze iz takvih koncepata;

(iii) sve zakone koji sprečavaju ili obeshrabruju žene da prijave nasilje;

(d) preispitaju rodno neutralne zakone i politike kako bi se utvrdilo da li proizvode ili održavaju nejednakosti i, ukoliko je to slučaj, da ih izmijene ili ukinu;

(e) obezbijede da seksualni napadi, uključujući silovanje, budu definisani kao povreda prava na ličnu sigurnost i fizičku, seksualnu i psihološku cjelovitost i da definicija bude zasnovana na odsustvu slobodno datog pristanka, uz uvažavanje okolnosti prinude.

B. Prevencija

30. Komitet preporučuje da države članice sprovedu sljedeće preventivne mjere:

(a) da usvoje i sprovedu djelotvorne zakonodavne i druge odgovarajuće preventivne mjere radi rješavanja osnovnih uzroka rodno zasnovanog nasilja nad ženama, uključujući patrijarhalne stavove i stereotipe, nejednakost u porodici i zanemarivanje ili uskraćivanje

građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava žena, te da promovišu osnaživanje, djelotvornost i glas žena;

(b) da razviju i sprovedu djelotvorne mjere, uz aktivno učešće svih relevantnih aktera, kao što su predstavnici ženskih organizacija i marginalizovanih grupa žena i djevojčica, radi suzbijanja i iskorjenjivanja stereotipa, predrasuda, običaja i praksi iz člana 5 Konvencije, koji opravdavaju ili podstiču rodno zasnovano nasilje nad ženama i predstavljaju osnov strukturalne nejednakosti žena u odnosu na muškarce. Takve mjere treba da obuhvate sljedeće:

(i) uključivanje sadržaja o rodnoj ravnopravnosti u nastavne planove i programe na svim nivoima obrazovanja, kako javnog tako i privatnog, počev od ranog djetinjstva, kao i u obrazovne programe zasnovane na pristupu ljudskih prava. Taj sadržaj treba da bude usmjeren na stereotipne rodne uloge i da promoviše vrijednosti rodne ravnopravnosti i nediskriminacije, uključujući nenasilne oblike muškosti, te da obezbijedi sveobuhvatno seksualno obrazovanje za djevojčice i dječake koje je uzrastu primjereno, zasnovano na dokazima i naučno utemeljeno;

(ii) programe podizanja svijesti koji promovišu razumijevanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama kao neprihvatljivog i štetnog, pružaju informacije o dostupnim pravnim sredstvima zaštite od takvog nasilja i podstiču prijavljivanje takvog nasilja i intervenciju posmatrača; koji se bave stigmom koju trpe žrtve/preživjele takvog nasilja; i koji razbijaju uvriježena uvjerenja o okrivljavanju žrtve prema kojima su žene odgovorne za sopstvenu bezbjednost i za nasilje koje trpe. Ovi programi treba da budu usmjereni na žene i muškarce na svim nivoima društva; na osoblje u obrazovanju, zdravstvu, socijalnim službama i organima za sprovođenje zakona, kao i na druge stručnjake i službe, uključujući one na lokalnom nivou, koji učestvuju u odgovorima na prevenciju i zaštitu; na tradicionalne i vjerske vođe; kao i na počinioce bilo kog oblika rodno zasnovanog nasilja, radi sprječavanja ponavljanja djela;

(c) da razviju i sprovedu djelotvorne mjere kako bi javni prostori bili bezbjedni i pristupačni svim ženama i djevojčicama, uključujući kroz promovisanje i podržavanje mjera u zajednici koje se usvajaju uz učešće ženskih grupa. Te mjere treba da obuhvate obezbjeđivanje odgovarajuće fizičke infrastrukture, uključujući rasvjetu, u urbanim i ruralnim sredinama, naročito u školama i njihovoj okolini;

(d) da usvoje i sprovedu djelotvorne mjere radi podsticanja medija da eliminišu diskriminaciju žena, uključujući štetno i stereotipno prikazivanje žena ili određenih grupa žena, kao što su braniteljke ljudskih prava, u svojim aktivnostima, praksi i sadržajima, uključujući oglašavanje, internet i druga digitalna okruženja. Te mjere treba da obuhvate sljedeće:

(i) podsticanje uspostavljanja ili jačanja mehanizama samoregulacije od strane medijskih organizacija, uključujući internet i društvene mreže, radi eliminacije rodnih stereotipa koji se odnose na žene i muškarce, ili na određene grupe žena, i radi rješavanja rodno zasnovanog nasilja nad ženama koje se odvija putem njihovih usluga i platformi;

(ii) usvajanje smjernica za primjereno medijsko izvještavanje o slučajevima rodno zasnovanog nasilja nad ženama;

(iii) uspostavljanje ili jačanje kapaciteta nacionalnih institucija za ljudska prava radi praćenja ili razmatranja pritužbi u vezi sa bilo kojim medijem koji prikazuje rodno diskriminatorne slike ili sadržaje koji objektivizuju ili ponižavaju žene ili promovišu nasilne oblike muškosti;

(e) da obezbijede obaveznu, periodičnu i djelotvornu izgradnju kapaciteta, obrazovanje i obuku za nosioce pravosudnih funkcija, advokate i službenike organa za sprovođenje zakona, uključujući forenzičko-medicinsko osoblje, zakonodavce i zdravstvene radnike, uključujući u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja, naročito usluge prevencije i liječenja polno prenosivih infekcija i HIV-a, kao i svo osoblje u obrazovanju, socijalnoj i sistemu socijalne zaštite, uključujući one koji rade sa ženama u ustanovama kao što su domovi za rezidencijalni smještaj, centri za azil i zatvori, kako bi bili osposobljeni da adekvatno sprečavaju i rješavaju rodno zasnovano nasilje nad ženama. Takvo obrazovanje i obuka treba da promovišu razumijevanje sljedećeg:

(i) na koji način rodni stereotipi i pristrasnosti dovode do rodno zasnovanog nasilja nad ženama i do neadekvatnih odgovora na takvo nasilje;

(ii) traume i njenih posljedica, odnosa moći koji karakterišu nasilje od strane intimnog partnera i različitih situacija žena koje trpe različite oblike rodno zasnovanog nasilja, što treba da obuhvati i ukrštene oblike diskriminacije koji pogađaju određene grupe žena, kao i odgovarajuće načine ophođenja prema ženama u kontekstu njihovog rada i uklanjanja faktora koji dovode do njihove ponovne viktimizacije i slabe njihovo povjerenje u državne institucije i aktere;

(iii) nacionalnih pravnih odredaba i nacionalnih institucija koje se odnose na rodno zasnovano nasilje nad ženama, zakonskih prava žrtava/preživjelih, međunarodnih standarda i povezanih mehanizama, kao i njihovih odgovornosti u tom kontekstu, što treba da obuhvati odgovarajuću koordinaciju i upućivanje između različitih tijela i adekvatno dokumentovanje takvog nasilja, uz dužno poštovanje privatnosti žena i njihovog prava na povjerljivost i uz slobodan i informisan pristanak žrtava/preživjelih;

(f) da podstiču, kroz upotrebu podsticaja i modela korporativne odgovornosti i drugih mehanizama, angažovanje privatnog sektora, uključujući privredne subjekte i

transnacionalne korporacije, u naporima za iskorjenjivanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama i u jačanju njihove odgovornosti za takvo nasilje u okviru njihovog djelovanja, što treba da obuhvati protokole i procedure za rješavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja koje se može dogoditi na radnom mjestu ili pogoditi radnice, uključujući djelotvorne i pristupačne interne postupke za podnošenje pritužbi, čija upotreba ne smije isključivati obraćanje organima za sprovođenje zakona, te treba da obuhvati i radna prava žrtava/preživjelih.

C. Zaštita

31. Komitet preporučuje da države članice sprovedu sljedeće mjere zaštite:

(a) da usvoje i sprovedu djelotvorne mjere radi zaštite i pomoći ženama podnosiocima pritužbi i svjedokinjama rodno zasnovanog nasilja prije, tokom i nakon pravnog postupka, uključujući:

(i) zaštitu njihove privatnosti i sigurnosti, u skladu sa Opštom preporukom br. 33, uključujući kroz rodno osjetljive sudske postupke i mjere, imajući u vidu pravo na pravičan postupak žrtava/preživjelih, svjedoka i okrivljenih;

(ii) obezbjeđivanje odgovarajućih i dostupnih mehanizama zaštite radi sprječavanja daljeg ili potencijalnog nasilja, bez uslova da žrtve/preživjele pokrenu pravni postupak, uključujući uklanjanje komunikacionih barijera za žrtve sa invaliditetom. Takvi mehanizmi treba da obuhvate hitnu procjenu rizika i zaštitu koja sadrži širok spektar djelotvornih mjera i, gdje je to primjereno, izdavanje i nadzor nad nalozima za udaljenje iz stana, mjerama zaštite, zabranama prilaska ili hitnim zabranama pristupa protiv navodnih počinilaca, uključujući odgovarajuće sankcije za nepoštovanje tih mjera. Zaštitne mjere treba da izbjegnu nametanje nesrazmjernog finansijskog, birokratskog ili ličnog tereta ženama koje su žrtve/preživjele. Prava ili zahtjevi počinilaca ili navodnih počinilaca tokom i nakon sudskog postupka, uključujući u vezi sa imovinom, privatnošću, starateljstvom nad djecom, pristupom, kontaktima i pravom na viđanje, treba da se određuju u svjetlu ljudskih prava žena i djece na život i fizički, seksualni i psihološki integritet, uz primjenu načela najboljeg interesa djeteta;

(iii) obezbjeđivanje pristupa finansijskoj pomoći, besplatnoj ili jeftinoj i visokokvalitetnoj pravnoj pomoći, medicinskim, psihosocijalnim i savjetodavnim uslugama, obrazovanju, pristupačnom stanovanju, zemljištu, brizi o djeci, mogućnostima obuke i zapošljavanja za žene koje su žrtve/preživjele i članove njihovih porodica. Zdravstvene usluge treba da budu prilagođene traumi i da uključuju blagovremene i sveobuhvatne usluge mentalnog, seksualnog i reproduktivnog zdravlja, uključujući hitnu kontracepciju i postekspozicionu profilaksu protiv HIV-a. Države treba da obezbijede specijalizovane službe

podrške ženama, kao što su besplatne telefonske linije dostupne 24 časa dnevno i dovoljan broj bezbjednih i adekvatno opremljenih kriznih, savjetodavnih i upućivačkih centara, kao i odgovarajuća skloništa za žene, njihovu djecu i druge članove porodice, kada je to potrebno;

(iv) obezbjeđivanje zaštitnih i podržavajućih mjera ženama u ustanovama, uključujući domove za rezidencijalni smještaj, centre za azil i mjesta lišenja slobode, u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem;

(v) uspostavljanje i sprovođenje odgovarajućih multisektorskih mehanizama upućivanja radi obezbjeđivanja djelotvornog pristupa sveobuhvatnim uslugama za preživjele takvog nasilja, uz puno učešće i saradnju sa nevladinim ženskim organizacijama;

(b) da obezbijede da svi pravni postupci, mjere zaštite i podrške i usluge koje se odnose na žrtve/preživjele poštuju i jačaju njihovu autonomiju. One treba da budu dostupne svim ženama, posebno onima pogođenim ukrštenim oblicima diskriminacije, da uzimaju u obzir sve posebne potrebe njihove djece i drugih izdržavanih lica, da budu dostupne na cijeloj teritoriji države članice i da se pružaju bez obzira na status prebivališta ili sposobnost ili spremnost da sarađuju u pravnom postupku protiv navodnog počinioca. Države takođe treba da poštuju načelo non-refoulement;

(c) da rješavaju faktore koji povećavaju rizik da žene budu izložene teškim oblicima rodno zasnovanog nasilja, kao što su laka dostupnost i raspoloživost vatrenog oružja, uključujući njegov izvoz, visoka stopa kriminaliteta i rasprostranjena nekažnjivost, što može biti dodatno pojačano u situacijama oružanog sukoba ili pojačane nesigurnosti. Treba preduzeti napore radi kontrole dostupnosti i pristupa kiselinama i drugim supstancama koje se koriste za napade na žene;

(d) da razviju i šire dostupne informacije, putem različitih i pristupačnih medija i dijaloga u zajednici, namijenjene ženama, posebno onima pogođenim ukrštenim oblicima diskriminacije, kao što su žene sa invaliditetom, nepismene žene ili žene koje ne poznaju ili ograničeno poznaju službene jezike države, o pravnim i socijalnim resursima koji su dostupni žrtvama/preživjelima, uključujući reparacije.

D. Krivično gonjenje i kažnjavanje

32. Komitet preporučuje da države članice sprovedu sljedeće mjere u pogledu krivičnog gonjenja i kažnjavanja za rodno zasnovano nasilje nad ženama:

(a) da obezbijede djelotvoran pristup sudovima i tribunalima za žrtve i da vlasti adekvatno odgovaraju na sve slučajeve rodno zasnovanog nasilja nad ženama,

uključujući primjenom krivičnog prava i, prema potrebi, pokretanjem krivičnog gonjenja po službenoj dužnosti radi izvođenja navodnih počinilaca pred sud na pravičan, nepristrasan, blagovremen i ekspeditivan način i izricanjem odgovarajućih kazni. Žrtvama/preživjelima ne smiju se nametati sudske takse ili troškovi postupka;

(b) da obezbijede da se slučajevi rodno zasnovanog nasilja nad ženama ne upućuju obavezno na alternativne postupke rješavanja sporova, uključujući medijaciju i mirenje. Upotreba tih postupaka treba da bude strogo uređena i dozvoljena samo kada prethodna procjena specijalizovanog tima obezbijedi slobodan i informisan pristanak žrtava/preživjelih i kada ne postoje pokazatelji daljih rizika za žrtve/preživjele ili članove njihove porodice. Takvi postupci treba da osnažuju žrtve/preživjele i da ih vode stručnjaci posebno obučeni da razumiju i adekvatno intervenišu u slučajevima rodno zasnovanog nasilja nad ženama, uz obezbjeđivanje odgovarajuće zaštite prava žena i djece i vođenje postupaka bez stereotipizacije i ponovne viktimizacije žena. Alternativni postupci rješavanja sporova ne smiju predstavljati prepreku pristupu žena formalnoj pravdi.

E. Odštete

33. Komitet preporučuje da države članice sprovedu sljedeće mjere u pogledu odšteta:

(a) da obezbijede djelotvorne odštete žrtvama/preživjelima rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Odštete treba da obuhvataju različite mjere, kao što su novčana naknada, pružanje pravnih, socijalnih i zdravstvenih usluga, uključujući usluge seksualnog, reproduktivnog i mentalnog zdravlja radi potpunog oporavka, kao i satisfakciju i garancije neponavljanja, u skladu sa Opštom preporukom br. 28, Opštom preporukom br. 30 i Opštom preporukom br. 33. Takve odštete treba da budu odgovarajuće, blagovremeno dodijeljene, cjelovite i srazmjerne težini pretrpljene štete;

(b) da uspostave posebne fondove za odštete ili da predvide izdvajanja u budžetima postojećih fondova, uključujući u okviru mehanizama tranzicione pravde, za odštete žrtvama rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Države članice treba da sprovode administrativne programe odšteta bez prejudiciranja prava žrtava/preživjelih da traže sudska pravna sredstva, da osmisle transformativne programe odšteta koji pomažu u rješavanju osnovne diskriminacije ili nepovoljnog položaja koji je prouzrokovao ili značajno doprinio povredi, uzimajući u obzir individualne, institucionalne i strukturne aspekte. Prioritet treba dati djelotvornosti, željama, odlukama, bezbjednosti, dostojanstvu i integritetu žrtava/preživjelih.

F. Koordinacija, praćenje i prikupljanje podataka

34. Komitet preporučuje da države članice sprovedu sljedeće mjere u pogledu koordinacije i praćenja, kao i prikupljanja podataka o rodno zasnovanom nasilju nad ženama:

(a) da razvijaju i ocjenjuju sve zakonodavne mjere, politike i programe u konsultaciji sa organizacijama civilnog društva, posebno ženskim organizacijama, uključujući one koje zastupaju žene pogođene ukrštenim oblicima diskriminacije. Države članice treba da podstiču saradnju između svih nivoa i grana pravosudnog sistema i organizacija koje rade na zaštiti i podršci žrtvama/preživjelima rodno zasnovanog nasilja nad ženama, uzimajući u obzir njihove stavove i stručnost. Države članice treba da podstiču rad organizacija za ljudska prava i ženskih nevladinih organizacija;

(b) da uspostave sistem za redovno prikupljanje, analizu i objavljivanje statističkih podataka o broju prijava svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama, uključujući nasilje posredovano tehnologijom, broju i vrsti izdatih naloga za zaštitu, stopama odbacivanja i povlačenja prijava, krivičnog gonjenja i osuda, kao i o vremenu potrebnom za okončanje postupaka. Sistem treba da sadrži informacije o kaznama izrečenim počiniocima i o reparacijama, uključujući naknadu štete, obezbijeđenim žrtvama/preživjelima. Svi podaci treba da budu raščlanjeni prema vrsti nasilja, odnosu između žrtve/preživjele i počinioca, kao i u odnosu na ukrštene oblike diskriminacije žena i druge relevantne sociodemografske karakteristike, uključujući starost žrtve/ preživjele. Analiza podataka treba da omogući utvrđivanje propusta u zaštiti i da služi unapređenju i daljem razvoju preventivnih mjera, koje po potrebi treba da obuhvate uspostavljanje ili određivanje opservatorija za prikupljanje administrativnih podataka o rodno zasnovanim ubistvima žena, koja se takođe nazivaju „femicid“ ili „feminicid“, kao i o pokušajima ubistva žena;

(c) da sprovode ili podržavaju ankete, istraživačke programe i studije o rodno zasnovanom nasilju nad ženama radi, između ostalog, procjene rasprostranjenosti rodno zasnovanog nasilja nad ženama i društvenih ili kulturnih uvjerenja koja pogoršavaju takvo nasilje i oblikuju rodne odnose. Studije i ankete treba da uzimaju u obzir ukrštene oblike diskriminacije, na osnovu načela samoidentifikacije;

(d) da obezbijede da proces prikupljanja i čuvanja podataka o rodno zasnovanom nasilju nad ženama bude u skladu sa utvrđenim međunarodnim standardima i zaštitnim mehanizmima, uključujući zakonodavstvo o zaštiti podataka. Prikupljanje i upotreba podataka i statistike treba da budu u skladu sa međunarodno prihvaćenim normama zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda i etičkim načelima;

(e) da uspostave mehanizam ili tijelo, ili da postojećem mehanizmu ili tijelu povjere mandat, radi redovne koordinacije, praćenja i ocjenjivanja nacionalne, regionalne i lokalne primjene i djelotvornosti mjera, uključujući mjere preporučene ovom preporukom i drugim relevantnim regionalnim i međunarodnim standardima i smjernicama, radi sprečavanja i eliminacije svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama;

(f) da obezbijede odgovarajuće ljudske i finansijske resurse na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou radi djelotvornog sprovođenja zakona i politika za sprečavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama, pružanje zaštite i podrške žrtvama/preživjelima, istragu slučajeva, krivično gonjenje počinilaca i obezbjeđivanje reparacija žrtvama/preživjelima, uključujući podršku ženskim organizacijama.

G. Međunarodna saradnja

35. Komitet preporučuje da države članice sprovedu sljedeće mjere u vezi sa međunarodnom saradnjom u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja nad ženama:

(a) da, gdje je to potrebno, zatraže podršku od spoljašnjih izvora, kao što su specijalizovane agencije sistema Ujedinjenih nacija, međunarodna zajednica i civilno društvo, radi ispunjavanja obaveza u oblasti ljudskih prava kroz osmišljavanje i sprovođenje svih odgovarajućih mjera potrebnih za eliminisanje i odgovor na rodno zasnovano nasilje nad ženama, uzimajući posebno u obzir promjenljive globalne kontekste i sve više transnacionalnu prirodu takvog nasilja, uključujući u tehnološki posredovanim okruženjima i drugim ekstrateritorijalnim aktivnostima domaćih nedržavnih aktera. Države članice treba da pozivaju privredne subjekte na čije ponašanje mogu uticati da pomognu državama u kojima posluju u njihovim naporima za puno ostvarivanje prava žena na život bez nasilja;

(b) da daju prioritet sprovođenju relevantnih Ciljeva održivog razvoja, posebno Cilja 5, radi postizanja rodne ravnopravnosti i osnaživanja svih žena i djevojčica, i Cilja 16, radi promovisanja mirnih i inkluzivnih društava za održivi razvoj, obezbjeđivanja pristupa pravdi i izgradnje djelotvornih, odgovornih i inkluzivnih institucija na svim nivoima; te da podrže nacionalne planove za sprovođenje svih ciljeva na rodno osjetljiv način, u skladu sa usaglašenim zaključcima šezdesete sjednice Komisije o statusu žena o osnaživanju žena i vezi sa održivim razvojem, omogućavajući smisleno učešće civilnog društva i ženskih organizacija u sprovođenju ciljeva i procesima praćenja, te unapređuju međunarodnu podršku i saradnju radi razmjene znanja i djelotvorne i ciljane izgradnje kapaciteta.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/36

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Novembar 2017.

Original: engleski
(https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/36)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 36

O pravu djevojčica i žena na obrazovanje

I. Uvod

1. Obrazovanje ima glavnu, transformativnu i osnažujuću ulogu i promovisanju vrijednosti ljudskih prava i prepoznato je kao put ka rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena.[1] Obrazovanje je takođe važan instrument za lični razvoj i razvoj osnažene radne snage i građanstva koja može doprinijeti građanskoj odgovornosti i nacionalnom razvoju. U Milenijumskoj deklaraciji Ujedinjenih nacija, Generalna skupština je donijela odluku da osigura da do 2015. godine djeca svuda mogu da završe osnovno obrazovanje i da djevojčice i dječaci imaju jednak pristup svim nivoima obrazovanja (rezolucija 55/2).

2. Uprkos značajnom napretku, taj cilj nije postignut. Obrazovanje djevojčica i žena smatra se jednom od najdjelotvornijih investicija za održivi i inkluzivni razvoj; međutim u 2012. godini 32 miliona djevojčica u osnovnoj školi širom svijeta su napustile školu, što predstavlja 53% sve djece van škole, kao i 31,6

[1] Azra Karam, „Obrazovanje kao put ka rodnoj ravnopravnosti“, *UN Chronicle*, izdanje L, br. 4 (2013).

miliona adolescentkinja (50,2%) nižeg srednjoškolskog uzrasta.[2] Čak i tamo gdje su dostupne obrazovne mogućnosti, nejednakost i dalje postoji, koja sprečava žene i djevojčice da u potpunosti iskoriste takve mogućnosti. U septembru 2013. Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESKO) saopštila je[3] da je 773,5 miliona odraslih (od 15 godina i stariji) nepismeno, a 61,3 procenata njih su žene, dok je među mladima (od 15 do 24 godine) 125,2 miliona nepismeno, gde djevojče i žene čine 61,3 procenata te populacije. Djevojčice i žene su neproporcionalno više diskriminisane tokom procesa školovanja u smislu pristupa, zadržavanja, završetka, tretmana i ishoda učenja, kao i u izboru zanimanja, što dovodi do nepovoljnog položaja izvan školovanja i školskog okruženja.

3. Potreba da se osigura inkluzivno i kvalitetno obrazovanje za sve i promoviše cjeloživotno učenje prioritet je cilja održivog razvoja br. 4 koji je sada sadržan u Rezoluciji Generalne skupštine 70/1, usvojenoj s ciljem da se transformiše svijet do 2030. godine, da se osigura da sve djevojčice i svi dječaci završe besplatno, pravično i kvalitetno osnovno i srednje obrazovanje, koje vodi do relevantnih i efikasnih ishoda učenja; i eliminišu rodne razlike u obrazovanju i obezbijedi jednaki pristup svim nivoima obrazovanja i stručnog usavršavanja za ugrožene, uključujući osobe sa invaliditetom, autohtono stanovništvo i djecu u nepovoljnom položaju. U Okviru aktivnosti Obrazovanja 2030. koji je 4. novembra 2015. usvojila Generalna konferencija UNESKO-a, a koji globalna obrazovna zajednica smatra komplementarnim ciljevima održivog razvoja, priznaje se da je rodna ravnopravnost neraskidivo povezana sa pravom na obrazovanje za sve i da njegovo ostvarivanje zahtijeva pristup zasnovan na pravima, kako bi se osiguralo da svi učenici ne samo dobiju pristup i završe cikluse obrazovanja, već i da budu podjednako osposobljeni tokom i putem obrazovanja.

4. Međutim, određeni faktori nesrazmjerno sprečavaju djevojčice i žene da traže i uživaju svoje osnovno ljudsko pravo na obrazovanje. Takvi faktori uključuju prepreke za pristup djevojčicama i ženama iz ugroženih i marginalizovanih grupa, koje su otežane siromaštvom i ekonomskom krizom, rodnim stereotipima

---

[2] UNESKO Zavod za statistiku u Dječiji fond Ujedinjenih nacija, *Popravljanje prekršenog obećanja obrazovanja za sve: Nalazi i Globalne inicijative o djeci van sistema školovanja (2015.)*

[3] UNESKO Zavod za statistiku, činjenice o pismenosti odraskih i djece br. 26, septembar 2013. Dostupno na http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs26-adult-and-youth-literacy-2013-en_1.pdf.

u nastavnim planovima i programima, udžbenicima i nastavi, nasiljem nad djevojčicama i ženama u okviru i izvan škole, kao i strukturalnim i ideološkim ograničenjima njihovom angažovanju u akademskim i stručnim oblastima u kojima dominiraju muškarci.

5. Jaz između pravnog priznavanja prava djevojčica i žena na obrazovanje i dalje je kritičan, a efikasna primjena tog prava zahtijeva dodatne smjernice i djelovanje u vezi sa članom 10. Konvencije, kako je navedeno u nastavku. Preporuke su utemeljene na postojećoj sudskoj praksi prema Konvenciji, uključujući zaključna zapažanja Komiteta i postojeće opšte preporuke i informacije dobijene iz dobijenih podnesaka i usmenih izlaganja država članica i širokog spektra zainteresovanih strana, uključujući nevladine organizacije i organizacije civilnog društva i akademske zajednice, na preliminarnoj poludnevnoj konsultaciji koju je Komitet organizovao u julu 2014. godine.[4]

II. Opravdanost prava na obrazovanje

6. Od usvajanja Opšte deklaracije o ljudskim pravima od strane Generalne skupštine u decembru 1948. godine, obrazovanje je priznato kao osnovno ljudsko pravo. Nakon toga, nekoliko međunarodnih, regionalnih i nacionalnih instrumenata i sudskih odluka su utvrdili da je to pravo opravdano i da se stoga može sprovesti u zakonu. Ti instrumenti stoga predviđaju da je zaštita od diskriminacije u oblasti obrazovanja temeljni i osnovni princip prava ljudskih prava.

7. Prema tome, u skladu sa opštom preporukom Komiteta br. 33 (2015) o pristupu žena pravdi, sve države članice imaju obavezu da štite djevojčice i žene od bilo kojeg oblika diskriminacije koji im onemogućava pristup svim nivoima obrazovanja i da osiguraju da tamo gdje se to dogodi, one imaju pristup pravdi.

[4] Vidjeti www.ohchr.org/EN/HRBodies/CEDAW/Pages/Womensrighttoeducation.aspx.

III. Pravo na obrazovanje, postojeći normativni okvir

8. Pored Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, pravo na obrazovanje je sadržano u brojnim međunarodnim i regionalnim pravno obavezujućim instrumentima[5]. Države članice stoga imaju obavezu da poštuju, štite i ostvaruju pravo na obrazovanje, koje mora biti zakonski regulisano u nacionalnim pravnim sistemima.

9. Kao ljudsko pravo, obrazovanje poboljšava uživanje drugih ljudskih prava i sloboda, donosi značajne razvojne koristi, olakšava rodnu ravnopravnost i promoviše mir. Ono takođe smanjuje siromaštvo, podstiče ekonomski rast i povećava prihode, povećava šanse za zdrav život, smanjuje dječije brakove i smrtnost majki i pruža ljudima načine da se bore prtiv bolesti.

10. Iako je na međunarodnom nivou priznato, kao i od strane UNESKO-a, da se obrazovanje može postepeno implementirati u skladu sa raspoloživim resursima, aspekti nacionalnog prava koji čine srž prava na obrazovanje moraju se odmah primijeniti, uključujući i pružanje prava na pristup javnim obrazovnim institucijama i programima bez diskriminacije, čime se osigurava da obrazovanje bude u skladu sa ciljevima postavljenim u međunarodnim standardima, obezbjeđujući tako osnovno obrazovanje za sve, usvajanjem i primjenjivanjem nacionalne obrazovne strategije koja uključuje pružanje osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja i obezbjeđuje slobodan izbor obrazovanja, bez uplitanja države ili trećih strana, u skladu sa minimalnim obrazovnim standardima.[6]

11. Međunarodno pravno obavezujući instrumenti o pravu na obrazovanje uključuju sledeće: Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (član 13.); Međunarodnu konvenciju o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije (član 5.); Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica (član 30.); Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom (član 24.); Konvenciju o pravima djeteta (član 28.); Međunarodnu povelju o fizičkom vaspitanju, fizičkoj aktivnosti i sportu

[5] Arapska povelja o ljudskim pravima, Povelja Organizacije američkih država, Američka deklaracija o pravima i dužnostima čovjeka, Afrička povelja o ljudskim pravima, Afrička povelja o pravima i blagostanju djeteta, Protokol Afričke povelje o ljudskim pravima za prava žena u Africi, prvi Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i Evropska konvencija o pravnom statusu radnika migranata.

[6] UNESKO, „Pravo na obrazovanje: smjernice za pregled zakona i politike“(2014). Dostupno na http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002284/228491e.pdf.

UNESKO-a (član 1.) i Konvenciju UNESKO-a o tehničkom i stručnom obrazovanju.

12. Neobavezujuće političke odluke i globalne strategije naglašavaju odgovornost vlada u prepoznavanju obrazovanja kao katalizatora za ubrzavanje nacionalnog razvoja i društvene transformacije. Države se pozivaju da preduzmu strateške akcije u suočavanju sa nejednakostima i nedostacima u pristupu djevojčica i žena obrazovanju i obuci. To podrazumijeva sledeće: Program djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju, 1994; Pekinšku platformu za djelovanje, 1995; Svjetsku deklaraciju o obrazovanju za sve, 1990; Dakarski okvir djelovanja 2000; Milenijumske ciljeve razvoja iz 2000; i Agendu za održivi razvoj za 2030. iz 2015. koja sadrži Ciljeve i zadatke održivog razvoja usmjerene na eliminisanje svih oblika diskriminacije svih žena i djevojčica.

IV. Oblast primjene opšte preporuke: tripartitni okvir ljudskih prava

13. Obrazovanje koje osnažuje djevojčice i žene osposobljava ih za traženje i ostvarivanje širih društveno-ekonomskih, kulturnih i političkih prava, na ravnopravnoj osnovi s dječacima i muškarcima u njihovom društvu. Da bi postigle rodnu ravnopravnost. Svi aspekti obrazovnog sistema, zakoni i politike, obrazovni sadržaji, pedagoško i nastavno okruženje treba da bude rodno osjetljivo i odgovori na potrebe djevojčica i žena i da bude transformativno za sve.

14. Ova opšta preporuka temelji se na okviru ljudskih prava za obrazovanje, koji je fokusiran na tri dimenzije. Prvi je pravo na pristup obrazovanju; drugi je pravo u okviru obrazovanja, a treći je instrumentalizovanje obrazovanja za uživanje svih ljudskih prava kroz obrazovanje. Tripartitni okvir u velikoj mjeri odražava prava koja je Specijalni izvjestilac postavio o pravu na obrazovanje u okviru vladinih obaveza u pogledu dostupnosti, pristupačnosti, prihvatljivosti i prilagodljivosti škola, a koje se navode u nastavku.

15. Pravo na pristup obrazovanju podrazumijeva učešće i ogleda se u mjeri u kojoj su djevojčice i dječaci kao i žene i muškarci podjednako zastupljeni i u kojoj mjeri postoji adekvatna infrastruktura na različitim nivoima za smještaj različitih starosnih grupa. Prisustvo, zadržavanje u školi i prelazak sa jednog na drugi nivo pokazatelji su stepena poštovanja prava na pristup obrazovanju.

16. Prava u okviru obrazovanja prevazilaze brojčanu jednakost i imaju za cilj promovisanje suštinske rodne ravnopravnosti u obrazovanju. Ona se odnose na jednakost tretmana i mogućnosti, kao i na prirodu rodnih odnosa između učenika i nastavnika u obrazovnim ustanovama. Dimenzija jednakosti je posebno važna, s obzirom na to da društvo oblikuje i reprodukuje rodne nejednakosti kroz socijalne institucije, a obrazovne institucije su kritični akteri u tom pogledu. Umjesto izazivanja ustaljenih diskriminatornih rodnih normi i praksi, u mnogim društvima, rodni stereotipi su ojačani kroz školovanje i školovanje zadržava rodni poredak društva, izražen kroz ponovno stvaranje ženskih/muških i podređenih/nadređenih kao i privatnih/javnih dihotomija.

17. Prava kroz obrazovanje definišu načine na koje školovanje oblikuje prava i rodnu ravnopravnost u aspektima života van sfere obrazovanja. Odsustvo takvog prava posebno je očigledno kada obrazovanje, koje bi trebalo da bude tranformativno, ne uspije značajno da unaprijedi položaj žena u društvenoj, kulturnoj, političkoj i ekonomskoj oblasti, čime se uskraćuje njihovo puno uživanje prava u tim oblastima. Centralna briga je da li sertifikacija nosi istu vrijednost i društvenu pogodnost za žene kao i za muškarce. Globalni trendovi pokazuju da, u mnogim slučajevima, čak i kada je obrazovno postignuće muškaraca niže nego kod žena, muškarci zauzimaju bolje položaje u tim oblastima.

18. Ova opšta preporuka ima za cilj da osigura da se regionalne nejednakosti i nejednakosti unutar samih država koje se temelje na višestrukim i međusobno isprepletanim oblicima diskriminacije koji sprečavaju djevojčice i žene da uživaju prava na, unutar i kroz obrazovanje, rješavaju i na kraju se eliminišu. Ova opšta preporuka pokriva član 10. Konvencije i povezuje da sa drugim članovima i relevantnim postojećim opštim preporukama kako bi se uspostavila korelacija između prava na obrazovanje i uživanja drugih prava iz Konvencije.

19. Ciljni korisnici ove opšte preporuke su: svi državi službenici zaduženi za formulisanje i implementaciju zakonskih i političkih odluka koje se odnose na javno i privatno obrazovanje na svim nivoima; akademske zajednice i istraživači; udruženja studenata, nastavnika i roditelja; vladine agencije i nevladine organizacije koje se bave obrazovanjem djevojaka i žena; tradicionalne i vjerske organizacije; mediji; i korporativne organizacije i sindikati.

V. Rješavanje rodno zasnovane diskriminacije u obrazovanju

20. Konvencija je međunarodni predlog zakona o ženama i služi kao obavezujući međunarodni zakon za 189 država koje su ga ratifikovale u junu 2017. godine. Član 10. se odnosi na zakonska prava žena i djevojčica na obrazovanje; države članice treba da preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi eliminisale diskriminaciju žena i kako bi im se obezbijedila jednaka prava kao i muškarcima u oblasti obrazovanja i time eliminisala diskriminacija žena u obrazovanju tokom života i na svim nivoima obrazovanja. Kako bi se zadovoljio kriterijum odsustva diskriminacije, obrazovanje mora biti dostupno, kako u zakonu tako i u praksi, svim djevojkama i ženama, uključujući i one koje pripadaju ugroženim i marginalizovanim grupama, bez diskriminacije na bilo kojoj zabranjenoj osnovi.

21. Član 1. Konvencije određuje diskriminaciju kao svako pravljenje razlika, isključivanje ili ograničavanje na osnovu pola koje ima uticaj ili svrhu ometanja ili uskraćivanja priznavanja, uživanja ili ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, socijalnoj, kulturnoj, građanskoj ili bilo kojoj drugoj oblasti od strane žena, bez obzira na njihov bračni status, na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca. Od država članica se stoga zahtijeva da se postaraju da ne samo obrazovanje bude prepoznato kao ljudsko pravo već i da se stvore odgovarajući uslovi za to da djevojke i žene u potpunosti i slobodno uživaju i ostvaruju to pravo.

22. U određivanju situacije i uslova kojima države članice moraju da obezbijede ostvarivanje prava muškaraca i žena i njihovo uživanje u tom pravu, na ravnopravnoj osnovi, član 2. Konvencije potvrđuje i negativne i pozitivne obaveze. Suština je u zabrani diskriminacije, što podrazumijeva da se države članice moraju uzdržati od uplitanja, direktno ili indirektno, u puno uvažavanje prava djevojčica i žena na obrazovanje — obaveza da se poštuje pravo. Na sličan način države članice moraju preduzeti korake kako bi ispunile svoju obavezu da ispune pravo, kroz osiguravanje prava na, unutar i kroz obrazovanje, za puni razvoj potencijala djevojčica i žena na ravnopravnoj osnovi s muškarcima.

23. Postignuća u numeričkoj jednakosti koje su djevojčice i žene načinile u oblasti obrazovanja u nekim regionima svijeta pokrivaju kontinuiranu diskriminaciju s kojom se suočavaju uprkos postojanju formalnih prava i političkih okvira namijenjenih promovisanju *de facto* ravnopravnosti. Zaštita ravnopravnosti sadržane u formalnim instrumentima efikasna je samo ako se ti instrumenti sprovode, u skladu sa odredbama iz članova 1. i 2. Konvencije.

24. **Komitet preporučuje državama članicama da uvedu sledeće mjere kako bi poštovale, štitile i ostvarile prava djevojčica i žena na, unutar i putem obrazovanja:**

(a) **Poboljšati usklađenost sa članom 10. Konvencije i podići svijest u društvu o važnosti obrazovanja kao osnovnog ljudskog prava i osnove za osnaživanje žena;**

(b) **Integrisati obrazovanje o ljudskim pravima žena i Konvenciji u skladu sa adekvatnim uzrastom, u školske programe na svim nivoima;**

(c) **Preduzeti izmjene i dopune ustava i/ili druge odgovarajuće zakonodavne mjere kako bi se osigurala zaštita i sprovođenje prava djevojčica i žena na, unutar i putem obrazovanja.**

(d) **Donijeti zakone koji predviđaju pravo na obrazovanje, tokom životnog ciklusa, za sve djevojke i žene, uključujući grupe žena i djevojčica u nepovoljnom položaju;**

(e) **Iskorijeniti i/ili reformisati politike, institucionalne, administrativne i regulatorne direktive i prakse koje direktno ili indirektno diskriminišu djevojčice ili žene u obrazovnom sektoru;**

(f) **Donijeti zakone koji određuju minimalni uzrast za sklapanje braka za djevojčice od 18 godina i, u skladu sa međunarodnim standardima, usklade kraj obaveznog obrazovanja sa minimalnom starošću za zapošljavanje;**

(g) **Revidirati i/ili ukinuti zakone i politike koji dozvoljavaju protjerivanje trudnica među djevojčicama i nastavnicima i obezbijediti da nema ograničenja njihovom povratku nakon porođaja;**

(h) **Prepoznati pravo u obrazovanju kao zakonski ostvariva, i da, nakon kršenja tih prava, djevojčice i žene imaju jednak i efikasan pristup pravdi i pravo na pravne ljekove, uključujući reparaciju;**

(i) **Pratiti implementaciju nacionalnih, regionalnih i međunarodnih odredbi koje regulišu pravo djevojčica i žena na obrazovanje, tako što će im se osigurati pravo na pravni lijek tamo gdje do kršenja prava dođe;**

(j) **Raditi sa međunarodnom zajednicom i civilnim društvom na unapređenju i razvoju prava djevojčica i žena na obrazovanje.**

VI. Rješavanje rodnih stereotipa

25. Diskriminacija sa kojom se suočavaju devojčice i žene u obrazovanju je i ideološka i strukturalna, ideološka dimenzija se razmatra u članovima 4. i 10. (c) Konvencije; države članice treba da izmijene prihvaćene društvene i kulturne obrasce poštovanja muškaraca i žena koji se zasnivaju na stereotipnim ulogama žena i muškaraca, što je od najveće važnosti u obezbjeđivanju toga da žene i djevojčice uživaju svoja prava na, unutar i putem obrazovanja, i od suštinske važnosti, budući da se ove prakse diskriminacije ne ostvaruju samo na pojedinačnom nivou, već su i ukorijenjene u zakonu, politici i programima i stoga se održavaju i sprovode od strane država.

26. U članu 5(a) strukturna dimenzija diskriminacije se opisuje kao ukorijenjena u predrasudama i običajima i svim drugim praksama koje se zasnivaju na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo kog pola ili na stereotipnim ulogama muškaraca i žena. Države članice treba da usvoje mjere za realnu transformaciju mogućnosti, institucija i sistema tako da više ne budu zasnovane na istorijski određenim muškim paradigmama moći i životnim obrascima. Obrazovni sistem je primjer oblasti za transformaciju koja, kada se postigne, može ubrzati pozitivne promjene u drugim oblastima.

27. **U skladu sa članovima 5. i 10 (c) Konvencije, Komitet preporučuje državama članicama da pojačaju svoje napore i preduzmu proaktivne mjere kako bi se eliminisali rodni stereotipi u obrazovanju koji održavaju direktnu i indirektnu diskriminaciju djevojčica i žena, tako što će:**

(a) **Osporiti i promijeniti patrijarhalne ideologije i strukture koje ograničavaju djevojke i žene da slobodno i u potpunosti uživaju i realizuju svoja ljudska prava na, unutar i putem obrazovanja;**

(b) **Razviti i sprovesti politike i programe, uključujući kampanje za podizanje svijesti i edukativne kampanje o Konvenciji, rodnim odnosima i rodnoj ravnopravnosti, na svim nivoima obrazovanja i u društvu u cjelini, usmjerenim na modifikovanje društvenih i kulturnih obrazaca ponašanja muškaraca i žena u cilju postizanja eliminacije predrasuda i običajne prakse, u skladu sa članom 5 (a) Konvencije;**

(c) **Podstaći medije da prikazuju pozitivne i neseksualizovane slike žena, uključujući žene i djevojke iz etničkih manjinskih grupa, starije žene i žene i djevojke sa invaliditetom, kao i da promovišu vrijednosti rodne ravnopravnost za društvo u cjelini;**

(d) **Revidirati i razviti nestereotipne obrazovne programe, udžbenike i nastavne materijale kako bi se eliminisali tradicionalni rodni stereotipi koji reprodukuju i jačaju rodno zasnovanu diskriminaciju djevojčica i žena i promovišu uravnoteženije, tačnije, zdravije i pozitivnije predstavljanje slika i glasova žena i djevojčica;**

(e) **Uspostaviti obavezne obuke nastavnog osoblja na svim nivoima obrazovanja o rodnim pitanjima i rodnoj osjetljivosti i uticaju rodnog ponašanja na procese podučavanja i učenja.**

VII. Pravo na pristup obrazovanju

28. Pravo djevojčica i žena na pristup visokokvalitetnom obrazovanju zasniva se na dostupnosti adekvatne infrastrukture za zadovoljavanje njihovih potreba. Bez takve dostupnosti, pravo na pristup je ugroženo. Kada djevojkama i ženama nedostaje pristup visokokvalitetnom obrazovanju, one se na kraju suočavaju sa velikim poteškoćama, uključujući nedostatak lične autonomije i izbora, uključujući kontrolu nad njihovim zdravljem i seksualnim i reproduktivnim odlukama, zdravstvenom njegom manjeg kvaliteta za sebe i svoju djecu, međugeneracijsko siromaštvo i nedostatak podjele vlasti i učešća na ravnopravnoj osnovi sa dječacima i muškarcima u privatnom i javnom domenu. Obezbjeđivanje tog prava nalaže potrebnu pažnju fizičkom, tehnološkom i ekonomskom pristupu, posebno za ugrožene grupe i one u nesigurnim situacijama.

Fizički pristup: dostupnost adekvatne infrastrukture

29. Dostupnost se odnosi na obezbjeđivanje funkcionalnih obrazovnih institucija i programa u dovoljnoj količini da zadovolje potrebe djevojaka i žena u nadležnosti države članice bez obzira na njihovu lokaciju (član 14.) ili bilo koji drugi faktor. Pristup obrazovnim institucijama mora biti obezbijeđen u okviru sigurnog pristupa za djevojčice i žene, bilo da se radi o osiguravanju toga da one budu dostupne na nekom razumno povoljnom geografskom položaju ili preko tehnoloških sredstava. Blizina škola, posebno u seoskim područjima od ključnog je značaja s obzirom na rasprostranjenost rodno zasnovanog nasilja nad djevojčicama i ženama na javnim mjestima i rizik s kojim se suočavaju kada putuju od škole do kuće i od kuće do škole. Udaljenost

škola može predstavljati značajnu prepreku za pohađanje škole, posebno u ruralnim područjima, gdje živi preko 80% sve djece koja nisu u sistemu školovanja.

30. Bitno je razmotriti pružanje adekvatne infrastrukture u obrazovnim ustanovama kako bi se uklonile prepreke za uspješan završetak škole s kojima se suočavaju djevojčice uzrasta prvog menstrualnog ciklusa. Nedostatak podsticajnog školskog okruženja, uključujući i neadekvatan vodovod i sanitarne i higijenske uslove u toaletima podijeljenim na muške i ženske, neobučeno ili nedovoljno obučeno osoblje, nedostatak odgovarajućih sanitarno zaštitnih materijala i nedostatak informacija o pubertetu i menstrualnim problemima, doprinosi socijalnoj isključenosti, smanjenom učešću i fokusiranju na učenje i smanjeno pohađanje nastave.

31. **Komitet preporučuje državama članicama da preduzmu sledeće mjere kako bi obezbijedile dostupnost objektima za obrazovanje devojčica i žena:**

(a) **Obezbijediti adekvatne budžetske, ljudske i administrativne resurse kako bi se obezbijedilo da se na primarnom i sekundarnom nivou obezbijede adekvatni uslovi za smještaj svih djevojaka prema njihovim starosnim grupama;**

(b) **Riješiti nedostatak ravnoteže u budžetskim izdvajanjima za ugrožene i marginalizovane grupe djevojčica i žena na osnovu socijalno-ekonomskog statusa, lokacije, etničke pripadnosti, rodnog identiteta i vjerskog ubjeđenja;**

(c) **Uvesti privremene posebne mjere, u skladu sa članom 4. Konvencije, kako bi se povećao broj kvalifikovanih nastavnika, posebno nastavnica, gdje se nastavni kadar sastoji uglavnom od muškaraca, uključujući i obezbjeđivanje odgovarajuće i kontinuirane obuke;**

(d) **Pratiti implementaciju prava djevojčica i žena na obrazovanje redovnim prikupljanjem podataka klasifikovanih prema polu, lokaciji, uzrastu, vrsti škole i etničkoj grupi o pristupu svim nivoima obrazovanja, uključujući sledeće pokazatelje: broj upisanih ženskih i muških studenata, kao i procenat ukupne populacije školskog uzrasta, na svakom nivou obrazovanja; stope zadržavanja, napuštanja, pohađanja i ponavljanja; prosječne godine školovanja za učenice i učenike; stopa uspješnog prelaska između školskih nivoa, uključujući iz ranog djetinjstva u osnovno, iz osnovnog u srednje, i iz srednjeg u tercijarno ili stručno; broj nastavnika i**

nastavnica; kao i stopa pismenosti žena i muškaraca na različitim starosnim nivoima; i korišćenje informacija za donošenje odluka, formulisanje politike i periodični izveštaji Komitetu o preprekama pristupu obrazovanja za djevojčice i žene;

(e) **Usvojiti strategije za podsticanje i praćenje upisa u školu, pohađanje, zadržavanje i reintegracije nakon prekida školovanja, na osnovu klasifikovanih podataka;**

(f) **Unaprijediti sanitarne objekte tako da se obezbijede odvojeni toaleti za dječake i djevojčice u svim školama, kao i pristup bezbjednoj vodi za piće.**

32. **Komitet preporučuje državama članicama da preduzmu sledeće mjere kako bi obezbijedile pristup obrazovanju za sve djevojke i žene:**

(a) **Postarati se da djevojčice i žene koje žive u seoskim i udaljenim područjima imaju pristup obrazovanju, u skladu sa članovima 4. i 14(d) Konvencije, i da usvoje privremene posebne mjere, kada je to prikladno, da podrže njihovo pravo na obrazovanje;**

(b) **Osigurati da su škole fizički pristupačne i da se nalaze na bezbjednoj udaljenosti od domova učenika, posebno u ruralnim i udaljenim područjima;**

(c) **Obezbijediti mogućnosti za pristup programima kontinuiranog obrazovanja, uključujući programe za odrasle i funkcionalnu pismenost, posebno one koji imaju za cilj smanjenje bilo kakvih nedostataka u obrazovanju između muškaraca i žena (član 10(e));**

(d) **Uvesti političke inicijative, uključujući programe socijalne zaštite, inicijative za ishranu u školama i obezbjeđivanje materijala za sanitarnu zaštitu kako bi se povećalo pohađanje škola, posebno u ruralnim i udaljenim područjima;**

(e) **Obezbijediti hostele i prevoz za djevojčice gdje udaljenost od kuće i škole prijeti da ugrozi pristup obrazovanju i obezbijediti da djevojčice u takvim ustanovama budu zaštićene od seksualnih i drugih oblika zlostavljanja;**

(f) **Obučiti nastavnike da pruže podsticajno okruženje i kulturu koja djevojkama u pubertetu omogućava da sa sigurnošću učestvuju u učenju, bez straha, sramote ili rizika.**

Tehnološka pristupačnost

33. Tamo gdje je finansiranje ograničeno, alternativa pružanju fizičkog pristupa obrazovnim ustanovama je korišćenje informacionih i komunikacionih tehnologija za otvoreno učenje na daljinu. Takvi pristupi obezbjeđuju posebne koristi za djevojčice i žene sa ograničenim pristupom konvencionalnim oblicima obrazovanja i obuke, uključujući one koji su isključeni zbog udaljenosti od škole u ruralnim područjima, rada kod kuće i roditeljskih obaveza, posebno u slučajevima dječijih brakova i trudnoće u adolescenciji, kao i na osnovu drugih društvenih i kulturnih barijera. Žene koje žele da pohađaju visoko obrazovanje dok se istovremeno bave i poslom i radom kod kuće takođe imaju koristi od ovih mogućnosti.

34.Druge posebne koristi koje se mogu ostvariti iz upotrebe tehnologija otvorenog učenja jesu razvoj novih obrazaca nastave i učenja, njegovanje nove kulture učenja, povećana fleksibilnost za odrasle polaznike, mogućnost za poslodavce da obezbijede ekonomično profesionalno usavršavanje na poslu i mogućnosti za vlade da povećaju ekonomičnost i kapacitet za obrazovanje i obuku.

35. **Komitet preporučuje državama članicama da preduzmu sljedeće mjere u situacijama u kojima ne postoje mogućnosti za pristup djevojčica i žena obrazovanju putem obrazovanja na daljinu i otvorenog učenja:**

(a) **Ispitati izvodljivost uvođenja pristupa, na višem sekundarnom i tercijarnom nivou, uspostavljanjem kapaciteta za pružanje sertifikacije kroz ostvarivanje mogućnosti otvorenog učenja;**

(b) **Poboljšati znanje i kompetencije nastavnika u korišćenju informacionih i komunikacionih tehnologija i obezbijediti obuku za vještine potrebne za rad u okruženju otvorenog učenja;**

(c) **Postarati se da djevojčice i žene koje pripadaju grupama u nepovoljnom položaju, one iz ruralnih zajednica i one sa niskim nivoom pismenosti, nisu isključene iz takvih mogućnosti zbog nedostatka pristupa alatima i vještinama potrebnim za učenje.**

Ekonomska pristupačnost

36. Obrazovanje mora biti pristupačno za sve, bez diskriminacije na osnovu pola ili bilo koje druge zabranjene osnove i treba da bude slobodno i obavezno od predškolskog do srednjeg obrazovanja i bude progresivno besplatno preko tercijarnog nivoa obrazovanja. Uprkos postojanju zakona koji predviđaju besplatno obrazovanje do određene starosne dobi ili razreda, u mnogim državama članicama, dodatne naknade se nameću studentima koji pohađaju državne škole kako bi povećali državne subvencije. Osim toga, roditelji se suočavaju sa zadovoljavanjem skrivenih troškova kao što su uniforme, prevoz, udžbenici i dugi školski materijal, školski obroci i različiti drugi nameti i korisničke takse, pri čemu učenici iz najsiromašnijih grupa budu najviše pogođeni i često stigmatizovani.

37. Naplata pristupa, putem korisničkih taksi, primorava siromašne roditelje da izaberu koju će od svoje djece da pošalju u školu i često pokazuju sklonost ka obrazovanju dječaka nego djevojčica. Odlučuju na osnovu onoga za šta vjeruju da će biti od najveće ekonomske koristi za porodicu, dugoročno, od njihovih ulaganja u obrazovanje. Zbog ukorijenjene rodne nejednakosti, tržište rada generalno favorizuje muškarce. Roditelji stoga zaključuju da je bolje obrazovati dječake koji su u mogućnosti da dobiju pristup boljim mogućnostima zapošljavanja nakon školovanja. Izbor roditelja je takođe pod uticajem stereotipa koji djevojke stavljaju u sferu kućnih poslova.

38. U kontekstu ekonomske krize, mnoge države članice smanjuju socijalne usluge, a obrazovanje se dodeljuje privatnim subjektima, kao i nedržavnim organizacijama kao što su vjerske ili društvene grupe ili nevladine organizacije. Utvrđeno je da privatizacija ima specifične negativne posljedice po djevojčice i žene, a posebno po djevojčice iz siromašnijih porodica, odnosno po njihovo isključivanje iz obrazovanja.

39. **Komitet preporučuje državama članicama da preduzmu sve mjere kako bi osigurale da korisničke takse i skriveni troškovi nemaju negativan uticaj na pristup djevojčica i žena obrazovanju uvođenjem sledećih mjera::**

(a) **Univerzalno, besplatno i obavezno obrazovanje od predškolskog do srednjeg obrazovanja, bez obzira na socijalno-ekonomski status, za državljane države članice, kao i za djevojčice i žene sa migrantskim ili izbjegličkim statusom;**

(b) **Pristupačno obrazovanje na tercijarnom nivou, tako što će se smanjiti korisničke takse i indirektni i oportunitetni troškovi;**

(c) **Uvođenje mreža socijalne zaštite i drugih mjera kojima se djevojčicama i ženama iz nižih socijalno-ekonomskih slojeva ne uskraćuje pristup bilo kojem nivou obrazovanja na osnovu njihove nesposobnosti da plaćaju korisničke naknade ili pokriju skrivene troškove;**

(d) **Obezbjeđivanje da privatni akteri poštuju jednake standarde u pogledu nediskriminacije djevojčica i žena kao i javne ustanove, kao uslov za obavljanje obrazovne djelatnosti;;**

(e) **Sprovođenje kampanja usmjerenih na roditelje i širu društvenu zajednicu s ciljem prevazilaženja preferencije prema muškoj djeci u oblasti obrazovanja i prepoznavanja vrijednosti obrazovanja djevojčica.**

Djevojčice i žene iz grupa koje su u nepovoljnom položaju

40. Mnoge djevojčice i žene su isključene iz obrazovanja i marginalizovane zato što su istovremeno izložene višestrukim međusobno povezanim oblicima diskriminacije, kao i zbog nedostatka relevantnosti nastavnog plana i programa, nastave koja se izvodi samo na većinskom jeziku, izloženosti nasilju, stigme ili siromaštva. Takve osjetljive grupe ili grupe u nepovoljnom položaju uključuju sljedeće:

Studenti iz etničkih manjinskih grupa i autohtonih grupa

41. Većina djevojaka koje nijesu u osnovnoj školi pripada etničkim manjinama i drugim isključenim grupama. Glavni faktori koji utiču na pristup ovih grupa obrazovanju su siromaštvo, diskriminacija, nedostatak kulturne relevantnosti, često nastava koja se izvodi samo na većinskom jeziku, što dovodi do nižih postignuća u obrazovanju, većih stopa napuštanja škole, gubitka jezičkih vještina i nižeg samopouzdanja.

Studenti koji su izbjeglice ili tražioci azila, lica bez državljanstva, nedokumentovana lica, interno raseljena lica i migranti

42. Kada su prisiljeni da se isele, djevojčice i žene u tim situacijama završavaju u kampovima bez škole ili u privremenim školama sa ograničenim kapacitetom, bez nastavnog plana i programa ili instrukcija na njihovom jeziku. Raseljavanje izaziva posebne prepreke za učenje; ljudski resursi mogu biti izgubljeni, a fizička infrastruktura uništena i, tokom bježanja, djeca mogu izgubiti dokumentaciju koju država traži, tako da su na taj način spriječena da se upišu u novu školu. Djevojčice mogu biti posebno pogođene tokom raseljavanja, jer situacija povećane nesigurnosti dovodi do toga da neki roditelji zadrže djevojčice kod kuće.

Studenti sa invaliditetom

43. Milioni djevojčica i žena sa invaliditetom lišeni su prava na obrazovanje kao rezultat međusobno povezanih oblika diskriminacije, na osnovu pola ili invaliditeta. Prema UNESCO-u, trećina djece van škola u svijetu su djeca sa smetnjama.

44. Mnoge vlade zvanično promovišu inkluzivno obrazovanje; međutim, u praksi, djeca sa smetnjama u razvoju, posebno djevojčice, ili su isključena ili odvojena u specijalnim školama. Niske stope pohađanja škole od strane djece sa smetnjama u razvoju, posebno djevojčica, imaju slične uzroke na globalnom nivou, naime, nedostatak fizičke pristupačnosti, odbijanje nastavnika ili direktora škola da upišu takvu djecu, nedostatak prilagođenosti njihovim potrebama u školskim programima i nastavnim materijalima i, generalno, stigma i nedostatak svijesti među roditeljima i zajednicama, koji stvaraju negativne stavove o mogućnostima učenja žena i djevojčica sa invaliditetom. Pored toga, broj nastavnika koji su obučeni da rade sa studentima sa posebnim potrebama često je nedovoljan.

Lezbejke, biseksualne osobe, transrodne osobe i interseksualne osobe

45. Maltretiranje, uznemiravanje i prijetnje tim studentima od strane vršnjaka i nastavnika predstavljaju prepreke njihovom pravu na obrazovanje. Škole produžavaju i jačaju društvene predrasude, često kao rezultat loše implementacije politika od strane organa uprave škole, kao i neredovnog sprovođenja politika za borbu protiv diskriminacije od strane nastavnika, direktora i drugih školskih organa. Ograničena edukacija i kulturološki tabui predstavljaju faktore koji sprečavaju lezbejke, biseksualne osobe, transrodne osobe i interseksualne osobe da ostvare društvenu mobilnost i povećavaju njihovu ranjivost na nasilje.

46. Komitet preporučuje državama članicama da preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo pravo svih kategorija ugroženih i marginalizovanih grupa na obrazovanje eliminacijom stereotipa i diskriminacije, uklanjanjem prepreka za pristup i sprovođenjem sljedećih mjera:

    (a) Rješavanje stereotipa, posebno kod autohtonih grupa djevojaka i žena i pripadnika manjinskih grupa, koji njihov pristup obrazovanju dovode u rizik i izlažu ih nasilju u školi i zajednici, kao i na putu do škole i iz škole, posebno u udaljenim područjima;

    (b) Rješavanje niskog socio-ekonomskog statusa i uslova za život, posebno djevojaka i žena koje pripadaju autohtonim i manjinskim grupama, koji predstavljaju prepreke za pristup obrazovanju, posebno u svjetlu preferencija muškaraca kada je riječ o školovanju u situacijama nedovoljnih finansijskih sredstava;

(c) U saradnji sa donatorskim i humanitarnim agencijama, postarati se, gdje je to neophodno, da se obezbijedi adekvatno pružanje obrazovanja i bezbjednost svih grupa djevojčica i žena u nepovoljnom položaju;

(d) Postarati se da primjena obaveznog pravila oblačenja i zabrane specifične odjeće ne ometaju pristup inkluzivnom obrazovanju, posebno migrantima;

(e) Eliminisati sve oblike diskriminacije djevojčica i žena sa invaliditetom tako što će se prepoznati i ukloniti pravne, fizičke, socijalne, finansijske, komunikacione i jezičke barijere, kao i negativni stavovi u obrazovnim institucijama i zajednici;

(f) Preduzeti neophodne mjere kako bi se osiguralo odsustvo diskriminacije djevojčica i žena sa invaliditetom na svim nivoima obrazovanja, pružajući inkluzivno obrazovanje u okruženju za učenje koje nudi adekvatan smještaj;

(g) Obezbijediti fizičku pristupačnost obrazovnih institucija i spriječiti direktore da blokiraju upis učenika sa invaliditetom, posebno djevojčica, i obezbijediti da nastavni planovi i programi, nastavni materijal i pedagoške strategije budu prilagođeni jedinstvenim potrebama pojedinaca pogođenih različitim oblicima invaliditeta;

(h) U skladu sa članom 4. Konvencije o privremenim posebnim mjerama, uspostaviti podsticaje za privlačenje i obuku nastavnika za specijalno obrazovanje na svim nivoima obrazovanja;

(i) Rješavanje diskriminacije lezbijki, biseksualnih osoba, transrodnih osoba, žena i djevojčica i interseksualnih osoba tako što će se osigurati da postoje politike kojima se rješavaju prepreke koje ometaju njihov pristup obrazovanju.

Pristup obrazovanju tokom konfliktnih situacija i prirodnih katastrofa

47. Još jedan faktor koji ograničava pristup djevojčica i žena obrazovanju jeste potpuno zatvaranje infrastrukture za pružanje javnih usluga usljed oružanih sukoba, što dovodi do prekida pružanja osnovnih usluga stanovništvu. U područjima pogođenim sukobima, škole se zatvaraju zbog nesigurnosti, zauzimaju ih državne i nedržavne oružane grupe ili bivaju uništene, što dodatno otežava pristup školovanju djevojčicama. U svojoj Opštoj preporuci br. 30 (2013) o ženama u prevenciji sukoba, konfliktnim i postkonfliktnim situacijama, Komitet je primijetio da drugi faktori koji sprečavaju pristup djevojčica obrazovanju uključuju ciljane napade i prijetnje njima i njihovim nastavnicima od strane nedržavnih aktera, kao i dodatne obaveze i kućne poslove koje moraju obavljati.

48. Prema podacima Globalne koalicije za zaštitu obrazovanja od napada, od 2005. do 2012. godine obrazovne ustanove korišćene su u sukobima u najmanje 24 države na četiri kontinenta. Pored rizika od smrti ili teških povreda usljed napada, učenici koji pohađaju nastavu u školama pod okupacijom vojnika ili oružanih snaga mogu biti izloženi fizičkom ili seksualnom zlostavljanju, pri čemu su djevojčice izloženije većem riziku od dječaka. Prisustvo naoružanih muškaraca često obeshrabruje porodice da šalju djevojčice u školu iz straha da bi mogle postati žrtve seksualnog nasilja ili seksualnog uznemiravanja. Iz tog razloga porodice često udaju svoje ćerke još u dječjem uzrastu, vjerujući da će ih na taj način zaštititi. Sveukupno posmatrano, napadi na obrazovanje i korišćenje škola i univerziteta od strane vojske ili oružanih grupa imaju nesrazmjerno veći uticaj i diskriminatorni efekat na djevojčice i žene.

49. Žene i djeca predstavljaju najugroženije grupe tokom svake prirodne katastrofe. Uništavanje škola ili njihovo korišćenje kao zajedničkih skloništa za pogođene porodice ima ozbiljne posljedice po pristup obrazovanju, dovodeći do prekida nastave i visokih stopa napuštanja škole.

50. Komitet preporučuje da, u slučajevima sukoba i prirodnih katastrofa, države članice sprovode sljedeće mjere kako bi umanjile njihov uticaj na pristup djevojčica i žena obrazovanju i zaštitile njihova prava na obrazovanje i bezbjednost:

(a) Donijeti zakone, revidirati vojnu praksu i politike i uvesti obuke kako bi se nacionalnim oružanim snagama i naoružanim grupama zabranilo korišćenje ili zauzimanje škola, školskih prostora ili drugih obrazovnih ustanova na način kojim se krši međunarodno humanitarno pravo i/ili pravo na obrazovanje prema međunarodnom pravu ljudskih prava;

(b) Uspostaviti mjere za zaštitu učenica i nastavnica od fizičkog i seksualnog zlostavljanja od strane državnih i nedržavnih aktera koji zauzimaju obrazovne ustanove;

(c) Procijeniti i rješavati uticaj oružanih sukoba na pristup djevojčica i žena obrazovanju;

(d) Imajući u vidu Rezoluciju Savjeta bezbjednosti 1325 (2000) o ženama, miru i bezbjednosti i naknadne rezolucije o ženama, miru i bezbjednosti, pokazati proaktivnu posvećenost preduzimanju mjera neophodnih za sprečavanje ciljanih napada na obrazovne ustanove i zaštitu djevojčica i žena;

(e) Obezbijediti značajno učešće žena u nadgledanju napada i razvoju preventivnih i zaštitnih mjera, kao i mjera za izgradnju mira, te obezbijediti učešće žena, uključujući žene iz ugroženih grupa, u njihovom kreiranju;

(f) Osmisliti djelotvorne, koordinisane, rekonstruktivne i brze odgovore, uključujući pravne i nepravne mjere odgovornosti, kako bi počinioci bili pozvani na odgovornost;

(g) Sistematski istraživati i krivično goniti, u skladu sa međunarodnim standardima, pojedince odgovorne za naređivanje, učestvovanje ili preuzimanje komandne odgovornosti za kršenja međunarodnog prava ljudskih prava, humanitarnog i krivičnog prava koja predstavljaju napade na obrazovanje;

(h) Obezbijediti da, kada se škole uništavaju ili koriste kao skloništa tokom prirodnih katastrofa, pristup djevojčica i žena obrazovanju ne bude nepotrebno ograničen;

(i) Dati prioritet obnovi škola pogođenih elementarnim nepogodama, posebno onih koje služe djevojčicama i ženama u nepovoljnom položaju;

(j) Obezbijediti da sve nove školske zgrade budu izgrađene u skladu sa propisanim građevinskim standardima koji uključuju otpornost na prirodne katastrofe, kao i da se redovno vrše pregledi postojećih škola.

Kulturološke barijere

51. Čak i tamo gdje postoji adekvatno obrazovanje i gdje pristupačnost nije ograničavajući faktor, opstajanje patrijarhalnih sistema i kulturnih normi i praksi zasnovanih na tim sistemima i tradicionalnim ulogama vezanim za djevojčice i žene može predstavljati snažnu prepreku ostvarivanju prava djevojčica i žena na obrazovanje.
52. Kada djevojčice nijesu u školi, veća je vjerovatnoća da će biti prisiljene na brak. Diskriminatorne i štetne prakse dječjih i/ili prisilnih brakova, povezane sa vjerskim ili kulturološkim praksama u nekim društvima, negativno utiču na pravo na obrazovanje. Kada djevojčice ne mogu da završe školovanje zbog dječjeg i/ili prisilnog braka i trudnoće, suočavaju se sa praktičnim preprekama, uključujući prisilno napuštanje škole, društvene norme koje ih ograničavaju na kuću i stigmatizaciju. Dječji brak takođe doprinosi povećanom riziku od nasilja u porodici, rizicima po reproduktivno zdravlje i ograničenjima prava na slobodu kretanja. Neuspijevajući da suzbiju dječje brakove, vlade ne ispunjavaju obavezu obezbjeđivanja pristupa obrazovanju djevojčicama na ravnopravnoj osnovi sa dječacima.
53. U nekim regionima svijeta, široko rasprostranjena kulturološka praksa sakaćenja ženskih genitalija ometa ili prekida obrazovanje djevojčica. Komplikacije nakon procedure mogu

dovesti do toga da djevojčice budu manje koncentrisane u školi i da izostaju sa nastave, što rezultira slabijim uspjehom i na kraju prijevremenim napuštanjem školovanja. U nekim državama, visoki troškovi povezani sa ovim procedurama dodatno utiču na sposobnost roditelja da finansiraju školovanje, što dovodi do toga da djevojčice napuste školu. Prisilni brak nakon ovakvih postupaka, koji se smatraju inicijacijom u odraslo doba, takođe može dovesti do odustajanja od škole zbog trudnoće ili usmjerenosti na obaveze u domaćinstvu.

54. Siromaštvo, u kombinaciji sa kulturnim praksama, zahtijeva da djeca preuzimaju i plaćeni i neplaćeni rad. U izvještaju za 2015. godinu o dječjem radu i obrazovanju, Međunarodna organizacija rada (MOR) navela je da 168 miliona djece uzrasta od 5 do 17 godina obavlja dječji rad. Djevojčice su nesrazmjerno zastupljene u ekonomiji pružanja njege, koja uključuje rad u sopstvenim ili tuđim domaćinstvima, i nose dvostruko veći teret rada unutar i izvan kuće, često sa malo ili nimalo vremena za školovanje. Kod onih koje uspijevaju da kombinuju školu i rad, školski uspjeh trpi, što dovodi do napuštanja škole. U mnogim regionima praksa dječjeg rada takođe je kulturološki uslovljena, pri čemu su djeca uključena u rad kod kuće tokom određenih perioda ili određenih dana u sedmici.

55. Komitet preporučuje državama članicama da preduzmu sljedeće mjere radi ublažavanja uticaja kulturoloških i vjerskih praksi na pristup djevojčica i žena obrazovanju:

(a) Zaštititi djevojčice i žene od uskraćivanja prava na obrazovanje na osnovu patrijarhalnih, vjerskih ili kulturoloških normi i praksi, u skladu sa zajedničkom Opštom preporukom br. 31 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena / Opštim komentarom br. 18 Komiteta za prava djeteta (2014) o štetnim praksama;

(b) Omogućiti dijalog sa vjerskim i tradicionalnim liderima o vrijednosti obrazovanja djevojčica i važnosti rješavanja praksi i običaja koji predstavljaju prepreku njihovom učešću na svim nivoima obrazovanja;

(c) Obezbijediti da minimalna starosna granica za sklapanje braka, sa ili bez roditeljskog pristanka, bude postavljena na 18 godina za djevojčice, u skladu sa zajedničkom Opštom preporukom br. 31 / Opštim komentarom br. 18;

(d) Integrisati temu sakaćenja ženskih genitalija u formalno i neformalno obrazovanje, kako bi se o toj praksi otvoreno razgovaralo, bez stigmatizacije, i kako bi djevojčice i žene dobile tačne informacije o njenim štetnim i pogubnim posljedicama, u skladu sa Opštom preporukom Komiteta br. 14 (1990) o obrezivanju žena;

(e) Obučiti nastavnike, pomoćno osoblje i omladinske radnike kako da edukuju djevojčice o sakaćenju ženskih genitalija i pruže podršku onima koje su izložene riziku od podvrgavanja toj praksi ili su joj već bile podvrgnute;

(f) Podstaći vjerske i lokalne lidere da se suprotstave praksi sakaćenja ženskih genitalija i da informišu i edukuju svoje zajednice o opasnostima ove prakse;

(g) Formulisati politike povratka i inkluzivnog obrazovanja koje će omogućiti trudnicama, mladim majkama i udatim djevojčicama mlađim od 18 godina da ostanu ili se vrate u školu bez odlaganja i obezbijediti da se takve politike dostave svim obrazovnim ustanovama i administratorima, kao i roditeljima i zajednici;

(h) Pozabaviti se praksama koje mogu ometati pristup obrazovanju, kao što je uključivanje djevojčica u neplaćeni rad u domaćinstvu;

(i) Postarati se da sva djeca, naročito djevojčice, ispod minimalnog uzrasta za zapošljavanje budu u školi tokom cijelog perioda obaveznog školovanja, kao i, gdje je to relevantno i u skladu sa međunarodnim standardima rada, u stručnim ili tehničkim školama.

VIII. Prava kroz obrazovanja

56. Prava djevojčica i žena u obrazovanju odnose se na obavezu države da obrazovanje bude prihvatljivo. Prihvatljivost se odnosi na pitanja forme (sadržaja) i suštine (kvaliteta) obrazovanja, koji se primjenjuju u školskom okruženju, kao i na obrazovne sadržaje i metode. Ostvarivanje prava u okviru obrazovanja zahtijeva državna sredstva, potrebnu infrastrukturu, podršku i materijale za učenike i nastavnike. Takođe je potrebno da djevojčicama bude obezbijeđen jednak pristup obrazovanju istog kvaliteta kao dječacima, u pogledu kvaliteta nastavnika, sadržaja i okruženja u kojem djevojčice i žene imaju priliku da ostvare ciljeve prema sopstvenom opredjeljenju i samoostvarenju. Prava u okviru obrazovanja, dakle, podrazumijevaju poštovanje i promovisanje ljudskih prava djevojčica i žena tokom čitavog obrazovnog ciklusa.

57. Nedostatak poštovanja i dostojanstva koje djevojčice i žene doživljavaju u obrazovnim ustanovama, u zavisnosti od rodnog režima škole, odraz je šireg društvenog uređenja. Okruženje u kojem se ne poštuje dostojanstvo djevojčica i žena često je obilježeno ukorijenjenim patrijarhalnim ideologijama, praksama i strukturama koje oblikuju svakodnevna iskustva nastavnika i učenika. Kao posljedica izloženosti djevojčica takvom okruženju, koje može uključivati fizičko, emocionalno i seksualno zlostavljanje tokom deset ili više godina, uskraćuju im se prava u oblasti obrazovanja. Potrebno je rješavati

različite probleme kako bi se obezbijedilo da djevojčice i žene, uključujući osoblje obrazovnih ustanova, mogu uživati jednakost u tretmanu i mogućnostima.

Stratifikacija škola i znanja (članovi 10 (a) i (b))

58. Uopšteno govoreći, obrazovni sistemi su visoko diferencirani u načinu na koji se učenici razvrstavaju, posebno prilikom prelaska iz osnovnog i srednjeg obrazovanja u škole i/ili programe u kojima se naglašava stručna ili akademska obuka. U nekim sistemima, nakon upisa učenika, prelazak između stručnog i akademskog obrazovanja predstavlja izazov. Socioekonomski status snažno utiče na raspoređivanje učenika u različite vrste škola. Učenici višeg ekonomskog statusa češće pohađaju akademski orijentisane škole koje nude znanja visokog statusa i omogućavaju direktan pristup visokom obrazovanju. Visoko diferencirani obrazovni sistemi tako održavaju socioekonomske nejednakosti veoma rano u životnom ciklusu, čak i prije nego što učenici završe obrazovanje i postanu dio radne snage.

59. U takvim diferenciranim obrazovnim sistemima postoje značajne razlike i u materijalnim resursima koji se dodjeljuju školama radi podrške realizaciji nastavnih planova i programa. Škole u zajednicama nižeg socioekonomskog statusa uglavnom su slabije opremljene, kako u pogledu materijalnih resursa, tako i u pogledu kvaliteta nastavnog kadra, u poređenju sa školama u zajednicama višeg socioekonomskog statusa, gdje su učenici u boljoj poziciji da imaju koristi od roditeljskih subvencija koje nadomještaju nedovoljno javno finansiranje.

60. Između i unutar tipova škola, učenici se razlikuju i na osnovu percepcije odgovarajućih predmetnih opcija za svaki pol. U akademskim školama djevojčice su često usmjerene ka humanističkim programima i nedovoljno su zastupljene u nauci, tehnologiji, inženjerstvu i matematici, dok u stručnim školama žene i djevojčice dominiraju u oblastima kao što su prehrana, kozmetika i administrativne studije. Stratifikacija učenika i znanja u krajnjoj liniji dovodi do toga da djevojčice budu usmjerene ka zanimanjima koja društvo smatra poslovima nižeg statusa. Takva stratifikacija dodatno se učvršćuje u školama samo za djevojčice ili samo za dječake, gdje se često nude samo predmeti koji se smatraju prikladnim za određeni pol. Kao posljedica toga, škole za djevojčice često ne nude obuku iz obrade drveta, građevinarstva i sličnih oblasti. Omogućavanje ostvarivanja prava djevojčica i žena na obrazovanje istog kvaliteta kao ono koje se pruža muškarcima i dječacima podrazumijeva ponudu čitavog spektra akademskih i stručnih predmeta u školama, a ne dodatno jačanje segregacije nastavnih planova i programa prema polu.

61. Kritična tehnička i stručna oblast u kojoj su djevojčice i žene nedovoljno zastupljene jesu informacione i komunikacione tehnologije. Šezdeset procenata ljudi u svijetu, od kojih su većina djevojčice i žene, nema pristup transformativnoj moći interneta. Kako bi se

prevazišao digitalni jaz između muškaraca i žena u korišćenju novih tehnologija i ženama omogućio jednak pristup informacijama i mogućnostima zapošljavanja u tim industrijama, škole moraju ukloniti prepreke koje dovode do njihovog isključivanja.

62. Član 10 (e) Konvencije predviđa da države članice treba da obezbijede da djevojčice i žene imaju iste mogućnosti kao dječaci i muškarci da aktivno učestvuju u sportu i fizičkom vaspitanju. Međutim, zbog preovlađujućih stereotipa, pozitivni efekti sporta na osnaživanje žena i rodnu ravnopravnost ograničeni su diskriminacijom u svim oblastima sporta i fizičke aktivnosti. Rodna segregacija i dalje postoji, a učešće žena u donošenju odluka ograničeno je i na nacionalnom i na međunarodnom nivou. Pored toga, vrijednost koja se pridaje ženskom sportu često je niska, što dovodi do neadekvatne raspodjele sredstava za podršku njihovom učešću, kao i do nižih naknada za sportistkinje. Medijsko predstavljanje žena u sportu takođe utiče na održavanje stereotipa. Nasilje nad ženama, iskorišćavanje i uznemiravanje u sportu dodatno odražavaju tradicionalnu mušku dominaciju u toj oblasti.

63. Komitet preporučuje državama članicama da preduzmu sljedeće mjere kako bi osigurale da obrazovni sistemi omogućavaju jednake mogućnosti za oba pola i slobodan izbor oblasti obrazovanja i karijere:

(a) Reformisati i standardizovati, po potrebi, obrazovni sistem kako bi se osigurala ravnomjerna raspodjela svih obrazovnih resursa u svim školama, bez obzira na lokaciju ili sastav stanovništva;

(b) Ukloniti ideološke i strukturne prepreke u koedukacionim školama, posebno na srednjem nivou, uključujući prepreke kao što su rasporedi časova organizovani tako da se u istom terminu nude samo predmeti podijeljeni po polu, što obavezuje učenike da se grupišu prema polu i sprečava interakciju i diskusiju između djevojčica i dječaka, kao i stavove nastavnika koji obeshrabruju djevojčice da slobodno biraju predmete i obrazovne programe;

(c) Osposobiti nastavnike i predavače da pružaju profesionalno usmjeravanje učenicima i roditeljima kako bi se prevazišle i promijenile percepcije o tome koje su oblasti i zanimanja prikladni za svaki pol;

(d) Uvesti mjere za povećanje učešća žena i djevojčica u programima nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike na svim nivoima obrazovanja, obezbjeđivanjem posebnih podsticaja kao što su stipendije i usvajanjem privremenih posebnih mjera, u skladu sa članom 4. Konvencije i Opštom preporukom Komiteta br. 25 (2004) o privremenim posebnim mjerama;

(e) Obezbijediti da škole sa jednim polom nude čitav spektar predmeta, posebno u tehničkim i stručnim oblastima, kako bi djevojčice imale priliku da učestvuju u oblastima u kojima dominiraju muškarci, i obrnuto, čime bi se omogućile šire mogućnosti za karijeru;

(f) Razviti nacionalne planove ili strategije za informacione i komunikacione tehnologije sa posebnim ciljevima za postizanje rodne ravnopravnosti u pristupu informacionim i komunikacionim tehnologijama u školama i ustanovama visokog obrazovanja, podržane posebnim programima koji se mogu sprovoditi u školama, uz odgovarajući budžet i prikupljanje blagovremenih podataka razvrstanih po polu radi praćenja ostvarivanja ciljeva;

(g) Uvesti jasne zakonske i političke mjere kako bi se osiguralo da djevojčice i žene, kada učestvuju u disciplinama i aktivnostima u kojima dominiraju muškarci, budu zaštićene od seksualnog uznemiravanja i nasilja;

(h) Obezbijediti jednake mogućnosti djevojčicama i ženama u obrazovnim ustanovama da slobodno biraju oblasti fizičke aktivnosti i sporta kojima žele da se bave i da ostvaruju zdravstvene i psihološke koristi od takvog angažovanja;

(i) Rješavati tradicionalne stereotipe i obezbijediti uslove koji omogućavaju učešće djevojčica i žena u fizičkim aktivnostima i sportovima u kojima dominiraju muškarci, kako u mješovitim obrazovnim ustanovama tako i u ustanovama namijenjenim samo ženama;

(j) Uvesti afirmativne mjere, preferencijalni tretman ili sistem kvota u oblastima sporta, kulture i rekreacije, u skladu sa Opštom preporukom br. 25, i kada je potrebno usmjeriti takve mjere ka djevojčicama i ženama izloženim višestrukim oblicima diskriminacije, uključujući žene na selu, u skladu sa Opštom preporukom br. 34 (2016) o pravima žena na selu.

Rodna nejednakost, zlostavljanje i seksualno nasilje u školama

64. Rodna nejednakost u obrazovanju podrazumijeva različit tretman, pri čemu se jednom polu daje prednost ili privilegovan pristup nagradama unutar školskog sistema, u smislu pažnje, ocjena, mogućnosti i pohvala, kao i blažih kazni za neprimjereno ponašanje. Rodna nejednakost se takođe ispoljava kroz nejednak pristup nematerijalnom statusu i moći u interakcijama između nastavnika i učenika. Na način na koji djevojčice doživljavaju takvu nejednakost utiče više faktora, uključujući pol, socioekonomski status, rasu ili etničku pripadnost, pripadnost manjinskoj grupi, izgled i jezičke obrasce.

65. Još jedna oblast u kojoj su djevojčice i žene pogođene negativnim uticajem jeste seksualna politika povezana sa njihovim učešćem u obrazovanju. Seksualna politika u školama odnosi se na rodne odnose obilježene neprimjerenim seksualnim prizvukom, kao što je seksualno uznemiravanje djevojčica u školama ili na putu do škole i iz škole. One se mogu suočiti sa seksualnim uznemiravanjem i zlostavljanjem od strane učenika, nastavnika i članova zajednice, kao i sa pristrasnim tretmanom u školi. Seksualni napadi i drugi oblici rodno zasnovanog nasilja u školama značajno doprinose niskom samopoštovanju, slabijem obrazovnom uspjehu i dugoročnim negativnim posljedicama po zdravlje i blagostanje. Kao posljedica nasilja, djevojčice ostaju van škole, napuštaju školovanje ili neredovno pohađaju nastavu. Nasilje često počinje verbalnim uvredama i prijetećim gestovima koji, ukoliko ih ne ospore oni koji imaju moć, prerastaju u nasilna djela.

66. Djevojčice iz ugroženih grupa izložene su povećanom riziku od nasilja u školama zbog višestrukih oblika diskriminacije sa kojima se suočavaju, posebno na osnovu HIV statusa, kaste, etničke pripadnosti, rase i vjere, što povećava rizik od zlostavljanja i utiče na prirodu nasilja kojem su izložene. Djevojčice sa invaliditetom suočavaju se sa diskriminacijom na osnovu pola i invaliditeta, dok lezbejke, biseksualne, transrodne i interseksualne osobe trpe i seksizam i homofobiju.

67. Uprkos rasprostranjenom seksualnom uznemiravanju i zlostavljanju djevojčica u obrazovnim ustanovama, kao i činjenici da ono predstavlja ključnu prepreku njihovom pravu na obrazovanje i pravima u okviru obrazovanja, ovi problemi nijesu sistematski uključeni u obrazovne politike i programe. U mnogim slučajevima ne postoje strogi mehanizmi odgovornosti, a u školama se ova pitanja ignorišu ili se na njih reaguje okrivljavanjem žrtve, dok počinioci ostaju nekažnjeni.

68. Seksualno zlostavljanje djevojčica može dovesti do neželjenih trudnoća, zbog čega je potrebno informisati djevojčice, naročito tokom adolescencije, o ovom problemu i njegovim posljedicama. Važan odgovor na razmjere problema u porodici, školi i zajednici jeste uspostavljanje obaveznih nastavnih planova i programa prilagođenih uzrastu na svim nivoima obrazovanja, koji obuhvataju sveobuhvatno seksualno obrazovanje, kao i seksualno i reproduktivno zdravlje i prava, odgovorno seksualno ponašanje, prevenciju rane trudnoće i prevenciju polno prenosivih infekcija, u skladu sa članovima 10 (ž) i 12 Konvencije, Opštom preporukom Komiteta br. 24 (1999) o ženama i zdravlju i Opštom preporukom br. 35 (2017) o rodno zasnovanom nasilju nad ženama, kojom je ažurirana Opšta preporuka br. 19. Nastavnici bi trebalo da budu posebno obučeni za rad sa različitim uzrastima. U situacijama kada je nastavno osoblje pretežno muškog pola, kao što je slučaj u srednjim školama, potrebno je ulagati napore u zapošljavanje i obuku

nastavnica koje mogu služiti kao uzori i učiniti učionice sigurnijim i prijatnijim mjestom za djevojčice i mlade žene.

69. Komitet preporučuje državama članicama da preduzmu sljedeće mjere za suzbijanje nasilja nad djevojčicama i ženama povezanog sa obrazovnim ustanovama i školovanjem, čime se štiti njihovo pravo da prema njima bude postupano sa poštovanjem i dostojanstvom:

(a) Donijeti i sprovesti odgovarajuće zakone, politike i procedure za zabranu i borbu protiv nasilja nad djevojčicama i ženama u obrazovnim ustanovama i njihovoj okolini, uključujući verbalno i emocionalno zlostavljanje, uhođenje, seksualno uznemiravanje i seksualno nasilje, fizičko nasilje i iskorišćavanje;

(b) Angažovati, obučiti i zaposliti veći broj nastavnica u obrazovnim ustanovama u kojima školsko osoblje pretežno čine muškarci;

(c) Obezbijediti da djevojčice i žene pogođene nasiljem u školama imaju djelotvoran pristup pravdi i pravnim sredstvima zaštite;

(d) Reagovati na slučajeve nasilja nad djevojčicama i ženama u obrazovnim ustanovama putem povjerljivih i nezavisnih mehanizama prijavljivanja, djelotvornih istraga, krivičnog gonjenja kada je to primjereno, adekvatnog kažnjavanja počinilaca i pružanja usluga žrtvama/preživjelima;

(e) Obezbijediti da svi slučajevi nasilja nad djevojčicama i ženama u obrazovnim ustanovama budu prijavljeni i evidentirani, da se prije zapošljavanja provjerava krivična evidencija školskog osoblja i da se razviju i primjenjuju kodeksi ponašanja za sve zaposlene i učenike;

(f) Usvojiti nacionalne akcione planove za rješavanje problema nasilja nad djevojčicama povezanog sa školom, uključujući smjernice za škole i obaveznu obuku nastavnika i učenika o strategijama rane intervencije za rješavanje seksualnog uznemiravanja i nasilja nad djevojčicama;

(g) Odrediti državni mehanizam za sprečavanje i istraživanje incidenata nasilja u obrazovnim ustanovama i obezbijediti adekvatno javno finansiranje za rješavanje tog problema;

(h) Pružiti usluge podrške djevojčicama koje doživljavaju nasilje, uključujući savjetovanje, liječenje, informisanje o HIV-u/AIDS-u i pravna sredstva zaštite;

(i) Razviti i uvesti nastavne planove i programe na svim nivoima obrazovanja, prilagođene uzrastu i zasnovane na dokazima i naučnim saznanjima, koji obuhvataju sveobuhvatne informacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju,

odgovornom seksualnom ponašanju, prevenciji rane trudnoće i polno prenosivim infekcijama.

Zlostavljanje na internetu

70. Još jedan oblik zlostavljanja kojem su djevojčice izložene jeste nasilje na internetu, pri čemu informacione i komunikacione tehnologije i različite platforme društvenih mreža predstavljaju sredstva putem kojih ih počinioci zastrašuju, prijete im ili ih uznemiravaju. Iako su i dječaci i djevojčice uključeni u nasilje na internetu, istraživanja pokazuju da su djevojčice, naročito adolescentkinje, gotovo dvostruko češće od dječaka i žrtve i počiniteljke takvog nasilja. Viktimizacija adolescentkinja na internetu ima različite oblike, uključujući vrijeđanje, širenje tračeva, prijetnje, otkrivanje povjerljivih informacija, fotografija i snimaka, osvetničku pornografiju, seksualno uznemiravanje i seksualne napade, često od strane nepoznatih osoba.

71. Nasilje na internetu ima širok spektar posljedica po adolescentkinje, uključujući blage ili ozbiljne emocionalne posljedice, osjećaj nesigurnosti i straha, a u nekim slučajevima i suicidalne misli ili samoubistvo.

72. **Komitet preporučuje da, iako nasilje na internetu nije uvijek ukorijenjeno u školskom okruženju, države članice preduzmu sljedeće mjere u školama radi zaštite djevojčica:**

(**a) Informisati roditelje o rasprostranjenosti nasilja na internetu i o uticaju koji ono može imati na djevojčice;**

(b) Razviti sveobuhvatne programe koji će informisati nastavnike, učenike i roditelje o oblicima koje nasilje na internetu može poprimiti i o njegovim mogućim posljedicama, te pružiti savjete i podršku učenicima koji su žrtve nasilja na internetu;

(c) Uspostaviti politike koje obezbjeđuju da se tehnologije dostupne u školama ne koriste u svrhu nasilja na internetu i pratiti njihovu primjenu;

(d) Uspostaviti višestruke i lako dostupne kanale koje učenici mogu koristiti za prijavljivanje takvih incidenata, uključujući službe za vršnjačko i nastavničko savjetovanje, sigurna mjesta u školama i anonimne telefonske linije za prijavljivanje;

(e) Informisati djevojčice o posljedicama učestvovanja u nasilju na internetu po zdravlje i dobrobit žrtava, kao i o sankcijama koje se mogu primijeniti prema počiniocima;

(f) Donijeti zakone kojima se definiše i kažnjava uznemiravanje putem informacionih i komunikacionih tehnologija i uznemiravanje žena i djevojčica na internetu u svim njegovim oblicima.

Ravnopravno učešće žena u rukovodećim strukturama

73. Neravnopravnost polova prisutna u obrazovnim institucijama negativno utiče na žensko osoblje, naročito u sistemima srednjeg i visokog obrazovanja. Ovi uticaji su najočigledniji u ograničenim mogućnostima profesionalnog napredovanja i sporijem dolasku žena na pozicije odlučivanja. Iako se nastava smatra ženskom profesijom, žene su nesrazmjerno malo zastupljene na višim i najvišim rukovodećim pozicijama na svim nivoima obrazovanja širom svijeta.

74. Više faktora objašnjava nedovoljnu zastupljenost žena na rukovodećim i pozicijama odlučivanja na svim nivoima obrazovanja. Oni uključuju ograničen pristup obrazovanju, naročito mogućnostima za sticanje visokoškolskih kvalifikacija za one koje predaju na nižim nivoima, diskriminatorne prakse imenovanja i napredovanja, porodične stavove, prekide u karijeri, kulturološke stereotipe, isključenost iz muških mreža umrežavanja i pokroviteljstva, kao i kontinuirani otpor uključivanju žena na rukovodeće funkcije[7].

75. Komitet preporučuje državama članicama da uvedu sljedeće mjere radi otklanjanja rodnog jaza na rukovodećim pozicijama na svim nivoima obrazovanja, kako bi se obezbijedila eliminacija diskriminacije sa kojom se žene suočavaju u tom pogledu:

(a) Povećati profesionalnu mobilnost žena u visokoškolskim ustanovama obezbjeđivanjem grantova i/ili stipendija koje će im omogućiti sticanje viših postdiplomskih kvalifikacija, kao i uvođenjem podsticaja i planova za njihovo zadržavanje;

(b) Jačati napore za povećanje broja žena na rukovodećim pozicijama na svim nivoima obrazovanja, posebno univerzitetskih profesorica u svim oblastima, kroz primjenu mjera, uključujući privremene posebne mjere u skladu sa članom 4(1) Konvencije i Opštom preporukom br. 25;

(c) Preispitati procedure imenovanja i unapređenja i ukloniti sve diskriminatorne odredbe koje predstavljaju prepreku ravnopravnom učešću žena na rukovodećim pozicijama u obrazovnim ustanovama, te se baviti diskriminatornim praksama pri imenovanju i napredovanju;

---

[7] Vidjeti UNESKO dokument, ED.99/HEP/WCHE/Vol. IV-12, *Zbornik radova Svjetske konferencije o visokom obrazovanju u 21. vijeku: Vizija i djelovanje (Pariz 5–9. oktobar 1998*, vol. IV. Dostupno na http://www.unesco.org/ulis/cgi-bin/ulis.pl?catno=117320&set=005A51B380_3_203&gp=1&lin=1&ll=1.

(d) Baviti se dominantnim organizacionim kulturama koje nepovoljno utiču na profesionalnu mobilnost žena u nastavničkoj profesiji;

(e) Uspostaviti ciljeve u okviru određenog vremenskog perioda kako bi se obezbijedio paritet na radnim mjestima u visokom obrazovanju, uključujući više funkcije, mjesta profesora, dekana i prodekana na univerzitetima;

(f) Uspostaviti politike i kvote za ravnopravnu zastupljenost žena u upravljačkim tijelima visokog obrazovanja, kao što su senati i vijeća, kao i u istraživačkim tijelima.

IX. Prava kroz obrazovanje

76. Od 1985. godine, nekoliko međunarodnih konferencija Ujedinjenih nacija bilo je fokusirano na ljudska prava, žene, socijalna pitanja i održivi razvoj, te su identifikovale brojne aktivnosti za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena. Mnoge konferencije istakle su obrazovanje kao sredstvo za ostvarivanje tih ciljeva i unapređenje položaja žena u društvu. Obrazovanje pojedincima pruža vještine potrebne za prilagođavanje potrebama promijenjenih društava i stoga ima višestruki efekat na sposobnost žena da ostvaruju svoja prava u svim sferama života, izvan škole. Međutim, prava žena kroz obrazovanje još uvijek nijesu u potpunosti ostvarena.

77. Uprkos regionalnim nejednakostima, globalni podaci ukazuju na to da više žena nego muškaraca posjeduje visokoškolske kvalifikacije i da one predstavljaju visoko kvalifikovan izvor ljudskog kapitala. Međutim, muškarci sa nižim nivoima kvalifikacija često imaju prednost pri zapošljavanju i napredovanju u odnosu na žene sa višim nivoima obrazovanja, što doprinosi univerzalnom fenomenu horizontalne i vertikalne rodne segregacije tržišta rada. Kvalifikacije stoga nemaju istu društvenu vrijednost za žene i muškarce. Čak i kada oba pola imaju isti nivo obrazovanja, muškarcima se često daje povlašćen tretman pri zapošljavanju[8].

78. Takvi sistemski obrasci posebno su ukorijenjeni na tržištu rada, koje funkcioniše na osnovu ideologije „muškarca kao hranitelja porodice“, što dovodi do toga da muškarci zauzimaju dominantne pozicije u plaćenom radu. Kao posljedica toga, žene u većini društava imaju niže stope zaposlenosti, više stope nezaposlenosti i siromaštva, češće rade sa skraćenim radnim vremenom, zarađuju manje od muškaraca, nesrazmjerno su zastupljene u nesigurnim oblicima rada i imaju manje mogućnosti za dostojanstvene

[8] Vidjeti izjavu bivšeg člana Komiteta Barbare Bejli na okruglom stolu visokog nivoa održanom na kraju pedeset i pete sjednice Komisije o statusu žena. Dostupno na www.un.org/womenwatch/daw/csw/csw55/panels/HLRTA-Bailey-Barbara.pdf.

uslove rada. Žene su nedovoljno zastupljene na pozicijama odlučivanja na svim nivoima društvenih i političkih institucija i nemaju stvarnu ličnu autonomiju. Iako je povećan pristup obrazovanju unaprijedio živote žena i njihove djece, potencijal obrazovanja da promijeni ukupni odnos moći u ekonomskoj, političkoj i društvenoj sferi i da napravi stratešku razliku u osnaživanju žena nije ostvaren, zbog kulturoloških uvjerenja i praksi koje reprodukuju ukorijenjene rodne ideologije, strukture i sisteme.

79. Ovaj ustaljeni obrazac povezan je sa procesima rodne socijalizacije koji reprodukuju i podržavaju rodnu podjelu rada, određujući šta se smatra muškim, a šta ženskim poslom, što je dalje povezano sa javno/privatnom dihotomijom – sistemom u kojem muškarci dominiraju u javnoj, a žene u privatnoj sferi. Kao rezultat toga, umjesto da bude transformativno sredstvo, institucionalizovano obrazovanje postaje instrument države za reprodukovanje rodnog poretka i održavanje hijerarhije muškarac/žena, dominantan/ podređen i javno/privatno[9].

80. Ovaj trend se nastavlja i na nivou učešća žena u političkim procesima i donošenju odluka, gdje zbog slabe zastupljenosti žene ne mogu djelotvorno uticati na politike koje ih se tiču. U 2017. godini udio žena izabranih ili imenovanih na funkcije u vladama širom svijeta iznosio je jedan prema četiri u odnosu na muškarce. Na nižim parlamentarnim pozicijama žene su zauzimale 23,4 odsto ukupnog broja mjesta, dok su na višim funkcijama činile 22,9 odsto. Isti trend prisutan je i kada je riječ o zastupljenosti žena kao članica i predsjednica odbora u privatnom i javnom sektoru. Žene su i dalje u velikoj mjeri marginalizovane u političkoj sferi i upravljačkim strukturama zbog diskriminatornih zakona, praksi, stavova i rodnih stereotipa.

81. Komitet preporučuje da države članice preduzmu sljedeće mjere kako bi se ostvarilo ravnopravno učešće žena u društvenim, ekonomskim i političkim procesima, kao i na pozicijama odlučivanja u svim sektorima:

(a) Obučiti nastavnike da primjenjuju konstruktivne strategije podučavanja koje će djevojčicama i ženama pružiti vještine kritičkog mišljenja i razviti osjećaj pozitivnog samopoštovanja i samopouzdanja za ravnopravno učešće sa muškarcima na visokim funkcijama i pozicijama odlučivanja u društvenoj, ekonomskoj i političkoj sferi;

(b) Prilagoditi obrazovne opcije i sadržaje za djevojčice i žene, naročito na višim nivoima obrazovanja, kako bi se povećalo njihovo učešće u naučnim, tehničkim i menadžerskim studijskim programima, a time i njihove kvalifikacije za pristup

[9] Ibid

visokim pozicijama i funkcijama odlučivanja, posebno u profesijama i oblastima rada u kojima dominiraju muškarci;

(c) Jačati građansko i nacionalno obrazovanje u školama, kao i rodno osjetljive programe kontinuiranog obrazovanja odraslih, sa ciljem povećanja uloge žena i njihovog učešća u porodici i društvu;

(d) Prepoznati značaj osnaživanja svih žena putem obrazovanja i obuke iz oblasti upravljanja, javnih politika, ekonomije, informacionih i komunikacionih tehnologija i nauke, kako bi razvile znanja i vještine potrebne za puno učešće u svim sferama javnog života;

(e) Zaštititi pravo žena na dostojanstven rad osporavanjem ukorijenjene horizontalne segregacije tržišta rada, u kojoj muškarci imaju privilegovan i dominantan položaj u visoko profesionalnim sektorima na osnovu patronata, a ne zasluga;

(f) Unaprijediti i proširiti pristup žena informaciono-komunikacionim tehnologijama, uključujući alate elektronske uprave, kako bi se omogućilo njihovo političko učešće i promovisalo uključivanje u šire demokratske procese, uz istovremeno prilagođavanje tih tehnologija potrebama žena, uključujući marginalizovane žene;

(g) Razviti odgovarajuće alate, vještine i programe obuke, u konsultaciji sa ženama, kako bi bile osnažene i osposobljene za učešće na rukovodećim pozicijama i preuzimanje odgovornosti u javnom životu;

(h) Preduzeti sve odgovarajuće mjere radi uklanjanja predrasuda i rodnih stereotipa koji predstavljaju prepreke ženama za pristup i puno učešće u društvenoj, ekonomskoj i političkoj sferi.

X. Odgovornost države: implementacija i monitoring

82. Informacije sadržane u prethodnim poglavljima ove Opšte preporuke ukazuju na to da, iako je ostvaren određeni napredak u ostvarivanju prava djevojčica i žena na obrazovanje, njihova prava u sva tri domena – pravo na obrazovanje, prava u okviru obrazovanja i prava kroz obrazovanje – i dalje ostaju neostvarena. Preporuke sadržane u ovom dokumentu identifikuju standarde za usvajanje i reformu politika i zakonodavnih okvira, kao i finansijske i ljudske resurse potrebne za obezbjeđivanje i zaštitu prava djevojčica i žena u ta tri domena. Ako je obrazovanje, u krajnjoj liniji, sredstvo ličnog, društvenog, ekonomskog i političkog osnaživanja žena i način da se one osposobe da direktno

doprinesu nacionalnim i regionalnim razvojnim procesima, tada posvećenost ovim aktivnostima nije izborna, već obavezna. Transformacija sistema i struktura može se ostvariti samo tamo gdje postoji politička volja. Države članice treba da se obavežu na ispunjavanje svojih međunarodno obavezujućih dužnosti prema instrumentima kao što je Konvencija, što je dodatno potvrđeno Opštim preporukama Komiteta, posebno Opštom preporukom br. 28 (2010) o osnovnim obavezama država članica prema članu 2 Konvencije.

83. Komitet poziva države članice da preduzmu sljedeće mjere kako bi obezbijedile pravovremenu primjenu i praćenje preporuka sadržanih u ovoj Opštoj preporuci radi zaštite prava djevojčica i žena na pristup obrazovanju i njihovih prava u okviru i kroz obrazovanje, kako je utvrđeno članom 10 Konvencije i povezano sa drugim članovima Konvencije i drugim Opštim preporukama:

(a) Obezbijediti široku distribuciju Opšte preporuke svim zainteresovanim stranama, uključujući sve državne službenike uključene u sektor obrazovanja i povezane sektore, nastavnike na svim nivoima obrazovnog sistema, učenike i studente, roditelje, medije i relevantne nacionalne i organizacije civilnog društva;

(b) Po potrebi, prevesti dokument na nacionalne jezike i jezike koje koriste etničke manjinske grupe u državama članicama;

(c) Uspostaviti nacionalnu multisektorsku radnu grupu sa predstavnicima ključnih državnih sektora uključenih u pružanje obrazovanja i obrazovnih usluga, kao i glavnih nevladinih aktera u oblasti obrazovanja, radi razvoja sveobuhvatne strategije implementacije i praćenja sa jasno definisanim rokovima, pokazateljima za mjerenje postignutih rezultata i odgovornim licima zaduženim za nadzor pojedinih aspekata strategije;

(d) Obezbijediti dostupnost i pristupačnost odgovarajućih kvantitativnih i kvalitativnih skupova podataka kako bi se omogućilo praćenje rezultata i postigli najbolji efekti usklađivanjem primjene ove Opšte preporuke sa zahtjevima drugih međunarodnih, regionalnih i nacionalnih instrumenata koji se odnose na prava djevojčica i žena na obrazovanje, prava u okviru obrazovanja i prava kroz obrazovanje, a koji su u skladu sa postojećim instrumentom.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/37

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Mart 2018.

Original: engleski
(https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/37)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 37

o dimenzijama roda u vezi sa smanjenjem rizika od katastrofa u kontekstu klimatskih promjena

Sadržaj:

I. Uvod

II. Cilj i oblast primjene

III. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i drugi relevantni međunarodni okviri

IV. Opšta načela Konvencije koja važe za smanjenje rizika od katastrofa i klimatskih promjena

A. Suštinska ravnopravnost i odsustvo diskriminacije

B. Učešće i osnaživanje

C. Odgovornost i pristup pravdi

V. Posebna načela Konvencije relevantna za smanjenje rizika od katastrofa i klimatskih promjena

A. Procjena i prikupljanje podataka

B. Koherentnost politike

C. Ekstrateritorijalne obaveze, međunarodna saradnja i raspodjela resursa

D. Nedržavni akteri i ekstrateritorijalne obaveze

E. Razvoj kapaciteta i pristup tehnologiji

VI. Posebne oblasti od značaja

A. Pravo na život bez rodno zasnovanog nasilja nad ženama i djevojčicama

B. Pravo na obrazovanje i na informisanost

C. Pravo na rad i na socijalnu zaštitu

D. Pravo na zdravlje

E. Pravo na adekvatan standard života

F. Pravo na slobodu kretanja

VII. Diseminacija i izvještavanje

I. Uvod

1. Klimatske promjene povećavaju i rizik i uticaj prirodnih katastrofa na globalnom nivou, povećavajući učestalost i ozbiljnost vremenskih i klimatskih opasnosti, čime se dodatno povećava ranjivost zajednica na te opasnosti. Postoje naučni dokazi da je veliki procenat ekstremnih vremenskih prilika širom svijeta rezultat klimatskih promjena izazvanih ljudskim djelovanjem. Posljedice takvih katastrofa po ljudska prava vidljive su kroz političku i ekonomsku nestabilnost, rastuće nejednakosti, smanjenu sigurnost hrane i vode, kao i povećane prijetnje zdravlju i egzistenciji ljudi. Iako klimatske promjene pogađaju sve države i stanovništvo, najmanje su im doprinijeli upravo oni koji su njima najviše pogođeni, uključujući osobe koje žive u siromaštvu, dok su mladi i buduće generacije posebno ranjivi na njihove posljedice.
2. Žene, djevojčice, muškarci i dječaci različito su pogođeni klimatskim promjenama i katastrofama, pri čemu mnoge žene i djevojčice trpe veće rizike, opterećenja i posljedice. Krizne situacije pogoršavaju postojeće rodne nejednakosti i višestruke oblike diskriminacije, posebno za žene koje žive u siromaštvu, žene autohtonog stanovništva, žene koje pripadaju etničkim, rasnim, vjerskim i seksualnim manjinskim grupama, žene sa invaliditetom, žene izbjeglice i tražiteljke azila, interno raseljene žene, žene bez državljanstva i migrantkinje, žene na selu, neudate žene, adolescentkinje i starije žene, koje su često nesrazmjerno više pogođene od muškaraca ili drugih žena.
3. U mnogim kontekstima rodna nejednakost ograničava kontrolu koju žene i djevojčice imaju nad odlukama koje utiču na njihove živote, kao i njihov pristup resursima kao što su hrana, voda, poljoprivredni materijal, zemljište, krediti, energija, tehnologija, obrazovanje, zdravstvene usluge, adekvatno stanovanje, socijalna zaštita i zapošljavanje. Kao rezultat tih nejednakosti, žene i djevojčice imaju veću vjerovatnoću da budu izložene rizicima i gubicima izazvanim katastrofama koje ugrožavaju njihove osnovne životne potrebe, te su manje

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/38

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Novembar 2020.

Original: engleski
(https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/38)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 38
o trgovini ženama i djevojčicama u kontekstu globalnih migracija

Sadržaj:

I. Uvod

II. Ciljevi i obim

III. Pravni okvir

IV. Osnovni uzroci trgovine ženama i djevojčicama

- A. Socioekonomska nepravda
- B. Diskriminacija u režimima migracija i azila
- C. Potražnja koja podstiče eksploataciju i dovodi do trgovine ljudima
- D. Konfliktne i humanitarne vanredne situacije
- E. Upotreba digitalne tehnologije u trgovini ljudima

V. Pomoć i zaštita žena i djevojčica koje su žrtve trgovine ljudima

- A. Identifikacija žrtve
- B. Pomoć i zaštita žrtava

VI. Pristup žrtava pravdi

- A. Pravni ljekovi za žrtve trgovine ljudima
- B. Istrage, krivično gonjenje i kažnjavanje počinilaca

VII. Preporuke

- A. Rješavanje osnovnih uzroka trgovine ženama i djevojčicama
- B. Poštovanje prava žrtava
- C. Rodno osetljivi sudski postupci
- D. Prikupljanje podataka i zakonodavni, politički i institucionalni okviri
- E. Diseminacija i izveštavanje

F. Ratifikacija ili pristupanje Ugovora

I. Uvod

1. Član 6 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena utvrđuje zakonsku obavezu država članica da preduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne mjere, radi suzbijanja svih oblika trgovine ženama i eksploatacije prostitucije žena. Uprkos brojnim postojećim pravnim i političkim okvirima za borbu protiv trgovine ljudima na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, žene i djevojčice i dalje čine većinu identifikovanih žrtava trgovine ljudima širom svijeta, dok počinioci uživaju široko rasprostranjenu nekažnjivost.

2. Prema mišljenju Komiteta, takvo stanje opstaje zbog zanemarivanja rodne dimenzije trgovine ljudima u cjelini, a naročito trgovine ženama i djevojčicama koje su izložene različitim oblicima eksploatacije, uključujući seksualnu eksploataciju. Rodna analiza ovog krivičnog djela pokazuje da njegovi osnovni uzroci leže u diskriminaciji zasnovanoj na polu, uključujući neuspjeh u suočavanju s dominantnim ekonomskim i patrijarhalnim strukturama, kao i sa nepovoljnim i rodno diferenciranim uticajem režima rada, migracija i azila država članica, koji stvaraju okolnosti ranjivosti koje dovode do trgovine ženama i djevojčicama.

3. Globalno dominantne ekonomske politike dodatno produbljuju ogromne ekonomske nejednakosti između država i pojedinaca, što se manifestuje kroz eksploataciju radne snage, uključujući izbjegavanje odgovornosti od strane korporacija, službenika za javne nabavke i poslodavaca da osiguraju da u njihovim lancima snabdijevanja i proizvodnje nema žrtava trgovine ljudima. Globalizovani makroekonomski i politički faktori, uključujući privatizaciju javnih dobara, deregulaciju tržišta rada, smanjenje socijalne države i mjere štednje koje čine dio politika strukturnog prilagođavanja i uslova za pružanje pomoći, često pogoršavaju nezaposlenost i siromaštvo i stvaraju ekonomske nepravde koje nesrazmjerno pogađaju žene. Takve politike, često praćene smanjenjem državne potrošnje za socijalne usluge i privatizacijom javnih dobara i usluga, regresivnim poreskim reformama i reformama tržišta rada, ozbiljno ograničavaju sposobnost država da sprovode socijalne politike koje predstavljaju osnov za uklanjanje strukturnih nejednakosti, uključujući rodne nejednakosti i kršenja ljudskih prava žena u različitim

oblastima. Smanjena socijalna izdvajanja dodatno prebacuju odgovornost za osnovne socijalne usluge sa države na žene. Ovi faktori pojačavaju i održavaju diskriminatorne kulturne i društvene norme koje dovode do potčinjavanja različitih grupa žena.

II. Ciljevi i obim

4. U skladu sa mandatom iz člana 21 Konvencije da razvija opšte preporuke radi pojašnjenja obaveza država članica u borbi protiv diskriminacije žena i djevojčica, Komitet smatra da život bez trgovine ljudima mora biti priznat kao ljudsko pravo, te da se moraju stvoriti odgovarajući uslovi kako bi žene i djevojčice mogle u potpunosti uživati to pravo. Države članice moraju preduzeti sve odgovarajuće mjere radi iskorjenjivanja trgovine ljudima i eksploatacije prostitucije, kako bi se osiguralo da zakoni, sistemi, propisi i finansijska sredstva budu uspostavljeni i djelotvorni, tako da ostvarivanje tog prava bude stvarno, a ne prividno. Odredbe Konvencije međusobno se dopunjuju i osnažuju radi obezbjeđivanja potpune zaštite. Ova opšta preporuka povezuje član 6 Konvencije sa svim ostalim odredbama Konvencije i postojećom sudskom praksom Komiteta.

5. Ova opšta preporuka stavlja u kontekst sprovođenje obaveza država članica da se bore protiv svih oblika trgovine ljudima, kako je propisano članom 6 Konvencije, u okviru globalnih migracija. Putevi trgovine ljudima često se prepliću sa mješovitim migracionim tokovima. Komitet naglašava posebnu ranjivost krijumčarenih žena i djevojčica na trgovinu ljudima, kao i uslove nastale restriktivnim režimima migracija i azila koji migrante usmjeravaju ka neregularnim putevima.

6. U ovoj opštoj preporuci Komitet potvrđuje da je prioritetna obaveza država, kako pojedinačno tako i kolektivno, da spriječe izlaganje žena i djevojčica riziku od trgovine ljudima. Države su takođe dužne da obeshrabruju potražnju koja podstiče eksploataciju i dovodi do trgovine ljudima. Ova preporuka pruža praktične smjernice za sprovođenje mjera protiv trgovine ljudima zasnovanih na pristupu koji uključuje rodnu i intersekcionalnu perspektivu, sa fokusom na ostvarivanje ljudskih prava žena i djevojčica kao strateškog prioriteta za postizanje održivog razvoja. Takođe podsjeća na obaveze država članica prema međunarodnom pravu, uključujući sudsku praksu Komiteta, da identifikuju, pruže pomoć i zaštite preživjele žrtve trgovine ljudima, spriječe njihovu ponovnu viktimizaciju i omoguće im pristup pravdi, kao i kažnjavanje počinilaca.

7. Komitet priznaje da se uzroci, posljedice i iskustva trgovine ljudima razlikuju kod mladih djevojaka, adolescentkinja i odraslih žena. Posebno naglašava dodatnu ranjivost djevojčica zbog ukrštanja pola i uzrasta, podsjećajući da djeca žrtve trgovine ljudima imaju pravo na pojačanu materijalnu i procesnu zaštitu u skladu sa međunarodnim

pravom. Komitet podstiče države članice da uzmu u obzir čitav spektar tih razlika, obezbjeđujući mjere protiv trgovine ljudima koje su prilagođene uzrastu i potrebama djece, gdje god je to potrebno.

III. Pravni okvir

8. Član 6 Konvencije zasniva se na članu 8 Deklaracije o eliminaciji diskriminacije žena, koji predviđa preduzimanje svih odgovarajućih mjera, uključujući zakonodavne mjere, radi borbe protiv svih oblika trgovine ženama i eksploatacije prostitucije žena. Međunarodno pravo u ovoj oblasti kodifikovano je i dalje razvijano kroz Konvenciju o suzbijanju trgovine ljudima i eksploatacije prostitucije drugih lica. Ovaj pravni osnov zahtijeva da se član 6 tumači kao nedjeljiva odredba koja povezuje trgovinu ljudima i seksualnu eksploataciju.

9. Iako je trgovina ljudima definisana kao krivično djelo u međunarodnom pravu, primarna obaveza država članica jeste da se trgovinom ljudima bave na način koji poštuje, štiti i ostvaruje ljudska prava svih osoba, posebno onih koje pripadaju marginalizovanim grupama, kako je predviđeno osnovnim međunarodnim ugovorima Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, koji se zasnivaju na Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima. Preporučeni principi i smjernice o ljudskim pravima i trgovini ljudima, koje je izradila Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava 2002. godine, kao i komentar uz njih iz 2010. godine, predstavljaju značajan okvir mekog prava za integraciju pristupa zasnovanog na ljudskim pravima u sve mjere protiv trgovine ljudima.

10. Komitet potvrđuje da diskriminacija žena i djevojčica obuhvata rodno zasnovano nasilje, čija je zabrana evoluirala u princip običajnog međunarodnog prava. Prepoznajući rodno specifičnu prirodu različitih oblika trgovine ženama i djevojčicama i njihove posljedice, uključujući pretrpljenu štetu, Komitet priznaje da su trgovina ljudima i eksploatacija prostitucije žena i djevojčica nedvosmisleno fenomeni ukorijenjeni u strukturnoj diskriminaciji zasnovanoj na polu, da predstavljaju oblik rodno zasnovanog nasilja, te da se često dodatno pogoršavaju u kontekstu raseljavanja, migracija, pojačane globalizacije ekonomskih aktivnosti, uključujući globalne lance snabdijevanja, ekstraktivne i ofšor industrije, povećanog militarizma, strane okupacije, oružanih sukoba, nasilnog ekstremizma i terorizma.

11. Međunarodno priznata pravna definicija trgovine ljudima sadržana je u članu 3 Protokola o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, koji dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala:

    (a) „Trgovina ljudima” označava vrbovanje, prevoz, premještanje, skrivanje ili prihvatanje osoba, putem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice,

prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili položaja ranjivosti, ili davanja odnosno primanja novca ili koristi radi pribavljanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, u najmanju ruku, eksploataciju prostitucije drugih ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, služenje ili uklanjanje organa;

(b) Pristanak žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju iz tačke (a) ovog člana neće se uzimati u obzir ukoliko je korišćeno bilo koje od sredstava navedenih u toj tački.

12. Komitet naglašava da stvarnost trgovine ženama i djevojčicama prevazilazi okvir Protokola o trgovini ljudima, naročito imajući u vidu nove trendove i ulogu informaciono-komunikacionih tehnologija, društvenih mreža i aplikacija za razmjenu poruka u vrbovanju i eksploataciji žena i djevojčica. Priznaje se da definicija trgovine ljudima obuhvata i situacije u kojima nije korišćeno fizičko nasilje niti je žrtva lišena slobode kretanja. Analiza izvještaja država članica pokazala je da su zloupotreba položaja ranjivosti i zloupotreba moći najčešća sredstva izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima, te da su žrtve često izložene višestrukim oblicima eksploatacije.

13. Borba protiv trgovine ženama i djevojčicama u kontekstu globalnih migracija zahtijeva primjenu šireg zaštitnog okvira koji proizlazi iz međunarodnog humanitarnog prava, izbjegličkog prava, krivičnog prava, radnog prava i međunarodnog privatnog prava, kao i konvencija protiv apatridnosti, ropstva i trgovine robljem i međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava. Konvencija osnažuje i dopunjuje regionalni i međunarodni pravni režim zaštite žrtava trgovine ljudima, posebno u slučajevima kada međunarodni sporazumi ne sadrže izričite odredbe o rodnoj ravnopravnosti. Komitet priznaje da žene i djevojčice istovremeno uživaju zaštitu svih tih pravnih instrumenata.

14. Trgovina ljudima i seksualna eksploatacija žena i djevojčica predstavljaju kršenje ljudskih prava i mogu predstavljati prijetnju međunarodnom miru i bezbjednosti. Pozitivna obaveza država članica da zabrane trgovinu ljudima dodatno je potvrđena međunarodnim krivičnim pravom, uključujući Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda, kojim su porobljavanje, seksualno ropstvo i prinudna prostitucija prepoznati kao zločini koji mogu potpasti pod nadležnost Suda.

15. Obaveze nedržavnih aktera da poštuju zabranu trgovine ljudima proizlaze i iz imperativne norme međunarodnog prava (jus cogens) koja zabranjuje ropstvo, trgovinu robljem i mučenje, a Komitet napominje da trgovina ženama i djevojčicama u određenim slučajevima može predstavljati upravo takva kršenja prava.

16. Strateške globalne aktivnosti država u borbi protiv trgovine ljudima, naročito žena i djevojčica, moraju se sprovoditi u okviru obaveza utvrđenih Globalnim sporazumom o

sigurnim, uređenim i regularnim migracijama i Agendom 2030 za održivi razvoj, kao i kroz sprovođenje Globalnog akcionog plana Ujedinjenih nacija za borbu protiv trgovine ljudima i relevantnih rezolucija Savjeta bezbjednosti.

17. Države članice imaju zakonsku obavezu da poštuju i obezbijede prava utvrđena Konvencijom svim osobama koje se nalaze pod njihovom vlašću ili efektivnom kontrolom, čak i kada nijesu na njihovoj teritoriji. Direktna obaveza država da spriječe, istraže, procesuiraju i kazne djela trgovine ženama i djevojčicama, kao i da obezbijede obeštećenje žrtvama, odnosi se na djela i propuste svih počinilaca, uključujući privatna lica, članove porodice i intimne partnere, aktere i službenike sa državnim ovlašćenjima, organizacije i privredna društva, kao i nedržavne aktere, uključujući naoružane terorističke grupe.

IV. Osnovni uzroci trgovine ženama i djevojčicama

18. Identifikovanje, rješavanje i otklanjanje sljedećih uzroka ključni su elementi obaveze država članica da spriječe trgovinu ljudima i seksualnu eksploataciju žena i djevojčica u kontekstu globalnih migracija: (a) sistemska rodno zasnovana diskriminacija koja stvara ekonomske i socijalne nepravde koje nesrazmjerno pogađaju žene i djevojčice; (b) situacije sukoba i humanitarnih vanrednih okolnosti, uključujući i posljedično raseljavanje; (c) diskriminacija u režimima migracije i azila; i (d) potražnja koja podstiče eksploataciju i dovodi do trgovine ljudima.

19. Samo krivično pravo nije u stanju da se bavi niti da ispravi krivično djelo trgovine ljudima, zbog neujednačenog usklađivanja zakona, uključujući definiciju trgovine ljudima, kako između država tako i unutar država, složenosti finansijskih operacija i nemoći pravosudnih sistema, koji su često korumpirani, nedovoljno finansirani i sa nedovoljnim resursima, u borbi protiv moćnih mreža trgovine ljudima. Djelotvoran odgovor protiv trgovine ljudima, koji obezbjeđuje da žene i djevojčice mogu ostvarivati svoja osnovna prava, mora stoga uključivati sve suštinske odredbe Konvencije i tumačiti se u okviru međunarodnog ugovora o ljudskim pravima.

A. Socioekonomska nepravda

20. Trgovina ženama i djevojčicama ukorijenjena je u seksualnoj i rodno zasnovanoj diskriminaciji, rodno zasnovanoj strukturnoj nejednakosti i feminizaciji siromaštva. Žene i djevojčice koje su najizloženije riziku da postanu žrtve trgovine ljudima jesu one koje pripadaju marginalizovanim grupama, kao što su žene i djevojčice koje žive u ruralnim i udaljenim područjima, one koje pripadaju autohtonim i etničkim manjinskim zajednicama, žene i djevojčice sa invaliditetom, žene i djevojčice sa neregulisanim migracionim statusom, kao i one koje su raseljene, bez državljanstva ili u riziku od

apatridije, žene i djevojčice koje traže azil, uključujući i one čiji su zahtjevi odbijeni, žene i djevojčice koje žive ili dolaze iz konfliktnih ili postkonfliktnih okruženja i djevojčice bez roditeljskog staranja ili u alternativnoj brizi, a čija su životna iskustva obilježena ozbiljnim lišavanjem prava. Pripadnice tih grupa često doživljavaju socijalnu, političku i ekonomsku isključenost, što dovodi do toga da postoji veća vjerovatnoća da će biti siromašne, neobrazovane ili sa nedovoljnim obrazovanjem, neregistrovane ili bez dokumenata i nezaposlene ili nedovoljno zaposlene, da nose teret obaveza u domaćinstvu i brige o djeci, da se suočavaju sa ograničenim pristupom državnim beneficijama, zaštiti i uslugama, da doživljavaju nasilje od intimnog partnera i nasilje u porodici, zlostavljanje i zanemarivanje u porodičnom okruženju, da budu smještene u ustanovama za brigu i njegu i da budu podvrgnute dječijim, prisilnim i ropskim brakovima ili lišavanju prava usljed udovištva. Takve situacije mogu biti dodatno pogoršane teretom invaliditeta ili teške bolesti koja je posljedica trgovine ljudima, uključujući seksualnu eksploataciju.

21. Žene i djevojčice i dalje su glavne mete trgovaca ljudima za određene oblike eksploatacije, zbog sveprisutnih i trajnih rodnih i starosnih nejednakosti koje rezultiraju ekonomskim, socijalnim i pravnim statusom žena i djevojčica koji je niži od onoga koji uživaju muškarci i dječaci. Kršenja svih prava iz Konvencije mogu se naći u korijenu trgovine ženama i djevojčicama i moraju se rješavati kao dio transformativnog pristupa koji osnažuje žene i djevojčice promovisanjem rodne ravnopravnosti i njihovih građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, u skladu sa ciljevima održivog razvoja 1, 3, 4–5, 8, 10–11, 13 i 16.

B. Diskriminacija u režimima migracije i azila

22. Migracija je konstitutivni element modernog društva i može biti osnažujuća za žene ukoliko su u mogućnosti da migriraju i rade u uslovima u kojima se poštuje njihovo dostojanstvo. Iako predstavlja nove društvene i ekonomske mogućnosti za mnoge žene, migracija takođe može ugroziti njihova ljudska prava i bezbjednost, posebno ako su primorane da putuju neregularnim kanalima i/ili ukoliko rezultira situacijom neregularne migracije. Žene i djevojčice suočavaju se sa povećanim rizikom od trgovine ljudima u svim fazama migracionog ciklusa – tokom tranzita, u prihvatnim i smještajnim objektima, na granicama i u državama odredišta. Po povratku mogu doživjeti odmazdu i ponovnu viktimizaciju.

23. Iako države imaju suvereno pravo da upravljaju svojim granicama i regulišu migracije, one to moraju činiti u potpunosti u skladu sa svojim obavezama kao država članica ugovora o ljudskim pravima koje su ratifikovale ili kojima su pristupile. To uključuje transparentnost i odgovornost u načinima na koje države upravljaju migracijama i obezbjeđuju sigurne puteve koji garantuju ljudska prava žena u svim fazama migracije.

24. Rodno specifične ili diskriminatorne politike migracije i azila koje uspostavljaju mjere kao što su pojačana granična kontrola, odbijanje ulaska, pushback, protjerivanje ili pritvor ograničavaju kretanje žena i djevojčica koje bježe od kriza i zona sukoba. One povećavaju njihovu ranjivost na sve oblike eksploatacije, posebno na tranzitnim tačkama, ne najmanje zbog povećane potrebe za korišćenjem usluga krijumčara ljudi ili drugih vrsta podzemnih ili kriminalnih mreža radi kretanja, kako unutar države tako i na međunarodnom nivou, kako bi izbjegle granične kontrole. Djevojčice koje su bez pratnje ili odvojene od svojih porodica ili drugih struktura podrške usljed raseljavanja posebno su ranjive na trgovinu ljudima.

25. Komitet potvrđuje da raseljavanje ima specifične rodne dimenzije i da se Konvencija primjenjuje u svakoj fazi ciklusa raseljavanja – tokom bijega, u naseljavanju i po povratku. Komitet je priznao da je rodno zasnovano nasilje nad ženama i djevojčicama jedan od glavnih oblika progona koje žene i djevojčice doživljavaju i koji može biti osnov za odobravanje statusa izbjeglice i azila i/ili boravišnih dozvola iz humanitarnih razloga. Trgovina ženama i djevojčicama krši posebne odredbe Konvencije o statusu izbjeglica i stoga bi trebalo da bude priznata kao legitiman osnov za međunarodnu zaštitu u pravu i praksi, u pojedinačnim slučajevima. Pored toga, žene i djevojčice izbjeglice veoma su ranjive na trgovinu ljudima i potrebna im je međunarodna zaštita, posebno zaštita od prisilnog vraćanja.

26. Rodno neutralne odredbe u migracionim politikama država doprinose ograničavanju pristupa žena sigurnim i regularnim putevima migracije i regularnim i dostojanstvenim mogućnostima zapošljavanja u tranzitnim državama i državama odredišta. Sposobnost žena da migriraju dodatno je ograničena rodno zasnovanim stereotipima, diskriminatornim zakonima, diskriminacijom i eksploatacijom pri zapošljavanju, nedostatkom dostupnog dostojanstvenog rada i ograničenim pouzdanim informacijama o migracijama. Žene migrantkinje takođe se suočavaju sa indirektnom diskriminacijom kroz zakone o migraciji koji postavljaju preduslove, kao što je obavezni minimalni prihod za dobijanje vize. Budući da su žene često zaposlene u slabo plaćenim i nesigurnim poslovima, nekim ženama je teško da ispune takve kriterijume.

27. Vizni režimi mogu biti odgovorni za stvaranje ekonomske i pravne zavisnosti od poslodavca ili supružnika, stvarajući uslove za eksploataciju i omogućavajući takvim sponzorima da djeluju nekažnjeno. Privremeni ili sezonski rad u kojem su žene migrantkinje često angažovane možda neće nuditi puteve ka redovnijem, dugoročnom ili trajnom zaposlenju i često ne obezbjeđuje zaštitu od nezaposlenosti, zdravstvenu zaštitu niti pristup drugim rodno odgovornim socijalnim zaštitama i osnovnim uslugama. Zabrane ili ograničenja migracije specifične za pol, osmišljene da zaštite žene od trgovine

ljudima, često zapravo povećavaju rizik da žene postanu žrtve trgovine ljudima, jer ih obavezuju da traže alternativne načine migracije.

28. Nesrazmjeran broj žena migrantkinja angažovan je u neformalnom i nesigurnom zapošljavanju, posebno u sektorima koji se kategorizuju kao „niskokvalifikovani“, kao što su sektor njege, domaćinstva i proizvodnje. U tim sektorima, pravila i politike migracije specifične za pol ukrštaju se sa rasnom diskriminacijom kako bi održavali stereotipe zasnovane na polu o tome šta predstavlja takozvani „ženski rad“ i diskriminaciju žena. Takva rodno segregisana tržišta rada ne nude dostojanstvene i sigurne uslove rada, jer su ili dio neregulisane neformalne ekonomije ili, tamo gdje su regulisana, pružaju manju zaštitu od sektora koji ispunjavaju nacionalne standarde. Žene migrantkinje, posebno radnice u domaćinstvu i poljoprivredi, mogu biti ograničene na svoje radno mjesto i imati mali pristup informacijama o svojim pravima i i pravnim mogućnostima, čime se izlažu riziku od ozbiljnih kršenja ljudskih prava.

C. Potražnja koja podstiče eksploataciju i dovodi do trgovine ljudima

29. Strategije usmjerene na sprečavanje trgovine ljudima moraju uzeti u obzir potražnju kao osnovni uzrok. Nepriznavanje potražnje prepoznato je kao jedna od prepreka državama članicama u borbi protiv trgovine ljudima. Potražnja u kontekstu trgovine ljudima često je oblikovana željom za finansijskom dobiti, diskriminatornim stavovima, uključujući kulturne stavove i uvjerenja. Žene mogu biti tražene za određene oblike eksploatacije jer se doživljavaju kao slabe i manje vjerovatno je da će se afirmisati ili zahtijevati prava koja im pripadaju. Pripadnici određenih etničkih ili rasnih grupa mogu biti meta eksploatacije povezane sa trgovinom ljudima na osnovu takvih rasističkih ili kulturno diskriminatornih pretpostavki kao što su one koje se odnose na njihovu seksualnost, servilnost ili radnu sposobnost. Potreba za odgovorom na potražnju za određenim oblicima trgovine ljudima posebno je hitna.

30. Seksualna eksploatacija i dalje postoji zbog neuspjeha država članica da djelotvorno obeshrabre potražnju koja podstiče eksploataciju i dovodi do trgovine ljudima. Trajne norme i stereotipi povezani sa muškom dominacijom i potrebom potvrđivanja muške kontrole ili moći sprovode patrijarhalne rodne uloge i muška seksualna prava, prinudu i kontrolu, koji podstiču potražnju za seksualnom eksploatacijom žena i djevojčica. Ogromna finansijska dobit uz mali rizik usljed nekažnjivosti i dalje je široko rasprostranjena. U skladu sa članom 9 stav 5 Protokola o trgovini ljudima, države treba da usvoje ili ojačaju zakonodavne ili druge mjere kako bi obeshrabrile potražnju koja podstiče sve oblike eksploatacije osoba, posebno žena i djece, a koja dovodi do trgovine ljudima. Potreba za odgovorom na potražnju koja podstiče seksualnu eksploataciju

posebno je važna u kontekstu digitalne tehnologije, koja potencijalne žrtve izlaže povećanom riziku od trgovine ljudima.

31. U kontekstu rada kao oblika trgovine ženama i djevojčicama, potražnja za trgovinom ljudima i dalje postoji zbog nedovoljno razvijenog regulatornog okruženja. Tamo gdje su radnici organizovani, gdje se prate i primjenjuju radni standardi za zarade, radno vrijeme, uslove rada, zdravlje i bezbjednost na radu i gdje se adekvatno primjenjuju ekonomska i socijalna prava, kao i promjene poreskih zakona kako bi države mogle finansirati javne usluge potrebne ženama, potražnja za radnom snagom ili uslugama žrtava trgovine ljudima znatno je manja.

32. Medicinski napredak u transplantaciji organa pruža kritično oboljelim pojedincima šansu za preživljavanje. Međutim, dramatičan nedostatak ljudskih organa i neuspjeh u utvrđivanju pravne odgovornosti onih koji učestvuju u lancima potražnje i snabdijevanja podstiču neregulisano i često prisilno uklanjanje organa.

D. Konfliktne i humanitarne vanredne situacije

33. Obaveze država članica ne prestaju u kontekstu vanrednog stanja usljed sukoba, političkih događaja, zdravstvenih kriza ili prirodnih katastrofa. Žene i djevojčice suočavaju se sa povećanom ranjivošću na rodno zasnovano nasilje, uključujući trgovinu ljudima, kada nijesu u mogućnosti da zadovolje svoje osnovne životne potrebe ili se suočavaju sa ekonomskim očajem, koji se često pogoršava u takvim okolnostima.

34. Trgovina ženama i djevojčicama pogoršava se tokom i nakon sukoba i humanitarnih vanrednih situacija zbog raseljavanja, urušavanja političkih, ekonomskih i socijalnih struktura, nestabilnosti i nedostatka upravljanja, uključujući odsustvo vladavine prava, povećanog militarizma, dostupnosti lakog naoružanja, slabljenja ili raspadanja zajednica i porodičnih veza, visoke stope udovištva i „normalizacije“ rodno zasnovanog nasilja, uključujući seksualno nasilje povezano sa sukobom, kao otežavajućeg faktora već postojeće strukturne, rodno zasnovane diskriminacije žena i djevojčica.

35. Finansijski tokovi prema određenim terorističkim grupama i dalje predstavljaju ključnu komponentu trgovine ljudima, posebno seksualne eksploatacije. Tokom humanitarnih vanrednih situacija, od vlada se često zahtijeva da preusmjere resurse, uključujući policijske i socijalne službe, što trgovcima ljudima olakšava prikrivanje njihovih aktivnosti i čini žrtve još nevidljivijima, a istovremeno otežava žrtvama da traže zaštitu, usluge, pomoć i podršku.

E. Upotreba digitalne tehnologije u trgovini ljudima

36. Digitalne tehnologije nude nove mogućnosti za pozitivan uticaj na društvo. Istovremeno, one predstavljaju nove bezbjednosne izazove kako na individualnom, tako i na državnom

nivou. Upotreba elektronskih valuta pruža alate za prikrivanje ličnih podataka, kao što su identitet strana uključenih u transakciju i njihove lokacije, te omogućava anonimna plaćanja, čak i bez otkrivanja svrhe transakcije, što sve olakšava trgovinu ljudima. Kanali potražnje, putem društvenih mreža, dark web-a i platformi za razmjenu poruka, omogućavaju lak pristup potencijalnim žrtvama, čime se povećava njihova ranjivost.

37. Upotreba digitalne tehnologije za trgovinu ljudima predstavlja posebne izazove tokom globalnih pandemija. U kontekstu pandemije koronavirusne bolesti (COVID-19), države članice suočavaju se sa porastom trgovine ljudima u sajber prostoru, uključujući povećanje vrbovanja radi seksualne eksploatacije na internetu, porast potražnje za materijalom koji prikazuje seksualno zlostavljanje djece i trgovinu djecom omogućenu upotrebom tehnologije.

V. Pomoć i zaštita žena i djevojčica koje su žrtve trgovine ljudima

A. Identifikacija žrtve

38. Međunarodno pravo ljudskih prava nameće pozitivne obaveze državama da identifikuju žrtve trgovine ljudima, što je dužnost koja je jasno postavljena pred države, bez obzira na nedostatak samoidentifikacije od strane žrtve. Žrtve su često skrivene u nejavnim prostorima, kao što su privatne rezidencije, izolovane fabrike i farme i bordeli. Stručnjaci na prvoj liniji često nemaju potrebnu obuku da adekvatno razumiju, identifikuju i na odgovarajući način reaguju na sve vrste žrtava, uključujući preživjele seksualne eksploatacije, kao i na ukrštanje različitih oblika eksploatacije. U mješovitim žarištima migracionih tokova nedostaju odgovarajući i povjerljivi prostori za identifikaciju od strane obučenog osoblja i prevodilaca, koji mogu odmah procijeniti pokazatelje ranjivosti i pružiti adekvatnu podršku. Preživjele osobe često nerado pristaju da budu identifikovane ili da otkriju ko ih je trgovao zbog straha od odmazde, zbog nedostatka informacija o krivičnom djelu i o tome gdje ga prijaviti, kao i zbog straha od kontakta sa vlastima, uključujući strah od pritvora, krivičnog gonjenja, kažnjavanja i deportacije.

B. Pomoć i zaštita žrtava

39. Žrtve trgovine ljudima imaju poseban status i pravo na posebnu pomoć i mjere zaštite koje obezbjeđuje država. Dugoročne, sveobuhvatne mjere pomoći i zaštite zasnovane na potrebama često nedostaju u odgovorima na borbu protiv trgovine ljudima zbog loše identifikacije žrtava i nedovoljno precizne definicije trgovine ljudima u nacionalnom zakonodavstvu i njegovoj primjeni.

40. Žrtvama trgovine ljudima potrebne su visokokvalitetne usluge podrške koje su odmah dostupne, koje moraju biti inkluzivne i pristupačne, uključivati pristup informacijama o

njihovim pravima, medicinskim, psihološkim, socijalnim i pravnim uslugama koje su im dostupne i načinu pristupa tim uslugama, kao i sigurnom i odgovarajućem smještaju. Međutim, one se često suočavaju sa ograničenim pristupom osnovnim uslugama, kako u mjestu gdje su identifikovane, tako i u mjestu porijekla, iz sljedećih razloga: troškovi i jezik pružanja usluga; nedostatak rodne ili kulturne osjetljivosti i pristupa zasnovanog na razumijevanju traume; neuspjeh prvih službi da sprovedu odgovarajuće procjene rizika i upućivanja; strah od prisiljavanja na program rehabilitacije ili saradnje sa organima za sprovođenje zakona u krivičnom gonjenju trgovaca ljudima; i strah od krivičnog gonjenja za krivična djela počinjena kao posljedica trgovine ljudima ili za imigraciona krivična djela. Adekvatna pomoć mora biti pružena ženama i djevojčicama sa invaliditetom, koje su posebno ranjive na trgovinu ljudima.

41. Države članice imaju obavezu da zaštite žrtve trgovine ljudima, posebno žene i djecu, od ponovne viktimizacije, što uključuje garantovanje zaštite žrtava trgovine ljudima od prisilnog povratka.

VI. Pristup žrtava pravdi

42. Ženama i djevojčicama koje su žrtve trgovine ljudima, uključujući i one koje nemaju regulisan imigracioni status, mora biti obezbijeđen pristup pravdi na osnovu jednakosti i zabrane diskriminacije, uključujući krivično gonjenje njihovih počinilaca i obezbjeđivanje pravnih ljekova. Međutim, postojeći pravosudni sistemi često imaju veću vjerovatnoću da krše prava žena nego da ih štite, uključujući podvrgavanje žrtava kriminalizaciji, stigmatizaciji, ponovnoj viktimizaciji, uznemiravanju i mogućoj odmazdi.

A. Pravni ljekovi za žrtve trgovine ljudima

43. Član 2 stav (b) Konvencije obavezuje države članice da obezbijede odgovarajuće i djelotvorne pravne ljekove, uključujući restituciju, povraćaj, naknadu, satisfakciju i garancije neponavljanja, ženama čija su prava iz Konvencije prekršena. Žrtve trgovine ljudima često se suočavaju sa značajnim poteškoćama u traženju naknade i drugih oblika reparacije, uključujući odštetu za pretrpljenu štetu, naročito u slučajevima kada: je pomoć uslovljena saradnjom sa organima za sprovođenje zakona; žrtve nemaju pristup kvalitetnoj, rodno osjetljivoj pravnoj pomoći i zastupanju zasnovanom na razumijevanju traume; boravišne dozvole zavise od procesa krivičnog pravosuđa i repatrijacija se sprovodi prije traženja ili ostvarivanja građanskopravnih ljekova; žrtva snosi teret dokazivanja u građanskim postupcima; preživjele žrtve trgovine ljudima nijesu identifikovane kao žrtve krivičnog djela u svrhu reparacija koje im pripadaju po zakonu; i kada novčana naknada nije dostupna ili se prihodi stečeni krivičnim djelom ne preraspodjeljuju žrtvama.

B. Istrage, krivično gonjenje i kažnjavanje počinilaca

44. Prepreke krivičnom gonjenju uključuju nedostatak posebnih sudskih postupaka prilagođenih potrebama žrtava, nedostatke u kvalitetu pravosudnih sistema, uključujući rodnu pristrasnost i retoriku okrivljavanja žrtava na sudovima, što dovodi do diskriminatornih presuda ili odluka, eksplicitno ili implicitno društveno prihvatanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama, kašnjenja i prekomjerno dugo trajanje postupaka, korupciju državnih službenika i njihovo učešće u kriminalnim aktivnostima, kao i nedovoljno poznavanje zahtjeva koji se odnose na sve oblike eksploatacije, uključujući seksualnu eksploataciju.

45. Komitet prepoznaje složenost i visok nivo stručnosti potrebnih za istragu i krivično gonjenje navoda o trgovini ženama i djevojčicama, koji mogu uključivati kriminalne mreže koje djeluju na transnacionalnom nivou. Transnacionalna priroda trgovine ljudima i migracija zahtijeva saradnju svih pogođenih država i njihovo učešće u djelotvornom i odgovarajućem međunarodnom odgovoru radi zaštite prava žrtava. Države članice imaju dužnost da prihvate i olakšaju dobrovoljni povratak svojih državljana koji su bili žrtve trgovine ljudima u inostranstvu.

46. Komitet osuđuje upotrebu intervencija protiv trgovine ljudima radi opravdavanja nasilja nad određenim grupama žena, posebno u slučajevima nasilnih racija i operacija hvatanja u zamku koje organi za sprovođenje zakona sprovode sa ciljem razbijanja mreža trgovine ljudima.

VII. Preporuke

A. Rješavanje osnovnih uzroka trgovine ženama i djevojčicama

47. Države članice moraju raditi na mobilizaciji javnih resursa i jačanju javnih usluga u oblastima koje podržavaju postizanje rodne ravnopravnosti i promociju ljudskih prava žena i djevojčica i održivog razvoja, kako bi se smanjili faktori rizika koji dovode do trgovine ljudima. Potpuno ostvarivanje ciljeva održivog razvoja od suštinskog je značaja za rješavanje faktora koji povećavaju rizik od trgovine ljudima, posebno postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena i djevojčica, promovisanje mira, pravde i jakih institucija, smanjenje nejednakosti, iskorjenjivanje siromaštva u svim njegovim oblicima, obezbjeđivanje inkluzivnog i pravičnog kvalitetnog obrazovanja i promovisanje mogućnosti cjeloživotnog učenja za žene i djevojčice, obezbjeđivanje zdravog života i promovisanje dobrobiti žena i djevojčica svih uzrasta, obezbjeđivanje dostojanstvenog rada i ekonomskog učešća žena i djevojčica i promovisanje mjera klimatskih promjena u politikama rodne ravnopravnosti.

1. Socioekonomska nepravda

48. **Obezbijediti puno, djelotvorno i smisleno učešće žena i djevojčica, posebno žrtava trgovine ljudima, onih koje su izložene riziku od trgovine ljudima i/ili zajednica pogođenih trgovinom ljudima i/ili mjerama za borbu protiv trgovine ljudima, na svim nivoima donošenja odluka i u svim fazama napora za sprečavanje i borbu protiv trgovine ljudima, u osmišljavanju rodno osjetljivih mjera odgovora zasnovanih na ljudskim pravima, uključujući razvoj, sprovođenje, praćenje i evaluaciju zakonodavstva, politika i programa za borbu protiv trgovine ljudima, nastavak primjene Konvencije i Protokola o trgovini ljudima i kao suštinske komponente procesa izgradnje mira, stabilizacije i rekonstrukcije, u skladu sa Rezolucijom Savjeta bezbjednosti 1325 (2000) i naknadnim rezolucijama.**

49. **Usvojiti transformativni pristup, promovišući rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena, kako bi se uklonili strukturni i sistemski uslovi koji ženama i djevojčicama uskraćuju njihova osnovna prava, što ih dovodi u situacije ranjivosti na sve oblike trgovine ljudima i seksualne eksploatacije.**

50. **Smanjiti rizik od trgovine ljudima iskorjenjivanjem sveprisutne i trajne rodne nejednakosti koja rezultira ekonomskim, socijalnim i pravnim statusom žena i djevojčica koji je niži od onog koji uživaju muškarci i dječaci, usvajanjem ekonomskih i javnih politika koje sprečavaju nedostatak održivih mogućnosti za život i osnovnog životnog standarda za žene i djevojčice.**

51. **Eliminisati društvene strukture koje ograničavaju autonomiju žena i pristup ključnim resursima, što zauzvrat povećava njihov rizik da budu namamljene obećanjima o sredstvima za bijeg iz osiromašenih okolnosti, uključujući manji pristup obrazovanju i mogućnostima stručnog osposobljavanja, vlasništvu nad imovinom i zemljištem i kreditima, nisko učešće žena u donošenju odluka, nejednake zarade, dječije i prisilne brakove, rasprostranjenost patrijarhalnih rodnih uloga, koncentraciju žena u nesigurnim i ranjivim poslovima i njihov nedostatak dostojanstvenih radnih prilika.**

52. **Donijeti zakone za zaštitu žena i pružanje djelotvorne pomoći žrtvama nasilja u porodici, preispitati porodično pravo, baviti se sociokulturnim praksama, uključujući aranžmane unutar porodice, koji povećavaju izloženost žena i djevojčica trgovini ljudima i seksualnoj eksploataciji.**

53. **Iskorijeniti patrijarhalne norme i vrijednosti formalizovane u zakonodavstvu, uključujući porodične zakone, koje olakšavaju trgovinu djecom i prisilne brakove. Moraju se usvojiti mjere koje sprečavaju porodice da pristanu na neodređeni ili privremeni „brak“ svoje ćerke u zamjenu za finansijsku korist. Treba uzeti u obzir**

činjenicu da su takozvani „nedostaci žena“ zbog politike planiranja porodice u nekim državama dodatno pogoršali situaciju.

54. Ojačati sprovođenje okvira radničkih prava, i to:

(a) uvesti, ojačati i sprovesti zakonodavstvo o radu osmišljeno da zaštiti sve radnice, uključujući radnice migrantkinje, bez obzira na njihov dokumentacioni status, nivo kvalifikacija ili sektor u kojem rade, bilo da su zaposlene u formalnoj ili neformalnoj ekonomiji i bez obzira na trajanje njihovog zaposlenja, i minimizirati mogućnosti za eksploataciju pružanjem vrlo jasne zaštite, uključujući zaštitu u vezi sa lokalnim zahtjevima za zaradu dovoljnu za život, prekovremenim radom, zdravljem i bezbjednošću i socijalnom zaštitom, dostojanstvenim uslovima rada i jednakom zaradom za rad jednake vrijednosti, posebno u neregulisanim, neformalnim ili nenadziranim ekonomskim sektorima koji se oslanjaju na migrantsku radnu snagu;

(b) obezbijediti adekvatne resurse i povećati broj, kao i ojačati kapacitete, mandat i istražna ovlašćenja inspektora rada kako bi sprovodili rodno odgovorne, sigurne, etičke i povjerljive inspekcije i sistematski prepoznavali i prijavljivali kršenja radnog zakonodavstva i pretpostavljene slučajeve trgovine ženama i djevojčicama otkrivene tokom redovnih i vanrednih inspekcija, posebno u visoko feminizovanim sektorima, kao i tokom inspekcija sezonskih i neformalnih radnih mjesta i smještaja radnika migranata, poljoprivrednih farmi i, gdje je to prikladno, privatnih domaćinstava;

(c) uspostaviti zaštitne zidove između inspekcija rada, korišćenja javnih usluga od strane žrtava, uključujući zdravstvene usluge, i drugih mehanizama nadzora i imigracionog i/ili krivičnog sprovođenja zakona protiv ilegalne radne snage, kako bi se omogućilo prijavljivanje pretpostavljene trgovine ljudima u okviru takvih mehanizama prijavljivanja;

(d) podsticati preduzeća da uspostave sigurne i anonimne mehanizme za žalbe za sve radnike, u saradnji sa predstavnicima radnika, koji su rodno osjetljivi, kako bi se osiguralo da se njihova radna prava poštuju i da mogu ostvarivati ta prava bez straha od odmazde;

(e) sprovoditi adekvatne zakonske sankcije protiv poslodavaca koji se bave zloupotrebama u zapošljavanju i radnim praksama;

(f) pružiti pomoć i obuku preduzećima kako bi se osigurala usklađenost sa ljudskim pravima i standardima rada, ciljajući određene industrije za koje je poznato da predstavljaju čvorišta, ulazne tačke ili kanale za trgovinu ljudima.

55. Pružiti posebnu ekonomsku i socijalnu podršku ugroženim grupama žena i djevojčica, kao što su one koje žive u ekstremnom siromaštvu u ruralnim i urbanim sredinama, one koje pripadaju stigmatizovanim i rasnim grupama, preživjele seksualnog zlostavljanja i žene sa invaliditetom.

2. Promovisanje okvira za bezbjedne migracije

56. Uspostaviti rodno odgovoran i bezbjedan migracioni okvir za zaštitu žena i djevojčica migrantkinja, uključujući i one sa neregularnim migracionim statusom, od kršenja njihovih ljudskih prava u svakoj fazi migracije:

(a) podržati povećani pristup putevima za sigurnu i regularnu migraciju kako bi se izbjegla eksploatacija, uključujući seksualnu eksploataciju, uzimajući u obzir specifične potrebe žena i njihove djece i obezbjeđujući pravo migrantske populacije u okviru takvih puteva na zaštićene formalne mogućnosti zapošljavanja i legalne puteve za obrazovanje i stručno osposobljavanje, u njihovim državama porijekla i državama odredišta;

(b) olakšati samostalno pribavljanje službenih identifikacionih i putnih isprava za bezbjedan prolaz žena koje žele da emigriraju, bez potrebe za dobijanjem dozvole od supružnika ili muškog staratelja;

(c) primjenjivati snažnu rodnu analizu na sve migracione politike i programe, uključujući one koji su relevantni za zapošljavanje, radnička prava, pritvor, izdavanje pasoša, viza i boravišnih dozvola i bilateralne i multilateralne sporazume, kao što su sporazumi o readmisiji;

(d) povećati pristup spajanju porodica, sa fokusom na psihosocijalnu i ekonomsku zavisnost, uključujući razmatranje različitih tipova porodica;

(e) poštovati prava djece, garantovati njihovo pravo da budu saslušana i smatrati djevojčice bez pratnje posebno ranjivima i osobama kojima je potrebna dodatna zaštita.

57. U skladu sa Globalnim sporazumom o sigurnim, uređenim i regularnim migracijama, Komitet ohrabruje države članice da:

(a) učestvuju u regionalnim procesima i zaključuju bilateralne sporazume sa državama odredišta za zapošljavanje, kako bi se obezbijedila koordinacija između država članica radi jačanja saradnje u regulisanju uslova rada u skladu sa međunarodnim standardima rada i ljudskih prava, kojima se obezbjeđuje zaštita i promocija prava radnica migrantkinja;

(b) obezbijede da predstavnici radnika budu uključeni u izradu takvih sporazuma;

(c) uspostave mehanizme u državama odredišta za rješavanje kršenja prava radnica migrantkinja tokom zaposlenja, posebno za prijavljivanje eksploatacije i potraživanje neisplaćenih zarada i beneficija;

(d) obezbijede da diplomatske misije, radni i ekonomski atašei i konzularni službenici budu obučeni za reagovanje u slučajevima trgovine radnicama migrantkinjama.

58. Obezbijediti da vizni režimi ne diskriminišu žene niti olakšavaju ili dovode do njihove trgovine ljudima, kroz sljedeće mjere:

(a) ukloniti sva ograničenja postavljena na zapošljavanje žena u određenim kategorijama poslova ili ona koja isključuju zanimanja u kojima dominiraju žene iz viznih režima;

(b) ukinuti zahtjeve da se radnice podvrgavaju obaveznom testiranju na trudnoću i eliminisati deportaciju na osnovu trudnoće ili dijagnoze HIV-a;

(c) revidirati uslove za odobravanje boravišnih dozvola ženama kako bi se ublažile posljedice njihove zavisnosti od supružnika.

59. Regulisati i nadzirati regrutovanje radne snage, posrednike i agencije za zapošljavanje, i to:

(a) podržati posvećenost prelasku na etičke mjere zapošljavanja, kao što su Inicijativa za pošteno zapošljavanje Međunarodne organizacije rada i kampanja Međunarodne organizacije za migracije „Znajte prije nego što krenete“, i pružiti usluge potencijalnim radnicima migrantima, uključujući uključivanje konzularnih mreža država porijekla;

(b) uspostaviti mehanizam sprovođenja kako bi se obezbijedilo da se isti ugovori koriste u državi odredišta i u državama porijekla radnika;

(c) poništiti ugovore u kojima je tokom procesa zapošljavanja izvršen neprimjeren pritisak na radnika;

(d) krivično goniti i kažnjavati učešće u eksploatatorskim procesima zapošljavanja, uključujući nasilje, prinudu, zloupotrebu moći, obmanu ili eksploataciju, kao što je namjerno davanje obmanjujućih informacija i dokumentacije, oduzimanje pasoša, drugih ličnih dokumenata ili radnih dozvola od strane bilo kojeg lica osim vlasnika dokumenta ili organa za sprovođenje zakona, naplaćivanje nezakonitih naknada za zapošljavanje radnika,

zahtijevanje depozita i naplaćivanje izdavanja viza, pasoša, prevoznih karata ili učešća u programima obuke prije odlaska.

60. Ublažiti rizike od zavisnosti i ranjivosti žena radnica migrantkinja u odnosu na njihove poslodavce, i to:

(a) okončati diskriminatorne uslove zapošljavanja, uključujući praksu uslovljavanja migracionog statusa radnika sponzorstvom ili starateljstvom određenog poslodavca, kao što je slučaj sa „vezanim vizama“;

(b) sprovesti pravo migranata da traže alternativne poslodavce i sektore zaposlenja bez potrebe za dobijanjem dozvole postojećeg poslodavca ili napuštanja države;

(c) prekinuti praksu zahtijevanja bezbjednosnih garancija od poslodavaca radnika migranata kako bi se obezbijedilo da oni „kontrolišu i nadgledaju“ svog stranog zaposlenog;

(d) obezbijediti da smještaj i hrana koje obezbjeđuje poslodavac budu po razumnim cijenama i da se troškovi ne odbijaju automatski od zarade radnika;

(e) olakšati uključivanje žena radnica migrantkinja na tržište rada i obezbijediti programe obuke za unapređenje njihovih vještina.

3. Potražnja koja podstiče eksploataciju i dovodi do trgovine ljudima

61. Obeshrabriti potražnju koja podstiče eksploataciju prostitucije i dovodi do trgovine ljudima.

62. Sprovoditi obrazovne, socijalne ili kulturne mjere usmjerene na potencijalne korisnike.

63. Sprečavati i rješavati problem trgovine ljudima u svim poslovnim operacijama i javnim nabavkama i korporativnim lancima snabdijevanja:

(a) istraživati, krivično goniti i osuđivati sve počinioce koji učestvuju u trgovini ljudima, uključujući i one na strani potražnje;

(b) obezbijediti u zakonodavstvu građanskopravni osnov za tužbu, kako u državi poslovanja tako i u državi osnivanja, za radnike u globalnim lancima snabdijevanja koji trpe štetu zbog nepoštovanja obaveznih zakona o dužnoj pažnji;

(c) podsticati preduzeća i javne institucije da obezbijede da posebno regulatorno tijelo, u kojem su zastupljeni radnici i njihovi predstavnici, ima ovlašćenja i resurse da proaktivno istražuje i prati poštovanje obaveznih zakona o dužnoj pažnji i da sankcioniše subjekte koji ne poštuju propise;

(d) sprovoditi i/ili finansirati kampanje podizanja svijesti radi informisanja potrošača i kupaca o proizvodima i uslugama koje mogu uključivati eksploatatorski rad, uključujući neetičke prakse zapošljavanja i ropski rad, kao i o tome gdje prijaviti sumnje na kriminalne aktivnosti.

64. **Obeshrabriti potražnju za trgovinom organima kroz djelotvornu regulaciju altruističkih organizacija za usklađivanje organa, rješavanje, koliko god je moguće, dugih lista čekanja za donore, nadzor bolnica radi otkrivanja ilegalnih transplantacija i identifikacije tajnih improvizovanih operacionih sala, kao i širenje svijesti o zdravstvenim rizicima povezanim sa trgovinom organima za transplantaciju.**

4. Konfliktne i humanitarne vanredne situacije

65. **Integrisati u planove za smanjenje rizika od sukoba i katastrofa, pripravnost i odgovor postojeće i nove faktore koji žene i djevojčice dovode u opasnost od trgovine ljudima, uključujući seksualnu eksploataciju, obezbjeđujući da im se pruži sveobuhvatna zaštita i pomoć.**

66. **Baviti se pitanjima ranjivosti koje članovi raseljenih porodica doživljavaju, uključujući ekonomsku nesigurnost, pristup kvalitetnom obrazovanju, sredstvima za život i dokumentaciji o pravnom identitetu, stereotipe o rodnim ulogama, štetne obrasce muškosti i nejednake odnose moći i percepcije porodične časti, kao i posebnu ranjivost raseljenih djevojčica na trgovinu ljudima u svrhu seksualne eksploatacije.**

67. **Sprečavati trgovinu ljudima i seksualnu eksploataciju u svim smještajnim objektima za raseljene žene i djevojčice, uključujući obuku osoblja tih objekata za identifikaciju potencijalnih žrtava, i obezbijediti bezbjednost žena i djevojčica uspostavljanjem jednopolnih smještajnih jedinica i objekata, angažovanjem policijskih patrola u tom području, uključujući policijske službenice, obezbjeđivanjem adekvatnog osvjetljenja i pristupa sanitarnim čvorovima i uspostavljanjem resursnih centara za žene i djevojčice u njihovoj blizini.**

68. **Usvojiti politiku nulte tolerancije prema trgovini ljudima, seksualnoj eksploataciji, prinudnom radu, ropstvu i praksama sličnim ropstvu, zasnovanu na međunarodnim standardima ljudskih prava, koja se odnosi na grupe kao što su nacionalne oružane snage, mirovne snage, granična policija, službenici za migracije, humanitarni akteri i drugo osoblje međunarodnih organizacija i međunarodnih organizacija civilnog društva.**

69. **Obezbijediti pristup postupcima za podnošenje žalbi i mehanizmima pravne zaštite u slučajevima kršenja ljudskih prava.**

70. **Baviti se rodnim uticajem međunarodnih transfera oružja, posebno lakog i ilegalnog oružja, uključujući ratifikaciju i sprovođenje Ugovor o trgovini oružjem.**

5. Upotreba digitalne tehnologije u trgovini ljudima

71. **Pozvati kompanije društvenih mreža i platformi za razmjenu poruka da preuzmu odgovornost za izlaganje žena i djevojčica trgovini ljudima i seksualnoj eksploataciji putem korišćenja njihovih usluga. Zahtijevati od takvih kompanija da definišu odgovarajuće kontrole za ublažavanje tih rizika i uspostave odgovarajuću upravljačku strukturu i procedure koje će im omogućiti da budu pravovremene u svom odgovoru i da relevantnim organima pruže neophodan nivo informacija. Zahtijevati od takvih kompanija da koriste svoje postojeće kapacitete u oblasti velikih podataka, vještačke inteligencije i analitike kako bi identifikovale obrasce koji mogu dovesti do trgovine ljudima i identifikacije uključenih strana, uključujući i one na strani potražnje.**

72. **Države članice treba da pozovu postojeće kompanije za digitalne tehnologije da povećaju transparentnost. Istovremeno, države članice treba da nastoje da pokrenu i uspostave, na primjer kao dio sistema centralnog bankarstva, platforme za korišćenje elektronskih valuta koje se zasnivaju na objelodanjivanju podataka o korisnicima, uključujući stvarnog vlasnika, naručivanje kupaca i usluge ili robe povezane sa transakcijama. Obezbijediti da se zakoni protiv pranja novca djelotvorno sprovode kako bi se obeshrabrilo korišćenje elektronskih valuta zasnovanih na anonimnosti korisnika.**

73. **Pokrenuti proaktivnu identifikaciju proizvodnje materijala o seksualnom zlostavljanju na internetu tokom i nakon pandemije COVID-19, sarađivati sa tehnološkim kompanijama na kreiranju automatizovanih alata za otkrivanje onlajn vrbovanja i identifikaciju trgovaca ljudima i jačati partnerstva između javnog i privatnog sektora radi rješavanja porasta kriminala povezanog sa pandemijom.**

74. **Pozvati na razmjenu informacija između digitalnih interaktivnih platformi kako bi se olakšala međunarodna saradnja u borbi protiv trgovine ljudima i seksualne eksploatacije i pomoglo sprovođenju zakona. Unaprijediti prikupljanje podataka, obezbijediti da podaci budu ažurni i omogućiti pouzdanu razmjenu informacija.**

6. Podizanje svijesti

75. **Pružiti tačne informacije javnosti, posebno ženama i djevojčicama u nepovoljnom položaju, onima koje žive u udaljenim i pograničnim područjima i ženama i**

djevojčicama migrantkinjama na putu ili u državama odredišta, o njihovim pravima i mogućnostima i razlozima za izbjegavanje trgovaca ljudima, uključujući putem pristupačnih komunikacionih kampanja zasnovanih na dokazima i jasnom razumijevanju faktora rizika u zajednici i prepreka sa kojima se članovi zajednice suočavaju u zaštiti sebe i drugih od trgovine ljudima, posebno u kontekstu migracija, kako bi mogli da identifikuju i prijave potencijalne trgovce ljudima i pristupe pružaocima usluga kada se osjećaju ranjivim na trgovinu ljudima ili eksploataciju.

B. Poštovanje prava žrtava

1. Identifikacija žrtve

76. Rješavati negativne kolateralne posljedice napora u borbi protiv trgovine ljudima tako što će se obezbijediti da nevine žene i djevojčice ne budu proizvoljno uhapšene, zlostavljane ili lažno optužene, posebno žene koje pripadaju marginalizovanim grupama i žene u prostituciji, uključujući i sve racije koje organi za sprovođenje zakona sprovode sa ciljem razbijanja mreža trgovine ljudima.

77. Izraditi nacionalne smjernice koje se redovno ažuriraju za ranu identifikaciju i upućivanje i pružanje usluga žrtvama ili pretpostavljenim žrtvama, koje su usklađene sa međunarodnim standardima i integrišu pristup zasnovan na pravima, usredsređen na žrtve, uzrasno prilagođen, rodno osjetljiv i informisan o traumi, koji se jednako primjenjuje na međunarodnim granicama i na cijeloj teritoriji države članice od strane svih relevantnih državnih i nedržavnih aktera.

78. Identifikaciju žrtava ili pretpostavljenih žrtava i njihovo upućivanje na usluge pomoći treba da vrše multidisciplinarni timovi, uključujući stručnjake iz svih relevantnih oblasti, čiji se sastav može prilagoditi okolnostima konkretnog slučaja, i ne bi trebalo da ih vode isključivo organi za sprovođenje zakona ili imigracioni organi niti da budu povezani sa pokretanjem ili ishodom krivičnog postupka, već treba da budu zasnovani na ličnim i socijalnim ranjivostima žrtava i potencijalnih žrtava.

79. Obezbijediti ažuriranu i dosljednu obuku stručnjaka iz svih relevantnih oblasti o uzrocima, posljedicama i rasprostranjenosti trgovine ženama i djevojčicama i različitim oblicima eksploatacije žena i djevojčica, kao i o sadržaju i djelotvornoj primjeni nacionalnih smjernica o identifikaciji žrtava, pružanju usluga i sistemima upućivanja, kako bi se omogućio bezbjedan, povjerljiv i nediskriminatoran skrining i upućivanje žrtava, uključujući strane državljanke, nakon dobijanja njihovog informisanog pristanka.

80. **Ojačati kapacitete zdravstvenih sistema za ranu identifikaciju i intervenciju za žene i djevojčice koje su izložene riziku od trgovine ljudima i žrtve trgovine ljudima, bez obzira na migracioni status, obezbjeđivanjem povjerljivog i bezbjednog pristupa besplatnoj zdravstvenoj zaštiti zasnovanoj na pristupu informisanom o traumi i usmjerenom na preživjele, u skladu sa međunarodnim standardima.**

81. **Sarađivati sa organizacijama civilnog društva, uključujući jačanje njihovih ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa, kako bi se obezbijedilo da žrtve trgovine ljudima budu identifikovane, da im se pomogne i da budu zaštićene u ranoj fazi, uključujući rad mobilnih jedinica, kao i dostupnost sigurnih procedura za otkrivanje i sigurnih prostora, posebno usmjerenih na lokacije na kojima su smještene raseljene žene i djevojčice migrantkinje, registrovane ili pritvorene.**

82. **Procijeniti uticaj nacionalnog pravnog i političkog okvira, posebno u pogledu primjene okvira za migracije, azil, rad, zdravstvo, obrazovanje i socijalnu zaštitu na žrtve trgovine ljudima, kako bi se obezbijedilo da oni ne utiču negativno na identifikaciju žrtava, pomoć, zaštitu, socijalnu inkluziju i reintegraciju i da ne povećavaju ranjivost žena i djevojčica na trgovinu ljudima, ponovnu trgovinu, pritvor, prisilni povratak ili druge oblike štete.**

83. **Rješavati prepreke koje obeshrabruju žrtve da traže pomoć, uključujući uspostavljanje zaštitnog zida između sprovođenja imigracionih propisa, sistema krivičnog pravosuđa i svih službi za njegu i podršku i obezbjeđivanje da žrtve i osobe ranjive na trgovinu ljudima mogu bezbjedno da se obrate vlastima, bez straha od negativnih posljedica, kao što su krivično gonjenje, kažnjavanje, pritvor ili deportacija zbog migracionih, radnih ili drugih krivičnih djela povezanih sa njihovim statusom žrtve trgovine ljudima.**

2. Primjena drugih okvira zaštite

84. **Unaprijediti prekograničnu saradnju, koordinaciju i razmjenu znanja između granične kontrole, organa za sprovođenje zakona, organa za zaštitu djece i socijalnu zaštitu i nevladinih organizacija, kako bi se raseljenim ženama i djevojčicama migrantkinjama obezbijedili odgovarajući i dovoljni prihvatni objekti i usluge uključivanjem rodne osjetljivosti i pristupa zasnovanog na razumijevanju traume u aranžmane za dolazak na kopnene, vazdušne i morske granice, uključujući obezbjeđivanje sigurnog smještaja i adekvatnog tretmana, uzimajući u obzir potrebu za kvalifikovanim osobljem za adekvatno pregledanje i identifikaciju potencijalnih žrtava trgovine ljudima i obezbjeđivanje neophodnih mjera za odgovor na posebne potrebe zaštite žrtava trgovine ljudima, uključujući pristup konzularnoj zaštiti.**

85. **Obezbijediti da sve mjere upravljanja koje se preduzimaju na međunarodnim granicama, uključujući i one usmjerene na rješavanje problema neregularnih migracija i borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, budu u skladu sa principom zabrane prisilnog vraćanja i zabranom proizvoljnih i kolektivnih protjerivanja.**

86. **Izgraditi kapacitete i omogućiti periodično ažuriranje obuke službenika za sprovođenje zakona, uključujući policiju, službenike za migracije i graničnu kontrolu, kao i stručnjake koji rade u područjima i oko područja u kojima se nalaze žene i djevojčice koje su suočene sa migracijama i raseljavanjem ili su im izložene, o njihovoj ulozi u obezbjeđivanju adekvatne zaštite takvim ženama i djevojčicama, uspostavljanjem procedura za identifikaciju mogućih žrtava trgovine ljudima, uključujući i one za koje se sumnja da su povezane sa teritorijama pod kontrolom nedržavnih oružanih grupa ili se sa njih vraćaju.**

87. **Primjenjivati okvir dužne pažnje na procjene rizika koje sprovode multidisciplinarni timovi radi identifikacije i zaštite žena i djevojčica koje su žrtve trgovine ljudima od daljih kršenja prava, uključujući:**

    (a) obezbjeđivanje pristupa procedurama utvrđivanja statusa apatridnosti i dodjeljivanje pravnog statusa i zaštite ženama i djevojčicama bez državljanstva, uključujući zaštitu od prisilnog vraćanja u njihove države porijekla;

    (b) razvijanje redovne koordinacije između procedura azila i sistema zaštite od trgovine ljudima, kako bi žene i djevojčice imale pristup statusu izbjeglice i zaštiti kao žrtve ili potencijalne žrtve trgovine ljudima;

    (c) sprovođenje pregleda raseljenih i migrantskih žena i djevojčica osumnjičenih za kršenje nacionalnih zakona o radu, migracijama ili krivičnih zakona i onih koje se nalaze u mjestima lišenja slobode, posebno u pritvorskim centrima za migrante bez dokumenata;

    (d) uspostavljanje indikatora za identifikaciju žena i djevojčica koje su žrtve trgovine ljudima, posebno seksualno eksploatisanih žena i djevojčica, u područjima pogođenim oružanim sukobom kako bi se obezbijedilo da žrtve trgovine ljudima ne budu nenamjerno pritvorene ili podvrgnute postupcima udaljenja;

    (e) omogućavanje izbjeglicama, uključujući žrtve trgovine ljudima u oružanim sukobima, da dokumentuju svoje slučajeve radi budućih pravnih postupaka kako bi trgovci ljudima bili pozvani na odgovornost.

88. Priznati da se, u pojedinačnim slučajevima, trgovina ženama i djevojčicama može smatrati rodno zasnovanim progonom i da stoga žrtve ili potencijalne žrtve budu informisane i da djelotvorno ostvaruju pravo pristupa pravičnim, djelotvornim, jasnim procedurama azila zasnovanim na razumijevanju traume, bez diskriminacije ili bilo kakvih preduslova, bez obzira na državu porijekla ili način ulaska u državu članicu ili njihovo učešće u krivičnom postupku. Tumačenje osnova za identifikaciju žrtava progona prema Konvencija o statusu izbjeglica treba vršiti u skladu sa Smjernicama o međunarodnoj zaštiti Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice: br. 1 o rodno zasnovanom progonu, br. 7 o žrtvama trgovine ljudima i osobama izloženim riziku od trgovine ljudima, br. 8 o zahtjevima za azil djece i br. 9 o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu.

89. Države članice imaju obavezu da zaštite žrtve trgovine ljudima, posebno žene i djevojčice, od ponovne viktimizacije, uključujući:

(a) garantovanje zaštite žrtava trgovine ljudima od prisilnog vraćanja u njihova mjesta porijekla u slučajevima kada:

(i) to nije odgovarajuće i trajno rješenje za žrtve zbog straha od ponovne trgovine ljudima ili doživljavanja stigmatizacije, prijetnji, zastrašivanja, nasilja ili odmazde;

(ii) se mogu suočiti sa progonom i/ili kršenjem prava na život ili zabrane mučenja;

(b) zaštitu djece rođene kao posljedica trgovine ljudima od ponovne viktimizacije i stigmatizacije, uključujući razjašnjavanje i obezbjeđivanje pravnog statusa djece bez dokumenata, pružanje sveobuhvatne podrške i obezbjeđivanje da ne budu odvojena od svojih majki.

90. Djevojčice koje su izložene riziku od ponovne trgovine ljudima ne treba vraćati u državu porijekla osim ako je to u skladu sa njihovim najboljim interesima i ako su preduzete odgovarajuće mjere za njihovu zaštitu, uključujući procjenu rizika i bezbjednosti radi obezbjeđivanja sigurnog povratka, dostupnost dugoročne podrške za reintegraciju u državi povratka, koja obuhvata pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i/ili stručnom osposobljavanju, kao i zaštitu od diskriminacije i ponovne trgovine ljudima.

91. Unaprijediti saradnju sa državama prijema kako bi se obezbijedila dobrovoljna repatrijacija državljana i stalnih stanovnika koji su bili žrtve trgovine ljudima u inostranstvu u slučajevima kada žele da se vrate, kroz standardizovane procedure i djelotvornu komunikaciju između uključenih vlasti i službenika, uz obezbjeđivanje

da država prijema poštuje međunarodne standarde zaštite i pružanja pomoći žrtvama trgovine ljudima.

3. Nekriminalizacija i bezuslovnost

92. Na osnovu ljudskih prava i humanitarnih razloga, obezbijediti pristup besplatnoj pravnoj pomoći, odobriti, kada je to moguće, period za razmišljanje i oporavak i boravišnu dozvolu do formalne identifikacije kako bi se ženama koje su žrtve trgovine ljudima i njihovim izdržavanim članovima omogućilo da učestvuju u mjerama oporavka i reintegracije, koje moraju biti inkluzivne i pristupačne, a ne uslovljene njihovim učešćem u krivičnom postupku ili dobijanjem osuđujuće presude protiv trgovaca ljudima, uključujući odgovarajuće individualizovane, rodno osjetljive, uzrasno prilagođene i pristupe zasnovane na razumijevanju traume u vezi sa hitnim i dugoročnim smještajem, socijalnim davanjima, mogućnostima obrazovanja i zapošljavanja, visokokvalitetnom medicinskom zaštitom, uključujući usluge seksualnog i reproduktivnog zdravlja i savjetovanje, besplatnim izdavanjem službenih identifikacionih dokumenata, mjerama spajanja porodice i postupcima azila, gdje je to relevantno. Djevojčicama koje su žrtve treba odobriti boravišne dozvole na neodređeno vrijeme, u skladu sa njihovim najboljim interesima, kako bi im se omogućio pristup trajnom rješenju koje je dugoročno održivo i bezbjedno.

93. Obezbijediti neposredan pristup dovoljnom broju adekvatno finansiranih i dobro opremljenih skloništa i odvojenih jedinica za žrtve seksualnog nasilja i prinudne prostitucije u skloništima i kriznim centrima, koji su sigurni, pristupačni i prikladni za žene i djevojčice koje su žrtve trgovine ljudima, uključujući žene sa djecom, sa posebno obučenim osobljem usmjerenim na pružanje prilagođene pomoći žrtvama u skladu sa standardnim operativnim procedurama, uz obezbjeđivanje njihovog dostojanstvenog i povjerljivog tretmana.

94. Obezbijediti da se usluge pomoći i programi socijalne inkluzije za sve žene pogođene trgovinom ljudima pružaju na informisanoj i dobrovoljnoj osnovi i da ni žrtve ni njihova djeca ne budu prisilno zadržavani ili pritvarani u skloništima ili programima „rehabilitacije“ protiv njihove volje ili u obaveznom zaštitnom pritvoru, uključujući i za potrebe svjedočenja. U izuzetnim slučajevima kada se iz bezbjednosnih razloga nameću ograničenja slobode kretanja žena, takva ograničenja treba svesti na najkraće moguće trajanje.

95. Podržati programe u zajednici za reintegraciju i socijalno uključivanje žena i djevojčica koje su žrtve trgovine ljudima, uključujući pristup sigurnom i pristupačnom samostalnom stanovanju, uspostavljanje radnih kvota za žrtve u

državnim institucijama i uključivanje žrtava na listu prioritetnih grupa za pristup socijalnim programima i mogućnost otpisa poreskih dugova.

96. **Obezbijediti da princip najboljeg interesa djeteta bude primarno razmatranje pri donošenju odluka za sve djevojčice koje su žrtve trgovine ljudima, uključujući i strane državljanke, da se poštuje njihovo pravo da budu saslušane, da im bude garantovan pristup razvojno i uzrasno prilagođenoj zaštiti i uslugama podrške koje su integrisane, interdisciplinarne i uključuju individualizovano upravljanje slučajevima, potragu za porodicom i ponovno spajanje djece bez pratnje i razdvojene djece, kao i da djeca nikada ne budu kriminalizovana ili pritvorena. Procjenu uzrasta vršiti samo kao krajnju mjeru i na način koji je multidisciplinaran, naučno i kulturološki prikladan, prilagođen djeci, rodno osjetljiv i, za sve djevojčice bez pratnje ili razdvojene djevojčice, pod nadzorom kvalifikovanog staratelja.**

97. **Suprotstaviti se stereotipnim stavovima i diskriminaciji prema ženama i djevojčicama koje su žrtve trgovine ljudima i seksualne eksploatacije, posebno migrantkinjama, pružanjem obuke zasnovane na razumijevanju traume, rodnoj osjetljivosti i osjetljivosti prema djeci za osobe zadužene za pružanje usluga pomoći i zaštite, uključujući relevantne organe na lokalnom i državnom nivou, službe za zaštitu djece, ambasade i konzularne organe, poslodavce i javne i privatne agencije za zapošljavanje, kao i policijske službenike, granične službenike, imigraciono osoblje, inspektore rada, socijalne radnike i pružaoce zdravstvenih usluga.**

98. **Obezbijediti da sve žene i djevojčice koje su žrtve trgovine ljudima, bez izuzetka, ne budu podvrgnute hapšenju, optuživanju, pritvoru, krivičnom gonjenju ili kažnjavanju niti na drugi način sankcionisane zbog nezakonitog ulaska ili boravka u tranzitnim državama i državama odredišta zbog nedostatka dokumentacije ili zbog njihovog učešća u nezakonitim aktivnostima u mjeri u kojoj je takvo učešće direktna posljedica njihove situacije kao žrtava trgovine ljudima. Princip nekažnjavanja mora:**

    (a) biti sadržan u zakonodavstvu i sproveden kroz odgovarajuću obuku kako bi se obezbijedilo da nadležni akteri budu sposobni da identifikuju žrtve trgovine ljudima radi pružanja takve pomoći;

    (b) ne prisiljavati žrtve da pruže dokaze ili svjedočenje u zamjenu za imunitet od krivičnog gonjenja, pravnu zaštitu ili usluge;

    (c) obezbijediti pomoć žrtvama trgovine ljudima da očiste svoje krivične evidencije u slučajevima kada su osuđene za krivična djela koja su počinjena kao direktna posljedica toga što su bile žrtve trgovine ljudima.

4. Pravo na informacije o pravima i pravnu pomoć

99. Obezbijediti svim ženama i djevojčicama pristupačne informacije, u formatu koji mogu razumjeti, o njihovim pravima prema Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Opcionom protokolu uz Konvenciju, zakonskim odredbama koje ih štite od trgovine ljudima i eksploatacije i odgovarajućim pravnim ljekovima za podnošenje žalbi zbog kršenja tih prava, o načinima pristupa tim pravima, o njihovim pravima na kontinuiranu pomoć i zaštitu, uključujući telefonske linije dostupne 24 časa dnevno i besplatnu pravnu pomoć, savjetovanje i zastupanje u sudskim i kvazisudskim postupcima u svim oblastima prava.

5. Pravo na pravni lijek

100. Obezbijediti olakšan pristup inkluzivnim, uzrasno osjetljivim i rodno osjetljivim mehanizmima za podnošenje žalbi i pravosudnim mehanizmima, uključujući obezbjeđivanje proceduralnih i uzrasno prilagođenih mjera podrške, za sve žene i djevojčice koje su žrtve trgovine ljudima, uključujući i nedržavljanke, pružanjem djelotvornih kanala za traženje zaštite i pravne zaštite zbog kršenja njihovih prava stvaranjem adekvatnih uslova za podnošenje žalbi bez straha od odmazde, hapšenja, pritvora ili deportacije.

101. Obezbijediti da žene i djevojčice koje su žrtve trgovine ljudima imaju zakonski izvršivo pravo na pristupačne, dostupne i blagovremene pravne ljekove putem krivičnih, građanskih i radnih sudova i upravnih postupaka, uključujući pravo na naknadu štete, zaostale zarade i druge prilagođene reparacije, i obezbijediti da takvi pravni ljekovi nijesu uslovljeni oduzimanjem imovine od trgovaca ljudima i da budu garantovani pod uslovima predviđenim domaćim zakonodavstvom za žrtve. Naknada ostvarena kao žrtvi krivičnog djela ne bi trebalo da utiče na socijalnu pomoć koju žrtve primaju ili na prava predviđena drugim državnim programima.

C. Rodno osjetljivi sudski postupci

102. Garantovati svim ženama i djevojčicama koje su žrtve trgovine ljudima pravično saslušanje i pravičan postupak u upravnim i sudskim postupcima, uključujući postupke pritvora i protjerivanja, obezbjeđujući da budu saslušane, informisane i konsultovane tokom saslušanja i da imaju pristup odgovarajućim mjerama prilagođavanja, podršci i zaštiti zasnovanim na razumijevanju traume, kulturno specifičnim, rodno osjetljivim i uzrasno prilagođenim mjerama podrške i zaštite kako bi im se omogućilo da svjedoče protiv svojih trgovaca ljudima.

103. Zaštititi pravo na privatnost djevojčica koje su žrtve trgovine ljudima, obezbjeđujući da budu kontinuirano informisane i da mogu ostvarivati svoje pravo

da budu saslušane. Obezbijediti njihovo pravo na posebnu zaštitu u sudskim postupcima kroz pružanje specijalizovane pravne pomoći za djecu radi pojednostavljivanja postupaka svjedočenja i sprečavanja dodatne traume, uključujući imenovanje advokata za žrtve, socijalnih radnika ili zakonskih staratelja.

104. Finansirati i podržati djelotvornu primjenu sistema zaštite za žene i djevojčice koje su žrtve trgovine ljudima, članove njihovih porodica, svjedoke i uzbunjivače, kako bi se zaštitili od prijetnji i odmazde mreža trgovine ljudima, tokom i nakon sudskog postupka, uključujući programe zaštite svjedoka, sudske postupke zasnovane na potrebama i privremene boravišne dozvole za nedržavljane i njihove izdržavane članove, bez obzira na njihovu saradnju sa tužilaštvom.

105. Odmah istražiti, krivično goniti i adekvatno kazniti kako one koji su direktno uključeni u trgovinu ljudima, tako i one koji su nemarni u rješavanju ili sprečavanju trgovine ljudima, uključujući navodnu korupciju državnih službenika i pripadnika privatnog sektora, obezbjeđujući da izrečene sankcije budu srazmjerne težini krivičnog djela i stepenu odgovornosti počinilaca.

106. Obezbijediti djelotvorno krivično gonjenje i adekvatno kažnjavanje trgovaca ženama i djevojčicama kroz osmišljavanje, sprovođenje i periodičnu evaluaciju multisektorskih programa izgradnje kapaciteta za sve pravosudne službenike i pomoćno osoblje u vezi sa primjenom zakonodavstva protiv trgovine ljudima i postupanjem prema žrtvama.

107. Države članice se podstiču da usklade svoje sisteme krivičnog pravosuđa i pravosudne saradnje, uključujući harmonizaciju pravnih procedura za uzajamnu pravnu pomoć, izručenje i konfiskaciju i povraćaj prihoda stečenih kriminalom, sa državama porijekla, tranzita i odredišta za trgovinu ženama i djevojčicama.

108. Izgraditi i adekvatno opremiti međuagencijske istražne timove za praćenje finansijskih tokova generisanih trgovinom ženama i djevojčicama i preraspodijeliti svu konfiskovanu imovinsku korist stečenu takvim kriminalnim djelovanjem žrtvama kao naknadu za povrede ljudskih prava koje su pretrpjele.

D. Prikupljanje podataka i zakonodavni, politički i institucionalni okviri

109. Uspostaviti partnerstva između praktičara za borbu protiv trgovine ljudima, migracija i razvoja, međunarodnih organizacija i aktera civilnog društva usmjerenih na žene i djevojčice, uključujući organizacije u zajednici grupa pogođenih trgovinom ljudima i/ili mjerama za borbu protiv trgovine ljudima, kako bi se sistematski prikupljali, razmjenjivali, analizirali i objavljivali podaci, u cilju

razvoja razumijevanja trendova u trgovini ženama i djevojčicama i sprovođenja ciljanih strategija zasnovanih na dokazima za njeno sprečavanje, unapređenje brze rodno odgovorne pomoći žrtvama zasnovane na ljudskim pravima i potrebama i obezbjeđivanje njihove zaštite i reparacije.

110. Razvrstati podatke prikupljene o žrtvama i počiniocima trgovine ljudima prema svim parametrima koji se smatraju relevantnim, uključujući pol, uzrast, invaliditet, etničku pripadnost, državljanstvo, migracioni status, lokaciju, socioekonomski status i oblik eksploatacije, u skladu sa indikatorom cilja održivog razvoja 16.2.2, kada je to dozvoljeno nacionalnim zakonodavstvom.

111. Sve mjere prikupljanja, čuvanja, dijeljenja ili objavljivanja podataka moraju se sprovoditi na zakonit i etički način, u skladu sa međunarodnim standardima privatnosti i povjerljivosti.

112. Usvojiti i sprovesti sveobuhvatno zakonodavstvo protiv trgovine ljudima koje je usmjereno na žrtve, osjetljivo na djecu i rodno osjetljivo i koje obezbjeđuje usklađen pristup kriminalizaciji trgovine ljudima na svim nivoima nadležnosti, obezbjeđujući da:

(a) bude u potpunosti usklađeno sa međunarodnim standardima ljudskih prava, uključujući Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, ovu opštu preporuku, Protokol o trgovini ljudima i primjenjive regionalne instrumente;

(b) kodifikuje da pristanak žrtve nije valjana odbrana u slučajevima trgovine ljudima;

(c) tamo gdje to već nije kažnjivo prema drugim nacionalnim zakonima, ima za cilj borbu protiv trgovine ljudima u svrhu, između ostalog, dječjeg, prisilnog i ropskog braka, kućnog ropstva, dužničkog ropstva, kmetstva, prosjačenja, prinudnog ili obaveznog rada, trgovine robljem, ropstva, seksualne eksploatacije i komercijalne seksualne eksploatacije, zloupotrebe surogat majčinstva i prodaje djece, trgovine organima, tkivima i ćelijama, uključujući trgovinu ljudskim jajnim ćelijama i prisilni kriminal;

(d) se bavi savremenim metodama trgovine ljudima, kao što su one koje koriste informacione i komunikacione tehnologije, uključujući društvene mreže;

(e) promoviše finansijske istrage kao ključno sredstvo za borbu protiv trgovine ljudima;

(f) bude razvijeno, sprovedeno, praćeno i evaluirano radi procjene njegovog uticaja, uz aktivno učešće žena i djevojčica pogođenih trgovinom ljudima.

113. Usvojiti sveobuhvatan nacionalni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima koji je usmjeren na rezultate, zasnovan na dokazima, rodno odgovoran, zasnovan na pravima i usredsređen na žrtve, obezbjeđujući da:

(a) bude u skladu sa preporučenim principima i smjernicama Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava o ljudskim pravima i trgovini ljudima, migrantima u ranjivom položaju i ljudskim pravima na međunarodnim granicama;

(b) bude usklađen sa nacionalnim akcionim planovima za rodnu ravnopravnost, borbu protiv nasilja nad ženama, žene, mir i bezbjednost, upravljanje migracijama i azilom i održivi razvoj;

(c) bude adekvatno finansiran i redovno evaluiran.

114. Uspostaviti nacionalni mehanizam upućivanja radi koordinacije i usklađivanja svih relevantnih nacionalnih politika kako bi se obezbijedio djelotvoran pristup borbi protiv trgovine ženama i djevojčicama zasnovan na ljudskim pravima, obezbjeđujući da njime upravlja posvećen i potpuno finansiran sekretarijat odgovoran za usklađivanje jasnih struktura upravljanja informacijama i koordinacije između relevantnih lokalnih i nacionalnih organa, uključujući službenike za migracije, azil i rad, nacionalne institucije za ljudska prava, privatni sektor i organizacije civilnog društva koje se bave borbom protiv trgovine ženama i djevojčicama, i za razvoj zajedničkog odgovora, uključujući sveobuhvatne standardne operativne procedure koje navode relevantne zakonske obaveze, procedure upućivanja, uloge i odgovornosti.

115. Uspostaviti nezavisnog nacionalnog izvjestioca za trgovinu ljudima koji će pratiti i izvještavati o napretku transformativnih strategija za borbu protiv trgovine ljudima, promovisanju rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena.

E. Diseminacija i izvještavanje

116. Komitet naglašava potrebu za ubrzanjem sprovođenja svih odredbi Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, u skladu sa Agendom 2030 za održivi razvoj i preporukama koje proizilaze iz 25-godišnjeg pregleda sprovođenja Pekinške deklaracije i Platforme za akciju, kao sredstva za podsticanje transformativnih i radikalnih promjena u ostvarivanju autonomije i samoodređenja žena.

117. Komitet preporučuje da države članice uključe informacije u svoje periodične izvještaje u skladu sa Konvencijom o strategijama koje sprovode u cilju

promovisanja i zaštite ljudskih prava žena i djevojčica u okviru svojih napora za odgovor na trgovinu ljudima.

118.Specijalizovane agencije Ujedinjenih nacija i posebne procedure Savjeta za ljudska prava Ujedinjenih nacija pozivaju se da daju doprinos Komitetu u vezi sa situacijom trgovine ljudima i seksualne eksploatacije žena i djevojčica u kontekstu globalnih migracija i mjerama zaštite i oporavka koje se preduzimaju, prema potrebi, u okviru razmatranja periodičnih izvještaja država članica.

119.Države članice se podstiču da u svojim izvještajima drugim mehanizmima uključe informacije o svojim strategijama za sprovođenje transformativnog odgovora na trgovinu ljudima koji promoviše rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica, uključujući i u kontekstu procesa univerzalnog periodičnog pregleda Savjeta za ljudska prava Ujedinjenih nacija, Političkog foruma na visokom nivou o održivom razvoju, Globalnog sporazuma o sigurnim, uređenim i regularnim migracijama i Mehanizma za preispitivanje sprovođenja Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i njenih protokola.

120.Ova opšta preporuka treba da bude prevedena na lokalne jezike i široko distribuirana u svim granama vlasti, civilnom društvu, medijima, akademskim institucijama, organizacijama za prava žena, djevojčica i migranata, privatnom sektoru i finansijskim institucijama.

F. Ratifikacija ili pristupanje ugovorima

121.Države članice se podstiču da ratifikuju ili pristupe sljedećim instrumentima:

(a) Opcioni protokol uz Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena;

(b) Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom, kojima se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala;

(c) Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji;

(d) Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica;

(e) okvir radnih prava za upravljanje migracijama radne snage i zaštitu radnika migranata Međunarodna organizacija rada:

(i) Konvencija o domaćim radnicima, 2011 (br. 189) i Preporuka za domaće radnike, 2011 (br. 201);

(ii) Konvencija o nasilju i uznemiravanju, 2019 (br. 190);

(iii) Konvencija o prisilnom radu, 1930 (br. 29) i Protokol uz nju, Konvencija o ukidanju prisilnog rada, 1957 (br. 105) i Preporuka o prisilnom radu (dopunske mjere), 2014 (br. 203);

(f) Konvencija o statusu izbjeglica i Protokol uz nju, Konvencija o statusu osoba bez državljanstva i Konvencija o smanjenju broja osoba bez državljanstva;

(g) Konvencija o ropstvu i Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i institucija i praksi sličnih ropstvu;

(h) Konvencija o suzbijanju trgovine osobama i eksploatacije prostitucije drugih.

122. Države članice se pozivaju da podrže Njujorška deklaracija o izbjeglicama i migrantima, Globalni sporazum o sigurnim, uređenim i regularnim migracijama koji joj je priložen i Globalni sporazum o izbjeglicama.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/39

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Oktobar 2022.

Original: engleski
(https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/39)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 39
o pravima autohtonih žena i djevojčica

Sadržaj:

I. Uvod

II. Ciljevi i obim

III. Pravni okvir

IV. Opšte obaveze država članica u vezi sa pravima autohtonih žena i djevojčica iz članova 1 i 2

   A. Jednakost i nediskriminacija, sa fokusom na autohtone žene i višestruke/ ukrštene oblike diskriminacije

   B. Pristup pravdi i pluralnim pravnim sistemima

V. Obaveze država članica u vezi sa specifičnim dimenzijama prava autohtonih žena i djevojčica

   A. Prevencija i zaštita od rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama (čl. 3, 5, 6, 10 (c), 11, 12, 14 i 16)

   B. Pravo na djelotvorno učešće u političkom i javnom životu (čl. 7, 8 i 14)

   C. Pravo na obrazovanje (čl. 5 i 10)

   D. Pravo na rad (čl. 11 i 14)

   E. Pravo na zdravlje (čl. 10 i 12)

   F. Pravo na kulturu (čl. 3, 5, 13 i 14)

   G. Prava na zemljište, teritorije i prirodne resurse (čl. 13 i 14)

   H. Prava na hranu, vodu i sjeme (čl. 12 i 14)

   I. Pravo na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu (čl. 12 i 14)

I. Uvod

1. Ova opšta preporuka daje smjernice državama članicama o zakonodavnim, političkim i drugim relevantnim mjerama kako bi se osiguralo sprovođenje njihovih obaveza u vezi sa pravima autohtonih žena i djevojčica prema Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. Procjenjuje se da na globalnom nivou postoji 476,6 miliona autohtonih naroda, od kojih su više od polovine (238,4 miliona) žene[1]. Diskriminacija i nasilje predstavljaju učestale pojave u životima mnogih autohtonih žena i djevojčica koje žive u ruralnim, udaljenim i urbanim sredinama. Ova opšta preporuka odnosi se na autohtone žene i djevojčice unutar i izvan autohtonih teritorija.

2. Ova opšta preporuka uzima u obzir glasove autohtonih žena i djevojčica kao pokretačkih aktera i liderki unutar i izvan svojih zajednica. Ona identifikuje i bavi se različitim oblicima intersekcijske diskriminacije sa kojima se suočavaju autohtone žene i djevojčice, kao i njihovom ključnom ulogom kao liderki, nositeljki znanja i prenositeljki kulture među svojim narodima, zajednicama i porodicama, kao i u društvu u cjelini. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena dosljedno je identifikovao obrasce diskriminacije sa kojima se suočavaju autohtone žene i djevojčice u ostvarivanju svojih ljudskih prava[2], kao i faktore koji nastavljaju da pogoršavaju diskriminaciju protiv njih. Takva diskriminacija je često intersekcijska i zasnovana na faktorima kao što su pol i rod; autohtono porijeklo, status ili identitet; rasa; etnička pripadnost; invaliditet; starost; jezik; socioekonomski status; i HIV/AIDS status.

3. Intersekcijska diskriminacija autohtonih žena i djevojčica mora se razumjeti u kontekstu višestruke prirode njihovog identiteta. One se suočavaju sa diskriminacijom i rodno zasnovanim nasiljem, koje često vrše državni i nedržavni akteri. Ovi oblici nasilja i diskriminacije široko su rasprostranjeni i često ostaju nekažnjeni. Autohtone žene i djevojčice često imaju neraskidivu vezu sa svojim narodima, zemljama, teritorijama,

---

[1] Međunarodna organizacija rada (ILO), Implementacija Konvencije ILO o autohtonim i plemenskim narodima br. 169: Ka inkluzivnoj, održivoj i pravednoj budućnosti (Ženeva, 2019), str. 13; i Odeljenje za ekonomska i socijalna pitanja, Stanje autohtonih naroda u svetu, vol. 5, Prava na zemljište, teritorije i resurse (Publikacija Ujedinjenih nacija, 2021), str. 119.

[2] Vidi, na primer, opštu preporuku br. 34 (2016) o pravima seoskih žena, st. 14–15. Za više diskusija o radu Komiteta u oblasti domorodačkih žena, pogledajte Entitet Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena (UNŽene) i Komitet za eliminaciju diskriminacije žena, "Recomendaciones Generales y Observaciones Finales del Comité para la Eliminación de la Discriminación contra la Mujer sobre mujeres indígenas y/o afrodescendientes realizadas a Estados de América Latina" (Clayton, Panama, 2017).

prirodnim resursima i kulturom. Kako bi se osigurala usklađenost sa članovima 1 i 2 i drugim relevantnim odredbama Konvencije, državne mjere, zakonodavstvo i politike moraju odražavati i poštovati višestruki identitet autohtonih žena i djevojčica. Države članice takođe treba da uzmu u obzir intersekcijsku diskriminaciju koju doživljavaju autohtone žene i djevojčice na osnovu faktora kao što su pol i rod; autohtono porijeklo, status ili identitet; rasa; etnička pripadnost; invaliditet; starost; jezik; socioekonomski status; i HIV/AIDS status[3].

4. Državne mjere za sprečavanje i rješavanje diskriminacije autohtonih žena i djevojčica tokom njihovog životnog vijeka moraju integrisati rodnu perspektivu, intersekcijsku perspektivu, perspektivu autohtonih žena i djevojčica, interkulturalnu perspektivu i multidisciplinarnu perspektivu. Rodna perspektiva uzima u obzir diskriminatorne norme, štetne društvene prakse, stereotipe i inferioran tretman koji su istorijski uticali na autohtone žene i djevojčice i koji i dalje utiču na njih danas. Intersekcijska perspektiva zahtijeva od država da razmotre mnoštvo faktora koji se međusobno prepliću i povećavaju izloženost autohtonih žena i djevojčica, kao i posljedice nejednakog i proizvoljnog tretmana zasnovanog na polu i rodu; autohtonom porijeklu, statusu ili identitetu; rasi; etničkoj pripadnosti; invaliditetu; starosti; jeziku; socioekonomskom statusu; i HIV/AIDS statusu, između ostalog. Države treba da uzmu u obzir međuzavisnost i međusobnu povezanost svih ovih faktora prilikom usvajanja zakona, politika, nacionalnih budžeta i intervencija koje se odnose na autohtone žene i djevojčice. Autohtone žene i djevojčice trpe intersekcijsku diskriminaciju unutar i izvan svojih teritorija. Takva diskriminacija je strukturna i ugrađena u ustave, zakone i politike, kao i u vladine programe, mjere i usluge.

5. Perspektiva autohtonih žena i djevojčica podrazumijeva razumijevanje razlike između njihovih iskustava, stvarnosti i potreba u oblasti zaštite ljudskih prava i iskustava autohtonih muškaraca, na osnovu njihovih polnih i rodnih razlika. To takođe uključuje razmatranje statusa autohtonih djevojčica kao osoba u razvoju, što zahtijeva da intervencije budu prilagođene njihovom uzrastu, razvoju i položaju. Interkulturalna perspektiva podrazumijeva uvažavanje raznolikosti autohtonih naroda, uključujući njihove kulture, jezike, vjerovanja i vrijednosti, kao i društveno prepoznavanje i vrednovanje te raznolikosti. Konačno, multidisciplinarna perspektiva zahtijeva uvažavanje višestrukog identiteta autohtonih žena i djevojčica i načina na koji su pravo, zdravstvo, obrazovanje, kultura, duhovnost, antropologija, ekonomija, nauka i rad, između ostalog, oblikovali i nastavljaju da oblikuju društveno iskustvo autohtonih žena i

[3] Deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima autohtonih naroda, čl. 2.

djevojčica, te doprinose diskriminaciji protiv njih. Ove perspektive i pristupi ključni su za sprečavanje i iskorjenjivanje diskriminacije autohtonih žena i djevojčica i za ostvarivanje socijalne pravde kada su njihova ljudska prava povrijeđena.

6. Zabrana diskriminacije prema članovima 1 i 2 Konvencije mora se striktno primjenjivati kako bi se osigurala prava autohtonih žena i djevojčica, uključujući i one koje žive u dobrovoljnoj izolaciji ili u početnom kontaktu, na samoopredjeljenje i pristup i integritet njihovih zemalja, teritorija i resursa, kulture i životne sredine. Zabrana diskriminacije takođe treba da se sprovodi kako bi se osiguralo njihovo pravo na djelotvorno i ravnopravno učešće u donošenju odluka i na konsultacije, putem i preko njihovih predstavničkih institucija, radi dobijanja njihove slobodne, prethodne i informisane saglasnosti prije usvajanja i sprovođenja zakonodavnih ili administrativnih mjera koje mogu uticati na njih. Ovaj skup prava postavlja temelje za holističko razumijevanje individualnih i kolektivnih prava autohtonih žena. Kršenje bilo kog od ovih ili povezanih prava predstavlja diskriminaciju autohtonih žena i djevojčica.

7. U sprovođenju ove opšte preporuke, Komitet poziva države članice da uzmu u obzir izazovan kontekst u kojem autohtone žene i djevojčice ostvaruju i brane svoja ljudska prava. One su pod snažnim uticajem egzistencijalnih prijetnji povezanih sa klimatskim promjenama, degradacijom životne sredine, gubitkom biodiverziteta i preprekama u ostvarivanju pristupa bezbjednosti hrane i vode[4]. Ekstraktivne aktivnosti koje sprovode privredna društva i drugi industrijski, finansijski, javni i privatni akteri često imaju razoran uticaj na životnu sredinu, vazduh, zemljište, vodotokove, okeane, teritorije i prirodne resurse autohtonih naroda i mogu kršiti prava autohtonih žena i djevojčica. Autohtone žene i djevojčice nalaze se na čelu lokalnih, nacionalnih i međunarodnih zahtjeva i aktivnosti za čistu, bezbjednu, zdravu i održivu životnu sredinu. Mnoge autohtone žene koje su braniteljke ljudskih prava u oblasti životne sredine suočavaju se sa ubistvima, uznemiravanjem, kriminalizacijom i kontinuiranom diskreditacijom svog rada. Države članice imaju obavezu da osiguraju da državni akteri i privredna društva bez odlaganja preduzmu mjere radi garantovanja čiste, zdrave i održive životne sredine i planetarnog sistema, uključujući sprečavanje predvidivih gubitaka i štete, socioekonomskog i ekološkog nasilja i svih oblika nasilja nad autohtonim ženama koje brane ljudska prava u oblasti životne sredine, kao i nad njihovim zajednicama i teritorijama. Države članice takođe imaju obavezu da se pozabave posljedicama kolonijalizma, rasizma, politika asimilacije, seksizma, siromaštva, oružanih sukoba, militarizacije, prisilnog raseljavanja i gubitka teritorija, seksualnog nasilja kao sredstva

[4] Opšta preporuka br. 37 (2018) o rodnim dimenzijama smanjenja rizika od katastrofa u kontekstu klimatskih promena, st. 1–9.

ratovanja i drugih alarmantnih kršenja ljudskih prava koja se često vrše nad autohtonim ženama i djevojčicama i njihovim zajednicama.

II. Ciljevi i obim

8. Komitet smatra samoidentifikaciju, u skladu sa međunarodnim standardima[5], vodećim principom međunarodnog prava u određivanju statusa nositeljki prava kao autohtonih žena i djevojčica[6]. Međutim, Komitet priznaje da neke autohtone žene i djevojčice mogu odlučiti da ne otkrivaju svoj status zbog strukturnog i sistemskog rasizma i diskriminacije, kao i kolonijalnih i kolonizatorskih politika. Ova opšta preporuka i prava iz Konvencije primjenjuju se na sve autohtone žene i djevojčice, unutar i izvan njihovih teritorija; u njihovim zemljama porijekla, u tranzitu i u zemljama odredišta; kao i na migrantkinje, izbjeglice tokom ciklusa prisilnog raseljavanja i osobe bez državljanstva.

9. Rodno zasnovano nasilje, uključujući psihološko, fizičko, seksualno, ekonomsko, duhovno, političko i ekološko nasilje, negativno utiče na živote mnogih autohtonih žena i djevojčica. Autohtone žene često trpe nasilje u porodici, na radnom mjestu i u javnim i obrazovnim ustanovama; tokom korišćenja zdravstvenih usluga i prolaska kroz sisteme zaštite djece; kao liderke u političkom i društvenom životu; kao braniteljke ljudskih prava; tokom lišenja slobode; i kada su smještene u institucije. Autohtone žene i djevojčice nesrazmjerno su izložene riziku od silovanja i seksualnog uznemiravanja; rodno zasnovanih ubistava i femicida; nestanaka i otmica; trgovine ljudima[7]; savremenih oblika ropstva; eksploatacije, uključujući eksploataciju prostitucije žena[8]; seksualnog ropstva; prinudnog rada; prisilnih trudnoća; državnih politika koje nalažu prisilnu kontracepciju i ugradnju intrauterinih uložaka; kao i obavljanja kućnih poslova koji nijesu dostojanstveni, bezbjedni ili adekvatno plaćeni[9]. Komitet posebno ističe težinu diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama sa invaliditetom koje žive u institucijama.

10. Komitet poziva države članice da se bez odlaganja uključe u napore prikupljanja podataka kako bi se u potpunosti procijenio položaj autohtonih žena i djevojčica i oblici

---

[5] Deklaracija Ujedinjenih nacija o pravima autohtonih naroda, čl. 9 i 33.

[6] Ibid., čl. 33.1; vidi takođe ILO, Konvencija domorodačkih i plemenskih naroda br. 169, čl. 1; Stalni forum Ujedinjenih nacija o autohtonim pitanjima, "Ko su autohtoni narodi?", Informativni list; i radni dokument o konceptu autohtonih naroda (E / CN.4 / Sub.2 / AC.4 / 1996/2, paras. 69–70).

[7] Opšta preporuka br. 38 (2020) o trgovini ženama i djevojčicama u kontekstu globalnih migracija, st. 18–35.

[8] Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, čl. 6.

[9] CEDAW/C/OP.8/CAN/1, paras. 95–99 i 111–127.

diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja sa kojima se suočavaju. Države moraju uložiti napore da prikupljaju podatke razvrstane prema različitim faktorima, uključujući pol; starost; autohtono porijeklo, status ili identitet; i status invaliditeta, te da sarađuju sa autohtonim ženama i njihovim organizacijama, kao i akademskim institucijama i neprofitnim organizacijama. Komitet takođe naglašava da autohtoni narodi moraju imati kontrolu nad procesima prikupljanja podataka u svojim zajednicama, kao i nad načinom na koji se podaci čuvaju, tumače, koriste i dijele.

11. Jedan od osnovnih uzroka diskriminacije autohtonih žena i djevojčica jeste nedostatak djelotvorne primjene njihovih prava na samoopredjeljenje i autonomiju i povezanih garancija, što se, između ostalog, manifestuje kroz kontinuirano oduzimanje njihove zemlje, teritorija i prirodnih resursa. Komitet priznaje da vitalna veza između autohtonih žena i njihove zemlje često predstavlja osnov njihove kulture, identiteta, duhovnosti, tradicionalnog znanja i opstanka. Autohtone žene suočavaju se sa nedostatkom pravnog priznanja svojih prava na zemlju i teritorije, kao i sa velikim nedostacima u sprovođenju postojećih zakona radi zaštite njihovih kolektivnih prava. Vlade i treće strane često sprovode aktivnosti povezane sa investicijama, infrastrukturom, razvojem, očuvanjem, inicijativama za prilagođavanje i ublažavanje klimatskih promjena, turizmom, rudarstvom, sječom šuma i eksploatacijom resursa bez obezbjeđivanja djelotvornog učešća i pribavljanja saglasnosti pogođenih autohtonih naroda. Komitet široko tumači pravo autohtonih žena i djevojčica na samoopredjeljenje, uključujući njihovu sposobnost da donose autonomne, slobodne i informisane odluke u vezi sa svojim životnim planovima i zdravljem.

12. Komitet priznaje da su se autohtone žene i djevojčice borile i da se i dalje bore protiv politika prisilne asimilacije i drugih masovnih kršenja ljudskih prava, koja u određenim slučajevima mogu predstavljati genocid. Neke od tih politika asimilacije — posebno prisilni smještaj u rezidencijalne škole i institucije i raseljavanje autohtonih naroda sa njihovih teritorija pod izgovorom razvoja — rezultirale su ubistvima, nestancima, seksualnim nasiljem i psihološkim zlostavljanjem i mogu predstavljati kulturni genocid. Od ključnog je značaja da se države članice pozabave posljedicama istorijskih nepravdi i pruže podršku i reparacije pogođenim zajednicama kao dio procesa obezbjeđivanja pravde, pomirenja i izgradnje društava bez diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama. Komitet posebno naglašava potrebu da države djeluju proaktivno radi zaštite prava autohtonih žena i djevojčica koje žive u urbanim sredinama, gdje se suočavaju sa rasizmom, diskriminacijom, politikama asimilacije i rodno zasnovanim nasiljem.

III. Pravni okvir

13. Prava autohtonih žena i djevojčica proizilaze iz odredaba Konvencije, kako su dalje razrađene u opštim preporukama Komiteta, kao i iz posebnih međunarodnih instrumenata za zaštitu prava autohtonih naroda, poput Deklaracije Ujedinjenih nacija o pravima autohtonih naroda i Konvencije Međunarodne organizacije rada (ILO) iz 1989. godine (br. 169) o autohtonim i plemenskim narodima u nezavisnim državama. Komitet smatra da Deklaracija predstavlja autoritativni okvir za tumačenje obaveza država članica i njihovih osnovnih obaveza prema Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. Sva prava priznata u Deklaraciji relevantna su za autohtone žene, kako kao pripadnice svojih naroda i zajednica, tako i kao pojedinke, te u odnosu na garancije zaštite od diskriminacije sadržane u samoj Konvenciji. Pored toga, svi osnovni međunarodni ugovori o ljudskim pravima sadrže relevantne garancije za zaštitu prava autohtonih žena i djevojčica.

14. U razmatranju prava autohtonih djevojčica, Komitet se takođe poziva na Konvenciju o pravima djeteta i Opšti komentar Komiteta za prava djeteta br. 11 (2009) o autohtonoj djeci i njihovim pravima. Države članice imaju obavezu da zaštite autohtone djevojčice od svih oblika diskriminacije. Stvaranje podsticajnog i bezbjednog okruženja za liderstvo i djelotvorno učešće autohtonih djevojčica od ključnog je značaja za potpuno ostvarivanje njihovih prava na teritorije, kulturu i čistu, zdravu i održivu životnu sredinu. Komitet za eliminaciju diskriminacije žena dalje priznaje status autohtonih djevojčica kao djevojčica u razvoju, što zahtijeva odgovor države prilagođen njihovim najboljim interesima i potrebama, kao i prilagođavanje vladinih procedura i usluga njihovom uzrastu, razvoju, razvoju kapaciteta i položaju.

15. Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena takođe treba tumačiti na način koji uzima u obzir Agendu 2030 za održivi razvoj, u kojoj su se države saglasile da su postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje žena i djevojčica od ključnog značaja za održivi razvoj i iskorjenjivanje siromaštva. Pekinška deklaracija i Platforma za akciju takođe predstavljaju važan referentni dokument za ovu opštu preporuku. Komitet se takođe poziva na rezolucije koje je usvojila Komisija za status žena u vezi sa autohtonim ženama.

IV. Opšte obaveze država članica u vezi sa pravima autohtonih žena i djevojčica prema članovima 1 i 2 Konvencije

A. Jednakost i nediskriminacija, sa fokusom na autohtone žene i djevojčice i ukrštanje oblika diskriminacije

16. Zabrana diskriminacije iz članova 1 i 2 Konvencije odnosi se na sva prava autohtonih žena i djevojčica prema Konvenciji, uključujući, u širem smislu, i prava navedena u Deklaraciji, koja je od fundamentalnog značaja za tumačenje Konvencije u savremenom kontekstu. Zabrana diskriminacije predstavlja važan stub i osnovni princip međunarodnog prava ljudskih prava. Autohtone žene i djevojčice imaju pravo da budu slobodne od svih oblika diskriminacije zasnovane na polu i rodu; autohtonom porijeklu, statusu ili identitetu; rasi; etničkoj pripadnosti; invaliditetu; starosti; jeziku; socioekonomskom statusu; i HIV/AIDS statusu, između ostalih faktora.

17. Diskriminaciju autohtonih žena i djevojčica i njene posljedice treba razumjeti i u njihovoj individualnoj i u kolektivnoj dimenziji. U svojoj individualnoj dimenziji, diskriminacija autohtonih žena i djevojčica ima intersekcijski karakter i sprovode je i državni i nedržavni akteri, uključujući i one u privatnoj sferi, na osnovu pola i roda; autohtonog porijekla, statusa ili identiteta; rase; etničke pripadnosti; invaliditeta; starosti; jezika; socioekonomskog statusa; i HIV/AIDS statusa, između ostalih faktora. Rasizam, diskriminatorni stereotipi, marginalizacija i rodno zasnovano nasilje predstavljaju međusobno povezana kršenja koja doživljavaju autohtone žene i djevojčice. Diskriminacija i rodno zasnovano nasilje ugrožavaju individualnu autonomiju, ličnu slobodu i bezbjednost, privatnost i integritet svih autohtonih žena i djevojčica i mogu nanijeti štetu i kolektivu i njegovoj dobrobiti. Kao što je navedeno u Opštoj preporuci br. 29 (2013) o ekonomskim posljedicama braka, porodičnih odnosa i njihovog prestanka, autohtone žene kao pojedinke mogu trpjeti diskriminaciju u ime ideologije, tradicije, kulture, vjerskih i običajnih zakona i praksi. Pored toga, autohtone žene, uključujući i žene sa invaliditetom, često se suočavaju sa proizvoljnim oduzimanjem i otmicom svoje djece. One se takođe suočavaju sa diskriminatornim i rodno pristrasnim odlukama koje se odnose na starateljstvo nad djecom — bilo u braku ili van braka — ili na izdržavanje nakon razvoda. Autohtone žene i djevojčice kao pojedinke imaju pravo da budu slobodne od diskriminacije i kršenja ljudskih prava tokom čitavog životnog ciklusa i da same biraju svoje životne puteve i planove.

18. U svojoj kolektivnoj dimenziji, diskriminacija i rodno zasnovano nasilje nad autohtonim ženama i djevojčicama ugrožavaju i narušavaju duhovni život, povezanost sa Majkom Zemljom, kulturni integritet i opstanak, kao i društveno tkivo autohtonih naroda i zajednica. Diskriminacija i rodno zasnovano nasilje imaju štetan uticaj na kontinuitet i

očuvanje znanja, kultura, vrijednosti, identiteta i tradicija autohtonih naroda. Neuspjeh da se zaštite prava na samoopredjeljenje, kolektivna sigurnost posjeda nad zemljištem i resursima predaka, kao i djelotvorno učešće i saglasnost autohtonih žena u svim pitanjima koja ih se tiču, predstavlja diskriminaciju njih i njihovih zajednica.

19. Kao što je navedeno u preambuli Deklaracije, kolektivna prava su neophodna za postojanje, dobrobit i cjelovit razvoj autohtonih naroda, uključujući autohtone žene i djevojčice. Individualna prava autohtonih žena i djevojčica nikada ne smiju biti zanemarena ili povrijeđena u nastojanju ostvarivanja kolektivnih ili grupnih interesa, jer je poštovanje obje dimenzije njihovih ljudskih prava od suštinskog značaja.

20. Diskriminacija autohtonih žena i djevojčica održava se kroz rodne stereotipe, ali i kroz oblike rasizma podstaknute kolonijalizmom i militarizacijom. Ovi osnovni uzroci diskriminacije direktno i indirektno se ogledaju u zakonima i politikama koje otežavaju pristup autohtonih žena i djevojčica korišćenju zemljišta i vlasništvu, ostvarivanju njihovih prava nad teritorijama, prirodnim i ekonomskim resursima, kao i pristupu kreditima, finansijskim uslugama i mogućnostima za ostvarivanje prihoda. Ovi uzroci takođe otežavaju priznavanje, zaštitu i podršku kolektivnim i kooperativnim oblicima vlasništva i korišćenja zemljišta. Pravna zaštita zemljišnih prava autohtonih žena i dalje je slaba, zbog čega su često izložene oduzimanju zemljišta, raseljavanju, zatvaranju, eksproprijaciji i eksploataciji. Nedostatak pravnog priznanja prava na teritorije autohtonih naroda povećava njihovu ranjivost na nezakonite upade i sprovođenje razvojnih projekata bez njihovog slobodnog, prethodnog i informisanog pristanka od strane državnih i nedržavnih aktera. Autohtone žene i djevojčice — posebno udovice, nositeljke domaćinstava ili siročad — nesrazmjerno se suočavaju sa preprekama u pristupu zemljištu, što dovodi do gubitka sredstava za život i ugrožava njihovu kulturu, njihovu suštinsku povezanost sa životnom sredinom, njihovu bezbjednost hrane i vode i njihovo zdravlje.

21. Autohtone žene i djevojčice širom svijeta još uvijek ne uživaju jednakost pred zakonom u skladu sa članom 15 Konvencije. U mnogim djelovima svijeta, autohtone žene nemaju sposobnost da zaključuju ugovore i upravljaju imovinom nezavisno od svojih muževa ili muških staratelja. One se takođe suočavaju sa izazovima u posjedovanju, držanju, kontroli, nasljeđivanju i upravljanju zemljištem, posebno kada ostanu udovice i moraju same da brinu o svojim porodicama. Zakoni o nasljeđivanju — kako u državnim tako i u autohtonim pravnim sistemima — često diskriminišu autohtone žene. Autohtone žene sa invaliditetom često se suočavaju sa uskraćivanjem pravne sposobnosti, što dovodi do daljih kršenja ljudskih prava, uključujući u oblastima pristupa pravdi, institucionalnog nasilja i prisilne sterilizacije. Suprotno članu 9 Konvencije, mnogi zakoni i dalje

diskriminišu autohtone žene i djevojčice u pogledu prenošenja državljanstva i autohtonog statusa na njihovu djecu kada stupe u brak sa neautohtonim osobama. Takvi zakoni mogu dovesti do transgeneracijske diskriminacije i prisilne asimilacije, što potpada pod značenje diskriminacije žena definisane u članu 1 Konvencije. Stoga države moraju osigurati da autohtone žene i djevojčice mogu steći, promijeniti, zadržati ili se odreći svog državljanstva i/ili autohtonog statusa, prenijeti ga na svoju djecu i supružnike i imati pristup informacijama o tim pravima, kao dio ostvarivanja njihovih prava na samoopredjeljenje i samoidentifikaciju.

22. Komitet je u svojoj Opštoj preporuci br. 34 (2016) o pravima žena u ruralnim područjima naglasio značaj prava autohtonih žena na zemljište i kolektivno vlasništvo, prirodne resurse, vodu, sjeme, šume i ribarstvo u skladu sa članom 14 Konvencije. Ova prava su takođe zagarantovana autohtonim ženama kao članicama svojih naroda i zajednica Deklaracijom i povezanim međunarodnim pravnim normama. Ključne prepreke ostvarivanju ovih prava predstavljaju neusklađenost nacionalnih zakona sa međunarodnim pravom; neefikasno sprovođenje zakona na nacionalnom i lokalnom nivou; diskriminatorni rodni stereotipi i prakse, posebno u ruralnim područjima; nedostatak političke volje; kao i komercijalizacija, komodifikacija i finansijalizacija zemljišta i prirodnih resursa. Autohtoni običajni zakoni, mizoginija i postojeće institucije takođe mogu predstavljati prepreke. Autohtone žene sa invaliditetom često se suočavaju sa ukrštajućim oblicima diskriminacije na osnovu pola i roda; invaliditeta; i autohtonog porijekla, statusa ili identiteta, što se ogleda u uskraćivanju njihove pune pravne sposobnosti, dodatno povećavajući njihovu izloženost eksploataciji, nasilju i zlostavljanju i podrivajući njihova prava na zemlju, teritorije i resurse. Nadalje, lezbejke, biseksualne, transrodne i interseksualne autohtone žene i djevojčice redovno se suočavaju sa ukrštajućim oblicima diskriminacije. Komitet je zabrinut zbog oblika nejednakosti, diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja koji pogađaju autohtone žene i djevojčice u digitalnom prostoru, uključujući internet, društvene mreže i sve tehnološke platforme.

23. Komitet preporučuje da države članice:

(a) razviju sveobuhvatne politike za eliminisanje diskriminacije autohtonih žena i djevojčica, sa fokusom na djelotvorno učešće onih koje žive unutar i izvan autohtonih teritorija, i nastave saradnju sa autohtonim narodima u širem smislu. Politike treba da obuhvate mjere za rješavanje intersekcijske diskriminacije sa kojom se suočavaju autohtone žene i djevojčice, uključujući osobe sa invaliditetom i osobe sa albinizmom; starije žene; lezbejke, biseksualne, transrodne i interseksualne žene; žene i djevojčice koje žive u siromaštvu; žene koje žive u ruralnim i urbanim sredinama; prisilno raseljene žene, izbjeglice i migrantkinje unutar i izvan svojih zemalja; kao i

žene i djevojčice koje su udovice, nositeljke domaćinstava ili siročad usljed nacionalnih i međunarodnih oružanih sukoba. Države članice treba da prikupljaju podatke, razvrstane prema starosti i statusu invaliditeta, o oblicima rodno zasnovane diskriminacije i nasilja sa kojima se suočavaju autohtone žene i djevojčice, i da ove aktivnosti sprovode na način koji poštuje jezike i kulture autohtonih naroda;

(b) u svojim periodičnim izvještajima Komitetu pružaju informacije o zakonodavnim, sudskim, administrativnim, budžetskim i mjerama praćenja i evaluacije, kao i drugim mjerama specifično usmjerenim na autohtone žene i djevojčice;

(c) ukinu i izmijene sve zakonodavne i političke instrumente, kao što su zakoni, politike, propisi, programi, administrativni postupci, institucionalne strukture, budžetska izdvajanja i prakse, koji direktno ili indirektno diskriminišu autohtone žene i djevojčice;

(d) osiguraju da autohtone žene budu jednake pred zakonom i da imaju jednaku sposobnost zaključivanja ugovora, upravljanja i nasljeđivanja imovine, kao i da obezbijede priznavanje pravne sposobnosti autohtonih žena sa invaliditetom i mehanizme podrške za ostvarivanje te sposobnosti;

(e) usvoje zakone kojima će se u potpunosti osigurati prava autohtonih žena i djevojčica na zemlju, vodu i druge prirodne resurse, uključujući njihovo pravo na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu, te priznati i poštovati njihovu jednakost pred zakonom, kao i osigurati da autohtone žene u ruralnim i urbanim područjima imaju jednak pristup vlasništvu, posjedovanju i kontroli nad zemljištem, vodom, šumama, ribarstvom, akvakulturom i drugim resursima koje su posjedovale, zauzimale ili na drugi način koristile ili stekle, uključujući zaštitu od diskriminacije i oduzimanja;

(f) osiguraju da autohtone žene i djevojčice imaju adekvatan pristup informacijama o postojećim zakonima i pravnim lijekovima radi ostvarivanja svojih prava prema Konvenciji. Informacije treba da budu dostupne na njihovim jezicima i u kulturno primjerenim formatima komunikacije, poput radija zajednice. Informacije takođe treba da budu dostupne autohtonim ženama i djevojčicama sa invaliditetom na Brajevom pismu, u lako čitljivim formatima, na znakovnom jeziku i drugim pristupačnim načinima;

(g) garantuju da su autohtone žene i djevojčice zaštićene od diskriminacije od strane državnih i nedržavnih aktera, uključujući privredna društva i kompanije, unutar i izvan njihovih teritorija, posebno u oblastima političkog

učešća, zastupanja, obrazovanja, zapošljavanja, zdravlja, socijalne zaštite, dostojanstvenog rada, pravde i bezbjednosti;

(h) usvoje djelotvorne mjere za pravno priznavanje i zaštitu zemljišta, teritorija, prirodnih resursa, intelektualne svojine, naučnog, tehničkog i autohtonog znanja, genetskih informacija i kulturnog nasljeđa autohtonih naroda, i preduzmu korake kako bi se u potpunosti osiguralo poštovanje njihovih prava na slobodnu, prethodnu i informisanu saglasnost; samoopredjeljenje sopstvenog životnog plana; i djelotvorno učešće, posebno marginalizovanih grupa autohtonih žena i djevojčica, kao što su žene sa invaliditetom, u donošenju odluka o pitanjima koja ih se tiču;

(i) usvoje djelotvorne mjere za eliminisanje i sprečavanje svih politika prisilne asimilacije i drugih oblika uskraćivanja kulturnih i drugih prava koja pripadaju autohtonim narodima, uključujući brzu istragu, odgovornost, pravdu i reparacije za prošle i sadašnje politike i prakse asimilacije koje ozbiljno ugrožavaju autohtoni kulturni identitet, te uspostave i obezbijede odgovarajuće i dovoljne resurse tijelima za istinu, pravdu i pomirenje.

B. Pristup pravdi i pluralnim pravnim sistemima

24. Pristup pravdi za autohtone žene zahtijeva multidisciplinaran i holistički pristup koji odražava razumijevanje da je njihov pristup pravdi povezan sa drugim izazovima u oblasti ljudskih prava sa kojima se suočavaju, uključujući rasizam, rasnu diskriminaciju i posljedice kolonijalizma; diskriminaciju zasnovanu na polu i rodu; diskriminaciju zasnovanu na socioekonomskom statusu; diskriminaciju zasnovanu na invaliditetu; prepreke u pristupu njihovim zemljama, teritorijama i prirodnim resursima; nedostatak adekvatnih i kulturno relevantnih zdravstvenih i obrazovnih usluga; kao i narušavanje i prijetnje njihovom duhovnom životu. Kao što je navedeno u drugim globalnim mehanizmima za ljudska prava, autohtoni narodi moraju imati pristup pravdi koja je garantovana i od strane država i kroz njihove autohtone običajne i pravne sisteme.

25. Komitet ponavlja da pravo autohtonih naroda da održavaju svoje pravosudne strukture i sisteme predstavlja osnovnu komponentu njihovih prava na autonomiju i samoopredjeljenje. Istovremeno, autohtoni pravosudni sistemi i njihove prakse moraju biti u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava, kako je navedeno u Deklaraciji. Shodno tome, Komitet smatra da Konvencija predstavlja važan referentni okvir i za neautohtone i za autohtone pravosudne sisteme u rješavanju slučajeva koji se odnose na diskriminaciju autohtonih žena i djevojčica.

26. U svojoj Opštoj preporuci br. 33 (2015) o pristupu žena pravdi, Komitet je prepoznao šest osnovnih komponenti pristupa pravdi. Ove međusobno povezane komponente — pravna sposobnost, dostupnost, pristupačnost, kvalitet, obezbjeđivanje pravnih lijekova za žrtve i odgovornost pravosudnih sistema — takođe su primjenjive na autohtone žene i djevojčice, kojima treba obezbijediti pristup pravdi i pravnim lijekovima uz rodnu perspektivu, intersekcijsku perspektivu, perspektivu autohtonih žena i djevojčica, interkulturalnu perspektivu i multidisciplinarnu perspektivu, kako je definisano u stavovima 4 i 5 ove opšte preporuke.

27. U skladu sa ovih šest osnovnih komponenti, države moraju osigurati da svi pravosudni sistemi, i autohtoni i neautohtoni, djeluju blagovremeno kako bi pružili odgovarajuće i djelotvorne pravne lijekove autohtonim ženama i djevojčicama koje su žrtve i preživjele diskriminaciju i rodno zasnovanog nasilja. To podrazumijeva dostupnost tumača, prevodilaca, antropologa, psihologa, zdravstvenih radnika, advokata, kulturnih posrednika sa iskustvom, kao i autohtonih duhovnih i tradicionalnih medicinskih autoriteta, uz odgovarajuću obuku koja uključuje rodnu perspektivu i poznavanje stvarnosti, kultura i vrijednosti autohtonih žena i djevojčica. Pravosudni sistemi takođe treba da imaju metode za prikupljanje dokaza koje su primjerene i kompatibilne sa njihovim kulturama i vrijednostima. Pravosudni službenici treba kontinuirano da prolaze obuku o pravima autohtonih žena i djevojčica i individualnim i kolektivnim dimenzijama njihovog identiteta, sa ciljem razvijanja visokog nivoa autohtone kulturne kompetencije. U tom smislu, od ključnog je značaja poštovati različita shvatanja pravde i postupaka koja postoje u neautohtonim i autohtonim sistemima, te aktivno slušati i sarađivati sa autohtonim narodima. Za njih pravda može predstavljati proces pomirenja i iscjeljenja, sa ciljem obnavljanja harmonije na njihovim teritorijama i u zajednicama. Države bi takođe trebalo proaktivno da regrutuju i imenuju autohtone žene za sutkinje.

28. Države članice treba da obezbijede uspostavljanje, održavanje i finansiranje sudova i pravosudnih i drugih organa širom svojih teritorija, uključujući urbana, ruralna i udaljena područja. Autohtoni pravosudni sistemi takođe treba da budu lako dostupni, adekvatni i djelotvorni. Informacije o tome kako koristiti pravosudne mehanizme u neautohtonim i autohtonim pravosudnim sistemima treba da budu dostupne i distribuirane među autohtonim ženama i djevojčicama. Osnovne pravosudne usluge i besplatna pravna pomoć treba da budu dostupne u neposrednoj blizini autohtonih žena i njihovih zajednica. Države moraju usvojiti mjere kako bi osigurale da autohtone žene znaju gdje mogu tražiti pravdu i da su pravosudni sistemi dostupni, pravični i pristupačni.

29. Autohtone žene suočavaju se sa preprekama u pristupu i neautohtonim i autohtonim pravosudnim sistemima, što može biti posebno izraženo u slučaju autohtonih žena i djevojčica sa invaliditetom. Njima se rutinski uskraćuje pravo na pravni lijek. Kao

rezultat toga, mnogi slučajevi diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama ostaju nekažnjeni. Prepreke sa kojima se suočavaju u pristupu pravdi i reparacijama uključuju nedostatak informacija na autohtonim jezicima o pravnim lijekovima dostupnim u neautohtonim i autohtonim pravosudnim sistemima. Ostale prepreke uključuju troškove pravne pomoći i nedostatak besplatne pravne pomoći; nepoštovanje garancija pravičnog postupka; odsustvo prevodilaca, uključujući tumače znakovnog jezika; sudske takse; velike udaljenosti do sudova; odmazdu prema onima koji prijavljuju krivična djela; nedostatak ličnih dokumenata i oblika identifikacije; kao i nedostatak obuke pravosudnih službenika o pravima i specifičnim potrebama autohtonih žena i djevojčica. Autohtone žene i djevojčice sa invaliditetom često se suočavaju sa preprekama u pogledu fizičke pristupačnosti zgrada u kojima se nalaze organi za sprovođenje zakona i pravosudni organi, kao i dostupnosti ključnih informacija, prevoza, komunikacija, procedura i usluga podrške.

30. U neautohtonim pravosudnim sistemima, autohtone žene i djevojčice često se suočavaju sa rasizmom, strukturnom i sistemskom rasnom diskriminacijom i oblicima marginalizacije, te su često primorane da učestvuju u postupcima koji nijesu kulturno primjereni i ne uzimaju u obzir autohtone tradicije i prakse. Pravosudne strukture često odražavaju kontinuirani kolonijalizam. Prepreke uključuju udaljenost autohtonih teritorija, zbog čega autohtone žene i djevojčice moraju putovati na velike udaljenosti kako bi podnijele prijave; nepismenost; i nedostatak znanja o postojećim zakonima i pravosudnim putevima. Autohtonim ženama često nijesu obezbijeđene usluge prevođenja neophodne za puno učešće u pravnim postupcima, a nedostaju i kulturno primjereni načini prikupljanja dokaza. Među pravosudnim službenicima postoji nedostatak obuke o pravima autohtonih žena i djevojčica u njihovim individualnim i kolektivnim dimenzijama. Autohtone žene i djevojčice takođe imaju ograničen pristup specijalizovanoj medicinskoj njezi kada pretrpe silovanje ili seksualno nasilje.

31. Autohtonim pravosudnim sistemima često dominiraju muškarci, a oni diskriminišu žene i djevojčice, pružajući im ograničen prostor za učešće, izražavanje zabrinutosti i obavljanje funkcija odlučivanja. Komitet je i ranije izražavao zabrinutost zbog uticaja rodnih stereotipa na funkcionisanje autohtonih pravnih sistema. Uopšteno, Komitet je preporučio da i autohtoni i neautohtoni pravosudni sistemi usvoje mjere u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava.

32. Autohtone žene takođe imaju tendenciju da budu nesrazmjerno zastupljene u zatvorima, pogođene proizvoljnim pritvorom i izložene diskriminaciji, rodno zasnovanom nasilju, nehumanom postupanju i oblicima torture kada dođu u sukob sa zakonom. Ovi problemi dodatno se pogoršavaju nedostacima u pravnoj podršci koju pružaju advokati po

službenoj dužnosti. Komitet naglašava pravo svake autohtone djevojčice koja je u sukobu sa zakonom na pravično suđenje, jednakost pred zakonom i jednaku zaštitu zakona.

33. Komitet preporučuje da države članice:

(a) osiguraju da autohtone žene i djevojčice imaju djelotvoran pristup odgovarajućim neautohtonim i autohtonim pravosudnim sistemima, bez rasne i/ili rodno zasnovane diskriminacije, pristrasnosti, stereotipa, odmazde i represalija;

(b) usvoje mjere kako bi osigurale da autohtone žene i djevojčice sa invaliditetom imaju fizički pristup objektima organa za sprovođenje zakona i pravosudnih organa, informacijama, prevozu, uslugama podrške i procedurama koje su ključne za njihov pristup pravdi;

(c) obezbijede kontinuiranu obuku sudija i svih službenika za sprovođenje zakona u neautohtonim i autohtonim pravosudnim sistemima o pravima autohtonih žena i djevojčica i potrebi za pristupom pravdi zasnovanom na rodnoj, intersekcijskoj, perspektivi autohtonih žena i djevojčica, interkulturalnoj i multidisciplinarnoj perspektivi, kako je definisano u stavovima 4 i 5. Obuka o autohtonoj pravdi treba da bude sastavni dio obrazovanja svih pravnih stručnjaka;

(d) regrutuju, obučavaju i imenuju autohtone žene za sutkinje i drugo pravosudno osoblje u neautohtonim i autohtonim pravosudnim sistemima;

(e) osiguraju jednak pristup pravdi za sve autohtone žene i djevojčice, uključujući pružanje proceduralnih prilagođavanja za one kojima su ona potrebna zbog uzrasta, invaliditeta ili bolesti, što može uključivati tumačenje na znakovni jezik i drugu komunikacionu podršku, kao i duže rokove za podnošenje zahtjeva;

(f) osiguraju da pravosudni sistemi uključuju tumače, prevodioce, antropologe, psihologe i zdravstvene radnike specijalizovane i obučene za potrebe autohtonih žena i djevojčica, dajući prioritet kvalifikovanim autohtonim ženama, te da pružaju informacije o pravnim lijekovima u neautohtonim i autohtonim pravosudnim sistemima na autohtonim jezicima i u pristupačnim formatima. Kampanje podizanja svijesti treba sprovoditi radi informisanja o ovim pravnim lijekovima i putevima, kao i o načinima prijavljivanja slučajeva strukturnog i sistemskog nasilja. Mehanizmi praćenja od ključnog su značaja u slučajevima rodno zasnovanog nasilja i diskriminacije autohtonih žena i djevojčica;

(g) osiguraju da autohtone žene i djevojčice bez dovoljno sredstava i one kojima je oduzeta pravna sposobnost imaju pristup besplatnoj i kvalitetnoj

pravnoj pomoći, uključujući u slučajevima rodno zasnovanog nasilja nad ženama. Države članice treba finansijski da podrže nevladine organizacije koje pružaju besplatnu i specijalizovanu pravnu pomoć autohtonim ženama i djevojčicama;

(h) garantuju da su pravosudne institucije, pravni lijekovi i usluge dostupni u urbanim sredinama i u blizini autohtonih teritorija;

(i) usvoje krivičnopravne, građanske i administrativne mjere i politike koje uzimaju u obzir istorijske okolnosti siromaštva, rasizma i rodno zasnovanog nasilja koje su uticale i nastavljaju da utiču na autohtone žene i djevojčice;

(j) usvoje mjere kako bi osigurale da sve autohtone žene i djevojčice imaju pristup informacijama i obrazovanju o postojećim zakonima, pravnom sistemu i načinu pristupa i neautohtonim i autohtonim pravosudnim sistemima. Ove mjere mogu uključivati kampanje podizanja svijesti, obuke u zajednici i pravne i mobilne klinike koje pružaju takve informacije;

(k) osiguraju da autohtone žene i djevojčice djelotvorno uživaju prava na pravično suđenje, jednakost pred zakonom i jednaku zaštitu zakona;

(l) osiguraju da sveobuhvatne reparacije za kršenja ljudskih prava budu ključna komponenta sprovođenja pravde u neautohtonim i autohtonim sistemima, uključujući uzimanje u obzir duhovne i kolektivne štete.

V. Obaveze država članica u vezi sa specifičnim dimenzijama prava autohtonih žena i djevojčica

A. Prevencija i zaštita od rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama (čl. 3, 5, 6, 10(c), 11, 12, 14 i 16)

34. Rodno zasnovano nasilje nad autohtonim ženama i djevojčicama predstavlja oblik diskriminacije prema članu 1 Konvencije i stoga podrazumijeva sve obaveze iz Konvencije. U skladu sa članom 2 Konvencije, države članice moraju bez odlaganja usvojiti mjere za sprečavanje i eliminisanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama. Slično tome, član 22 Deklaracije zahtijeva od država da posvete posebnu pažnju punoj zaštiti prava autohtonih žena i da osiguraju njihovo pravo na život bez nasilja i diskriminacije. Zabrana rodno zasnovanog nasilja nad ženama predstavlja princip običajnog međunarodnog prava i odnosi se i na autohtone žene i djevojčice.

35. Rodno zasnovano nasilje nesrazmjerno pogađa autohtone žene i djevojčice. Dostupni statistički podaci pokazuju da je vjerovatnije da će autohtone žene doživjeti silovanje nego neautohtone žene. Procjenjuje se da je svaka treća autohtona žena silovana tokom

života. Iako postoji sve više dokaza o obimu, prirodi i posljedicama rodno zasnovanog nasilja na globalnom nivou, znanje o njegovoj učestalosti nad autohtonim ženama i dalje je ograničeno i značajno varira u zavisnosti od pitanja i regiona. Komitet naglašava potrebu da se države uključe u prikupljanje podataka, u saradnji sa autohtonim organizacijama i zajednicama, kako bi razumjele razmjere problema rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama. Takođe naglašava potrebu da države rješavaju pitanja diskriminacije, stereotipa i društvene legitimacije rodno zasnovanog nasilja nad njima.

36. Komitet je duboko zabrinut zbog brojnih oblika rodno zasnovanog nasilja počinjenog nad autohtonim ženama i djevojčicama, koje se javlja u svim prostorima i sferama ljudske interakcije, uključujući porodicu, zajednicu, javne prostore, radno mjesto, obrazovne ustanove i digitalni prostor. Nasilje može biti psihološko, fizičko, seksualno, ekonomsko, političko ili predstavljati oblik torture. Duhovno nasilje često se vrši nad autohtonim ženama i djevojčicama, narušavajući kolektivni identitet njihovih zajednica i njihovu povezanost sa duhovnim životom, kulturom, teritorijama, životnom sredinom i prirodnim resursima. Nasilje nad autohtonim ženama i djevojčicama sa invaliditetom i starijim autohtonim ženama često se dešava u institucijama, posebno zatvorenim i segregisanim ustanovama. Autohtone žene i djevojčice često su žrtve silovanja, uznemiravanja, nestanaka, ubistava i femicida.

37. Prisilno raseljavanje predstavlja jedan od glavnih oblika nasilja koji pogađa autohtone žene i djevojčice, prekidajući njihovu vezu sa zemljama, teritorijama i prirodnim resursima i trajno narušavajući njihove životne planove i zajednice. Na njih negativno utiče i nasilje nad životnom sredinom, koje može imati oblik ekološke štete, degradacije, zagađenja ili propusta države da spriječi predvidivu štetu povezanu sa klimatskim promjenama. Drugi oblici nasilja koji ih pogađaju uključuju eksploataciju prostitucije; savremene oblike ropstva, poput kućnog ropstva; prisilno surogat majčinstvo; označavanje starijih neudanih žena kao vještica ili nositeljki zlih duhova; stigmatizaciju udatih žena koje ne mogu imati djecu; i sakaćenje ženskih genitalija. Komitet posebno naglašava problem trgovine ljudima koji pogađa autohtone žene i djevojčice, a koji proizilazi iz militarizacije autohtonih teritorija od strane nacionalnih vojski, organizovanog kriminala, rudarskih i drvoprerađivačkih operacija i narko-kartela, kao i širenja vojnih baza na autohtonim zemljama i teritorijama.

38. Rodno zasnovano nasilje nad autohtonim ženama i djevojčicama u velikoj mjeri ostaje neprijavljeno, a počinioci redovno uživaju nekažnjivost zbog izuzetno ograničenog pristupa pravdi autohtonih žena i djevojčica, kao i zbog pristrasnih ili neadekvatnih sistema krivičnog pravosuđa. Rasizam, marginalizacija, siromaštvo i zloupotreba alkohola i psihoaktivnih supstanci povećavaju rizik od rodno zasnovanog nasilja nad

njima. One trpe rodno zasnovano nasilje koje čine ili tolerišu i državni i nedržavni akteri. Državni akteri uključuju članove vlada, oružanih snaga, organa za sprovođenje zakona i javnih institucija, uključujući zdravstveni i obrazovni sektor i zatvore. Nedržavni akteri uključuju privatna lica, preduzeća, privatne kompanije, paravojne i pobunjeničke grupe, ilegalne aktere i vjerske institucije.

39. Države članice imaju obavezu dužne pažnje da spriječe, istraže i kazne počinioce i obezbijede reparacije autohtonim ženama i djevojčicama koje su žrtve rodno zasnovanog nasilja. Ova obaveza primjenjuje se i na neautohtone i na autohtone pravosudne sisteme. Dužna pažnja mora se sprovoditi uz rodnu, intersekcijsku, perspektivu autohtonih žena, interkulturalnu i multidisciplinarnu perspektivu, kako je definisano u stavovima 4 i 5, i uzimajući u obzir rodne uzroke i posljedice nasilja koje doživljavaju autohtone žene.

40. Rodno zasnovano nasilje nad autohtonim ženama i djevojčicama podriva kolektivno duhovno, kulturno i društveno tkivo autohtonih naroda i njihovih zajednica i uzrokuje kolektivnu, a ponekad i međugeneracijsku štetu. Seksualno nasilje nad autohtonim ženama i djevojčicama koristili su brojni akteri tokom oružanih sukoba i perioda nemira kao ratno oružje i strategiju za kontrolu i nanošenje štete autohtonim zajednicama.

41. Države treba da imaju djelotvoran pravni okvir i adekvatne usluge podrške za rješavanje takvog rodno zasnovanog nasilja. Takvi okviri moraju uključivati mjere za sprečavanje, istragu, kažnjavanje počinilaca i pružanje pomoći i reparacija autohtonim ženama i djevojčicama koje su žrtve, kao i usluge za rješavanje i ublažavanje štetnih posljedica rodno zasnovanog nasilja. Ova opšta obaveza odnosi se na sve oblasti djelovanja države, uključujući zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, na regionalnom, nacionalnom i lokalnom nivou, kao i na privatizovane usluge. To zahtijeva formulisanje pravnih normi, uključujući i na ustavnom nivou, i kreiranje javnih politika, programa, institucionalnih okvira i mehanizama praćenja radi eliminisanja svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama, bilo da su ih počinili državni ili nedržavni akteri.

42. Komitet preporučuje da države članice:

(a) usvoje i djelotvorno primjenjuju zakonodavstvo koje sprečava, zabranjuje i odgovara na rodno zasnovano nasilje nad autohtonim ženama i djevojčicama, uključujući rodnu, intersekcijsku, perspektivu autohtonih žena i djevojčica, interkulturalnu i multidisciplinarnu perspektivu, kako je definisano u stavovima 4 i 5. Zakonodavstvo i njegova primjena takođe treba adekvatno da uzmu u obzir životni ciklus svih autohtonih žena i djevojčica, uključujući i one sa invaliditetom;

(b) prepoznaju, spriječe, adresiraju, sankcionišu i iskorijene sve oblike rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama, uključujući

ekološko, duhovno, političko, strukturno, institucionalno i kulturno nasilje, kao i nasilje koje se može povezati sa ekstraktivnim industrijama;

(c) osiguraju da autohtone žene i djevojčice imaju pravovremen i djelotvoran pristup neautohtonim i autohtonim pravosudnim sistemima, uključujući zaštitne mjere i mehanizme prevencije kada je to potrebno, kao i djelotvornu istragu slučajeva nestalih i ubijenih autohtonih žena i djevojčica, bez svih oblika diskriminacije i pristrasnosti;

(d) ukinu sve zakone koji sprečavaju ili odvraćaju autohtone žene i djevojčice od prijavljivanja rodno zasnovanog nasilja, poput zakona o starateljstvu koji ženama uskraćuju pravnu sposobnost ili ograničavaju mogućnost žena sa invaliditetom da svjedoče pred sudom; prakse takozvanog „zaštitnog pritvora“; restriktivne imigracione zakone koji obeshrabruju žene, uključujući migrantkinje i nemigrantkinje zaposlene kao domaće radnice, da prijavljuju takvo nasilje; kao i zakone koji omogućavaju dvostruka hapšenja u slučajevima nasilja u porodici ili krivično gonjenje žena kada je počinilac oslobođen odgovornosti;

(e) osiguraju da usluge podrške, uključujući medicinski tretman, psihosocijalno savjetovanje i stručno osposobljavanje, kao i usluge reintegracije i skloništa, budu dostupne, pristupačne i kulturno primjerene autohtonim ženama i djevojčicama koje su žrtve rodno zasnovanog nasilja. Sve usluge treba da budu osmišljene uz interkulturalnu i multidisciplinarnu perspektivu, kako je definisano u stavu 5, i da raspolažu dovoljnim finansijskim sredstvima;

(f) obezbijede resurse kako bi autohtone žene i djevojčice koje su preživjele rodno zasnovano nasilje imale pristup pravnom sistemu radi prijavljivanja takvog nasilja. Resursi mogu uključivati prevoz, pravnu pomoć i zastupanje, kao i pristup informacijama na autohtonim jezicima;

(g) djeluju sa dužnom pažnjom radi sprečavanja svih oblika nasilja, nehumanog postupanja i torture nad autohtonim ženama i djevojčicama lišenim slobode. Države moraju osigurati da se, kada dođe do takvih djela, ona adekvatno istraže i sankcionišu. Države bi takođe trebalo da usvoje mjere kako bi osigurale da autohtone žene i djevojčice lišene slobode znaju gdje i kako mogu prijaviti takva djela. Države bi dalje trebalo da daju prioritet politikama i programima za promovisanje socijalne reintegracije autohtonih žena i djevojčica lišenih slobode, uz poštovanje njihove kulture, vrijednosti i jezika;

(h) poštuju svoje obaveze prema međunarodnom pravu ljudskih prava i međunarodnom humanitarnom pravu u situacijama oružanog sukoba, uključujući zabranu svih oblika diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja nad

civilima i borcima van borbe, kao i štete po zemljište, prirodne resurse i životnu sredinu;

(i) sistematski prikupljaju razvrstane podatke i sprovode studije, u saradnji sa autohtonim zajednicama i organizacijama, radi procjene obima, ozbiljnosti i osnovnih uzroka rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama, posebno seksualnog nasilja i eksploatacije, kako bi se oblikovale mjere za sprečavanje i odgovor na takvo nasilje.

B. Pravo na djelotvorno učešće u političkom i javnom životu (čl. 7, 8 i 14)

43. Autohtone žene i djevojčice imaju tendenciju da budu isključene iz procesa donošenja odluka na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou, kao i u okviru svojih zajednica i autohtonih sistema. U skladu sa članom 7 Konvencije, one imaju pravo na djelotvorno učešće na svim nivoima političkog, javnog i društvenog života. Ovo pravo uključuje učešće u donošenju odluka u njihovim zajednicama, kao i sa tradicionalnim i drugim autoritetima; u procesima konsultacija i davanja saglasnosti u vezi sa ekonomskim aktivnostima koje sprovode državni i privatni akteri na autohtonim teritorijama; na funkcijama u javnoj službi i pozicijama odlučivanja na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou; kao i u njihovom radu kao braniteljki ljudskih prava.

44. Autohtone žene i djevojčice suočavaju se sa višestrukim i ukrštajućim preprekama za djelotvorno, smisleno i stvarno učešće. Takve prepreke uključuju političko nasilje; nedostatak ili nejednake obrazovne mogućnosti; nepismenost; rasizam; seksizam; diskriminaciju zasnovanu na klasi i ekonomskom statusu; jezičke prepreke; potrebu za putovanjem na velike udaljenosti radi pristupa bilo kojem obliku učešća; uskraćivanje pristupa zdravstvenim uslugama, uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje i prava; kao i nedostatak pristupa, ekonomske podrške i informacija o pravnim, političkim, institucionalnim, zajedničkim i procesima civilnog društva za glasanje, kandidovanje za političke funkcije, vođenje kampanja i obezbjeđivanje finansiranja. Prepreke učešću mogu biti posebno izražene u kontekstu oružanih sukoba, uključujući procese tranzicione pravde, u kojima su autohtone žene i djevojčice i njihove organizacije često isključene iz mirovnih pregovora ili izložene napadima i prijetnjama kada pokušaju da učestvuju. Države članice treba odmah da reaguju kako bi osigurale da sve autohtone žene i djevojčice imaju pristup računarima, internetu i drugim oblicima tehnologije radi olakšavanja njihovog punog uključivanja u digitalni svijet.

45. Komitet prepoznaje prijetnje sa kojima se suočavaju braniteljke ljudskih prava među autohtonim ženama, čiji je rad zaštićen pravom na učešće u političkom i javnom životu. Posebno su ugrožene autohtone žene i djevojčice koje brane ljudska prava u okviru

unapređenja svojih zemljišnih i teritorijalnih prava, kao i one koje se protive sprovođenju razvojnih projekata bez slobodne, prethodne i informisane saglasnosti pogođenih autohtonih naroda. U mnogim slučajevima, autohtone žene i djevojčice braniteljke ljudskih prava suočavaju se sa ubistvima; prijetnjama i uznemiravanjem; proizvoljnim pritvaranjem; oblicima torture; kao i kriminalizacijom, stigmatizacijom i diskreditacijom njihovog rada. Mnoge organizacije autohtonih žena i djevojčica suočavaju se sa preprekama u priznavanju pravnog subjektiviteta na nacionalnom nivou, čiji nedostatak dovodi u pitanje njihov pristup finansiranju i njihovu sposobnost da djeluju slobodno i nezavisno. Komitet smatra da države članice treba da usvoje hitne rodno odgovorne mjere radi javnog priznavanja, podrške i zaštite života, slobode, bezbjednosti i samoopredjeljenja autohtonih žena i djevojčica braniteljki ljudskih prava, te da obezbijede bezbjedne uslove i podsticajno okruženje za njihov rad na zastupanju, bez diskriminacije, rasizma, ubistava, uznemiravanja i nasilja.

46. Komitet preporučuje da države članice:

(a) u skladu sa Opštim preporukama br. 23 (1997) o ženama u političkom i javnom životu i br. 25 (2004) o privremenim posebnim mjerama, kao i članovima 18, 19, 32.1 i 44 Deklaracije, promovišu smisleno, stvarno i informisano učešće autohtonih žena i djevojčica u političkom i javnom životu na svim nivoima, uključujući pozicije odlučivanja, što može uključivati privremene posebne mjere, kao što su kvote, ciljevi, podsticaji i napori za obezbjeđivanje pariteta u zastupljenosti;

(b) uspostave mehanizme odgovornosti kako bi spriječile političke partije i sindikate da diskriminišu autohtone žene i djevojčice i osigurale da one imaju djelotvoran pristup rodno odgovornim pravnim lijekovima za prijavljivanje takvih kršenja kada do njih dođe. Takođe je od ključnog značaja obučiti javne službenike o pravu autohtonih žena i djevojčica na djelotvorno učešće u javnom životu;

(c) šire dostupne informacije među autohtonim ženama i djevojčicama, kao i u društvu u cjelini, o mogućnostima ostvarivanja prava glasa, učešća u javnom životu i kandidovanja na izborima, te promovišu njihovo zapošljavanje u javnoj službi, uključujući i na nivoima odlučivanja. Mjere za olakšavanje pristupačnosti ženama i djevojčicama sa invaliditetom mogu uključivati upotrebu znakovnog jezika, lako čitljivih formata i Brajevog pisma;

(d) postupaju sa dužnom pažnjom kako bi spriječile, istražile i kaznile sve oblike političkog nasilja nad političarkama, kandidatkinjama, braniteljkama ljudskih prava i aktivistkinjama na nacionalnom, lokalnom i nivou zajednica, te prepoznale i poštovale tradicionalne oblike organizovanja i izbora predstavnika;

(e) stvore, promovišu i osiguraju pristup autohtonih žena političkim funkcijama kroz finansiranje kampanja; obuku vještina; podsticaje; aktivnosti podizanja svijesti političkih partija radi njihovog kandidovanja; i adekvatne zdravstvene ustanove i ustanove za brigu o djeci, kao i usluge podrške za brigu o starijim osobama; usvoje neophodne zakonodavne mjere i reforme radi osiguravanja prava autohtonih žena i djevojčica na političko učešće; i uspostave podsticaje i mehanizme praćenja, kao i sankcije za političke partije koje ne sprovode privremene posebne mjere za povećanje političkog učešća autohtonih žena i djevojčica;

(f) osiguraju da se ekonomske aktivnosti, uključujući aktivnosti vezane za sječu šuma, razvoj, investicije, turizam, eksploataciju resursa, rudarstvo, programe ublažavanja i prilagođavanja klimatskim promjenama i projekte očuvanja, sprovode na autohtonim teritorijama i zaštićenim područjima samo uz djelotvorno učešće autohtonih žena, uključujući puno poštovanje njihovog prava na slobodnu, prethodnu i informisanu saglasnost i odgovarajuće procese konsultacija. Od ključnog je značaja da ove ekonomske aktivnosti ne utiču negativno na ljudska prava, uključujući prava autohtonih žena i djevojčica;

(g) u skladu sa Opštom preporukom br. 30 (2013) o ženama u sprečavanju sukoba, konfliktnim i postkonfliktnim situacijama i Rezolucijom Savjeta bezbjednosti 1325 (2000) i naknadnim rezolucijama, osiguraju i stvore prostor za autohtone žene i djevojčice da učestvuju kao donosioci odluka i akteri u naporima za izgradnju mira i procesima tranzicione pravde;

(h) preduzmu proaktivne i djelotvorne korake za prepoznavanje, podršku i zaštitu života, integriteta i rada braniteljki ljudskih prava među autohtonim ženama i osiguraju da one svoje aktivnosti obavljaju u bezbjednom, podsticajnom i inkluzivnom okruženju. Državne mjere treba da obuhvate stvaranje specijalizovanih vladinih mehanizama za zaštitu žena braniteljki ljudskih prava uz njihovo stvarno i smisleno učešće i u saradnji sa autohtonim narodima.

C. Pravo na obrazovanje (čl. 5 i 10)

47. Autohtone žene i djevojčice suočavaju se sa višestrukim preprekama za upis, zadržavanje i završavanje obrazovanja na svim nivoima i u netradicionalnim oblastima. Neke od najvažnijih obrazovnih prepreka uključuju: nedostatak obrazovnih ustanova koje su osmislili, uspostavili ili kojima upravljaju autohtoni narodi; siromaštvo; diskriminatorne rodne stereotipe i marginalizaciju; ograničenu kulturnu relevantnost obrazovnih programa; nastavu isključivo na dominantnom jeziku; i nedostatak seksualnog obrazovanja. Autohtone žene i djevojčice često moraju putovati na velike udaljenosti do

škola i izložene su riziku od rodno zasnovanog nasilja tokom puta i po dolasku. Tokom školovanja mogu doživjeti seksualno nasilje, tjelesno kažnjavanje ili zlostavljanje. Rodno zasnovano nasilje i diskriminacija u obrazovanju posebno su izraženi kada se u školama sprovode politike prisilne asimilacije. Autohtone djevojčice sa invaliditetom suočavaju se sa posebnim preprekama u pristupu i zadržavanju u obrazovanju, uključujući nedostatak fizičke pristupačnosti; odbijanje školskih vlasti da ih upišu; i oslanjanje na segregisane škole za djecu sa smetnjama u razvoju. Prisilni i/ili dječji brakovi, seksualno nasilje i adolescentske trudnoće, nesrazmjeran teret porodičnih obaveza, dječji rad, prirodne katastrofe i oružani sukobi takođe mogu ometati pristup autohtonih djevojčica obrazovanju.

48. Komitet preporučuje da države članice:

(a) osiguraju da autohtone žene i djevojčice u potpunosti uživaju pravo na obrazovanje:

(i) garantovanjem njihovog jednakog pristupa kvalitetnom obrazovanju na svim nivoima obrazovanja, uključujući podršku autohtonim narodima u ostvarivanju prava garantovanih članovima 14 i 15 Deklaracije;

(ii) rješavanjem diskriminatornih stereotipa povezanih sa autohtonim porijeklom, istorijom, kulturom i iskustvima autohtonih žena i djevojčica;

(iii) stvaranjem programa stipendiranja i finansijske pomoći radi promovisanja upisa autohtonih žena i djevojčica, uključujući u netradicionalnim oblastima kao što su nauka, tehnologija, inženjerstvo i matematika, kao i informacione i komunikacione tehnologije (IKT), te priznavanjem i zaštitom autohtonog znanja i doprinosa autohtonih naroda, uključujući žena, nauci i tehnologiji;

(iv) stvaranjem interdisciplinarnih sistema podrške za autohtone žene i djevojčice radi smanjenja njihovog nesrazmjernog udjela u neplaćenom radu na njezi i borbe protiv dječjih brakova, kao i pružanja pomoći žrtvama u prijavljivanju rodno zasnovanog nasilja i radne eksploatacije. Sistemi socijalne podrške treba da budu operativno djelotvorni, dostupni i kulturno odgovorni;

(b) obezbijede kvalitetno obrazovanje koje je inkluzivno, pristupačno i dostupno svim autohtonim ženama i djevojčicama, uključujući i one sa invaliditetom. Države treba da uklone prepreke i obezbijede adekvatne resurse i objekte kako bi osigurale da autohtone žene i djevojčice sa invaliditetom imaju pristup obrazovanju. Države treba da garantuju dostupnost seksualnog obrazovanja prilagođenog uzrastu i zasnovanog na naučnim istraživanjima;

(c) promovišu usvajanje nastavnih planova i programa koji odražavaju autohtono obrazovanje, jezike, kulture, istoriju, sisteme znanja i epistemologije. Ovi napori treba da se prošire na sve škole, uključujući i redovne obrazovne ustanove. Usvajanje nastavnih planova i programa treba da se vrši uz učešće autohtonih žena i djevojčica.

D. Pravo na rad (čl. 11 i 14)

49. Autohtone žene imaju ograničen pristup dostojanstvenom, sigurnom i adekvatno plaćenom zaposlenju, što podriva njihovu ekonomsku autonomiju. One značajno doprinose poljoprivrednom sektoru, ali su nesrazmjerno zastupljene u poljoprivredi; niskokvalifikovanim, honorarnim, sezonskim, slabo plaćenim ili neplaćenim poslovima; i poslovima koji se obavljaju kod kuće. Značajan broj autohtonih žena i djevojčica takođe obavlja kućne poslove uz nisku naknadu i nesigurne uslove rada. Njihova prekomjerna zastupljenost u neformalnom zapošljavanju dovodi do niskih prihoda, slabih beneficija i nedostatka socijalne zaštite. One se takođe suočavaju sa diskriminatornim rodnim stereotipima i rasnim predrasudama na radnom mjestu, uključujući česte zabrane nošenja tradicionalne odjeće ili korišćenja jezika. Autohtone žene često se suočavaju sa oblicima rodno zasnovanog nasilja i uznemiravanja na radu, a njihov tretman može predstavljati prisilan rad i oblike ropstva. Države treba da stvore jednake mogućnosti za autohtone žene i djevojčice da steknu pristup obrazovanju i obuci neophodnoj za povećanje njihovih mogućnosti zapošljavanja i da olakšaju njihov prelazak iz neformalne u formalnu ekonomiju. Države bi takođe trebalo da garantuju da autohtoni narodi i žene mogu nastaviti da se bave i imaju koristi od svojih zanimanja, bez diskriminacije.

50. Komitet preporučuje da države članice:

(a) osiguraju jednake, sigurne, pravične i povoljne uslove rada i sigurnost prihoda za autohtone žene i djevojčice, uključujući:

(i) proširenje i promovisanje mogućnosti stručnog i profesionalnog osposobljavanja za njih;

(ii) proširenje mogućnosti za autohtone žene da vode poslovanje i postanu preduzetnice. Države treba da podrže preduzeća koja vode autohtone žene i pomognu autohtonim zajednicama da stvaraju bogatstvo poboljšanjem pristupa kapitalu i poslovnim mogućnostima;

(iii) olakšavanje njihovog prelaska iz neformalne u formalnu ekonomiju, ukoliko to žele;

(iv) zaštitu zdravlja i bezbjednosti na radu autohtonih žena u svim oblicima rada;

(v) proširenje obuhvata socijalne zaštite i pružanje adekvatnih usluga brige o djeci za autohtone žene, uključujući i one koje su samozaposlene;

(vi) garantovanje da autohtoni narodi i žene mogu nastaviti da se bave i imaju koristi od svojih zanimanja, bez diskriminacije, kao i garantovanje kolektivnih prava na zemljište na kojem se ta zanimanja odvijaju;

(vii) potpuno uključivanje prava na pravične i povoljne uslove rada i principa jednake zarade za rad jednake vrijednosti u zakonske i političke okvire, uz posebnu pažnju prema autohtonim ženama i djevojčicama koje rade legalno. Države članice treba da promovišu preduzetništvo osiguravajući da autohtone žene imaju jednak pristup kreditima i drugim oblicima finansiranja, bez potrebe za kolateralom, kako bi im se omogućilo pokretanje sopstvenog biznisa i unapređenje njihove ekonomske autonomije;

(b) preduzmu korake radi sprečavanja diskriminacije, rasizma, stereotipa, rodno zasnovanog nasilja i seksualnog uznemiravanja nad autohtonim ženama na radnom mjestu i uspostave i sprovode djelotvorne mehanizme prijavljivanja i odgovornosti, uključujući redovne inspekcije rada;

(c) osiguraju da autohtone žene i djevojčice imaju pristup stručnom i profesionalnom osposobljavanju, uključujući oblasti nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike, kao i IKT-a i drugih oblasti iz kojih su autohtoni narodi istorijski bili isključeni.

E. Pravo na zdravlje (čl. 10 i 12)

51. Autohtone žene i djevojčice imaju ograničen pristup adekvatnim zdravstvenim uslugama, uključujući usluge i informacije o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, i suočavaju se sa rasnom i rodno zasnovanom diskriminacijom u zdravstvenim sistemima. Njihovo pravo na slobodan, prethodan i informisan pristanak često se ne poštuje u zdravstvenom sektoru. Zdravstveni radnici često imaju rasne i rodne predrasude, nijesu osjetljivi na stvarnost, kulturu i vrijednosti autohtonih žena i ne govore autohtone jezike, te rijetko pružaju usluge koje poštuju dostojanstvo, privatnost, informisani pristanak i reproduktivnu autonomiju autohtonih žena. Autohtone žene često imaju poteškoće u pristupu informacijama i obrazovanju o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, uključujući metode planiranja porodice, kontracepciju i pristup sigurnom i legalnom abortusu. One su često žrtve rodno zasnovanog nasilja u zdravstvenom sistemu, uključujući akušersko nasilje; prinudne prakse, kao što su prisilna sterilizacija ili prisilna kontracepcija; i prepreke njihovoj sposobnosti da odlučuju o broju i razmaku između

rođenja svoje djece. Autohtone babice i pratioci pri porođaju često se kriminalizuju, a njihovo tehničko znanje potcjenjuje od strane neautohtonih zdravstvenih sistema. Pandemije imaju nesrazmjeran uticaj na autohtone žene i djevojčice, a države članice moraju obezbijediti pristup kulturno prihvatljivim zdravstvenim uslugama, testiranju i vakcinaciji tokom takvih vanrednih situacija.

52. Komitet preporučuje da države članice:

(a) osiguraju da kvalitetne zdravstvene usluge i ustanove budu dostupne, pristupačne, kulturno primjerene i prihvatljive za autohtone žene i djevojčice, uključujući žene sa invaliditetom, starije žene i lezbejke, biseksualne, transrodne i interseksualne žene i djevojčice, te da se u pružanju zdravstvenih usluga poštuju slobodan, prethodan i informisan pristanak, povjerljivost i privatnost;

(b) garantuju da autohtone žene i djevojčice dobiju pravovremene, sveobuhvatne i tačne informacije, u pristupačnim formatima, o uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja i pristupačnom pristupu takvim uslugama, uključujući sigurne usluge abortusa i savremene metode kontracepcije;

(c) osiguraju da se zdravstvene informacije široko distribuiraju na autohtonim jezicima, uključujući putem tradicionalnih i društvenih medija;

(d) osiguraju priznavanje autohtonih zdravstvenih sistema, znanja, praksi, nauka i tradicionalnih tehnologija, te spriječe i sankcionišu njihovu kriminalizaciju;

(e) obezbijede rodno odgovornu i kulturno osjetljivu obuku, uz rodnu i interkulturalnu perspektivu, kako je definisano u stavovima 4 i 5, za zdravstvene radnike, uključujući zdravstvene radnike u zajednici i babice, koji pružaju usluge autohtonim ženama i djevojčicama, te podstiču autohtone žene da pristupe medicinskoj profesiji;

(f) usvoje mjere za sprečavanje svih oblika rodno zasnovanog nasilja, prinudnih praksi, diskriminacije, rodnih stereotipa i rasnih predrasuda u pružanju zdravstvenih usluga.

F. Pravo na kulturu (čl. 3, 5, 13 i 14)

53. Kultura je suštinska komponenta života autohtonih žena i djevojčica. Ona je neraskidivo povezana sa njihovim zemljama, teritorijama, istorijom i dinamikom zajednice. Postoje brojni izvori kulture za autohtone žene i djevojčice, uključujući jezike, način odijevanja i pripremanja hrane, praktikovanje autohtone medicine, poštovanje svetih mjesta, praktikovanje religije i tradicije, kao i prenošenje istorije i nasljeđa svojih zajednica i naroda. Autohtone žene imaju pravo ne samo da uživaju u svojoj kulturi, već i da osporavaju aspekte svoje kulture koje smatraju diskriminatornim, kao što su zastarjeli

zakoni, politike i prakse koje su u suprotnosti sa međunarodnim pravom ljudskih prava i rodnom ravnopravnošću. U skladu sa članom 12 Konvencije o pravima djeteta, autohtone djevojčice takođe imaju pravo da izraze svoje stavove i učestvuju u kulturnim pitanjima koja ih se tiču, bilo direktno ili preko predstavnika, u skladu sa svojim uzrastom i zrelošću. Države bi takođe trebalo da osiguraju da autohtone žene i djevojčice mogu u potpunosti učestvovati u sportskim i rekreativnim aktivnostima, bez bilo kakvog oblika diskriminacije.

54. Oduzimanje, nedostatak pravnog priznanja i neovlašćeno korišćenje autohtonih teritorija, zemljišta i prirodnih resursa, kao i degradacija životne sredine, uključujući gubitak biodiverziteta, zagađenje i klimatske promjene, predstavljaju direktne prijetnje samoopredjeljenju, kulturnom integritetu i opstanku autohtonih žena i djevojčica, kao i neovlašćeno korišćenje i prisvajanje njihovog tehničkog znanja, duhovnih praksi i kulturnog nasljeđa od strane državnih aktera i trećih lica. Države treba da štite i očuvaju autohtone jezike, kulturu i znanje, uključujući i kroz korišćenje digitalnih alata; sankcionišu neovlašćeno prisvajanje i korišćenje takvih jezika, kulture i znanja; i poštuju i štite zemlje, teritorije i sveta mjesta autohtonih naroda.

55. Komitet preporučuje da države članice:

(a) osiguraju individualna i kolektivna prava autohtonih žena i djevojčica da očuvaju svoju kulturu, identitet i tradiciju i da izaberu svoje životne puteve i planove;

(b) poštuju, štite i unapređuju prava autohtonih naroda na zemlju, teritorije, resurse i sigurnu, čistu, održivu i zdravu životnu sredinu kao preduslov za očuvanje kulture autohtonih žena i djevojčica;

(c) postupaju sa dužnom pažnjom kako bi spriječile, istražile, kaznile počinioce i obezbijedile reparacije žrtvama u slučajevima neovlašćenog korišćenja ili prisvajanja kulturnog znanja i nasljeđa autohtonih žena i djevojčica bez njihovog slobodnog, prethodnog i informisanog pristanka i odgovarajuće podjele koristi;

(d) sarađuju sa autohtonim narodima, uključujući žene, u razvoju kulturno odgovarajućih obrazovnih programa i nastavnih planova i programa;

(e) prouče odnos između tehnologije i kulture, budući da digitalni alati mogu biti važni za prenošenje i očuvanje autohtonih jezika i kulture. Kada se digitalni alati koriste za podršku prenošenju i očuvanju autohtonih kultura, oni treba da budu dostupni i kulturno primjereni autohtonim ženama i djevojčicama;

(f) prepoznaju i zaštite intelektualnu svojinu autohtonih žena; kulturno nasljeđe; naučna i medicinska znanja; oblike književnog, umjetničkog,

muzičkog i plesnog izražavanja; i prirodne resurse. Prilikom donošenja mjera, države članice moraju uzeti u obzir preferencije autohtonih žena i djevojčica. Mjere mogu uključivati priznavanje, registraciju i zaštitu individualnog ili kolektivnog autorstva autohtonih žena i djevojčica u okviru nacionalnih režima prava intelektualne svojine i treba da spriječe neovlašćeno korišćenje njihove intelektualne svojine, kulturnog nasljeđa, naučnih i medicinskih znanja, oblika književnog, umjetničkog, muzičkog i plesnog izražavanja i prirodnih resursa od strane trećih lica. Države takođe treba da poštuju princip slobodnog, prethodnog i informisanog pristanka autohtonih žena autorki i umjetnica, kao i usmene ili druge tradicionalne oblike prenošenja njihovog tradicionalnog znanja, kulturnog nasljeđa i naučnih, književnih ili umjetničkih izraza;

(g) postupaju sa dužnom pažnjom kako bi poštovale i zaštitile sveta mjesta autohtonih naroda i njihovih teritorija i pozvale na odgovornost one koji ih skrnave.

G. Prava na zemljište, teritorije i prirodne resurse (čl. 13 i 14)

56. Zemljište i teritorije predstavljaju sastavni dio identiteta, vrijednosti, sredstava za život, kulture i duhovnosti autohtonih žena i djevojčica. Njihovi životi, dobrobit, kultura i opstanak suštinski su povezani sa korišćenjem i uživanjem njihovih zemljišta, teritorija i prirodnih resursa. Ograničeno priznavanje vlasništva nad teritorijama njihovih predaka; odsustvo prava na njihovu zemlju i pravne zaštite njihove tradicije i nasljeđa; kao i nedostatak priznavanja prava autohtonih naroda na zemljište na ugovornom, ustavnom i zakonodavnom nivou u mnogim državama podrivaju i podstiču nepoštovanje njihovih prava od strane državnih i privatnih aktera, posebno prava na kolektivno vlasništvo, posjedovanje, korišćenje i uživanje zemljišta i resursa. Nedostatak priznavanja prava autohtonih naroda na zemljište može dovesti do siromaštva; nesigurnosti hrane i vode; i prepreka u pristupu prirodnim resursima neophodnim za opstanak, te može stvoriti nesigurne uslove koji dovode do rodno zasnovanog nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama. Države su prema međunarodnom pravu obavezne da razgraniče, obilježe, priznaju vlasništvo i osiguraju sigurnost posjeda teritorija autohtonih naroda kako bi spriječile diskriminaciju autohtonih žena i djevojčica.

57. Komitet preporučuje da države članice:

(a) priznaju prava autohtonih naroda i žena na individualno i kolektivno vlasništvo i kontrolu nad zemljištem obuhvaćenim njihovim običajnim sistemima posjeda zemljišta i razviju politike i zakone koji adekvatno odražavaju ovo priznanje u lokalnim i nacionalnim ekonomijama;

(b) pravno priznaju pravo na samoopredjeljenje i postojanje, kao i prava autohtonih naroda na njihove zemlje, teritorije i prirodne resurse u ugovorima, ustavima i zakonima na nacionalnom nivou;

(c) zahtijevaju slobodan, prethodan i informisan pristanak autohtonih žena i djevojčica prije odobravanja ekonomskih, razvojnih, ekstraktivnih i klimatskih projekata i mjera prilagođavanja na njihovim zemljama i teritorijama koji utiču na njihove prirodne resurse. Preporučuje se izrada protokola o slobodnom, prethodnom i informisanom pristanku radi usmjeravanja ovih procesa;

(d) spriječe i regulišu aktivnosti preduzeća, korporacija i drugih privatnih aktera koje mogu ugroziti prava autohtonih žena i djevojčica na njihovu zemlju, teritorije i životnu sredinu, uključujući mjere kažnjavanja, obezbjeđivanje dostupnosti pravnih lijekova, dodjelu reparacija i sprečavanje ponavljanja ovih kršenja ljudskih prava;

(e) usvoje sveobuhvatnu strategiju za rješavanje diskriminatornih stereotipa, stavova i praksi koje podrivaju prava autohtonih žena na zemlju, teritorije i prirodne resurse.

H. Prava na hranu, vodu i sjeme (čl. 12 i 14)

58. Autohtone žene i djevojčice imaju ključnu ulogu u svojim zajednicama u obezbjeđivanju hrane, vode i sredstava za život i opstanak. Oduzimanje njihovih teritorija, prisilno raseljavanje i nepriznavanje prava autohtonih naroda na zemljište ograničavaju njihove mogućnosti da ostvare sigurnost hrane i vode i da upravljaju ovim neophodnim prirodnim resursima. Sprovođenje ekstraktivnih i drugih ekonomskih aktivnosti i razvojnih projekata može izazvati zagađenje, poremećaj i degradaciju hrane i vode i može ugroziti ključne oblike tradicionalne poljoprivrede. Klimatske promjene i drugi oblici degradacije životne sredine takođe ugrožavaju sigurnost hrane i zagađuju i ometaju snabdijevanje vodom. Države bi trebalo da usvoje hitne mjere kako bi osigurale da autohtone žene i djevojčice imaju adekvatan pristup dovoljnoj količini hrane, ishrane i vode. Posebnu zabrinutost izaziva rastuća komercijalizacija sjemena, koje predstavlja suštinski dio tradicionalnog znanja i kulturnog nasljeđa autohtonih naroda. Ova komercijalizacija sjemena često se odvija bez podjele koristi sa autohtonim ženama. Širenje transgenih ili genetski modifikovanih usjeva zabrinjava autohtone narode i često se odvija bez učešća autohtonih žena i djevojčica.

59. Komitet preporučuje da države članice:

(a) osiguraju adekvatan pristup autohtonih žena i djevojčica dovoljnoj količini hrane, vode i sjemena i priznaju njihov doprinos proizvodnji hrane, prehrambenom suverenitetu i održivom razvoju;

(b) zaštite tradicionalne oblike poljoprivrede i izvore sredstava za život autohtonih žena i osiguraju smisleno učešće autohtonih žena i djevojčica u osmišljavanju, usvajanju i sprovođenju programa agrarne reforme i upravljanju i kontroli prirodnih resursa;

(c) postupaju sa dužnom pažnjom kako bi spriječile, istražile i kaznile rodno zasnovano nasilje počinjeno nad autohtonim ženama i djevojčicama dok obavljaju poljoprivredne poslove, pribavljaju hranu i donose vodu za svoje porodice i zajednice, te osiguraju da imaju pristup prednostima naučnog napretka i tehnoloških inovacija kako bi mogle ostvariti sigurnost hrane i vode i da budu adekvatno nagrađene za svoj doprinos i tehničko znanje. Njihov naučni doprinos takođe treba da bude priznat od strane država članica.

I. Pravo na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu (čl. 12 i 14)

60. Pravo na čistu, zdravu i održivu životnu sredinu obuhvata sigurnu i stabilnu klimu; bezbjednu i adekvatnu hranu i vodu; zdrave ekosisteme i biodiverzitet; netoksično okruženje; učešće; pristup informacijama; i pristup pravdi u pitanjima zaštite životne sredine. Autohtone žene i djevojčice koriste izraz „Majka Zemlja“, koncept koji odražava vitalnu vezu koju imaju sa zdravom životnom sredinom i svojim zemljama, teritorijama i prirodnim resursima. Zagađenje izazvano ljudskim djelovanjem, kontaminacija, krčenje šuma, sagorijevanje fosilnih goriva i gubitak biodiverziteta ugrožavaju tu vezu. Propust država da preduzmu adekvatne mjere za sprečavanje, prilagođavanje i sanaciju ovih ozbiljnih slučajeva štete po životnu sredinu predstavlja oblik diskriminacije i nasilja nad autohtonim ženama i djevojčicama koji mora biti hitno riješen. Nadalje, države bi trebalo da preduzmu korake radi prepoznavanja doprinosa autohtonih žena kroz njihovo tradicionalno znanje o očuvanju i obnovi biodiverziteta, uključujući ih u donošenje odluka, pregovore i rasprave o klimatskim akcijama i mjerama ublažavanja i prilagođavanja. Države bi takođe trebalo hitno da djeluju kako bi podržale rad autohtonih žena i djevojčica koje su braniteljke ljudskih prava u oblasti životne sredine i osigurale njihovu zaštitu i bezbjednost.

61. Komitet preporučuje da države članice:

(a) osiguraju da zakoni i politike koji se odnose na životnu sredinu, klimatske promjene i smanjenje rizika od katastrofa odražavaju specifične uticaje klimatskih promjena i drugih oblika degradacije i štete po životnu sredinu, uključujući trostruku planetarnu krizu;

(b) osiguraju da autohtone žene i djevojčice imaju jednake mogućnosti da smisleno i djelotvorno učestvuju u donošenju odluka vezanih za životnu sredinu, smanjenje rizika od katastrofa i klimatske promjene;

(c) osiguraju postojanje djelotvornih pravnih lijekova i mehanizama odgovornosti kako bi odgovorni za štetu po životnu sredinu bili pozvani na odgovornost i kako bi autohtone žene i djevojčice imale pristup pravdi u pitanjima životne sredine;

(d) osiguraju slobodan, prethodan i informisan pristanak autohtonih žena i djevojčica u pitanjima koja utiču na njihovu životnu sredinu, zemlju, kulturno nasljeđe i prirodne resurse, uključujući svaki predlog da se njihova zemljišta proglase zaštićenim područjem u svrhu očuvanja prirode ili ublažavanja klimatskih promjena ili sekvestracije i trgovine ugljenikom, ili za sprovođenje projekata zelene energije na njihovim zemljištima, kao i u svim drugim pitanjima koja imaju značajan uticaj na njihova ljudska prava.

Ujedinjene nacije CEDAW/C/GC/40

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

Oktobar 2024.

Original: engleski
(https://docs.un.org/en/CEDAW/C/GC/40)

Komitet za eliminaciju diskriminacije žena

Opšta preporuka br. 40

o ravnopravnoj i inkluzivnoj zastupljenosti žena u sistemima donošenja odluka

Sadržaj:

I. Mapa puta ka paritetu pedeset-pedeset

II. Ravnopravna i inkluzivna zastupljenost žena u sistemima donošenja odluka kao transformativno rješenje

A. Mir i politička stabilnost
B. Održiva i inkluzivna ekonomija zasnovana na ljudskim pravima
C. Smanjenje rizika od klimatskih promjena i ekoloških katastrofa
D. Tehnološki razvoj, uključujući uspon vještačke inteligencije
E. Transformacija i održivost multilateralnog sistema i upravljanja

III. Sedam stubova ravnopravne i inkluzivne zastupljenosti žena u sistemima donošenja odluka

A. Pedeset-pedeset paritet između žena i muškaraca u sistemima donošenja odluka kao polazna osnova i univerzalna norma
B. Efikasno liderstvo mladih zasnovano na paritetu
C. Intersekcionalnost i uključivanje žena u svoj njihovoj raznolikosti u sisteme donošenja odluka
D. Sveobuhvatan pristup sistemima donošenja odluka u svim sferama
E. Jednaka moć i uticaj žena u sistemima donošenja odluka
F. Strukturna transformacija za ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost žena u sistemima donošenja odluka
G. Zastupljenost civilnog društva u sistemima donošenja odluka

IV. Normativni okvir za ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost žena u sistemima donošenja odluka

V. Obaveze država potpisnica u odnosu na ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost žena u sistemima donošenja odluka

A. Opšte obaveze za postizanje ravnopravne i inkluzivne zastupljenosti žena u sistemima donošenja odluka
B. Posebne obaveze za postizanje ravnopravne i inkluzivne zastupljenosti žena u sistemima donošenja odluka

VI. Odgovornost i praćenje obaveza država u uspostavljanju sistema zasnovanih na paritetu

VII. Akcije međunarodne zajednice za obezbjeđivanje sistema zasnovanih na paritetu

a

I. Mapa puta ka paritetu pedeset-pedeset

1. Žene imaju pravo na ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost u svim sistemima donošenja odluka pod jednakim uslovima kao i muškarci. Uprkos značajnom napretku država članica, ovo pravo se još uvijek ne ostvaruje, što ozbiljno otežava i ostvarivanje svih drugih prava iz Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena. Štaviše, neuspjeh da se obezbijedi ravnopravna i inkluzivna raspodjela moći odlučivanja između žena i muškaraca sprečava države i međunarodnu zajednicu da djelotvorno odgovore na hitne lokalne, nacionalne, regionalne i globalne izazove. Kao što je navedeno u preambuli Konvencije, puni razvoj zemlje, dobrobit svijeta i cilj mira zahtijevaju maksimalno učešće žena, pod jednakim uslovima sa muškarcima, u svim oblastima. U cilju odgovora na ove izazove za sadašnje i buduće generacije, ova opšta preporuka predstavlja nacrt mape puta ka punom ostvarivanju prava žena na ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost u svim sistemima donošenja odluka.

2. U ovoj opštoj preporuci, Komitet pruža sveobuhvatne smjernice državama članicama za postizanje ravnopravne i inkluzivne zastupljenosti žena u svim sistemima donošenja odluka i u svim sektorima, sa ciljem ostvarivanja sistemskih promjena. U preporuci se navode zakonodavne, političke i programske mjere za obezbjeđivanje sprovođenja ove obaveze i prevazilaženje globalnih izazova. Pojam „ravnopravna i inkluzivna zastupljenost" definiše se kao paritet pedeset-pedeset između žena i muškaraca, u svoj njihovoj raznolikosti, u pogledu jednakog pristupa i jednake moći u sistemima donošenja odluka, što se u daljem tekstu jednostavno označava kao „paritet". Pojam „sistemi donošenja odluka" odnosi se na donošenje odluka koje se odvija kroz formalne i neformalne procese u svim sektorima, uključujući politički, javni, ekonomski i digitalni prostor. Postizanje pariteta stoga zahtijeva razmatranje višestrukih arena donošenja odluka i načina na koji one međusobno djeluju, kao i uklanjanje svih prepreka koje sprječavaju žene da pristupe sistemima donošenja odluka ravnopravno sa muškarcima.

3. Ova opšta preporuka dodatno uključuje mlade ljude i buduće generacije u viziju društva zasnovanog na miru i paritetu. Kao što se navodi u ovoj opštoj preporuci, postoji ključna povezanost između očekivanja i prava mladih ljudi i izgradnje sistema zasnovanog na paritetu.

II. Ravnopravna i inkluzivna zastupljenost žena u sistemima donošenja odluka kao transformativno rješenje

4. Komitet primjećuje da sve veći broj disruptivnih i hitnih izazova, uključujući one koji se odnose na mir, političku stabilnost, ekonomski razvoj, klimatske promjene, tehnološki napredak, kao što je vještačka inteligencija, kao i transformaciju i održivost

multilateralnog sistema i upravljanja, direktno utiče na sprovođenje Konvencije i sve više preoblikuje društva. Njihova složenost zahtijeva izgradnju kolektivne inteligencije postavljanjem pariteta u središte donošenja odluka. „Porast pariteta", kako ga je opisao generalni sekretar, ključan je za zajedničko donošenje odluka i inovativna rješenja potrebna za izgradnju otpornih društava.

A. Mir i politička stabilnost

5. Uprkos eskalaciji sukoba i kriza, kao i činjenici da su žene ključne pokretačke snage održivog mira, žene i dalje ostaju strukturno i značajno nedovoljno zastupljene u sprečavanju sukoba i kriza, mirovnim pregovorima i naporima za izgradnju mira. Između 1992. i 2019. godine žene su činile svega 13 odsto pregovarača, 6 odsto posrednika i 6 odsto potpisnika u mirovnim procesima. U 2022. godini žene su učestvovale kao pregovaračice ili delegatkinje u ime sukobljenih strana u četiri od pet aktivnih mirovnih procesa koje su vodile ili zajednički vodile Ujedinjene nacije. Njihov nivo zastupljenosti iznosio je svega 16 odsto, što predstavlja dodatni pad u odnosu na 19 odsto u 2021. godini i 23 odsto u 2020. godini. U 2023. godini nijedan od postignutih mirovnih sporazuma nije uključivao predstavnice ženskih grupa među potpisnicima. Žene čine samo jednu trećinu učesnika na međunarodnim forumima na kojima se raspravlja o ključnim pitanjima kao što su prijetnja koju predstavlja nuklearno oružje, povećanje vojnih izdataka, širenje oružja i municije i militarizacija novih tehnologija.
6. Dezinformacije i polarizacija prijete da dodatno prodube sukobe. Iako žensko liderstvo u političkom odlučivanju doprinosi većoj stabilnosti i miru, snažnijem odgovoru na potrebe ljudi i unaprijeđenoj saradnji, politička zastupljenost žena i građanski prostor sve su više na udaru kroz ograničavanje djelovanja ženskih organizacija, rastuće napade i zastrašivanje političarki, novinarki i braniteljki ljudskih prava, kao i kroz osporavanje i nazadovanje generacijskih dostignuća u oblasti ljudskih prava žena i djevojčica.

B. Održiva, inkluzivna ekonomija zasnovana na ljudskim pravima

7. Ekonomska autonomija žena ključna je za ostvarivanje njihovih prava i predstavlja put ka inkluzivnom ekonomskom rastu, iskorjenjivanju siromaštva, socijalnoj pravdi i održivom razvoju. Ona je ključni korak ka ekonomiji zasnovanoj na ljudskim pravima. Međutim, prekomjerna zastupljenost žena u mnogim neformalnim, slabo plaćenim, manje inovativnim i ekonomski manje profitabilnim sektorima u velikoj mjeri ih isključuje iz pozicija odlučivanja i oblikovanja ekonomije. Žene su nedovoljno zastupljene u donošenju odluka u okviru arhitekture ekonomskog upravljanja, multilateralnih finansijskih institucija, sistema upravljanja dugom, tržišta kapitala, industrijske infrastrukture, trgovinskih pregovora i režima javnih nabavki. Na primjer, preduzeća u vlasništvu žena dobijaju samo 1 odsto državnih ugovora na tržištu javnih nabavki, a žene

su u 2023. godini činile svega 17,7 odsto pronalazača navedenih u patentnim prijavama. Žene zauzimaju samo 28,2 odsto rukovodećih pozicija na tržištu rada, dok je istraživanje obuhvatilo 185 centralnih banaka pokazalo da se na čelu samo 16 odsto njih nalaze žene. U 2019. godini svega 2 odsto rizičnog kapitala bilo je usmjereno ka startapima koje su osnovale žene. Sve veći značaj digitalne ekonomije i postojani rodni digitalni jaz prijete dodatnim pogoršanjem ove situacije i stvaranjem novih oblika sistemske diskriminacije.

C. Klimatske promjene i smanjenje rizika od ekoloških katastrofa

8. Kao što je istaknuto u Opštoj preporuci br. 37 (2018) o rodnim dimenzijama smanjenja rizika od katastrofa u kontekstu klimatskih promjena, rodne nejednakosti i ukršteni oblici diskriminacije žena i djevojčica dodatno se pogoršavaju usljed klimatskih promjena i katastrofa, čime se povećava njihova izloženost nastalim rizicima i gubicima. Kritična uloga žena u smanjenju rizika od katastrofa takođe je naglašena u Sendai okviru za smanjenje rizika od katastrofa 2015–2030. Istraživanja pokazuju da države sa većim brojem žena u parlamentu imaju veću vjerovatnoću da usvoje politike o klimatskim promjenama i očuvanju zemljišta, kao i da ratifikuju sporazume o zaštiti životne sredine. Slično tome, veća zastupljenost žena u upravnim odborima kompanija povezuje se sa unapređenjem energetske efikasnosti i smanjenjem ekološkog otiska. U poljoprivrednim područjima, tradicionalno i autohtono znanje žena od ključnog je značaja za prilagodljive prakse u poljoprivredi, upravljanju klimatskim promjenama i upravljanju resursima. Međutim, žene, posebno mlade žene koje predvode klimatski i ekološki aktivizam, uglavnom su isključene iz procesa donošenja odluka. Od 2020. godine žene su obavljale svega 15 odsto ministarskih funkcija u sektoru zaštite životne sredine. Zastupljenost žena u delegacijama država članica na dvadeset osmoj sjednici Konferencije strana Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama iznosila je 34 odsto, pri čemu je taj procenat ostao nepromijenjen tokom posljednjih deset godina.

D. Tehnološki razvoj, uključujući uspon vještačke inteligencije

9. Tehnološka tranzicija koja se ubrzano razvija, podstaknuta eksponencijalno rastućim značajem vještačke inteligencije kao ključnog pokretača digitalne transformacije, mijenja globalnu zajednicu. Ova peta industrijska revolucija ima ogroman potencijal da koristi čovječanstvu ukoliko se razvija primjenom pristupa zasnovanog na ljudskim pravima, uključujući prava žena, kao i pristupačnosti za osobe sa invaliditetom. Različite perspektive i kolektivna inteligencija od suštinskog su značaja za ostvarivanje tog cilja. Međutim, zbog rodnih razlika u pristupu tehnologijama, uključujući digitalnu pismenost, kao i u obrazovanju, karijerama i rukovodećim pozicijama u oblasti nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM), žene su ozbiljno nedovoljno zastupljene u razvoju ovih tehnoloških dostignuća. Na primjer, žene čine svega 29,2 odsto svih zaposlenih u

STEM oblastima i približno 30 odsto radne snage u oblasti vještačke inteligencije. One čine samo 18 odsto diplomaca doktorskih studija iz oblasti vještačke inteligencije i 13,83 odsto autora u oblasti vještačke inteligencije. Samo 12,4 odsto žena nalazi se na izvršnim rukovodećim pozicijama u STEM oblastima. Sistemi vještačke inteligencije takođe su pokazali tendenciju da odražavaju i dodatno pojačavaju rodne pristrasnosti, koje se manifestuju kroz diskriminatorne ishode, uz rizik od nazadovanja u ostvarivanju rodne ravnopravnosti i stvaranja novih oblika strukturne diskriminacije.

E. Transformacija i održivost multilateralnog sistema i upravljanja

10. Gore opisani izazovi moraju se rješavati na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Pravila i platforme multilateralizma, čija je uloga značajno proširena tokom posljednjih decenija, često održavaju diskriminaciju, uključujući nedovoljnu zastupljenost žena, i često nedovoljno odgovaraju na složenost savremenih izazova. Sistem zasnovan na paritetu, jasno usmjeren ka uključivanju mladih ljudi i međugeneracijskom liderstvu, predstavlja preduslov za djelotvornost, održivost, otpornost, legitimitet i odgovornost multilateralnog sistema.

III. Sedam stubova ravnopravne i inkluzivne zastupljenosti žena u sistemima odlučivanja

11. Patrijarhalne strukture ometaju ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost žena u sistemima odlučivanja. Patrijarhat je sistem moći duboko ukorijenjen u postojećim političkim, društvenim, ekonomskim i kulturnim strukturama. On stvara hijerarhiju dodjeljujući različite uloge, vrijednosti i osobine ženama i muškarcima kroz istoriju. To je dovelo do podjele rada u kojoj su žene prvenstveno odgovorne za privatnu sferu doma i porodice, dok su muškarci glavni akteri u javnoj sferi politike i ekonomije, pri čemu se doprinos u ove dvije sfere različito vrednuje. Patrijarhat prožima sva društva. U svom najtežem obliku, patrijarhat poprima formu institucionalizovanog i sistemskog ugnjetavanja žena i dominacije nad ženama, sa ciljem očuvanja režima koji se sve češće označava kao rodni aparthejd. Stoga je od ključnog značaja da se „rodni aparthejd“ pravno definiše kao krivično djelo, kako bi se omogućilo utvrđivanje pune odgovornosti za rodno zasnovana krivična djela.

12. Transformativni pristup u borbi protiv patrijarhata, kako je predstavljen u ovoj opštoj preporuci, u skladu je sa članom 5 (a) Konvencije, koji obavezuje države članice da eliminišu predrasude i prakse zasnovane na ideji inferiornosti ili superiornosti jednog pola, odnosno na stereotipnim ulogama muškaraca i žena.

13. U tom kontekstu, Komitet utvrđuje sedam stubova ravnopravne i inkluzivne zastupljenosti u sistemima odlučivanja: (1) Paritet 50:50 između žena i muškaraca kao polazna tačka i univerzalna norma; (2) Efikasno liderstvo mladih zasnovano na paritetu;

(3) Intersekcionalnost i uključivanje žena u svoj njihovoj raznolikosti u sisteme odlučivanja; (4) Sveobuhvatan pristup sistemima odlučivanja u svim sferama života; (5) Jednaka moć i uticaj žena u sistemima odlučivanja; (6) Strukturna transformacija za ravnopravno i inkluzivno odlučivanje; (7) Zastupljenost civilnog društva u sistemima odlučivanja.

A. Paritet 50:50 između žena i muškaraca u sistemima odlučivanja kao polazna tačka i univerzalna norma

14. Ciljevi koji predviđaju 30 odsto zastupljenosti žena u donošenju odluka nijesu u skladu sa osnovnim ciljem Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, jer šalju poruku da je nejednakost između žena i muškaraca opravdana. Donošenje odluka imaće legitimno i dinamično značenje i trajni učinak samo onda kada žene i muškarci dijele moć odlučivanja u odnosu 50:50, uz jednako uvažavanje interesa i jednih i drugih. Ravnopravna i inkluzivna zastupljenost žena predstavlja važan pokretač integriteta, jer narušava unaprijed uspostavljene mreže tajnog dogovaranja.

15. Zaključna zapažanja Komiteta ukazuju na to da je sve veći broj država članica usvojio ili razmatra usvajanje zakona o paritetu za izbore i druge funkcije povezane sa donošenjem odluka. Paritet podrazumijeva punu i ravnopravnu raspodjelu moći između žena i muškaraca u odnosu 50:50 kao trajno i temeljno obilježje svih oblasti, uključujući politički, javni i ekonomski život. Zakonodavstvo kojim se garantuje paritet stoga nije zamišljeno kao privremena mjera koja će biti ukinuta nakon ispravljanja istorijskog nepovoljnog položaja žena, već kao trajno pravno načelo i univerzalna karakteristika dobrog upravljanja. Pozivanja na paritet u ovoj opštoj preporuci uvijek se odnose na paritet 50:50 između žena i muškaraca u svoj njihovoj raznolikosti.

B. Efektivno liderstvo mladih zasnovano na paritetu

16. Mladi su se pokazali kao akteri od suštinskog značaja u izgradnji mira i bezbjednosti, održivog razvoja i ostvarivanja ljudskih prava, a države su naglasile važnost njihove zastupljenosti u donošenju odluka. Mladi su takođe prepoznati kao ključni pokretači pozitivnih promjena kroz ostvarivanje sopstvenog potencijala i izgradnju svijeta prilagođenog budućim generacijama, u skladu sa Agendom 2030 i Paktom za budućnost. Međutim, rodna neravnopravnost između djevojčica i dječaka, kao i mladih žena i mladih muškaraca, ugrožava njihovu ulogu u izgradnji boljeg svijeta. Pored toga, postojeći pristupi uključivanju mladih često ih posmatraju kao homogenu grupu, čime se učvršćuju društvene norme i strukture koje produbljuju nejednakost. Da bi se postigao paritet u donošenju odluka za sadašnje i buduće generacije, potrebno je primijeniti transformativni pristup u uključivanju mladih. Paritet je ključan kako bi mladi mogli djelotvorno graditi miran, ravnopravan, inkluzivan i održiv svijet koji odgovara njihovim potrebama,

ostvaruje njihova prava, obezbjeđuje zajedničko liderstvo mladih i međugeneracijsku solidarnost, te im omogućava da predviđaju i prevazilaze krize.

C. Intersekcionalnost i uključivanje žena u svoj njihovoj raznolikosti u sisteme odlučivanja

17. Konvencija zahtijeva od država članica da rade na uklanjanju diskriminacije žena koja se prepliće sa drugim oblicima diskriminacije, uključujući i novonastale oblike diskriminacije. U Opštoj preporuci br. 28, Komitet pojašnjava da je intersekcionalnost osnovni koncept za razumijevanje obima obaveza država članica, a taj koncept je dodatno razrađen u opštim preporukama br. 33 i 35. Komitet dosljedno izdaje preporuke za rješavanje intersekcionalnih i evoluirajućih oblika diskriminacije, između ostalog i u vezi sa ulogama u odlučivanju, te je usvojio i opšte preporuke br. 18 o ženama sa invaliditetom, br. 27 o starijim ženama, br. 34 o ženama u ruralnim područjima i br. 39 o ženama i djevojčicama iz autohtonih zajednica, u kojima se poziva na ravnopravan i inkluzivan proces donošenja odluka. Kako bi se obezbijedili sistemi odlučivanja koji su istinski inkluzivni, žene u svoj njihovoj raznolikosti, sa posebnim naglaskom na mlade kao garant održivosti pariteta, treba da preuzmu vodeću ulogu u sprovođenju zakonodavstva, strategija, politika i programa usmjerenih ka ostvarivanju ovog prava.

D. Sveobuhvatan pristup sistemima odlučivanja u svim sferama života

18. Odlučivanje se odvija u različitim međusobno povezanim sferama života. Opšta preporuka br. 23 pojašnjava da obaveze država članica prema članu 7 obuhvataju sve oblasti političkog i javnog života. Član 8 garantuje ženama pravo da predstavljaju svoje vlade na međunarodnom nivou i da učestvuju u radu međunarodnih organizacija. Zajedničko tumačenje članova 7 i 8, zajedno sa članom 5 i članovima od 9 do 16, pokazuje koliko je širok pristup zastupljenosti žena u svim sistemima odlučivanja. To je u skladu sa članovima 1 i 3, koji priznaju međusobnu povezanost prava žena u svim oblastima života. Komitet takođe naglašava potrebu za ravnopravnom i inkluzivnom zastupljenošću žena u svim novim oblastima, uključujući vještačku inteligenciju.

E. Jednaka moć i uticaj žena u sistemima odlučivanja

19. Konvencija predviđa da žene imaju ista prava kao i muškarci. Opšta preporuka br. 23 naglašava da je tokenistički pristup neprihvatljiv. Žene moraju biti ravnopravno uključene u donošenje odluka na svim nivoima. Međutim, patrijarhalne norme često ograničavaju mogućnosti žena da pristupe višim nivoima odlučivanja, gdje bi mogle učestvovati u kreiranju politika i uticati na njih. Podjela uloga u odlučivanju često odražava obrasce rodne segregacije. Na primjer, raspodjela ministarskih resora obično se zasniva na pretpostavkama o stereotipnim muškim i ženskim odgovornostima. Ravnopravna i inkluzivna zastupljenost u donošenju odluka podrazumijeva da su svi resori dostupni i ženama i muškarcima na svim nivoima predstavničke vlasti. To takođe podrazumijeva

ponovno vrednovanje i davanje prioriteta različitim pitanjima, kao i obezbjeđivanje pariteta u svim oblastima odlučivanja.

F. Strukturna transformacija za ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost žena u sistemima odlučivanja

20. Preambula i članovi 5 i 11. stav 2 (c) predviđaju da su promjene stereotipnih rodnih uloga u društvu i porodici, kao i preraspodjela rada, neophodne za postizanje pune ravnopravnosti. Opšta preporuka br. 23 objašnjava da kućni rad i obaveze brige, ekonomska zavisnost žena od muškaraca, kao i dugo i nefleksibilno radno vrijeme predstavljaju prepreke za ravnopravan i inkluzivan pristup žena sistemima odlučivanja. Promjena ovih normi i stereotipa zahtijeva strukturnu transformaciju rodnih uloga i odgovornosti u javnoj i privatnoj sferi, podsticanjem okruženja u kojem i žene i muškarci mogu ravnopravno uskladiti profesionalne obaveze i kompetencije sa porodičnim i drugim obavezama brige, između ostalog kroz novu organizaciju rada i redefinisanje koncepta produktivnosti, monetizacije i ekonomije brige.

G. Zastupljenost civilnog društva u sistemima odlučivanja

21. Komitet smatra da su zastupljenost žena u civilnom društvu, a posebno važna uloga organizacija za ljudska prava žena i aktivistkinja za ljudska prava, zajedno sa drugim organizacijama civilnog društva, kao i paritet u tim organizacijama, od suštinskog značaja za integrisanje rodne perspektive u procese odlučivanja i za savjetovanje država članica u izradi rodno odgovornih zakona i politika. Kako bi sistemi upravljanja postali inkluzivniji, države treba da otvore prostor i uklone sve prepreke, zaustave sužavanje građanskog prostora, obezbijede zaštitu prava i pruže finansijsku podršku i jačanje kapaciteta organizacijama žena i djevojčica, kao i aktivistkinjama za ljudska prava, kako bi mogle suštinski učestvovati u svim oblastima odlučivanja, uključujući, ali ne ograničavajući se na pitanja koja se usko percipiraju kao „ženska pitanja“. Podršku treba pružiti i drugim organizacijama u uvođenju sistema pariteta, kako bi povećanje zastupljenosti i liderstva žena prihvatile kao svoju misiju i razvile potrebne kapacitete za njeno ostvarivanje.

IV. Normativni okvir za ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost žena u sistemima donošenja odluka

22. Prema međunarodnom pravu ljudskih prava, ženama je zagarantovano pravo na ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost u sistemima donošenja odluka. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena potvrđuje jednako pravo žena da učestvuju u političkom i javnom životu, uključujući međunarodno odlučivanje i odlučivanje u vezi sa mirom i bezbjednošću, kao i njihovo jednako pravo da učestvuju u donošenju odluka u ekonomskom sektoru. Konvencija o političkim pravima žena garantuje ženama jednaka

prava glasa, kandidovanja na izborima i obavljanja javnih funkcija bez diskriminacije. Prema Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, žene i muškarci imaju jednaka građanska i politička prava, uključujući i prava koja se odnose na donošenje odluka u političkoj i javnoj sferi. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima takođe garantuje jednako pravo muškaraca i žena na uživanje svih ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, uključujući i pravo učešća u donošenju odluka u tim oblastima. Regionalne konvencije, uključujući Američku konvenciju o ljudskim pravima, Interameričku konvenciju o sprečavanju, kažnjavanju i iskorjenjivanju nasilja nad ženama, Afričku povelju o ljudskim i narodnim pravima i njen Protokol o pravima žena u Africi, Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija o ljudskim pravima), Povelju o osnovnim pravima Evropske unije i Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, obezbjeđuju sličnu zaštitu. Oslanjajući se na intersekcionalni pristup, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom prepoznaje da se žene sa invaliditetom suočavaju sa višestrukim oblicima diskriminacije i propisuje da države članice moraju obezbijediti da osobe sa invaliditetom mogu djelotvorno i potpuno učestvovati u vođenju javnih poslova. Međunarodna konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije zabranjuje rasnu diskriminaciju u svim političkim, ekonomskim, socijalnim, kulturnim i drugim oblastima javnog života.

23. Četiri svjetske konferencije Ujedinjenih nacija o ženama, održane u Meksiku (1975), Kopenhagenu (1980), Najrobiju (1985) i Pekingu (1995), oblikovale su ulogu žena kao ravnopravnih aktera u donošenju odluka. U Pekinškoj deklaraciji i Platformi za akciju, učešće žena u vlasti i donošenju odluka identifikovano je kao jedan od strateških ciljeva. Vlade su pozvane da uklone sve prepreke punom i ravnopravnom učešću žena u ekonomskom, socijalnom, kulturnom i političkom odlučivanju, kako bi se moć i odgovornost dijelile između žena i muškaraca u domu, na radnom mjestu i u široj nacionalnoj i međunarodnoj zajednici. U svojoj Rezoluciji 1325 (2000) i naknadnim rezolucijama, Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija poziva države da obezbijede ravnopravnu zastupljenost žena na svim nivoima odlučivanja u sprečavanju, upravljanju i rješavanju sukoba. Ciljevi održivog razvoja 5.5 i 16.7 imaju za cilj puno učešće i liderstvo žena u političkom, ekonomskom i javnom odlučivanju, a napredak prema tim ciljevima prati se putem reprezentativnih pokazatelja zasnovanih na polu, starosti, invaliditetu i pripadnosti populacionim grupama. U dogovorenim zaključcima usvojenim na šezdeset petom zasjedanju Komisije za status žena pozvano je na preduzimanje mjera radi postizanja cilja rodnog balansa 50:50 na svim nivoima izabranih funkcija. U okviru Akcije 8 Pakta za budućnost, države su se obavezale da obezbijede puno i djelotvorno učešće žena i jednake mogućnosti za liderstvo na svim nivoima odlučivanja u političkom,

ekonomskom i javnom životu. U Akciji 19 prepoznato je da je puno, ravnopravno, bezbjedno i smisleno učešće žena u donošenju odluka na svim nivoima mira i bezbjednosti od ključnog značaja za ostvarivanje održivog mira. U Kigalijskoj deklaraciji, usvojenoj na 145. skupštini Interparlamentarne unije, parlamenti su se obavezali na postizanje pariteta u političkom odlučivanju.

V. Obaveze država članica u odnosu na ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost žena u sistemima donošenja odluka

A. Opšte obaveze za postizanje ravnopravne i inkluzivne zastupljenosti žena u sistemima donošenja odluka

1. *Obezbjeđivanje nediskriminacije i suštinske ravnopravnosti*

24. Principi nediskriminacije i suštinske ravnopravnosti potvrđeni su u članovima od 1 do 4. Nediskriminacija je definisana u članu 1, dok su obaveze usvajanja zakonodavnih i drugih mjera za postizanje nediskriminacije i suštinske ravnopravnosti u svim oblastima sadržane u članovima 2 i 3. Član 4 propisuje da se privremene posebne mjere usmjerene na ubrzavanje postizanja suštinske ravnopravnosti ne smatraju oblikom diskriminacije. U svojoj Opštoj preporuci br. 25 (2004) o privremenim posebnim mjerama, Komitet objašnjava da su države članice, u skladu sa obavezom nediskriminacije, dužne da obezbijede da u njihovim zakonima ne postoji direktna ili indirektna diskriminacija, kao i da žene budu zaštićene od diskriminacije u javnoj i privatnoj sferi. U svojoj Opštoj preporuci br. 28 (2010), Komitet pojašnjava da je neophodno procijeniti de jure i de facto položaj žena i sprovoditi politike za postizanje suštinske ravnopravnosti, zasnovane na ustavnim i zakonskim garancijama i podržane akcionim planovima.

25. U cilju postizanja suštinske ravnopravnosti, Komitet je u svojoj Opštoj preporuci br. 5 (1988) o privremenim posebnim mjerama pozvao države članice da koriste privremene posebne mjere, kao što su afirmativne akcije, preferencijalni tretman ili sistemi kvota. Dodatni primjeri privremenih posebnih mjera navedeni su u Opštoj preporuci br. 25. Iako se privremene posebne mjere ponekad pogrešno tumače kao nespojive sa ustavnom ravnopravnošću ili sistemima zasnovanim na zaslugama, Komitet u Opštoj preporuci br. 25 (2004) pojašnjava da je različit tretman žena i muškaraca ponekad neophodan kako bi se prevazišle društveno i kulturno konstruisane nejednakosti koje ometaju pravično funkcionisanje sistema zasnovanog na zaslugama. Komitet naglašava potrebu uspostavljanja snažnog pravnog okvira, uključujući ciljane trajne i privremene posebne mjere, kako bi se spriječila i otklonila diskriminacija i obezbijedila suštinska ravnopravnost radi postizanja pariteta 50:50 u sistemima donošenja odluka u jasno definisanom vremenskom okviru. Takav pravni okvir trenutno je nedovoljan ili mu nedostaje puna primjena i institucionalizacija.

26. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Obezbijede punu primjenu Konvencije, uključujući ukidanje svih diskriminatornih zakonskih odredbi i obezbjeđivanje jednakosti pred zakonom, uključujući ustavne garancije, povlačenje svih rezervi na Konvenciju, usvajanje zakona i drugih mjera za postizanje suštinske ravnopravnosti u svim oblastima, uključujući nove oblasti i tehnologije, kao i usklađivanje običajnog prava sa Konvencijom;

(b) Izmijene ustave i zakonodavne okvire kako bi institucionalizovale paritet između žena i muškaraca u svim sferama donošenja odluka;

(c) Usvoje strategiju pariteta na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, kao i odgovarajuće nacionalne akcione planove za paritet u svim sferama i na svim nivoima donošenja odluka, sa konkretnim ciljem postizanja pariteta do 2030. godine, na osnovu analize i ažuriranja međusektorskih, sveobuhvatnih, razvrstanih i savremenih podataka, praćenja napretka i prepreka, te redovno objavljuju te podatke i uključuju ih u redovno izvještavanje Komitetu;

(d) Promovišu podršku i razumijevanje nediskriminatorne prirode privremenih i trajnih mjera za paritet kroz obrazovne aktivnosti i aktivnosti podizanja svijesti o suštinskoj ravnopravnosti;

(e) Obezbijede paritet, transparentnost i integritet u procesima imenovanja i izbora na pozicije odlučivanja na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou;

(f) Sprovode zahtjeve pariteta uspostavljanjem ili jačanjem nadzornih tijela i određivanjem sankcija za nepoštovanje tih zahtjeva.

2. Intersekcionalnost i raznolikost među ženama

27. Konvencija prepoznaje da se žene mogu suočavati sa višestrukim i ukrštenim oblicima diskriminacije, pominjući žene koje žive u siromaštvu (preambula), žene određenog bračnog statusa (članovi 9, 11 i 16), trudnice (članovi 11 i 12) i žene u ruralnim područjima (član 14). Ukazivanjem na posebne grupe žena jasno se potvrđuje da, kako bi eliminisale sve oblike diskriminacije žena, države članice moraju rješavati sve moguće međusobno povezane osnove diskriminacije. U različitim opštim preporukama i zaključnim zapažanjima, Komitet ukazuje na to da se diskriminacija žena može preplitati sa drugim oblicima diskriminacije, uključujući diskriminaciju zasnovanu na rasi, etničkoj pripadnosti, autohtonom statusu, religiji, uvjerenju, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosti, klasi, kasti, seksualnoj orijentaciji, rodnom identitetu, političkom mišljenju, nacionalnom porijeklu, bračnom i/ili roditeljskom statusu, socioekonomskom statusu, kao i statusu izbjeglice, tražioca azila, raseljenog lica ili migranta. Ova lista nije konačna i

može se razlikovati od države do države i tokom vremena, uključujući i novonastale oblike diskriminacije, kao što je diskriminacija klimatskih izbjeglica. Komitet je takođe posebno i kontinuirano naglašavao pravo žena, u svoj njihovoj raznolikosti, da učestvuju u donošenju odluka na svim nivoima.

28. Komitet napominje da će žene koje su izložene ukrštenim oblicima diskriminacije nailaziti na dodatne prepreke u pristupu pozicijama odlučivanja. Komitet ukazuje i na nedostatak statističkih podataka o ženama u sistemima donošenja odluka, razvrstanih prema drugim osnovima diskriminacije. Komitet naglašava da se svi aspekti ove opšte preporuke moraju tumačiti kroz intersekcionalni pristup.

29. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Usvoje zakonodavne i druge mjere, uključujući mjere podizanja svijesti i obrazovanja, radi sprečavanja i iskorjenjivanja ukrštenih oblika diskriminacije i obezbjeđivanja suštinske ravnopravnosti;

(b) Razviju i integrišu intersekcionalnu rodnu perspektivu u svim oblastima i na svim nivoima donošenja odluka, na osnovu prikupljanja i analize intersekcionalnih podataka o ženama;

(c) Razviju strategije zapošljavanja kako bi obezbijedile jednak pristup žena u svoj njihovoj raznolikosti javnim funkcijama u svim oblastima donošenja odluka, te usmjeravaju aktere u privatnom sektoru da na isti način usvoje takve strategije zapošljavanja, na primjer kroz zakonodavstvo, podizanje svijesti o međusobno osnažujućem odnosu između raznolikosti i integriteta, značaju i uspješnosti raznovrsnih timova, kao i kroz finansijske i druge podsticaje;

(d) Promovišu, kroz intersekcionalni pristup, uzore žena liderki.

3. Razbijanje rodnih stereotipa

30. Prema članu 5, države članice su dužne da eliminišu sve oblike rodnih stereotipa u svim sferama života. Komitet ukazuje na široku rasprostranjenost rodnih stereotipa u svim oblastima društva, uključujući njihovo održavanje i produbljivanje kroz medijske prikaze žena koji učvršćuju dominantan položaj muškaraca. Sektor vještačke inteligencije koji se ubrzano razvija, uključujući generativnu vještačku inteligenciju, sisteme računarskog vida, govorne i audio sisteme vještačke inteligencije, robotiku i kontrolne sisteme, specijalizovane sisteme vještačke inteligencije i hibridne sisteme vještačke inteligencije, uči iz često rodno pristrasnih podataka za obuku, prenoseći rodno zasnovanu diskriminaciju iz analognog u digitalni svijet, te ga je potrebno hitno regulisati iz perspektive ljudskih prava, uključujući prava žena. Nadalje, određena pogrešna tumačenja religije i kulture mogu oblikovati rodne stereotipe. Komitet naglašava da rodni

stereotipi predstavljaju ključnu prepreku ravnopravnom pristupu žena sistemima donošenja odluka.

31. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Sprovode kampanje podizanja svijesti i sarađuju sa relevantnim akterima, uključujući nosioce javnih funkcija, političke partije, javni sektor, medije, nastavnike, zajednice, vjerske lidere i vjerske zajednice, članove izbornih tijela, predstavnike privatnog sektora, sindikate, pravosuđe i organe za sprovođenje zakona, kako bi se promovisao pozitivan diskurs o paritetu i unaprijedilo razumijevanje da je puno učešće žena u svim oblastima donošenja odluka, ravnopravno sa muškarcima, od suštinskog značaja za ostvarivanje ljudskih prava žena i za dobrobit cijelog društva;

(b) Sprovode odgovarajuće kampanje podizanja svijesti iz tačke (a) usmjerene ka široj javnosti svih uzrasta, sa ciljem da žene, djevojčice, muškarci i dječaci postanu transformativni akteri promjena za rodnu ravnopravnost;

(c) Uključe vjerske lidere i vjerske aktere u proces rješavanja mogućih tenzija između određenih tumačenja vjerskih tradicija i ljudskih prava, kao što je okvir „Vjera za prava“ Kancelarije visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava;

(d) Preduzmu hitne zakonodavne i regulatorne mjere i usvoje međunarodne i nacionalne okvire za izgradnju rodno ravnopravne i održive digitalne budućnosti, sa paritetom i radikalnom inkluzijom u njenoj osnovi. To uključuje paritet u razvoju nepristrasne, rodno osjetljive i pristupačne vještačke inteligencije, kao i korekciju pristrasnih sistema vještačke inteligencije kroz primjenu interdisciplinarne ekspertize iz oblasti ljudskih prava, uključujući prava žena, uz odgovarajuće kontinuirane procjene uticaja od samog početka i u svakoj fazi razvoja i primjene kako bi se spriječile predrasude, uključujući pristrasnost podataka za obuku, algoritamsku pristrasnost i kognitivnu pristrasnost. To bi takođe trebalo da obuhvati uspostavljanje nezavisnih regulatornih mehanizama zasnovanih na ljudskim pravima, uključujući prava žena, radi nadzora nad sprovođenjem mjera za uklanjanje pristrasnosti;

(e) Usvoje zakone i sarađuju sa medijima kako bi se osudili, pratili i sankcionisali seksizam i mizoginija, bilo u javnom diskursu ili u tradicionalnim i društvenim medijima, kako bi se ostvario paritet u uredničkim odborima i regulatornim tijelima za medije, te unaprijedili kapaciteti medijskih profesionalaca i digitalnih medija za sprečavanje održavanja stereotipa o ženama u donošenju odluka i obezbijedila jednaka vidljivost, valorizacija i objektivan prikaz žena;

(f) Razbijaju stereotipe i uspostavljaju paritet u sportu i umjetničkom izražavanju u vezi sa donošenjem odluka, finansiranjem i zaradama, kao i da obezbijede ženama mogućnost rada u sigurnom i podsticajnom okruženju;

(g) Uspostave ili prošire mentorske programe, uključujući međugeneracijske mentorske šeme, o političkim kampanjama, liderstvu i pregovorima za žene i djevojčice u svoj njihovoj raznolikosti koje žele da preuzmu ili već obavljaju funkcije odlučivanja.

4. Zastupljenost žena u svoj njihovoj raznolikosti pod jednakim uslovima sa muškarcima

32. Pravo žena da ravnopravno sa muškarcima učestvuju u političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom životu svojih država priznato je u preambuli i članovima 7 i 8 Konvencije. U svojoj Opštoj preporuci br. 23 (1997), Komitet pojašnjava da jednaka raspodjela moći odlučivanja mora izbjeći tokenizam, odnosno situacije u kojima su žene uključene, ali ograničene na manje uticajne uloge ili svoju poziciju duguju vezama sa muškim srodnicima. Komitet utvrđuje da države članice imaju odgovornost da imenuju žene na visoke pozicije odlučivanja. Komitet konstatuje da su žene i dalje nedovoljno zastupljene na rukovodećim pozicijama na svim nivoima i da su, čak i kada su uključene, često ograničene na manje uticajne funkcije ili na vodeće uloge u oblastima koje se stereotipno povezuju sa ženstvenošću i smatraju manje važnim.

33. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Strukturno reformišu sisteme nominovanja, napredovanja i upravljanja karijerom, uvođenjem zahtjeva za paritet i rodnu rotaciju u liderskim ulogama;

(b) Imenuju žene na visoke funkcije u svim oblastima donošenja odluka, sprečavajući tokenizam kako bi se obezbijedilo da žene imaju punu i ravnopravnu moć u tim ulogama, kao i jednake mogućnosti za mlade osobe;

(c) Uspostave kolektivne mehanizme za uticaj žena u svim tijelima odlučivanja, na primjer priznavanjem i obezbjeđivanjem adekvatnog finansiranja i logističke podrške klubovima, sekcijama i odborima za rodnu ravnopravnost;

(d) Uspostave zaštitne mjere za sprečavanje uticaja rodnih stereotipa prilikom dodjele uloga u donošenju odluka ženama i muškarcima;

(e) Usvoje višestruke mjere, uključujući pravne reforme, finansijske i druge podsticaje za privatni sektor radi imenovanja žena na rukovodeće pozicije, posebno u nestereotipnim oblastima.

5. Obrazovanje za osnaživanje i liderstvo

34. Jednak pristup svim nivoima i aspektima obrazovanja sadržan je u članu 10 Konvencije i dodatno razrađen u Opštoj preporuci br. 36 (2017) o pravu djevojčica i žena na obrazovanje. To predstavlja ključni preduslov za pristup sistemima donošenja odluka na

ravnopravnoj osnovi sa muškarcima i dječacima. Međutim, Komitet primjećuje da mnoge žene i djevojčice i dalje nemaju koristi od jednakog pristupa ili ravnopravnog učešća u obrazovanju, ni u zakonodavstvu ni u praksi. Kršenje ovog prava dodatno se pogoršava kroz intersekcionalnu diskriminaciju, kao što je slučaj, na primjer, sa ženama i djevojčicama sa invaliditetom. Čak i kada je jednak pristup formalno obezbijeđen, rodni stereotipi i dalje preovladavaju u obrazovnom sistemu, uključujući nastavne i obrazovne materijale, praksu u učionici, obuku nastavnika i pristrasne stavove prema djevojčicama i ženama unutar i izvan školskog okruženja, usmjeravajući ih ka tradicionalnim oblastima obrazovanja i rodno stereotipnom ponašanju. Ovo ne samo da udaljava žene iz određenih disciplina ključnih za oblikovanje budućnosti, kao što su nove tehnologije, uključujući vještačku inteligenciju, već ih i sprečava da sebe vide u ulogama odlučivanja. Ključni zadatak obrazovnog sistema jeste integrisanje „obrazovanja za osnaživanje“, kako bi se djevojčicama, dječacima, ženama i muškarcima obezbijedili alati neophodni za postizanje pariteta i ostvarivanje liderstva na ravnopravan, odgovoran i etički način.

35. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Obezbijede paritet u donošenju odluka u obrazovnom sistemu, uključujući sektorske politike, planove, budžete i procese praćenja, te prevaziđu obrasce rodne segregacije unutar i između obrazovnih disciplina;

(b) Integrišu prava žena, žensko liderstvo i rodnu ravnopravnost, kao i razumijevanje i posvećenost rodno transformativnoj pedagogiji, u obuku nastavnika na svim nivoima, uključujući eliminisanje rodnih stereotipa iz nastavnog sadržaja i nastavne prakse;

(c) Eliminišu rodne stereotipe iz nastavnih i obrazovnih materijala i integrišu „destereotipizaciju“ u nastavne sadržaje, sa posebnim fokusom na rano obrazovanje i vaspitanje;

(d) Proaktivno promovišu rodnu ravnopravnost na svim nivoima obrazovanja i u svim predmetima i oblastima, te uvedu obavezne sadržaje o rodnoj ravnopravnosti i sprečavanju i eliminaciji rodnih stereotipa u školske kurikulume na svim nivoima;

(e) Integrišu obrazovanje o pravima žena, etičkom liderstvu, integritetu i građanskim vještinama u školske nastavne planove i programe na svim nivoima, sa ciljem osnaživanja svih učenika;

(f) Obezbijede, uključujući kroz podizanje svijesti i obuke, punu autonomiju žena i djevojčica u donošenju odluka;

(g) Podignu svijest o ženama kao uzorima u donošenju odluka;

(h) Promovišu rodno transformativno, sigurno i inkluzivno okruženje za učenje, uključujući integrisanje u nastavne planove i programe sadržaja o etičkom,

sigurnom i odgovornom korišćenju digitalnih tehnologija, sa snažnom rodnom perspektivom, kao i o sprečavanju i zaštiti od nasilja na internetu;

(i) Postignu paritet među univerzitetskim profesorima i uvedu „žene, pravo i liderstvo“ kao akademsku disciplinu;

(j) Rješavaju, uključujući kroz privremene posebne mjere, rodne i ukrštene nejednakosti u svim oblastima obrazovanja, obezbjeđujući da djevojčice i žene u svoj njihovoj raznolikosti imaju iste mogućnosti kao dječaci i muškarci da pristupe kvalitetnom obrazovanju i imaju koristi od njega na svim nivoima, posebno u visokom obrazovanju i disciplinama koje predstavljaju karijerne puteve ka pozicijama odlučivanja;

(k) Eliminišu napuštanje školovanja među djevojčicama rješavanjem njegovih osnovnih uzroka, uključujući siromaštvo, školarine, dječiji rad, dječije brakove i ranu trudnoću, te obezbijede sigurno školsko okruženje i adekvatne sanitarne uslove;

(l) Obezbijede inkluzivno obrazovanje za žene i djevojčice sa invaliditetom na svim nivoima obrazovanja i u svim sektorima, te se bore protiv svih drugih oblika diskriminacije u obrazovnom sistemu;

(m) Prevaziđu rodni digitalni jaz, uključujući kroz obezbjeđivanje besplatnog ili pristupačnog interneta, integrisanje digitalne pismenosti na svim nivoima obrazovanja, razvijanje kampanja podizanja svijesti radi razbijanja stavova koji sprečavaju pristup žena internetu i mobilnim uređajima, obezbjeđivanje subvencija za olakšan pristup žena i djevojčica mobilnim uređajima i internet paketima, kao i omogućavanje cjeloživotnog učenja digitalne pismenosti;

(n) Obezbijede radikalnu inkluziju djevojčica radi postizanja pariteta u studijskim programima u oblastima koje su tradicionalno povezane sa muškarcima i u kojima muškarci dominiraju, posebno u STEM oblastima, te eliminišu slučajeve rodne pristrasnosti, segregacije na radu i uznemiravanja u tim oblastima, uključujući velika ulaganja u kampanje podizanja svijesti i profesionalno usmjeravanje kako bi se osiguralo razumijevanje u društvu da su te oblasti jednako relevantne za žene i djevojčice; integrišu sadržaje i mogućnosti specijalizacije u STEM oblastima, prilagođene uzrastu i pristupačnosti, u školske programe na svim nivoima, uključujući rano obrazovanje i vaspitanje; prevaziđu disciplinarne podjele u STEM obrazovanju; usvoje privremene posebne mjere za postizanje pariteta u STEM studijama i karijerama, uključujući finansijske subvencije za pokrivanje dodatnih troškova obrazovanja u STEM oblastima; te uklone prepreke mobilnosti i podrže zapošljavanje mladih žena i razvoj održivog karijernog puta, uključujući

saradnju sa privatnim sektorom, tehničkim i stručnim obrazovanjem i obukom, kao i preduzetništvom u tim oblastima.

6. Sloboda od rodno zasnovanog nasilja nad ženama i uznemiravanja

36. Rodno zasnovano nasilje nad ženama predstavlja oblik diskriminacije usmjeren protiv žena zato što su žene, odnosno nasilje koje nesrazmjerno pogađa žene. Ono ozbiljno ograničava sposobnost žena da uživaju prava i slobode ravnopravno sa muškarcima. U svojoj Opštoj preporuci br. 35 (2017), Komitet definiše rodno zasnovano nasilje nad ženama kao višestruke oblike nasilja, uključujući radnje ili propuste koji imaju za cilj ili mogu dovesti do smrti, fizičke, seksualne, psihološke ili ekonomske štete ili patnje žena, prijetnje takvim djelima, uznemiravanje, prinudu i proizvoljno lišavanje slobode. Takvo nasilje može se javiti u svim sferama ljudske interakcije, bilo javnim ili privatnim, uključujući porodicu, zajednicu, javne prostore, radno mjesto, slobodno vrijeme, politiku, sport, zdravstvene usluge i obrazovne ustanove. Ono se može pojaviti i na internetu i u drugim digitalnim okruženjima, te može poprimiti oblike strukturnog, emocionalnog i ekonomskog nasilja. Takođe je često usmjereno protiv žena braniteljki ljudskih prava, političarki, aktivistkinja i novinarki. Zabrana rodno zasnovanog nasilja nad ženama dodatno se razvila u princip običajnog međunarodnog prava, kako je istaknuto u Opštoj preporuci br. 35 (2017).

37. Komitet primjećuje da zakonodavstvo koje se odnosi na rodno zasnovano nasilje nad ženama često ne postoji, u cjelini ili djelimično, a tamo gdje postoji često se ne primjenjuje u potpunosti. Rodno zasnovano nasilje nad ženama u javnoj i privatnoj sferi sprečava žene da preduzmu prve korake ka zastupljenosti u donošenju odluka. Kada se vrši nad ženama koje obavljaju funkcije odlučivanja, ono ih može potisnuti iz tih uloga i proizvesti zastrašujući efekat koji obeshrabruje druge žene da se kandiduju ili prihvate takve funkcije. Često nedostaje zakonodavstvo koje bi se posebno odnosilo na rodno zasnovano nasilje nad ženama u političkom i javnom životu, uključujući nasilje nad braniteljkama ljudskih prava, političarkama, aktivistkinjama, novinarkama i biračicama. Komitet naglašava ulogu medija i društvenih mreža u činjenju, održavanju i normalizaciji rodno zasnovanog nasilja nad ženama, kao i ulogu političkih partija u trivializaciji takvog nasilja, uključujući seksualno uznemiravanje i druga mizogina ponašanja unutar svojih redova. Komitet takođe priznaje da se rodno zasnovano nasilje nad ženama, uključujući nasilje povezano sa donošenjem odluka, često dodatno pogoršava kod žena koje su izložene intersekcionalnoj diskriminaciji.

38. Komitet naglašava da je rodno zasnovano nasilje nad ženama, iako samo po sebi predstavlja oblik diskriminacije, rezultat nejednakog i diskriminatornog sistema zasnovanog na strukturnoj dominaciji i isključivanju žena. Ističući značaj usvajanja i

sprovođenja snažnog zakonodavstva za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja nad ženama, Komitet takođe poziva države članice da usvoje sveobuhvatan pristup i obezbijede sprovođenje svih prava iz Konvencije, uključujući institucionalizaciju pariteta, kao ključnu zaštitu od rodno zasnovanog nasilja nad ženama.

39. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Usvoje i sprovode sveobuhvatno zakonodavstvo, uključujući krivično zakonodavstvo, i sprovode mjere podizanja svijesti i obrazovanja radi sprečavanja i eliminisanja svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama i djevojčicama, te obezbijede sve potrebne usluge i pristup pravdi za žrtve;

(b) Sprečavaju, istražuju, krivično gone i kažnjavaju sve oblike rodno zasnovanog nasilja nad ženama, zastrašivanja i govora mržnje u procesima donošenja odluka i protiv kandidatkinja i nositeljki funkcija, te se bore protiv kulture ćutanja i nekažnjivosti;

(c) Uvedu kodekse ponašanja, sa intersekcionalnom perspektivom, u parlamentima, vladama, regionalnim i lokalnim savjetima i političkim partijama, javnim službama i kompanijama privatnog sektora, radi eliminisanja svih oblika rodno zasnovanog nasilja nad ženama i govora mržnje, uz uspostavljanje nezavisnih mehanizama za podnošenje pritužbi i povjerljivo savjetovanje, te obezbijede odgovarajuću obuku svim zvaničnicima i zaposlenima;

(d) Obezbijede djelotvorne reparacije i usluge podrške ženama koje su žrtve rodno zasnovanog nasilja u kontekstu donošenja odluka;

(e) Obezbijede obuke o bezbjednosti, sigurnosti, sajber bezbjednosti i digitalnoj zaštiti za žene koje obavljaju funkcije odlučivanja, uključujući podršku vršnjačkih grupa za mlade žene koje se suočavaju sa rodno zasnovanim nasiljem uzrokovanim neravnotežom moći na radnom mjestu;

(f) Obezbijede sigurnost na biračkim mjestima i tokom izbora, te sprečavaju i kažnjavaju nasilje povezano sa izbornim procesima;

(g) Obezbijede da kompanije društvenih mreža imaju sisteme, prilagođene regionalnom i nacionalnom kontekstu u kojem se koriste, za brzo, djelotvorno i efikasno reagovanje na sadržaj generisan od strane korisnika ili vještačke inteligencije koji predstavlja rodno zasnovano nasilje nad ženama i uznemiravanje na internetu, te obezbijede odgovornost kroz usvajanje i primjenu zakona i međunarodnih propisa zasnovanih na ljudskim pravima, posebno pravima žena;

(h) Prikupljaju i objavljuju sistematske razvrstane podatke o obimu, uzrocima i posljedicama rodno zasnovanog nasilja nad ženama u sistemima donošenja

odluka, kao i o djelotvornosti mjera prevencije i odgovora, te u skladu sa tim prilagođavaju i unapređuju sisteme i mjere;

(i) Primjenjuju snažnu intersekcionalnu perspektivu u svim preduzetim mjerama.

7. Zastupljenost organizacija za prava žena u donošenju odluka

40. U svojim Opštim preporukama br. 23 (1997), br. 30 (2013) o ženama u sprečavanju sukoba, konfliktnim i postkonfliktnim situacijama, br. 34 (2016), br. 37 (2018) i br. 39 (2022), Komitet poziva države članice da obezbijede da predstavnici civilnog društva budu konsultovani i da mogu aktivno učestvovati u oblikovanju, sprovođenju i praćenju politika u svim oblastima i na svim nivoima. Trenutno su prostori za konsultacije sa organizacijama civilnog društva koje se bave pravima žena i djevojčica ograničeni i često nijesu institucionalizovani, a konsultacije se često svode na pitanja koja se usko doživljavaju kao „ženska pitanja“, umjesto da obuhvate cjelokupan spektar lokalnih, nacionalnih, regionalnih i međunarodnih političkih pitanja.

41. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Obezbijede sigurne i nezavisne prostore za organizacije koje se bave pravima žena i djevojčica, uključujući organizacije koje vode mladi i organizacije usmjerene na mlade, kao i braniteljke ljudskih prava žena, kako bi mogle neposredno i smisleno doprinositi kreiranju politika o svim lokalnim, nacionalnim, regionalnim i međunarodnim pitanjima;

(b) Institucionalizuju sigurne i nezavisne redovne konsultacije sa organizacijama civilnog društva žena i djevojčica i braniteljkama ljudskih prava žena, uključujući konsultacije o novim i rastućim izazovima u oblasti politike, bezbjednosti, ekonomije, tehnologije, zdravlja i životne sredine;

(c) Obezbijede pristup nezavisnom jačanju kapaciteta radi proširivanja stručnosti organizacija civilnog društva koje se bave pravima žena i djevojčica i braniteljki ljudskih prava žena za učešće u svim oblastima donošenja odluka, uključujući i oblasti koje se ne smatraju isključivo „ženskim pitanjima“, kao i da unaprijede znanje o pravima žena među svim drugim organizacijama civilnog društva;

(d) Proaktivno obezbijede da organizacije civilnog društva žena i braniteljke ljudskih prava žena koje predstavljaju žene i djevojčice izložene intersekcionalnoj diskriminaciji mogu ravnopravno učestvovati u takvim prostorima i da se njihove perspektive jednako uzimaju u obzir.

B. Specifične obaveze za postizanje jednake i inkluzivne zastupljenosti žena u sistemima donošenja odluka

1. *Paritet u političkom i javnom odlučivanju*

(a) Pravo glasa

42. U skladu sa članom 7 (a), ženama je zagarantovano pravo glasa na svim izborima i referendumima. Međutim, uprkos zakonskim reformama, žene se i dalje suočavaju sa preprekama u punom ostvarivanju ovog prava. U svojoj Opštoj preporuci br. 21 (1994) o ravnopravnosti u braku i porodičnim odnosima, Komitet navodi da zakoni o državljanstvu mogu lišiti žene prava glasa na osnovu njihovog porodičnog ili bračnog statusa, dok u svojoj Opštoj preporuci br. 23 (1997) ističe prepreke kao što su ograničen pristup žena informacijama o kandidatima, poteškoće u registraciji birača povezane sa obavezama njege i finansijskim ograničenjima koja umanjuju vrijeme koje žene mogu posvetiti praćenju izbornih kampanja i izlasku na glasanje, kao i stereotipi koji obeshrabruju žene da glasaju ili dovode do pokušaja muškaraca da utiču na glasanje žena ili ga kontrolišu. Žene se takođe mogu suočiti sa dodatnim preprekama pri glasanju zbog nedostatka ili ograničene kontrole nad potrebnim identifikacionim dokumentima.

43. Komitet preporučuje da države članice:

(a) ukinu diskriminatorne zakone koji se odnose na glasanje i državljanstvo i obezbijede da žene mogu ostvarivati pravo glasa pod jednakim uslovima kao muškarci;

(b) sprovode kampanje građanskog obrazovanja, uključujući kampanje usmjerene na mlade, promovišu registraciju birača, izbornu pismenost, izlaznost na izborima i suzbijanje stereotipa o ulozi žena u javnom životu;

(c) prikupljaju i objavljuju razvrstane podatke o učešću žena u marginalizovanim situacijama u glasanju, kako bi razvile djelotvorne mjere za povećanje njihovog učešća;

(d) olakšaju registraciju birača i izlazak žena na izbore pružanjem pomoći u pribavljanju identifikacionih dokumenata i obezbijede sistematsku registraciju rođenja djevojčica;

(e) identifikuju i uklone druge prepreke za registraciju birača i učešće žena na izborima, uključujući produženo vrijeme glasanja, periode prijevremenog glasanja, biračka mjesta u blizini mjesta stanovanja žena, besplatan i pristupačan javni prevoz, kao i tehnologije za glasanje poštom i glasanje na daljinu, prema potrebi;

(f) razviju strategije za nepismene žene kako bi se obezbijedilo da mogu da se registruju i glasaju;

(g) priznaju pravnu sposobnost žena sa invaliditetom da glasaju i obezbijede pristupačna biračka mjesta i procedure glasanja sa pomoćnim sredstvima, uključujući Brajevo pismo i znakovni jezik;

(h) zapošljavaju žene kao biračke službenice i, po potrebi, uspostave biračka mjesta namijenjena samo ženama radi povećanja izlaznosti žena;

(i) obezbijede integritet i transparentnost procesa glasanja i bore se protiv korupcije u izbornim procesima;

(j) eliminišu mogućnost prisile žena birača zabranom porodičnog glasanja i obezbjeđivanjem prava žena na privatnost prilikom glasanja i tajnost glasačkog listića, uključujući i obezbjeđivanje njihove pune kontrole nad papirnim i digitalnim oblicima identifikacije;

(k) uključe istoriju ženskog prava glasa i prava žena da budu birane u školske nastavne planove i programe i kampanje podizanja svijesti usmjerene ka široj javnosti i nosiocima javnih funkcija.

(b) Pravo da budu birane na izborima

44. Pravo žena da budu birane na izborima za bilo koji javni organ utvrđeno je članom 7 (a). Komitet, međutim, primjećuje da je broj žena kandidatkinja i dalje strukturno ograničen i da su kandidatkinje i dalje izložene značajnoj diskriminaciji u ovoj oblasti.

45. Komitet preporučuje da države članice:

(a) usvoje ili ojačaju zakone o paritetu, na primjer kroz naizmjenično kandidovanje žena i muškaraca na izborima, putem vertikalnih i horizontalnih paritetnih lista, kao i odbacivanje lista koje nijesu usklađene sa tim pravilima;

(b) sprovode kampanje podizanja svijesti radi odbacivanja izgovora da nema dovoljno žena koje su dostupne ili kvalifikovane da se kandiduju;

(c) obezbijede integritet izbora i bore se protiv svih oblika korupcije i zloupotrebe vlasti;

(d) obezbijede pravičnu finansijsku i drugu podršku ženama kandidatkinjama, uključujući ograničenja troškova kampanje i pristupačno oglašavanje, kako bi se obezbijedili jednaki uslovi u političkim kampanjama;

(e) usklade starosnu granicu za glasanje i starosnu granicu za kandidovanje na izborima kako bi podstakle veće učešće žena, posebno mlađih žena;

(f) priznaju pravnu sposobnost žena sa invaliditetom da se kandiduju na izborima i obezbijede razumno prilagođavanje.

(c) Pravo da učestvuju u kreiranju i sprovođenju vladine politike

46. Pravo žena da učestvuju u kreiranju i sprovođenju vladine politike zagarantovano je članom 7 (b). To uključuje odgovornosti parlamenata, lokalnih i regionalnih savjeta i drugih tijela za donošenje odluka u zajednici. U skladu sa članom 11, države članice su dužne da usklade obaveze iz profesionalnog i porodičnog života, a u svojoj Opštoj preporuci br. 25 (2004), Komitet preporučuje da zakoni, politike i programi uzmu u obzir aspekte života žena koji se mogu razlikovati od onih muškaraca. Uprkos napretku, žene i dalje zauzimaju samo 27 odsto mjesta u nacionalnim parlamentima i čine 35,5 odsto izabranih članova lokalnih samouprava. One zauzimaju samo 24,1 odsto funkcija predsjedavajućih parlamenata i 18,9 odsto mjesta predsjedavajućih parlamentarnih odbora za odbranu, finansije, vanjske poslove i ljudska prava. Žene često čine manje od 15 odsto gradonačelnika i guvernera na lokalnom i regionalnom nivou. Mali broj žena obavlja funkcije predsjednica država i predsjednica vlada, a samo 23,3 odsto ministarskih mjesta na globalnom nivou pripada ženama.

47. Komitet preporučuje da države članice:

(a) usvoje zakone o paritetu za sve izbore i imenovanja;

(b) usvoje pravila kojima će se obezbijediti paritet na rukovodećim pozicijama u parlamentima, lokalnim i regionalnim savjetima i drugim tijelima za donošenje odluka u zajednici;

(c) prilagode obavljanje porodičnih obaveza parlamentaraca, državnih funkcionera, predstavnika lokalnih i regionalnih savjeta i osoblja tih funkcionera, uključujući radno vrijeme usklađeno sa obavezama njege, usluge brige o djeci u blizini radnog mjesta, kao i mogućnosti glasanja putem punomoćnika i glasanja na daljinu;

(d) sprovedu rodne revizije parlamenata, vladinih kancelarija i lokalnih i regionalnih savjeta radi procjene rodne odgovornosti i pariteta u raspodjeli odgovornosti, te u skladu sa tim sprovedu reforme i prilagode mandate kako bi se postigao paritet u svim oblastima i na svim nivoima donošenja odluka;

(e) usvoje zakone o plaćenom roditeljskom odsustvu za parlamentarce, državne funkcionere, predstavnike lokalnih i regionalnih savjeta i osoblje tih funkcionera;

(f) obezbijede obuke o sprečavanju i prevazilaženju implicitnih pristrasnosti i stereotipa za parlamentarce, državne funkcionere, predstavnike regionalnih i lokalnih savjeta i osoblje tih funkcionera;

(g) uspostave mehanizme za rodnu ravnopravnost u organima za donošenje odluka i obezbijede obuke o rodnoj analizi i rodnom mainstreamingu za

zakonodavce i osoblje, kako bi se obezbijedilo kreiranje rodno odgovornog zakonodavstva, javnih politika i budžetiranja.

(d) Pravo na obavljanje javnih funkcija i vršenje svih javnih dužnosti

48. Član 7 (b) predviđa pravo žena da obavljaju javne funkcije i vrše sve javne dužnosti, što je još jedna oblast u kojoj žene ostaju nedovoljno zastupljene na rukovodećim pozicijama.

49. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Usvoje zakone i druge mjere kako bi se osigurao paritet na pozicijama odlučivanja na svim nivoima u javnoj upravi i pravosuđu, uključujući lokalne, običajne i neformalne pravosudne sisteme, te da u obuke i ispite za takva imenovanja uključe osposobljavanje za otklanjanje rodnih stereotipa, sprovođenje rodne analize i rodno osviještenog pristupa;

(b) Sprovedu revizije u oblasti rodne ravnopravnosti radi procjene rodne osjetljivosti i utvrđivanja reformi za unapređenje rodne ravnopravnosti, uključujući radno vrijeme prilagođeno obavezama njege i fleksibilne radne aranžmane, u javnoj upravi i pravosuđu na svim nivoima;

(c) Sistematski integrišu ljudska prava žena, rodnu ravnopravnost i sposobnost tumačenja zakona iz rodne perspektive u početnu obuku i kontinuirano jačanje kapaciteta sudija, tužilaca, profesora prava i studenata prava, policije i drugih organa za sprovođenje zakona, kao i državnih službenika, kako bi se otklonile rodne predrasude i stereotipi i osigurala rodna osjetljivost u donošenju sudskih i upravnih odluka.

(e) Pravo na učešće u nevladinim organizacijama i udruženjima koja se bave javnim i političkim životom

50. U skladu sa članom 7 (c), žene imaju pravo da učestvuju u nevladinim organizacijama i udruženjima koja se bave javnim i političkim životom. Dodatna pojašnjenja u tom pogledu data su u opštim preporukama br. 23 (1997), br. 33 (2015) i br. 39 (2022). Trenutno nedostaju odredbe koje zahtijevaju da političke stranke, sindikati i profesionalna udruženja obezbijede paritet u svojim organima odlučivanja, ili je njihova primjena ograničena. Predstavnice organizacija civilnog društva i braniteljke ljudskih prava žena takođe su često izložene zakonskim ograničenjima, prijetnjama, napadima i odmazdi.

51. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Stvore institucionalizovano i podsticajno okruženje i regulatorni okvir za

slobodno i nezavisno osnivanje i djelovanje organizacija civilnog društva, uključujući organizacije za prava žena;

(b) Obezbijede ličnu sigurnost predstavnica organizacija civilnog društva i braniteljki ljudskih prava žena, pruže garancije i pravnu zaštitu kako bi se osiguralo da mogu obavljati svoj rad bez rodno zasnovanog nasilja nad ženama, zastrašivanja i odmazde, te osiguraju njihov pristup pravdi;

(c) Podstiču usvajanje pravila pariteta za nevladine organizacije i organizacije koje djeluju u javnom i političkom životu, uključujući lobističke organizacije i istraživačke centre („think tank" organizacije);

(d) Uvedu obavezu i sprovođenje pariteta u organima odlučivanja političkih stranaka i sindikata, uz sankcije za nepoštovanje i podsticaje za poštovanje tih pravila;

(e) Podrže osnivanje i jačanje ženskih sekcija u političkim strankama i sindikatima, uključujući obezbjeđivanje namjenskih fondova;

(f) Stvore participativne prostore za doprinos mladih žena, sa posebnim fokusom na grupe koje se nalaze u marginalizovanim situacijama.

2. Paritet u međunarodnom odlučivanju

52. Komitet naglašava da, kako se ključne odluke sve više donose na globalnom nivou, međunarodno odlučivanje predstavlja oblast u kojoj paritet treba da bude predvodnik i da bude uspostavljen.

(a) Pravo na predstavljanje vlada na međunarodnom nivou

53. U skladu sa članom 8, države članice su dužne da osiguraju da žene imaju jednake mogućnosti da predstavljaju svoje vlade na međunarodnom nivou. Žene su činile 20,54 odsto ambasadora u 2023. godini. U Ujedinjenim nacijama, 39 odsto šefova i zamjenika šefova misija bile su žene u 2023. godini. Žene i dalje ostaju nedovoljno zastupljene u diplomatskim i spoljnim službama većine država članica, naročito na najvišim pozicijama, i imaju tendenciju da budu imenovane za ambasadorke u državama koje se smatraju manje značajnim za spoljne odnose njihove zemlje.

54. Komitet sa uvažavanjem konstatuje da su neke države članice usvojile feminističku spoljnu politiku, koja nastoji da unaprijedi rodnu ravnopravnost i prava žena kroz spoljnu politiku i multilateralni angažman.

55. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Postignu i održavaju paritet u diplomatskim, ambasadorskim i konzularnim imenovanjima, kao i u sastavu svih međunarodnih delegacija;

(b) Uključe osposobljavanje za eliminisanje rodne pristrasnosti i stereotipa, kao i za sprovođenje rodne analize i rodno osviještenog pristupa, u obuke i ispite za diplomatska i ambasadorska imenovanja;

(c) Obezbijede jednake porodične i bračne beneficije, uključujući roditeljsko odsustvo za žene i muškarce zaposlene u spoljnoj službi;

(d) Sprovode feminističku spoljnu politiku, stavljajući rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojčica u središte spoljnopolitičkog djelovanja države, uključujući rad na paritetu u sprečavanju sukoba i nasilnog ekstremizma, obezbjeđivanju jednakih ekonomskih prava i ekonomskog osnaživanja žena, zaštiti seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava, kao i uspostavljanju novih nacionalnih i međunarodnih partnerstava za paritet, uključujući u vezi sa razvojnim politikama, dugom i ekonomskim sankcijama.

(b) Paritet u radu međunarodnih organizacija i pregovorima

56. Član 8 predviđa jednake mogućnosti za žene da učestvuju u radu međunarodnih organizacija, uključujući univerzalne i regionalne organizacije. U svojoj opštoj preporuci br. 23 (1997), Komitet pripisuje nedovoljnu zastupljenost žena nepostojanju objektivnih kriterijuma i procedura za imenovanje i unapređenje na relevantne pozicije. Trenutno ne postoje konkretni mehanizmi za postizanje pariteta na međunarodnom nivou.

57. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Institucionalizuju zakone o paritetu i transparentne procedure na nacionalnom nivou za imenovanje i izbor na pozicije u međunarodnim organizacijama, unutar i izvan sistema Ujedinjenih nacija, uključujući regionalne organizacije, sastanke Konferencije strana Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama, međunarodne i regionalne mehanizme, međunarodnu arbitražu i finansijske institucije, uključujući multilateralne razvojne banke, sudove, kvazisudska tijela i sve delegacije koje učestvuju na multilateralnim sastancima, uključujući blagovremeno objavljivanje informacija o slobodnim radnim mjestima, sveobuhvatne opise poslova, uključivanje rodnog pariteta kao kriterijuma i procedure izbora zasnovane na zaslugama;

(b) Prikupljaju, prate i objavljuju razvrstane podatke o zastupljenosti žena i nivoima radnog staža u međunarodnim organizacijama.

3. Paritet u donošenju odluka o miru i bezbjednosti

58. U preambuli se potvrđuje da ostvarivanje mira zahtijeva maksimalno učešće žena, pod jednakim uslovima sa muškarcima, u svim oblastima. Oslanjajući se na Konvenciju,

svoju opštu preporuku br. 30 (2013) i rezoluciju Savjeta bezbjednosti 1325 (2000), kao i naknadne rezolucije, Komitet naglašava suštinski značaj pariteta u svim sektorima kao preduslova za mir i bezbjednost. Međutim, žene i dalje ostaju značajno nedovoljno zastupljene u svim sistemima donošenja odluka u vezi sa mirom i bezbjednošću.

59. Komitet konstatuje da su sve složenija i promjenljivija priroda sukoba, nove bezbjednosne prijetnje izazvane novim tehnologijama, uključujući sajber napade i smrtonosne autonomne sisteme naoružanja vođene vještačkom inteligencijom, koje mogu dodatno produbiti postojeće neravnoteže moći i predrasude, klimatska vanredna situacija, pandemije, sve intenzivnije istraživanje svemira i različite promjene u geopolitičkom okruženju stvorili hitnu potrebu za proširenjem agende žene, mir i bezbjednost radi odgovora na novonastale prijetnje, uključujući i one koje prevazilaze sprečavanje oružanih sukoba. Agenda žene, mir i bezbjednost mora se primjenjivati i na nacionalnom i na međunarodnom nivou, kako u sprečavanju oružanih sukoba, tako i u izgradnji otpornosti na sve buduće i nepredviđene krizne situacije.

60. Komitet naglašava da je nivo prioritizacije i ostvarivanja prava žena u mirnodopskim uslovima usko povezan sa njihovim položajem u vrijeme sukoba. Unutrašnje, spoljne i transnacionalne politike takođe su snažno međusobno povezane i imaju prekogranični i globalni uticaj na živote žena. Stoga je od suštinskog značaja primjenjivati agendu žene, mir i bezbjednost kroz novo interdisciplinarno razumijevanje međusobno povezane prirode ove dinamike i koristiti je kao sredstvo za osiguravanje prava žena i rodno odgovornog mira u svim kontekstima, kroz međunarodni razvoj i domaće politike.

61. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Prilagode i prošire agendu žene, mir i bezbjednost u skladu sa promjenljivom prirodom sukoba i novih prijetnji miru i bezbjednosti, te da ovu agendu primjenjuju holistički i kao agendu ljudskih prava žena u svim situacijama donošenja odluka i kreiranja politika;

(b) Prepoznaju ključnu ulogu žena kao pokretačke snage održivog mira u sprečavanju sukoba, upravljanju sukobima i njihovom rješavanju, te osiguraju paritet u svim aspektima, fazama i nivoima donošenja odluka o miru i bezbjednosti, uključujući povjerljive sastanke („diplomatiju pozadinskih kanala“), uz obavezno puno uključivanje žena iz marginalizovanih situacija, uključujući žene koje žive u siromaštvu, izbjeglice, tražiteljke azila, raseljene žene i žene sa invaliditetom, kao i da obezbijede zastupljenost žena uključenih u procese drugog kolosijeka u formalnim mirovnim procesima;

(c) Osiguraju paritet u rukovođenju, razvoju, sprovođenju i evaluaciji politika i programa za rješavanje osnovnih uzroka kriza i sukoba, uključujući očekivane i

nepredviđene prijetnje, preventivnu diplomatiju, bezbjednost i odbranu, kao i strateške sektore prevencije sukoba;

(d) Osiguraju paritet i strogu primjenu pristupa žene, mir i bezbjednost u regulisanju i sprovođenju kontrole naoružanja, uključujući neširenje oružja i razoružanje, uključujući hitno nuklearno razoružanje, kao i da osiguraju paritet i strogu primjenu pristupa žene, mir i bezbjednost u hitnom zaključivanju pravno obavezujućeg instrumenta kojim bi se zabranili smrtonosni autonomni sistemi naoružanja koji funkcionišu bez ljudske kontrole ili nadzora, a koji se ne mogu koristiti u skladu sa međunarodnim humanitarnim pravom, te regulisale sve druge vrste autonomnih sistema naoružanja;

(e) Obezbijede paritet u rukovodstvu u svim oblastima prevencije kriza povezanih sa zdravljem, životnom sredinom, ekonomijom, svemirom, sajber bezbjednošću, finansijama i tehnologijom, uključujući sve nove tehnološke oblasti;

(f) Osiguraju paritet u mirovnim operacijama, izgradnji i održavanju mira, uključujući formalne i neformalne mirovne pregovore, posredovanje, tranzicionu pravdu i obnovu, dijaloge među zajednicama i tijela za donošenje odluka u tranziciji, uključujući procese istine i pomirenja, nacionalne, međunarodne, regionalne i hibridne komisije, savjete, nadzorna tijela, mehanizme verifikacije i grupe za praćenje, pripremu izbora i političke procese, programe demobilizacije i reintegracije, reforme sektora bezbjednosti i pravosuđa, kao i šire procese postkonfliktne obnove;

(g) Uklone sve prepreke paritetu, uključujući obezbjeđivanje brige o djeci, sigurnosti i fleksibilnosti u pogledu mjesta rada, te pruže aktivnu podršku, na primjer obezbjeđivanjem sredstava za zastupljenost organizacija civilnog društva za prava žena;

(h) Prošire mehanizme ranog upozoravanja na krize i sukobe iz rodne perspektive, uključujući pokazatelje kao što su smanjenje broja žena na rukovodećim pozicijama, smanjenje prisustva žena u javnim prostorima i porast govora mržnje i seksualnog nasilja;

(i) Osiguraju da se ostvarivanje prava žena i paritet ni pod kojim okolnostima ne tretiraju kao sporedni u odnosu na druge prioritete;

(j) Daju prioritet osmišljavanju i sprovođenju programa reparacija zasnovanih na pravima žena i paritetu, sa transformativnim učinkom u procesima razoružanja, demobilizacije i reintegracije;

(k) Preoblikuju nacionalne akcione planove za žene, mir i bezbjednost tako da paritet bude njihov osnovni princip, osiguravajući da obuhvataju feminističku

unutrašnju i spoljnu politiku, uključujući feministički pristup bezbjednosti, sprečavanju sukoba i miru, te da budu prilagođeni novonastalim prijetnjama, uključujući one koje prevazilaze sprečavanje oružanih sukoba i izgradnju mira u užem smislu; da zasnivaju nacionalne akcione planove na ciljanim indikatorima usmjerenim na stubove proširene agende žene, mir i bezbjednost, kao i na paritet na svim nivoima lokalne i nacionalne vlasti i parlamenta, sistema bezbjednosti i odbrane, inovativnih sektora i biotehnoloških nauka; da konsultuju organizacije civilnog društva za prava žena prilikom izrade nacionalnih akcionih planova, adekvatno ih finansiraju i osiguraju njihovu punu djelotvornost na nacionalnom i međunarodnom nivou; te da izvještavaju Komitet o tim planovima i njihovom sprovođenju u periodičnim izvještajima;

(l) Primjenjuju pristup koji uvažava životnu dob u kreiranju politika za žene, mir i bezbjednost kako bi se uzela u obzir važna uloga mladih žena u sprečavanju sukoba i izgradnji mira, kao i njihove specifične potrebe, kako je prepoznato u Rezoluciji Savjeta bezbjednosti 2250 (2015) o mladima, miru i bezbjednosti.

4. Paritet u donošenju ekonomskih odluka

62. Zajedničko tumačenje obaveze eliminisanja diskriminacije i postizanja suštinske jednakosti iz članova 1–3 i jednakih prava žena u donošenju odluka sadržanih u članovima 7 i 8, zajedno sa njihovim posebnim pravima u vezi sa obrazovanjem, zapošljavanjem i ekonomskim osnaživanjem u skladu sa članovima 10, 11 i 13, podrazumijeva paritet u donošenju ekonomskih odluka. Ovo je dodatno naglašeno i objašnjeno u opštim preporukama br. 13 (1989) o jednakoj naknadi za rad jednake vrijednosti, br. 16 (1991) o neplaćenim radnicama u seoskim i urbanim porodičnim preduzećima, br. 17 (1991) o mjerenju i kvantifikaciji neplaćenih domaćih aktivnosti žena i njihovom priznavanju u bruto nacionalnom proizvodu, br. 36 (2017) i br. 39 (2022).

63. Komitet prepoznaje pozitivne korake privatnog sektora i ključnih ekonomskih institucija u sprovođenju okvira poslovanja i ljudskih prava, ali smatra da privatni sektor ima posebnu odgovornost da uspostavi paritet na svim nivoima. Autonomija i paritet žena predstavljaju preduslov da žene mogu pozitivno usklađivati svoje produktivne rezultate, profesionalnu karijeru i lične izbore, uključujući i u vezi sa materinstvom. Rodno uravnoteženije najviše rukovodstvo takođe je povezano sa snažnijim antikorupcijskim mjerama i većom transparentnošću, sa jasnim koristima za organizacije privatnog sektora.

64. De jure i de facto diskriminacija, kao i značajni nedostaci u globalnim i nacionalnim ekonomskim okvirima i sistemima upravljanja, sprečavaju žene da ravnopravno oblikuju

i pristupaju ekonomskom tržištu i preuzimaju uloge u donošenju odluka u njemu. To takođe dovodi do neuspjeha u ostvarivanju ekonomskih prava žena i priznavanju produktivnih rezultata i doprinosa žena. Pored toga, neplaćeni rad njege, koji nesrazmjerno obavljaju žene, predstavlja ključni faktor koji sprečava žene da pristupe ekonomskim mogućnostima na istom nivou kao muškarci i treba da bude valorizovan i ravnopravno podijeljen.

65. Komitet takođe identifikuje digitalnu ekonomiju, uključujući tehnološku tranziciju, kao i razvoj i upotrebu vještačke inteligencije, kao ključnu oblast koja zahtijeva ravnopravnu i inkluzivnu zastupljenost žena. To je od suštinskog značaja za sprečavanje održavanja rodnih stereotipa i novih oblika diskriminacije.

66. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Izgrade inovativni okvir na lokalnom, nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, zasnovan na održivoj i inkluzivnoj ekonomiji utemeljenoj na ljudskim pravima i ukorijenjenoj u paritetu;

(b) Osiguraju punu autonomiju žena u donošenju ekonomskih odluka, obezbjeđivanjem jednakih prava i eliminisanjem svih oblika de jure i de facto ekonomske diskriminacije, uključujući u pogledu zarada, oporezivanja, ekonomskih i socijalnih modela, propisa i praksi koje žene podređuju kao ekonomske aktere;

(c) U potpunosti uključe žene u borbu protiv korupcije i nezakonitih finansijskih tokova;

(d) Osiguraju jednak pristup žena svim resursima, finansijskim i nefinansijskim, kao što su informacije i tehnološki i energetski resursi, uključujući pouzdano snabdijevanje električnom energijom i pristup internetu, kako bi ravnopravno učestvovale u ekonomskim aktivnostima, pristupale proizvodnim resursima, oblikovale ekonomske modele i vršile rukovodeće funkcije;

(e) Obezbijede jednak pristup preduzećima u vlasništvu žena mogućnostima javnih i privatnih nabavki, uključujući trajne i privremene posebne mjere, regulatorne reforme i podsticaje;

(f) Usvoje inovativne mjere za postizanje pariteta u imenovanjima na pozicije ekonomske odgovornosti, uključujući upravne odbore kompanija i funkcije izvršnih direktora državnih preduzeća i privatnih kompanija koje kotiraju i ne kotiraju na berzi;

(g) Usvoje digitalna rješenja, uključujući e-upravu i blokčejn tehnologiju, radi jačanja sistema integriteta, rješavanja rizika od zloupotrebe moći koji narušavaju paritet i druga prava žena;

(h) Uspostave dijalog između kompanija i sindikata kako bi se institucionalizovao paritet sa jasnim ciljevima i indikatorima u kulturi i procedurama kompanija, uključujući promovisanje novih modela rada i ekonomskog liderstva;

(i) Institucionalizuju zakone i politike pariteta na radnom mjestu i iskorijene obrasce horizontalne i vertikalne rodne segregacije na svim nivoima donošenja odluka, kako bi se dopunili, kada je potrebno, sporazumi između kompanija i sindikata;

(j) Usvoje zakone i propise koji pružaju podsticaje poslodavcima da formalizuju i podrže fleksibilne radne aranžmane, uz zadržavanje svih radnih prava i pune pokrivenosti socijalnim beneficijama, za roditelje i druge pružaoce njege, kao dio indeksa produktivnosti, te da promovišu, uključujući kroz mjere podizanja svijesti i podsticaje, kulturu kompanije zasnovanu na paritetu kao faktor održivog razvoja, vođenu indikatorima koji integrišu društvene vrijednosti i ciljeve održivog razvoja, pored ekonomskih vrijednosti, kao cilj kompanije i poslovnog uspjeha;

(k) Razviju i podstiču učešće kompanija u rodnim revizijama radi procjene njihove rodne osjetljivosti, rodne odgovornosti i nivoa pariteta u podjeli odgovornosti i kulturi kompanije, uz pružanje podsticaja za dobre rezultate, i zahtijevaju od kompanija da godišnje izvještavaju o mjerama za institucionalizaciju pariteta;

(l) Uspostave strateški akcioni okvir na nacionalnom i međunarodnom nivou radi osiguravanja profesionalne autonomije i liderstva žena u neformalnom sektoru, uključujući povećanje ekonomskih usluga i beneficija, korišćenje potrošačke moći žena i unapređenje poreskih podsticaja, osiguravanje pristupa kreditima i socijalnoj zaštiti za žene u neformalnoj ekonomiji i podršku njihovom prelasku u formalnu ekonomiju;

(m) Obezbijede paritet u donošenju odluka o korišćenju i preraspodjeli zemljišta, prirodnim resursima, ublažavanju klimatskih promjena i „pravednoj tranziciji“;

(n) Preduzmu zakonodavne mjere, uključujući privremene posebne mjere, radi postizanja pariteta u digitalnoj ekonomiji, kao i u razvoju, upravljanju i donošenju odluka o tehnološkoj tranziciji, uključujući razvoj i širenje proizvoda zasnovanih na vještačkoj inteligenciji;

(o) Preduzmu proaktivne mjere, uključujući privremene posebne mjere, kako bi osigurale jednak pristup svim inovativnim i najsavremenijim sektorima,

patentnim prijavama, intelektualnoj svojini i mogućnostima za startap preduzeća, uključujući u oblastima životne sredine i svemira;

(p) Obezbijede poslovne, stručne i programe obuke za razvoj vještina, mentorske šeme, programe razvoja preduzetništva, programe pripravništva i sponzorstva, kao i mreže podrške za djevojčice i mlade žene, sa posebnim osvrtom na mlade u marginalizovanim situacijama;

(q) Usvoje zakone o plaćenom roditeljskom odsustvu za žene i muškarce, uz mogućnost povratka na isto radno mjesto i isti nivo radnog staža, i ulažu u podizanje svijesti o jednakoj odgovornosti žena i muškaraca u podizanju djece i obavljanju kućnih obaveza;

(r) Pruže ciljanu podršku, uključujući putem privremenih posebnih mjera, samohranim roditeljima radi ostvarivanja karijere u privatnom i javnom sektoru;

(s) Ulažu u socijalnu infrastrukturu kako bi se ženama i muškarcima omogućilo učešće u ekonomskim aktivnostima i podjela odgovornosti za njegu i podršku, uključujući obezbjeđivanje besplatne ili pristupačne kvalitetne brige o djeci, te ulažu u sisteme njege i podrške, uključujući kućnu njegu, koji su rodno, starosno i invaliditetu prilagođeni, zasnovani na viziji paritetnog društva i priznavanju prava onih koji pružaju i kojima je potrebna njega i podrška, kao i njege kao univerzalne društvene potrebe;

(t) Prošire socijalnu zaštitu na žene koje obavljaju kućne, poljoprivredne i druge neplaćene poslove;

(u) Uspostave mehanizme za priznavanje multisektorskih vještina i iskustava stečenih kroz roditeljske uloge tokom roditeljskog odsustva, prilikom povratka na tržište rada, i omoguće pristup opcionim programima kontinuirane obuke za roditelje tokom roditeljskog odsustva.

5. Ženska prava u privatnoj sferi kao preduslov za pristup donošenju odluka

67. Kontrola žena nad sopstvenim tijelima i životima i njihova jednaka prava, uključujući pravni status i pravnu sposobnost u svim sferama, uključujući i sferu porodice i zajednice, sadržani su u Konvenciji i od suštinskog su značaja za ostvarivanje svih njihovih ljudskih prava, uključujući i pravo na ravnopravan pristup donošenju odluka. Komitet primjećuje da, uprkos napretku, ostvarivanje prava žena i djevojčica u ovim oblastima često ostaje veoma ograničeno. Takođe naglašava, u svojim opštim preporukama br. 21 (1994) i br. 29 (2013) o ekonomskim posljedicama braka, porodičnih odnosa i njihovog prestanka, da nejednaka prava u porodičnim odnosima predstavljaju osnov svih drugih aspekata diskriminacije žena.

68. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Osiguraju jednaka prava žena u bračnim i porodičnim odnosima, uključujući ukidanje ili izmjenu zakona o ličnom statusu, uključujući zakone o starateljstvu i pravnoj sposobnosti, koji diskriminišu žene i djevojčice;

(b) Zabrane prisilne i dječje brakove, utvrđujući minimalnu starosnu granicu za sklapanje braka na 18 godina za žene i muškarce, bez izuzetaka;

(c) Obezbijede besplatne, inkluzivne, dostupne, sveobuhvatne i tačne informacije o zdravstvenoj zaštiti ženama, djevojčicama, muškarcima i dječacima, uključujući integrisanje obrazovanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima u školske programe;

(d) Osiguraju pun pristup uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja i prava i uklone pravne i praktične prepreke, uključujući svako uskraćivanje pravne sposobnosti ženama i djevojčicama, uključujući žene i djevojčice sa invaliditetom, za donošenje odluka o zdravstvenoj zaštiti;

(e) Ukidaju diskriminatorne zakone o državljanstvu koji utiču na žene;

(f) Obezbijede pravo žena i djevojčica, na ravnopravnoj osnovi sa muškarcima i dječacima, da stiču, posjeduju, koriste i nasljeđuju imovinu, kako u zakonu tako i u praksi;

(g) Sprovode kampanje podizanja svijesti i obrazovne kampanje, unutar i izvan školskog konteksta, radi izgradnje razumijevanja prava žena i djevojčica da donose sopstvene odluke u svakom aspektu svog života, potrebe za ravnopravnom podjelom odgovornosti između žena i muškaraca i jednakih prava žena u braku i svim porodičnim odnosima;

(h) Obezbijede adekvatna socijalna davanja za samohrane roditelje;

(i) Kriminalizuju sve štetne prakse i sve druge oblike rodno zasnovanog nasilja nad ženama i djevojčicama, osiguravajući nultu toleranciju prema svim oblicima nasilja, uključujući i one koje kulturne i društvene norme i prakse često tolerišu.

VI. Odgovornost i praćenje obaveza države da uspostavi sisteme zasnovane na paritetu

69. Komitet naglašava hitnost postizanja pariteta u svim sistemima donošenja odluka kako bi se ispunile dugotrajno neispunjene obaveze država članica prema međunarodnom pravu, kao i radi zajedničke izgradnje ravnopravnih, otpornih i prosperitetnih društava.

70. Komitet preporučuje da države članice:

(a) Izričito se obavežu i mobilišu resurse potrebne za ispunjavanje obaveza utvrđenih u ovoj opštoj preporuci, te usvoje nacionalne akcione planove o paritetu u svim sferama donošenja odluka do 2030. godine;

(b) Mobilizuju regionalne organizacije za sprovođenje ove opšte preporuke;

(c) Razviju mehanizme za praćenje i evaluaciju napretka u sprovođenju ove opšte preporuke, uključujući redovno prikupljanje i objavljivanje podataka o zastupljenosti žena u svim oblastima i na svim nivoima donošenja odluka, raščlanjenih prema starosti, etničkoj i socioekonomskoj pripadnosti, te da široko izvještavaju o tim podacima, uključujući i Komitet.

VII. Djelovanje međunarodne zajednice radi obezbjeđivanja sistema zasnovanih na paritetu

71. Oslanjajući se na postojeće obaveze, Komitet prepoznaje više mogućnosti za djelovanje međunarodne zajednice i regionalnih organizacija u cilju unapređenja pravnog i normativnog okvira za paritet u donošenju odluka u svim sferama i na svim nivoima.

72. Komitet preporučuje međunarodnoj zajednici da:

(a) Ispunjava obaveze iz Konvencije i drugih ugovora o ljudskim pravima koje se odnose na ravnopravnost žena i muškaraca i univerzalnost prava;

(b) Utemelji princip pariteta u donošenju odluka, u svim sferama i na svim nivoima, u svim budućim međunarodnim okvirima i reformskim procesima, kao i u primjeni i tumačenju postojećih okvira, uključujući Globalni digitalni sporazum;

(c) Usvoji paritetne mehanizme za članstvo u svim tijelima i mehanizmima Ujedinjenih nacija, uključujući glavne odbore Generalne skupštine, Ekonomski i socijalni savjet i stručna tijela, uključujući ugovorna tijela za ljudska prava i međunarodne sudove, pri imenovanju u nezavisne radne grupe ili na funkcije državnih ili specijalnih izvjestilaca, kao i u rukovodstvu multilateralnih institucija;

(d) Obezbijedi paritet u zapošljavanju na svim nivoima u međunarodnim organizacijama;

(e) Sprovodi inovativne razvojne politike i međunarodnu saradnju u skladu sa ciljevima ove opšte preporuke, jačajući nacionalne kapacitete i podršku civilnom društvu;

(f) Integriše okvir naveden u ovoj opštoj preporuci o ravnopravnoj i inkluzivnoj zastupljenosti žena u sistemima donošenja odluka, uključujući prošireni pristup pitanju žena, mira i bezbjednosti, u dnevni red i buduće rezolucije Savjeta

bezbjednosti, Generalne skupštine i Savjeta za ljudska prava, te razmotri uspostavljanje novih mehanizama pariteta radi dalje podrške međunarodnom angažmanu.

Opšta preporuka br. 1 – Izvještaji država članica

Suština ove preporuke je da države moraju redovno pratiti i izvještavati o položaju žena i sprovođenju ženskih prava. Komitet naglašava da nije dovoljno samo usvojiti zakone, već je potrebno pokazati kako se oni primjenjuju u praksi i koje prepreke žene i dalje imaju. Ova preporuka podstiče države da otvoreno govore o problemima i mjerama koje preduzimaju kako bi se diskriminacija žena uklonila.

Opšta preporuka br. 2 – Kvalitet izvještavanja država

Suština preporuke je da države moraju dostavljati potpune, tačne i transparentne informacije o stanju ženskih prava. Komitet naglašava da izvještaji ne smiju prikrivati probleme sa kojima se žene suočavaju. Cilj preporuke je da se jasno vidi stvarno stanje u društvu kako bi se mogle planirati efikasne mjere zaštite žena i unapređenja rodne ravnopravnosti.

Opšta preporuka br. 3 – Obrazovanje i javno informisanje

Ova preporuka naglašava da diskriminacija žena opstaje zbog stereotipa i tradicionalnih uvjerenja o ulozi žena i muškaraca. Suština preporuke je da obrazovanje, mediji i javne kampanje moraju pomagati u mijenjanju tih stavova. Komitet smatra da bez edukacije društva nije moguće ostvariti stvarnu ravnopravnost žena. Posebno je važno da se djevojčice i žene podstiču na aktivno učešće u društvu i donošenju odluka.

Opšta preporuka br. 4 – Rezerve prema Konvenciji

Suština ove preporuke je da države ne bi trebalo da ograničavaju primjenu prava žena rezervama koje umanjuju značaj CEDAW Konvencije. Komitet poziva države da preispitaju takva ograničenja i uklone ih kako bi žene imale punu i jednaku zaštitu svojih prava. Poruka preporuke je da ljudska prava žena ne smiju biti djelimično priznata.

Opšta preporuka br. 5 – Posebne privremene mjere

Ova preporuka govori o tome da formalna jednakost nije dovoljna ako žene i dalje nijesu ravnopravne u praksi. Suština preporuke je da države mogu i treba da uvode posebne mjere kako bi žene brže dostigle ravnopravan položaj u obrazovanju, politici, ekonomiji i zapošljavanju. To mogu biti kvote, podsticaji ili posebni programi podrške ženama. Komitet naglašava da takve mjere nijesu privilegija, već način da se ispravi dugogodišnja neravnopravnost.

Opšta preporuka br. 6 – Nacionalni mehanizmi za zaštitu prava žena

Suština preporuke je da države moraju imati jake institucije i mehanizme koji će pratiti položaj žena i predlagati mjere za uklanjanje diskriminacije. Komitet naglašava da pitanja ženskih prava ne smiju biti sporedna tema, već dio državnih politika i rada institucija. Takođe se ističe važnost dostupnosti informacija o pravima žena na jeziku koji građani razumiju. Preporuka ukazuje da bez snažnih institucija nema ni stvarne zaštite ženskih prava.

Opšta preporuka br. 7 – Jačanje kapaciteta i saradnje

Suština ove preporuke je da zaštita ženskih prava zahtijeva dovoljno resursa, stručne podrške i međunarodne saradnje. Komitet naglašava da tijela koja se bave pravima žena moraju imati finansijsku i institucionalnu podršku kako bi mogla efikasno da rade. Takođe se ističe važnost saradnje između država, institucija i međunarodnih organizacija u unapređenju položaja žena.

Opšta preporuka br. 8 – Učešće žena na međunarodnom nivou

Suština ove preporuke je da žene moraju imati jednaku mogućnost da predstavljaju svoju državu i učestvuju u radu međunarodnih organizacija. Komitet naglašava da žene ne smiju biti isključene iz diplomatije, međunarodne politike i procesa donošenja odluka samo zbog pola. Preporuka podstiče države da aktivno stvaraju prilike za veće učešće žena u međunarodnim institucijama i pregovorima.

Opšta preporuka br. 9 – Statistički podaci o položaju žena

Ova preporuka naglašava da bez preciznih podataka nije moguće razumjeti stvarni položaj žena u društvu. Suština preporuke je da države moraju prikupljati statistiku razvrstanu po polu kako bi se vidjelo gdje žene trpe diskriminaciju i nejednakost. Takvi podaci su važni za planiranje politika, zakona i mjera koje će unaprijediti prava žena.

Opšta preporuka br. 10 – Informisanje žena o CEDAW Konvenciji

Suština ove preporuke je da žene moraju znati koja prava imaju i kako mogu da ih ostvare. CEDAW Komitet naglašava da države, institucije i organizacije treba aktivno da informišu javnost o pravima žena i sadržaju Konvencije. Posebno je važno da informacije budu dostupne na jeziku koji žene razumiju i kroz edukacije, seminare i kampanje. Preporuka podstiče uključivanje ženskih organizacija i medija kako bi se prava žena približila široj javnosti. Poruka preporuke je da prava žena ne mogu biti ostvarena ako žene nijesu informisane o njima.

Opšta preporuka br. 11 – Pomoć državama u sprovođenju obaveza

Suština preporuke je da države često nemaju dovoljno znanja i kapaciteta za pravilnu primjenu i izvještavanje o pravima žena. Zato CEDAW preporučuje organizovanje edukacija, stručne pomoći i seminara za institucije i stručnjake. Cilj je da se poboljša razumijevanje ženskih ljudskih prava i obaveza koje države imaju prema ženama. Ova preporuka naglašava značaj kontinuirane edukacije institucija i međunarodne saradnje.

Opšta preporuka br. 12 – Nasilje nad ženama

Ova preporuka prvi put jasno prepoznaje nasilje nad ženama kao ozbiljan društveni problem i kršenje ženskih ljudskih prava. Komitet traži od država da žene zaštite od svih oblika nasilja – u porodici, na poslu i u društvu. Suština preporuke je da nasilje nije privatna stvar nego pitanje ljudskih prava i odgovornosti države. Države moraju imati zakone, servise podrške, statistiku i konkretne mjere zaštite žena. Preporuka posebno ukazuje na potrebu podrške žrtvama nasilja i boljeg institucionalnog odgovora.

Opšta preporuka br. 13 – Jednaka plata za rad iste vrijednosti

Suština preporuke je da žene i muškarci moraju biti jednako plaćeni za posao iste vrijednosti. Iako mnoge države formalno garantuju jednakost, žene su i dalje često manje plaćene ili rade u slabije vrednovanim zanimanjima. Komitet traži da se uspostave pravični sistemi procjene rada koji neće diskriminisati žene. Preporuka ukazuje da ekonomska nejednakost direktno utiče na kvalitet života žena i njihovu nezavisnost.

Opšta preporuka br. 14 – Štetne tradicionalne prakse

Ova preporuka govori o štetnim običajima i praksama koje ugrožavaju zdravlje i dostojanstvo žena i djevojčica. Suština preporuke je da tradicija i kultura nikada ne smiju biti opravdanje za nasilje ili povredu ženskih prava. Komitet poziva države, medije, vjerske vođe i zajednice da rade na promjeni društvenih stavova i edukaciji građana. Poseban naglasak je na zaštiti zdravlja žena i djevojčica i uklanjanju praksi koje ih ponižavaju ili ugrožavaju.

Opšta preporuka br. 15 – Žene i HIV/AIDS

Suština ove preporuke je da žene i djevojčice često trpe dodatnu diskriminaciju i rizike kada je riječ o HIV/AIDS-u. Komitet naglašava da žene moraju imati pristup informacijama, zdravstvenoj zaštiti i zaštiti od stigmatizacije. Posebno se ukazuje na to da ekonomska zavisnost, nasilje i neravnopravan položaj žena povećavaju njihovu ranjivost. Preporuka poručuje da zdravlje žena mora biti povezano sa zaštitom njihovih ljudskih prava i dostojanstva.

Opšta preporuka br. 16 – Neplaćeni rad žena u porodičnim preduzećima

Ova preporuka govori o ženama koje rade u porodičnim poslovima bez plate, socijalnog osiguranja i prava iz rada. Suština preporuke je da se takav rad mora priznati i zaštititi, jer žene često doprinose porodičnoj ekonomiji bez ikakve finansijske sigurnosti ili priznanja. Komitet naglašava da neplaćeni rad žena predstavlja oblik ekonomske diskriminacije i iskorišćavanja.

Države treba da obezbijede ženama pravo na platu, socijalnu zaštitu i dostojanstvene uslove rada.

Opšta preporuka br. 17 – Neplaćeni rad žena u domaćinstvu

Suština ove preporuke je da se kućni i porodični rad žena mora priznati kao važan doprinos društvu i ekonomiji. Žene često obavljaju veliki dio neplaćenog rada – brigu o djeci, starijima i domaćinstvu – koji ostaje nevidljiv i nepriznat. Komitet traži da države mjere i evidentiraju taj rad kako bi se pokazala njegova stvarna vrijednost. Preporuka ukazuje da ekonomska nejednakost žena nije samo pitanje plata, već i nepriznatog rada koji žene svakodnevno obavljaju.

Opšta preporuka br. 18 – Žene sa invaliditetom

Ova preporuka skreće pažnju na to da žene sa invaliditetom često trpe dvostruku diskriminaciju – kao žene i kao osobe sa invaliditetom. Suština preporuke je da žene sa invaliditetom moraju imati jednaka prava na obrazovanje, posao, zdravstvenu zaštitu i učešće u društvu. Komitet traži da države posebno prepoznaju njihove potrebe i uključe ih u sve politike i mjere zaštite ljudskih prava.

Opšta preporuka br. 19 – Nasilje nad ženama kao oblik diskriminacije

Ova preporuka je jedna od najvažnijih jer jasno definiše nasilje nad ženama kao oblik diskriminacije i kršenje ljudskih prava. Suština preporuke je da žene imaju pravo na život bez nasilja – u porodici, na poslu, u zajednici i institucijama. Komitet naglašava da države nijesu odgovorne samo za nasilje koje vrše institucije, već i za nasilje koje vrše pojedinci ako država ne reaguje adekvatno. Preporuka govori o porodičnom nasilju, seksualnom uznemiravanju, trgovini ženama, prisilnim brakovima i drugim oblicima nasilja. Posebno naglašava potrebu edukacije policije, sudova, tužilaca i medija, kao i važnost zaštite i podrške žrtvama.

Opšta preporuka br. 20 – Rezerve prema CEDAW Konvenciji

Suština preporuke je da države ne bi trebalo da ograničavaju prava žena rezervama koje umanjuju primjenu CEDAW Konvencije. Komitet traži od država da preispitaju ograničenja koja sprečavaju punu zaštitu ženskih prava. Preporuka naglašava da ljudska prava žena moraju biti univerzalna i jednako zaštićena u svim državama.

Opšta preporuka br. 21 – Jednakost u braku i porodičnim odnosima

Suština ove preporuke je da žene i muškarci moraju imati jednaka prava u porodici, braku, roditeljstvu i raspolaganju imovinom. Komitet naglašava da brak ne smije ograničavati slobodu i prava žene. Žena mora imati pravo da bira partnera, odlučuje o djeci, raspolaže imovinom, zadrži svoje prezime i bude ravnopravna u donošenju odluka. Preporuka posebno ukazuje da tradicija, običaji i stereotipi često žene stavljaju u podređen položaj u porodici. Takođe naglašava da neplaćeni rad žena u domaćinstvu ima jednaku vrijednost kao finansijski doprinos muškarca. Suština preporuke je da ravnopravnost mora postojati i u javnom i u privatnom životu.

Opšta preporuka br. 22 – Efikasniji rad CEDAW Komiteta

Suština preporuke je da zaštita ženskih prava zahtijeva snažan i efikasan međunarodni sistem. Komitet ukazuje da zbog velikog broja država i izvještaja mora imati dovoljno vremena i resursa za rad. Ova preporuka podsjeća da je zaštita ženskih prava globalna odgovornost i da međunarodni mehanizmi moraju biti dovoljno jaki kako bi mogli pratiti primjenu ženskih ljudskih prava širom svijeta.

Opšta preporuka br. 23 – Žene u javnom i političkom životu

Ova preporuka naglašava da žene imaju pravo da ravnopravno učestvuju u političkom i javnom životu. Suština preporuke je da žene moraju imati jednake mogućnosti da glasaju, budu birane, učestvuju u donošenju odluka i budu prisutne u institucijama, političkim partijama, organizacijama i javnim funkcijama. Komitet ukazuje da stereotipi, ekonomska zavisnost, porodične obaveze i društveni pritisci često sprečavaju žene da budu aktivne u javnom životu. Preporuka poručuje da demokratija nije potpuna bez ravnopravnog učešća žena.

Opšta preporuka br. 24 – Žene i zdravlje

Ova preporuka naglašava da je pravo žena na zdravstvenu zaštitu jedno od osnovnih ljudskih prava. Suština preporuke je da države moraju ženama obezbijediti jednak pristup zdravstvenim uslugama tokom cijelog života – posebno u vezi sa trudnoćom, porođajem, planiranjem porodice i reproduktivnim zdravljem. Komitet ukazuje da diskriminacija u zdravstvu može ozbiljno ugroziti život i dostojanstvo žena. Takođe se ističe da žene moraju imati pristup informacijama, preventivnoj zaštiti i kvalitetnoj zdravstvenoj njezi bez diskriminacije i stereotipa.

Opšta preporuka br. 25 – Privremene posebne mjere

Suština ove preporuke je da formalna jednakost nije dovoljna ako žene i dalje nemaju stvarne jednake mogućnosti. Zato države mogu i treba da uvode posebne mjere – poput kvota, posebnih programa i podsticaja – kako bi se ubrzalo postizanje stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca.

Komitet objašnjava da takve mjere nijesu diskriminacija prema muškarcima, već način da se isprave istorijske i društvene nejednakosti koje pogađaju žene. Cilj je postizanje stvarne, a ne samo formalne jednakosti.

Opšta preporuka br. 26 – Migrantkinje radnice

Ova preporuka govori o ženama migrantkinjama koje rade u drugim državama i često su izložene diskriminaciji, eksploataciji i nasilju. Suština preporuke je da države moraju štititi prava migrantkinja tokom cijelog migracionog procesa – od odlaska iz zemlje porijekla do rada i života u zemlji prijema. Komitet naglašava da migrantkinje često rade nesigurne i slabo plaćene poslove, bez dovoljne pravne zaštite. Posebno se ukazuje na rizik od trgovine ljudima, seksualnog nasilja i iskorišćavanja.

Opšta preporuka br. 27 – Starije žene i ljudska prava

Suština ove preporuke je da starije žene često trpe višestruku diskriminaciju zbog pola i starosti. Komitet naglašava da prava starijih žena često ostaju zanemarena, posebno kada je riječ o zdravlju, socijalnoj zaštiti, siromaštvu i pristupu uslugama. Preporuka poziva države da prepoznaju specifične potrebe starijih žena i obezbijede im dostojanstven život, zaštitu od nasilja i ravnopravan pristup pravima i resursima.

Opšta preporuka br. 28 – Osnovne obaveze država prema CEDAW Konvenciji

Ova preporuka pojašnjava šta države moraju uraditi da bi stvarno sprovele CEDAW Konvenciju. Suština preporuke je da države nijesu dužne samo da zabrane diskriminaciju u zakonima, već i da aktivno uklanjaju prepreke koje žene sprečavaju da ostvaruju svoja prava u praksi. Komitet naglašava da diskriminacija može biti zasnovana i na društvenim rodnim ulogama i stereotipima, a ne samo na biološkom polu. Države imaju obavezu da štite žene od diskriminacije u svim oblastima života.

Opšta preporuka br. 29 – Ekonomske posljedice braka i razvoda po žene

Suština ove preporuke je da žene često trpe ozbiljne ekonomske posljedice tokom braka i nakon razvoda ili smrti partnera. Komitet naglašava da žene često imaju manju ekonomsku moć, manje imovine i veću odgovornost za brigu o djeci i porodici. Preporuka ukazuje da neplaćeni kućni i porodični rad žena mora biti priznat i vrednovan. Takođe naglašava da zakoni i običaji ne smiju žene ostavljati bez ekonomske sigurnosti nakon prekida porodičnih odnosa. Cilj preporuke je da žene budu ravnopravne u raspolaganju imovinom, prihodima i ekonomskim pravima u porodici.

Opšta preporuka br. 30 – Žene u konfliktnim i postkonfliktnim situacijama

Ova preporuka govori o pravima žena tokom sukoba, ratova i kriznih situacija. Suština preporuke je da žene nijesu samo žrtve konflikta, već i važne učesnice u izgradnji mira i obnovi društva. Komitet naglašava da države moraju štititi žene od nasilja, trgovine ljudima, seksualnog nasilja i diskriminacije tokom i nakon sukoba. Takođe se traži uključivanje žena u procese mira, donošenje odluka i obnovu zajednica. Preporuka posebno ističe da ljudska prava žena važe u svim okolnostima – i u vrijeme mira i u vrijeme sukoba.

Zajednička opšta preporuka br. 31 / Opšti komentar br. 18 – Štetni postupci

Ova preporuka se bavi štetnim praksama koje ugrožavaju žene i djevojčice, poput dječjih i prisilnih brakova, sakaćenja ženskih genitalija, poligamije i „zločina časti“. Suština preporuke je da se takvi postupci ne mogu opravdavati tradicijom, kulturom ili religijom jer predstavljaju oblik nasilja i diskriminacije. Komiteti naglašavaju da su žene i djevojčice često smatrane inferiornim zbog rodnih stereotipa i nejednakih odnosa moći. Države imaju obavezu da spriječe, zabrane i kažnjavaju ovakve prakse i da štite žrtve.

Opšta preporuka br. 32 – Izbjeglice, azil i apatridija žena

Suština ove preporuke je da žene koje traže azil, izbjeglice i žene bez državljanstva često trpe posebne oblike diskriminacije i nasilja. Komitet naglašava da države moraju obezbijediti rodno osjetljiv pristup u postupcima azila i zaštite izbjeglica. Žene moraju imati pravo na sigurnost, zaštitu od nasilja i ravnopravan pristup državljanstvu. Posebno se ističe da diskriminacija žena može biti povezana sa drugim faktorima poput etničke pripadnosti, starosti ili seksualne orijentacije.

Opšta preporuka br. 33 – Dostupnost žena pravdi

Ova preporuka naglašava da žene moraju imati stvaran i jednak pristup pravdi. Suština preporuke je da pravo na pravdu podrazumijeva ne samo postojanje sudova, već i da pravni sistem bude dostupan, pravedan, nepristrasan i oslobođen rodnih stereotipa. Komitet ukazuje da žene često nailaze na prepreke kao što su diskriminatorni zakoni, siromaštvo, nedostatak pravne pomoći i rodna pristrasnost u pravosuđu. Države moraju uklanjati te prepreke i obezbijediti efikasnu zaštitu ženskih prava.

Opšta preporuka br. 34 – Prava žena na selu

Ova preporuka govori o ženama koje žive i rade na selu i koje se često suočavaju sa siromaštvom, diskriminacijom i ograničenim pristupom resursima. Suština preporuke je da žene na selu imaju pravo na ravnopravno učešće u razvoju, pristup zemljištu, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju i političkom životu. Komitet naglašava da žene na selu često nose najveći teret neplaćenog rada i da su posebno pogođene siromaštvom i isključenošću. Države imaju obavezu da prepoznaju i zaštite njihova prava i doprinos društvu.